

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 66

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 12 від 17.07.2024

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року.

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2024

© Міжнародний гуманітарний університет, 2024

МОВОЗНАВСТВО

Alexeyev M. E.,

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National University "Odessa Law Academy"*

Alexeyeva L. I.,

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages for Professional Communication
International Humanitarian University*

Syniova T. V.,

*Lecturer at the Department of Foreign Languages for Professional Communication
International Humanitarian University*

PLAIN LANGUAGE FOR LEGAL ENGLISH: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Summary. The article concentrates on the study of the results, potentials and prospects of plain language movement for the English language of law, the concept that emerged in the 70s of the past century. Since that time, the possibility to communicate legal issues, which initially caused debate has been confirmed by many positive examples including legislative acts of a number of English speaking countries. Furthermore, a number of countries have adopted normative acts obligating relevant state bodies and economic operators to use methods of clear communication in the documents addressed to consumers of legal services.

The traits of English legal language that are generally recognized as obstacles on the way of clear communication have been noted and analyzed although it has been emphasized that clear legal communication depends on much more than eradicating jargon and normally means rethinking the entire document—its content, language, structure, and design—focusing on the audience and the purpose of the communication.

It has been noted that what started as a quasi-political, society-changing movement is currently changing and, to a large extent, has already changed its character since many of the people advocating the cause make their living from their plain language activities. As a result, what used to be a linguistic concept has become a product, a business, an industry, or a professional service and requires specially trained people, the mere fact meaning that the majority of lawyers still keep to traditional style of expressing legal issues.

The change of the attitude to plain legal writing, however, has brought changes to the legal education, which may eventually result in wider adoption of clearer ways of legal discourse and doing away with the most notorious traits of legalese.

The issue of the necessity of such transformations for all styles of legal writing, however, remains unsolved. Plain language for the documents directed at the people outside the legal profession has been generally accepted whereas it appears unreasonable to radically change the style of the documents directed at professionals. Professional jargons, legalese being not an exception, perform various functions including facilitation of professional communication and one could hardly demand its total prohibition.

The article has special relevance and practical importance for linguistic education of Ukrainian lawyers and organization of international legal communication since English appeared to

be a valuable tool in the process of harmonization of Ukrainian and European legislation. In addition to giving access to rich legal heritage of English speaking countries, both in Europe and far beyond its borders, it has become the primary language of communication within EU official and public institutions as well as judicial bodies, the *lingua franca* for international scientific events and publications. Moreover, there are indicators showing the emergence of a new regional variant of the English language – European English, which attaches special relevance to the study of all important trends and developments in Legal English.

Key words: legal English, professional jargon, clear language, Plain language movement, law French.

On the eve of gaining independence, Ukraine chose the avenue of European integration; although the steps made were at times inconsistent, the main direction has been preserved. One of the major challenges on this path has been what is generally referred to as “harmonization of Ukrainian and European legislation”, the process far more complex than automatic copying of European legal rules requiring thorough study not only of effective substantive and procedural rules, but also of the underlying ideology, philosophy, legal doctrines and history of law of particular European countries and the European Union in general.

English appeared to be a valuable tool in resolving this task; in addition to giving access to rich legal heritage of English speaking countries, both in Europe and far beyond its borders, it has become the primary language of communication within EU official and public institutions as well as judicial bodies, the *lingua franca* for international scientific events and publications. Moreover, there are indicators showing the emergence of a new regional variant of the English language – European English (a.k.a. Euro-English or *Eurish*) [1].

Importantly, during long centuries of its evolution, law in English speaking countries, notably Great Britain, the USA, Canada and Australia, has developed a distinct professional jargon, frequently referred to as legal English or Legalese, which is notorious for being at times incomprehensible even for native speakers. This language is the *de facto* medium of professional discourse for lawyers from different European countries including Ukraine. The ability to properly use this professional language is,

therefore, critical both for the Ukrainian lawyers who wish to share the common tongue with their European colleagues and translators specializing in legal translations.

Plain language movement gained momentum about four decades ago and almost immediately initiated important changes within the English language of law; the need to deeply understand this impact's results, potentials and prospects attaches **relevance** to this article. The movement itself was the reaction to rigidity of the language of law and conservatism of its certain elements, which eventually piled up to the extent blocking comprehension for the people outside (and sometimes inside) the legal profession.

The **problems** in the focus of this study's attention include the elements of Legal English that prevent its clear understanding, the methods for correction thereof propounded by the plain language movement, achievements and obstacles on the way to plain language in legal discourse, the principle possibility to clearly communicate professional issues to lay people.

The article **aims** at achievement of understanding of the ongoing processes in the modern English language of law in order to practically implement the relevant findings in linguistic training of Ukrainian layers thus providing them with the most relevant tool for communication with their European colleagues.

Unlike many professional languages of law, English legal language has experienced a remarkable continuity following the path of evolution rather than that of revolution. Dramatic political, economic and social changes that occurred in many countries notably in the late 19th and during the 20th centuries resulted in revolutionary, often conceptual changes in these countries' legislation including the methods of representation thereof, in particular through the use of more modern variants of the relevant languages, which additionally expressed the idea of breaking with outdated rules and norms. This was particularly the case with the Ukrainian legal language, which was extensively modernized following the 1917 revolution that proclaimed the objective of eliminating the traces of the past from all spheres of social relations.

In addition, law in most of English speaking countries follows the case law tradition, which ideologically maintains closer ties with historical tradition through legal precedents, to a certain extent finding legitimacy and justification therein. In the 70s of the previous century, the concentration of outdated, obscure elements in the legal prose became critical turning obvious both to the people outside and inside the profession. Although the rise of interest in plain writing dates back to the 18th–19th century (some researchers even quote Cicero), this concept for legal English has not been clearly formulated until the 1970s in the works by Melinkoff (*Language of the Law*, 1963) [2] and further popularized by R. Wydick in *Plain English for Lawyers*, 1979 [3]. Three basic requirements for legal writing were formulated: it should “be clear, concise, and engaging” [4]. Simultaneously, the characteristics of legal English, which obviously prevented from achieving this goal were found. Williams C. summarized them as follows:

- archaic and Latin expressions;
- unnecessary words;
- the text cannot be understood by someone “of average intelligence”;
- “purposive” clause at the start of the text;
- the use of the passive;
- nominalization;
- “shall” meaning must;
- the text is not gender-neutral [5].

The first point should also include Old French, which may present even more difficulties for comprehension by the target audience.

The calls for the legal language's simplification almost immediately found strong support both in academia and, although to a smaller extent, among practitioners. Thus, one of the prominent proponents of the legal language simplification, Wydick claims:

“We use eight words to say what could be said in two. We use old, arcane phrases to express commonplace ideas. Seeking to be precise, we become redundant. Seeking to be cautious, we become verbose” [3].

Haigh supports plain legal writing claiming that “writing of all kinds should be as easy to understand as possible.” [6] Importantly, the above mentioned arguments found support on the official level; for example, Law Reform Commission of Victoria, stated that many legal documents are unnecessarily “lengthy, overwritten, self-conscious and repetitious”. In addition, the legal documents of this kind “...use confusing tautologies, such as let, allow, and permit and use archaic phrases such as “this indenture witnesseth” and “know all men by these presents” as well as foreign words and phrases, such as “*res ipsa loquitur*”, “*ratio decidendi*”, “*ab initio*” and “*inter alia*” even when English equivalents are readily available thus being unintelligible to the ordinary reader, and barely intelligible to many lawyers. To this, lengthy sentences, which are frequently poorly structured and poorly designed and suffer from elaborate and often unnecessary cross-referencing should be added [7].

Initially, the movement met strong opposition. Driedger insists that, “every word in a statute is intended to have a definite purpose and no unnecessary words are intentionally used. Anyone who wishes to understand a statute must be willing to spend a little time with it, reading it through, slowly and carefully, from beginning to end, and then re-reading it several times ... an ordinary reader must simply accept the fact that he will be not able to grasp the full implications of a bill, as it is a serious document meant to be precise, not to be read like the morning newspaper” [8, p. 12].

Neumann (2001) emphasizes the importance of the form of legal language, which he believes to be a “delicate matter and ... a balance not to be disturbed” [8, p. 12]. A frequent counterargument to plain language is that complex ideas require a complex language of expression. Even proponents of plain language agree that the tasks facing lawyers are often part of the problem.

“They must do full justice to the complexity of their subject matter, no matter how torturous or ambiguous it is. Then they must transform all that complexity into a prose so lucid, so crisp and direct, that it will satisfy readers who demand absolute clarity when – in fact, especially when – the subject is most obscure” [4].

The debate, therefore, concentrated on the possibility to express clearly and precisely legal issues avoiding legalese. The proponents of the plain language seem to be winning the debate since the possibility for a document to be on the one hand, clear and reader-friendly and accurate, certain, and precise, on the other hand, has been recognized within the legal profession in most English speaking countries. Moreover, the movement has achieved noticeable success in many directions, e.g.

– In Great Britain two legislative events should be mentioned: the new rules for civil procedure, which greatly simplify the language used in court proceedings and a project to rewrite the UK's tax laws [7].

– In the US, plain language had a major win in 1998, when the United States Securities Exchange Commission implemented regulations that required certain parts of prospectuses aimed

at retail investors to be in plain language. Further, President Clinton's Memorandum on Plain Language of June 1 1998 directing all Executive Departments and Agencies to use plain language is considered a red-letter day for plain language movement everywhere [7]. Furthermore, plain language has been recognized as a necessity at law schools, which offer a legal writing subject that focuses on clear communication.

- In Canada, the federal Department of Finance, the Office of the Alberta Auditor General, the Canadian Securities Administration, the Canadian Bankers' Association the British Columbia Securities Commission are all pushing for plain language [7].

- South Africa has demonstrated a number of interesting examples of drafting legislation in plain language including Labour Relations Act 1995, competition legislation and South Africa's new Constitution.

- Similarly, the European Union is concerned with the plain language issues. For example, the Commission of the European Communities requires the Community legislation be "...worded clearly, consistently and unambiguously ... so that it will be easier to understand ... [7]." The same goal is provided for in the Interinstitutional Agreement of 22 December 1998 on Common Guidelines for the Quality of Drafting of Community Legislation (20), which, according to it, should be "readily understandable by the public and economic operators".

- The relevance of the issue and the interest in it among lawyers is evidenced by the publication of the legal journal "The Clarity", which regularly presents the social and economic benefits of plain language.

- C. Balmford, however, sees Australia as the site of the most interesting developments in this sphere. It is there, according to him, that law firms see "plain language as an opportunity to provide a new service for clients" rather than developing plain language expertise in response to regulatory demand which is common in other English speaking countries. (For example, major commercial law firms in the US are equipping themselves to write documents that meet the plain language requirements of the SEC regulations) [7].

- "Several major law firms in Australia are committed to plain language. They have rewritten their precedents in plain language and have trained their lawyers in plain language skills. These firms see the clarity of their writing as a distinguishing feature of their business—something that gives them an edge, something that benefits their clients. Some of these firms go further than that. They provide plain language rewriting services" [7].

Christopher Balmford, a lawyer and a recognized plain language advocate makes a number of observations that appear especially relevant since he views the situation from inside the plain language movement. According to him, what started as a quasi-political, society-changing movement is currently changing and, to a large extent, has already changed its character since many of the people advocating the cause make their living from their plain language activities, which "sometimes creates a mild conflict of interest" [7] and "many commercial organizations use plain language as a distinguishing feature, or provide plain language related services" [7]. In his opinion, what started as theoretical and educational concept has developed "to become a product, a business, an industry, or a professional service" [7], since a certain number of people make their living from participating in plain language projects, e.g. in the field of legal education where plain language is actively taught; rewrit-

ing documents for paying clients; consulting law firms, businesses and government bodies in plain language issues, etc.

On the onset of the plain language movement, a number of basic questions were formulated:

- Is it possible to write (and speak) about legal matters in the manner that would be easily understood by lay citizens?

- What elements of legal English should be changed to achieve this goal?

- Will a plain language text fully correspond to its legalese equivalent?

As it has been already mentioned, the first question has received the positive answer since many legal documents acquired a clear and effective form. The absolute majority of them, however, are explicitly aimed at the people outside legal profession making plain language movement an off-spring of consumer rights movement. The issue, however, seems to be overgeneralized; the question should be put more specifically, whether all legal genres can (or should) be rendered in plain language. Where the target audience are consumers of legal services, it appears practical, useful and fair. "Initially, the plain language movement focused on the social benefits of clear legal communication: improving access to justice, and enabling consumers to make more informed decisions" [9].

Much of legal writing is directed, however, at professionals and concern complex legal issues, e.g. research into historical aspect or interpretation of legal phenomena, which in any case requires substantial knowledge and could hardly be perceived by the people lacking thorough legal training. Historical study, for instance, would inevitably include much Latin and Law French. The latter was the language of English law for over three centuries and substitution of Latin and French would require tremendous efforts creating much confusion. In these types of texts, old language, Latin and French terms with precise historical meaning are an obligatory part of the narration and availability of citations of historical documents and authorities could make sudden switch to simplified language seem artificial and confusing.

C. Balmford, however, insists that "even judges prefer plain language" citing as an examples the surveys in Michigan, Florida, and Louisiana where over 80 per cent of judges gave preference to the plain language version of the document in comparison to its traditional counterpart. Another survey in California yielded similar result; ten Californian appellate judges referred to the traditional versions as "substantially weaker and less persuasive than the plain language versions" [7]. Yet in another example, he mentions the US law firm that developed a prospectus in which shares were to be offered to retail investors and which was drafted in plain language; but as soon as the policy changed and the target audience became institutional investors, the lawyers rewrote the plain language document back into legalese. This decision is not so surprising as it seems to be – they preferred addressing the audience using the common language. Thus, the target audience governs the style.

It is worth mentioning, however, that drafting legal documents in plain language in many cases requires the service of specially trained people; in fact, re-writing legal documents has become a business making the ability to communicate in plain language an additional competence for a lawyer and a valuable tool in business competition. However, the mere necessity to employ specially trained people for clear communication implies that the majority of lawyers still keep to professional jargon. Hence is the question why the greater part of the representatives of legal profession stick to

traditional way of writing and speaking despite positive examples to the contrary, government regulations and even commercial success of plain language projects. There could be several reasons for that; firstly, writing clearly and plainly is not something that is inherent in all people who have to write, irrespective of the genre – people in the fields other than jurisprudence, including academic writing, display many examples of poor writing; this ability obviously relates to training and corresponding abilities. Generally, pieces of a text, whether written or oral, are rarely constructed on the level of words; rather the writer uses blocks (or units) of words or even whole sentences stored in their memory adapting them for the current situation. These blocks are formed in the process of the relevant training, practical work and professional communication and allow economizing efforts. In case of legal writing, this gives additional advantage since these blocks (units) generally borrowed from authoritative sources, have been checked and approved through practice. Attempts to change the wording would inevitably be time consuming and bear potential risk of being legally inconsistent. It could, therefore, be anticipated that the situation with plain writing would not change until the lawyers are trained on the sources written in plain language providing them with ready blocks constructed in this manner. This process is under way, as has been demonstrated, but will obviously take time. Importantly, it must be constant and consistent since the changes in what is regarded as “plain language” may quickly make the sources, on which lawyers rely, outdated. Further, courses in plain writing that are presently delivered by law schools will definitely expedite the process of adopting plain language as the basic medium of legal discourse while commercial success of a number of plain language projects could add prestige to this manner of communicating legal issues.

Importantly, the rules of clear communication are basically common for all styles of writing, both legal and non-legal and cannot be reduced to mere substitution of old words and outdated structures.

“... clear legal communication depends on much more than eradicating jargon—mere word substitution—and on much more than familiar sentence structure.

Usually, rewriting a document in plain language involves rethinking the entire document—its content, language, structure, and design—while rigorously focusing on the audience and the purpose of the communication. It is this approach that leads to successful communication” [10].

Secondly, even when a text in plain language is clear, concise and fully presents the same facts as the corresponding text in legalese it may not be equal in all respect since traditional language of law has distinct stylistic coloring creating the aura of authority, rootedness in tradition or relation to science, which is commonly associated with a highly formalized language.

Peter Tiersma analyses a typical modern will, demonstrating its convoluted and redundant language. For example, the residuary part, according to him, almost always reads:

I give, devise and bequeath all the rest, residue and remainder of my property which I may own at the time of my death, real, personal and mixed, of whatsoever kind and nature and wheresoever situated, including all property which I may acquire or to which I may become entitled after the execution of this will, in equal shares, absolutely and forever, to Archie Hoover, Lucy Hoover, his wife, and Archibald Hoover, per capita, to any of them living ninety (90) days after my death [11].

He further claims that “all that need be said is: I give the rest of my estate in equal shares to Archie Hoover, Lucy Hoover, and Archibald Hoover, assuming that they survive me by at least 90 days” [11]. The latter variant corresponds to the plain language requirements and fully and correctly conveys the intention of the testator, yet it is definitely different in style lacking the former variant’s solemn atmosphere of the document striking a balance of the life efforts. The traditional formulae of a court sitting generally work to a similar effect giving the air of centuries-long traditions where rules and procedures have been justified by the time.

With the account to the above said, the following **conclusions** can be drawn:

– The emergence of plain language movement was the result of accumulation of linguistic elements in the English language of law that prevented clear perception of legal documents notably by nonprofessionals. These elements included archaic, Latin and Law French words and expressions, wordiness, the use of the passive, nominalization, long and complex sentences, “purposive” clause at the start of the text and outdated grammar, which have been preserved in the process of the legal language evolution;

– The legal jargon performs similar functions of all professional jargons including easier communication among professionals and delimitation of the people outside and inside the profession and, therefore, total rewriting of all pieces of legal writing so that it could be understood by lay people “of average intelligence”, although theoretically possible, is frequently cumbersome and impractical. Certain genres of legal writing intended for lawyers need not be adopted for general understanding or require slight, largely cosmetic changes, e.g. substitution of foreign words, which have clear English equivalents;

– Clear writing is required in the cases where the target audience are consumers of legal services. This direction has been recognized within the legal profession and received strong support, also on the legislative level in some countries. As a result, what used to be a linguistic concept has become a product, a business, an industry, or a professional service;

– Importantly, plain writing found a way to legal education becoming increasingly popular, which will gradually add prestige to clearer legal communication but could hardly eliminate legal jargon altogether.

Bibliography:

1. Alexeyev M.E., Alexeyeva L.I., Syniova T.V., European English: an approach to the definition. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, серія Філологія. Випуск 61-1, 2023. С. 4–8 DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.62.1,1> <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=223>
2. Ronald L. Goldfarb, Mellinkoff: The Language of the Law, 63 MICH. L. REV. 180, 1964. <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol63/iss1/11>
3. Wydic R.C. Plain English for Lawyers. California Law Review, 1978. <https://lawcat.berkeley.edu/record/1111181?v=pdf>
4. Kelley C. R. An Essay on Legal Writing in Plain English. University of Arkansas, School of Law. <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/6aa94305-4253-404c-b867-1e817ddee029/download>
5. Williams, C. Legal English and plain language: An update. ESP Across Cultures. 2011. 8. P. 139–151. <https://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html?id=57c694bd96b7e4eb5e70b86a&assetKey=AS%3A401061820026880%401472631997605>
6. Haigh R. Legal English. <https://docplayer.net/34751461-Legal-english-rupert-haigh.html>

7. Balmford C. Plain Language: Beyond a Movement. Repositioning clear communication in the minds of decision-makers <https://www.plainlanguage.gov/resources/articles/beyond-a-movement/>
8. Shiflett M. Plain English movement and its Influence on Today's Legal English. *International Journal of Novel Research in Interdisciplinary Studies* Vol. 4, Issue 2, p. 11–14, Month: March – April 2017. <https://www.noveltyjournals.com/upload/paper/Plain%20English%20Movement%20and%20Its%20Influence-966.pdf>
9. B. A. Garner. *The Elements of Legal Style* <https://global.oup.com/academic/product/the-elements-of-legal-style-9780195141627>
10. B. Hunt. Plain Language in Legislative Drafting. <http://en.copian.ca/library/research/plain2/legdraft/legdraft.pdf>
11. Tiersma P., *The Nature of Legal Language*, <http://www.languageandlaw.org/NATURE.HTM>

Алексєєв М., Алексєєва Л., Синьова Т. Проста мова для юридичної англійської мови: досягнення та перспективи

Анотація. Стаття зосереджена на вивченні результатів, можливостей та перспектив руху простої мови (plain language movement) для англійської мови права – концепції, яка виникла в 70-х роках минулого століття. З того часу можливість описати правові питання простою, загальнозрозумілою мовою, що спочатку викликало дискусію, була підтверджена багатьма позитивними прикладами, зокрема законодавчими актами ряду англійських країн. Крім того, ряд країн прийняли нормативні акти, які зобов'язують відповідні державні органи та суб'єктів господарювання використовувати методи ясної комунікації в документах, адресованих споживачам юридичних послуг.

Було перелічено та проаналізовано риси англійської юридичної мови, які зазвичай визнаються перешкодами на шляху ясної комунікації, та було підкреслено, що чітка юридична комунікація залежить від набагато більшого, ніж викорінення юридичного жаргону, і зазвичай означає переосмислення всього документа – його змісту, мови, структури та дизайну. Особливе значення має орієнтація на аудиторію та мету спілкування.

Було відзначено, що те, що починалося як квазіполітичний рух, зараз змінюється і значною мірою

вже змінило свій характер, оскільки багато людей, які пропагують просту мову права, заробляють на життя своєю діяльністю в цій сфері. У результаті те, що раніше було лінгвістичною концепцією, зараз стало продуктом, бізнесом, галуззю чи професійною послугою і вимагає спеціально навчених людей. Цей факт є свідченням того, що більшість юристів досі дотримуються традиційного стилю викладення правових питань.

Зміна ставлення до простої юридичної мови, однак, принесла зміни в юридичну освіту, що з часом може призвести до ширшого прийняття більш чітких способів правового дискурсу та усунення найбільш сумнозвісних рис юридичної мови.

Питання про необхідність таких трансформацій для всіх стилів юридичного письма, однак, залишається невирішеним. Загальноприйнятою є необхідність зрозумілої мови для документів, спрямованих на людей, які не є юристами, тоді як видається нерозумним радикально змінювати стиль документів, спрямованих на професіоналів. Професійні жаргони, юридичний не виняток, виконують різноманітні функції, зокрема сприяють професійному спілкуванню, і навряд чи можна вимагати його повної заборони.

Стаття має особливу актуальність і практичне значення для лінгвістичної освіти українських юристів та організації міжнародно-правового спілкування, оскільки англійська мова виявилася цінним інструментом у процесі гармонізації українського та європейського законодавства. На додаток до надання доступу до багатоймовної правової спадщини англійських країн, як в Європі, так і далеко за її межами, вона стала основною мовою спілкування в офіційних і державних установах ЄС, а також судових органах, *lingua franca* для міжнародних наукових заходів та публікації. Крім того, є показники, що свідчать про появу нового регіонального варіанту англійської мови – європейської англійської, що надає особливого значення вивченню всіх важливих тенденцій і розробок юридичної англійської мови.

Ключові слова: юридична англійська, професійний жаргон, зрозуміла мова, Рух за просту мову, старофранцузька в юридичній англійській мові.

Андрюшенко О. Ю.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»,доцент кафедри англійської лінгвістики
Університету Аугсбурґ

ШЛЯХИ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ФОКУСУВАЛЬНИХ АДВЕРБІВ PURELY ТА MERELY (ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІСТЬ)

Анотація. У статті представлений аналіз ранньоанглійських лексем *purely* та *merely*, які в сучасній англійській мові функціонують переважно у якості ексклюзивних фокусувальних адвербів. Наведені основні критерії для виокремлення цього класу з позиції синтаксичного (генеративного) та семантичного (альтернативного) підходів з урахуванням істинності висловлювання або пресупозиції. Доведено, що у площині їх внеску в значення речення вони безпосередньо взаємодіють з інформаційною структурою речення та типом висловлювання, а їх аналіз передбачає виокремлення області застосування адвербів, оскільки вони корелюють з розподілом компонентів фокусу і фону речення. Визначені функції означених лексем у сучасній англійській (позначення способу дії, фокусувальні ексклюзивні, адверби-інтенсифікатори) та представлений гіпотетичний шлях їх граматикизації у ранньоанглійській. Доведено, що незважаючи на той факт, що обидві форми зафіксовані ще в середньоанглійській мові, визначені шляхи їх граматикизації є відмінними. А саме для адверба *purely* властива наступна динаміка у мові: прикметник → адверб способу дії → адверб інтенсифікатор → ексклюзивний адверб (атипова модель). В той же час, як показало дослідження, граматикизація адверба *merely* відбувається наступним чином: прикметник → фокусувальний адверб → адверб інтенсифікатор (типова модель). Доведено, що адверби *purely* та *merely* у корпусі ранньоанглійської мови *Early English Books Online* зафіксовані у пре- та постпозиції до DP або до VP, які представляють дану або активовану інформацію та контрастний фокус. Як висновок, така особливість взаємодії з інформаційно-структурним навантаженням компонентів сприяла граматикизації адвербів як рестриктивно-ексклюзивних.

Ключові слова: фокусувальні адверби, граматикизація, інтенсифікатор, адверб способу дії, інформаційна структура речення.

Постановка проблеми. Категорія адвербів із функціональної точки зору представляє значний діапазон значень, від вираження часових категорій та локативності до ступеня і способу дії [1]. При цьому варто зазначити, що в процесі розвитку мови адверби відрізняються більшим або меншим ступенем граматикизації (пор.: прислівники, що утворилися від інших частин мови за допомогою спеціального суфікса, та такі, що виникли в результаті лексикалізації або десемантизації [2, с. 508]). Загалом адверби представляють найбільш гетерогенний клас лексики, який у традиційній граматиці слугував свого роду «wastepaper basket» для усіх слів, що не відповідали головним

категоріям: іменникам, дієсловом, прикметникам [3], тому вони досі є однією з найбільш дискусійних та неоднозначних категорій мови [4, с. 212]. Метою статті є дослідження становлення та граматикизації окремого класу адвербів, а саме ексклюзивних фокусувальних адвербів *merely* та *purely* на базі корпусів текстів *Early English Books Online* (EEBO) [5] у порівнянні з ранніми і сучасною стадією розвитку англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фокусувальні адверби, що були вперше виокремлені авторами «*A Comprehensive Grammar of the English Language*», визначають як клас «слів, що мають на меті наголосити на сутності висловлювання» [6, с. 604]. Уточнюючи означену дефініцію, П. М. Когіл Альварес додає, що їх основною функцією є «асоціація з елементом у клаузі, який виступає її фокусом і його можна ідентифікувати за допомогою просодичної виокремленості» [7, с. 301]. У більш ранній версії граматики Р. Квірка та ін. фокусувальні адверби дістали назву фокусувальних ад'юнктивів [6], що також зустрічається в граматиках у подальшому [див.: 8, с. 38]. Також у термінології лінгвістів цей клас слів визначають як вид часток [9], як різновид адвербів [10] і як фокусувальні модифікатори [11]. Така розбіжність визначень пов'язана з різними підходами до класифікації адвербів, а також з інвентарем одиниць, що належать до цього класу. Із позицій суто синтаксичного підходу фокусувальні адверби не можуть виступати модифікаторами іменників [12], приклади чого доволі поширені в сучасній англійській мові: *Only John came to the party*. Тому класифікація їх як часток є більш прийнятною на погляд низки науковців [9; 13]. Використовуючи термін «фокусувальні модифікатори», А. М. Де Сесаре [14] включає до цього класу такі сучасні англійські конструкції, як *in addition*, *at least*, *let alone* та ін., що, дійсно, за своєю структурою і функцією відрізняються від класичного розуміння адвербів. Т. Невалайнен [15] вважає, що виокремлення ФА базується на двох критеріях – синтаксичному та семантичному – з урахуванням особливостей їх історичного походження і морфологічної структури з домінуванням адвербіального суфікса *-ly*, а також це обґрунтовано синтаксичною функцією цих компонентів речення (модифікація інших частин мови) [16].

Як зазначає J. Jacobs, фокусувальні адверби співвідносяться з усіма типами іменних груп (NP, VP, AdjP, PP), тобто вони є «яскраво вираженими індикаторами фокусу» [17, с. 95], представляючи другорядні функціональні проєкції. Синтаксичною областю фокусувальних адвербів є фраза на рівні XP, а адверб приєднується безпосередньо до XP. Таким чином, фокусувальний адверб є конститuentом фокусу, до якого він відноситься (див. Рис. 1).

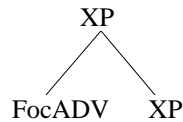

Рис. 1. Структура XP з фокусувальними адвербами

У сучасних дослідженнях зазначається, що фокусувальні адверби, виокремлюючи найбільш значимі елементи, функціонують не лише на «локальному», а й на «глобальному» рівні [11]. У площині їх внеску в значення речення відмітимо, що вони безпосередньо взаємодіють з ІС та типом висловлювання. Їх аналіз передбачає виокремлення області застосування адвербів, оскільки вони корелюють з розподілом компонентів фокусу і фону речення [18]. В області фокусу, з яким вони асоціюються, такі адверби породжують альтернативи для денотації останнього, незалежно від їх позиції в реченні.

Значення фокусувальних адвербів можна описати в термінах їх відношення до істинності висловлювання (*truth condition*), або до пресупозиції в реченні [19]. Дослідження фокусувальних адвербів в рамках генеративної лінгвістики [див.: 10] дало змогу виокремити основні їх різновиди – рестриктивні, які в свою чергу поділяють на ексклюзивні (*only, alone, just, exclusively, merely, simply, solely*), уточнювальні (*especially, exactly, largely*), а також адитивні (*even, too, also*) [14; 18]. Перший різновид, зазвичай, виокремлюють за параметром впливу на істинність значення у висловленні [19, с. 26]. Зважаючи на зазначене, головним завданням дослідження є виокремити ексклюзивну пресупозицію структур з адвербами *purely* та *merely* в ранньомовноанглійському корпусі текстів ЕЕВО.

Результати та обговорення. Адверби *purely* та *merely* у сучасній англійській мові використовуються у трьох функціях: на позначення способу дії, як фокусувальні ексклюзивні, а також як адверби-інтенсифікатори. Досліджуючи останню функцію в англійській мові у діахронії на матеріалі двох корпусів, *Penn-Helsinki Parsed Corpus of Middle English* та *Penn-Helsinki Corpus of Early Modern English*, L. Ghesquiere [20] зазначає, що середньомовноанглійські *pure(ly)* та *mere(ly)* зафіксовані ще в текстах XII–XV ст. та можуть графічно збігатися з прикметниками протягом наступного періоду розвитку мови. Пояснення цьому знаходимо у середньомовноанглійській мові: адверби утворені з прикметників за допомогою суфікса *-e*, що редукувався в процесі мовної еволюції, так і за допомогою *-li(ly)*. Так, адверби *pure* та *purely*, що походять від прикметника *pure* (двн.-фр. *pure*, лат. *purus* «чистий»), у середньомовноанглійській зазвичай використовувалися для позначення способу дії: *fully, unconditionally, in a pure manner, etc.* [21]. Наприклад:

(1) *Be king louede is wif anon so purliche & so vaste, þat al is herte onliche on hire on he caste.* (с. 1325 (с1300) *Glo.Chron.A, ClgA.11, 22*).

Окрім цього, форми *pure* та *purely* могли вживатися для модифікації прикметника або інших адвербів і виступати у якості інтенсифікатора. [15, с. 138–139].

(2) *Be calsydoyne þenne wythouten wemme In þe bryd table con purly pale* (с. 1400 (?с1380) *Pearl (Nero A.10) 1004, 22*).

Відповідно до словника *Oxford English Dictionary*, ексклюзивна функція *pure* зафіксована починаючи з II пол. XV ст. та не властива пам'яткам XVII ст., обмежуючись в загальному поетичними писемними пам'ятками [22]. І дійсно, дані словника

середньомовноанглійської мови свідчать, що *pure* у середньомовноанглійській мові використовується у таких значеннях, як: *entirely, completely; absolutely, directly; of directions: due; rightly, justly; very, extremely, thoroughly* [21]. Водночас *purely* спорадично вживається в ексклюзивному сенсі. Наприклад:

(3) *We alle..neuer-more..mowe be deliuered, ne pult out [read: out of] prison, but purli þourh your help* (1375 *WPal (KC 13) 4219, 22*).

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне простежити лише форму *purely*, що зберіглася в сучасній англійській мові. Інший адверб *merely*, на думку Т. Невалайнен [15 с. 147–148], остаточно сформувався як ексклюзивний лише у ранньомовноанглійській мові, попри наявність форми *mere* у середньомовноанглійській. Остання, хоча використовується у пам'ятках XV–XVI ст. як інтенсифікатор (*meere contrarie, meere false*), також не закріпилася в мові як ексклюзивний адверб [15, с. 147].

Зважаючи на те, що обидва адверби можуть функціонувати як інтенсифікатори та ексклюзиви, важливим вважаємо простежити перехід від однієї функції до іншої у контексті динаміки мовних явищ як рушійного процесу граматикалізації одиниць. При описі процесу граматикалізації мовних одиниць варто звернути особливу увагу на час появи кожної адвербіальної функції. Так, для *purely* використання у якості інтенсифікатора властиво лише у пізній ранньомовноанглійській, в той час як *merely* засвідчений у корпусах текстів починаючи з 1570-х рр. [20]. Окрім того, адверби зафіксовані у якості уточнювальних та ексклюзивних, а також скалярних інклюзивних. В останній функції *merely*, наприклад, наголошує на особливому та несподіваному пропозиційному стверджувальному змісті. Водночас *purely* як ексклюзивний фокусувальний адверб найчастіше використовується категорійно [20]. Адверб *purely* у корпусі текстів ЕЕВО представлений 7833 токенами. Дослідивши значення адверба у корпусі текстів ЕЕВО з урахуванням підзньосередньомовноанглійської (1470-х рр. – 1500-х рр.) та декількох підперіодів ранньомовноанглійської (1500-х рр. – 1550-х рр.; 1550-х рр. – 1600-х рр. та 1600-х рр. – 1690-х рр.) ми помітили, що ексклюзивна функція не є основною для нього та представлена в межах від 1.24% до 12.97% прикладів в залежності від окремого періоду розвитку ранньомовноанглійської мови (Див. Табл. 1).

Як видно з Табл. 1, ексклюзивне значення адверба взагалі не зафіксоване у пам'ятках пізньосередньомовноанглійської мови. Проте така статистика є малоінформативною, зважаючи на загальну кількість прикладів, представлених у корпусі (23 токени). Проаналізувавши кількісні дані, варто зазначити:

Таблиця 1

Значення адверба *purely* у корпусі текстів ЕЕВО

Підперіод	Кількість прикладів	Значення	Відсоток
1470 рр.–1500 рр.	23	адверб способу дії	78.26%
		адверб інтенсифікатор	21.74%
		ексклюзивний адверб	-
1500 рр.–1550 рр.	242	адверб способу дії	96.28%
		адверб інтенсифікатор	2.48%
		ексклюзивний адверб	1.24%
1550 рр.–1600 рр.	755	адверб способу дії	94.10%
		адверб інтенсифікатор	3.59%
		ексклюзивний адверб	2.31%
1600 рр.–1690 рр.	1500	адверб способу дії	71.33%
		адверб інтенсифікатор	15.67%
		ексклюзивний адверб	13%

переважно *purely* в усіх підперіодах розвитку мови вживається для позначення способу дії. Зважаючи на той факт, що у пізньосередньоанглійській мові функція адверба-інтенсифікатора присутня у мові, можна припустити, що окреслене значення є первинним. Проте, порівнявши майже близькі відсоткові дані при репрезентації адвербом ексклюзивного (4) та підсилювального (5) значень в усіх трьох підперіодах ранньомовноанглійської мови, можна дійти висновку, що обидва сенси розвинулися паралельно і незалежно одне від одного.

(4) so then after as our lord granteth vs the grace to be taught purely by his word (The sermons of M. Iohn Caluin, EEBO, 1583).

(5) yet leda was they say as white as he, yet not so white as these, nor nothing neare; so purely white they were, that euen the gentle streame, the which them bare (Prothalamion, EEBO 1596).

Із метою перевірки обох гіпотез дані ранньомовноанглійської мови були проаналізовані на базі словника середньоанглійської мови, в якому простежені функції обох форм – *purely* та *pure*. Зокрема, як зазначалося вище, форма *pure* у середньоанглійській функціонує виключно як адверб-інтенсифікатор і вперше зафіксована у пам'ятках 1300-х рр. [21]. Водночас аналіз середньоанглійської форми *purely* вказує на те, що первинно адверб також функціонує як інтенсифікатор (1325 р.). Його ексклюзивне значення вперше зафіксоване у творах, датованих 1375 р. [21]. Ймовірно, саме можливість адверба виступати у якості інтенсифікатора сприяла в подальшому розвитку ексклюзивного значення досліджуваної одиниці. Поява у *purely* ексклюзивного сенсу спостерігається вперше у прикладах, в яких адверб зафіксований у колокаціях з іншими ексклюзивними адвербами: *only* (6) та *merely* (7). Такі конструкції спорадично зустрічаються у корпусі текстів починаючи з 1508 р. Наприклад:

(6) deuocyon for his owne comfote and pleasaunce: but purely and onely entendynge to please god and to folowe his wyll (The remedy against..., 1508, EEBO).

(7) that as to what concerns the soul merely and purely, by which we understand not the spirit; (Forty questions..., 1665, EEBO).

Адверб *purely* у корпусі ранньомовноанглійської мови зафіксований у пре- та постпозиції до DP або до VP, які представляють дану або активовану інформацію та контрастний фокус. Саме ця особливість взаємодії з інформаційно-структурним навантаженням компонента сприяла граматицізації адверба як рестриктивно-ексклюзивного, а гіпотетичним шляхом такого перетворення одиниці є наступний: прикметник → адверб способу дії → адверб інтенсифікатор → ексклюзивний адверб. Така схема граматицізації, хоча і є нетиповою, з огляду на теорію еволюції мовних явищ, проте зафіксована як одна з особливостей динаміки уточнювальних та адитивних адвербів *efne* (*even*) та *ealswa* (*also*) в давньо- та середньоанглійській мові [23; 24], що є властивою іншим германським мовам [25].

Поява лексеми *merely* (що походить від прикметника, запозиченого з див.-фр. *mier*, *mer* та лат. *merus*) припадає на пізньосередньоанглійську, в якій типовим був графічний варіант *mere* [21]. Водночас форма *merely*, представлена 4192 токенами у корпусі EEBO, починає активно використовуватися у писемних пам'ятках 1490-х рр., нараховуючи 4.52 слововживань на 1 млн. слів. Іншими важливими етапами для суттєвого збільшення форм *merely* є 1500–1550-х рр., за якими слідує різкий спад у використанні досліджуваної одиниці – вона знову починає активно вживатися у корпусі текстів починаючи з 1660-х рр.:

SECTION	ALL	1470s	1480s	1490s	1500s	1510s	1520s	1530s	1540s	1550s	1560s	1570s	1580s	1590s	1600s	1610s	1620s	1630s	1640s	1650s	1660s	1670s	1680s	1690s
PROSE	4192	31	37	39	111	34	20	42	47	37	46	79	121	42	70	47	27	120	80	303	283	347	393	393
POETRY	70	0.7	2.7	2.8	1.3	0.8	1.6	7.1	7.2	2.6	20.1	24.1	60.6	42.9	28.4	42.8	67.1	90.1	63.8	74.8	62.8	74.8	74.8	74.8
PERMAL	5.15	0.00	1.89	4.52	8.54	4.23	6.57	5.92	5.40	5.13	2.86	2.64	3.79	2.57	1.76	2.33	0.70	2.80	1.91	3.85	4.02	4.33	9.77	12.67
TOTAL																								
ALL SUB																								
REPRESENTATION																								
AT ONCE																								

Рис. 2. Частота використання *merely* в EEBO

За даними *Oxford English Dictionary* [22], головною функцією *merely* є вираження ексклюзивності, а основними значеннями є наступні: а) *without admixture or qualification; purely; exclusively*; б) *without the help of others; solely*; в) *absolutely, entirely; quite, altogether*; г) *without any other quality, reason, purpose, view*; д) *as a matter of fact, actually*. Окремі сенси адверба проілюстровані у прикладах (8)–(9). Окрім того, у корпусі EEBO зафіксоване використання адверба на позначення способу дії (10), значення якого розвинулося не з французького прикметника *mier*, а, швидше, є похідним від давньоанглійської форми *maere*, *mere* (ср.-англ. *mere*), яка мала такі значення: *glorious; illustrious, noble, great; beautiful, fair*.

(8) The blod renneth merely through the vaynes of the body (Here begynneth Dyfference Astron. sig. Biii, 1555, OED).

(9) Their gouernment is meerely tyrannicall: for the great Turke is so absolute a Lord [etc.] (R. Johnson tr. G. Botero *Trauellers Breuiat* 40, OED, 1601).

(10) for then they thought to haue merely & with tyllit peyne the victorye of the cytee of rhodes: (The siege of Rhodes, 1486, EEBO).

Варто відмітити, що адверб *purely* у значенні *as a matter of fact, actually*, яке є типовим для інтенсифікатора, зафіксований починаючи з пам'яток 1546 р. [22]. Як показало дослідження *Penn-Helsinki Parsed Corpus of Early Modern English* [20], інтенсифікація для *merely* є маргінальною функцією, зафіксованою лише у корпусі текстів 1570–1640-х рр. та 1710–1780-х рр. Тому доцільно припустити, що у порівнянні з адвербом *purely* граматицізація одиниці відбувається у зворотному напрямку: ексклюзивний адверб → інтенсифікатор.

Проаналізувавши значення *merely* у корпусі текстів EEBO з урахуванням чотирьох підперіодів (1470-хрр.–1500-хрр.; 1500-хрр.–1550-хрр.; 1550-хрр.–1600-хрр. та 1600-хрр.–1690-хрр.), ми помітили, що у пізньосередньоанглійській 33.87 відсотках прикладів адверб використовується на позначення способу дії, в подальшому відсоток використання *merely* у цій функції зменшується до 8.93% у 1600–1690-х рр. (Табл. 2).

Як правило, ексклюзивний *merely* передує одиниці, з якою він пов'язаний, за винятком 1.51% випадків. Адверб зустрічається виключно у моделях з SVO порядком аранжування елементів, а його позицію у клаузі можна охарактеризувати як гнучку. Основними порядками слів при цьому є наступні: SVO ← *merely*, SV *merely* → O(X), S *merely* → V(O)(X). Аналіз інформаційної структури показав, що компонент, маркований адвербом, виражає нову інформацію та ідентифікаційний (11a) або контрастний фокус, про що свідчить наявність негативної частки *not* перед адвербом (11b). Топік при цьому є даним.

(11a) # quintus mucus augur seuola / this was his name / which was wonte to telle many thynges merely (Cicero, Marcus Tullius. *Laelius de amicitia*. English, 1481).

Анотація IC: [CP[C[TP[DP[whiche] [_{giv-active,gr}] [TP[vP [was] [VP[V[wonte] [[VP[V[to telle] DP[many thynges merely] [_{new,idf}]]]]]]]]].

(11b) ut hit was a commune sayenge with hym u suche altercacyons were for a logition and not merely for a phylosophre (Here is co[n]teyned the lyfe of Iohan Picus, EEBO, 1525).

Таблиця 2

Значення адверба *merely* у корпусі текстів ЕВВО

Підперіод	Кількість аналізованих прикладів	Значення	Відсоток
1470 pp.– 1500 pp.	16	адверб способу дії	33.87%
		адверб інтенсифікатор	—
		ексклюзивний адверб	66.13%
1500 pp.– 1550 pp.	124	адверб способу дії	23.91%
		адверб інтенсифікатор	2.02%
		ексклюзивний адверб	74.07%
1550 pp.– 1600 pp.	337	адверб способу дії	14.93%
		адверб інтенсифікатор	3.06%
		ексклюзивний адверб	82.01%
1600 pp.– 1690 pp.	894	адверб способу дії	8.93%
		адверб інтенсифікатор	5.08%
		ексклюзивний адверб	85.99%

Анотація IC: [CP[C[TP[DP[suche altercacyons]_[giv-active,gt]]
[TP[vP[VP[V [were] [PP[for a logition] and [PP[not merely for
a phylosophre]]_{[new, cf]]]]]]]]].}

Оскільки форма *merely* бере початок від прикметників різного походження, які графічно співпали ще у середньоанглійській, кореляція двох значень адверба (способу дії і фокусувального ексклюзивного) є малоінформативною в плані розвитку різних адвербіальних функцій. Проте варто відмітити, що вживання *merely* як фокусувального адверба поступово збільшується у ранньомодерних англійських текстах, на відміну від його використання на позначення способу дії. Значення адверба-інтенсифікатора розвинулося з ексклюзивного адверба при набутті скалярного сенсу, а отже схема граматикизації *merely* є наступною: прикметник → фокусувальний адверб → адверб інтенсифікатор.

Висновки. Аналіз ексклюзивних адвербів *purely* та *merely* засвідчує, що вони можуть виступати у цій функції лише у певних контекстах, проте спільним для них є додаткова ідентифікація способу дії, а також функціонування у якості інтенсифікаторів на певному етапі розвитку мови. Також ці форми утворилися від прикметників латинського/французького походження, що з'являються лише у середньоанглійській мові. Граматикизація кожного окремого адверба відбувається двома шляхами: адверб способу дії → ексклюзивний адверб → інтенсифікатор або адверб способу дії → інтенсифікатор → ексклюзивний адверб. Особливістю досліджуваних адвербів є те, що в переважній більшості вони маркують компоненти речення, які виражають контрастний фокус і дану інформацію для дискурсу.

Література:

- Narrog H., Heine B. The Oxford handbook of grammaticalization. Oxford : OUP, 2013. 948 p.
- Ramat A.-G. Degrees of grammaticalization and measure constructions in Italian. *Revue Romane. Langue et littérature. International journal of Romance languages and literatures* / Eds. S.B. Jørgensen, R. Waltereit, E. Strudsholm. Amsterdam, Philadelphia, 2019. P. 257–277.
- Sarda L., Shirley C.-Th., Fagard B. Adverbials in use. From predicative to discourse functions. Louvain-la-Neuve : Presses universitaires de Louvain, 2014. 323 p.
- Eisenberg P. Schöneich R. Grundriss der deutschen Grammatik. Das Wort. Heidelberg : Springer, 2020. 515 p.
- Davies M. Early English Books Online Corpus. 2017. URL: <https://www.english-corpora.org/eebo/>.
- Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A comprehensive grammar of the English language. London : Longman, 1985. 1779 p.
- Cougil Alvarez R. M. On the diachronic evolution of focusing adverbs in English. The particularisers just, exactly, precisely. *Fifty years of English studies in Spain (1952-2002): A commemorative volume* / Coords. E. S. Posse, M. J. López Couso, P. Fra López, I. M. Palacios Martínez. Universidade de Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciones, 2003. P. 301–310.
- Hasselgård H. Adjunct adverbials in English. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 320 p.
- Foolen A. De betekenis vanpartikels: Een dokumentatie van de stand van het onderzoek met bijzondere aandacht voor jnaar'. Nijmegen: University of Nijmegen dissertation, 1993. 245 p.
- Forker D. Toward a typology for additive markers. *Lingua*. 2016. Vol. 180. P. 69–100.
- De Cesare A.-M. Defining focusing modifiers in a cross-linguistic perspective. A discussion based on English, German, French and Italian. *Adverbs – Functional and diachronic aspects* / Eds. K. Pittner, D. Elsner, F. Barteld. Amsterdam, Philadelphia, 2015. P. 47–81.
- Kemenade A. van, Links M. Discourse particles in early English: Clause structure, pragmatics and discourse management. *Glossa: a journal of general linguistics*. 2020. Vol. 5. # 1. P. 1–23.
- Bayer J. Directionality and logical form. On the scope of focusing particles and wh-in situ. Dordrecht : Kluwer, 1996. 348 p.
- De Cesare A.-M. On 'additivity' as a multidisciplinary research field. *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages* / Eds. A.-M. De Cesare, C. Andorno. Amsterdam, Philadelphia, 2017. P. 1–22.
- Nevalainen T. BUT, ONLY, JUST : Focusing adverbial change in Modern English 1500–1900. Helsinki : Societe Neophilologique, 1991. 313 p.
- Андрушенко О. Ю. Інформаційно-структурні перетворення адитивного адверба even (на матеріалі пам'яток і текстів корпусів англійської мови XII-XVII ст.). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, Вип. 24. Ч. 1. 2021. С. 16–32.
- Jacobs, J. Focus-Hintergrund-Gliederung und Gramatik. *Intonationsforschungen* / Ed. H. Altmann. Tübingen, 1988. P. 89–134.
- König E. The Meaning of focus particles : A comparative perspective. London : Routledge, 1991. 232 p.
- König E. Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective : A tentative assessment of the state of the art. *Focus on additivity : Adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages* / Eds. A.-M. De Cesare, C. Andorno. Amsterdam, Philadelphia, 2017. P. 23–43.
- Ghesquiere L. Intensification and focusing : the case of *pure(ly)* and *mere(ly)*. *Exploring intensification : synchronic, diachronic and cross-linguistic perspectives* / Eds. M. Napoli, M. Ravetto. Amsterdam, Philadelphia 2017. P. 33–54.
- Corpus of Middle English Prose and Verse. University of Michigan. 2019. URL: <https://quod.lib.umich.edu/c/me/>.
- Oxford English Dictionary. Oxford. 2021. URL: <https://www.oed.com>.
- Andrushenko O. Particularizing focus markers in old English : Just a case of adverb polysemy? *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2023. Vol 8. # 2. P. 2–14.
- Андрушенко О. Ю. Статус also у давньоанглійських корпусах текстів: шлях граматикизації фокусувального адверба. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: Філологія*. 2023. Вип. 59. С. 13–20.
- Eberhardt I. From up-toning intensifying particle to scalar focus particle : A new developmental path. *Particles in German, English and beyond* / Eds. R. Gergel, I. Reich, A. Speyer. Amsterdam, Philadelphia 2022. P. 25–68.

Andrushenko O. Grammaticalization pathways of focusing adverbs purely and merely (history and present)

The article presents an analysis of the Early Modern English lexemes *purely* and *merely*, which function mainly as exclusive focusing adverbs in Present-Day English. The study provides the main criteria for distinguishing this class from the perspective of syntactic (generative) and semantic (alternative) approaches, taking into account the truth conditions of the utterance or presupposition. It is proved that in terms of their contribution to the meaning of the sentence, adverbs directly interact with the information structure of the sentence and the utterance type. Moreover, their analysis involves singling out the scope of their application, since they correlate with the distribution of sentence focus and background components. The lexemes under analysis function in Present-Day English as manner adverbs, focusing exclusives and adverbial intensifiers. Hence, the paper presents a hypothetical way of their grammaticalization in Early Modern English. It is proved that despite the fact that both forms are recorded as early as Middle English, the ways of their grammaticalization are distinct. Namely, the following

dynamics is characteristic of the adverb *purely*: adjective → manner adverb → adverbial intensifier → exclusive adverb (atypical model). On the other hand, the study has shown that the grammaticalization of the adverb *merely* undergoes as follows: adjective → focusing adverb → adverbial intensifier (typical model). It has been proved that adverbs *purely* and *merely* in the Early English Books Online corpus are recorded in pre- and postposition to DP or VP, which represent given or activated information and contrastive focus. As a result, this interaction with the information-structural load, the components contributed to the grammaticalization of adverbs as restrictive-exclusive.

Key words: focusing adverbs, grammaticalization, intensifier, adverbs of manner, information structure of the sentence.

ACKNOWLEDGEMENTS

This work is supported by die Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, Das Leopoldina Ukraine Distinguished Fellowship provided to Olena Andrushenko.

*Антохів П. Б.,
студент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

СЛОВНИКОВІ ДЕФІНІЦІЇ ДОЛІ В ЛЕКСИЧНИХ СИСТЕМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Анотація. У статті проведено детальний аналіз словникових дефініцій слова «ДОЛЯ» українською та англійською мовами, виявляючи глибокі культурні, історичні та семантичні відмінності кожної мови. З'ясовано, що українська мова відображає багатогранність поняття «ДОЛЯ» через різноманітні семантичні відтінки, тоді як англійська мова висвітлює його специфіку та контекст. Для цього був використаний компонентний аналіз як загальнонауковий прийом пізнання, що дозволяє розкласти об'єкт на складові частини та синтезувати його на новому рівні, виявляючи приховані аспекти та характеристики.

Компонентний аналіз є корисним інструментом для вивчення як окремої мови, так і для порівняння мовних одиниць різних мовних систем. Це допомагає виявляти відмінності та специфіку значень слів. Такий аналіз сприяє розумінню того, як різні культури і історичні контексти впливають на розвиток і використання мови. Наприклад, поняття «ДОЛЯ» в українській культурі має глибокі корені, пов'язані з історичними та фольклорними аспектами, що відображають національний світогляд та емоційне сприйняття життя. В англійській мові слово «fate» чи «destiny» часто використовується в контекстах, що підкреслюють певні об'єктивні чи незмінні обставини життя, що може відрізнятися від багатозначності українського «ДОЛЯ».

Метод компонентного аналізу дозволяє виявляти ці різноманітні аспекти і поглиблювати розуміння семантичних відмінностей між мовами. Він включає систематичне дослідження компонентів значення, що складають певне слово або концепцію. Цей метод використовується для розпізнавання та опису різних значень і функцій мовних одиниць, зокрема, слів, фраз, і висловів, через їх компонентний склад. Компонентний аналіз є частиною ширшої дисципліни семантики, яка вивчає значення слів та їх зв'язок з реальністю і концептуальними системами.

Важливими є також способи представлення дефініцій, що підкреслюють унікальну перспективу кожної мови. Наприклад, словники та інші довідкові матеріали можуть використовувати різні підходи до опису значень слів, що враховують культурні та контекстуальні особливості. Це може включати приклади використання, ідіоматичні вирази, і навіть історичні або літературні посилання, що допомагають краще зрозуміти значення слова в його культурному контексті.

Такі висновки вказують на необхідність подальших досліджень у цьому напрямі. Мовознавство та культурологія є важливими для розуміння і взаємодії між мовами та культурами. Дослідження семантики слів, таких як «ДОЛЯ», допомагає не лише виявляти лінгвістичні відмінності, але

й глибше зрозуміти культурні і соціальні аспекти, що формують нашу мову і світогляд. Наприклад, в українській культурі «ДОЛЯ» може мати різні значення залежно від контексту: від фаталістичного погляду на життя до більш оптимістичного і активного підходу, що відображає різноманітність життєвих сценаріїв і індивідуальних шляхів.

Дослідження таких багатозначних концепцій сприяє розвитку міжкультурного діалогу і взаєморозуміння. Культурологічні аспекти мови можуть відображати глибокі історичні і соціальні процеси, що впливають на формування національної ідентичності і сприйняття світу. Наприклад, поняття «ДОЛЯ» в українській культурі може бути пов'язане з історичними подіями і соціальними трансформаціями, що формували національний характер і світогляд.

Крім того, такі дослідження мають практичне значення для міжкультурної комунікації і глобалізації. У сучасному світі, де взаємодія між різними культурами і мовами стає все більш інтенсивною, розуміння семантичних і культурних нюансів є надзвичайно важливим. Це допомагає уникати непорозуміння і конфліктів, сприяє більш ефективній комунікації і співпраці на міжнародному рівні.

Ключові слова: доля, компонентний аналіз, семантичний аналіз, порівняння мовних одиниць, словникові дефініції, українська мова, англійська мова, культурні відмінності, мовознавство, культурологія.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем сучасного мовознавства є вивчення семантичних відмінностей та схожостей між різними мовами. Це особливо важливо у контексті перекладу, мовної політики та міжмовної комунікації. Одне з ключових понять, яке має значне культурне та мовне значення, – це поняття «ДОЛЯ». Розуміння та сприйняття цього поняття можуть значно відрізнятися залежно від культурних, історичних та мовних особливостей. Тому дослідження словникових дефініцій слова «ДОЛЯ» в українській та англійській мовах має велике значення для виявлення семантичних відмінностей та схожостей між цими мовами.

Проведення такого дослідження дозволить розкрити механізми формування лексичних одиниць, а також зрозуміти динаміку культурних та мовних взаємозв'язків. Отримані результати можуть бути корисними для лінгвістичних досліджень, перекладу, викладання іноземних мов та культурного обміну, де точне розуміння лексичних понять є важливим.

Аналіз лексики тематичної групи «ДОЛЯ» в англійській та українській мовах. Лексика тематичної групи «ДОЛЯ»

в англійській мові може включати різні слова та вирази, які пов'язані з поняттям долі, удачі, долі людини та інші аспекти. Ось деякі приклади лексики тематичної групи «ДОЛЯ» в англійській мові [1, 2, 3]:

Destiny – доля, передвизначеність.

Fate – доля, судьба.

Fortune – удача, доля.

Lot – доля, долото.

Karma – карма, вчинки, вплив яких визначає долю.

Destiny – переплутання, план, доля.

Luck – удача, доля.

Favor – благосклонність, ласка, доля.

Fatefully – визначно, як би доля, судьбою.

Predestined – передбачено, заздалегідь визначено долею.

Це лише декілька прикладів лексики, яка відноситься до поняття «ДОЛЯ» в англійській мові. Кожне з цих слів може використовуватися для вираження різних аспектів долі та удачі.

Лексика тематичної групи «ДОЛЯ» в англійській мові, включаючи метафори та ідіоми [1, 2, 3]:

1) *Fate's hand* – метафорично виражає непередбачуваність або контроль над життям людини.

2) *Twist of fate* – метафора, що описує несподівані зміни або обставини, які впливають на долю.

3) *Luck of the draw* – ідіома, яка описує випадковість або непередбачуваність результату.

4) *Sealed fate* – метафора, яка виражає неунікність або певність долі.

5) *Hand of destiny* – метафора, що описує силу або вплив, що визначає долю.

6) *Luck is on one's side* – ідіома, яка виражає успіх чи вдачу в якихось діях або справах.

7) *To tempt fate* – ідіома, що означає викликати небезпеку або ризикувати долею.

8) *To leave to fate* – ідіома, яка описує відмову від контролю над результатом і покладання все на долю.

9) *Fortune's smile* – метафора, що виражає удачу чи благополуччя.

10) *To play the hand one is dealt* – ідіома, яка описує прийняття обставин такими, які вони є, і продовження життя, не звертаючи уваги на непередбачуваність або труднощі.

Це лише декілька прикладів лексики тематичної групи «ДОЛЯ» в англійській мові, які включають метафори та ідіоми. Вони допомагають виразити різні аспекти вірувань, удачі та переконань, пов'язаних з поняттям долі.

Лексика тематичної групи ДОЛЯ в українській мові

Українська мова також має різноманітну лексику, що відноситься до тематичної групи «ДОЛЯ» [4, 5, 6]. Наприклад:

Доля – основне поняття, що відображає основне напрямком цієї групи слів. Вона може вживатися як в сенсі предначертаності, так і в сенсі частки чого-небудь, що припадає на долю кого-небудь.

Судьба – аналог англійського слова «FATE», використовується для позначення перебігу подій, що визначається певними факторами або надприродними силами.

Шанс – може вживатися для вираження можливості або удачі, що впливає на долю людини.

Карма – поняття, що відображає вчинки особи і їхній вплив на майбутню долю.

Призначення – подібно до англійського «DESTINY», відображає ідею передбаченої долі або напрямку життя.

Черга – може використовуватися для вираження порядку чи послідовності подій, що впливають на долю особи.

Ласка – вживається для опису благосклонності чи милосердя, які можуть впливати на долю.

Каприз долі – виражає непередбачуваність або випадковість долі.

Випадок – синонім до «каприз долі», відображає непередбачуваність подій.

Портунок – може використовуватися для опису того, як удача або доля врятувала кого-небудь від небезпеки або негаразду.

Лексика тематичної групи «ДОЛЯ» в українській мові, включає також метафори та ідіоми, а саме [4, 5, 6]:

1) *Колесо долі* – метафорично виражає ідею непередбачуваності або змін у долі людини.

2) *Відрізнятися кардинальної долею* – ідіома, що означає значні різниці у життєвому шляху чи удачі.

3) *Долюшки* – пестливе слово, що використовується для опису маленьких подій чи обставин, які впливають на долю.

4) *Власна долюшка* – ідіома, яка виражає ідею власної життєвої долі або власного шляху.

5) *Долею закріпити* – використовується для опису призначення або прирівняння чого-небудь до певної долі.

6) *Павутиння долі* – метафорично описує складність та непередбачуваність життєвого шляху.

7) *Плин долі* – метафора, що виражає ідею неперервності та непередбачуваності долі.

8) *Доля відповідальності* – виражає ідею обов'язку чи відповідальності перед чим-небудь.

9) *Доля легкої ходи* – ідіома, яка використовується для опису простого чи легкого життя.

10) *Доля тинь* – метафорично описує нещасливу чи тяжку долю.

Ці приклади різноманітної лексики та виразів, пов'язаних з темою «ДОЛЯ» в українській мові, використовуються для вираження різних аспектів життя та долі людини, від непередбачуваності до відповідальності.

Поняття «ДОЛЯ» може мати різні семантичні відтінки в англійській та українській мовах, що також може відобразитися у словникових дефініціях.

Отже, хоча слово «ДОЛЯ» може мати схоже значення в англійській та українській мовах, його словникові дефініції можуть відрізнятися через різницю в культурних, історичних, мовних та семантичних контекстах.

Отже, різниця в словникових дефініціях слова «ДОЛЯ» в англійській та українській мовах може впливати з культурних, історичних, лексичних та семантичних відмінностей між цими двома мовами.

Виклад матеріалу та використані методи дослідження. Дослідження словникових дефініцій в українській та англійській мовах було проведене за допомогою різних методологій, що включають як якісні, так і кількісні підходи [7]:

– аналіз словникових джерел.

Було зібрано словникові джерела української та англійської мов, таких як тлумачні словники, словники синонімів, етимологічні словники тощо. Наступним кроком було проаналізувати їхні дефініції для визначення спільних та відмінних рис;

– корпусний аналіз.

Було використано корпусні дані для збору великої кількості текстів українською та англійською мовами. За допомогою корпусного аналізу вивчено контекстуальне вживання слів і здійснено порівняння це з їхніми словниковими дефініціями;

– порівняльний аналіз текстів.

У дослідженні порівнювали словникові дефініції з реальним вживанням слів у текстах на українській та англійській мовах. Це дозволило виявити, наскільки добре словникові дефініції відображають фактичне вживання слів;

– лінгвістичний аналіз.

Вивчено лінгвістичні та семантичні особливості словникових дефініцій української та англійської мов. Було проаналізовано структуру дефініцій, використання мовних засобів, стиль та інші аспекти;

– статистичний аналіз.

Застосовано статистичні методи для аналізу великих обсягів даних зі словниковими дефініціями. Це включало частотний аналіз, аналіз вживання термінів (слів), виявлення патернів тощо. Комбінування цих методологій дозволило отримати глибше розуміння та порівняти словникові дефініції української та англійської мов. Крім того, важливо враховувати контекст дослідження та застосовувати підходи, що відповідають конкретній проблематиці вашої дослідницької роботи [8, с. 28].

Основним методом дослідження у нашому дослідженні був *компонентний метод* для зіставлення словникової дефініції в англійській та українській мовах.

Компонентний аналіз словникової дефініції є методом лінгвістичного вивчення, який спрямований на розкриття значення слова шляхом виділення його складових компонентів або семантичних компонентів. М. Кочерган розглядає компонентний аналіз як систему прийомів, що включає розщеплення значення слова на семантичні компоненти, такі як фігури утримання, семантичні компоненти, базові реляційні поняття та інші. Цей метод базується на ідеї, що значення кожного слова складається з окремих семантичних компонентів, які можна аналізувати і систематизувати.

Компонентний аналіз словникової дефініції дозволяє виявити основні складові частини значення слова і зрозуміти, як вони взаємодіють між собою. Він базується на ідеї системності мови, де всі елементи взаємозумовлені і взаємопов'язані. Компонентний аналіз виявляє системність мови через виявлення внутрішніх зв'язків між словами, групами слів і структурою мови в цілому [8, с. 30].

Так, визначення структурної організації сем є важливим аспектом компонентного аналізу, який підкреслює М. Кочерган. Встановлення місця і ваги кожної семи в компонентній структурі значення дозволяє отримати більш повне розуміння смислового змісту слова. Простий перелік сем може бути недостатнім для вичерпного розуміння значення слова, оскільки семантичні компоненти взаємодіють між собою і мають певну ієрархію в структурі значення.

Структурна організація сем допомагає виявити, як семи групуються і як вони взаємодіють, а також як вони розташовані в компонентній структурі значення. Це дозволяє отримати більш глибоке і детальне уявлення про смислову структуру слова і розкрити його значення в повному обсязі. Такий аналіз робить можливим виявлення складних семантичних взаємозв'язків і структур у слові.

Перевагою компонентного аналізу є те, що він дозволяє розкрити складне значення слова і зрозуміти, як різні компоненти впливають на його смислову структуру. Такий аналіз може бути корисним для лінгвістів, які вивчають семантику слів і їх взаємозв'язки в мові.

Компонентний аналіз словникової дефініції – це метод дослідження, який використовується для розкриття значення слова шляхом виділення його складових компонентів або семантичних компонентів. Цей аналіз дозволяє розібрати слово на найменші значущі частини, які утворюють його смислову структуру [7, с. 18].

Основні етапи компонентного аналізу словникової дефініції включають [8, с. 29]:

1) визначення компонентів: спочатку визначаються основні компоненти або семантичні елементи, які складають словникову дефініцію;

2) виокремлення значень: кожен компонент аналізується для виявлення різних значень, які він може відображати в межах слова;

3) встановлення взаємозв'язків: аналізуються взаємні зв'язки між компонентами, а також їхня роль у формуванні смислу слова;

4) синтез: на основі виявлених компонентів створюється комплексне розуміння слова або поняття, яке воно позначає.

Методика компонентного аналізу, описана Дж. Ді П'єтро, ґрунтується на ідеї, що слова виражають семантичні ознаки та можуть бути розглянуті як поверхнева реалізація цих ознак. У процесі роботи з інвентарем семантичних ознак формулюється ряд селекційних правил, які створюють повну та універсальну матрицю ознак. На основі цієї матриці застосовуються вторинні селекційні правила для створення особливої матриці для кожної мови, що означають «*палець на руці*» та «*палець на носі*» відповідно, ознаки вилучаються з однієї універсальної матриці. Якщо їх умовно позначити як «*палець*», «*на руці*», «*на носі*» і т. д., то ці ознаки розглядаються як частина єдиного універсального інвентарю та поєднуються за універсальними селекційними правилами. Застосовуючи вторинний набір селекційних правил, кожній ознаці приписують плюсовий або мінусовий коефіцієнт з урахуванням особливостей семантики слова в кожній конкретній мові.

Для нашого дослідження було обрано такі службові словники для української та англійської мов:

Українські словники:

1) «СУМ» (*Словник української мови*): СУМ – найавторитетніший словник української мови, який включає широкий спектр лексичного матеріалу, семантичні відмінності та синтаксичні особливості слів;

2) «Український тлумачний словник» (УТС): УТС – словник, який спеціалізується на тлумаченні значень слів та включає в себе багато прикладів вживання, синоніми, антоніми та іншу корисну інформацію;

3) «Словник синонімів української мови»: цей словник допомагає знайти синоніми для українських слів, що допомагає покращити вживання мови та розуміння семантичних відтінків.

Англійські словники:

1) *Oxford English Dictionary (OED)*: OED – це авторитетний словник англійської мови, який включає в себе описи слів, їхні походження, різні значення та вживання через час;

2) *Merriam-Webster Dictionary*: цей словник також є дуже популярним серед носіїв англійської мови. Він містить докладні словникові дефініції, приклади вживання та синоніми;

3) *Cambridge English Dictionary*: Словник Кембриджського університету – це ще один знаковий словник, який включає в себе багато корисної інформації про слова, їхнє вживання та семантичні відтінки.

Ці словники послуговували довіреними джерелами інформації щодо лексичної системи та словникових дефініцій української та англійської мов у нашому дослідженні.

Висновки. Підсумовуючи, методика компонентного аналізу і її різновиди є ефективними лише в тих випадках, коли досліджуються слова, які можна порівняти за значенням. Якщо такої можливості немає, то ця методика виявляється малопридатною. Тому перед використанням цього підходу для дослідження слів необхідно провести попереднє якісне осмислення наявного матеріалу. Залежно від специфіки та семантичного характеру цього матеріалу, потрібно вибирати відповідний різновид методики компонентного аналізу.

Розкладання об'єкта дослідження на складові частини є загальнонауковим прийомом пізнання. Проте не можна стверджувати, що абстрактні сутності, такі як фонемі, слова, відмінки тощо, складаються з диференційних або інтегральних ознак.

Застосування методики компонентного аналізу для дослідження значень слів є ефективним засобом виявлення тих аспектів значень, які найбільш повно виражають їхню сутність, відрізняючи їх від сутності інших значень. Ця методика передбачає не лише уявне розбиття об'єктів на частини, але й їхній синтез на новому, більш високому рівні пізнання. Це дозволяє будувати об'єкт, виявляти приховані аспекти, визначати специфіку об'єкта та інші його характеристики.

Таким чином, компонентний аналіз можна визначити як метод дослідження структури значень мовних одиниць з метою розкриття їхнього семантичного складу на мінімальні складові. Цей метод корисний як для вивчення окремої мови, так і для порівняння мовних одиниць різних мовних систем. Він допомагає виокремити особливі відтінки значень слів у різних мовах та найчастіше зустрічаємі семи, що формують мовне уявлення носіїв мови. Крім того, цей метод є корисним для аналізу та розуміння значень лексем у конкретних текстах.

Результати компонентного аналізу широко використовуються у сфері перекладу та методик викладання іноземних мов, оскільки такий глибокий аналіз мовних одиниць дозволяє краще зрозуміти суть явища та логіку мовного виразу носіїв мови.

Аналіз словникових дефініцій слова «ДОЛЯ» українською та англійською мовами виявив деякі відмінності, які відображають культурні, історичні та семантичні особливості кожної мови. Українська мова, зокрема, відображає багатогранність та важливість поняття «ДОЛЯ» в українському суспільстві та культурі через різноманітні семантичні відтінки, що виявлені в словникових джерелах. Англійська мова також висвітлює різні аспекти цього поняття, але з власною специфікою та контекстом.

Важливою виявилася не лише сама змістовна складова словникових дефініцій, а й спосіб їхнього представлення. Наприклад, українські словники можуть акцентувати увагу на емоційних та культурних аспектах поняття «ДОЛЯ», в той час як англійські словники можуть надавати більший акцент на об'єктивних та філософських роздумах щодо цього поняття.

Ці різноманітності свідчать про те, що кожна мова має свою власну унікальну перспективу та спосіб вираження складних концепцій, таких як «ДОЛЯ». Порівняння словникових дефініцій не лише допомагає краще зрозуміти сутність поняття «ДОЛЯ», але й підкреслює важливість контексту та культурних впливів на розуміння мовних концепцій.

Такі висновки вказують на необхідність подальших досліджень у цьому напрямі, а також підкреслюють важливість мовознавства та культурології для розуміння та взаємодії між мовами та культурами.

Література:

1. Беркешук, І. С. (2007). Дериваційний потенціал іменників у сучасній українській мові (назви зрядь праці, частин тіла, металів). Автореф. дис. канд. філол. наук. Спец. 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 22 с.
2. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. Oxford University Press, 2002. 3750 p.
3. The Penguin A-Z Thesaurus. Penguin Books, 2001. 442 p.
4. Українська мова: енциклопедія. Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 245–246.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
6. Передмова. Словник української мови: В 20 т. В. М. Русанівський (гол. ред.), 2010.
7. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Київ: Академія, 2006. 385 с.
8. Лукач М. Лексико-семантична класифікація дієслів української мови. Наукові записки. Серія «Філологічна». Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». Вип. 46. 2014. С. 106–108.
9. Словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/>.
10. Бурачок А.А. Принципи моделювання семантичних полів лексик (на матеріалі східнослов'янських назв політичних відносин). Мовознавство. 1985. № 4. С. 41–47.
11. Дуцяк І. Обґрунтування підходу до формування дефініцій у тлумачних словниках. Ігор Дуцяк. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2014. № 791. С. 15–21.
12. Жайворонок, В. В. (2006). Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ, 703 с.
13. Жуйкова М. Словникові дефініції та принцип антропоцентризму. Актуальні питання іноземної філології. 2016. № 4. С. 61–68.
14. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2006. 424 с.
15. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. Академія, 2006. 423 с.
16. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків: ХДПУ, 1997. 129 с.
17. Лучик А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць. Сучасні дослідження іноземної філології: зб. наук. пр. Вип. 7. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т. С. 258–262.
18. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
19. Погрібна, О. О. (2005). Лексична та граматична семантика іменників у «Словнику української мови» (назви зрядь праці та споруд). Дис. канд. філол. наук. Спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 244 с.
20. Рудь Н. Компонентний аналіз у лінгвістичних дослідженнях URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2302/1/14_Rud.pdf.
21. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.
22. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Видання друге, перероблене і доповнене. Київ: АТ «ОКО», 1996. 416 с.

23. Електронний словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/>.
24. The Collins English Dictionary URL: <http://www.collinsdictionary.com>.
25. The Longman Dictionary of Contemporary English URL: <http://www.ldoceonline.com>.

Antokhiv P., Albota S. Lexical definitions of word «ДОЛЯ» in the lexical systems of English and Ukrainian languages

Summary. The methodology of component analysis is effective in studying compared words. The absence of such capability reduces its usefulness, so it is important to premeditate the material and choose an appropriate variant of the methodology. Component analysis not only allows breaking down objects into parts but also synthesizing them, revealing hidden aspects and the specificity of the object.

The analysis of the definitions of the word «ДОЛЯ» in Ukrainian and English languages revealed significant cultural, historical, and semantic differences. The Ukrainian language emphasizes emotional and cultural aspects, often connecting the concept of "ДОЛЯ" with a rich tapestry of folklore, national identity, and historical experience. In contrast, the English language often focuses on more objective and philosophical aspects, using words like "fate" or "destiny" which might imply a more deterministic or fixed view of life's events.

Comparing the definitions underscores the importance of context and cultural influences. In Ukrainian, «ДОЛЯ» might evoke a sense of shared cultural heritage and collective memory, resonating deeply with the experiences and narratives that shape the national consciousness. The emotional weight and cultural depth embedded in the term reflect a worldview where fate is interwoven with personal and collective identity. This contrasts with the English interpretation, where "fate" or "destiny" may not carry the same cultural resonance but rather a more individualistic or existential perspective.

The necessity for further research is clear, as understanding these nuances can enhance our comprehension of how different cultures perceive and articulate the concept of fate. This also underscores the broader significance of linguistics and cultural studies in fostering interlingual and intercultural understanding. By delving into the semantic layers and cultural

contexts of words, researchers can uncover the underlying values, beliefs, and experiences that shape how different societies understand and communicate about the world.

Moreover, such comparative studies are invaluable for improving translation practices. Translators who are aware of the subtle differences in connotation and cultural significance between words in different languages can produce translations that are not only accurate but also culturally sensitive. This awareness helps avoid misunderstandings and misinterpretations that can arise from direct translations that overlook cultural contexts.

In the realm of language teaching, insights gained from component analysis can enhance pedagogical approaches. Educators can design curricula that go beyond vocabulary and grammar, incorporating cultural insights that make language learning more comprehensive and engaging. Understanding the cultural dimensions of language helps learners appreciate the richness and diversity of human expression, making them more adept at using the language in real-life, culturally varied contexts.

In conclusion, the component analysis of the word «ДОЛЯ» in Ukrainian and English has highlighted the profound cultural, historical, and semantic differences between the two languages. It demonstrates the critical role of context and cultural background in shaping the meanings and uses of words. The findings from such analyses are not only academically enriching but also practically valuable for translation, language teaching, and fostering greater intercultural understanding. Further research in this area promises to deepen our appreciation of the intricate ways in which language, culture, and history are intertwined, contributing to more effective communication and collaboration in our increasingly interconnected world.

Key words: component analysis, methodology, linguistic units, language systems, lexemes, translation, foreign language teaching, cultural differences, semantic differences, context, cultural influences, research, linguistics, cultural studies, interlingual understanding.

*Билиця Я. Т.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри німецької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

*Билиця У. Я.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ПАРЕМІЙНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ МИР В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО МЕДІАДИСКУРСУ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей паремійної об'єктивації концепту МИР у текстах сучасного політичного медіадискурсу, що відтворюють події війни Росії в Україні. Дослідження виконано на матеріалі паремій англійської та німецької мов, які є доволі активно вживаними у зазначеному виді дискурсу. Їхнє вживання в політичному медіадискурсі зумовлене насамперед комунікативно-прагматичною релевантністю їх семантики, в якій особливу роль відіграє соціально-політична оцінність, завдяки якій вони здатні виражати ціннісне ставлення до певних явищ та ситуацій політичного характеру. Таким чином, можна стверджувати, що оцінка як категоріальна ознака паремій, закодована в семантичній структурі цих одиниць, виступає в політичному дискурсі їх прагматично значущим феноменом.

У статті здійснено лінгвокультурний підхід до аналізу зазначеного концепту з використанням окремих елементів лінгвоконцептології. У дослідженні робиться спроба проаналізувати паремійне номінативне поле досліджуваного концепту та прослідкувати лінгвокультурні особливості об'єктивації його одиниць в англійському та німецькомовному медіадискурсі в умовах російської агресії в Україні. Матеріал дослідження складають паремії, виокремлені шляхом суцільної вибірки із різноманітних англійських та німецькомовних фразеографічних джерел, а також із медіа- та інтернетресурсів, особливо електронних версій провідних англійських та німецькомовних газет і журналів за період 2021–2024 рр. У статті аналіз паремійного номінативного поля та його актуалізації в політичному медіадискурсі здійснюється відповідно до виокремлених смислових ознак концепту. Особлива увага у дослідженні приділена аналізу об'єктивації тих ознак концепту, які є актуальними в час сьогодишньої війни Росії проти України і які неоднозначно сприймаються і трактуються на сьогодишній день політиками і громадянами як всередині країни, так і за кордоном. Все це, в свою чергу, приводить до певних видозмін окремих смислових ознак досліджуваного концепту, що засвідчує той факт, що будь-який концепт не є константним і застиглим феноменом, а динамічним, тобто таким, що зазнає певних змін і або доповнень.

Ключові слова: вербалізація, лінгвокультурний концепт, смислова ознака, паремія, паремійне номінативне поле, політичний дискурс.

Постановка проблеми. У процесі пізнання різноманітних об'єктів і явищ навколишнього світу та накопичення знань про них людина оперує різними лінгвокогнітивними одиницями, зокрема такими, як поняття, категорії тощо. Проте найвищим рівнем такого пізнання є концепти, які виникають у свідомості людини завдяки її здатності виокремити та цілісно систематизувати накопичені знання про цей світ. Відтак концепт, на думку О. Селіванової, можна розглядати «як інформаційну структуру свідомості, різнооб'єктну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання» [1, с. 256] і яка формує план змісту концепту. План вираження концепту складають різноманітні мовні засоби, починаючи від лексичних одиниць до цілих речень та й навіть текстів. Саме ці одиниці і виступають засобами мовної об'єктивації концепту або в іншій термінології – його вербалізації.

Чільне місце серед мовних одиниць вербалізації концептів займають *паремії*, тобто прислів'я, приказки, а також всі інші одиниці у формі речень: крилаті вирази, афоризми, цитати авторського походження тощо. Ці одиниці здатні вдало і об'ємно вербалізувати різноманітні смислові ознаки тих чи інших концептів, зокрема і концепту МИР як об'єкту аналізу в даній статті.

Загалом досліджуваний концепт належить до універсальних концептів і є представленим в усіх лінгвокультурах. Він закодований у мовній свідомості, а відтак і вербалізований у мові практично без винятку кожного народу, бо уникнути проблем, пов'язаних із війною і миром не пощастило жодному із них, зокрема й українцям. Сьогодні матеріали, присвячені воєнним подіям в Україні, у зв'язку зі своєю важливістю для долі не тільки нашої держави, але й фактично всього світу уже протягом більше десяти років не зникають зі сторінок європейських і світових медіа- та інтернетресурсів і займають там своє чільне місце, формуючи відповідне ставлення усієї світової громадськості до проблем цієї війни, а також вишукуючи можливості для її мирного завершення. Відтак **актуальність** дослідження особливостей мовної об'єктивації такого важливого концепту як МИР з врахуванням подій сьогодишнього дня є цілком очевидною і не викликає жодних сумнівів.

Матеріал дослідження склали паремії, виокремлені шляхом суцільної вибірки із різноманітних англійських та німець-

комовних фразеографічних джерел, а також із медіа- та інтернетресурсів, особливо електронних версій провідних англо- та німецькомовних газет і журналів за період 2021–2024 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на суспільно-політичну важливість концепту МИР у житті кожної нації і держави, він був неодноразово об'єктом дослідження багатьох науковців в українському мовознавстві. Він досліджувався і як окремих феномен, і як складовий елемент концептуальної опозиції ВІЙНА/МИР, причому як з точки зору лінгвоконцептології так і лінгвокультурології. Так, різні аспекти вищезазначеного концепту, зокрема, аналіз його смислової організації, а також його вербалізації на матеріалі різнорівневих мовних одиниць різних мов знаходимо у публікаціях К. Близнюк, О. Терещенко [2], Є. Васянович, Н. Дубовик [3] Т. Вільчинської [4], О. Данилейко [5] Р. Коваленко [6], Ю. Маслової [7], Д. Терехової [8] та інших. І все-таки, незважаючи на значний рівень опрацювання концепту МИР у працях вищезазначених дослідників, вони не охоплюють абсолютно всіх його можливих аспектів. Так, наприклад, питання його мовної об'єктивації фразеологізмами, зокрема пареміями, а також їх актуалізації у політичному дискурсі, досліджені, на наш погляд, недостатньо, а тому вимагають більшої уваги до них з боку дослідників.

Постановка завдання. Сьогодні, коли фактично у центрі Європи на теренах України вирує уже третій рік повномасштабна жорстока війна, питання її завершення виходить на перший план всієї світової громадськості. При цьому висуюються різноманітні можливі варіанти і шляхи мирного врегулювання цієї проблеми, які постійно видозмінюються. Аналогічно під впливом цих факторів зазнає певних видозмін і доповнень концепт Мир, що є цілком закономірним. Адже жоден концепт не є константним феноменом, а таким, що здатен зазнавати змін, доповнень, розширень, аналізу яких і присвячене дане дослідження. Тому основною метою даної статті є спроба описати досліджуваний концепт шляхом семантичного аналізу паремій англійської та німецької мов та виявити особливості його вербалізації в умовах війни Росії проти України.

У статті ставляться завдання окреслити паремійне номінативне поле концепту МИР; визначити основні смислові ознаки концепту через аналіз семантики паремійних одиниць; виявити, які видозміни привнесла війна в структуру концепту МИР, а також в його паремійне номінативне поле.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тема даної наукової розвідки зумовлює необхідність поточення окремих питань, дотичних до неї. Це стосується паремій як частини фразеологічного складу будь-якої мови і як вербалізаторів досліджуваного концепту, а також політичного медіадискурсу, де ці одиниці є доволі часто вживаними.

Отже, паремії складають значну частку фразеологічного фонду будь-якої мови. До складу паремій згідно широкого підходу до їх трактування дослідники фразеології зазвичай відносять прислів'я, приказки, а також різноманітні крилаті вирази, афоризми, цитати, сентенції, до яких слово паремія є родовим поняттям [9, с. 4]. Це комунікативні одиниці у формі речень, не завжди образні й цілком переосмислені, проте це мовні знаки, семантика яких зазвичай віддзеркалює характерні риси етнічного світогляду певного народу стосовно різних проблем, зокрема й проблеми війни та миру, як от: *англ.* War is the sport of kings. – *Війна – забава королів*; *нім.* Wer in Frieden lebt, schläft in Ruhe. – *Хто живе в мирі, тому добре спить* тощо.

У будь-якому тексті паремії здатні не просто додавати експресивності та певного колориту до мовлення, допомагаючи висловити почуття та емоції, а досить яскраво і об'ємно відбивати смислове навантаження певних явищ і ситуацій та виражати до них ціннісне ставлення лінгвоспільноти, завдяки чому ці одиниці можуть виступати в ролі ефективних репрезентантів тих чи інших концептів, зокрема й концепту МИР.

Паремії, особливо з політично маркованою семантикою, є доволі часто вживаними в політичному медіадискурсі, під яким у широкому розумінні цього слова можна вважати всю різноманітність усних, писемних та аудіовізуальних текстів політичного спрямування, що фігурують у глобальному медіапросторі. Політичний медіадискурс є складовою частиною усієї політичної сфери комунікації, у якій особливе місце займає комунікативно-прагматична функція мови, тобто функція впливу на реципієнта інформації. Виконанню цієї функції підпорядковуються і паремії, які виступають в ролі не стільки одним із мовних засобів інформування, скільки ефективним інструментом впливу на реципієнта політичної інформації, на формування його політичної свідомості та й навіть маніпуляції його емоціями, а відтак і поведінкою. Така комунікативно-прагматична релевантність цих одиниць ґрунтується насамперед на наявності в їхній семантичній структурі політично забарвленого оцінного значення, завдяки якому вони є одними із тих мовних знаків, які формують оцінний складник досліджуваного концепту.

Загалом, як і в кожному лінгвокультурному концепті, у концепті МИР можна виокремити такі основні складники: понятійний, асоціативно-образний та ціннісний. Так, понятійний зміст концепту репрезентується через слово-ім'я концепту – *мир*, етимологічний аналіз якого дозволяє виявити, що ця лексема означає: «1) відсутність незгоди, ворожнечі, сварок; 2) відсутність збройної боротьби між двома народами, державами; 3) угода сторін, що воюють між собою, про припинення воєнних дій, мирний договір» [10, с. 667]. Зазначені смислові ознаки складають змістову основу концепту МИР.

Що стосується номінативного поля концепту, то воно має своє ядро, приядерну і периферійну зони, які формуються різними видами одиниць. Стосовно паремій як об'єкту даного дослідження, то вони як мовні знаки, що мають інтерпретаційний та узагальнюючий смисл і виражають певну інтелектуальну, моральну або суспільно-політичну оцінку тих чи інших смислових ознак концепту, формують периферійну зону концепту.

У даній статті аналізу підлягатимуть як паремійні одиниці, у структурі яких є ім'я концепту – *мир* або його синоніми, так і паремійні одиниці, які не містять імені концепту, проте мають семантичне наповнення, близьке до семантики імені концепту і які все-таки репрезентують ті чи інші смислові ознаки концепту МИР. Загалом продемонструвати в одній статті актуалізацію усіх можливих паремій щодо певної ознаки не видається можливим, а тому такий аналіз надалі здійснюватиметься тільки вибірково.

Отже, паремійне номінативне поле концепту МИР та наявний текстовий матеріал дозволяє виокремити в ньому цілу низку концептуально-смислових ознак, які відображені у семантиці паремій англійської та німецької мов різного походження й етимології, як от:

1. Мир – це благо, це щастя, це цінність, це основа всього. Перелічені смислові ознаки концепту фігурують у цілій низці

висловлювань знаменитих людей світу, які зазвичай актуалізовані у політичному медіадискурсі, як от:

«**Nothing is more precious than peace. Nothing brings more happiness**» – «Немає нічого ціннішого за мир. Ніщо не приносить більше щастя» [World Tribune <https://www.worldtribune.org> > 24.08.2020]. Часопис World Tribune дослівно вживає фразу Дайсаку Ікеда, японського філософа, письменника, громадського і політичного діяча [14].

У наступному мікротексті фігурує знаменита цитата письменниці, лауреатки Нобелівської премії миру 1986 року Елі Візель. У ньому наголошується на тому, що «Мир – це не дар Божий, а мир – це наш дар один одному» – «**Peace is not God's gift ... peace is our gift to each other**» [Instagram <https://www.instagram.com/unitedpeopleglobal> > reel 2024].

Прикладом актуалізації однієї із відомих німецькомовних паремій можуть бути слова апостола Новоапостольської церкви Західної Німеччини Райнера Шторка у Саарбрюккені, сказані ним на «Міжнародному дні миру» з приводу тривожної ситуації, яка склалася у Європі ще у 2021 р.: «**Friede ernährt – Unfriede verzehrt**». Moderner ausgedrückt: «**Friede baut auf – Unfriede reißt ab**» – Сучасніше сказати: «*Мир будує – розбрат руйнує*» [Neuapostolische Kirche Westdeutschland <https://www.nak-west.de> > ... 30.09.2021]. У своєму виступі оратор вжив два варіанти паремії, хоча вживаним у німецькій мові є ще й третій: «**Eintracht gibt Stärke, Zwietracht bringt Schwäche**» – «*Злагода дає силу, розбрат – слабкість*» [13].

У політичному дискурсі окремі паремії можуть зазнавати в залежності від цілей і завдань його автора певних структурно-семантичних змін. Прикладом цьому може бути вираз «**Der Friede ist der Vater aller Dinge**» – «*Мир є батьком усіх речей*», вжитого у свій час канцлером Німеччини, лауреатом Нобелівської премії миру Віллі Брандтом [13, с. 286]. Але ж як виявляється, базисом цієї паремії є вираз «**Krieg ist der Vater aller Dinge**» – «*Війна є батьком усіх речей*», автором якого вважають грецького філософа Геракліта [15]. Як це не дивно, саме у такій первинній формі вираз є доволі часто вживаним, як от: «**Krieg und Zivilisation bedingen sich, Krieg ist der Vater aller Dinge**» – «*Війна і цивілізація взаємозалежні, війна – батько всього суцього*» [Infosperber <https://www.infosperber.ch> > ...03.09.2022].

У політичному тексті часто фігурують паремії: «**Wer in Frieden lebt, schläft in Ruhe**» – «*Хто живе в мирі, той спить спокійно*» [13]; «**Wo kein Frieden ist, da ist Glück**» – «*Де миру немає, там немає і щастя*» [13] тощо.

2. Мир – це більше ніж відсутність війни, це стан душі, це шедевр розуму, це згода, це порозуміння. Із переліченими смисловими ознаками концепту МИР корелює зокрема цитата знаменитої Лейні Тейлор, американської письменниці у жанрі фентезі: «**Peace is more than the absence of war. Peace is accord. Harmony**» – «*Мир – це більше, ніж відсутність війни. Мир – це згода. Мир – це гармонія*» [14].

Ці ж ознаки концепту фігурують й у дещо трансформованому варіанті паремії за рахунок субституції компонентів: «**Peace is more than the absence of violence**» – «*Мир – це більше, ніж відсутність насилья*» [Institute for Economics & Peace <https://www.economicsandpeace.org> > 2024/04].

А ось аналогічний варіант у німецькомовному політичному дискурсі: «**Frieden ist mehr als die Abwesenheit von Krieg und Gewalt**» – «*Мир – це більше, ніж відсутність війни та насильства*» [Friedrich-Ebert-Stiftung <https://www.fes.de> > frieden...].

В окремих пареміях зазначається, що «*мир – це природний стан людини*» – «**Friede ist der Naturzustand des unbedrängten menschlichen Geschlechts**» (Йоганн Готфрід фон Гердер, німецький поет, філософ і теолог) [15], що «*це шедевр її розуму*» – «**Der Friede ist das Meisterstück der Vernunft**» (Іммануїл Кант – німецький філософ) [15].

Особливо популярною є в німецькомовному політичному дискурсі є фраза Віллі Брандта, колишнього канцлера Німеччини: «**Frieden ist nicht alles, aber ohne Frieden ist alles nichts**» – «*Мир – це це не все, але без миру все є ніщо*» [EIPOSCERT <https://www.eiposcert.de> > n... 28.02.2022].

В одній із своїх цитат, сказаних у промові в Університеті Осло з нагоди вручення Нобелівської премії миру, 11 грудня 1971 року, Віллі Брандт йменує мир як *ultima ratio*, протиставляючи його війні – *ultima irratio*: «**Krieg ist nicht mehr die ultima ratio, sondern die ultima irratio**» – «*Війна – це вже не ultima ratio, а ultima irratio*» [15].

Окремі паремії підкреслюють неможливість добитися миру без порозуміння, як от: «**Frieden kann nur durch Verständnis erreicht werden**» – «*Мир можна досягти лише шляхом порозуміння*» (Альберт Ейнштейн, американський, німецький та швейцарський фізик-теоретик єврейського походження, лауреат Нобелівської премії з фізики 1921 року) [15] тощо.

Образно й неординарно виражена ця ознака в паремії «**People with clenched fists cannot shake hands**» – «*Люди зі стиснутими кулаками не можуть потиснути один одному руки*» (Індіра Ганді, перша жінка-прем'єр Індії) [14]. Не менш образно це виражено в паремії «**Peace begins with a smile**» – «*Мир починається з посмішки*», автором якої є Мати Тереза, католицька черниця, засновниця добродійних місій, лауреатка Нобелівської премії миру за 1979 рік: «*Our world today seems to be a war zone. It seems as though peace has gone out the window. But we can bring it back. Peace begins with a smile. That means peace begins with me and within me*» – «*Наш світ сьогодні схожий на зону бойових дій. Здається, що мир вилетів за вікно. Але ми можемо його повернути. Мир починається з посмішки. Це означає, що мир починається зі мною і всередині мене*» [Franciscan Media <https://www.franciscanmedia.org> > ... 01.09.2023].

3. Мир – це значить думати про дітей. Дуже коротко і ясно виражений зміст даної ознаки у цитаті Михайла Горбачова, останнього президента Радянського Союзу: «**An den Frieden denken heißt an die Kinder denken**» – «*Думати про мир – означає думати про дітей*» [15]. Саме під такою назвою фігурує стаття в газеті м. Ной УЛЬМ (Німеччина), присвячена «Тижню солідарності» із дітьми із сімей біженців з України, які оселилися у цьому місті: «**An den Frieden denken heißt an die Kinder denken**» (Landratsamt Neu-Ulm <https://www.landkreis-nu.de> > ... 20.07.2022).

4. Мир – хоч і поганий, навіть у бідності, але кращий за війну. Ця концептуальна ознака, як відомо, проблемна для України. Недаремно в одній зі статей англomовний часопис Eurotopics прямо запитує: «**Is any peace better than war?**» – «*Чи є будь-який мир кращим ніж війна?*» [eurotopics.net <https://www.eurotopics.net> > ...11.03.2024]. Німецькомовне прислів'я «**Ein schlechter Friede ist besser als ein guter Krieg**» – «*Поганий мир кращий ніж добра війна*» [напр.: GlobalBridge <https://globalbridge.ch> > ei.. 21.12.2022]. активно вживане і в Україні, і на Заході ще з 2022 року стосовно обговорюваної війни не є реаль-

ним вирішенням проблеми. Не можуть вирішити питання і заклики Папи Франциска, який уже тепер у 2024 році, напередодні проведення Саміту миру у Швейцарії, наполягає на пріоритетності закінчення миру перед продовженням війни. Так, німецькомовний журнал Der Spiegel від 25 квітня 2024 року пише словами Папи: «Bitte, alle Länder im Krieg: Beendet den Krieg. Bemüht euch um Verhandlungen. Bemüht euch um Frieden. Ein ausgehandelter Frieden ist besser als ein guter Krieg ohne Ende» – «Будь ласка, всі країни, які перебувають у стані війни: припиніть війну. Докладіть зусиль до переговорів. Прагніть до миру. *Договорений мир кращий ніж нескінченна війна*» [Spiegel <https://www.spiegel.de> › uk... 25.04.2024].

Обговорювана вище ознака щодо необхідності все таки закінчення миру дуже виразно відображена в паремії, якій більше 2,5 тисяч років: «**The peace is better than war; because in peace the sons did bury their fathers, but in wars the fathers did bury their sons**» – «*Мир краще, ніж війна, бо в мирі сини ховають своїх батьків, а у війні батьки ховають своїх синів*» (Крез, цар Лідії, правив ще у середині 6-го століття до н. е.) [14].

Вербалізують обговорювану ознаку концепту також інші німецькомовні прислів'я, сформовані приблизно за однаковою моделлю: «**Ein Friede ist besser als zehn Siege**» – «*Мир кращий, ніж десять перемог*» [13]; «**Wasser in Frieden ist besser als Wein in Zank**» – «*Вода в мирі краща, ніж вино у війні*» [13].

5. Закінчення миру – процес складний, проте крайньо необхідний.

Необхідність закінчення миру за будь-яких обставин, особливо при загрозі використання ядерної зброї, яскраво виражена в семантиці слів Джона Ф. Кеннеді, 35-го президента Сполучених Штатів Америки, які використані в наступному уривку тексту: «**The war can no longer serve to settle disputes. Mankind must put an end to war, or war will put an end to mankind**» – «*Війна більше не може слугувати вирішенню суперечок. Людство повинно покласти край війні – або війна покладе край людству*» [Effective Altruism Forum <https://forum.effectivealtruism.org> ›... 6.08.2020]. Найкращий вихід із такої ситуації – сідати за стіл переговорів. «**Lieber 100 Stunden umsonst verhandeln, als eine Minute schießen**» – «*Краще вести переговори 100 годин даремно, ніж стріляти одну хвилину*» (Deutschlandfunk <https://www.deutschlandfunk.de> › ... 19.03.2024) – так говорив у свій час колишній канцлер Німеччини Гельмут Шмідт [14]. «**Friede ist nur auf dem Friedhof zwischen zwei Steinen**» – «*Мир існує тільки на цвинтарі між двома каменями*» – так жорстко, проте реально звучить одна із німецькомовних паремій.

Отже, за мир треба боротися, і це важка праця, більше того – це справа кожного з нас. «**It isn't enough to talk about peace. One must work at it**» – «*Недостатньо говорити про мир. Треба працювати над цим*» – звучать слова Елеонори Рузвельт, американської державної діячки, першої леді США, дружини 32-го президента США Франкліна Рузвельта [14]. І при цьому «*Чим більше ми потіємо в мирі, тим менше проливаємо крові на війні*» – «**The more we sweat in peace, the less we bleed in war**» – наголошувала Віджая Лакшмі Пандіт, політична діячка і дипломатка Індії, сестра Джавахарлала Неру [14].

Коментуючи можливості досягнення миру в Україні, британська газета Financial Times зазначає: «**There is no quick path to peace in Ukraine**» – «*Немає швидкого шляху до миру*» [Financial Times <https://www.ft.com> › content 20.02.2023]. Жита тут цитата є перекладом слів індійського національного

лідера і державного діяча Махатма Ганді: «**There is no way to peace; peace is the way**» – «*Шляху до миру немає; мир – це і є шлях*» [14].

6. Пацифізм – це не завжди благо. У питанні якомога швидшого завершення війни включаються різноманітні сили й рухи як в Україні, так і на Заході, одним із яких є *пацифізм*, який є «політичною течією, прихильники якої засуджують будь-які війни, незалежно від їхнього характеру» [ВТССУМ : 895]. Для прихильників пацифістів характерне небажання воювати, приносити людські жертви в ім'я якоїсь певної ідеї, а навпаки – пропагування національного егоїзму та переважання важливості власних інтересів над чужими.

Щодо війни в Україні, то представники цього руху вважають, що мир можна зберегти шляхом «*тевних поступок амбіціям Росії*», шляхом «*збереження обличчя Путіну*», у результаті чого вони фактично стають на сторону агресора, а не жертви цієї війни, замість того, щоб вимагати справедливого завершення війни. Це і є прикладом того, що пацифізм є часто найвним і небеззаперечним, бо не враховує реальних обставин, а відтак є згубним. Недаремно одна із паремій з цього приводу говорить прямо і відверто: «**Von den Pazifisten geht viel Unfrieden aus**» – «*Від пацифістів йде також багато розбрату*» [13].

Варто зауважити, що такий «**Unfrieden**» часто йде від релігійно налаштованих громадян Заходу, а також від представників лівих партій та рухів. Як це уже зазначалось, наївні висловлювання щодо припинення війни в Україні уже неодноразово робить Папа Франциск, обмежуючись при цьому загальними закличками до миру, але при цьому уникаючи засудження винуватця цієї війни, пропонуючи «*здатися Україні*», «*піднявши білий прапор*» перед агресором Путіним, «*щоб зберегти життя іншим, поки все не стане гірше*» [Spiegel <https://www.spiegel.de> › uk... 25.04.2024].

Такі пацифістські настрої широко представлені в німецькомовному медіадискурсі. Свідченням цьому є стаття у газеті FOCUS, яка посилаючись на п'яту заповідь, гласить так: «**Du sollst nicht töten. Kann man Christ sein und Menschen töten?**» – «*Не вбий. То ж, чи можна бути християнином і вбивати людей?*» [FOCUS online <https://www.focus.de> › inte... 30.04.2022].

Прикладом пацифістських настроїв серед представників лівих партій та рухів у Європі може бути великий пасхальний марш миру 1 квітня 2024 року у Швейцарії, що пройшов під девізом «**Geld für Frieden statt für Kriege**» – «*Гроші на мир, а не на війну*», а також під лозунгом «**Demilitarisierung statt Aufrüstung**» – «*Демілітаризація замість озброєння*» [ostermarschbern.ch <https://ostermarschbern.ch> 01.04.2024].

Однак, німецькомовна газета Frankfurter Allgemeine Zeitung зазначає: «Ein Aufgeben der Ukraine bedeutet keinen dauerhaften Frieden für Europa. **Sondern die Ermutigung Putins zum nächsten Krieg**» – «Здача України не означає міцного миру для Європи. А це є заохоченням Путіна до наступної війни» [FAZ NET <https://www.faz.net> › 10.03.2024]. Далі газета наводить паралель із ситуацією у Великобританії 1940 р., коли, здавалося б, у час безнадійної військової ситуації прем'єр-міністр Вінстон Черчилль не вступив у переговори з Гітлером про мир на його умовах і тодішній Папа Пій не переконував Черчилля йти на поступки, бо знав його слова «**We shall never surrender**» – «*Ми ніколи не здамося*» [там же].

Висновок у цій ситуації один: Україна як жертва цієї війни теж має право захищатися!

7. Мир – це готовність до ймовірної війни. У ситуації, яка склалася з війною Росії в Україні та пошуками встановлення миру, найбільш актуальною, а відтак і найбільш поширеною в сучасному політичному дискурсі є паремія «**Si vis pacem para bellum**» (лат.) – «**Хочеш миру, готуйся до війни**» (укр.) – «**Wenn du Frieden willst, rüste zum Krieg**» (нім.) – «**If you want peace, prepare for war**» (англ.). Авторство цього висловлювання належить Флавію Вегецію, давньоримському військовому теоретику, письменнику [13; 15]. Вираз, написаний більш як дві тисячі років тому, але сьогодні у зв'язку з війною він набув особливої актуальності. Адже як виявилось, ні Україна, ні Європа та й весь світ до такої широкомасштабної війни, спровокованої Росією, не готові ні морально, ні матеріально, ні військово. Світ фактично наляканий, а тому з уст політиків, журналістів, коментаторів цей вираз у різноманітних структурно-семантичних варіаціях звучить усюди: на теле- й радіоефірах, на різноманітних пресконференціях, політичних виступах, на сторінках усіх газет і журналів, в інтернеті тощо. «**If you want peace, prepare for war**»: «Now an old saying is making a comeback in Europe» – «Тепер стара латинська приказка повертається в Європу» – пише Politico [politico.eu <https://www.politico.eu> > if... 29.03.2024]. Усвідомлення необхідності готовності до війни прийшло до переважної більшості європейських та світових лідерів у кінці 2023 – на початку 2024 рр., коли виникла реальна загроза перенесення війни з войовничою Росією на терени Європи, на й навіть світу, наприклад: «**For generations Britain has taken peace for granted. But a belligerent Putin could change all that**» – «Поколіннями Британія сприймала мир як належне. Але войовничий Путін може все змінити» [The Guardian <https://www.theguardian.com> > 26.01.2024].

«**If we want peace, we must prepare for war**» – «Якщо ми хочемо миру, ми повинні готуватися до війни» – під таким гаслом було проведено засідання й опубліковані матеріали Ради Європейського Союзу від 19 березня 2024 р. [European Union <https://www.consilium.europa.eu> >... 19.03.2024].

«**Wenn wir Frieden wollen, müssen wir uns auf Krieg vorbereiten**» – пише президент Європейської Ради Шарль Мішель у своїй гостьовій публікації для німецькомовного журналу Der Spiegel. Далі він зазначає, що Росія не зупиниться в Україні і щоб подолати загрозу, Європі потрібен новий дух безпеки та оборони [Spiegel <https://www.spiegel.de> > 18.03.2024].

А такої готовності і духу безпеки та оборони в Європі з часів завершення другої світової війни практично немає. З цього приводу The Daily Telegraph прямо і відверто заявляє: «**Europe's peace is over. We must prepare for the growing threat**» – «Мир в Європі закінчився. Треба готуватися до зростаючої загрози» [The Telegraph <https://www.telegraph.co.uk> > ... 25.02.2024].

Також газета The Guardian пише: «**Europe must defend itself: shadow of war in Ukraine looms over its security**» – «Європа повинна захищати себе: тінь війни в Україні нависла над її безпекою» [The Guardian <https://www.theguardian.com> > ... 19.02.2024].

Попри усвідомлення необхідності бути готовими до війни, представники пацифістської ідеології, особливо серед релігійних організацій заявляють про інше. «**Wer Frieden will, muss den Frieden vorbereiten**» – «Хто хоче миру, повинен готувати мир». Про це говорить у своїй промові представник духо-

венства Німеччини Франц Альт на Католицькому конгресі у м. Штутгарті. [Sonnenseite <https://www.sonnenseite.com> > ... 29.05.2022].

Не можна не помітити, що вищезазначені паремії фігурують у різних структурно-семантичних варіантах. Ось приклад базисного варіанту німецькомовної паремії **Wenn du Frieden willst, rüste zum Krieg: Wenn du Frieden willst, bereite den Krieg vor.** – Якщо хочеш миру, то готуй війну [SWI swissinfo.ch <https://www.swissinfo.ch> > ger...]; **Wer Frieden will, muss für den Krieg vorbereitet sein** – Хто хоче миру, повинен бути готовим до війни [Bundeswehr <https://www.bundeswehr.de> > ... 29.07.2022]; **Wer Frieden will, muss wehrhaft sein.** – Хто хоче миру, повинен бути здатним до оборони [profil.at <https://www.profil.at> > wer-... 02.02.2024]; **Wer Frieden will, muss auch über Krieg reden** – Хто хоче миру, той мусить говорити також про війну [Die Presse.com <https://www.diepresse.com> > ... 24.01.2024]; **Wenn du Frieden willst, sprich vom Krieg.** – Якщо хочеш миру говори про мир. [RND.de – Aktuelle Nachschichten <https://www.rnd.de> > politik 25.12.2023].

Аналогічне явище спорстерігається при актуалізації англійського варіанту паремії «**If we want peace, we must prepare for war**»: «**If we want to win, we must be on the field**» – «Якщо ми хочемо перемогти, ми повинні бути на полі бою» [Posture Statement U.S. Southern Command (.mil) <https://www.southcom.mil> > Portals > Documents 12.03.2024].

If you want peace, prepare for nuclear war – *Хочеш миру, готуйся до ядерної війни.* [Center for a New American Security <https://www.cnas.org> > if-y... 04.07.2021]. Підставою для появи такого страхітливоого варіанту паремії є загроза застосування Росією у війні проти України ядерної зброї.

«**In war, prepare for peace; in peace, prepare for war**» – «На війні готуйся до миру, в мирі готуйся до війни». – Ця паремія звучить найбільш лаконічно, і це не дивно, адже фігурує вона у китайському манускрипті «Мистецтво війни» (*The Art of War*), написаному понад 2500 років, авторство якого приписується генералу й стратегу Сунь Цзи, що жив наприкінці періоду Чуньцю або ж на початку періоду Чжаньго в VI–V ст. до н. е. Цей трактат був провідним підручником із військової стратегії та тактики свого часу. Описані в трактаті принципи та ідеї зберігають свою актуальність і сьогодні. [ET Hospitality <https://hospitality.economicstimes.indiatimes.com> >...06.03.2021].

Наведені приклади структурно-семантичних варіантів обговорюваної паремії свідчать, по-перше – про необмежені можливості трансформацій паремій, а по-друге – про складність і неоднозначність самої проблеми, що знайшло свій відбиток в семантиці паремій, що її об'єктивують.

У будь-якому випадку вибору альтернативи боротьби за мир людство не має, а тому ми повинні, очевидно, слідувати словам із промови пані Маргот Вальстрьом, Міністерки закордонних справ Швеції, сказаних й опублікованих ще 28 серпня 2020 року: «**We must choose peace, invest in peace, deliver peace**» – «Ми повинні обирати мир, інвестувати в мир, забезпечувати мир» [Government.se <https://www.government.se> > contentassets > min... 28.08.2020]. Сьогодні вищезазначений вислів звучить і в такому варіанті: «**If you want peace, prepare for war and diplomacy**» – «Якщо ви хочете миру, готуйтеся до війни і дипломатії» [United States Institute of Peace <https://www.usip.org> > if-y... 01.29.2024]. І справді таке поєднання стримування і дипломатії є ключем до уникнення війни і досягнення миру.

8. Мир – зі зброєю, чи без зброї? Зазначена концептуальна ознака тісно переплітається за змістом із попередньою, оскільки виникає запитання: готовність до війни повинна бути зі зброєю чи без зброї?

Загалом одна із паремій німецької мови, наприклад, гласить: «**Im Kampf gegen den Krieg helfen keine Waffen**» – «В боротьбі за мир не допомагає жодна зброя» [13]. Аналогічно англійською мовою не в користь використання зброї у вирішенні спірних питань звучать слова колишнього першого секретаря ЦК КПРС у 1953–1964, Голови Ради Міністрів СРСР Микити С. Хрущова: «**The more bombers, the less space for peace doves**» – «Чим більше зброї – ти менше місця для голубів миру» [13].

Свого часу у мирні часи у німецькій мові широко вживаним був політичний слоган «**Frieden schaffen ohne Waffen!**» – «Творимо мир без зброї!». Проте з початком агресії Росії та нечуванним терором проти мирної країни виникло запитання, чи можна все-таки досягти миру без зброї і чи повинна відбуватися збройна допомога Україні з боку західних держав, зокрема Німеччини? Дискусія щодо цього питання перенеслась на сторінки німецьких медіаресурсів. Ось як про це писав журнал Der Spiegel: «**Frieden schaffen – mit oder ohne Waffen? Lässt sich Frieden nur mit Waffen schaffen?**» – «Творимо мир – зі зброєю чи без? Чи можна вирішити питання миру тільки зброєю?» [Der Spiegel <https://www.spiegel.de> > 02.03.2023].

Тривала дискусія з цього питання в німецькому суспільстві привела його до думки, що поки-що в умовах, коли на сусідню мирну європейську державу обрушилась вся озброєна до зубів військова машина Росії, миру можна добитися тільки зі зброєю в руках, що і зумовило появу в німецькому політичному дискурсі нового варіанту виразу: «**Frieden schaffen nur mit Waffen!**» – «Мир творимо тільки зі зброєю!» [Deutschlandfunk Kultur <https://www.deutschlandfunkkultur.de> > 05.05.2022].

Більше того, через деякий час в німецькомовному політичному дискурсі почав вживатись вираз «**Frieden schaffen mit deutschen Waffen**» – «Мир творимо німецькою зброєю» [Internationale Politik <https://internationalepolitik.de> > 29.08.2022]. А ще через рік, коли виявилось, що зброї, яка постачалася, не вистачало відбулась подальша трансформація виразу «**Frieden schaffen mit mehr Waffen**» – «Мир творимо з більшою кількістю зброї» [Frankfurter Rundschau <https://www.fr.de> > Politik 24.02.2023].

Сьогодні ж у німецькомовному політичному дискурсі фігурує найновіший слоган партії Зелених Німеччини: «**Frieden schaffen mit schweren Waffen**» – «Мир творимо важкою зброєю» [Tageszeitung, <https://taz.de> > 25.04.2022].

Правда загальнонаціональна щоденна газета Die Tageszeitung з цього приводу саркастично заявила, вживаючи при цьому достаньо вдалий оказіональний фразеологізм: «**Solch eine Evolution – Aus Pazifisten wurden sie Panzeristen**» – «Такою є еволюція – Із пацифістів у танкісти» [TAZ <https://taz.de> > ... > 15.04.2022].

Попри всю критику, яка звучала і далі продовжує звучати на сторінках німецькомовної преси щодо постачання в Україну німецької зброї, у даних умовах жорстокості і цинічності війни, яку веде Росія проти України, справедливими можуть бути слова на одному із подкастів на RTL: «**Das Ziel Frieden ist nicht immer nur durch Frieden zu erreichen**» – «Мир як мету не завжди можна досягти миром» [RTL. de <https://plus.rtl.de> > podcast].

9. Умова миру – справедливість. Семантика значної частини паремій німецької та англійської мов указує на необхідність дотримання справедливості при укладанні миру. «**If you want peace, work for justice**» – «Якщо ви хочете миру, працюйте заради справедливості» – такими є слова Папи Павла VI, 262-го понтифіка римо-католицької церкви, сказані ним ще 1 січня 1972 року у своєму посланні з нагоди Всесвітнього дня миру [14].

Також Мартін Лютер Кінг-молодший, американський баптистський пастор, лідер руху за громадянські права 1960-х років вказував на необхідність двостороннього зв'язку між миром і справедливістю: «**There can be no justice without peace. And there can be no peace without justice**» – «Не може бути справедливості без миру. І не може бути миру без справедливості» [14]. Подібні слова були сказані також Дуайтом Д. Ейзенхауером, 34-им президентом США: «**There can be no peace without law**» – «Не може бути миру без права» [14].

Про це ж гласять також німецькі прислів'я: «**Wo keine Gerechtigkeit ist, da ist auch kein Friede**» – «Де немає справедливості, там немає й миру» [13] або «**Frieden ohne Gerechtigkeit gibt es nicht**» – «Миру без справедливості немає» [13], а також: «**Friede ist dort, wo Gerechtigkeit ist**» – «Мир є там де є справедливість» [13].

Як про це пише журнал Der Spiegel «**Nicht jeder Frieden ist ein guter Frieden. Nur Gerechtigkeit garantiert einen wahren, gerechten und dauerhaften Frieden**» – «Не кожен мир є хороший мир. Тільки справедливість гарантує справжній, справедливий і тривалий мир» [Spiegel <https://www.spiegel.de> > uk...11.03.2024].

Окремі паремії суттєво доповнюють вищезазначені, вказуючи на те, що крім справедливості мир повинен обов'язково гарантувати ще й свободу і незалежність держави у цілому та її громадян. З цього приводу слушними є відомі слова американського політичного активіста Малколма Ікса: «**You can't separate peace from freedom because no one can be at peace unless he has his freedom**» – «Ви не можете відокремити мир від свободи, тому що ніхто не може бути в мирі, якщо не має свободи» [14]. Про це ж говорив у своєму великодньому відозверненні канцлер Німеччини Шольц, який підтвердивши свою підтримку Україні в боротьбі за справедливий мир, заявив: «**Frieden ohne Freiheit heißt Unterdrückung. Frieden ohne Gerechtigkeit gibt es nicht**» – «Мир без свободи означає гноблення. Немає миру без справедливості» (FAZ.NET <https://www.faz.net> > thema 30 бер. 2024 р).

Напередодні Саміту Миру, що відбудеться у середині червня у Швейцарії, хочеться сподіватися, що саме такий справедливий мир, запропонований Україною, буде прийнятий усіма державами світу і надалі буде укладений при завершенні війни. І бути інакше не може, бо як говорили древні римляни, «**Ein schlechter Frieden, ist noch schlimmer als Krieg**» – «Поганий мир ще гірший ніж війна» (римський історик Корнелій Тацит) [13].

Висновки. Проведений у статті аналіз дозволяє зробити висновок, що паремії є доволі часто вживаними у політичному дискурсі, де вони посідають своє особливе місце. Їхня семантика має зазвичай узагальнюючий та інтерпретаційний характер, завдяки чому вони посідають найбільш важливі позиції в тексті, зокрема в заголовку і в кінці, причому як в узуальній, так і в оказіональній формах. В політичному дискурсі паремії

здатні виражати також ціннісне ставлення лінгвоспільноти до певних політичних явищ і ситуацій, а відтак виступати важливим виразником ціннісного складника будь-якого концепту, у тому числі й концепту МИР.

Загалом аналіз паремійного номінативного поля концепту та його актуалізації в дискурсі у час війни Росії проти України продемонстрував, що ціла низка його смислових ознак МИР неоднозначно сприймаються і трактуються не завжди в користь нашої держави політиками і громадянами як всередині країни, так і за кордоном, а тому багато питань, пов'язаних із війною, що, на жаль, ще триває, тільки чекають свого вирішення.

Література:

- Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, К, 2006. 716 с.
- Близнюк К, Терещенко О., Концепт МИР на тлі російської інвазії в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 29. Том 1. С. 22–26.
- Васянович Є., Дубовик Н. Асоціативні зв'язки стимулів МИР і ВІЙНА: семантичне наповнення (на матеріалі ланцюжкового асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями). *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. Вип. 88. 2021. С. 74–78.
- Вільчинська Т. Специфіка лінгвізації концепту «МИР» у мас-медійному тексті. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. Вип. 45. 2019. С. 299–307.
- Данилейко О. Бінарна концептосфера «Війна» і «Мир» у період гібридної війни: когнітивний і прагматичний аспекти: дис. ... д-ра філос. : 035. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Київ, 2022. 417 с.
- Коваленко Р. Вербалізація концептуальної опозиції «війна/мир» в англійській свідомості. *Нова філологія*, № 45. С. 61–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2011_45_18.15 (дата звернення: 19.05.2024).
- Маслова Ю. Вербалізація концептів ВІЙНА, МИР, ЖІНКА, ЧОЛОВІК у газетному дискурсі України у воєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 17(85). С. 71–77.
- Терехова Д. Аналіз асоціативних полів слів-стимулів МИР/МИР/МІР у східнослов'янських мовах. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2014. Т. 1. №. 1. С. 194–201.
- Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови. / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
- Англо-американські прислів'я та приказки. Вінниця, НОВА КНИГА, 2004. 416 с.
- Кудіна О., Пророченко О. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки. Вінниця, НОВА КНИГА. 2005. 320 с.
- Das große Handbuch der Zitate. 25000 treffende Aussprüche und Sprichwörter von A-Z. Verlag Gmbh Gütersloh. 1993 1136 S.
- Peace Quotes. URL: <https://www.brainyquote.com/> (дата звернення: 15.05.2024).
- Worte des Friedens // Schäfer SAC. URL: <https://schaefer-sac.de/wiki> (дата звернення: 10.05.2024).

Bylytsia Ya., Bylytsia U. Paroemiatic objectification of the concept PEACE under the conditions of Russian aggression in Ukraine (based on the material of modern English and German political media discourse)

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of the objectification of the concept PEACE by the means of paroemias in the texts of contemporary political media discourse that reflect the events of Russia's war in Ukraine. The study is based on the material of paroemias in English and German, which are quite actively used in this type of discourse. Their use in political media discourse is primarily due to the communicative and pragmatic relevance of their semantics, where socio-political evaluation plays a special role and therefore they are able to express a value attitude towards certain political phenomena and situations. Thus, evaluation as a categorical feature of paroemias, encoded in the semantic structure of these units, appears in the political discourse as their pragmatically significant phenomenon.

The article presents a linguistic and cultural approach to the analysis of this concept using certain elements of linguistic conceptology. The study attempts to analyse the paroemiatic nominative field of the studied concept and to trace the linguistic and cultural peculiarities of its objectification in the English and German media discourse in the context of Russian aggression in Ukraine. The research material consists of paroemias selected from various English and German phraseological sources, as well as from media and Internet resources, especially electronic versions of leading English and German-language newspapers and magazines for the period of 2021–2024. The analysis of the paroemiatic nominative field and its actualisation in political media discourse is carried out in accordance with the identified semantic features of the concept. The article pays special attention to the analysis of the objectification of those features of the concept that are relevant in the current war and which are ambiguously perceived and interpreted by politicians and citizens both at home and abroad. All this leads to certain modifications of certain semantic features of the concept under study and proves the fact that any concept is not a constant phenomenon but a dynamic one and it undergoes certain changes and or additions.

Key words: verbalisation, linguistic and cultural concept, semantic feature, paroemia, paroemiatic nominal field, political discourse.

*Бойчук В. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
ЗВО «Університет Короля Данила»**Бойчук М. В.,**кандидат філологічних наук,
викладач циклової комісії української мови та літератури
ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж
фізичного виховання НУФВСУ»*

ЛІНГВАЛЬНА ПРИРОДА ІННОВАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ У ЗАГОЛОВКАХ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

Анотація. Питання неології постійно перебувають у фокусі наукових зацікавлень дослідників, зокрема йдеться про структурно-семантичні та функційні (генеративні) можливості інноваційних одиниць, які детермінують розвиток лексичної системи сучасної української мови і значною мірою окреслюють головні тренди динаміки лексику у перспективі.

Студіювання інноваційних утворень у публіцистиці, зокрема у мові сучасних українськомовних інтернет-видань, доповнює наявний арсенал дослідницьких здобутків у царині лексикології, дозволяє глибше пізнати природу, номінативні потенції некодифікованих одиниць лексичної системи та розуміти національно марковані елементи семантики зазначених словесних комплексів.

Питання термінологізації неологізмів та okazіоналізмів виявляють неоднозначності у трактуванні, пов'язані насамперед зі змістовою складовою вказаних одиниць. Більшість лінгвістів поділяють думку про індивідуально-авторський характер okazіоналізмів, ненормативний аспект їх творення, насамперед у формальному вираженні.

У статті акцентується увага на різних способах реалізації інноваційного змісту у семантиці й формі okazіоналізмів (неологізмів), а саме: лексичній і семантичній деривації, а також у складі okazіональних перифраз, які є образною дескрипцією тих чи тих сегментів позамовного середовища.

З функційного погляду специфіка заголовків зумовлює використання у їх складі новотворів різної структурно-семантичної природи.

Формально лексичні неологічні номінативні засоби, які вживаються в заголовках періодичних інтернет-видань, можна поділити на два структурні типи: монолексемні і полілексемні.

У семантичній деривації план вираження узуально детермінованої лексики використовують для номінації денотата, з яким він у свідомості мовців досі не співвідноситься. Як результат – узуальна матеріальна форма одержує новий зміст, а дія такого номінаційного механізму передбачає ідентичність звукових оболонок похідної та базової одиниць.

Okazіональні перифрази семантично актуалізують первинну номему переназваного об'єкта, якою найчастіше є полікомпонентна конструкція. Це уможливило реконструкцію вихідної структури, для якої характерний зворотний вектор: спочатку автор публіцистичного твору формує перифраз, а потім через аналіз тексту вицленується пря-

ма номінація. Такі перифрази можна вважати своєрідною текстовою квінтесенцією, надструктурним утворенням.

Ключові слова: неологізм, okazіоналізм, okazіональний перифраз, лексична деривація, семантична деривація, лексична система мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна лінгвістика демонструє орієнтацію на комплексний підхід до аналізу лінгвальних явищ (останні досліджуються як сукупності структурних і комунікативно-функціональних характеристик), на потребу вивчення розвитку мовної системи в усіх її виявах, на посилення зацікавленості щодо опрацювання проблем неології, дериватології, прагматики тощо. У зв'язку зі сказаним актуалізується і наукова проблематика, пов'язана зі студіюванням неологічних й okazіональних утворень, вивчення яких упродовж останніх десятиліть стало скрупульознішим та активнішим.

Інтенсифікація пошуків індивідуально-авторських інновацій зумовлена тим, що процес мовно-естетичного «омовлення» реальної дійсності апелює до динамічного характеру текстового конструкту, де функціональним навантаженням okazіональних одиниць є не тільки відображення якихось реальних чи ірреальних об'єктів екстралінгвальної дійсності, а й характеристика їх, формування відповідних образів, передавання інформації про нові об'єкти, виділені внаслідок суб'єктивного (індивідуального) пізнання. Визначення характеру okazіональних явищ, механізму їх формування має істотне значення для дериваційних процесів як номінативної, так і комунікативної природи [1, с. 4–5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Нові тенденції, якими позначений сучасний етап розвитку української мови, на передній план вивчення лінгвістичних явищ, що стосуються лексико-семантичного рівня реалізації мовної системи, виводять проблеми, пов'язані з дослідженням явища *okazіональності*. Його опрацювання в українському мовознавстві здійснювалося в низці робіт. Так, концептуальні питання української okazіональної деривації на матеріалі мови ЗМІ ґрунтовно розглянуто в докторській дисертації Ж. Колоїз [1]; okazіональні лексичні новотвори в українській поезії ХХ століття описано в докторському дослідженні Г. Вокальчук [2]. Вивчення реалізації цього

поняття на конкретному матеріалі здійснено в багатьох кандидатських дисертаціях. Так, проблематику мовних інновацій в українській поезії шістдесятників та членів нью-йоркської групи розробляла Г. Сюта [3]; індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60–90-і роки) досліджувала В. Герман [4]; структурно-семантичний і стилістичний аспекти оказіоналізмів у творчості П. Загребельного студіювала Т. Юрченко [5]; семантику, функції, прагматику авторських лексичних новотворів у поезії В. Барки опрацьовувала Н. Адах [6]; індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття вивчала О. Жижома [7]; словотворчість поетів-неокласиків у контексті поетичного мовлення 20–30-х років ХХ століття досліджувала Н. Гаврилюк [8]; оказіональні лексичні утворення в постмодерних художніх текстах студіювала С. Бузько [9]; оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття розглядала О. Турчак [10]; тему «Узуальне та оказіональне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи» розробляла К. Брітківа [11]; структурно-семантичні й функціонально-стилістичні аспекти відоміх утворень у мові сучасної публіцистики вивчала Т. Стасюк [12] та інші.

Формування мети статті: розглянути оказіоналізм як науково обґрунтовану лінгвістичну одиницю, що функціонує у структурі заголовкових комплексів сучасних українськомовних інтернет-видань, акцентувавши увагу на її номінативному потенціалі для ідентифікації і переосмисленні когнітивно значущих (національно маркованих) елементів позалінгвальної дійсності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Уся діяльність українських лінгвістів, що здійснювали і здійснюють усебічний аналіз як неологічного матеріалу взагалі, так і індивідуально-авторського зокрема, спрямовується на створення теорії неології, зокрема й на вироблення сучасної концепції неологізму. У цій теорії оказіональні матеріальні репрезентанти мовної потенційності, що, на думку Ж. Колоїз, є прототипами загальнономовних неологізмів, повинні посісти належне їм місце [1, с. 9]. Утворення оказіональної одиниці можливе на будь-якому рівні мовної системи (лексичному, семантичному, фразеологічному, граматичному (морфологічному та синтаксичному). У процесах такого типу реалізується лінгвальна категорія «оказіональність / узуальність».

Варто зауважити, що в сучасному мовознавстві розмежування поняття «неологізм» та «оказіоналізм» залишається дискусійним, оскільки, на думку С. Дорошенка, вони пов'язані лише спільним змістом, а відмінною рисою є формальний характер творення таких слів: на відміну від неологізмів «оказіоналізми звичайно утворюються з порушенням словотвірних законів або будуються за зразком непродуктивних або неактивних схем словотвору» [13, с. 156]. Крім того, оказіоналізми мають виразно індивідуально-авторський характер, часто є одноразовими в аспекті живання. Йдеться передусім про авторські новотвори. З іншого боку, породження нового слова – це завжди індивідуальний, глибоко психологічний процес, якому передують складні національно-ментальні процедури поєднання і синтезування позамовного та лінгвального змісту, що виражає себе у формі, однотипній (створеній за традиційними патернами) з іншими формами мови, у яких реалізує себе те чи те значення. З цього погляду, можна стверджувати, що первинною формою неологізму є оказіоналізм, який з індивідуального слововжитку має шанси, за певних мовних

та соціальних обставин, бути кодифікованим і, зрештою, набути частотного характеру слововживання. Саме тому у статті, аналізуючи новації у заголовкових комплексах українськомовних інтернет-видань, ми умовно називасмо оказіоналізмами, хоча вони і творяться не лише за непродуктивними словотвірними моделями, а за наявними продуктивними, використовуючи формальну асоціацію.

Окремі інновації, як показує емпіричний аналіз, протягом останніх 20 років демонструють тенденцію до стійкого вжитку, виявляють мовленнєву потенцію бути кодифікованими і набути статусу повноцінного неологізму у лексикографічній практиці. Формальний інструментарій сучасної української мови є надзвичайно великим, саме тому змістові інновації набувають матеріальної репрезентації завдяки динамічному характеру лексичної або семантичної деривації, окрім цього, часто нове значення втілює себе у формі перифраз, тобто контекстуально (описово).

Виникнення оказіоналізму шляхом лексичної деривації – це акт використання наявного в мовній системі «будівельного матеріалу» і результат прагнення мовного колективу *назвати* нове поняття (новий фрагмент реальної дійсності) або *б переназвати* відоме вже поняття (відомий фрагмент реальної дійсності). За цією новоствореною формою закріплюється унікальне лексичне значення, вона відображає світ предметів, що існують реально чи ірреально, а також ілюструє типові взаємозв'язки між ними.

Функціональна специфіка заголовків зумовлює факт використання у їх складі новотворів різноманітної структурно-семантичної природи. Здебільшого це лексичні неологізми. Формально неологічні номінативні засоби, які вживаються в заголовках періодичних інтернет-видань, можна поділити на два структурні типи: монолексемні і полілексемні.

Процес формування неологізмів забезпечують різні словотвірні способи. Основним способом творення аналізованих неологізмів є морфологічний, зокрема афіксація. Найчастіше відбувається творення неоексем, що називають осіб (здебільшого за політичними уподобаннями, належністю до тієї чи іншої структури), а також суспільно-політичні явища і процеси. Назви осіб продуктивно формуються за словотвірним типом (СТ) «Sub. + -ець (-овець/-івець)»: *тризубівець* («Тризубівця», який приснув сльозогінним газом у комуніста, тернопільський суд зобов'язав віддати потерпілому 8 тис. грн.) (Вікна, 19.11.12), *свободівець* (На війні загинув «свободівець» зі Львівщини) (Варта, 30.12.23), *БЮТівець* (Бютівець і регіонал хочуть відключити депутатам "сірі" та "чорні" iPhone) (Економічна правда, 13.01.12).

Низка СТ має формально близькі суфіксальні компоненти, які формують деривати також і з близьким словотвірним значенням (СЗ). СЗ одиниць, сформованих за цим СТ, має доволі широкий спектр: «належний до певної організаційної структури, фахівець, учасник процесу»: СТ «Sub. + -ник» *дерибанник* (Команда дерибанника Карплюка пробивається в лави Слуг та Батьківщини) (Українська правда, 09.09.20).

Виявлено дериваційну дію СТ, де твірною основою (ТО) є іменник, а формантами – суфікси *-іст/-ист*, *-ант*, *-к(а)*, *-ян*, *-ун*. Традиційно латинський за походженням суфікс *-ант* бере участь у творенні похідних, вказуючи на рід діяльності. Однак виявлені неологізми, утворені від дієслівних основ *підписа-ти* – *підписант* (УП, 11.02.16, 22.03.20) «той, хто поставив підпис, підписався».

Семантична деривація належить до найпоширеніших способів номінації. Процес семантичної деривації, внаслідок якого

виникають неологізми, може охоплювати різноманітні одиниці. У процесі виникнення okazіональних лексем шляхом семантичної деривації план вираження узуально визнаної одиниці використовується для номінації денотата, із яким він у свідомості мовців до цього співвідносим не був. Як результат – узуальна матеріальна форма одержує новий зміст. Дія такого механізму передбачає ідентичність звукових оболонок похідної та базової одиниць. Маючи узуально закріплені статус, наявна уже матеріальна форма не формується, а використовується повторно у межах власне комунікативного простору, в тому числі й для називання тих денотатів, які в узусі закріплені за іншими матеріальними оболонками.

Результати семантичної деривації okazіонального характеру демонструють тяжіння до двох полюсів лексичної системи, якими є омонімія та полісемія.

Для формування полісемантів використовуються механізми метафоризації й метонімізації, у межах дії яких можуть опинитися як лексеми, так і фраземи [1, с. 32]. Наприклад, *нагріти* у зн. «обманути, повестися нечесно, по-шахрайськи» (*Депутат: авіакомпанії "нагріли" депутатів на мільйон доларів*) (Економічна правда, 21.05.11), *відкусити* у зн. «незаконно заволодіти» (*Корпорація Тимошенко "відкусила" 8 мільярдів?*) (ЕП, 22.09.11). Характерною рисою дериваційної природи okazіоналізму є той факт, що кожна така індивідуально-авторська номема (на відміну від загальнономовного неологізму) має свого творця.

Дві сфери, де найбільш активно утворюються й функціонують okazіоналізми, – це мова ЗМІ й мова художньої літератури (фактично йдеться про публіцистичний і художній стилі). Поетичне мовлення – це та сфера, де відбувається виразне розкриття системних і функціональних потенцій лінгвосистеми, саме тому індивідуально-авторські новотвори тут посідають помітне місце. Усебічне вивчення цих одиниць дає підстави для характеристики поетичного новаторства взагалі.

Експерименти сучасних поетів у сфері індивідуальної деривації здійснюють вплив на еволюцію образної системи поетичного дискурсу, збагачують лексикон поезії, «визначають перспективи творення нових номінативних одиниць за певними словотвірними типами, спонукають поетів до подальшого активного використання виразних засобів мови. У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз фактів, що зумовлюють виникнення і функціонування авторських новотворів» [7, с. 1].

Одним із різновидів okazіональних лексичних новотворів лінгвісти вважають *авторські лексичні новотвори*. Щодо мовної системи такі одиниці виступають власне okazіональними утвореннями, а в плані реалізації та функціонального навантаження в поетичному дискурсі – авторськими. Таким чином, стосовно джерела виникнення згадані номеми народжуються у стихії конкретного ідіолекту, що дає підстави кваліфікувати їх як власне авторські [2, с. 1]. Авторські лексичні новотвори – це мовленнєві утворення, які мають системний і асистемний характер. Виникають вони в процесі індивідуальної новотворчості внаслідок свідомого авторського виходу за межі мовної норми. Новотвори такого типу є периферійними лексичними елементами. Мета їх створення має здебільшого стилістичний характер. Перша фіксація авторських лексичних новотворів відбувається в письмових текстах, що репрезентують художній, науковий чи публіцистичний стиль. Водночас їх не містять словники, у яких представлено національну мову відповідного періоду. Для авторського новотвору характерні такі риси, як нестандартність і новизна [6, с. 5].

Дискурсивна актуалізація okazіоналізмів спричинена новими соціальними умовами, породженими «демократизацією суспільного життя, що в свою чергу зумовлює формування нових мовних смаків у суспільстві» [5, с. 5], які обов'язково враховує автор художнього чи публіцистичного тексту. Результатом цього є поява унікальної номінації. Таким чином, *okazіоналізм* – це порушення мовної норми, яке має системний характер, оскільки здебільшого відбувається під впливом законів організації мовної системи та з її матеріалу.

Okazіональні слова порівняно з узуальними позначені постійною поліфункціональністю через свою складну структурно-семантичну природу. Через це вдалі авторські новотвори «розкривають нові виразальні можливості мови, передають нові семантичні, стилістичні, емоційно-експресивні відтінки, по-новому називають явище, предмет чи особу, чого позбавлені загальнолітературні слова. Усе це сприяє розкриттю художнього задуму твору» [7, с. 14]. Отже, функціональне призначення okazіоналізмів – здійснення експресивного впливу на адресата тексту. Тому їх можна кваліфікувати як експресиви.

Справжню лінгвальну поліфонію у заголовках інтернет-видань демонструють okazіональні перифрази (ОП). У досліджуваних ОП первинною номемою переназваного об'єкта найчастіше виступає полікомпонентна конструкція. У спробах нашого дослідження, реконструюючи вихідну структуру, часто приходилося вдаватися навіть до складних речень.

Отже, можна говорити про особливість творення заголовкового ОП, що характеризується зворотним вектором: спочатку автор публіцистичного твору формує перифраз, а потім шляхом аналізу тексту виленовується пряма номінація, яка має складну структуру. Такі ОП виступають своєрідною текстовою квінтесенцією, надструктурним утворенням. У цьому полягає їхній заголовкотворчий потенціал: *Кіпр, Нідерланди, Україна – податковий бермудський трикутник* (ЕП, 29.01.24).

У структурному плані ОП є одиницями, утвореними за наявними в українській мові моделями. Значна частина перифразів сформована як бінарні структури. Серед них відділяємо СМ (структурні моделі): «А + N»: *гуманітарне розмінування: в січні в Україні обстежили понад 20 тисяч га сільгоспземель* (ЕП, 02.01.24). Помічено також СМ «N(prp)* + N»: *Україна остаточно повернула в держвласність "трубу Медведчука"* – право власності на українську частину магістрального нафтопродуктопроводу "Самара – Західний напрям" (ЕП, 1.02.24), *"мисливці" за бізнесом – або чим пояснюється сплеск атак правоохоронців на відомих* (ЕП, 12.02.24), до *"Армії відновлення" залучили майже 88 тисяч безробітних* (ЕП, 12.02.24), *група Жеваго* (УП, 22.10.09) – *"Фінанси та кредит", яку контролює депутат-біотівець Костянтин Жеваго*.

Серед зібраного нами матеріалу виявлено ОП нейтрального, спрямування. Нейтральні ОП не несуть виразного аксіологічного заряду: *правила BEPS – оптимізація сплати податків* (ЕП, 29.01.24). Зауважимо, що можлива контамінація виділених моделей, як-от: ... дозволив ... банку купити *«дочку»* британської HSBC (ЕП, 19.02.24).

Наявність ОП – переосмислених сталих словесних комплексів (ССК) – демонструє постійну опозиційність старого і нового, що лежить в основі розвитку (і мовного в тому числі). Як засвідчує матеріал, у сфері перифразування діють протилежно спрямовані вектори комбінування форми і змісту мовних одиниць: «нова форма вираження + старий зміст» // «стара форма вираження + новий зміст» [1, с. 58]. Близький характер має спосіб формування ОП, коли ССК стають струк-

турними компонентами парафразів: *Кіпр, Нідерланди, Україна – податковий бермудський трикутник* (ЕП, 29.01.24), *пастка Ротенберга* (ЕП, 18.01.24), *золота бруківка: як подолати корупцію на місцевому рівні* (ЕП, 03.04.24).

Варто зазначити, що серед нових номінативних засобів у заголовках використовуються також найрізноманітніші сталі вислови: *"Стривай, паровозе". Чому угода УЗ про купівлю американських локомотивів має бути скасована* (ЕП, 12.04.24), *"Справжній герой нашого часу": стало відомо ім'я нового "Холостяка"* (УП Tablo ID, 13.05.24).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, аналізуючи інноваційні утворення у мові інтернет-видань, зокрема у заголовкових комплексах, у яких, на нашу думку, якнайповніше синтезуються лінгвальні інтенції мовців, констатуємо, що неологізми і okazіоналізми детермінують динамічні процеси у лексиконі сучасної української мови. Okazіоналізми, на переконання О. Стишова, варто розглядати як складне явище системного й асистемного характеру, де системними чинниками є реалізація словотвірних можливостей мови, а асистемними – ненормативність, функційна й експресивна ситуативна зумовленість [14, с. 47].

Вивчення зазначених лексем, зокрема у публіцистичному стилі, має значну наукову перспективу, оскільки ці специфічні одиниці виникають і перебувають в епіцентрі «живих» номінативно-експресивних процесів, що постійно відбуваються в мові. Увага до процесів неологізації дає змогу простежувати характер і особливості категоризації об'єктивної дійсності мовним колективом на сучасному етапі розвитку мови.

Література:

1. Колоїз Ж. В. Okazіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2007. 40 с.
2. Вокальчук Г. М. Okazіональні лексичні новотвори в українській поезії ХХ століття: автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2009. 38 с.
3. Сютя Г. М. Мовні інновації в українській поезії шістдесятників та членів нью-йоркської групи : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова». К., 1995. 20 с.
4. Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (okazіоналізми) в сучасній поезії (60– 90-і роки) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 1999. 22 с.
5. Юрченко Т. Г. Okazіоналізми у творчості Павла Загребельного: структурно-семантичний і стилістичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2003. 18 с.
6. Адах Н. А. Авторські лексичні новотвори в поезії Василя Барки : семантика, функції, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2009. 20 с.
7. Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80-90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Д., 2003. 18 с.
8. Гаврилюк Н. В. Словотворчість поетів-неокласиків у контексті поетичного мовлення 20-30-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2010. 20 с.
9. Бузько С. А. Лексика української постмодерної прози : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
10. Турчак О. М. Okazіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2005. 19 с.

11. Бріткікова К. В. Узуальне та okazіональне в інноваціях сучасної української мови : тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2007. 21 с.
12. Стасюк Т. В. Відомі утворення: структурно-семантичні і функціонально-стилістичні аспекти у мові сучасної публіцистики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2005. 18 с.
13. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 288 с.
14. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі засобів масової інформації). 2-ге вид., переобл. К.: Пугач, 2005. 388 с.

Boichuk V., Boichuk M. The linguistic nature of innovative formation in the headlines of Ukrainian language online publications

Summary. The issues of neology are constantly in the focus of scientific interest of researchers, in particular, it is about the structural-semantic and functional (generative) possibilities of innovative units, which determine the development of the lexical system of the modern Ukrainian language and to a large extent outline the main trends of the dynamics of the lexicon in the future.

The study of innovative formations in journalism, in particular in the language of modern Ukrainian-language online publications, complements the available arsenal of research achievements in the field of lexicology, allows to better understand the nature, nominative potentials of non-codified units of the lexical system, and to understand the nationally marked elements of the semantics of the specified word complexes.

The issues of terminological determination of neologisms and occasionalisms reveal ambiguities in the interpretation, primarily related to the content of the specified units. The majority of linguists share the opinion about the individual authorial character of occasionalisms, the non-normative aspect of their creation, primarily in formal expression.

The article focuses attention on various ways of implementing innovative content in the semantics and form of occasionalisms (neologisms), namely: lexical and semantic derivation, as well as in the composition of occasional paraphrases, which are a figurative description of certain segments of the non-speech environment.

From a functional point of view, the specificity of headings determines the use of novelties of different structural and semantic nature in their composition.

Formally, lexical neological nominative devices used in the titles of periodicals on the Internet can be divided into two structural types: monolexic and polylexic.

In semantic derivation, the expression plan of the usual determinate lexeme is used to nominate a denotation with which it has not yet been correlated in the minds of speakers. As a result, the usual material form acquires a new meaning, and the action of such a nomination mechanism assumes the identity of the sound envelopes of the derivative and base units.

Occasional paraphrases semantically actualize the primary nomeme of the renamed object, which is most often a multicomponent construction. This makes it possible to reconstruct the original structure, which is characterized by an inverse vector: first, the author of a journalistic work forms a paraphrase, and then through the analysis of the text, a direct nomination is identified. Such paraphrases can be considered a kind of textual quintessence, a superstructural formation.

Key words: neologism, occasionalism, occasional periphrasis, lexical derivation, semantic derivation, lexical system of the language.

Волошук В. І.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри іноземної філології та перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

ДОМІНАНТНІ АСОЦІАТИ В НОВЕЛІСТИЦІ Г. БЕЛЛЯ

Анотація. Стаття присвячена проблемі мовних асоціатів зокрема в новелах німецького письменника Г. Белля. З лінгвістичної точки зору асоціат є результатом сприйняття та переосмислення індивідумом об'єктивної дійсності через призму власного життєвого досвіду, його культурного й соціального рівня, належності до певної лінгвостільноти. Стилістично маркіровані елементи тексту можуть утворювати його надлінійну структуру, створювати багатомірності, значеннєвий обсяг. Сукупність асоціатів, реакцій на слово-стимул, називають асоціативним полем слова. В ньому виокремлюють ядро (найбільш частотні реакції) та периферію (одиночні реакції). можна виділити три рівні асоціативного контакту автора й читача за допомогою художнього тексту: текстові асоціати, вербально матеріалізовані в тексті; імпліцитні асоціати, які читач самостійно добудовує в своїй свідомості що завдяки "словам-маркерам" та позатекстові асоціати, що виникли у свідомості читача, обумовлені текстом як стимулом.

Всі три види асоціатів представлені в новелах Г. Белля. До домінантних асоціатів письменника належать «війна», «розруха», «безнадія». Вони реалізуються як за рахунок розгортання ланцюжка підпорядкованих асоціатів: «Reich der Trostlosigkeit», «Ende der Welt», «unendliche Abgrund», «Hoffnungslosigkeit» тощо. Так і за рахунок стильових засобів: порівнянь (артилерії з мистецтвом), епітетів (*unheimlich lockende, schweigende mozzo*) та слів символів. Таких як «das Kreuz».

Характерним для Белля прийомом є зіставлення протилежних напрямів асоціювання, що досягається за допомогою використання антонімічних асоціативних зв'язків. В основі асоціювання лежать або комунікативний потенціал самого слова, актуалізація багатозначності або семантичних компонентів слова, або обумовленість структурної організацією тексту: синтаксичний паралелізм; синтагматична або тематична співвіднесеність текстових асоціатів тощо. У новелістиці Генріха Белля найбільш розповсюдженими є імпліцитні асоціати. Вони не є чітко вираженими в тексті, але формуються у свідомості читача в якості реакції на певну інформацію, представлену в творі. Вони стимулюються різними лексичними одиницями та мікроструктурами тексту.

Ключові слова: асоціат, асоціативне поле, символ, конотація, вербалізований, імпліцитний, позатекстовий.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Перехід антропоцентричної парадигми в дослідженні тексту характеризується підвищенням зацікавленості до лінгвістичних явищ у широкому комунікативному й культурному контексті. В рамках комунікативної стилістики художній текст вивчається як форма комунікації, розробляються проблеми ефективності текстової діяльності автора й адресата, досліджуються категорії

й фактори текстотворення й значеннєва інтерпретація текстів. Одним з визначальних факторів стає асоціативна структура тексту, розглянута в співвіднесеності з його лексичною структурою, а також динаміка її утворення – асоціативне розгортання тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття асоціат прийшло в лінгвістику з психології. Але бурхливо розвивалося в лінгвістиці з переходом її до антропоцентричного напрямку. Проблеми асоціацій присвячено чимало філологічних досліджень, як зарубіжних дослідників Гумбольдт В. [1], Дізе Й. [2], так і вітчизняних: Бутенко Н. [3], Загородня О. [4], Заборна М. [5], Іващенко В. [6], Марфіної Ж. В. [7], Слепініна Є. І. [8], Тараненко К. В. [9] та інших. Проте і сьогодні саме мовна сутність асоціативного рівня текстів, особливо на прикладі німецькомовних письменників розглянута недостатньо, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою даної статті є розглянути домінантні асоціати в малій прозі Г. Белля та їх роль в створенні концептуальної картини його новел.

Виклад основного матеріалу дослідження. В лінгвістику проблема асоціацій прийшла зі сфери психології разом з асоціативним експериментом як способом їхнього отримання і стала розглядатися в новому для себе ключі – в аспекті відносини до системи мови з лінгвістичної точки зору. Першим в мовну сферу ввів асоціації В. Гумбольдт. Він підкреслював, що всі люди «...доторкаються до одних тих самих клавіш інструменту свого духу, завдяки чому в кожного виникають у свідомості відповідні, але неоднакові смисли» [1, с. 166]. У лінгвістиці до поняття «асоціація», «асоціативність» підходять з погляду функціонування елементів мови, їх відношень та зв'язків у мовній системі, що можна визначити як об'єднання мовних одиниць за формальною або семантичною ознакою. Дослідниця В. Іващенко в своїй дефініції поєднує філософське і лінгвістичне тлумачення цього поняття. «Асоціація – це тимчасовий психосемантичний зв'язок у свідомості людини між двома й більше психічними явищами (ментальними та ментально-мовними образами – відчуттями, уявленнями, почуттями, думками тощо), а також їхніми позначеннями в мові, що відображає зв'язок між тими чи іншими об'єктами навколишнього світу, внаслідок якого одне психічне явище викликає інше; смисловий зв'язок» [6, с. 151].

Словесні асоціації є результатом сприйняття та переосмислення індивідумом об'єктивної дійсності через призму власного життєвого досвіду, його культурного й соціального рівня, належності до певної лінгвостільноти [цит. за 10, с. 139]. Болотнова Н. С. визначає «текстовий асоціат» як «змістовний корелят до слова-символу – елементу логічної структури тексту, який можна співвіднести у свідомості сприймаючого

тест суб'єкта з реаліями текстового світу, свідомості, а також з іншими словами» [цит за 7, с. 284]

Образно-асоціативні компоненти можуть утворювати надлінійну структуру тексту. Стилiстично маркіровані елементи тексту є засобом створення значеннєвої багатомірності, значеннєвого обсягу. Тобто можна виокремити буквальний зміст тексту та його образно-асоціативні компоненти, до яких можна віднести стилістичні прийоми, текстуальні асоціації, або слова, які в контексті здобувають стилістичну маркованість та конотацію.

У дослідженнях вербальних асоціацій Селіванова О. О. виділяє два підходи – лексикоцентричний та тексточентричний: «перший спрямований на аналіз асоціативного поля лексичних одиниць, семантичної близькості між словами, дослідження мережі внутрішнього лексикону, пам'яті і т. ін., другий – на характеристику асоціативних стратегій побудови текстів, асоціативні поля ключових слів у тексті, асоціативних процесів, пов'язаних із породженням мовлення і т. ін.» [11, с. 235]. Тобто асоціативне розгортання тексту в процесі пізнавальної діяльності адресату можна представити як складно організовану мережу асоціатів у створенні якої беруть участь змістовно-асоціативні поля.

Сукупність асоціатів, реакцій на слово-стимул, виявлених у результаті асоціативного експерименту, називають асоціативним полем слова (термін уведено Ш. Баллі). У асоціативному полі виокремлюють ядро (найбільш частотні реакції) та периферію (одиночні реакції). Дослідники розрізняють також індивідуальні і колективні асоціативні поля. Друге встановлюється при узагальненні й обробці результатів експерименту і назване асоціативною нормою [9, с. 238]. Асоціативно-змістовне поле обумовлене об'єктивними факторами, пов'язаними із закономірностями функціонування мовних елементів у тексті і суб'єктивними проявами мовної особистості автора в тексті, що обумовлюють оригінальність і неповторність асоціативної структури ядерного елемента (ключового слова). В українській лінгвістиці питання асоціативності, зокрема й структури асоціативного поля, висвітлено в працях Н. П. Бутенко [3]. Дослідниця докладно описує принципи організації асоціативного поля: асоціати до слова-стимулу диференціюються за визначеними напрямками, що зазвичай виявляються уже в ядрі поля і продовжуються на його периферії.

Отже, асоціативно-змістовні поля формують асоціативне розгортання тексту. Для дослідника процес асоціативного розгортання змісту – процес поступового винаходження всіх можливих напрямів асоціювання, що стимулюються на основі асоціативних зв'язків лексичних одиниць.

Асоціативний рівень тексту хиткий, але його вплив на процес формування змісту не можна ігнорувати, хоча часом важко об'єктивувати. Асоціативне розгортання тексту складається з взаємодії асоціацій автора й читача. Таким чином можна виділити три рівні асоціативного контакту автора й читача за допомогою художнього тексту: 1 рівень – текстові асоціати, повністю вербально матеріалізовані в лексичній структурі тексту; 2 рівень – текстові асоціати, частково матеріалізовані в лексичній структурі тексту, які читач самостійно добудовує в своїй свідомості що завдяки словам-маркерам; 3 рівень – асоціати, що виникли у свідомості читача, яких не було в тексті, але які обумовлені текстом як стимулом.

В новелах Г. Белля представлені асоціати текстові, імпліцитні та позатекстові, принаймні для уважного читача.

Так один з провідних концептів в новелістиці Белля – «війна», «розруха» реалізується за рахунок ланцюжка асоціатів. Наприклад в новелі «Звістка»: *«Wieder ein paar Häuser, die eine schiefe Front bildeten, zerbröckelnder Verputz, und gegenüber, lang und fensterlos, die düstere Fabrikmauer wie eine Barriere ins Reich der Trostlosigkeit. Einfach meinem Gefühl nach ging ich links herum, aber da war der Ort plötzlich zu Ende; ..... und ich hatte das schreckliche Gefühl, am Ende der Welt wie vor einem unendlichen Abgrund zu stehen, als sei ich verdammt, hineingezogen zu werden in diese unheimlich lockende, schweigende Brandung der völligen Hoffnungslosigkeit»* [12, с. 27] – *«Звідси знову йшов кривий ряд облуплених фасадів, а навпроти – така ж довга похмура стіна без вікон, ніби огорожа навколо царства безнадійності. Довіряючи лише своєму чуттю, я пішов ліворуч, але тут містечко якось раптово обривалося; ..... і мене раптом охопило страшне почуття, начебто я на краю світла, переді мною бездонна прірва, ніби я засуджений, і ця мовчазно ваблива безодня повна безнадійності неблаганно притягує мене».*

В даному реченні актуалізується блок асоціатів, що пов'язані з поняттям «невпевненості» та поняттям «постійної напруги». Асоціат **«Fabrikmauer»** – представляє собою початковий етап нашарування понять різного ступеню. «Стіна» є імпліцитним символом життя простої людини-працівника. Епітети «lang» та «düster» вказують на те, що «життя» є довгим, важким та насиченим купою проблем, через які людина втрачає інтерес до життя та стає нібито «запиленою» труднощами. Епітет «fensterlos» асоціюється з поняттям «безнадійності». Тобто немає вікон, немає доступу світла, а значить не має шансу на знаходження виходу з певної тупикової ситуації. Порівняння «стіни» з «огорожею» вказує на той факт, що життя – це замкнуте коло, за межами якого є непізнанність та безнадійність через незнання того, що знаходиться за цим колом. Асоціат **«Reich der Trostlosigkeit»** має прихований підтекст, а тому виступає імпліцитним асоціатом. Звичним є словосполучення «царствіє господне». Якщо провести паралель та урахувати той факт, що новела була написана в післявоєнний період, можна зробити певні висновки. Омріяне «царствіє господне» в Німеччині – «величній і недосяжній» не сталося, навпаки перетворившись на «царство безнадійності», що немає правителя та ідей, як жити далі. Асоціат **«Ende der Welt»** доповнює асоціат «царство безнадійності». Словосполучення «Ende der Welt» є втіленням абстрактного та дещо утопічного поняття, позначає щось невідоме та в певній мірі нереальне. В даному випадку йдеться про напругу, яка виникає в результаті зустрічі з чимось новим. Така зустріч може стати фатальною для людства. Людство може опинитися на краю світу в результаті пошуків відповідей на питання, що його турбують. Саме той факт, що воно знаходиться на «краю» доказує безнадійність ситуації. Фінальною ланкою ланцюга асоціатів є асоціат **«unendliche Abgrund»**. Поняття «прірва» може асоціюватися з такими поняттями, як бездна та загибель. Словосполучення «на краю прірви» вказує на можливість загибелі або важкого стану. В даному випадку асоціати «Ende der Welt» та «unendliche Abgrund» можна вважати синонімічними, бо обидва представляють собою скритий символ небезпеки, непізнанності тощо. Підводить невтішний підсумок, доводячи градацію асоціатів до найвищої точки асоціат **«Hoffnungslosigkeit»** – безнадія. Коли людина втрачає надію, не залишається абсолютно нічого – лише порожнеча.

Одним з «воєнних» асоціатів в новелі «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» є асоціат «артилерія»: *«Draußen hörte ich jetzt die schwere Artillerie schießen. Sonst war es fast ruhig; nur manchmal drang das Fressen der Flammen durch, und im Dunkeln stürzte irgendwo ein Giebel ein. Die Artillerie schoss ruhig und regelmäßig, und ich dachte: Gute Artillerie! Ich weiß, das ist gemein, aber ich dachte es. Mein Gott, wie beruhigend war die Artillerie, wie gemütlich: dunkel und rauch, ein sanftes, fast eines Orgeln. Irgendwie vornehm. Ich finde, die Artillerie hat etwas Vornehmes, auch wenn sie schießt. Es hört so anständig an, richtig nach Krieg in den Bilderbüchern»* [12, с. 85–86] – «Тепер я чув, як дець били важкі гармати. А так усе було майже спокійно; тільки інколи за темною заслоною дужче спалахувало полум'я та падав у темряві фронтон будинку. Гармати били впевнено і розмірено, і я думав: любі гармати! Я знаю, що це підло, але я так думав. Господи, як миротворно, як заспокійливо гули ті гармати: глухо й суворо, мов тиха, майже піднесена органна музика. Якось шляхетно. Як на мене, в гарматах є щось шляхетне, навіть коли вони стріляють. Така врочиста луна, достоту як у тій війні, про яку пишуть у книжках з малюнками...».

Спіраючись на вище зазначені речення, можна зробити висновок, що характерною для них рисою є явище зіставлення протилежних напрямів асоціювання, що досягається за допомогою використання антонімічних асоціативних зв'язків. Спочатку автор застосовує словосполучення «die schwere Artillerie», що а потім асоціат «орган» – музичний інструмент, за допомогою якого виконують різноманітні, у тому числі й немусичні, неорганізовані звуки. Тобто порівнюються протилежні поняття: гуркіт артилерії та рокіт органу.

В результаті чого, асоціат «die Artillerie» набуває нового протилежного значення та викликає імпліцитну асоціацію з «колисковою пісню». Цікавими є епітети «шляхетне (vornehm)» та «гарна (gute)», які автор використовує по відношенню до асоціату «die Artillerie». В перекладі з італійської слово «артилерія» має значення «мистецтво стріляти» (arte (мистецтво) и tirare (стріляти)), тобто благородне мистецтво стрільби, що прославляється людством. Таким чином автор знову використовує явище протилежного зіставлення асоціатів «мистецтва» – виду культурної діяльності, що задовольняє любов людини до прекрасного, та «війни» – організованого озброєного насильства, головною ціллю якого є досягнення політичних цілей.

Також протилежні асоціати приводить Белль в реченні: *«Es hört so anständig an, richtig nach Krieg in den Bilderbüchern»* – «Така врочиста луна, достоту як у тій війні, про яку пишуть у книжках з малюнками...».

Увагу привертають саме словосполучення «як у тій війні (richtig nach Krieg)» та «у книжках з малюнками (in den Bilderbüchern)». Книжка з малюнками є імпліцитним асоціатом «дитячої книжки з казками», тобто книжка, де війна показана як пригода, але ні в якому разі як жорстоке та смертоносне явище. Тобто, автор знову звертається до протилежного зіставлення асоціатів «війна» та «казка».

В оповіданнях Белля часто зустрічаються асоціати-символи:

«Ich schwebte wieder, jetzt an der Tür vorbei, und im Vorbeisweben sah ich, dass auch das stimmte: über der Tür hatte einmal ein Kreuz gehangen, als die Schule noch Thomas-Schule hieß, und damals hatten sie das Kreuz weggemacht, aber da

blieb ein frischer dunkelgelber Fleck an der Wand, kreuzförmig, hart und klar, der fast noch deutlicher zu sehen war als das alte, schwache, kleine Kreuz selbst, das sie abgehängt hatten; sauber und schön blieb das Kreuzzeichen auf der verschossenen Tünche der Wand. Damals hatten sie aus Wut die ganze Wand neu gepinselt, aber es hatte nichts genützt; der Anstreicher hatte den Ton nicht richtig getroffen: das Kreuz blieb da, bräunlich und deutlich, aber die ganze Wand war rosa» [12, с. 88] – «Я вдруге поплив повз двері й, пропливаючи, нагледів ще одну прикмету: тут, над дверима, висів колись хрест, як гімназія звалася ще школою св. Хомі; хреста вони потім зняли, але на тому місті на стіні лишився свіжий темно-жовтий слід від нього, такий виразний, що його було мабуть, ще краще видно, ніж сам той старий, маленький, блаженський хрест, який вони зняли; напрочуд помітний і гарно відбитий, проступав той знак на злинялій фарбі стіни. Тоді вони зозла перефарбували всю стіну, та марно, бо маляр не зумів як слід добрати барви, і хрест знов виступав, буруватий і чіткий на рожевому тлі стіни».

Головну увагу в даному реченні привертає саме асоціат «das Kreuz». Хрест – це символ вибору шляху, дороги, символ перехрещення двох протилежностей та їх злиття. Даний асоціат можна розглядати з двох боків. З одного боку хрест є імпліцитним асоціатом людського «життя». Якщо врахувати той факт, що події відбуваються під час II світової війни, то автор дуже чітко показав, що не дивлячись ні на які труднощі та перепони, людство продовжує жити. Як неможливо позбавитись від плями, що залишилась після хреста, так неможливо позбавитись від всього живого, що є на планеті.

Епітети «старий, маленький, блаженський (alte, schwache, kleine)» асоціюються з надією та вірою в краще майбутнє. Лише надія та віра можуть допомогти людям подолати всі ті жахи, через які їм довелося пройти під час війни. Через нескінченні бойові дії втрачається людське життя, але людство продовжує вірити та сподіватись, що наступить новий світлий день без крові та насильства. Колір стін асоціюється зі зброєю. Звісним є той факт, що німецька армія використовувала найбільш сучасну зброю, але навіть вона не допомогла подолати людський дух.

З іншого боку, хрест можна розглянути як асоціат «нацистської свастики» (Hakenkreuz). Недарма хрест вважають символом перехрещення двох протилежностей – добра та зла. Кожна з цих протилежностей має рівні шанси на існування. Цікавим є той факт, що первісне значення свастики таке як й у хреста, а саме – життя, буття, тобто добробут та благополуччя.

Висновки з дослідження. Можна зробити висновок про те, що в основі виникнення всіх напрямків асоціювання лежать або комунікативний потенціал самого слова, його «внутрішні резерви» (актуалізація багатозначності або семантичних компонентів слова), або обумовленість структурної організацією тексту (синтаксичний паралелізм; синтагматична або тематична співвіднесеність текстових асоціатів тощо).

У новелістиці Генріха Белля представлені текстові, імпліцитні та позатекстові асоціати. Але, найбільш розповсюдженими є саме імпліцитні асоціати, які займають проміжну ланку серед асоціатів першого типу (текстові) та третього типу (позатекстові), бо мають схожі риси з як з асоціатами першого, так і асоціатами третього рівнів. Вони не є чітко вираженими в тексті, але формуються у свідомості читача в якості реакції на певну інформацію, представлену в творі. Вони стимулюються різними лексичними одиницями та мікроструктурами тексту.

Література:

1. Wilhelm von Humboldt. *Schriften zur Sprache*. Feldafing, 2008. 1055 S.
2. Deese J. *The structure of associations in language and thought*. Baltimore: The John Hopkins Press. 1965. 216 p.
3. Бутенко Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. Львів, 1989. 328 с.
4. Загородня О. Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту). Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.21. Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. Національний педагог. ун-т імені М.П. Драгоманова, Київ, 2018. 256 с.
5. Заоборна М. Синтаксичні маркери асоціативного мовомислення Богдана Лепкого / М. Заоборна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія літературознавство / за ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука. Вип. 36. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 283–288.
6. Івашенко В. Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики // Лексикографічний бюлетень, 2006. № 14. С. 148–162.
7. Марфіна Ж. В. Мовна асоціація як поняття психолінгвістики та лінгвістичної стилістики // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. Вип. 34. Ч. 2. 2004. С. 366–372.
8. Слєпінїна Н. О. Асоціації: від теорії до практики [Електронний ресурс] / Н. О. Слєпінїна // Мова і культура. 2013. Вип. 16, т. 1. С. 71–79. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mik_2013_16_1_13.pdf
9. Тараненко К. В. Асоціативний експеримент як метод дослідження прагматики антонімії української мови. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2014. Вип. 15. С. 79–87
10. Малярєнко І. Образно-асоціативне поле етноконцепту boomerang // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика. Вип. 15. 2011. С. 137–141
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава, 2008. 712 с.
12. Heinrich Böll *Mein trauriges Gesicht. Erzählungen und Aufsätze*. М.: Verlag Prograss, 1968. 365 S.

Voloshuk V. Dominant associations in H. Bell's short stories

Summary. The article is devoted to the problem of linguistic associates in the short stories of the German writer H. Bell. From the linguistic point of view, an associate is the result of an individual's perception and rethinking of objective reality through the prism of own life experience, cultural and social level, and belonging to a certain linguistic community. Stylistically labeled elements of a text can form its extra-linear structure, create multidimensionality, and semantic volume. The totality of associates, reactions to a stimulus word, is called the associative field of a word. It is divided into a core (the most frequent reactions) and a periphery (single reactions). There are three levels of associative contact between the author and the reader through a literary text: textual associations verbally materialized in the text; implicit associations that the reader independently completes in his or her mind thanks to "marker words" and extra-textual associations that arose in the reader's mind due to the text as a stimulus.

All three types of associates are presented in H. Bell's novels. The dominant associates of the writer include "war", "devastation", "hopelessness". They are realized through the deployment of a chain of subordinate associates: "Reich der Trostlosigkeit", "Ende der Welt", "unendliche Abgrund", "Hoffnungslosigkeit", etc. And through stylistic means: comparisons (artillery with art), epithets (unheimlich lockende, schweigende, etc.), and symbolic words. Such as "das Kreuz".

Bell's characteristic technique is the juxtaposition of opposite directions of association, which is achieved through the use of antonymic associative ties. The basis of association is either the communicative potential of the word itself, the actualization of the word's ambiguity or semantic components, or the conditionality of the structural organization of the text: syntactic parallelism; syntagmatic or thematic correlation of textual associates, etc. In Heinrich Bell's short stories, implicit associations are the most common. They are not clearly expressed in the text, but are formed in the reader's mind as a reaction to certain information presented in the work. They are stimulated by various lexical units and microstructures of the text.

Key words: associate, associative field, symbol, connotation, verbalized, implicit, extra-textual.

Голікова Н. С.,

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КОНЦЕПТИ «ДОБРО» – «ЗЛО» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Анотація. У статті проаналізовано бінарні лінгвокультурні концепти «добро» – «зло» в індивідуально-мовній картині світу П. Загребельного. Акцентовано на тому, що досліджувані логіко-семантичні утворення становлять важливий аксіологічно-етичний компонент у загалі антонімічних концептів, які слугують засобом мовно-літературної інтерпретації відповідної еквіполентної мисленнєвої категорії в концептосфері лінгвосвіту письменника. Наголошено, що концепти «добро» – «зло», як і інші парні концепти культурогенного характеру, зокрема «свій» – «чужий», «сучасне» – «минуле», «життя» – «смерть», «село» – «місто», «чоловік» – «жінка» тощо, насамперед відбивають специфічні ознаки глибоко філософського мовомислення П. Загребельного. Відзначено, що за структурно-змістовим наповненням індивідуально-мовними репрезентантами вони загалом суголосні з основними морально-суспільними поняттями, які споконвіку формують духовно-етичне осереддя мовної свідомості українців, є значущим складником софійного комплексу національної культури.

Досліджено семантико-польову організацію бінарних антонімічних концептів «добро» – «зло», зафіксованих різнотипними лінгвоодинаціями, що пронизують вертикальний контекст мовотворчості П. Загребельного. З'ясовано, що в лінгвокогнітивній структурі аналізованих еквіполентно-логічних утворень релевантно постає семантико-смілова вісь «мораль – оцінка», яка поляризує обидва когнітивні коди. Визначено основні мовні репрезентанти, що формують ядерні та приядерні зони концептів. Прокоментовано метафоричні схеми внутрішньо-семантичних трансформацій низки мовних одиниць, показових для лінгвостилію письменника. Зауважено, що всебічний аналіз бінарних лінгвокультурних концептів «добро» – «зло», оприявнених у художньому дискурсі П. Загребельного, потребує їх вивчення у межах сучасної інтегративної лінгвостилістики та інших наукових галузей антропоцентричного спрямування. Висновковано, що загалом антонімічні концепти в індивідуально-мовній картині світу прозаїка становлять лінгвокогнітивний каркас його мовотворчості, вони є важливою константою не лише авторської концептосфери, а й вагомим надбанням для української лінгвокультури.

Ключові слова: концепт, концептосфера, концептема, художній дискурс, метафора.

Постановка проблеми. Усебічне студіювання індивідуально-мовної картини світу (ІМКС) Павла Загребельного є одним з актуальних завдань сучасної лінгвоукраїністики, зокрема таких її галузей, як: когнітивна лінгвістика, концептологія, теорія інтертекстуальності, інтегративна лінгвостилістика тощо. На нашу думку, мовосвіт одного з найвідоміших українських письменників другої половини ХХ – початку ХХІ ст. наразі

повністю не охоплений і не осягнений науковцями як щодо розмаїття виразально-зображальних засобів, так і щодо його лінгвософських глибин. Культурогенні складники мови авторської прози, що досі залишаються поза фокусом лінгвістичних мікроскопів, – це ті образно-асоціативні таїни художніх текстів, які потрібно розкодувати за допомогою тих чи тих методик аналізу, розроблених у межах мовознавчих галузей антропоцентричного спрямування.

У лінгвокогнітивному просторі художнього дискурсу П. Загребельного ключовими є бінарні антонімічні концепти, що своєрідно оприявнюють низку еквіполентних мисленнєвих категорій у загальній концептосфері романістики письменника. За нашими спостереженнями, до логіко-семантичних утворень такого зразка належать лінгвокультурні концепти «сучасне» – «минуле», «свій» – «чужий», «добро» – «зло», «життя» – «смерть», «село» – «місто», «чоловік» – «жінка», які насамперед відбивають специфічні ознаки глибоко філософського мовомислення митця. Без сумніву, усім зазначеним поняттєвим опозиціям, словесні репрезентанти яких пронизують вертикальний контекст індивідуально-авторської мовотворчості, у подальшому має бути присвячено багато спеціальних наукових досліджень. У цій статті актуалізуємо мовно-мисленнєве протиставлення «добро» – «зло», що в межах загального лінгвокогнітивного простору художнього дискурсу П. Загребельного ще не опрацьоване.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептосферу художньо-літературної мовотворчості П. Загребельного науковці почали вивчати лише з початку ХХІ ст. Певний теоретико-практичний досвід щодо опрацювання концептуальних і культурологічних особливостей складників лінгвокогнітивного простору мови художньої прози письменника останнім часом зафіксовано в наукових розвідках Л. В. Голоюх, Н. А. Карпенко, І. М. Ходаревої, Т. Г. Юрченко та ін. Проте усебічного дослідження й виявлення структурно-пояттєвої специфіки ІМКС письменника у зв'язку з лінгвокультурним універсумом та українською національною картиною світу в мовознавчих працях немає [1, с. 45]. У наших попередніх наукових студіях схарактеризовані такі структурно-логічні фрагменти антонімічних концептів, показових для ІМКС П. Загребельного, як: «земля» з текстовою опозицією «рідна земля» – «чужа земля» та «Київська Русь» [2; 3]; «місто», «Київ», «Дніпропетровськ» [2; 4; 5]; «жінка», «Євпраксія» [1; 6].

Отже, панорамне дослідження бінарних концептів «добро» – «зло», які є важливим компонентом індивідуально-авторського концептополя, окресленого мовою художньої прози П. Загребельного, постає нагальним для сучасної лінгвоукраїністики. Водночас зауважимо, що самé логіко-семан-

тичне протиставлення протягом перших десятиліть XXI ст. зацікавило тих чи тих мовознавців, які багато в чому по-новому презентували його у своїх працях. Розглядаючи антонімічні концепти «добро» – «зло» або їхні окремі складники, науковці сфокусували увагу на різному мовному матеріалі та проаналізували виявлені факти переважно в лінгвокогнітивному (І. О. Голубовська, Н. А. Черненко [7] Н. О. Єщенко [8], та ін.) і когнітивно-зіставному (А. О. Давиденко [9], О. А. Соловйова [10] та ін.) аспектах. Праці названих та інших когнітивістів слугували надійним теоретико-практичним підґрунтям для комплексного студіювання структурно розгалужених концептів «добро» – «зло» в художньому дискурсі П. Загребельного.

Мета статті – дослідити семантико-польову структуру бінарних антонімічних концептів «добро» – «зло» в ІМКС П. Загребельного; визначити основні функціонально-семантичні ознаки релевантних лінгвоодиниць, що формують ядерні та приядерні зони концептів; прокоментувати метафоричні та асоціативно-аксіологічні схеми внутрішніх трансформцій низки мовних репрезентантів аналізованих логіко-семантичних опозицій.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві помітно загострилися ті чи ті морально-етичні проблеми, сконцентровані навколо багатьох полярних понять, що з найдавніших часів міцно закріплені у свідомості українського народу й надійно збережені його історичною пам'яттю у зв'язку з найрізноманітнішими минулими подіями. До таких логіко-семантичних дихотомій (цілісних парних утворень, складові частини яких є сукупно вичерпними та взаємно виключними за структурою, значенням, функціями) належить низка еквівалентних мисленневих категорій на зразок *багатство – бідність, війна – мир, добро – зло, життя – смерть, свій – чужий, село – місто, чоловік – жінка* тощо, які формують осереддя багатьох антонімічних концептів. Логічно протиставлені поняття такого зразка є апріорними, вони здавна зафіксовані в семантичній системі української мови відповідними лінгвоодиницями. У свідомості самих мовців такі мисленневі протиставлення та їхні словесні репрезентанти нерідко трансформуються, набуваючи індивідуальних комунікативно-прагматичних смислів, численних (подекуди й не очікуваних) асоціацій та нових оцінок [2, с. 224–225].

На нашу думку, однією з найпоказовіших для сучасного соціомовного простору є логіко-семантична опозиція «добро» – «зло», що й надалі потребує комплексного студіювання в різних лінгвістичних напрямках, традиційним об'єктом для вивчення яких нерідко постають твори художньої літератури. Благодатним матеріалом під час дослідження цієї актуальної проблеми є мова художньої прози П. Загребельного – той інтелектуально-духовний «материк», до берегів якого творча хвиля прибила не одне покоління українських письменників та прихильників неординарного таланту митця. Вертикальний контекст усієї мовотворчості письменника ущільнений мовно-виражальними засобами, інтегрованими в єдиному індивідуально-авторському концептополі, домінантою якого є узагальнено-поняттєва дихотомія «добро» – «зло».

За первинною лексичною семантикою слова *добро* («усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям» [11, с. 238]) і *зло* («що-небудь погане, недобре» [11, с. 377]) становлять антонімічну пару, здавна закріплену в узусі й у загальній системі сучасної української літера-

турної мови. Аналізовані поняття та лексеми, що їх номінують, насамперед відбивають надто розгалужений світ людських стосунків у суспільстві, тому концентрують набагато складніші логіко-семантичні утворення – відповідні парні концепти «добро» – «зло», мовні репрезентанти яких нерозривні між собою завдяки спільній інтегральній (родовій) семі 'оцінка' у структурі їхніх лексичних значень. Наприклад, у лінійному контексті з роману «Розгін» П. Загребельного *В людині поступово відкладається все добре й зле, накопичується, нашаровується, змішується, якось ніби спресовується, знищуються часові проміжки, все живе в тобі так, що, доторкуючись у спогадах до найближчого, зачіпаєш іноді й щонайдаліше, обоє тоді болять однаково...* [12, с. 520], що є афористичним висловленням, антонімічні слововживання *добре й зле* віддзеркалюють діалектичну єдність понять, протиставлених за аксіологічною шкалою «позитивне» – «негативне». Чітка грань між цими ключовими поняттями у свідомості досвідчених, мудрих людей поступово може стиратися через постійне переосмислення життєвих ситуацій, емоцій, викликаних ними, мовних засобів їх оприявлення, і з часом *обоє тоді болять однаково*.

У сучасній когнітивній лінгвістиці антонімічні концепти «добро» – «зло» розглядають як нерозривну еквівалентну категорію, що є одним з елементарних складників загальної національно-мовної картини світу. Досліджувану дихотомійну пару концептів уналежнюють до культурогенних логіко-семантичних утворень, які за всіма типологічними ознаками входять до групи телеономних концептів, оскільки репрезентують ціннісний ідеал життя, що спрямовує моральний вибір особистості [7, с. 4–5]. У лінгвокогнітивній структурі репрезентантів поняттєвої дихотомії з найдавніших часів релевантною постає семантико-сміслова вісь «мораль – оцінка», яка поляризує обидва когнітивні коди багато в чому завдяки протилежним сутнісно-значенневим виявам саме їхніх вербальних компонентів. Тому в межах таких сучасних наук, як: філософія, етика, етнологія, культурознавство тощо нерозривні між собою поняття «добро» – «зло», що є надзвичайно важливими для кожної людини і для всього суспільства, постійно переглядають і теоретично вдокладнюють, спираючись на мовні засоби їх репрезентації.

В ІМКС П. Загребельного лінгвокультурні концепти «добро» і «зло» є надто розгалуженими логіко-семантичними утвореннями, що потребують загального упорядкування та систематизації мовних знаків – конкретизаторів. Вербалізація ключових антонімічних понять численними лінгвоодиницями дає змогу представити будову відповідних концептів у вигляді польової структури з центральною та периферійною зонами. *Центральну зону* обох концептів формують їхні назви – *добро* і *зло*, що становлять логіко-семантичне ядро концептів і являють собою сукупність лексико-семантичних варіантів, репрезентованих в лінійних контекстах прозових творів письменника відповідними слововживаннями, а також споріднені лексеми, утворені від цих ключових слів і семантично конкретизовані в романістиці П. Загребельного. *Приядерний* сегмент у центральній зоні концептів становлять численні мовні одиниці, близькозначні з їхніми назвами. Складники *периферійної зони* бінарних концептів «добро» – «зло» є наслідком різних асоціативно-метафористичних трансформцій низки мовних одиниць, функціонально та семантично наближені у контекстах до ключових слів.

Лексеми *добро* і *зло* як маркувальні компоненти художнього дискурсу П. Загребельного мають високий ступінь стилістичного потенціалу в емоційно-оцінній площині його мовотворчості. Наприклад: *– А нащо ти мені? Лучука вбив, ми тобі добро, а ти – злом? – Не відаючи. – Така в тебе душа нечиста* [13, с. 156].

Самоською буквою звалося грецьке іпсилон, з яким самосець Піфагор зрівнював дорігу людського життя: спериу загальна дорога життя, згодом правобіч тонка і вузька лінія добра, а ліворуч – широка путь зла [14, с. 97]; *Брайкові здавалося, що він не втручається ні в добро, ні в зло. Мене нема, я не я, моя хата скраю. Я вільний від усього, я обрав мовчазну свободу* [15, с. 16] тощо. У наведених та в багатьох інших лінійних контекстах з історичних романів і творів про сучасність П. Загребельного слововживання *добро* і *зло* становлять антонімічні пари, номінуючи крайні або спеціально наближені (як в останній текстовій ілюстрації з роману «Зло») емоційно-почуттєві вияви персонажів за оцінною шкалою «позитивне – негативне». Утім, надзвичайна продуктивність і загальна кількість лексико-семантичних варіантів цих лексем, спостережених у вертикальному контексті письменницької мовотворчості, дає змогу кваліфікувати їх як ключові слова – *стилістем*, що нерідко з когнітивного й лінгвософського погляду набувають ознак *концептем*.

Якщо функцію стилістем у художньому тексті виконують мовні одиниці, які, крім номінативного, мають стилістичні значення, репрезентовані нашаруванням додаткових смислів і зумовлені індивідуальною мовотворчістю прозаїка [2, с. 7], то лінгвокогнітивного статусу концептем набувають ті оцінно-текстові слововживання, що за рахунок трансформації конотативного елемента у структурі лексичного значення переходять з розряду мовних знаків до групи етнокультурних символів [2, с. 232]. За всіма перерахованими показниками в художньому дискурсі П. Загребельного лексеми *добро* і *зло* є концептемами, які централізують не лише однойменні парні логіко-семантичні утворення, а й загалом усю концептосферу індивідуально-авторської мовотворчості. Попри те, що поняття «добро» («доброчесність») завжди слугувало фундаментальним орієнтиром у розбудові суспільної моралі українського народу, було і є важливим компонентом софійного комплексу національної культури, у протистоянні з поняттям «зло» («аморальність») воно реально «програє», уступаючи найрізноманітнішим відтінкам ницості.

Філософська проблема єдності й боротьби протилежних понять «добро» – «зло» є наріжним каменем індивідуально-авторської лінгвософії П. Загребельного, який залишив у спадок нащадкам безцінні настанови й роздуми щодо цього завжди нагального питання, наприклад: *Сумне коло життя. Невже це все, що дано людині? Нескінченні випробування, загрози, кари, зло, несправедливість. [...] фортуна змінює лиш зовнішні обставини життя, сутності людини вона не зачіпає, колесо дволикої сліпої богині крутиться мовби само по собі, а ти однаково лишаєшся незмінним у своїй людській особистості, і не може воно злого зробити добрим, скупого щедрим, жорстокого милостивим* [14, с. 339–340]; *...але відомо ж, що ніщо на світі не минає безслідно: зло, навіть безсиле й смішне, однаково просочується в твоє життя й поволі затрує його* [12, с. 181]; *Настала перемога, знищено найбільше зло на землі, а жорстокості в світі не меншає, так ніби існує якийсь*

тасмничий закон збереження добра і зла в стівідношеннях, визначених навіки й безворотно [16, с. 362] тощо.

Логіко-семантичну нерівноправність членів антонімічної пари *добро* – *зло* спостерігаємо в загальній лінгвальній системі, оскільки лексем, що є синонімами до слова *зло*, в українській мові більше, ніж значеннево споріднених зі словом *добро*. На думку О. О. Тараненка, у межах антонімічної пари «одне зі слів мотивоване виконувати роль сильного компонента, а друге – слабкого» [17, с. 34]. Таку системну особливість щодо опозитивних лексем, акцентовану науковцем, віддзеркалює й індивідуально-мовний словник П. Загребельного. У вертикальному контексті авторської мовотворчості зафіксовано безліч близькозначних найменувань, що репрезентують поняття «зло»: *лихо, біда, злодіяння, злоба, неправда, ненависть, чвари, приниження, лукавство, заздрощі, переляк, страх, острах, загроза, небезпека, руїна, зрада, підступ, підлота, прокляття, жорстокість, птьма, вбивство, братовбивство, порок, злочин, гріх, осуд, тіло, хитрощі, хтивість, запобігливість, злобивість, помста, забобони, марнота, багатство, бідність, тупість, нахабство, самовпевненість, хвальковитість, чваньковитість, велич, здібніння, спровиненість* тощо. Номінації на позначення протилежного поняття «добро» в художньому дискурсі П. Загребельного становлять коротший список: *доброчесність, доброчинність, доброзичливість, добрість, правда, віра, душа, любов, світло, ніжність, людяність, радість, щедрість, краса, усміх, вченість, святість, побожність, янгол, чистота, помірність, жалісливість, порядок, рівновага, гармонія, розкованість, піднесення* та ін. Про те, що у світі зло нерідко переважає добро, письменник-мислитель висловився по-філософськи лаконічно: *Та, мабуть, коли чиниш добро, то не думаєш про це. Заздалегідь обдумують лише підлоти* [13, с. 64].

Наведені та інші слововживання, показові для лінгвостилію П. Загребельного, водночас структурують приядерні зони досліджуваних концептів. На відміну від будови низки логіко-семантичних утворень, характерних для ІМКС прозаїка, набір номінаторів понять «добро» і «зло» є набагато чисельнішим і дифузним через різноспрямовані метафорично-семантичні трансформації їхніх внутрішніх форм. У межах тих чи тих лінійних контекстів деякі слововживання функціонують як лінгвоодиниці, протилежні за конотативно-оцінними значеннями, а відтак маркують концептополя або з ядром «добро», або з ядром «зло». Саме домінантне слово *добро* неодноразово фігурує в мові художньої прози письменника як енантіосемант і в такий спосіб потрапляє до лінгвокогнітивного простору з центром «зло», наприклад: *...ми з найсвятішим папою зичимо вам добра, ваша величність, ваша розповідь перед усім собором прислужиться для найбільшого добра. Кому? Яке добро? І чого вони ще від неї хочуть? Їм ще мало наруги* [14, с. 364]. Метафоричні схеми такого зразка потребують спеціального розгляду, як і асоціативно-інтерпретаційні поля обох концептів.

Висновки. Окресливши своєрідний каркас у надто розгалуженій будові парних антонімічних концептів «добро» – «зло», оприявнених численними лінгвоодиницями в художньому дискурсі П. Загребельного, доходимо висновку, що саме проаналізоване логіко-семантичне протиставлення екстраполює весь лінгвокогнітивний простір письменницької мовотворчості. Функціонально-семантична характеристика польових структур обох концептів засвідчує, що найчіткіше організованими в них є ядерні когнітивні коди, сформовані сукупністю лексико-се-

мантичних варіантів доміантних лексем *добро* і *зло*. Природні когнітивні коди антонімічних концептів є дифузними, як, імовірно, і периферійні зони, що потребують докладнішого вивчення. Подальші перспективи щодо комплексного студіювання концептів «добро» – «зло» вбачаємо в залученні різних методик їх аналізу, розроблених у сучасних мовознавчих галузях антропоцентричного спрямування.

Література:

- Голікова Н. С. Мислеобраз «жінка» в інтерсеміотичному просторі художнього дискурсу П. Загребельного. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Збірник наукових праць. Випуск 61*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 45–48.
- Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.
- Голікова Н. Концепт «земля» в художньому дискурсі Павла Загребельного. *Українська мова*. 2017. № 2. С. 134–146.
- Голікова Н. С. Лінгвокультурний концепт «Київ» у художньому дискурсі П. Загребельного. *Український смисл* : зб. наук. праць. Дніпро : ДНУ, 2017. С. 24–35.
- Голікова Н. С. Концепт «Дніпропетровськ» у художньому дискурсі П. Загребельного. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпро : ДНУ, 2017. Вип. 17. С. 108–115.
- Голікова Н. С. Концепт «Євпраксія» в художньому дискурсі П. Загребельного. *«The Tenth European Conference on Languages, Literature and Linguistics». Proceedings of the Conference (February 23, 2016). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH*. Vienna, 2016. P. 24–29.
- Черненко Н. А., Голубовська І. О. Фреймове моделювання концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ: зіставний аспект (на матеріалі латинської, французької, англійської та української мов). *Мовознавство*. 2017. № 1. С. 3–18.
- Єщенко Н. О. Лінгвокогнітивний аналіз концепту ДОБРО в поетичній творчості Тараса Шевченка. *Закарпатські філологічні студії. Випуск 14. Том 2*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 38–44.
- Давиденко А. О. Концепти GOOD / ДОБРО та EVIL / ЗЛО в українській та англомовній картинах світу. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 2(8). С. 85–99.
- Соловійова О. А. Концепти ДОБРО – ЗЛО в художній мовній картині світу (на матеріалі сучасних арабських та українських фразеологізмів). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ V. Контрастивна лінгвістика. Типологія мов*. 2012. № 6. С. 85–99.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. Київ : Вид-во «Дніпро», 2009. 1332 с.
- Загребельний П. А. Твори в двох томах. Том перший. Розгін. : роман. Київ: Дніпро, 1984. 550 с.
- Загребельний П. А. Диво : Роман. Харків : Фоліо, 2006. 638 с.
- Загребельний П. А. Євпраксія : Роман. Харків : Фоліо, 2002. 382 с.
- Загребельний П. А. Зло : Роман. Харків : Фоліо, 2008. 379 с.
- Загребельний П. А. Тисячолітній Миколай : Роман : Ч. I. Харків : Фоліо, 2003. 399 с.
- Тараненко О. О. Розвиток антонімічних відношень у багатозначних словах. *Укр. мова і літер. в школі*. 1977. № 1. С. 32–40.

Holikova N. The concepts of “good” and “evil” in Pavlo Zagrebelyni's linguistic picture of the world

Summary. The article analyzes the binary linguistic and cultural concepts "good" – "evil" in the individual linguistic worldview of P. Zagrebelyni. It is emphasized that the studied logical-semantic formations constitute an important axiological and ethical component in the general antonymic concepts, which serve as a means of linguistic and literary interpretation of the corresponding equipotent thought category in the conceptual sphere of the writer's linguistic world. It is emphasized that the concepts of "good" – "evil", as well as other paired concepts of a culturally generative nature, in particular "friend" – "foe", "present" – "past", "life" – "death", "village" – "city", "man" – "woman", etc., primarily reflect the specific features of P. Zagrebelyni's deeply philosophical linguistic thinking. It is noted that in terms of the structural and semantic content of individual linguistic representatives, they are generally in tune with the basic moral and social concepts that have been forming the spiritual and ethical center of the linguistic consciousness of Ukrainians for centuries, and are a significant component of the Sophianic complex of national culture.

The semantic-field organization of the binary antonymic concepts "good" – "evil" addressed by different types of linguistic units permeating the vertical context of P. Zagrebelyni's language creation is studied. It has been found that in the linguistic and cognitive structure of the analyzed equipotent-logical formations, the semantic and semantic axis "morality – evaluation" is relevant, which polarizes both cognitive codes. The main language representatives that form the nuclear and subnuclear zones of concepts are defined. Metaphorical schemes of intra-semantic transformations of a number of language units indicative of the writer's linguistic style are commented on. It is noted that a comprehensive analysis of the binary linguistic and cultural concepts of "good" and "evil" revealed in P. Zagrebelyni's artistic discourse requires their study within the framework of modern integrative linguistic stylistics and other anthropocentric scientific fields. It is concluded that, in general, antonymic concepts in the individual linguistic picture of the world of the prose writer constitute the linguistic-cognitive framework of his language creation, they are an important constant not only of the author's conceptual sphere, but also a valuable asset for Ukrainian linguistic culture.

Key words: concept, conceptosphere, concepteme, artistic discourse, linguistic and aesthetic sign, intertexteme, metaphor.

*Голопич І. М.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри українознавства**Харківського національного університету внутрішніх справ**Оверчук О. Б.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри українознавства**Харківського національного університету внутрішніх справ**Перцева В. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри українознавства**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВІДТВОРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В МОВІ

Анотація. У статті розглянуто мову як феномен, що зазнає суттєвих змін в умовах глобалізаційних процесів. Глобалізація трактується як процес, що є результатом зростання та зміцнення взаємозв'язку, взаємозалежності й взаємодії між різними країнами та регіонами світу в економічній, соціальній, культурній і політичній сферах.

Метою дослідження є аналіз процесу відтворення глобальної культури в мові, його впливу на формування національної ідентичності та усвідомлення особистістю її приналежності до певного етносу. Автори наголошують, що, з одного боку, мова як засіб фіксування й трансляції глобальних ідей сприяє поширенню глобальної культури, а з іншого, – існує загроза знищення культурних особливостей різних етнічних груп. Тому для збереження мовної та культурної різноманітності, що сьогодні є особливо важливим для світової спільноти, необхідно створювати сприятливі умови для розвитку цих феноменів.

У дослідженні виокремлено актуальні тенденції у відтворенні глобальної культури, що склалися на усіх рівнях сучасної української мови, зокрема: запозичення іншомовних термінів і зміни в мовній практиці суспільства, адаптація мовленнєвих моделей та адаптація до технологічних інновацій, вплив масової та медійної культур на мовну свідомість і менталітет, культурна асиміляція та інтернаціоналізація наукового мовлення тощо. Проаналізовано роль мови у формуванні культурного досвіду, сприянні культурній різноманітності та розвитку міжкультурного діалогу в умовах глобалізації, розглянуто наслідки глобалізаційного впливу української мови на інші мови світу.

Отже, у статті зазначається, що вивчення впливу глобалізаційних процесів на українську мову та культуру допомагає краще зрозуміти динаміку появи цих аспектів і визначає рівень ризиків такої адаптації до нової мовної політики й нових реалій, а разом із тим потребує розроблення ефективних стратегій збереження власної мовної ідентичності й створення новітніх методик аналізу впливу глобалізації на мову. Розроблення таких методик дозволить більш точно оцінити зміни в мовній системі та мовних практиках.

Ключові слова: асиміляція, глобалізація, комунікативний простір, культурні особливості, мова, мовна адаптація, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Процес глобалізації впливає на всі сфери нашого життя, а особливо на культуру й мову. В історії людства можливість вільно відвідувати інші країни завжди сприяла інноваціям у культурі. Натомість, перебуваючи в ізоляції, будь-яка етнічна спільнота певним чином обмежена у своїх еволюційних можливостях, що своєю чергою неодмінно позначається й на її культурних досягненнях. Тому сьогодні феномен розвитку суспільства в умовах «відкритих кордонів», відомий як глобалізація, викликає чималий інтерес серед соціологів, культурологів, політологів, і, безумовно, лінгвістів. Адже дослідження впливу глобальних тенденцій на сучасну мовну практику й мовну унікальність має важливе значення для розуміння культурної динаміки в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динаміка наукових студій, присвячених проблемам різнобічного вивчення процесу глобалізації, засвідчує неоднозначність вироблених підходів до розуміння цього явища. Попри розмаїття досліджень, більшість вчених розглядають економіку як рушійну силу глобалізаційних змін. Однак глобалізація є багатокомпонентним і різноплановим процесом, природа якого має визначену інформаційно-комунікативну складову, що не дозволяє звести аналіз цієї проблеми лише до якоїсь однієї сфери.

У формуванні теоретичних аспектів дослідження впливу процесів глобалізації на комплекс соціально-лінгвістичних відносин особливий інтерес становлять розвідки закордонних і вітчизняних авторів, серед яких Б. Ажнюк, В. Бондаренко, Л. Боярова, Л. Булаховський, З. Габунія, В. Мамонтова, Є. Пасіва, С. Петькун, Н. Пелагеша Р. Свиридон, С. Сидоренко, Д. Суворова, Е. Улімбашева та інші. Так, висвітлюючи важливу роль громадянського суспільства в умовах глобалізації, С. Сидоренко [1] аналізує вплив останньої на розвиток мови як одного з його фундаментальних інструментів. В. Бондаренко та Д. Суворова [2] акцентують увагу на культурних змінах, які відображаються в різноманітних мовних практиках. Зупиняючись на конкретних виявах глобалізації в мові, Л. Боярова [3] розглядає вплив міжнародної комунікації на мовні системи. Як цей процес позначається на мовній свідомості етносу, різноманітності мов і мовних традицій, які попри тісні культурні взаємозв'язки залишаються

«ідентифікаційним» кодом окремих етносів та соціальних формацій, висвітлює С. Петькун [4]. Характеризуючи комунікативні процеси й транскультурні контакти як одну з актуальних проблем людства, Н. Пелагеша [5], аналізує мову міжнародного спілкування в контексті глобалізації.

Мета статті. Мова першою реагує на глобальні зміни в суспільстві, що відбивається в культурі через мовну свідомість її носіїв. Тому мета статті полягає в дослідженні процесу відтворення глобальної культури в мові, його впливу на формування національної ідентичності та усвідомлення особистістю її приналежності до певного етносу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ХХ столітті розпочалася нова віха в розвитку людства. На відміну від попередніх епох вона характеризується кардинальними змінами в житті кожного народу й потребує колективних зусиль і ресурсів світової спільноти. Це насамперед поява й розвиток транснаціональних корпорацій, інтенсифікація міжнародної торгівлі та масової міграції, зростання впливу міжнародних організацій, боротьба за встановлення світового порядку і, як наслідок, послаблення національного суверенітету, формування мультикультурних спільнот та експансія західної культури. Ці явища наочно демонструють комплексний і системний характер соціокультурних трансформацій, які дослідники характеризують як процес глобалізації.

Глобалізація як об'єктивне явище, безумовно, «сприяє прискоренню модернізації, культурному обміну, однак при цьому вона породжує й нові розбіжності та проблеми» [6], зокрема у сфері культури й мови. Розширення культурних зв'язків між народами, взаємопроникнення та взаємобмін між ними змінює пріоритети культурних моделей, зменшуючи значення національної самобутності й культурної унікальності [7, с. 57]. Будь-яка спроба зрозуміти природу й особливості культурної глобалізації завжди стикається з необхідністю враховувати сучасний контекст культурної динаміки, масовий вплив інформаційно-комунікаційних технологій, а також мінливі сучасні світоглядні концепції, які ставлять під сумнів культурну єдність як неминучий процес.

Нині прагнення до успішного економічного й політичного діалогу вимагає врахування культурних особливостей інших країн. Девід Матсумото, наприклад, стверджує, що лінгвістичні описи культури є одним з основних інструментів для її вивчення [8, с. 42]. Ефективність процесу глобалізації залежить від адекватного діалогу між партнерами, які є представниками різних культур і в процесі комунікації демонструють взаєморозуміння, толерантність та повагу один до одного. Умови формування цих чинників й спричиняють особливу увагу до проблеми міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації.

З огляду на глобалізацію як процес обміну культурними цінностями, у науковий дискурс було введено термін «глобалізація культури» чи «культурна глобалізація» (Р. Агенур [9], Б. Паркер [10]). Цей термін описує процес інтеграції національних культур у єдину світову культуру, що відбувається завдяки розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків і засобів комунікації [11, с. 31].

Безперечно, мова відіграє важливу роль у відносинах «мова – культура». Етнолінгвістичні процеси в сучасному глобалізованому світі характеризуються тенденцією до мовної інтеграції. Цей процес впливає на мовну ситуацію як у світі взагалі, так і в кожній мові зокрема. У сучасній українській

мові відтворення глобальної культури спостерігається на усіх її рівнях (найбільше лексичному та фонетичному) і має певні тенденції, серед яких:

1. Запозичення іноземних слів. Одним із проявів мовної інтеграції в контексті міжкультурного обміну є міжмовне запозичення не лише окремих слів і висловлювань, а й дискурсів. Особливо помітним цей процес є у сферах інформаційних технологій, бізнесу, масмедіа тощо. Такі запозичення не лише збагачують мову, а й віддзеркалюють у національній картині світу результати глобальних технологічних і культурних трансформацій, наприклад: *інтернет, контент, стрімінг, блогер, селфі* тощо.

Сьогодні вже можна впевнено говорити про існування концепції «мовної глобалізації», зумовленої пріоритетом англійської мови як одного із провідних засобів міжкультурної комунікації, і як наслідок, – поширення всесвітніх англійських інформаційних мереж і використання англіцизмів у всіх сферах спілкування.

Запозичення в процесі взаємодії з мовою-реципієнтом впливає не лише на зміст лексичних одиниць, а й форму та структуру граматичних явищ. Використання запозичень може викликати й негативну реакцію, особливо якщо в рідній мові є еквівалентні одиниці, якими активно користуються її носії. Це може спричинити комунікативний дискомфорт, оскільки реципієнт повинен мати належний рівень культурної та мовної компетенції, щоб зрозуміти інформацію. Наприклад, активне вживання англіцизмів у сучасній українській мові призводить до порушення змісту певних висловлювань, мовних казусів і непорозумінь. Як наслідок, покоління, які не володіють англійською мовою на достатньому рівні, виявляються «відключеними» від потоку інформації або отримують її в спотвореному вигляді.

2. Адаптація мовленнєвих моделей. Традиційно під час переходу слова з однієї мови в іншу воно має відповідати нормам цієї мови. Проте в умовах культурної глобалізації в сучасній українській мові спостерігається зворотній процес мовної міграції: мова починає адаптуватися до мовленнєвих моделей, які з'являються в ній у процесі культурної глобалізації. Наприклад, вживання калькованих лексичних одиниць: *онлайн, офлайн, воркшоп, брейншторм* тощо.

Мовні запозичення, які не піддаються процесам адаптації, зберігаючи ознаки «мови-донора», називають екзонімами. Так, у розмовній мові та мові масмедіа використовується чимало лексичних одиниць, утворених за нормами англійської мови: *топменеджер, топмодель, хітпарад, токиоу* тощо.

З огляду на те, що українська мова належить до флективних мов, побудова лексичних одиниць за правилами аналітичної мови, якою є англійська, призводить до втрати закріплених за флексіями функцій і значень. Схожий процес спостерігається й у разі запозичення лексем з інших мов, для яких, на відміну від української мови, використання суфіксів та афіксів у емоційно-експресивній функції не є характерним. Як наслідок, у процесі комунікації втрачається експресивність мовлення та воно набуває нейтральних, офіційних, безособових рис. Оскільки англіцизми сьогодні активно проникають в усі мови світу, можна стверджувати, що подібна тенденція має не локальний, а глобальний характер, що спричиняє загострення проблеми збереження унікальності кожної національної мови та її «чистоти» в умовах мовної глобалізації.

3. Вплив масової та медійної культури. За допомогою ЗМІ та мережі «Інтернет» реалії глобальної культури набувають

швидкого розповсюдження. Завдяки доступності й легкості сприйняття ці засоби комунікації стають не тільки ознакою сучасної культури, а й вагомим джерелом впливу на світогляд представників окремих етнокультур та формування їхніх культурних цінностей і моральних настанов, що не могло не знайти свого відображення в сучасній українській мові, зокрема у назвах фільмів, музичних груп, книг, а також у вживанні слів і висловлювань, популярних у глобальному медіапросторі.

Сьогодні в українській мові спостерігається тенденція до «примітивізації» мовного дискурсу, унаслідок чого елементи масової мовної культури, особливо такі її прояви, як молодіжний сленг, політичний і військовий жаргони. Якщо раніше вони були ознакою тільки розмовного мовлення, то зараз активно проникають в усі функціональні стилі сучасної української літературної мови, що дозволяє впевнено говорити про їх залучення до процесу мовної глобалізації. Отже, мовна інтеграція охоплює зміщення й периферійних систем мови.

4. Культурна асиміляція та адаптація. Внаслідок культурної асиміляції та адаптації зараз спостерігається тенденція до нівелювання національно-культурних кордонів. Спочатку слово запозичене з іншої мовної культури сприймається як екзотизм, символ «чужої» культури чи назва «чужої» реальності. Це, зазвичай назви природних об'єктів, державного устрою, національних звичаїв, традицій кухні, напоїв – усього, що так чи інакше відображає особливості життя певного народу й регіону. Поступово, під час засвоєння мовою, екзотизми можуть перетворюватися на поняття, що позначають реалії життя людей, для яких ця мова є нерідною. Так, в останні роки серед кулінарних уподобань українців з'явилися нові інгредієнти й традиційні страви різних народів, а словниковий склад сучасної мови поповнився новими лексемами, які стали загальноживаними: *рукола, орегано, моцарела, капрезе, рикота, болоньезе, гратен, клафуті, удон, теріяки, суші* тощо.

У межах глобальної культури помітно трансформується й механізм сприйняття культурних цінностей і символів. Так, традиції інших культур (американської, європейської або азійської) можуть знаходити своє відображення в українській літературі чи кіномистецтві. Митці змінюють «модальність» відомих зі світової культури художньо-мотивних схем, адаптуючи їх до сучасного українського контексту. Це надає нові можливості для творчості та культурного розмаїття. Наприклад, «спогади», які безпосередньо не переживали українці, через художній дискурс можуть впливати на їхній культурний простір, суб'єктивну інтерпретацію світових традицій, динаміку культурних процесів у суспільстві та мати цільове використання в рекламі, політиці, бізнесі тощо.

5. Мовна адаптація до технологічних інновацій та інтернаціоналізація наукового мовлення. Процеси глобалізації безумовно знаходять відображення й у мові науки, чи не найбільше впливаючи на науковий дискурс, адже переважна частина сучасної термінології має інтернаціональний характер. Наприклад, в освітній і науковій діяльності активно використовуються поняття та мовні конструкції, характерні для міжнародного наукового простору: *інклюзивне навчання, інституційна акредитація, квота, компетенції, моніторинг якості освіти, рейтинг, супервізія* тощо. Українська мова віддзеркалює явища глобальної культури також через використання нових технологічних термінів, наприклад, *кібербезпека, хакерські атаки, штучний інтелект, блокчейн, вебресурси, транзакції* тощо.

6. Вплив на мовну свідомість і менталітет. Мова є надзвичайно чутливим індикатором рівня культури народу, його світосприйняття, а специфіку кожної окремої мови зумовлює мовна свідомість етносу, який нею послуговується, що дозволяє говорити про концептуальну інтерпретацію дійсності. Глобалізаційні процеси, що надають можливість відкритого доступу до інформації, міжнародної комунікації та культурного обміну, змінюють мовну свідомість і менталітет українців, формуючи нові уявлення про світ. Глобалізація впливає на українську мову й через активне запозичення культурних категорій. Це призводить до зближення різних культур і створення спільної культурної свідомості.

Українці, перебуваючи за кордоном, стикаються з новими ідеями та культурними стереотипами, які позначаються на їхньому світосприйнятті й вносять зміни до наявної мовної картини світу. Первинний образ світу, вербалізований у рідній мові та культурі у вигляді концептів, накладається на вторинний образ нерідної мови. За такої умови вторинний образ не відбивається в мові, а створюється нею. Відбувається взаємодія між первинним і вторинним образами світу, що потребує певної адаптації до чужої культури та чужого світогляду.

Цей процес може мати різні наслідки. З одного боку, він розширює можливості використання української мови, сприяє появі нових концепцій та набуття культурного досвіду, з іншого, призводить до зникнення традиційних мовних форм, втрати мовної унікальності й загрожує мовній ідентичності.

Отже, глобалізація суттєво впливає на мовну свідомість і менталітет, сприяючи формуванню нових уявлень про мову й культуру. Проте вплив глобалізаційних процесів сьогодні виявляється опосередкованим значною кількістю складних трансформацій як у семантичній структурі мовних одиниць, так і в змістовій структурі ментальних реалізацій. Нині можна спостерігати наслідки глобалізаційного впливу української мови на інші мови світу. Наприклад, в англійській мові з'явилася чимало неологізмів, пов'язаних із воєнними діями в Україні. Так, популярності набуло новоутворення *to be ukrained*, що дослівно перекладається «бути заукраїненем / відукраїненем», яке має значення «бути приниженим на глобальному рівні у відповідь на агресію» («*Russia has been ukrained*»); неологізм *chornobaites* – «чорнобайти» зафіксований в англійському Urban Dictionary як синонім вислову «*spawn kill*» – «самовбитись об стіну» [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час аналізу впливу глобалізаційних процесів на українську мову з'ясовано, що відтворення чинників глобальної культури спостерігається на усіх мовних рівнях. Це сприяє активному запозиченню іноземних слів в усіх сферах мовної діяльності, зокрема адаптації мовленнєвих моделей, адаптації до технологічних інновацій, впливу медіа та інтернету, культурній асиміляції, впливу на мовну свідомість і менталітет українців, формуючи нові уявлення про світ.

Вивчення впливу глобалізаційних процесів на українську мову та культуру допомагає краще зрозуміти динаміку появи цих аспектів і визначає рівень ризиків такої адаптації українського суспільства до нової мовної політики й нових реалій, що потребує розроблення ефективних стратегій збереження власної мовної ідентичності.

Висновки вказують на необхідність подальших досліджень у сфері впливу глобалізаційних процесів на українську мову

й культуру, створення новітніх методик аналізу впливу глобалізації на мову, що надалі дозволить більш точно оцінити зміни в мовній системі й мовних практиках та на можливості формування ефективної державної мовної політики й збереження культурного різноманіття завдяки мові.

Література:

1. Сидоренко С. Формування глобального громадянського суспільства в умовах глобалізації. Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі : *Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю*, 23 листопада 2015 року : Матеріали доповідей. Житомир, 2015. С. 171–172.
2. Бондаренко В. І., Суворова Д. В. Культурна глобалізація як феномен сучасності. *Наука в інформаційному просторі: Збірник статей IX міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (10–11 жовтня 2013 р.). URL: http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/po4_bondarenko.htm (дата звернення: 05.05.2024).
3. Боярова Л. Г. Лінгвістичний аспект глобалізації. *Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С.Сковороди*. 2015. Вип. 40. С. 138–144.
4. Петькун С. М. Мова як складова людської культури в умовах світової глобалізації. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 1. С. 97–101.
5. Пеллагеша Н. Мова міжнародного спілкування або Lingua Franca для глобального світу. URL: <https://osvita.ua/languages/articles/6794/> (дата звернення: 04.05.2024).
6. Fijen H. History of Manifesta. URL: <https://m11.manifesta.org/en/about/history-manifesta.html> (дата звернення: 10.05.2024).
7. Макарова М. В. Взаємозв'язок глобалізації та культури у сучасному світі. *Питання культурології*. 2022. № 40. С. 54–61.
8. Matsumoto D. Culture and cultural worldviews: Do verbal Descriptions about culture reflect anything other than verbal descriptions of culture? *Culture & Psychology*. 2006. Vol. 12. P. 33–62.
9. Agenor P. R. Does globalization hurt the poor? *International Economics and Economic policy*. 2004. URL: https://econpapers.repec.org/article/karicesepo/v_3a1_3ay_3a2004_3ai_3a1_3ap_3a21-51.htm (дата звернення: 03.05.2024).
10. Parker B. Introduction to Globalization and Business : Relationships and Responsibilities, London, Thousand Oak, New Delhi, 2005. 523 p.
11. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Політологія. 2017. № 2 (33). С. 29–41.
12. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/> (дата звернення: 10.05.2024).

Golopych I., Overchuk O., Pertseva V. Reproduction of global culture in language

Summary. The article deals with language as a phenomenon that is undergoing significant changes in the context of globalisation processes. Globalisation is interpreted as a process resulting from the growth and strengthening of interconnection, interdependence and interaction between different countries and regions of the world in the economic, social, cultural and political spheres.

The purpose of the study is to analyse the process of reproduction of global culture in language, its impact on the formation of national identity and the individual's awareness of belonging to a particular ethnic group. The authors emphasise that, on the one hand, language as a means of capturing and transmitting global ideas contributes to the spread of global culture, and on the other hand, there is a threat of destruction of cultural characteristics of different ethnic groups. Therefore, in order to preserve linguistic and cultural diversity, which is particularly important for the world community today, it is necessary to create favourable conditions for the development of these phenomena.

The study highlights current trends in the reproduction of global culture at all levels of the modern Ukrainian language, in particular: borrowing of foreign language terms and changes in the language practice of society, adaptation of speech patterns and adaptation to technological innovations, the influence of mass and media cultures on linguistic consciousness and mentality, cultural assimilation and internationalisation of scientific speech, etc. The role of language in shaping cultural experience, promoting cultural diversity and developing intercultural dialogue in the context of globalisation is analysed, and the consequences of the globalising influence of the Ukrainian language on other languages of the world are considered.

Thus, the article notes that studying the impact of globalisation processes on the Ukrainian language and culture helps to better understand the dynamics of these aspects and determines the level of risks of such adaptation to the new language policy and new realities, and at the same time requires the development of effective strategies for preserving one's own linguistic identity and the creation of the latest methods for analysing the impact of globalisation on language. The development of such methods will allow for a more accurate assessment of changes in the language system and language practices.

Key words: assimilation, globalisation, communicative space, cultural peculiarities, language, language adaptation, linguistic worldview.

Гулик Ю. В.,

*аспірант кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНОЇ СТРУКТУРИ ПАСТИРСЬКИХ ПОСЛАНЬ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ, МЕДІАНА, МОДА, ДИСПЕРСІЯ

Анотація. Стаття присвячена статистичному аналізу мовної структури пастирських послань митрополита Андрея Шептицького з акцентом на визначення та оцінку таких основних статистичних показників, як середнє значення, медіана, мода та дисперсія лексичних одиниць. Метою дослідження є виявлення закономірностей у використанні лексики, розкриття особливостей релігійної риторики Шептицького та глибше розуміння мовних процесів в його текстах. Результати частотного аналізу вказують на значну варіативність у використанні слів, зокрема, слово «я» є найчастіше вживаним, що підкреслює особистісний характер послань. Аналіз показав, що більшість слів зустрічаються у текстах лише один раз, що свідчить про багатство та різноманітність лексики.

Застосування методів статистичного аналізу дозволяє виявити важливі аспекти релігійної риторики початку ХХ століття та створює передумови для подальших лінгвістичних і риторичних досліджень. Перспективи подальших пошуків включають розширення аналізу на більший корпус текстів Шептицького, застосування методів семантичного аналізу та аналізу дискурсу, а також використання сучасних технологій машинного навчання для автоматизованої обробки текстових даних.

Аналіз пастирських послань Андрея Шептицького надає нові перспективи для розуміння його літературної спадщини та мовної структури релігійних текстів. Дослідження може бути корисним для викладачів, науковців і студентів, які вивчають історію української мови та літератури. Використання статистичного аналізу для вивчення мовної структури релігійних текстів відкриває нові можливості для більш глибокого розуміння історичних та культурних контекстів, у яких функціонували ці тексти.

Ключові слова: Андрей Шептицький, пастирські послання, статистичний аналіз, мовна структура, релігійна риторика, лексичний аналіз, середнє значення, медіана, мода, дисперсія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Мова є невід'ємною частиною культурної спадщини та ідентичності нації. У цьому контексті дослідження мовної структури пастирських послань митрополита Андрея Шептицького набуває особливої актуальності. Андрей Шептицький (1865–1944) був визначним релігійним діячем, митрополитом Української Греко-Католицької Церкви. Його праці відзначаються глибоким духовним змістом і багатим мовним матеріалом. Аналіз мовної структури його пастирських послань дозволяє не лише глибше зрозуміти їх зміст, але й виявити характерні риси релігійної риторики початку ХХ століття.

Одним із методів дослідження мовної структури текстів є статистичний аналіз, який дозволяє кількісно оцінити різно-

манітні мовні аспекти. Серед основних статистичних показників, що використовуються в аналізі, виділяють середнє значення, медіану, моду та дисперсію. Ці показники дають можливість оцінити розподіл лексичних одиниць, їхню частоту та варіативність у текстах.

Постановка проблеми. Основна проблема, яку розглядає дана стаття, полягає у виявленні та аналізі статистичних характеристик мовної структури пастирських послань Андрея Шептицького. У цьому контексті визначення середнього значення, медіани, моди та дисперсії лексичних одиниць у його текстах є центральним завданням дослідження. Також важливо зрозуміти, як ці характеристики можуть впливати на загальну риторичну стратегію та комунікативну ефективність пастирських послань.

Важливість дослідження. Дослідження мовної структури пастирських послань Андрея Шептицького має важливе значення з кількох причин. По-перше, воно дозволяє краще зрозуміти лексичні та стилістичні особливості релігійної риторики того часу. Це, у свою чергу, сприяє поглибленому розумінню історичних та культурних контекстів, у яких функціонували ці тексти. По-друге, статистичний аналіз мовної структури може бути корисним у розробці методик викладання релігійних текстів, а також у підготовці сучасних релігійних діячів, які прагнуть успадкувати риторичні традиції своїх попередників.

Наукові та практичні завдання. Наукові завдання дослідження включають визначення середнього значення, медіани, моди та дисперсії лексичних одиниць у пастирських посланнях Андрея Шептицького, аналіз розподілу частотності використання лексичних одиниць у текстах, виявлення характерних рис мовної структури пастирських послань на основі отриманих статистичних даних. Практичні завдання дослідження включають розробку методик аналізу релігійних текстів для використання у навчальних закладах, підготовку рекомендацій для сучасних релігійних діячів щодо ефективного використання мовних засобів у їхній діяльності, поширення отриманих результатів серед наукової спільноти та широкого загалу з метою підвищення рівня мовної культури та риторичної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Галина Нуцковська у своїй праці «Лексика пастирських послань митрополита Андрея Шептицького» досліджує релігійну лексику послань Андрея Шептицького, наголошуючи на важливості екуменізму та культурного контексту, в якому функціонує релігійна лексика. Вона відзначає, що релігійна лексика складає основний шар текстів пастирських послань, яка має свою специфіку та функціонує у відповідному контексті.

Також, Нуцковська підкреслює важливість розрізнення релігійної лексики від загальнозвичиваної, зазначаючи, що межа між ними часто є нечіткою і залежить від семантичного середовища слова [1, с. 290].

Т. Біленко у своїй праці «Феномен слова в християнському культурі України» стверджує, що слово у релігійному культурі не може бути відокремлене від культурного контексту. Він відзначає, що релігійні форми спілкування, зокрема, мова релігійна у науковому значенні, мова сакральна та мова релігійно-культурної практики, мають велике значення і заслуговують на особливу увагу [2, с. 7].

Є. Гринів у своєму дослідженні «Андрей Шептицький та національне відродження Галичини» підкреслює важливість внеску Шептицького у національне відродження, зазначаючи, що кожен акт його діяльності, незалежно від сфери, тісно пов'язаний з його ім'ям [3, с. 70].

Незважаючи на значний вклад в дослідження мовної структури пастирських послань Андрея Шептицького, залишається невирішеною проблема кількісного аналізу лексичних одиниць у цих текстах. Статистичний підхід до аналізу мовної структури дозволяє виявити закономірності та особливості використання лексичних одиниць, що можуть залишитися непоміченими при якісному аналізі. Означена стаття присвячена вирішенню цієї проблеми шляхом застосування методів статистичного аналізу до текстів пастирських послань Андрея Шептицького, зокрема визначенню середнього значення, медіани, моди та дисперсії лексичних одиниць.

Метою цієї статті є проведення статистичного аналізу мовної структури пастирських послань митрополита Андрея Шептицького з акцентом на визначення та оцінку таких основних статистичних показників, як середнє значення, медіана, мода та дисперсія лексичних одиниць. Цей аналіз дозволить виявити закономірності у використанні лексики, розкрити особливості релігійної риторики Шептицького та глибше зрозуміти мовні процеси в його текстах. Дослідження також має на меті доповнити існуючі якісні аналізи кількісними даними, що можуть бути корисними для подальших лінгвістичних і риторичних досліджень, а також для практичної діяльності сучасних релігійних діячів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Частотний аналіз текстів є одним із ключових методів аналізу лінгвістичних даних, частотний аналіз текстів є одним із ключових методів аналізу лінгвістичних даних, що дозволяє отримати важливі відомості про їхню структуру та особливості. Для аналізу ми використовували спеціальні інструменти для обробки текстових даних. Методологія дослідження включала кілька основних етапів.

На першому етапі було зібрано тексти пастирських послань Андрея Шептицького, які відображають його релігійні та моральні настанови. Тексти були очищені від пунктуації та переведені до нижнього регістру для забезпечення уніфікованості даних. Далі текст розбивався на окремі слова, що дозволило підрахувати кількість входжень кожного слова.

На наступному етапі було проведено частотний аналіз, який показав, що середнє значення кількості входжень слова у тексті становить 3.826, медіана – 1, мода – слово «я», а дисперсія – 32.733. Це свідчить про те, що більшість слів зустрічаються лише кілька разів, проте існують слова, що вживаються набагато частіше.

Після цього ми обчислили основні статистичні показники для морфем та частин мови, розглядаючи частини тексту, які включають релігійну лексику. Наприклад:

«Не тільки тому, що спасення людей перевищує людські сили, але ще й тому, що стремлінням і працею нашою є боротьба зі злом, – в якій-небудь формі вона й не об'являлася б!» [4, с. 29].

Аналіз морфем показав, що середнє значення кількості морфем у текстах знижується з часом, що може свідчити про спрощення мови або зменшення об'єму текстів. Для частин мови, таких як іменники (NN), дієслова (VB) та прикметники (JJ), результати також показали тенденцію до зниження середнього значення та дисперсії, що вказує на спрощення синтаксичної структури.

«А коли додамо до того, що й боротьба за насущний хліб стається щораз тяжчою і труднішою, – то вислід цього такий, що у людей слабне віра, зростає матеріалізм, а насінне Божого слова паде чимраз частіше на лиху почву» [4, с. 29].

Результати. Після проведення аналізу були отримані такі результати:

- **Середнє значення** кількості входжень слова у тексті: 3.826.
- **Медіана** кількості входжень слова у тексті: 1.
- **Мода** (найчастіше вживане слово): «я».
- **Дисперсія** кількості входжень слова у тексті: 32.733.

Середнє значення кількості входжень слова у тексті вказує на те, що в середньому кожне слово зустрічається майже чотири рази. Це значення допомагає зрозуміти загальний рівень повторюваності слів у текстах Шептицького. Медіана, яка дорівнює 1, означає, що половина слів зустрічається у тексті лише один раз, що вказує на значну різноманітність лексики. Найчастіше вживане слово «я» підкреслює особистісний характер його послань. Дисперсія, що дорівнює 32.733, вказує на значну варіативність у частотності використання слів.

Середнє значення кількості входжень слова у тексті вказує на те, що в середньому кожне слово зустрічається майже чотири рази. Це значення допомагає зрозуміти загальний рівень повторюваності слів у текстах Шептицького. Високе середнє значення може свідчити про те, що деякі слова використовуються надзвичайно часто, що є характерною рисою релігійної риторики, де певні терміни та фрази можуть бути постійно повторювані для підкреслення основних ідей.

Медіана, яка дорівнює 1, означає, що половина слів у тексті зустрічається лише один раз. Це вказує на значну різноманітність лексики, яка використовується у пастирських посланнях. Висока різноманітність слів може свідчити про багатство мови та гнучкість стилю Андрея Шептицького, який міг адаптувати свої тексти до різних аудиторій та ситуацій.

Мода, або найчастіше вживане слово «я», підкреслює особистісний характер його послань. Використання першої особи однини вказує на те, що Шептицький часто звертається до себе, висловлює свої думки, почуття та переконання. Це може свідчити про його прагнення встановити особистий контакт з аудиторією, підкреслити свою відповідальність і участь у духовному житті вірних.

Дисперсія, що дорівнює 32.733, вказує на значну варіативність у частотності використання слів. Велика дисперсія означає, що деякі слова використовуються набагато частіше, ніж інші. Це може бути характерним для релігійних текстів, де певні ключові слова та фрази постійно повторюються для підкреслення важливих концепцій та тем.

Результати частотного аналізу пастирських послань Андрея Шептицького вказують на багатство та варіативність його мовного стилю. Використання таких статистичних показників, як середнє значення, медіана, мода та дисперсія, дозволяє глибше зрозуміти структуру його текстів та особливості його релігійної риторики.

Середнє значення показує, що слова в текстах використовуються нерівномірно, що є очікуваним для релігійних текстів, де певні терміни мають ключове значення. Медіана та мода свідчать про велику кількість слів, які використовуються лише один раз, що вказує на багатство та різноманітність лексики. Висока дисперсія підтверджує цю варіативність, показуючи, що деякі слова використовуються значно частіше за інші.

Для подальшого аналізу були обрані окремі уривки, що дозволили більш детально вивчити морфемну структуру та використання частин мови. Наприклад:

«На кінець, я боявся попадати в непорозуміння зі світським духовенством. Не в ділянці церковній чи народній. Бо я русин з діда-прадіда. А Церкву нашу та й святий наш обряд полюбив я цілим серцем, присвятивши для Божої справи ціле своє життя» [4, с. 30].

Результати цього аналізу можуть бути корисними для подальших досліджень літературної спадщини Андрея Шептицького, а також для розуміння та аналізу текстів церковної літератури та релігійних текстів загалом. Частотний аналіз дозволяє виявити ключові теми та особливості мови, які можуть бути важливими для розуміння контексту та ідей, що виражені в тексті.

Частотний аналіз текстів є потужним інструментом, який дозволяє отримати значимі відомості про їхню структуру та зміст. У даному дослідженні ми використали цей метод для аналізу пастирського послання Андрея Шептицького, що дозволило нам отримати нові уявлення про його зміст та ключові теми.

Аналіз творів Андрея Шептицького за різні періоди є важливим для вивчення його ідіостилу в контексті розвитку особистості та впливу суспільного середовища на його погляди та ідеї. Також важливо зазначити, що цей метод може бути застосований і до інших релігійних текстів, що сприятиме глибшому розумінню їхньої мовної структури та риторичних особливостей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Результати проведеного статистичного аналізу мовної структури пастирських послань Андрея Шептицького свідчать про значну варіативність у використанні лексичних одиниць та морфем. Аналіз показав, що середнє значення, медіана, мода та дисперсія є важливими показниками для розуміння текстової структури та особливостей релігійної риторики Шептицького. Зокрема, найчастіше вживане слово «я» підкреслює особистісний характер його послань, а загальне зниження частотності використання окремих частин мови та морфем може вказувати на спрощення мови або зменшення об'єму текстів з часом.

Отримані результати дозволяють краще зрозуміти мовну динаміку та стилістичні особливості пастирських послань Шептицького, що є важливим для подальших досліджень його літературної спадщини. Виявлені закономірності у використанні лексики та морфем можуть бути корисними не лише для лінгвістичних досліджень, але й для аналізу історичних та культурних контекстів, у яких функціонували ці тексти.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку включають розширення аналізу на більший корпус

текстів Шептицького та інших релігійних діячів того часу, що дозволить створити більш повну картину релігійної риторики початку ХХ століття. Також важливим напрямком досліджень може стати порівняння мовних структур пастирських послань з іншими видами релігійних текстів, що допоможе виявити специфічні риси та загальні тенденції у використанні релігійної лексики. Крім того, застосування інших методів лінгвістичного аналізу, таких як семантичний аналіз або аналіз дискурсу, може доповнити результати частотного аналізу та забезпечити глибше розуміння текстів Шептицького.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку також включають вивчення впливу мовної структури пастирських послань на сучасну релігійну літературу та проповідницьку практику. Дослідження може зосередитись на аналізі того, як риторичні прийоми та лексичні особливості Шептицького відображаються у сучасних церковних текстах і чи зберігають вони свою актуальність у нинішньому культурному контексті.

Крім того, важливим напрямком є міждисциплінарні дослідження, що поєднують лінгвістику, історію, культурологію та теологію. Такі дослідження можуть розкрити взаємозв'язок між мовною структурою пастирських послань і соціально-культурними процесами, що відбувалися в той час. Наприклад, дослідження впливу історичних подій на тематику та мовну стилістику послань може надати нові інсайти щодо взаємодії між релігійною ідентичністю та національним відродженням.

Також перспективним є дослідження еволюції мовної структури упродовж життя Шептицького, аналіз змін у його риторичному стилі залежно від різних етапів його духовної та громадської діяльності. Це може допомогти зрозуміти, як особистий досвід, соціальні умови та внутрішні переконання впливали на його письмову спадщину.

У контексті сучасних технологій аналізу текстів, застосування методів машинного навчання та штучного інтелекту може значно підвищити ефективність та точність лінгвістичних досліджень. Використання автоматизованих інструментів для обробки великих корпусів текстів дозволить виявляти складні патерни та взаємозв'язки, що можуть залишатися непоміченими при традиційному аналізі.

Зрештою, результати таких досліджень можуть бути інтегровані у навчальні програми з української мови та літератури, релігієзнавства, історії, сприяючи формуванню комплексного розуміння мовної та культурної спадщини України. Вивчення мовної структури пастирських послань Андрея Шептицького не лише розширює наші знання про його творчість, але й сприяє збереженню та популяризації важливого елементу української культурної спадщини.

Література:

1. Нуцковська Г. Лексика пастирських послань митрополита Андрея Шептицького. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/2123491.pdf> (дата звернення: 25.05.2024).
2. Біленко Т. Феномен слова в християнському культурі України. Дрогобич, 1993. С. 7.
3. Гринів С. Андрей Шептицький та національне відродження Галичини. Українське відродження і національна церква. Київ, 1990. С. 69–74.
4. Шептицький А. Твори митрополита Андрея Шептицького. Пастирські послання до духовенства й вірних Станіславівської Епархії (1899–1904) (1935). LIBNAS / LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007499> (дата звернення: 25.05.2024).

Hulyk Yu. Statistical analysis of the linguistic structure of Andrey Sheptytsky's pastoral letters: mean, median, mode, variance

Summary. The article is dedicated to the statistical analysis of the linguistic structure of Metropolitan Andrey Sheptytsky's pastoral letters, focusing on the assessment and evaluation of key statistical indicators such as mean, median, mode, and variance of lexical units. The aim of the study is to identify patterns in vocabulary usage, uncover the features of Sheptytsky's religious rhetoric, and gain a deeper understanding of linguistic processes in his texts. The results of the frequency analysis indicate significant variability in word usage, with the word «I» being the most frequently used, emphasizing the personal nature of the letters. The analysis showed that most words appear only once in the texts, indicating the richness and diversity of the vocabulary.

The application of statistical analysis methods reveals important aspects of early 20th-century religious rhetoric

and lays the foundation for further linguistic and rhetorical research. Future research prospects include expanding the analysis to a larger corpus of Sheptytsky's texts, applying semantic analysis and discourse analysis methods, and using modern machine learning technologies for automated text data processing.

Analyzing Andrey Sheptytsky's pastoral letters provides new perspectives for understanding his literary heritage and the linguistic structure of religious texts. The findings may benefit educators, researchers, and students studying the history of the Ukrainian language and literature. Employing statistical analysis to examine the linguistic structure of religious texts opens up new opportunities for a deeper understanding of the historical and cultural contexts in which these texts were created and functioned.

Key words: Andrey Sheptytsky, pastoral letters, statistical analysis, linguistic structure, religious rhetoric, lexical analysis, mean, median, mode, variance.

Дементьева Т. С.,

викладачка кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ПРАКТИЧНА ТРАНСКРИПЦІЯ ЯПОНСЬКИХ ДОВГИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено проблемі розробки методу японсько-української практичної транскрипції слів, що містять довгі голосні: українськими японознавцями була запропонована низка способів, більшість із яких була впроваджена у наукову діяльність, та за відсутності ustalених норм передача цих звуків в українських виданнях значно різниться. Було розглянуто питання можливості відтворити довготу японських голосних на письмі українською мовою без залучення додаткових діакритичних символів, незнайомих пересічному читачу, і при цьому коректно відобразити будову оригінального слова та його ритм. Проаналізовано низку можливих методів *транскрипції* / *транслітерації* довгих голосних та визначено, що найбільшого поширення на практиці набув метод, який склався традиційно й передбачає скорочення довгих звуків та їх запис єдиною відповідною українською літерою, оскільки відомо, що довгі голосні в українській мові відсутні. Водночас такий метод подекуди не до кінця задовольняє ні мову-джерело, ні мову-мету. Розглянуто досвід і рекомендації стосовно практичної транскрипції українською мовою запозичень з деяких європейських мов, а також особливості ритму японських лексичних одиниць та визначено, що на відміну від *транскрипції*, де доцільним є додавання макронів, для *транслітерації* більш оптимальним можна вважати метод запису за допомогою подвоєння відповідних українських літер. Задля більш коректного відображення усіх особливостей оригінальної вимови, що є вимогою до сучасної практичної транскрипції незасвоєних запозичень, цей метод може бути вдосконалений введенням апострофів для розмежування нагромаджень ідентичних літер. З огляду на проведений аналіз, було сформульовано можливі правила *транскрибування* / *транслітерації* українською мовою комбінацій мор, що позначають довгі голосні у японській мові.

Ключові слова: японська мова, фонетика японської мови, довгі голосні звуки, транскрипція, транслітерація, японсько-українська практична транскрипція.

Постановка проблеми. Відтворення фонетичних особливостей японської мови засобами українського алфавіту вже тривалий час є викликом для вітчизняних японознавців, однак ми і досі не можемо стверджувати про наявність єдиної оптимальної системи японсько-української практичної транскрипції. Зокрема, на нашу думку, особливо актуальною залишається проблема відтворення японських довгих голосних українською мовою, яка оперує лише короткими голосними. Важливість і складність цього аспекту зумовлюються, по-перше, головною функцією короткості-довготи звуків – смислорозрізненням: おばさん ([obasan], *тітка*), але おばあさん ([oba: san], *бабуся*); ひる ([çi: ru], *обід*), але ヒール ([çi: ru], *нідбори*); とかい ([tokai], *місто*), але とうかい ([to: kai], *руйнування*) тощо. По-друге,

довжина голосних є одним зі складників, що безпосередньо впливають на ритмічну структуру японського мовлення, для якого ритм є так само значущим, як і правильна розстановка наголосів, інтонаційні малюнки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здебільшого дослідженнями звукового складу японської мови займалися японські та західні вчені, як-от Кіндаїчі Харухіко, Іноуе Фуміо, Кубозоно Харуо, Шін'їчі Танака, Тімоті Венс, Кікуо Маєкава та багато інших. Серед досліджень українських науковців можемо відмітити працю Комарницької Т. і Комісарова К. «Сучасна японська літературна мова. Теоретичний курс» (2012), де автори висвітлили деякі теоретичні засади японської фонетичної системи. Крім того, варто згадати ряд науковців, як-от Федоришина М., Бондаренка І., Рубеля В., Бондара О. та ін., роботи яких були присвячені розробці методів японсько-української практичної транскрипції. Серед них особливо вирізняється праця Коваленка О. (2012), у якій автор ґрунтовно аналізує фонетичні системи японської та української мов.

Тим не менш, на сьогоднішній день порівняно невеликий доробок українських японознавців у царині японської фонетики не до кінця відповідає на одне з найбільш актуальних питань – яким чином передавати довгі японські голосні українською абеткою. Тут зауважимо, що вченими була запропонована низка способів, більшість із яких успішно використовуються у науковій літературі, та за відсутності ustalених норм передача цих звуків в українських виданнях значно різниться.

Так, Бондаренко І. пропонує на вибір декілька варіантів запису: «...можна використовувати як подвійне написання відповідних українських літер: [aa], [ii], [yy], [ee], [oo], так і спеціальні позначки: [a:], [i:], [y:], [e:], [o:] чи [ā], [ī], [ŷ], [ē], [ō]. Остання, як на нашу думку, графічно більш виразно передає саме «подовження», а не «подвійну вимову» японських голосних» [1, с. 80]. При цьому часто українські науковці користуються саме двокрапкою (/a:/) – за радянською традицією або, можливо, імітуючи фонетичну транскрипцію за стандартами міжнародного фонетичного алфавіту (МФА). Наприклад, такий запис можемо знайти в Японсько-українському словнику (2012) Бондаренка І. та ін.: «[імо:то-сан]» (妹さん), «[ото:то]» (弟), «[то:кьо:]» (東京) [2, с. 47]; у публікаціях Комісарова К. і Боришполець Ю.: «[шю:кан]» (習慣), «[то:]» (十) [3, с. 259]; у статтях Букрієнка А.: «/ко:кай/» (航海), «/до:джо/» (童女), «/до:рі/» (どおり) [4, с. 240–241] тощо. Однак, як слушно зауважує Коваленко О., двокрапка першочергово є розділовим знаком, який означає уточнення «а саме», та й просто візуально розриває слово [5].

Також останнім часом у роботах лінгвістів дедалі частіше використовуються макрони за західною традицією (/ā/) чи, рідше, циркумфлекси (/â/) – щоправда здебільшого ці діакри-

тичні знаки супроводжують транскрипцію латиницею за системою Гепберна. За словами Коваленка О.: «Так довготу голосного фіксують у класичних мовах – латині, санскриті, а також англійській транслітерації японської мови на Заході та самій Японії. Це стара, перевірена часом, традиція» [5]. Науковець пропонує використовувати макрони й у своїй праці, присвяченій системі японсько-української практичної транскрипції [6, с. 213].

Однак, у контексті японсько-української мовної пари розробки наших попередників більшою мірою відносяться до *транскрипції*, ніж до *транслітерації* (ці поняття ми розрізняємо, хоча маємо на увазі, що вони обидва є різновидами практичної транскрипції [7, с. 111–112]), оскільки передбачають використання додаткових діакритичних символів, що не підходить для використання у неспеціальній літературі, ЗМІ тощо, які здебільшого спрямовані на осіб, що не володіють японською мовою. При цьому, як на нашу думку, найбільшим викликом є передача довгих голосних, коли діакритичні знаки здебільшого опускаються, і отримані запозичення виходять зручними для прочитання, але часто віддаленими від оригінального звучання.

Також деякі мовознавці для позначення довготи використовують подвоєння відповідної української літери. Так, у роботі Федоришина М. можемо знайти: «тоойоо кандзі хьоо» (当用漢字表), «юусан» (遊山), «роомадзі» (ローマ字), «кьо-оіку» (教育), «годзюоун» (五十音) тощо [8, с. 40–41]. У Японсько-українському тематичному словнику ономастичної лексики (2016) Егави Х. та Кобелянської О. бачимо ономастичні «няа-няа» (ニヤーニヤー), «пюу-пюу» (ピューピュー) чи «ваа-ваа наку» (ワーワー泣く) [9, с. 10–11]. А Семенко С. запис слова 用木 як «йоооооку» коментує так: «Використання в цьому слові подвоєного (вірніше, подовженого) голосного [oo] повністю відповідає його японській вимові [...]. І хоча практична транскрипція японських слів літерами українського алфавіту дозволяє в таких випадках написання лише однієї літери (йобоку), ми схильні зберігати в українській транскрипції написання саме двох літер [oo], що певною мірою сприятиме уникненню негативних звукових асоціацій з українською вульгарною лексикою» [10, с. 41].

На противагу цьому існує думка, що такий метод не можна вважати вдалим, оскільки усі українські голосні є складотворними (таким чином дві літери позначатимуть два склади), тоді як японський довгий голосний є одним складом, хоч і записується за допомогою двох символів. Також Коваленко О. додає: «Якщо, скажімо, запис «oo» позначає довгий голосний [o:], то як розрізнити його від звичайного подвійного «oo» [o.o]? Як бути з «імператором Мідзуноо» (後水尾天皇, ごみずのお)? Кінець його імені – це довге «o» [o:] чи два «o» [o.o]? По-третє, існують японські власні назви, де довге [o:] переує короткому «o». Наприклад, прізвище 大岡 [o:oka]. Як виглядає запис «Oooka»? Як на мене, виглядає зле» [5].

Мета статті – розглянути питання можливості відтворити довготу японських голосних звуків на письмі українською мовою без залучення додаткових діакритичних символів, а також проаналізувати запропоновані попередниками та інші теоретично можливі методи японсько-української *транскрипції* / *транслітерації* довгих голосних і визначити, на наш погляд, найбільш оптимальний.

Виклад основного матеріалу. Ця стаття є продовженням наших попередніх робіт із дослідження особливостей япон-

ських голосних [7; 11; 12], у результаті чого ми в більш повній мірі можемо актуалізувати дані про ці звуки та можливі способи їх практичної транскрипції українською мовою.

За словами Коваленка О., коли ми запозичуємо японське слово в українську мову, оригінальна довгота голосного «гине і у вимові, і на письмі», оскільки в українській літературній мові наявні лише короткі голосні звуки. «Саме тому в нас пани «Малопольний» [прізвище 小野, «Оно»] і «Великопольний» [прізвище 大野, «Оно»] будуть писатися однаково – «Оно» [...]. Проте для японознавця довгота голосного має смислороздільний сенс, так само як і для носія японської мови» [5]. У своїй роботі, присвяченій розробці японсько-української практичної транскрипції, науковець також зауважує, що рекомендація Українського правопису записувати довгі голосні у словах із фінських мов подвоєнням відповідних літер української абетки у випадку з японською мовою не спрацьовує. Автор наводить приклади слів (гасла імператорських правлінь), які при записі довгих голосних подвоєними стають занадто громіздкими або їх морфологічна структура може сприйматися хибно (こう. おう [ko:o:] – «коооо», じょう. おう [dzo:o:] – «джьо-ооо»), а, наприклад, ім'я «Хіроо» [çi.ro.o] може бути помилково сприйняте як [çi.ro:] [6, с. 213]. З огляду на це, ми дослідили існуючі на сьогоднішній день правила передачі українською мовою запозичень (географічних назв і термінів) із деяких мов (нідерландської (у Нідерландах і Бельгії), німецької, естонської і фінської), що також мають довгі голосні, які графічно відображаються в оригіналі.

Так, у Правилах та Інструкціях зауважується, що довгота голосних у нідерландській та німецькій мовах є важливою змістовно, однак такі звуки все ж рекомендовано записувати як короткі єдиною відповідною українською літерою: (нідерл.) *Vaarlo* – *Барло*, *Beegden* – *Бегден*, *Oploo* – *Опло*, *Buurt* – *Бюрт*; (бельг.) *Aalst* – *Алст*, *Eeklo* – *Екло*, *Meerle* – *Мерле*, *Moorslede* – *Морследе*, *Oostende* – *Остенде*; (нім.) *Aalen* – *Ален*, *Eekst* – *Екст*, *Voosen* – *Босен*, *Jeetze* – *Єтце* тощо [13; 14; 15]. На противагу цьому довгота у запозиченнях з естонської та фінської мов передається подвоєнням відповідних літер, як і в оригіналі: (ест.) *Kaavere* – *Каавере*, *Mustvee* – *Муствее*, *Oonurme* – *Оонурме*, *Uulu* – *Уулу*, *Võõpsu* – *Вуунсу*; (фін.) *Kaunistmaa* – *Каунісмаа*, *Eerikäinen* – *Еерікяйнен*, *Nerko* – *Неркоо*, *Muuruvesi* – *Муурувеси*, *Näätäntö* – *Няатямьо* тощо [16; 17].

Та, водночас, у Правилах і Інструкціях щодо мов, де голосні при конвертації скорочуються, знаходимо й такі традиційно записані приклади назв географічних об'єктів: (нідерл.) *Gaara*, *Maas*, *Maasbracht*, *Maasdam*, *Maasдейк*, *Vaal*; (бельг.) *Vatерloo*; (нім.) *Saar*, *Saarбрюкен*, *Saarбург*. Також у літературі різної тематики можемо натрапити на наукові терміни або імена деяких науковців нідерландського чи німецького походження із традиційно подвоєними голосними літерами. Так, в Астрономічному енциклопедичному словнику (2003) знаходимо прізвища астрономів «Бааде» (W. H. W. Baade); «Блаау» (A. Blaauw), «ван Маанен» (A. Van Maanen) чи «Оорт» (J. H. Oort). Від імені останнього також походить ряд таких термінів, як «межа Оорта», «сталі Оорта», «хмара Оорта» [18]. Прізвище Oort транслітерується / транскрибується як Оорт як у давніших (2003), так і в нових (2023) наукових роботах [19; 20]. У Малій гірничій енциклопедії (2007) присутні такі терміни, як [кратери] «маари» (від нім. *maar* – *вулкан*); мінерал «ломба(а)рдит», що походить від імені геолога «Ломбаарда»

(B. V. Lombaard); «маастрихтський ярус», що походить від назви міста «Маастрихт» (Maastricht) у Нідерландах; «рівняння Ван-дер-Ваальса», «рідина Оствальда де-Ваале», «температура Нееля», «системи Стопс-Геерлен», «шкала Мооса» тощо [21].

Крім того, пригадаємо різні існуючі види запису довгого /e/: так, прізвище нідерландського науковця Зе(е)мана (P. Zeeman) передається як «Зеєман» [22] або «Зеєман» [23]; а нідерландського художника Верме(е)ра (J. Vermeer) записують як «Вермеєр» [24], «Вермеєр» [25] чи коротко «Вермер» [26].

Як бачимо, певна кількість власних назв, запозичених із мов, що мають довгі голосні, традиційно закріпилися в українській мові із дублюванням відповідних літер (вірогідно під впливом написання), і цей процес не оминув не лише фінські мови.

З питанням передачі довготи також перегукується питання передачі збігу якісно однакових голосних. Так, Лоуренс Лабрюн зазначає, що більшість японських фонологів ідентифікують другу частину комбінацій мор у таких словах, як 空港 (くうこう, *аеропорт*), як «особливий сегмент», що позначається як /~/ або /R/ у фонематичній транскрипції і як [:] – у фонетичній, а не як окрему мору у послідовності двох ідентичних коротких голосних. Таким чином, くうこう транскрибується фонематично як /ku~ko~/ і фонетично як [ku:ko:]. Довгий голосний такого типу розглядається як одна сегментна одиниця, пов'язана з двома просодичними позиціями. Отже, таке слово, як こう [ko:] (*такий*), відповідає двом базовим одиницям ритму (двом морам) та при цьому є однією сегментною одиницею. Однак деякі з фонетично довгих голосних японської мови слід аналізувати фонематично як послідовність двох окремих сегментів з однаковою фонетичною якістю (подвійні голосні), а не як єдиний сегмент, пов'язаний із двома просодичними позиціями. Такі збіги структурно не відрізняються від послідовностей двох різних голосних, просто обидва звуки мають однакову якість. Хоча «подовжені» і «подвійні» послідовності зазвичай реалізуються ідентичним чином у нормальному мовленні, фонетична різниця між двома елементами подвійного голосного може з'явитися у повільному чи акуратному мовленні у формі паузи або легкої гортанної змички [27, sect. 2.7.3]. Враховуючи це, вбачається важливим і передача такої різниці при *транскрипції* / *транслітерації*.

«Справжніми» довгими голосними за Лабрюном [27, sect. 2.7.3–2.7.5] можуть вважатися послідовності якісно однакових голосних:

1) у межах однієї ієрогліфічної основи (IO): 数(すう, *число*) – [su:]; 名(めい, *ім'я*) – [me:]; 習(しゅう, *вивчення*) – [eɯ:];

2) які є результатом еволюційного злиття голосних (іноді викликаного втрагую інтервокального приголосного) з наступним компенсаторним подовженням: 素人(しろひと → ひろうと, *аматор*) – [ɕiro:to]; 扇(あふぎ → あうぎ → おうぎ, *віяло*) – [o:ɲi]; 胡瓜(きゅうり → きゅうり, *огірок*) – [kɕu:ɲi]; 昨日(きのふ → きのを, *вчора*) – [kɕino:]; 今日(けふ → けう → きょう, *сьогодні*) – [kɕio:]; 神戸(かみべ → かうべ → こうべ, *місто Кобе*) – [ko:be]; 新潟(にひがた → にいがた, *префектура Ніґата*) – [ɲi:ɲata]; 十(とを → とお, *десять*) – [to:]; 行こう(いかむ → いかう → ico:う, *ходімо*) – [iko:]; 用いる(もちきる → もちいる, *використовувати*) – [mo:ei:ɲu];

3) які є результатом просодичного подовження: おねえさん [one:san], *старша сестра*; ひーふーみー [ɕi:ɸu:mɕi:], *один, два, три*; まーちゃん [ma:ɕan], *зменшувально-нестливе від імені «Масаки»*; かーどー [ka:do:], *вівторок і субота*.

З іншого боку, у наступних прикладах бачимо послідовності двох ідентичних голосних, між якими можлива пауза / змичка: 湖(みず. うみ) – [mɕizu'mɕumi], *озеро (вода + море)*; 里親(さと. おや) – [sato'oja], *приймні батьки (селище + батьки)*; 羽蟻(は. あり) – [ha'ari], *крилаті мурахи (крила + мурахи)*. Це стосується як іменників, так і випадків, коли голосний відіграє флексійну роль у прикметниках чи дієсловах як кінцеве /i/ в やさしい [jasaii] *добрий, м'який*; кінцеве /u/ в すう [suɕu], *курити*; чи друге /i/ в きいて [kiite], *чути і...*

Крім того, різниця між «справжніми» довгими і подвійними голосними додатково виправдовується тим фактом, що у подвоєних голосних другий елемент може виступати ядром наголосу (みずう\み, *озеро*; とお\かった, *було далеко*; おお\い, *багато*), тоді як у «справжніх» довгих голосних нести наголос може лише перша мора з пари.

Цікаво, що в орфоепічному словнику NHK (2016) подані два варіанти наголосу для слова 湖 (*озеро*), де ядром є або голосна мора /y/ (みずう\み), або мора /zu/, що йї передую (みず\うみ), подібно до того, як ядро наголосу зміщується на початкову мору «справжнього» довгого голосного. Таким чином, можна помітити різницю при вимові слова: коли ядром є мора /y/ – тоді зияння відчутне більш сильно, і коли вона ядром не є – вимова більш злита [28].

Лабрюн також зауважує, що в деяких словах, у яких довгий голосний є результатом втрати інтервокального приголосного, як-от 氷(こほり → こおり) [ko:ɲi], *лід*, чи 大きい(おほき → おおきい) [o:kɕi:], *великий*, все стає більш неоднозначним. У таких словах довге /o/ пишеться як おお, а не як おう. Досить імовірно, що [o:] в слові こおり (*лід*, лексема *варо*) і в слові こうり (*аксіома*, лексема *канто*) деякі сучасні мовці фонологічно сприймають однаково як «справжній» довгий голосний, тоді як інші можуть мати інше уявлення під впливом написання, де こおり має подвійний голосний. Науковець підсумовує, що в словах *варо* і *канто* усі справжні довгі голосні сучасної мови, за винятком просодичних подовжень, еволюційно походять від подвоєних голосних. Таким чином, природна доля подвійного голосного полягає в тому, щоб перетворитися на «справжній» довгий голосний, і момент цієї трансформації природним чином змінюється залежно від слів або окремих мовців [27, sect. 2.7.3].

Отже, спостерігаємо, що японська тенденція до злиття при вимові подвійних голосних у єдиний довгий голосний вельми подібна до вимови подвійних голосних носіями української мови, зокрема, у таких словах іноземного походження, як «координата», «зоопарк», «ноосфера» і т.п., чи у словах зі збігами голосних на стику морфем, як-от «заарештований», «пообідній», «зеленоокий», «неефективний», «неетичний» тощо. Можемо підсумувати, що розрізнення «справжніх» довгих і подвійних голосних важливе на письмі задля коректної передачі будови слів, однак «роздільна» чи «злита» вимова часто залежить від індивідуальних особливостей мовлення різних мовців. Тому, на нашу думку, подвоєння українських літер на позначення довготи може бути виправдане.

Однак проблемою залишається запис слів, де при застосуванні такого методу утворюватимуться послідовності більше ніж двох однакових голосних. Так, слово 大叔母(おお. お. お. ば, *двоюрідна бабуся*) – [o:oba] при подвоєнні голосних може набути вигляду «оооба». Макрон (при *транскрипції*) полегшує ситуацію (/боба/), однак, якщо його опустити (при *транслі-*

терації), утвориться слово «ооба», яке у зворотному порядку можна буде трактувати вже як [o:ba] (大場, *широке місце*; 大葉, *велике листя*). Враховуючи смислорозрізнавальну функцію довготи звуків, таким чином можуть штучно утворюватися пари «ідентичних» слів, як-от вже згадане вище прізвище «Оно» чи імена на кшталт しろ [e:ro] і しろう [e:ro:], що обоє стануть «Шіро». У цьому конкретному випадку теоретично можливо диференціювати імена за допомогою наголосу («Шіро» і «Шіро́»), однак це також означатиме використання додаткового символу, які, зазвичай, опускаються. Також варіант із наголосом не підійде для слів, які містять більше одного подовження: так, наприклад, コーヒーメーカー (*кавоварка*) перетвориться на незграбне «кохімека́». Таким чином ми стикаємося з тим, що як метод «подвоєння літер», так і метод «опускання макронів» не можуть у повній мірі задовольнити і мову-джерело, і мову-мету.

Вочевидь питання довготи в японській мові ускладнюється багатьма змінними. У *транскрипції*, де важливо передавати оригінальну структуру слова, а також дозволене використання діакритичних знаків, ситуація дещо легша. Варто враховувати такі основні фактори: (1) чи є конкретна комбінація подовженим голосним у межах однієї ІО або лексеми *ваго* чи *тайрайто*; (2) чи є конкретна комбінація послідовністю голосних на стику різних ІО в одному корені або на стику різних морфем (наприклад, чи другий голосний у послідовності відіграє роль флексії). Відповідно до цього, ми підтримуємо ідею попередників щодо використання макронів над довгими голосними для першого випадку (/a~/ → [ā]); у другому – пропонується використовувати подвійний (продубльований) голосний (/a.a/ → [aa]). Однак додамо уточнення: раніше ми визначили, що довготу звуків /e/ та /i/ у *транскрипції* також доцільно передавати за допомогою макронів замість комбінацій «ей» та «іі» відповідно [7, с. 112; 11, с. 68], саме тому «ми зможемо використовувати весь ряд голосних з макроном ([ā, ī, ū, ē, ō]) без зайвих винятків» [11, с. 68]. Таким чином, чотири різновиди /ei/-/e~/ [12, с. 189] на прикладі наступних слів можуть бути *транскрибовані* як: (1) 先生 (せん. せい) [сенсē]; (2) 毛糸 (け. いと) [кеіто]; (3) お姉さん (お. ねえ. さん) [о-нē-сан], メール [мēру]; (4) 乗換駅 (のり. かえ. えき) [норікаеєкі].

У контексті ж *транслітерації* стикаємося як із відсутністю довгих голосних в українській мові, так і з вимогою відсутності діакритичних знаків. Враховуючи думки попередників, загальні тенденції та деякі результати наших пошуків, охарактеризуємо низку можливих варіантів *транслітерації* японських довгих голосних українською мовою.

Варіант перший – повне ігнорування подовжень. Саме в такому вигляді в українській мові закріпилися, наприклад, такі назви міст, як «Кобе», «Осака», «Токіо», а також низка реалій, як-от «айкідо», «дзюдо» («джюдо»), «синто» («шінто») тощо. Відмітимо, що такий варіант став свого роду традиційним – він виявився найпоширенішим на практиці у різних сферах. Так, можемо навести прикладом допис на офіційній сторінці Посольства Японії в Україні у соціальній мережі X (Twitter) від 31 травня 2023 року, у якому йдеться: «Вітаємо українського борця сумо Шіші (Сергія Соколовського) з виходом у другий дивізіон професійної ліги сумо Японії та отриманням звання «джурьо»» [29]. Тут звернемо увагу на три японських слова, записані українською мовою, два з яких в оригіналі містять довгі голосні: 十両 (じゅう. りょう, *ранг*

сумоїста) → [джюрьо], записаний як «джурьо»; 相撲 (すもう, *вид спорту*) → [сумо], записаний традиційно як «сумо» (старе запозичення).

Однак, проблема цього методу полягає в тому, що, по-перше, таким чином може бути втрачена можливість смислового розрізнення слів. По-друге, на нашу думку, він не підходить для лексем, які містять більше одного-двох подовжень: так, наприклад, вже згадана раніше *кавоварка* (コーヒーメーカー) стає занадто обрізаним «кохімека», а 高校 (こう. こう, *старша школа*), перетвориться на «коко» (ідентичне з ここ, *тут*). Також проблемою є передача слів із подовженням /o/ за допомогою お, як-от におり (*лід*), とおる (*переходити*), とおい (*далекий*), おおい (*багато*), おおきい (*великий*), とおか (*десятий день*), とお (*десять*) тощо, які при опусканні макронів перетворюються на не завжди зрозумілі «корі», «тору», «тої», «ої», «тока», «то»... Винятком стає хіба що назва міста «Осака» ([ōсака]), що вже набула поширення в скороченій формі.

Крім того, вважаємо, такий метод порушує ритм японських слів, оскільки, враховуючи напрацювання попередників, із п'яти японських голосних ми маємо змогу передати довготу лише двох: /e~/ записати як «ей» (за умови えい у межах однієї ІО в оригіналі) та /i~/ записати як «іі». Решта голосних (/a, u, o/) традиційно скорочуються. Відомо, що ритм японської мови – це не лише низка однакових за тривалістю тактів – мор. На паруванні мор за певними правилами базується також ритм стоп, а довгі голосні (кожна комбінація стандартно складається з двох мор) є одним із важливих елементів «стопоутворення» [30]. Таким чином, наприклад, слово 自動車 (じ. どう. しゃ [джідōшя]), *автомобіль*, що має ритм «1–2–1» (タ・タン・タ), у результаті скорочення може стати «джідошя» із ритмом «2–1» (タン・タ); вищезгадане місто «Осака» за відсутності передачі довготи на початку часто вимовляється незнавцями як «Оса́ка», а прізвище письменника Нацуме Сосеки ([сōсекі]) часто перетворюється на «Сосе́кі» тощо.

Варіант другий – використання подвійних голосних. Окрім науковців, яких ми згадували на початку статті, такий спосіб використовували Діброва А. і Одинець В., автори першого в історії українсько-японських мовних взаємин «Українсько-ніппонського словника», виданого у Харбіні у 1944 році, де можемо бачити запис, наприклад, слова ちょう (*метелик*) як «чоо» [31, с. 113]. Такий спосіб згадується і в Українському правописі (2019) щодо запозичень із деяких мов: «Подвоєння букв на позначення голосних в іншомовних власних назвах, передаємо подвоєнням відповідних українських букв» як у словах «Аарне», «Заале», «Куусінен», «Тоомінг», «Ванзее» тощо [32, § 137]. Таким чином можливо записати вищенаведені приклади як «сумоо», «коокоо», «коохіімеєкаа» тощо.

На нашу думку, на практиці пересічному читачеві може бути абсолютно байдуже на морфологічну структуру оригіналу чи можливість відтворити оригінальне ієрогліфічне написання *транслітерованого* слова (для таких випадків за потреби, наприклад, у науково-популярній літературі можливо наводити оригінальне написання у виводах або транскрипцію). Водночас такий метод здатен відтворювати довгі голосні та зберегти ритм слів.

На підтримку цього варіанту також розглянемо дослідження Головач У. (2022), за визначенням якої істотне значення має розрізнення між *засвоєними* та *незасвоєними* словами чужомовного походження. Науковиця наводить показовий приклад

різниці між *засвоєним* ім'ям біблійного персонажа «Рахиль» та *незасвоєними* сучасними чужомовними іменами біблійного походження, де більший акцент іде на передачу вимови імен у мові-джерелі: англ. *Rachel – Рейчел*, нім. *Rachel – Рахель*, фр. *Rachelle – Рашель* тощо [33, с. 194].

Ні звучання, ні написання *засвоєних запозичень* у мові-джерелі не мають визначального значення для їх написання українською мовою, що визначається традицією, зокрема часом і шляхом входження чужого слова до українського мовного вжитку. Такі слова пройшли через різні процеси фонологічної та морфологічної адаптації до законів української мови і фактично стали українськими. Так, наприклад, у них відбився перехід «і» → «и» чи «г» → «ґ» [33, с. 194–195], що можемо спостерігати у таких словах, як «рикша» ([джірінкі^ошя]), «гейша» ([гешя]) чи «орігамі» ([орігамі]).

Натомість *незасвоєні запозичення* не підлягають адаптації до звукового ладу української мови і природно відчуються мовцями як незвичні і чужорідні. Рекомендовано передавати такі слова в українській мові відповідно до принципів практичної транскрипції та враховувати дві засади: (1) у їхньому написанні не треба мотивуватися адаптацією чужомовної назви до звукового ладу питомих українських слів; (2) написання має максимально відбивати їхній фонемний (звуковий) склад у мові-джерелі [33, с. 197].

Спираючись на ці рекомендації, зауважимо, що серед повністю засвоєних українською мовою японських слів, окрім вищезазначених, можна виділити, наприклад, такі власні й загальні назви, що містять довгі звуки в оригіналі, як «Токіо» ([тōккō]), «Кіото» ([ккōто]), «Осака» ([ōсака]) чи «Кобе» ([ккōбе]); «кендо» ([кендō]), «ронін» ([рōнін]) чи «тофу» ([тōфу]). Ці назви є відносно старими запозиченнями, та, відповідно, вже не підлягатимуть новому практичному транскрибуванню. Однак переважна більшість японських слів і досі є незасвоєною українською мовою.

Серед інших принципів практичної транскрипції незасвоєних запозичень, визначених Головач У., у контексті нашої теми виділимо наступний: «Фонологічний принцип (як базовий) доповнюється графічним». Науковиця зауважує, що елементи графічного принципу вмотивовані у деяких випадках ще й важливим *критерієм впізнаваності* чужої власної назви, оскільки в сучасному світі найбільший обсяг інформації передається у письмовій формі. Та з огляду на цей критерій рекомендовано зберігати у правописі запозичень не лише подвоєння букв на позначення приголосних (нім. *Vonn – Бонн*; фр. *Luc Besson – Люк Бессон*; англ. *Sheffield – Шеффілд* тощо), а й аналогічно зберігати подвоєння голосних (нідерл. *Maas – Маас*, *Maastricht – Маастріхт*; ест. *Jaak Urmet – Яак Урмет*; нім. *Neef – Нееф*, *Soost – Зоост* тощо) [33, с. 202-203].

Варіант третій – використання простих розділових знаків. Значною проблемою другого варіанту залишаються утворення по типу вже згаданого «оооба», що зумовлює актуальність подальшого його вдосконалення.

У пошуках адекватного варіанту передачі подовжень в Українському правописі знаходимо правило використання дефісів у звуконаслідувальних словах [32, § 35.6.4], утворених повтореннями, або вимовлених протяжно («ой-ой-ой», «ох-хо-хо», «аге-е-й»), що дозволило нам припустити можливість подібного запису японських довгих голосних («сумо-», «ко-ко-», «ко-хі-ме-ка-»). Теоретично цей варіант візуально

подібний до запису подовжень *катаканю* за допомогою риски і міг би бути більш зручним за макрони чи циркумфлекси, однак залишається під питанням ступінь зрозумілості такого запису пересічними читачами. Наше скромне опитування близько десятка оточуючих, не знайомих із японською мовою, продемонструвало, що такі люди зовсім не асоціюють дефіс із довготою і вимовляють голосні так само короткими, як і звичай. Таким чином, цей варіант не видався життєздатним, однак, вважаємо, прості розділові знаки все-таки можуть стати у пригоді як допоміжний метод.

Безперечно, в окремих випадках накопичення низки однакових літер виходить занадто громіздким і важким для прочитання. Саме тут теоретично можливо припасувати дефіси чи апострофи для розділення комбінацій однакових літер, довгих за дві. На нашу думку, доцільно спиратися саме на попарне розділення мор та розташовувати знак на стику ІО, оскільки це повністю відповідатиме поділу японського слова на стопи в оригіналі, де комбінація мор із довгим голосним стандартно рахується як одна стопа тривалістю у два такти.

Раніше ми розглядали подібну ситуацію із розділенням на письмі «й» та наступних голосних, де дійшли висновку, що між дефісом і апострофом саме останній буде більш вдало демонструвати розмежування складів у межах кореня (тоді як дефісом здебільшого відділяють афікси чи розділяють складні слова) [11, с. 67], саме тому пропонуємо використовувати апостроф і для розділення низок ідентичних голосних літер, довгих за дві. Цей метод також споріднить розмежування довгих голосних із апострофом після «й» і «н» перед голосними у межах коренів. Таку ж пропозицію бачимо у Федоришина М. [34], наприклад, для запису слова *西歐 (せい.おう, Західна Європа)* → «сей'оо». Хоча далі науковець зауважує, що довготу голосних варто позначати лише у навчальних текстах та словниках, через що за такою логікою у художньому тексті «сей'оо» має скоротитися до «сей'о».

Також важливою є не абсолютна побуквена передача, заснована на *кані*, оскільки такі сполучення, як *えい* та *おう* в стандартній японській мові складаються з якісно однакових голосних та за нормами МФА транскрибуються як [e:] та [o:]. І якщо *えい* можливо записати як «ей», то *おう* як «оу» підходить лише для закінчень дієслів у словниковій формі чи збігів голосних на стику ІО, як у слові *子牛 (こ.うし) – «коуші»* (на противагу *格子 (こう.し) – «кооші»*). Таким чином, наступні приклади слів можуть бути *транслітеровані* як *大叔母 (おお.お.ば, двоюрідна бабуся) → «оо'оба»; 往々 (おう.おう, часом, іноді) → «оо'оо»; 大奥 (おお.おく, внутрішній (жіночий) палац) → «оо'оку»; 覆う (おお.う, покривати) → «ооу» (*«оо'у»); 豪雨 (ごう.う, сильний дощ) → «гооу» (*«гоо'у»); 五黄 (ご.おう, п'ятий із дев'яти традиційних астрологічних знаків) → «го'оо»; 長音 (ちよう.おん, довгий голосний) → «ч'оо'он»; 拗音 (よう.おん, палаталізований звук) → «й'оо'он». А згадані на початку роботи гасла *こうおう* і *じょうおう* чи імена *ひろお, ごみずのおてんのう* і *おうおか* можливо було б передати як «коо'оо» і «дж'оо'оо», (*) «Хіро'о» на противагу «Хіроо» (ひろう), (*) «Го-Мізуно'о-тенно» і «Оо'ока».*

Предметом подальшої наукової дискусії може бути доцільність використання апострофів і між збігами якісно однакових голосних (які вище ми позначили зірочками), не довгими за дві літери, що теоретично допоможе уникнути плутанини, як-от між *呼応 (こ.おう, [коō]) → «ко'оо» (узгодженість),*

好悪 (こう. お, [kōo]) → «коо'о» (*симпатія і антипатія*) та 康応 (こう. おう, [kōō]) → «коо'оо» (*період правління 1389–1390 pp.*). А вже згадані вище чотири різновиди /ei/-e~/ на прикладі наступних слів таким чином можуть бути *транслітеровані* як: (1) 先生 (せん. せい) «сенсей»; (2) 毛糸 (げ. いと) «кеіто»; (3) お姉さん (お. ねえ. さん) «о-нее-сан», メール «мееру»; (4) 乗換駅 (のり. かえ. えき) «норікае'екі».

На додачу візуалізуємо вживання апострофа в усіх розглянутих випадках: між (1) «й» та голосними, (2) «н» та голосними, (3) збігом більш, ніж двох однакових літер при записі довгих голосних → «Хей'ан», «кін'ен», «чьоо'он» (у *транскрипції*: [х'єан], [кін'єн], [ч'ьон]).

Вважаємо, цей варіант *транслітерації* є досить життєздатним і може вирішити проблему передачі японських довгих голосних українською мовою. З іншого боку він занадто різниться з *транскрипцією*, при якій застосовуються макрони, і на виході ми отримуємо дві досить різні системи. Та, хоча ми більше схиляємося до використання саме подвоєних літер, перший варіант запису зі скороченням голосних, який сам собою склався традиційно, на нашу думку, із високою вірогідністю і надалі залишатиметься найбільш поширеним в усіх сферах.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків. Отже, зауважимо, що питання передачі японських довгих голосних українською мовою є одним із найбільш важливих, багатограних та складних. Метод скорочення оригінальної довготи (опускання макронів) при *транслітерації* українською мовою, яка оперує лише короткими голосними, склався традиційно, та, водночас, подекуди не до кінця задовольняє ні мову-джерело, ні мову-мету. Враховуючи деякі пропозиції попередників, досвід практичної транскрипції інших мов засобами української абетки та особливості будови і ритму японських лексичних одиниць, серед розглянутих нами способів передачі, вважаємо, найбільш доцільним є подвоєння відповідних українських голосних. Цей метод також видається неідеальним, однак може бути вдосконалений за допомогою використання апострофів для розмежування нагромаджень ідентичних літер. Таким чином можемо сформулювати наступні правила *транскрибування / транслітерації* українською мовою комбінацій мор, що позначають довготу голосних у японській мові (з використанням подвоєних літер).

«Справжні» довгі голосні (в одній Ю)

/aa/ → [ā], «аа»: スタート [су^отāто], «стаато».

/jaa/ → [jā], «яа»: シャーペン [шяпен], «шяпен».

/ii/ → [ī], «іі»: お兄さん (お. こい. さん) [о-ні-сан],

«о-ніі-сан».

/uu/ → [ū], «уу»: 空気 (くう. き) [кūкі], «куукі».

/juu/ → [jū], «юу»: 有名 (ゆう. めい) [jūмē], «юумей».

/ee/ → [ē], «еє»: メートル [мēтору], «меєтору».

/ei/ → [ē], «ей»: 先生 (せん. せい) [сенсē], «сенсей».

/oo, ou/ → [ō], «оо»: 多い (おお. い) [ōі], «ооі»; 学校 (がっ. こう) [гаккō], «гаккоо».

/jou/ → [jō, bō], «йоо, боо»: 教育 (きょう. いく) [к'ьōіку], «к'ьоо'іку» (*«к'ьоо'іку»).

Збіги якісно однакових голосних на стикі різних Ю

/a.a, i.i, u.u, e.e, o.o/ → [aa, ii, uu, ee, oo], «аа, іі, уу, еє, оо»: 場合 (ば. あい) [баай], «баай»; 押し入れ (おし. いれ) [ошііре], «ошііре»; * 湖 (みず. うみ) [мізуумі], «мізуумі»; 会厭 (え. えん) [єєн], «єєн»; 小鬼 (こ. おに) [кооні], «кооні».

/ja.a, ju.u/ → [ja, ju], «яа, юу»: 冷や汗 (ひや. あせ) [хіяасє], «хіяасє»; 飲酒運転 (いん. しゅ. うん. てん) [іншо-ун-

тен], «іншо-унтен» (тут розділення дефісом, оскільки слово складне).

Наостанок зауважимо, що усі думки й пропозиції, викладені вище, є полем для подальших досліджень та удосконалень. Зокрема, предметом наукової дискусії може стати доцільність розмежування збігів якісно однакових голосних апострофом задля відображення морфологічної структури слова: «ба'ай», «мізу'умі», «е'єн», «ко'оні» по аналогії з 長音 (ちょう. おん, [ч'ьон]) «ч'ьоо'он»; 大岡 (おお. おか, [бока]) «Оо'ока».

Література:

- Бондаренко І. Транскрипція японської лексики літерами українського алфавіту. *Записки з українського мовознавства*. 1999. № 7. С. 77–88.
- Японсько-український словник / уклад.: І. Бондаренко та ін. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 464 с.
- Комісаров К., Боришполец Ю. Синтагматичні та парадигматичні виміри японської мови як лінгвістична основа методики її навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 66, Т. 2. С. 256–262.
- Букрінко А. Особливості функціонування синонімів, утворених шляхом перестановки компонентів, у японській мові (на прикладі звичаїв та звичок). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14(1). С. 239–243.
- Коваленко О. (Sashko Kovalenko). *Маргінальне. Навієне імператором Мідзуноо*. Facebook, 2023, 11 жовтня. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0233qQpgEBdppf7GJMKBwLBMQuo1WSXmaZjkNXQ2cmR8y2ipNxETS6vfgCwWY48aful&id=100004170377388 (дата звернення: 24.04.2024).
- Коваленко О. Система японсько-української практичної транскрипції. Фонетичний аналіз. *Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії*. 2012. Т. XXIX. С. 197–215.
- Дементьєва Т. Особливості передачі японських голосних звуків українською мовою: питання редукції голосних і термінологічного розмежування різновидів практичної транскрипції. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 31. С. 109–115.
- Федоришин М. Особливості викладання основ японського письма у Львівській політехніці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми лінгвістики науково-технічного тексту. 2007. № 586. С. 39–42.
- Японсько-український тематичний словник ономастичної лексики / уклад.: Егава Х., Кобелянська О. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 420 с.
- Семенко С. Особливості перекладу японської термінологічної лексики тенрійської релігії (на матеріалі тексту «Офудесакі»). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. № 6. С. 39–45.
- Дементьєва Т. Особливості передачі японських напівголосних звуків українською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2023. № 64. С. 64–70.
- Дементьєва Т., Вознюк Г. Особливості передачі японських голосних звуків українською мовою: питання відповідників і «дифтонгів». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34(73), № 5. С. 184–192.
- Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Нідерландів: затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.08.2014 р. № 302. Офіційний вісник України. 2014. № 71. С. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1002-14#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
- Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Бельгії: затверджено наказом Міністерства аграрної політики

- та продовольства України від 11.06.2014 р. № 220. Офіційний вісник України. 2014. № 54. С. 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0681-14#n13> (дата звернення: 30.04.2024).
15. Інструкція з передачі українською мовою німецьких географічних назв і термінів. Вид. 1. Київ: Міністерство екології та природних ресурсів України, 2001. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Minekoersursiv_Ukrainy/Instruktsiia_z_peredachi_ukrainskoiu_movoiu_nimetskykh_heohrafichnykh_nazv_i_terminiv/ (дата звернення: 30.04.2024).
  16. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Естонії: затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.06.2014 р. № 223. Офіційний вісник України. 2014. № 54. С. 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-14#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
  17. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Фінляндії: затверджено наказом Державної служби геодезії, картографії та кадастру від 10.03.2006 р. № 21. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Minekoersursiv_Ukrainy/Instruktsiia_z_peredachi_ukrainskoiu_movoiu_heohrafichnykh_nazv_i_terminiv_Finlandii/ (дата звернення: 30.04.2024).
  18. Астрономічний енциклопедичний словник / ред. І. Климишина, А. Корсунь. Львів: Головна астрономічна обсерваторія НАН України: Львів. національний університет ім. Івана Франка, 2003. 548 с. <https://astro.lnu.edu.ua/astro/> (дата звернення: 20.04.2024).
  19. Шульман Л. Походження комет. *Вісник астрономічної школи*. 2003. Т. 4, № 2. С. 43–54.
  20. Заспа Ю. Тройсті мультиплікативні терморезонанси на спектрах обмінного інерційного випромінювання, згенерованого в нерівноважних середовищах з контактними розривами в технічних, космічних, псевдоелементарних та біологічних системах у комплексному просторі з триплетним порушенням антисиметрії. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Технічні науки*. 2023. № 2. С. 120–133.
  21. Мала гірнича енциклопедія / ред.: В. Більцький. Донецьк: Донбас, 2007. Т. 2: Л–Р. 670 с.
  22. Гаврилюк К., Савченко О. Розрахунок параметрів експериментального обладнання для спостереження ефекту Зеємана. *Матеріали Всеукраїнської наукової студентської конференції «Актуальні проблеми фізики та їх інформаційне забезпечення» (21–22 квітня 2021 року)*. Харків: НТУ «ХПІ». С. 14.
  23. Лозицький В., Яковкін І., Кравченко С., Тарашук В. Порівняння різних методів вимірювання магнітних полів у сонячних спалахах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Астрономія*. 2021. № 1(63). С. 15–20.
  24. Місюн А. *Gaudeamus igitur*: посмішка в голландському живописі XVII ст. *Доба / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*. 2020. № 2(34). С. 122–132.
  25. Семенець О., Яковлева О. Образна система роману «Благоволительки» Дж. Літтеля: інтермедіальний аналіз (на прикладі жіночих образів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. № 63. С. 121–125.
  26. Кравченко Л., Манько Р., Олексин Н. Рецепція та інтерпретація голландського живопису «золотої доби» у творчості Збігнева Герберта. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 197–201.
  27. Labrune Laurence. *The phonology of Japanese: rev. and updated ed.* Oxford: Oxford University Press, 2012. 320 p.
  28. NHK日本語発音アクセント新辞典 / ed. by NHK放送文化研究所. 東京: NHK出版, 2016. 1764 p.
  29. Посольство Японії в Україні (@JPEmbUA). *Вітаємо українського борця сумо Шіші (Сергія Соколовського) з виходом у другий дивізіон професійної ліги сумо Японії та отриманням звання «джорьо»*. X, 2023, 31 травня. URL: https://x.com/JPEmbUA/status/1663862813008314370?t=aSZMubL_JjzQFBBjFX7Ezw&s=35 (дата звернення: 06.12.2023).
  30. 大高 博美. 日本語のリズムに見られる二種類の等時性表示単位: モーラと 2 モーラフット. *言語と文化*. 2023. № 26. P. 1-16.
  31. Комарницька Т., Комісаров К. *Сучасна японська літературна мова*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Т. 1. 320 с.
  32. *Український правопис* / ред.: Є. Мазніченко та ін. Київ: Наукова думка, 2019. 390 с.
  33. Головач У. До питання правопису чужомовних власних назв: ще раз про концептуальний підхід та головні принципи. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2022. № 8. С. 187–211.
  34. Федоришин М. *Українська транскрипція японської мови. Методичний посібник з основ японського письма: фонетична транскрипція*. Львів: Львівська політехніка, 1994. 27 с.

Dementieva T. Practical transcription of Japanese long vowels into Ukrainian

Summary. The paper is devoted to the problem of developing a method of Japanese-Ukrainian practical transcription of words containing long vowels: Ukrainian Japanese scholars have proposed a number of methods, most of which have been implemented in scientific activities, but in the absence of established norms, the conversion of these sounds in Ukrainian publications varies considerably. The possibility to reproduce the longitude of Japanese vowels into Ukrainian without the use of additional diacritical marks unfamiliar to the average reader, and at the same time to reflect the structure of the original word and its rhythm correctly, was considered. The author analyses a number of possible methods of a long vowels' transcription / transliteration and determines that the most common in practice is the traditionally used method, which involves shortening of long sounds and writing it with a single corresponding Ukrainian letter, since it is known that there are no long vowels in Ukrainian. At the same time, this method sometimes does not fully satisfy either the source language or the target language. The experience and recommendations for the practical transcription of borrowings from some European languages into Ukrainian, as well as the peculiarities of the rhythm of Japanese lexical units are considered. It is determined that, unlike transcription, where it is advisable to use macrons, the method of writing long vowels by doubling the corresponding Ukrainian letters can be considered more optimal for transliteration. In order to reflect all the peculiarities of the original pronunciation more correctly, which is a requirement for modern practical transcription of unlearned borrowings, this method can be improved by introducing apostrophes to distinguish between clusters of identical letters. Based on the analysis, possible rules for transcription / transliteration into Ukrainian of morae combinations denoting long vowels in Japanese were formulated.

Key words: Japanese language, Japanese phonetics, long vowel sounds, transcription, transliteration, Japanese-Ukrainian practical transcription.

Дудка О. О.,

старший викладач кафедри української мови
Харківського національного університету імені В. Н. КаразінаСТРУКТУРА Й СЕМАНТИКА СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА
З ВЕРШИНОЮ БАГАТИЙ

Анотація. Стаття продовжує вивчення словотвірного гнізда як важливої комплексної одиниці загальної системи сучасного словотвору на прикладі дериваційного гнізда із вершиною *багатий*. У роботі розглянуто структурно-семантичні особливості вказаного гнізда, виявлено дериваційну спроможність твірної бази, встановлено глибину словотвірного гнізда, простежено реалізацію словотвірних значень похідних та продуктивність способів словотворення в похідних різної частиномовної належності. Наголошено, що дериваційна структура будь-якого похідного слова як складної за своєю структурою мовної одиниці може бути правильно інтерпретована порівняно з іншими спорідненими словами в словотвірному гнізді, оскільки саме дериваційні гнізда виконують систематизувальну функцію словотвірного рівня мови. З огляду на це відзначено важливість вивчення в сучасному мовознавстві конкретних гнізд як для з'ясування їхньої типології, так і для розв'язання питань внутрішньої організації лексичної системи.

У результаті аналізу дериваційного гнізда виявлено різноманітність системи словотвірних відношень між твірними й похідними (парадигматичні та синтагматичні). З'ясовано, що твірне *багатий* має високий словотвірний потенціал, спричинений лінгвістичними і соціокультурними чинниками. Виявлено, що глибина гнізда дорівнює п'ятьом дериваційним крокам.

Найактивніше дериваційні процеси відбуваються на другому й третьому ступенях похідності. Деривати реалізують свої значення в усіх чотирьох частиномовних блоках, найпродуктивнішим у яких є суфіксальний спосіб деривації. З'ясовано, що словотвірну активність твірного визначають його атрибутивні лексико-граматичні особливості, полісемантичність, відсутність сполучувальних обмежень у поєднанні з різноманітними афіксами, суспільна потреба у відповідних номінаціях із коренем *багат-*, функційні властивості вершинного слова аналізованого гнізда. Відмічено, що виявлені структурно-семантичні особливості організації гнізда допоможуть спрогнозувати шляхи його подальшого розвитку, зрозуміти принципи й особливості побудови інших словотвірних гнізд.

Ключові слова: словотвірне гніздо, словотвірна парадигма, словотвірний ланцюжок, словотвірне значення, ступінь словотворення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Словотвірна структура будь-якого деривата як складної за своєю будовою мовної одиниці може бути правильно інтерпретована в зіставленні з іншими спорідненими словами в словотвірному гнізді, оскільки саме дериваційні гнізда виконують систематизувальну функцію словотвірного рівня мови. З огляду на це важливим у сучасному мовознавстві є вивчення конкретних гнізд як для з'ясування їхньої типології, так і для розв'язання

питань внутрішньої організації лексичної системи. Це уможливить здійснення системного підходу до вивчення явищ, пов'язаних із творенням слів у мові, що є важливою рисою сучасного словотвору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У вітчизняному мовознавстві словотвірні гнізда останнім часом перебувають в центрі дериваційних досліджень (праці В. В. Грещука, Є. А. Карпіловської, О. О. Селіванової, В. О. Горпинича, М. П. Лесюка, Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо, В. І. Верещаки, І. М. Демешко, О. К. Степаненко та ін.). За принципом гніздування споріднених слів досліджено структурно-семантичні особливості похідних із вершинними словами різних лексико-граматичних груп, зокрема з дієсловами руху (М. П. Лесюк), мовлення (С. П. Гіряк); із вершинним соматичним компонентом (О. К. Степаненко), з коренями на позначення металів (О. В. Дияк). В. І. Верещака вивчив словотвірні гнізда коренів із повноголосним сполученням *-оро-* в сучасній українській мові. Дослідженню нових словотвірних гнізд присвячені праці О. А. Стишова. Морфологічні процеси у віддієслівних словотвірних гніздах розглянула І. М. Демешко.

Система сучасного словотвору, як підкреслює М. П. Лесюк, найкраще виявляється на матеріалі словотвірних гнізд, у яких «найбільш повно відображено діалектичний взаємозв'язок таких лінгвальних величин, як твірні основи, афікси, морфологічні засоби на різних ступенях словотворення» [1, с. 182], простежуються формальні й семантичні зв'язки між твірними та похідними.

Існують різні дефініції «словотвірного гнізда», у яких наголошується на одній або кількох властивостях цієї одиниці. Більшість науковців, зокрема О. К. Степаненко, В. І. Верещака, М. П. Лесюк, говорять про спільність кореня і наявність структурно-семантичної мотивованості в словотвірних гніздах. У визначенні «словотвірного гнізда» Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо наголошують на послідовній похідності слів, що входять до його складу.

Обидві згадані вище ознаки є основними у формулюванні поняття словотвірного гнізда Н. Ф. Клименко. Аналізуючи цю словотвірну одиницю, учена вказує, що це «сукупність слів, упорядкованих відношеннями похідності й об'єднаних спільним коренем» [2, с. 620].

Іншу інтерпретацію цього терміна подає О. О. Селіванова. Словотвірним гніздом дослідниця називає «сукупність усіх словотвірних ланцюжків похідності спільнокоренових слів, вершиною якої є непохідна основа» [3, с. 565].

На думку О. В. Дияк, словотвірне гніздо становить цілісну систему, що є наслідком упорядкування взаємозв'язків та від-

ношень між спільнокорневими словами [4, с. 6]. На основі такого визначення Н. В. Левун, О. К. Степаненко, В. І. Верещака трактують словотвірне гніздо як синхронну мікросистему спільнокорневих слів, елементи якої впорядковані на основі відношень структурно-семантичної мотивованості.

У роботі «Семантика і структура словотвірних гнізд із вершинним соматичним компонентом» О. К. Степаненко під терміном «словотвірне гніздо» розуміє «організовану єдність пов'язаних формальною і смисловою похідністю лексем, системний характер якої ґрунтується на таких ознаках, як: 1) спільність кореня; 2) похідність; 3) наявність непохідної основи (слова-вершини)» [5, с. 8].

Фіксація і студіювання словотвірних гнізд (у тому числі й нових) має для мовознавців як теоретичне значення (переконливе свідчення системності словотвору, дослідження і передбачення тенденцій його розвитку), так і практичне (підготовка й укладання словотвірних лексиконів).

Словотвірне гніздо має план вираження і план змісту. Як зазначає С. Є. Панцьо, у плані вираження воно виявляється наявністю у спільнокорневих словах формально спільних компонентів – кореня і різних афіксів. Планом змісту словотвірного гнізда виступає корінь, який зосереджує в собі спільний для всіх спільнокорневих слів елемент значення. Тому в словотвірному гнізді об'єднуються слова, які характеризуються формально-семантичною спільністю, що є однією з найважливіших ознак такої комплексної одиниці.

Корінь служить твірною основою для лексем першого ступеня словотвірного гнізда. Компоненти цієї комплексної одиниці є різноступеневими дериватами. Похідні першого ступеня, як підкреслюють І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко, утворені додаванням до кореня певних словотвірних афіксів, за безпосереднього зв'язку яких корінь структурно й функціонально збігається з твірною основою (*веселити* → *весело*, *кричати* → *крик*) [6, с. 113], тому вони виконують роль твірних основ. Сполучаючись зі словотвірними афіксами, такі деривати утворюють похідні другого ступеня. Їхні корінь і твірна основа вже не збігаються, тому що остання включає афікс, який приєднав корінь на першому ступені словотворення. На наступних ступенях деривації твірна основа ще більшою мірою ускладнюється, тому також не збігається з коренем слова.

До речі, зазначимо, що формальний аспект в організації словотвірного гнізда, незважаючи на те що він є самостійним та автономним предметом вивчення, поступається семантичному, який становить основу багатьох дериваційних процесів і визначає специфіку гнізда як одиниці словотвірної системи.

Компоненти дериваційного гнізда розташовуються за принципом ієрархії, тобто послідовної підпорядкованості одних одиниць іншим. Кількість словотвірних пар, словотвірних ланцюжків та словотвірних парадигм впливає на протяжність словотвірного гнізда, яка залежить від того, якою частиною мови є слово-вершина і похідні (граматичний чинник), від кількості лексичних значень та частотності вживання непохідного слова (лексичний чинник), а також від можливості утворювати від слова-вершини стилістично марковані похідні (стилістичний чинник).

За ознакою наповнюваності О. А. Стишов виділяє словотвірні гнізда елементарні (складаються лише з однієї словотвірної пари: *айнед* → *айнедовий*) або багатослівні (складаються з трьох і більшої кількості слів: *жаліти* → *жалоба* → *розжалобити*) [7, с. 11]. Мовознавець також стверджує, що

склад словотвірного гнізда може бути однорідним, тобто слово-вершина і похідні одиниці є нейтральними або належать до одного стилю, або ж неоднорідним, коли вершина і похідні слова функціонують у різних стилях мовлення [7, с. 13].

Отже, **словотвірне гніздо** – це найбільша комплексна одиниця в системі словотвору, яка характеризується такими ознаками: наявністю спільного кореня; розташуванням слів у порядку послідовної похідності; наявністю плану вираження і плану змісту; протяжністю і глибиною.

Така найбільша комплексна одиниця системи словотвору допомагає розкрити дериваційну сутність слова і показати його продуктивність на тлі всієї «сім'ї» споріднених слів.

Формулювання мети статті. Мета статті – схарактеризувати склад і структуру словотвірного гнізда з вершиною «багатий», яке не було предметом спеціального монографічного вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етимологічні словники свідчать про давність кореня *багат-*, що, безперечно, уплинуло на розростання словотвірного гнізда з указаною вершиною. У праслов'янській мові слово «багатий» означало людину, яка має великий наділ. Походить від *bogъ – «доля, майно, багатство». Крім цього, в інших мовах значення слова пов'язували зі щастям, маєтком, великою рогатою худобою. У свідомості давніх мовців не було усталеного визначення лексеми. Її значення пов'язували з тими реаліями, які на певному історичному етапі були найбільш важливими. На сьогодні значення лексеми залишається асоціативно пов'язаним із давніми тлумаченнями, проте воно розширилось, з'явилося переносне значення. Академічний тлумачний словник подає такі значення лексеми:

БАГАТИЙ, а, е.

1. Який має багатство, володіє великими матеріальними цінностями; заможний; протилежне бідний.

// у знач. ім. багатий, того, чол. Те саме, що багач.

2. на що, чим. Який має багато, в достатку чого-небудь.

3. Великий, достатній, повний.

4. Розкішний, пишний, дуже гарний.

5. перен. Цінний чим-небудь, високоякісний.

// Різноманітний, з великим запасом слів (про мову).

Як бачимо, лексема полісемантична, має п'ять значень, чотири з яких є прямими. Усі значення тісно пов'язані між собою. Під час дослідження словотвірного гнізда із зазначеним вихідним словом ми не зафіксували жодного деривата, утвореного на основі переносного значення лексеми *багатий* (перен. Цінний чим-небудь, високоякісний. // Різноманітний, з великим запасом слів (про мову). Прямі значення (1. Який має багатство, володіє великими матеріальними цінностями; заможний; протилежне бідний; 2. на що, чим. Який має багато, у достатку чого-небудь) є поширеними і утворюють велику кількість дериватів. Саме вони є базовими для розгортання словотвірного гнізда синтагматично і парадигматично. Меншою мірою в похідних названого словотвірного гнізда реалізується третє і четверте значення (3. Великий, достатній, повний. 4. Розкішний, пишний, дуже гарний).

Вершинне слово *багатий* активно виявляє свій словотвірний потенціал, адже спостерігаємо великий діапазон словотвірних зв'язків. Словотвірне гніздо містить 95 дериватів, які різняться за частинимовною належністю та способами словотворення.

Парадигма охоплює чотири зони: субстантивну, ад'єктивну, вербальну та адвербіальну (серед них 20 іменників, 22 прикметники, 35 дієслів (уключаючи 5 дієприкметників та 14 дієприслівників), 19 прислівників). Найбільшу кількість дериватів нараховує вербальна зона (III і IV ступені похідності), проте на другому ступені похідності тільки 3 дієслова. Це пояснюємо тим, що прикметники не є активною базою для творення дієслів. Серед 23 дериватів на другому словотвірному ступені 12 прикметників (тоді як іменників 6, дієслів 3, прислівників лише 2), тобто більша частина. Це є свідченням того, що прикметники найбільш активно стають базою для творення інших прикметників.

Члени словотвірного гнізда розташовуються на різних ступенях похідності щодо вершинного слова. Таких ступенів ми визначили п'ять (з вихідним словом «багатий» на першому ступені). Це означає, що глибина гнізда дорівнює п'ятьом дериваційним крокам (або тактам). Найбільш продуктивним є третій ступінь словотворення, на якому зафіксовано 45 дериватів (10 іменників, 7 прикметників, 13 дієслів (2 дієприслівники та 1 дієприкметник), 15 прислівників). На четвертому ступені нараховуємо 22 деривати (3 іменники, 1 прикметник, 16 дієслів (9 дієприслівників та 4 дієприкметники), 2 прислівники), така кількість майже однакова з першим ступенем похідності. На п'ятому ж ступені спостерігаємо різке згасання словотвірної активності кореня – лише п'ять дериватів (три з яких дієприслівники). Значення дериватів гнізда виводяться з попередніх і тісно пов'язані з вершинним словом і структурно, і семантично, тобто вони становлять упорядковану відносинами похідності систему, яка характеризується спільністю кореня.

У словотвірному гнізді з вершиною багатий виокремлюємо 15 словотвірних парадигм – сукупностей похідних слів, що мають одну і ту саму твірну основу та перебувають на одному ступені словотворення:

багач → *багачня*

- *багачик*
- *багачка*
- *багачівка*
- *багачів*
- *багацький*

багатир → *багатирка*

- *багатирня*
- *багатирство*
- *багатиревий*
- *багатирів*
- *багатирський*

багатіти → *багатіння*

- *багатіючи*
- *забагатіти*
- *збагатіти*
- *розбагатіти*
- *побагатіти*

багато → *багатечко*

- *багатувати*
- *багацько*
- *набагато*
- *побагато*
- *побагату*

Аналізоване словотвірне гніздо містить 62 словотвірні ланцюжки – ряди спільнокоренових слів, об'єднаних відношеннями словотвірної похідності, у яких кожне слово є мотивувальним для наступного.

У двокомпонентних ланцюжках (їх нараховуємо п'ять) фіксуємо поєднання різних частин мови: прикметник → іменник (*багатий* → *багатство*, *багатий* → *багатиня*, *багатий* → *скоробагатько*); прикметник → прикметник (*багатий* → *багатюций*); прикметник → прислівник (*багатий* → *по-багатому*).

Трикомпонентні ланцюжки є найчастотнішими (їх 34). У них поєднуються такі частини мови: прикметник → іменник → іменник (*багатий* → *багатій* → *багатійка*); прикметник → іменник → прикметник (*багатий* → *багач* → *багацький*); прикметник → прикметник → прислівник (*багатий* → *багатезний* → *багатезно*); прикметник → прикметник → прикметник (*багатий* → *багатший* → *найбагатший*); прикметник → прикметник → дієслово (*багатий* → *багатити* → *багатити*); прикметник → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатіти* → *багатіючи*); прикметник → дієслово → іменник (*багатий* → *багатіти* → *багатіння*); прикметник → прислівник → прислівник (*багатий* → *багато* → *багатечко*).

Чотирикомпонентні ланцюжки трапляються рідше (їх 18). Серед них є такі частиномовні поєднання: прикметник → іменник → іменник → прикметник (*багатий* → *багач* → *багачівка* → *багачівський*); прикметник → прикметник → дієслово → іменник (*багатий* → *багатший* → *багатити* → *багатиння*); прикметник → прикметник → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатший* → *багатити* → *багатіючи*); прикметник → дієслово → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатіти* → *забагатіти* → *забагатівши*); прикметник → дієслово → дієслово → іменник (*багатий* → *збагатіти* → *збагачувати* → *збагачувач*).

П'ятикомпонентні ланцюжки – рідкісне явище, оскільки словотвірна активність кореня до п'ятого ступеня похідності різко згасає. Таких ланцюжків ми зафіксували п'ять: прикметник → прикметник → дієслово → дієслово → дієслово (*багатий* → *багатший* → *багатити* → *побагатити* → *побагатівши*); прикметник → дієслово → дієслово → іменник → прикметник (*багатий* → *збагатіти* → *збагачувати* → *збагачування* → *збагачувальний*); прикметник → дієслово → дієслово → дієслово → дієслово (*багатий* → *збагатіти* → *збагачувати* → *збагачуватися* → *збагачуючись*).

Аналіз словотвірних ланцюжків гнізда з вершиною багатий засвідчує, що у двокомпонентних ланцюжках похідними є переважно іменники. У трикомпонентних утвореннях останнім компонентом здебільшого є прислівник (похідний від прикметника), може бути також іменник або прикметник. Щодо чотири- і п'ятикомпонентних ланцюжків, то в них спостерігаємо найчастіше дієслова (уключаючи дієприкметники та дієприслівники).

Щодо кільцевих та лінійних ланцюжків в аналізованому гнізді, то перших нараховуємо дев'ять (у таких ланцюжках останнє слово має спільну частиномовну належність із вихідним: *багатий* → *багатир* → *багатирський*), а останніх – 53 (такі ланцюжки характеризуються різною частиномовною належністю слова-вершини та кінцевого елемента: *багатий* → *багатиня*; *багатий* → *багателений* → *багателенно*).

Деривати в словотвірному гнізді утворюються за допомогою різних способів словотворення:

1) **суфіксального** (*багатий* → *багатир* → *багатирський*; *багатий* → *багатесенький*; *багатий* → *багатіти* тощо);

2) **префіксального** (*багатий* → *забагатий*; *багатіти* → *забагатіти*; *багатишати* → *розбагатишати* тощо);

3) **префіксально-суфіксального** (*багатий* → *збагатіти*; *багатий* → *по-багатому*);

4) **постфіксального** (*збагачувати* → *збагачуватися*);

5) **основоскладання** (*скоробагатько*).

Більшість лексем (79) утворена суфіксальним способом, який є найбільш продуктивним в аналізованому гнізді. Префіксальним способом утворено 12 дериватів. Префіксально-суфіксальний спосіб (2 деривати), основоскладання (1 дериват) і постфіксальний способи (1 дериват) малопродуктивні в цьому гнізді.

Щодо частиномовних блоків, то найпродуктивнішими в субстантивному блоці є суфікси **-льник**, **-ій**, **-ир**, що реалізують значення особи чоловічої статі: *збагачувальник* – «спеціаліст, який збагачує корисні копалини»; *багатій* – «той, хто має багатство; багата людина, багач; протилежне бідняк»; *багатир* – «те саме, що багатий»). Носієм значення особи жіночої статі найчастіше є суфікс **-к-**, який додається до іменників на позначення істоти чоловічої статі (*багатійка* – «жіночий рід до *багатій*»).

В аналізованому словотвірному гнізді звертаємо увагу на слова з унікальними суфіксами, що вживаються для творення діалектизмів і є непродуктивними в сучасному українському словотворенні. Реалізація значення особи за певними ознаками у діалектних словах відбувається за допомогою суфіксів **-ин'**, **-н'** (*багатиня* – «діал. багач»; *багачня* – «діал. багач»).

Абстрактне значення найчастіше реалізується суфіксами **-ен'**, **-ін'**, **-ств-** (*збагачення* – «1. Дія за значенням збагатити і стан за знач. збагатитися. 2. спец. Процес, унаслідок якого збільшується вміст корисних речовин у чому-небудь (руді, вугіллі, ґрунті і т. ін.); *багатіння* – «дія за значенням багатіти»; *багатирство* – «1. Те саме, що багатство. 2. збірн. до багатир»).

На значення збірності вказує суфікс **-н'** (*багатирня* – «зневажл. Збірн. до багатир»; *бідночія* – «те саме, що біднота»).

Прикметниковий блок нараховує 22 деривати, утворені переважно суфіксальним способом словотворення, а також префіксальним і префіксально-суфіксальним. Найпродуктивнішими є суфікси **-еньк-**, **-езн-**, **-еленн-**, **-ущ-**, що здебільшого реалізують значення надмірності вияву ознаки (*багатенький* – «1. Пестл. до багатий. 2. Досить багатий»; *багатющий* – «дуже багатий»; *багатезний* – «дуже багатий»; *багателенний* – «діал. Дуже багатий»), часто утворюючи синонімічні ряди похідних зі значенням «дуже багатий»: *багатющий*, *багатенний*, *багатезний*, *багателенний*, *пребагатий*, *забагатий*. Зазначимо, що суфікс **-еленн-**, є непродуктивним і функціонує лише в діалектних похідних.

Вербальний блок охоплює 35 дериватів. Так, за допомогою суфіксів **-и-**, **-і-**, які вказують на тривале виконання дії, процесу, продукуються дієслова *багатіти* («ставати багатим»), *багатишати* («зробити багатшим когось»). Суфікс **-ува-**, функціонуючи одночасно як словотвірний (значення постійної дії) і як граматичний (значення недоконаного виду), також реалізує своє значення у відад'єктивних дериватах гнізда, наприклад, *збагачувати* («1. Робити кого-, що-небудь багатим, збільшуючи прибутки, майно і т. ін. 2. перен. Робити кого-, що-небудь багатшим за складом або змістовнішим, досконалішим.

3. спец. Збільшувати вміст корисних речовин у руді, вугіллі, ґрунті і т. ін.»).

Продуктивним способом творення вербативів у названому гнізді є **префіксальний**. Від твірної *багатіти* утворюються префіксовані похідні *збагатіти*, *забагатіти*, *розбагатіти*, *побагатіти*; від *багатишати* – *розбагатишати*, *побагатишати*. Похідні дієслова, утворені префіксацією, мають загальне значення «здійснити завершену дію, названу мотивувальним дієсловом», а префікси лише модифікують їхнє основне значення. Наприклад: *збагатіти* – «стати багатим». // чим, з чого. «Стати багатим за рахунок чого-небудь». // на що. «Придбати що-небудь, розкритися на щось»; *збагатіти* – «док. до багатіти»; *розбагатіти* – «стати багатим». // на що, розм. «Придбати, одержати що-небудь». // на чому. «Дістати щось як основу для створення багатства, достатку»; *побагатіти* – «стати багатими (про всіх або багатьох)».

У межах вербальної зони фіксуємо кілька похідних, утворених **постфіксальним способом** творення: *збагачуватися* – «1. чим, на чому і без додатка. Ставати багатим, збільшуючи прибутки, майно і т. ін. 2. чим, на що, перен. Поповнюватися чим-небудь, набувати чого-небудь цінного. 3. чим, на що і без додатка. Ставати багатшим за складом, змістовнішим, досконалішим. 4. спец. Ставати насиченішим корисними речовинами внаслідок певного процесу (про руду, вугілля, ґрунт і т. ін.). 5. тільки недок. Пас. до збагачувати».

Непродуктивними в аналізованому словотвірному гнізді є **префіксально-суфіксальний** (*збагатіти* – «1. Зробити кого-, що-небудь багатим, збільшуючи прибутки, майно і т. ін. 2. перен. Зробити кого-, що-небудь багатшим за складом або змістовнішим, досконалішим») та **суфіксально-постфіксальний** способи деривації (*багатітися* – «ставати багатим»).

Адвербативів указанного словотвірного гнізда зафіксовано 19. Найчастіше реалізують своє значення суфікси **-о-**, **-ечко** (*багачечко* – «досить багато; те саме, що багаченько»). Для деяких похідних словотвірного гнізда з вершиною *багатий*, уважаємо, властивою є подвійна мотивація. Так, зокрема, прислівники *пребагато* – «1. присл. до пребагатий 2. присл. У дуже великій кількості; дуже багато», *небагато* – «1. присл. до небагатий 2. присл. Мало, не дуже багато», *багаченько* – «1. присл. до багаченький 2. присл., розм. Досить багато» та ін. у першому значенні мотивуємо прикметниками *пребагатий*, *небагатий*, *багаченький*, у другому – прислівниками *багато*. З огляду на це адвербативи утворюються суфіксальним або префіксальним способом.

У словотвірному гнізді з вершиною *багатий* є похідні з синонімічним або й тотожним значенням: *багато*, *багацько*, *багатьмо* («у великій кількості; протилежне мало; купа, безліч»); *небагато* і *небагацько* (тотожні значення «мало, не дуже багато»); *багаченько* і *багачечко* («досить багато»); *пребагато* і *пребагацько* («дуже багато»).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, проаналізувавши будову, організацію й структурно-семантичні особливості словотвірного гнізда з вершиною *багатий* (95 похідних одиниць), ми з'ясували, що твірне *багатий* має високий словотвірний потенціал, що спричинено лінгвістичними та соціокультурними чинниками. Глибина гнізда дорівнює п'ятьом дериваційним крокам. Найактивніше дериваційні процеси відбуваються на другому й третьому ступенях похідності. Дери-

вати реалізують свої значення в усіх чотирьох частиномовних блоках, у яких найпродуктивнішим є суфіксальний спосіб. Аналіз названого гнізда продемонстрував різноманітність системи словотвірних відношень між твірними та похідними (парадигматичні та синтагматичні). З'ясовані структурно-семантичні особливості організації гнізда допоможуть спрогнозувати шляхи його подальшого розвитку, зрозуміти принципи й особливості побудови інших словотвірних гнізд. Словотвірну активність твірного визначають його атрибутивні лексико-граматичні особливості, полісемантичність, відсутність сполучувальних обмежень у поєднанні з різноманітними афіксами, суспільна потреба у відповідних номінаціях із коренем *багат-*, функційні властивості вершинного слова аналізованого гнізда.

Література:

1. Лесюк М. П. Семантико-дери́ваційні зв'язки у словотвірному гнізді з коренем *-біг-* у сучасній українській мові. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*: зб. наук. пр. Київ, 1983. С. 180–186.
2. Клименко Н. Ф. Словотвірне гніздо. *Українська мова: [енциклопедія]*. – Київ : Укр. енциклоп., 2000. С. 573.
3. Селіванова О. О. Словотвірне гніздо. *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 565–566.
4. Дияк О. В. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд із коренями на позначення металів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 21 с.
5. Степаненко О. К. Семантика і структура словотвірних гнізд із вершинним соматичним компонентом : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2010. 24 с.
7. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ : Рад. школа, 1982. 208 с.
8. Стишов О. А. Словотвірні гнізда з вершинами-неологізмами в сучасних українській і російській мовах. *Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст.* Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2008. Вип. XVII : Лінгвістика і літературознавство. С. 7–16.

Dudka O. Composition and structure of the derivational family with the top word “bagatyi”

Summary. The article is a continuation of the study of the word-formative nest as an important complex unit of the general system of modern word-formation using the example of the derivational nest with the vertex rich. The work examines the structural and semantic features of the specified nest, reveals the derivational capacity of the creative base, establishes the depth of the word-forming nest, traces the realization of word-forming values of derivatives and the productivity of word-forming methods in different part-language blocks. It is emphasized that the derivational structure of any word as a structurally complex linguistic unit can be correctly interpreted in comparison with other related words in the word-forming nest, and it is the derivational nests that perform the systematizing function of the word-forming level of the language. In view of this, the importance of the study of specific nests in modern linguistics was noted both for clarifying their typology and for solving the issues of the internal organization of the lexical system.

As a result of the analysis of the derivational nest, the diversity of the system of word-forming relations between the original and the derived (paradigmatic and syntagmatic) was revealed. It has been found that the creatively rich has a high word-forming potential caused by linguistic and socio-cultural factors. The depth of the nest is found to be five derivative steps. The most active derivational processes occur in the second and third degrees of derivation. Derivatives realize their meanings in all four part-language blocks, the most productive of which is the suffix method of derivation. It was found that the word-forming activity of the creative element is determined by its attributive lexical-grammatical features, polysemanticity, the absence of conjunctive restrictions in combination with various affixes, the social need for appropriate nominations with the root rich-, functional properties of the top word of the analyzed nest. It is noted that the revealed structural and semantic features of the organization of the nest will help to predict the ways of its further development, to understand the principles and features of the construction of other word-forming nests.

Key words: derivational family, word-formation paradigm, word-formation chain, word formation meaning, degree of word-formation.

*Григорян Н. Р.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**Дьоміна Н. Ю.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ІНТОНАЦІЙНІ МАРКЕРИ АРГУМЕНТАТИВНИХ INTERNET ЗМІ (НА МАТЕРІАЛІ VIDEO-ПОДОРОЖІ)

Анотація. Статтю присвячено інтонаційним засобам, які впливають на аргументативні Internet ЗМІ, а саме video-подорожі. Internet присутній в житті кожної людини і стає потужною платформою для створення впливу на людей. З точки зору аргументації відео матеріал стає особливо зручним для здійснення певного впливу на аудиторію, так як він поєднує в собі як візуальне зображення, так і аудіо супровід. Формат відеоблогінгу є найпопулярнішим серед людей, котрі хочуть звертатися до великої аудиторії. Інформація в інтернеті розповсюджується з колосальною швидкістю, тож підіймаючи важливі теми для суспільства через відео блог у людини з'являється можливість промовляти на величезну аудиторію та просувати свої ідеї. Саме тому в мовленні відеоблогерів велику роль займає тема переконування та аргументації.

Впливовий блогер це той, хто вміє грамотно висловлювати свої думки, аргументувати свою позицію та переконати людей в правильності думки. Важливим фактором впливовості блогу є особиста довіра аудиторії до блогера, його відвертість. Можна спостерігати у відео подорожей, де особистісні розважальні блоги мають більший вплив на аудиторію, тому, що на відміну від інформаційних, є більш емоційно забарвленими. Аудиторія відчуває більшу довіру, коли людина радить відвідати ті чи інші місця з призи власного досвіду. Завдяки їм аудиторія аналізує ступінь залученості автора у тему та його емоції.

У результаті проведення дослідження, було виявлено, що інтонаційні засоби грають важливу роль в аргументації та впливі на реципієнта. Правильна інтонаційна організація тексту спонукає реципієнта зробити остаточні висновки, або навіть змінити свою думку, щодо тієї чи іншої інформації. В свою чергу інтонаційна організація мовлення допомагає аудиторії аналізувати ступінь залученості автора у тему, а диктора підтримує у здійсненні потрібного впливу на аудиторію, викликаючи певні емоції. Зміни в інтонаційних характеристиках мовлення, зокрема збільшення швидкості темпу мовлення в розважальних відео, свідчать про загальну тенденцію до експресивності та вираження емоційності як у дикторів-чоловіків, так і у дикторів-жінок.

Ключові слова: аргументація, блогер, ЗМІ, комунікація, інтонація, переконування.

Комунікація є фундаментальним аспектом усіх форм людської діяльності, виконуючи важливу роль як у індивідуальних, так і в колективних контекстах. Вербальне спілкування не лише сприяє передачі та засвоєнню соціального досвіду, але й важ-

ливе для розвитку особистості та підтримки емоційних зв'язків між особами. Воно служить основним інструментом для артикуляції думок, прийняття нової інформації, та інтерпретації значень, базуючись на особистих переживаннях.

Кожен мовний вислів несе потенціал модифікації ментального простору та знань співрозмовника. Цей процес може бути розглянутий як безперервне емоційне та концептуальне втручання, яке трансформує особистісні координати у світоглядній перспективі.

Адресант, керуючись своїми цілями та намірами, створює логічну та смислову структуру тексту. Такий вплив має на меті досягнення певної цілі та визначає основні мовні засоби, які застосовуються для досягнення ефективності комунікації.

Адресант прагне, виходячи з власних психологічних установок та мотивації, переконати співрозмовника в істинності своїх переконань або надати інформацію про певний факт. Основною метою мовленнєвого акту є вплив на систему поглядів адресата за допомогою мовних засобів.

Об'єкт дослідження – інтонаційні особливості аргументативних Internet ЗМІ (Засобів масової інформації) на матеріалі відео-подорожі.

Предмет дослідження – зміна інтонаційних характеристик у промовах дикторів чоловіків та жінок у відео-подорожі, які мають на меті переконати аудиторію у певному погляді або ідеї.

Мета дослідження полягає в аналізі інтонаційних особливостей аргументативних виразів на матеріалі відео-подорожей, які публікуються в Internet ЗМІ.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- визначити сутність аргументації як складової поняття переконування;
- окреслити особливості Internet дискурсу ЗМІ;
- надати визначення теоретичних понять «інтонація, просодія, відео блог»;
- дослідити інтонаційні характеристики аргументативних Internet ЗМІ (на матеріалі відео-подорожі).

Теоретичні та методологічні основи роботи ґрунтуються на вивченні теоретичних аспектів праць А. Д. Белової [1], Н. О. Кравченко [2], Н. О. Бігунової [3], О. О. Жигаліної [4], І. С. Шевченко [5],

Історично аргументація займала важливе місце в інтелектуальних розважаннях людства, про що свідчить залучення до

її вивчення філософами Давньої Китаю, Індії, а також античними мислителями, такими як Протагорас, Сократ, Платон та Аристотель. Згідно з дослідженнями А. Белової, внесок Аристотеля у розвиток аргументації є критичним у формуванні основ логіки. Особливий інтерес до аргументації виявився у 1960-х роках завдяки роботам таких вчених, як Х. Перельман, Г. Джонстон та С. Тулмін. В цей період з'явилися ключові питання, пов'язані з природою аргументації, впливом особистості на процеси аргументування, свободою в аргументації та її взаємозв'язками з доказовістю та міжособистісними відносинами [1, с. 15].

Структура аргументації комплексується за рахунок включення комунікативних елементів. Вона не лише охоплює тезу, аргументи та демонстрацію, але й інтегрує спеціалізовану термінологію, актуальну для даного тексту, та концепти, характерні для певної сфери знань. У комунікативному процесі аргументації важливу роль відіграють також учасники: автор (адресант) як інтерпретатор ідеї та адресат, до якого спрямоване обґрунтування, які взаємодіють у межах аргументаційної структури.

Аргументація у дискурсі розглядається не лише як логічний процес, а й як інтелектуальна діяльність, спрямована на критичний аналіз та відбір аргументів і доказів. Цей процес передбачає розгляд альтернативних можливостей та оцінку логічних імплікацій, з наступним синтезом різних точок зору та вибором відповідних засобів для їх кларифікації та ілюстрації [6, с. 55].

Аргументація, що є фундаментальним елементом процесу переконання, займає важливу роль у взаємодії особистості зі світом поглядів та ідей. Основна мета аргументації полягає у раціональному обґрунтуванні та обороні особистих переконань з метою впливу на інших. Цей процес включає зважене використання логіки, ефективні комунікаційні навички та застосування різних стратегій для переконання слухачів.

У сучасний період, коли Інтернет формує не тільки комунікаційні практики, але й структуру інформаційного простору, дискурс інтернет-ЗМІ набуває ключового значення у формуванні та змісті публічних дискусій. Мас-медіа, адаптуючись до викликів сучасності, активно інтегруються у цифрове середовище, використовуючи його переваги та особливості.

З кінця ХХ століття в галузі наукової лінгвістики сформувався поняття «медіадискурс», який демонструє особливо динамічний розвиток. Медіадискурс являє собою комплекс різних засобів комунікації та методів передачі інформації, створюючи медійне середовище, яке завдяки відкритості інформаційного простору, має потенціал до неперервних трансформацій та адаптацій, відповідаючи на соціальні зміни [7, с. 207].

Інтернет-дискурс, який активно використовується у повсякденному житті стає ключовим елементом у формуванні людської думки. Комунікація в інтернет-мережі перетворюється на багатовимірний діалог, що реалізується через мас-медіа та публічні відносини. Цей процес відкриває можливості для створення та розповсюдження різноманітних інформаційних потоків, забезпечуючи активну взаємодію з різними аудиторіями.

Інтернет-дискурс являє собою унікальне інформаційне середовище, що трансформує комунікативний контекст, адаптуючи його до актуальних ціннісних орієнтацій і заповнюючи існуючі лакуни в суспільній свідомості, що сприяє поширенню нетрадиційних форм сприйняття [5, с. 105]. Об'єм доступної

цифрової інформації на різноманітні теми робить Інтернет-дискурс особливо популярним. Користувачі мають змогу за допомогою пошукових систем вільно знаходити різноманітні інформаційні ресурси в мережі.

Актуальність інтернет-інформації стає ключовим фактором у засвоєнні глобальних чи локальних соціально-політичних процесів адресатом. «Інформатизація» суттєво впливає на всі аспекти соціального життя, починаючи від особистісних практик і закінчуючи міждержавними відносинами. Це перетворює Інтернет-дискурс на значний елемент розвитку людства в рамках культивування інформаційної культури особистості. Інтернет як інструмент комунікації сприяє диверсифікації інформаційних потоків та подоланню ізоляції, зокрема відчуття відчуження адресата.

Засоби масової інформації та PR-служби грають істотну роль у розробці та дистрибуції новин, забезпечуючи взаємодію між індивідуальними особами та соціальними групами. Створення єдиної інформаційної сфери між виробниками та цільовою аудиторією створює умови для активного впливу стейкхолдерів на соціальний простір, де відбувається взаємодія владних структур із суспільством.

Інтернет-дискурс складається з множини цифрових продуктів, що функціонують у цифровому середовищі, визначеному лінгвістичними та паралінгвістичними параметрами, які сприяють реалізації комунікативної та когнітивної активності [5, с. 107].

Жанрова характеристика контенту веб-сайтів залежить від діяльності організації, її цілей та цільової аудиторії. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформатизації обумовлений здатністю споживання інформації, задовольняючи як індивідуальні, так і колективні комунікативні потреби. Мовленнєва взаємодія в Інтернеті здійснюється через креолізовані тексти, що існують у єдиному часово-просторовому континуумі, дозволяючи користувачам долучатися в будь-який час та співстворювати його. Важливим є залучення концепції гіпертекстуальності, яка дозволяє створювати нелінійні, але змістовно узгоджені тексти [8, с. 227].

Комунікативна організація через засоби масової інформації відіграє ключову роль у визначенні механізмів функціонування комунікаційних процесів. Медіадискурс являє собою форму опосередкованої комунікації, де безпосередній контакт відсутній, але вплив мас-медіа формується в рамках соціальної системи, яку вони репрезентують. Комунікативний вплив розглядається як засіб стимулювання адресата до певних дій.

Вербальний вплив відображає соціальні відносини у комунікації. Ініціальна фаза комунікації обумовлена ідентифікацією соціальних характеристик мовленнєвої ситуації, яка включає ідеологічні аспекти. Визначення соціального статусу учасників сприяє створенню взаємних перцепцій за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації. Невербальні методи проявляються у статусних актах, які регламентують поведінку комунікаторів та формують феномени «офіційного та творчого я». Дослідження таких аспектів комунікації у сучасному суспільстві відкриває ключові аспекти взаємодії та впливу мовленнєвих засобів на соціальні відносини та культурні практики.

Ключовим аспектом дискурсу в медіапросторі Інтернету є акцент на інтерактивності. Онлайн-висловлення не обмежені лише розповсюдженням інформації; вони також спонукають до активної участі, взаємодії та обговорення. Це відкриває можли-

Результати дослідження інтонаційних особливостей: висотного рівня (%), темпу (%), гучності (%)

ЗМІ	диктори	висотний рівень			темп			гучність		
		висок	серед	низьк	швидк	норм	сповіл	гучно	норм	серед
Інформаційні	БАЧ	44,4	38,9	16,7	33,3	44,4	22,2	16,7	55,5	27,8
	БАЖ	45,5	36,4	18,2	27,3	27,3	45,4	18,2	54,5	27,3
Розважальні	БАЧ	33,3	40	26,7	53,3	40	6,7	13,3	60	26,7
	БАЖ	57,1	35,7	7,2	51,2	28,5	14,3	21,4	71,4	7,2

вості для глибшого залучення аудиторії, сприяючи створенню значущих дискусій, що відображають цінності учасників.

Інтерактивність у медіадискурсі Інтернету проявляється через коментарі, форуми, опитування, соціальні мережі та інші форми активної участі користувачів. Це дозволяє читачам та глядачам не лише споживати контент, а й висловлювати власні думки, ділитися поглядами з іншими користувачами, та взаємодіяти з авторами контенту. Така форма спілкування робить інформаційний обмін більш демократичним та відкритим, що важливо для розвитку громадської думки та забезпечення диверсифікації висловлених думок та підходів, а також для формування майданчика для обговорення релевантних суспільних питань.

Дискурс Інтернет-ЗМІ характеризується унікальною динамікою, де ключовими стають швидкість реагування, глобальне охоплення та активна взаємодія. Вивчення цього дискурсу підкреслює значущість сучасних медіа та їх аудиторії у цифровій добі, відкриваючи простір для аналізу впливу цифрових медіа на суспільні процеси [8, с. 205].

На основі аналізу вибірки відеоматеріалів для цього дослідження можна визначити два основні типи відеоконтенту: розважальний та інформаційний. Розважальні відео, зазвичай у форматі блогів, представляють невігдані зйомки, де автор ділиться особистими враженнями від відвідування локацій. Інформаційні відео включають детальні поради стосовно різноманітних аспектів подорожей, таких як проживання, транспортні маршрути, визначні пам'ятки та культурні особливості країн, і часто включають підготовлені заздалегідь тексти, які можуть бути представлені з використанням графічних вставок.

Методики аналізу інтонаційних особливостей, які визначають функцію переконування, як у даному дослідженні, так і в основі українських праць з експериментальної фонетики, складає комплексний метод експериментально-фонетичного аналізу інтонації, розроблений Н. О. Кравченко [2, с. 227] та Н. О. Бігуною [3, с. 230].

Експериментальним матеріалом дослідження виступили висловлювання, виконані британськими носіями, зібрані з відеохостингової платформи YouTube. Обрані для дослідження матеріали представляли собою різноманітні відеоблоги з туристичною тематикою. Загальна кількість уривків склала 24, серед яких 58 переконуючих висловів. Сучасність і поширеність терміна «відеоблог» відображається у його широкому вжитку в контексті сучасних технологічних та соціальних трендів, що сприяють залученню нових користувачів соціальних мереж.

Обрані для аналізу уривки з переконувальним характером були піддані детальному аудиторському аналізу. Цей етап включав роботу з інформантами, яка дозволила не тільки поглибити результати первинного слухового аналізу, виконаного дослідником, але й визначити ступінь відмінностей та особливості ідентифікації переконувальних фраз у медіатекстах. Процедура аналізу включала:

- членування медіатекстів на синтагматичні одиниці;
- визначення суб'єктивно сприйнятих ознак інтонації, таких як:

Висотний рівень: низький, середній, високий;

Швидкість вимови (темп): повільна, середня, швидка;

Гучність вимови: тиха, нормальна, гучна;

Паузація: довгі, середні, короткі паузи.

На основі дослідження було зроблено висновок, що для інформаційних тревел відео дикторів чоловіків характерне використання високого висотного рівня, середнього темпу мовлення, нормальної гучності та коротких пауз, що є оптимальним для представлення певних фактів та рекомендацій. Щодо розважальних тревел відео, то диктори чоловіки використовують коротку паузацію, нормальну гучність, але вже швидкий темп мовлення та середній висотний рівень, що вказує на більшу експресивність та бажання швидше поділитися своїми враженнями та рекомендаціями.

В інформаційних відео жіночої реалізації було використано високий висотний рівень, сповільнений темп мовлення, нормальну гучність та коротку паузацію. Ці характеристики є майже ідентичними з результатами чоловічої реалізації, окрім темпу мовлення, чоловікам присутній більш швидкий темп в інформаційних відео.

В свою чергу у розважальних тревел відео диктори жінки використовують також нормальну гучність, коротку паузацію та високий висотний рівень і швидкий темп мовлення, що свідчить про емоційність та експресивність в розважальних тревел відео.

Роблячи підсумок на основі зробленого дослідження, було встановлено, що інтонаційні маркери грають важливу роль в аргументації та впливі на реципієнта. Правильна інтонаційна організація тексту спонукає реципієнта зробити остаточні висновки, або навіть змінити свою думку, щодо тієї чи іншої інформації. В свою чергу інтонаційна організація мовлення допомагає диктору у здійсненні потрібного впливу на аудиторію, викликаючи певні емоції.

Література:

- Белова А. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. доктора філол. наук: 10.02.04; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 30 с.
- Кравченко Н. О. Синергічність англійського релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса, 2017. 408 с.
- Бігунова Н. А. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Одеса: КМ ОМД, 2017. 600 с.
- Жигаліна О.О. Блог як гіпержанр інтернет-комунікації / О.О. Жигаліна // Психолінгвістика. - Переяслав, 2009. Вип. 4. С. 210–216.
- Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія. Харків: Константа, 2005. С. 105–117.
- Сірінюк-Долгарьова К. Г. С402 Глобальний новинний дискурс : тенденції функціонування англомовних інтернет-медіа : монографія. К.: ЦВП, Запоріжжя : ЗНУ, 2012. 183 с.

7. Мацкевич О. О. Порівняння інтернет-ЗМІ та інших суб'єктів, що діють у сфері масової інформації. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук.пр. /редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2013. Вип. 70. С. 202–209.
8. Каплій О. В. Інтернет-видання ЗМІ як новий вид традиційних ЗМІ: поняття та сучасний стан конституційно-правового регулювання. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН молодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2011. Вип. 61. С. 227–235.
9. Gibson C. Locating Geographies of Tourism. *Progress in Human Geography*. NSW, 2008. V. 32. № 3. P. 407–422.

Grigorian N., Dyomina N. Intonation peculiarities of argumentative Internet mass media based on the video-travel

Summary. The article is devoted to intonation means that influence argumentative Internet mass media, namely video-travels. The Internet is present in every person's life and is becoming a powerful platform for creating influence on people. From the point of view of argumentation, the video material becomes particularly convenient for making a certain impact on the audience, as it combines both a visual image and an audio accompaniment. The video blogging format is the most popular among people who want to reach a large audience. Information on the Internet spreads at a tremendous speed, so by raising important topics for society through a video blog, a person has the opportunity to speak to a huge audience and promote his

ideas. That is why the topic of persuasion and argumentation plays an important role in the speech of video bloggers.

An influential blogger is someone who knows how to express his thoughts competently, argue his position and convince people of the correctness of his opinion. An important factor in the influence of a blog is the personal trust of the audience in the blogger, his frankness. It can be observed in travel videos, where personal entertainment blogs have a greater impact on the audience, because, unlike informative ones, they are more emotionally colored. The audience feels more trust when a person advises to visit certain places from the prism of his own experience. Thanks to them, the audience analyzes the author's degree of involvement in the topic and his emotions.

As a result of the research, it was found that intonation means play an important role in argumentation and influence on the recipient. The correct intonation organization of the text prompts the recipient to make final conclusions, or even change his mind, regarding this or that information. In turn, the intonation organization of speech helps the audience to analyze the author's degree of involvement in the topic, and supports the announcer in making the desired impact on the audience, evoking certain emotions. Changes in the intonation characteristics of speech, in particular, an increase in the speed of the speech tempo in entertainment videos, indicate a general tendency towards expressiveness and expression of emotionality in both male and female announcers.

Key words: argumentation, blogger, communication, mass media, intonation, persuasion.

Заєць В. Г.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української мови

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ПАРАМЕТРИ СЛОВОТВОРЕННЯ АГЕНТИВІВ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ В. ШКЛЯРА, МАКСА КІДРУКА, ЛЮКО ДАШВАР)

Анотація. Зроблено спроби проаналізувати продуктивні словотвірні типи назв агентивів у художньому стилі сучасної української літературної мови. Увагу зосереджено на продуктивних словотвірних типах виконавців дії в художньому стилі. Доведено, що в україністиці мовна практика сучасної художньої прози розглядається як втілення умінь письменника лексичними засобами передавати співіснування мови на тлі концептуальної картини світу. Обґрунтовано, що словотвірна система сучасної української літературної мови має тісний зв'язок з іншими мовними рівнями (фонологією, морфологією, синтаксисом та граматиною) дає можливість відстежити параметри вираження особи у функційних стилях, зокрема художньому. Відзначено, що формування словотвірних норм у художній прозі відбувається шляхом відмежування від запозичених словотвірних ресурсів. Помічено в художніх творах новітньої доби тенденцію до відродження словотвірної норми, її відповідність чинним мовним нормам, сталість та константність літературних взірців, водночас зафіксовано певну нестабільність, рухливість, подекуди мінливість. У досліджених текстах помічено чисельну групу агентивів, що постали під впливом тенденції до автохтонізації. Зазначено, що жанрові особливості художнього тексту відображають авторський підхід до виваженого використання українськомовних словотвірних варіантів для номінування діячів. Зроблено висновки, що в аналізованих текстах художніх творів є нестабільність у вживанні афіксів на позначення осіб. Позначено активність в іменниковому словотворенні агентивів «за місцем народження, проживання», що марковані похідними дериватами чоловічого роду з суфіксами *-анин (-янин), -ин, -ак (-як)*, зазначено варіантність суфіксів щодо найменування осіб цього типу. Помічено конкуренцію між малопродуктивним словотвірним типом іменників із суфіксом *-ір* та продуктивним типом з суфіксом *-ик*. Зафіксовано в художній прозі стилістичну функцію словотвірного типу «відсубстантивних іменників на позначення людей за родом діяльності, фахом» з суфіксами *-ар (-яр), -ець (-івець, -овець), -ник, -ік (-їк), -ир, -ист (-іст)*. Зазначено про зниження продуктивності віддієслівних іменників із суфіксом *-тель*, іменникового суфікса *-ун*. Доведено, що мовна норма художньої прози новітньої доби демонструє слабкі та сильні словотвірні типи для маркування осіб за приналежністю до певного місця народження, проживання. Позначено продуктивність одного словотвірного типу пов'язана з частотністю вживання в узусі, зі здатністю до взаємозаміщення та конкуренції.

Ключові слова: сучасна українська мова, функціонування, лексика, тенденція, словотвірна норма, словотвірний тип.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Українська літературна мова художнього стилю в останні три десятиріччя утверджувала престиж надбання нації, об'єднувала носіїв навколо словотворчості письменників, ілюструвала особливості авторського ідіостилу. В україністиці мовна практика сучасної художньої прози розглядається здебільшого у площині особливостей словотворчості окремого автора або авторів, що контекстуально втілює уміння письменника лексичними засобами передавати співіснування мови на тлі концептуальної картини світу. Словотвірна норма художнього стилю письменників була предметом низки досліджень українських мовознавців, зокрема Н. М. Сологуб, А. П. Коваль, С. Я. Єрмоленко, О. А. Стишова, В. А. Чабаненка, В. П. Олексенка, Н. С. Голікової, Д. В. Мазурик, О. М. Строкаля, О. О. Жижоми та ін.

Літературні тексти новітньої доби ілюструють поєднання усіх функційних стилів в авторському висловленні, водночас у мові художньої прози відстежуємо динаміку мовної норми, що має втілюватися у практику мовлення узусу.

Помічено, що в українському словотворенні відбуваються зміни, які на думку К. Г. Городенської пов'язані з «розгортанням внутрішньомовних процесів, спрямованих на зміцнення автохтонних словотвірних варіантів та збереження самобутності національного словотворення» [1, с. 3–4]. Мова художньої літератури, на думку О. П. Олексенка, виступає особливим видом мистецтва, «що покликаний відображати різноманітні грані нашої дійсності, надто чутливо реагує на усе нове та актуальне, тим самим стає одним із джерел функціонування новостворених лексем» [2, с. 230]. Тоді як на думку Н. С. Голікової, художня творчість «письменників, які в усі часи продукували високохудожнє слово, що слугувало зразком, естетичним виміром для літературної мови та її нормативного кодексу» [3, с. 65].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Жанрові особливості художнього тексту відображають авторський підхід до виваженого використання українськомовних словотвірних варіантів для номінування героїв. Продуктивність одних словотвірних типів помітно зросла, тоді як інших типів стала спадати, або взагалі відійшла на периферію. Обстежений корпус текстів художнього дискурсу показує чисельну групу похідних дериватів, які постали під впливом автохтонізації.

Аналізовані художні твори новітньої доби експліцитно демонструють з одного боку, тенденції відродження словотвірної норми, її відповідність чинним мовним нормам, сталість

та константність літературних взірців, а з іншого – певну нестабільність, рухливість, подекуди мінливість. Поділяємо думку П. С. Селігея, який стверджує, що «добираючи мовні засоби, колектив завжди оцінює їх як правильні або неправильні, доречні або недоречні, гарні або негарні. Позитивно оцінений мовний елемент кодифікується в нормативних словниках, граматиках і стає обов'язковим для носіїв літературної мови. Суспільство різними способами заохочує мовців неухильно дотримувати норм» [4, с. 83]. Іменникові категорії особи в текстах художнього стилю представлені дериватами з продуктивними і малопродуктивними суфіксами. Опираємося на дослідження А. М. Нелюби, який виділяє «словотвірні розряди особи за місцем роботи і навчання, місцем проживання і перебування, територіальним походженням, політичними й суспільними смаками і вподобаннями, зовнішнім виглядом і внутрішніми ознаками, за професією, видом занять і діяльності, соціальним станом, за хворобою» [5, с. 39].

Свого часу І. Ковалик зауважував, що «об'єктивно в мовній дійсності виявляються різні ступені продуктивності тих чи інших словотвірних типів чи самих афіксів, їх можна поділити на живі – продуктивні, малопродуктивні, непродуктивні, вимираючі і мертві, хоча встановлення відповідної шкали продуктивності – справа надзвичайно складна, оскільки досі ще не вироблено об'єктивних наукових критеріїв визначення ступеня продуктивності як окремих афіксів, так і окремих словотвірних типів» [6, с. 226]. Тоді як П. С. Селігей зауважує, що «стильові норми допомагають авторові знайти найкращі, найдосконаліші засоби для передавання потрібного змісту» [3, с. 8].

Відомо, що «мова художньої літератури виявляє виразну тенденцію до індивідуалізації висловлення, до пошуку таких засобів мовної виразності, які б асоціювалися з індивідуальною мовотворчістю, з мовним новаторством, з характерними ознаками творчої мовної особистості» [5, с. 39].

Жанрові особливості художнього тексту та авторський підхід зумовили до виваженого аналізу використання українськомовних словотвірних варіантів для номінування героїв. Водночас зазначимо, що продуктивність одних словотвірних типів агентивів помітно зросла, тоді як інших типів стала спадати, або взагалі відійшла на периферію. Обстежений корпус текстів художнього дискурсу показує чисельну групу похідних агентивів, які постали під впливом автохтонізації.

Метою статті є встановлення параметрів словотворення агентивів художнього твору постмодерної доби.

Об'єктом дослідження стали агентиви художніх творів В. Шкляра, Макса Кідрука, Люко Дашвар.

Фактографічним підґрунтям розвідки стали похідні деривати, що відібрані методом фрагментарної вибірки з текстів художніх творів «Маруся» (В. Шкляр), «На Зеландію!» (Макс Кідрук), «Село не люди» (Люко Дашвар).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналізовані художні твори новітньої доби експліцитно демонструють з одного боку, тенденції відродження словотвірної норми, її відповідність чинним мовним нормам, сталість та константність літературних взірців, а з іншого – певну нестабільність, рухливість, подекуди мінливість.

Зокрема помічено, що в іменниковому словотворенні художньої прози новітньої доби активістю позначений словотвірний тип на позначення осіб «за місцем народження,

проживання» похідними дериватами чоловічого роду з найуживанішими суфіксами *-анин (-янин)*, *-чанин*, *-ин*, *-ак (-як)*, на взір: *австріяк*, *батуринець*, *галичанин*, *житомирянин*, *наддніпрянець* та ін. Проте зауважимо, що об'єктивний аналіз мовної дійсності дає підстави відзначити конкуренцію словотвірного типу іменників з суфіксом *-анин (-янин)* та *-ець*. В узусі відомі кодифіковані варіанти назв мешканців населених пунктів, що виступають твірними для утворення варіантів похідних, на взір: *житомирянин* та *житомирець* [7, с. 666]. Пор.: *За фермою – глиняна мазанка глухої бабки Килини, і другу дорогу ще видко серед буряків – не тому, що шанівці полюбляють ходити до розтрощеної будівлі та згадувати добрі часи <...>; Ніхто із шанівців не розуміє, хто й навіщо проклав свого часу цю колію до курану, що височіє біля села* [9, с. 10]. Сильну словотвірну норму фіксують назви осіб у пригодницькому романі Макса Кідрука [10], що мешкають в інших країнах, на зразок: *египтянин*, *кубанець*, *македонянин*, *новозеландець*, *сирієць*, *флорентієць*. Пор.: *Новозеландець виграв у конкурсі дружину з України* [10, с. 34]; *Посеред тижня в «Cairo Stars» лишилося тільки троє постояльців: флорентієць Марко, його дружина Мійя і я* [10, с. 94]; *Новозеландець виграв у конкурсі дружину з України* [10, с. 34]; *Стерши на попіл перські війська під Іссом, великий македонянин узимку 332–331 рр. до н.е. прийшов у Єгипет* [10, с. 30]; *Нубійці досягли свого* [10, с. 32]; *Посеред тижня в «Cairo Stars» лишилося тільки троє постояльців: флорентієць Марко, його дружина Мійя і я* [10, с. 94]; *– Ми не австріяки, пане отамане. Ми галичани* [11, с. 18]; *Вона [Сашуня] й розмовляла грамотніше за всіх, повчала Лесика, хоч він був старший за неї на два роки, казати «він», а не «вин», «огірки» замість «гурки», «стеля», а не «столя», дарма що так по-тутешньому говорили всі горбулівці* [11, с. 25]; Пор.: *– А так, не підуй, і все! Бо ви австріяки!* [11, с. 17]. Словотвірний тип іменників на позначення осіб «за територіальними ознаками» зберіг свою продуктивність у художній прозі історичної тематики. Стійкість словотвірної норми досягається завдяки суфіксам *-ець* чіткості в передаванні історичних подій, відомих персоналій. Пор.: *Стара діва з розмазаною на лиці крейдою штурхала гострими кулаками засмаглого козака під ребра, щипала його, називала «чортів гуцул», не відрізняючи наддніпрянця від галичанина* [11, с. 129]; *Горбулівці пояснять Санькові, що він прикінчив самого Аралова, бо знайдуть у вбитого срібний портсигар, на якому вигравіювані ведмедики в ранковому лісі, і віддадуть той портсигар Санькові як його законну трофейну здобич* [11, с. 43]; *Соколовці, які завжди билися з власної волі, а не тоді, коли приспичить ворогові, розгублено поглядали то на Марусю, то в дальній кінець дороги, де руханина ставала чимраз помітніша* [11, с. 294].

У такий спосіб важко визначити сильну норму для маркування осіб, приналежних до місця народження, проживання. Свого часу І. Ковалик зауважував про таку складність у визначенні ступеня продуктивності як окремих афіксів, так і окремих словотвірних типів [12, с. 226]. Вчений вважав, що «об'єктивно в мовній дійсності виявляються різні ступені продуктивності тих чи інших словотвірних типів чи самих афіксів, їх можна поділити на живі – продуктивні, малопродуктивні, непродуктивні, вимираючі і мертві» [12, с. 226].

Мовознавцями помічено й зафіксовано в чисельних розвідках тенденцію націоналізації в українському словотворенні, «яка виявляється в свідомому віддаленні, відмежуванні від

словотвірних варіантів чи словотвірних синонімів, спільних або запозичених з російської мови та у зміцненні національних варіантів» [13, с. 55].

У художній прозі певну стилістичну функцію виконують словотвірні типи «відсубстантивних іменників на позначення людей за родом діяльності, фахом» з такими суфіксами: **-ар (-яр), -ець (-івець, -овець), -ник, -ік (-їк), -ир, -ист (-іст)**, на взір: *господар, верхівець, духівник, кіннотник, поручник, соратник, кавалерист, конторник, піарник, прозаїк, командир, активіст, машиніст, напарник, пейзажист*. Пор.: *Щоправда, верхівець той був невеличкий, – як на отамана, зовсім дрібний, – а не те, що вони побачили ще через хвилю, ошелешило не тільки поручника Гіряка [11, с. 58]; Завелася якась нова порода активістів на чолі з Мойсеєм Токарським, а біля них крутилася і нова порода жінок <...> [11, с. 28]; Зрештою конторник по-армійському відсалютував [10, с. 123]; Старанно нотував тези з доповідей фінансистів із 35 країн, а коли в лютому 2003-го світ побачив остаточний звіт комісії, вивчав його ретельно і вдумливо [9, с. 69]; Я піарник, а тому добре знаю, що кажу [10, с. 161]; Червоний командир у чорній шкіряній й темно-синьому галіфе лежав долілиць, зарившись носом у землю [11, с. 66]; Перші кіннотники на правому крилі врізалися в галицькі лави, кілька стрільців упали під їхніми шаблями [11, с. 54].* Помічено деривати **бандит та бандюг**. Пор.: *– Я не бандит, – сказав він [Євген Соколовський]. І потім ще не раз повторював ці слова: – Я не бандит [11, с. 58]; Дядько Роман біля кургану кону Залусківського стереже від бандюг [9, с. 26].*

На наше глибоке переконання, час продемонструє норму сильну, яка буде мовцями вибрана, тоді як слабка – відійде на периферію як така, що відкинута узусом. Малопродуктивним на сучасному етапі став словотвірний тип віддієслівних іменників із суфіксом **-тель**. Сучасна художня проза експлікує такі похідні деривати, на зразок: *настоятель, нищитель, обиватель, покровитель, приятель, управитель*. Пор.: *Київський покровитель, він дивився поверх Хрещатика десь на печерські пагорби, та бачив, звичайно, ще далі [11, с. 115]; Мабуть, найважче, з чим доводиться зустрічатися обивателю, – це автомобіль (1,5–2 тонни) [10, с. 20].* Зменшив продуктивність словотвірний тип іменникових утворень на **-ій**. У сучасній прозі помічено малочисельні приклади, на зразок: *добродій, багатій, заводій*. Пор.: *<...> якийсь добродій у вишиванці дарував усім охочим жовто-блакитні хоруговки <...> [11, с. 117].*

Сучасна художня проза демонструє зниження продуктивності іменникового суфікса **-ун**. Помічено похідні деривати на позначення істот, що постали від мотивувальних основ дієслів шляхом усічення основи, на взір: *кричати – крикун, літати – літун, співати – співун, чаклувати – чаклун, говорити – говорун, опікувати – опікун*. Пор.: *Летів він так низько, що стріліці побачила літуна в шоломі й захисних окулярах – казали, що він розповідав усе, що діється в Києві й по той бік Дніпра [11, с. 94]; – Чаклун, – сказала Маруся, і в її погляді промайнув такий дивний полиск, наче вона й сама була чаклункою [11, с. 34]; Навіть мені, доволі досвідченому «літуну», не зразу вдається знайти код бронювання (BOOKINGREF), номери рейсів, день та години вильоту [10, с. 105]; Поліцейські незворушно мотали головами і жестами показували крикунам, що їм слід повернутися в автобус [10, с. 36].*

Проаналізовані тексти художніх творів письменників дають підстави для висновків про нестабільність вживання афіксів

у продукованих дериватах на позначення осіб. Погоджуємося з думкою Т. Коць, що «структури найменувань осіб за родом занять із суфіксами **-ник-, -щик-** перебувають у відношеннях взаємозаміщення, проте перша форма більш притаманна українській мові» [14, с. 130]. У зв'язку з цим цілком обґрунтованими є застереження Є. Карпіловської, що «нехтування стійкістю норми призводить до мовного хаосу, навіть до розпаду єдиної мови» [15, с. 43]. Зауважимо, що іменники з суфіксами **-чик (-щик)** помічено в сучасних творах, на зразок: *прапорщик, любимчик, перекинчики, щасливчик*. Лексема «прапорщик» номінує військове звання, яке не належить до питомо українськомовних. Порушенням норми є відприкетниковий іменник «щасливчик», що має семантику «щаслива людина». Отже, похідним мав стати дериват шляхом додавання до мотивованої основи суфікса **-ець – щасливець**. Пор.: *Ми зрадники й перекинчики, яким немає ні виправдання, ані прощення [11, с. 132]; Хтозна, що відповів би на те прапорщик Соколовський, якби знав, що чекає його попереду [11, с. 37]; Якщо комусь вдасться намацати брід, то щасливчик потрапить прямо чортам в зуби [11, с. 42];*

Помічено конкуренцію між малопродуктивним словотвірним типом іменників з суфіксом **-ір** (конвоір) та продуктивним типом з суфіксом **-ик** (конвойник). *Мабуть, це й мав на увазі полковник Стессель, коли приставляв до них лише одного конвойника [11, с. 156]; <...> у будні ходили на різні роботи під охороною кількох конвоїрів, від яких неважко було й утекти [11, с. 158].*

У висловнику сучасних художніх творів помічено корпус відприкетникових утворень із непродуктивними суфіксами **-ач, -ань, -ун, -ш(а)**. Цей словотвірний тип передає ознаки осіб, що сприймаються зором, з суфіксом **-ань**, на взір: *вухань, кирпань, черевань, чубань*. Такі похідні деривати вказують на зовнішні ознаки, які сприймаються органами зору. Пор.: *Замикав цю вервечку вухань – видно, був у трійці за старшого й мусив усе тримати під своїм пильним оком [11, с. 217]; Декому спершу здалося, що до них заїхав мандрівний циганський театр, й один рябий, як трясця, кирпань у білій баранячій шапці так і спитав [11, с. 197].*

Інша група – «назви особи як носія певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку», на взір: *боржник, бунтівник, гостювальник, грабіжник, дошкульник, жартівник, завсідник, залицяльник, кривдник, протестувальник, поборник, регулювальник, рятівник, страдник, халтурник, страждальник*. Пор.: *Медпункт, де Мар'яна вже не гірше за Полю робила ін'єкції, перев'язки, зупиняла кровотечі й просто заспокоювала людей, перетворився на перевалочну базу: побитим, підстреленим, покаліченим протестувальникам надавали першу медичну допомогу <...> [9, с. 244]; Надвечір мамка від закупівельників повернулася, кошики порожні, посміхається [10, с. 40].*

Серед віддієслівних іменників художнього стилю продуктивністю позначено словотвірний тип із суфіксом **-ч (-ач, -яч)**, що представляє «носія певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку», на зразок: *застівувач, втікач, командувач, розкрадач, нюхач, справлювач, утікач, шукач*. Пор.: *Але ж він, генерал Кравс, як командувач Центральної армійської групи мусить мати чіткі директиви [11, с. 64]; Саме в лісі на втікачів мали чекати люди Зеленого [11, с. 163]; Казав, що їх, утікачів, шукають по всіх усюдах, Соколовський роз'їжджає зі своїм штабом по Коростишеву на білому коні <...> [11, с. 31].*

Високою частотністю вживання позначено віддієслівні іменники з суфіксом **-ець (-нець), івець**. У художньому тексті цей словотвірний тип номінує осіб за приналежністю до організації, певної сфери діяльності, на взір: *повстанець, постоялець, призначенець, утриманець*. Пор.: *Ім добре запам'ятовся той перший досвід «кооперації» з повстанцями* [11, с. 15]; *А те нещастя – <...> ! Утриманець!* [9, с. 145].

Словотвірний тип із продуктивним суфіксом **-івець** – на позначення людей за родом діяльності, фахом нами були помічені у такому слові, на взір: *беркутівець, верхівець, осназівець, ополченець*. Пор.: *Приїхали на 5,7-літровому сріблястому «Lexus LX 570», безперечно, краденому, оскільки ні зовнішній вигляд ополченців, ні манера триматися та розмовляти не відповідали класу позашияховика* [10, с. 186]; *Від матчу не очікували несподіванок – торпедівці мали впевнено перемогти* [10, с. 115].

Малопродуктивним на сучасному етапі став словотвірний тип віддієслівних іменників із суфіксом **-тель**. Сучасна художня проза експлікує такі похідні деривати, на зразок: *настоятель, нищитель, обиватель, покровитель, приятель, управитель*. Пор.: *Київський покровитель, він дивився поверх Хрещатика десь на печерські пагорби, та бачив, звичайно, ще далі* [11, с. 115]; *Мабуть, найважче, з чим доводиться зустрічатися обивателю, – це автомобіль (1,5–2 тонни)* [10, с. 20].

Зменшив продуктивність словотвірний тип іменникових утворень на **-ій**. У сучасній прозі помічено малочисельні приклади, на взір: *добродій, багатій, заводій*. Пор.: *<...> якийсь добродій у вишиванці дарував усім охочим жовто-блакитні хоруговки <...>* [11, с. 117].

Творення іменників з суфіксом **-ак (-як)** має знижену активність у художніх текстах, на взір: *вояки*. Пор.: *Здалося сім тисяч вояків 12-ї советської армії* [11, с. 102].

Меншою продуктивністю позначено використання похідних дериватів із суфіксами іншомовного походження **-ант, -ент**, на зразок: *ад'ютант, командант, комендант*. Пор.: *Біла шабля на коліцатку вкотилася слідом за отаманом, потім зайшли його ад'ютант Петрусь Зозуля, члени штабу Тиміш Олексійко на прізвисько Корч та Радіон Тимошенко* [11, с. 29]; *Командантом міста було призначено полковника Остапа Микитку* [11, с. 104]; *Командантом цієї почесної бригади призначається він, сотник Станімір, котрий особисто мусить зголоситися до корпусного штабу* [11, с. 104].

Малопродуктивний словотвірний тип іменників з іншомовними суфіксами **-ор, -ер**, на зразок: *ветеринар, візитер, ініціатор, мародер, модельєр, парламентар, провокатор, тренер*. Пор.: *Оситові щось підказувало, що стрілянину вчинили не денікінці, швидше за все, це робота більшовицьких провокаторів* [11, с. 140]; *Знехотя озирнувшись, отаман подивився на візитерів, як пес на висівки, потім зіз-таки з ясена, і тепер уже вони дивилися на Шуліку такими очима, наче той спустився до них не з дерева, а зіз по драбині з неба* [11, с. 16]; *На зустріч, окрім Триндецького, зібралися Шимпанзюк і головний тренер команди* [10, с. 111]; *Перепечай саме диктував спогади набундюченому Ромі Шиллеру, який при його зятві Сердюкові іміджмейкером рахувався* [9, с. 28]; *Від ветеринара ще не вертався* [9, с. 72].

Серед відприкметникових утворень на позначення осіб «за зовнішніми ознаками» виокремлюють такі, що мають семантику рівнозначну «семантиці словосполучення імен-

ника з прикметником», інша група – відприкметникові утворення з іменниковим суфіксом, що виражає ознаку за дією. У художньому стилі помічено найуживаніші відприкметникові іменники на позначення осіб за зовнішніми ознаками, на взір: *виселенець, красень, молодик, незнайомиць, смертник, сміливець, чужинець*. Пор.: *Один сміливець на гарному буланому коні втівав останнім, раз по раз озираючись, і через те, що він часто крутив закутану в будьонівку головою, був схожий на дятла* [11, с. 57]; *А серце казало, що чужинець є чужинець і це жоден із них не приходив до нас із добром* [11, с. 95]; *– Ви справді отаманиа? – недовірко дивився на неї високий, згорблений у плечах молодик* [11, с. 66]; *А як звати вашого красеня?* [11, с. 23]; *Зібрали людей на майдані, і їхній командир Аралов, міцний горбоносий молодик із цапиною борідкою, наказав видати отамана Соколовського, інакше доведеться спалити село, а декого й розстріляти* [11, с. 40].

Висновки. Отже, українська літературна мовна норма творів новітньої доби демонструє тенденції до відродження словотвірної норми, що відповідають чинним мовним нормам, також показує слабкі та сильні словотвірні типи для маркування агентивів. У ході дослідження зафіксовано малопродуктивні афікси, їх конкурентність, подекуди нестабільність та рухливість. Водночас простежуємо зміцнення автохтонних словотвірних афіксів для маркування героїв художніх творів романного жанру.

Література:

1. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українськомовному словотворенні : динаміка чи деструкція словотвірних норм. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3–9.
2. Олексенко В. П. Іменники-новотвори у прозі Юрія Андруховича. *Українське мовознавство*. 2010. Вип. 40. Ч. 1. С. 203–208.
3. Голікова Н. С. Художній дискурс П. Загребельного: лінгвістичний і прагмалінгвістичний аспекти : автореф. дис. ... д-р філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. 40 с. URL: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/councils/Documents/golikova-avtoref.pdf> (дата звернення: 04.04.2023).
4. Селігей П. П. Стильова норма як різновид мовної норми. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство)*. 2016. Том 189. С. 83–89.
5. Нелюба А. М. Явища економії в словотвірній номінації української мови : монографія / за ред. К. Г. Городенської. Харків : 2007. 302 с.
6. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Вибрані праці./ Упорядник та автор передмови Василь Грещук. Івано-Франківськ – Львів : Місто НВ, 2007. 404 с.
7. Літературна норма і мовна практика : монографія / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : 2013. 320 с.
8. Тлумачний словник української мови / уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків : Синтекс, 2002. 672 с.
9. Дашвар Люко. Село не люди : роман. Харків : Харків : Книжковий клуб: Клуб Сімейного дозвілля, 2016. 270с.
10. Кідрук М. На Зеландію : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014. 256 с.
11. Шкляр В. М. Маруся : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014. 384 с.
12. Ковалик І. І. Вчення про словотвір : вибрані праці. / Упорядник та автор передмови Василь Грещук. Івано-Франківськ-Львів: Місто НВ, 2007. 404 с.
13. Кислюк Л. П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект : дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 616 с. URL :http://shron1.chtyvo.org.ua/Kysliuk_Larysa/

Slovotvirna_nominatsiia_v_suchasni_ukrainskii_movi_systema__uzus__idiolet.pdf (дата звернення: 02.07.2020).

14. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі : монографія / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Логос, 2010. 303 с.
15. Карпіловська Є. А. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність. *Культура слова*. 2011. № 74. С. 43–51.

Zaiets V. Parameters of word-formation of agents of a fiction work (based on the novels of V. Shklyar, Max Kidruk, Lyuko Dashvar)

Summary. Attempts have been made to analyze the productive word-forming types of agency names in the artistic style of the modern Ukrainian literary language. The attention has been focused on the productive word-forming types of performers of action in an artistic style. It has been proved that in Ukrainian studies the linguistic practice of modern artistic prose is considered as the embodiment of the writer's skills to convey the coexistence of language against the background of a conceptual picture of the world by lexical means. It has been substantiated that the word-forming system of the modern Ukrainian literary language has a close connection with other linguistic levels (phonology, morphology, syntax, and grammar) and makes it possible to trace the parameters of personal expression in functional styles, in particular artistic. It has been noted that the formation of word-forming norms in artistic prose occurs by separating from borrowed word-forming resources. A tendency to the revival of the word-formation norm, its compliance with the current language norms, the stability

and constancy of literary patterns, and at the same time a certain instability, mobility, and sometimes changeability were noted in the artistic works of the modern era. In the studied texts, a large group of agencies that came under the influence of the tendency to autochthonization has been noticed. It has been noted that the genre features of the artistic text reflect the author's approach to the balanced use of Ukrainian word-formation options for nominating doers. It has been concluded that in the analyzed texts of artistic works there is instability in the use of affixes to denote persons. The activity in noun word formation of agents "by place of birth, residence" marked by masculine derivatives with the suffixes –anin, –yn, –ak (-yak) has been indicated, the variant of suffixes in naming persons of this type is indicated. A competition between the unproductive word-forming type of nouns with the suffix –yir and the productive type with the suffix –ik has been observed. The stylistic function of the word-formation type "from substantive nouns to denote people by occupation, profession" with the suffixes –ar (-yar), –ets (-ivets, –ovets), –nyk, –ik (-yk), – ir, –ist (-ist) has been recorded. It has been noted that the productivity of verbal nouns with the suffix –tel, noun suffix –un. It has been proved that the language norm of the artistic prose of the modern era demonstrates weak and strong word-formation types for labeling persons by belonging to a certain place of birth and residence. It has been noted that the productivity of one word-forming type is related to the frequency of use in uzus, with the ability to substitute and compete.

Key words: modern Ukrainian language, functioning, vocabulary, trend, word-forming norm, word-forming type.

*Камишова Т. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького**Шевчук Д. Т.,**магістрантка кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню англійськомовної демографічної лексики. У зв'язку з цим у статті визначається поняття «демографічна лексика», встановлюються способи, моделі, елементи та компоненти творення демографічної лексики англійської мови. Окрему увагу приділено в статті аналізу способів та трансформацій її україномовного перекладу.

Демографічна лексика вживається для позначення понять, пов'язаних із особливостями, закономірностями і процесами розвитку населення. В англійській мові вона формується морфологічним, морфолого-синтаксичним, семантичним, синтаксичним способом. Афіксальний, в першу чергу, префіксально-суфіксальний спосіб, є досить продуктивним морфологічним способом формування англійськомовної демографічної лексики. Вона формується також словоскладанням і скороченням, що є власне морфолого-синтаксичними способами її творення, та метафоричним, що є одним із семантичних способів її формування.

Найбільш поширеними одиницями англійськомовної демографічної лексики є словосполучення, утворені синтаксичним шляхом. Вони представлені підрядними та сурядними сполуками. Дво- та трикомпонентні одиниці, сформовані на основі моделей $Adj + N > N$, $N + N > N$, $Adj + N + N > N$, домінують серед інших сполук демографічної лексики англійської мови. Її сполуки формуються також за моделями $Part II + N > N$, $Adj + N > N$, $N + N + N > N$, $Part II + N + N > N$. Найвизначенішими в демографічній лексиці англійської мови є і чотирикомпонентні словосполучення.

Переклад англійськомовної демографічної лексики здійснюється за допомогою україномовних еквівалентів, транскодування, переважно адаптивного, калькування, що досить часто супроводжується вживанням адаптивного транскодування, шляхом опису, шляхом додавання чи вилучення прикметників. Трансформаційний переклад англійськомовної демографічної лексики виявляється в застосуванні простих і комплексних трансформацій, до яких входять прості трансформації. Найбільш поширеною трансформацією, вживаною для перекладу словосполучень англійської мови сфери демографії, є перестановка слів. Найбільш поширеними простими трансформаціями, що входять до складу комплексних, які вживаються для перекладу досліджуваних словосполук, є перестановка та додавання слів.

Ключові слова: англійська мова, демографічна лексика, калькування, опис, префіксація, способи творення та перекладу.

Постановка проблеми. Проблеми ефективності професійного спілкування завжди будуть актуальними не тільки для фахівців різних наукових і технічних сфер, але й для науковців-мовознавців, що займаються вивченням його формацій і одиниць. Особливу увагу філологи приділяють при цьому дослідженню фахової лексики, яка слугує засобом кодифікації та передачі квантів галузевого знання. Вона є також об'єктом зацікавлення перекладознавців, які вирішують проблеми галузевого перекладу, що дозволяє вдосконалити сферу результатів його лексикографічної фіксації та сприяє подальшому розвитку перекладознавства та термінознавства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на великий інтерес мовознавців та перекладознавців до фахової лексики різних мов [1–4], ще й донині не була досліджена демографічна лексика англійської мови, яка займає одне із найважливіших місць у розгляді демографічних проблем не тільки країн англійськомовного світу, але й світового співтовариства загалом. **Метою** статті постає у зв'язку з зазначеним вивчення англійськомовної демографічної лексики з позицій її творення та перекладу, а **завдання** статті пов'язані з визначенням ключових понять статті «демографія», «демографічна лексика», встановленням способів, моделей, елементів і компонентів творення демографічної лексики, аналізом способів її україномовного перекладу, в тому числі й трансформаційного.

Демографія є наукою, що вивчає закономірності та процеси розвитку населення, його чисельності та руху [5, с. 7]. Демографічні дані важливі для планування та розвитку демографічної політики, трудових ресурсів, проблем відтворення населення [6, с. 8]. Демографічна лексика позначає фахові поняття сфери демографії.

Коріння демографії сягають давнини. Незважаючи на те, що у Прадавньому Єгипті, Китаї, Античному світі, а також у часи Середньовіччя, знання та уявлення про народонаселення формувалися безсистемно, філософи та мислителі звертали увагу на взаємозв'язок чисельності населення та його загального розвитку. Так, наприклад, Конфуцій (551–479 до н.е.), філософ та мислитель Прадавнього Китаю, здійснив спробу визначення ідеальної пропорції між кількістю оброблюваної землі та чисельністю населення [6, с. 11]. Давньогрецький філософ та засновник філософської школи в Афінах Платон (428–347 рр. до н. е.) вважав обов'язковою умовою для збереження ідеальної держави певну кількість громадян, норми шлюбних відносин та вікові норми народження дітей [6, с. 12].

Зауважимо, що демографічна лексика фактично почала з'являтися в англійській мові з часів її появи та поширення на території Британських островів. Деякі одиниці надійшли до англійської мови з грецької та латинської мов, наприклад:

abjuration – «solemn renunciation, mid-15c., originally of heresy or idolatry, later of renunciations of oaths generally, from Latin *abiurationem* (nomin. *abiurati*) a denying on oath, noun of action from past-participle stem of *abiurare* deny on oath» [7, с. 18];

demography – «that branch of anthropology which studies life-conditions of a people by its vital and social statistics, 1880, from Greek *dēmos* – people» [7, с. 99].

Запозичення, сутність якого полягає в перенесенні певної мовної одиниці чи морфеми з однієї мови до іншої, з її подальшою асиміляцією в ній [8, с. 17], вважається науковцями одним із процесів творення мовних одиниць, лексичних, у першу чергу [9, с. 27]. Зауважимо, що запозиченням іменують і саму мовну одиницю, морфему, яка надходить з однієї мови до іншої [9, с. 28]. До запозичень відносять не тільки слова, але й окремі морфеми, які називають формантами, окремі компоненти словосполук, самі словосполучки, фрази [8, с. 19].

Окрім запозичення, англійськомовна демографічна лексика формується морфологічним, синтаксичним, морфолого-синтаксичним, а також семантичним шляхом. Продуктивність кожного із вищевизначених способів є різною. Так, морфологічний є досить продуктивним у формуванні демографічної лексики, що традиційно реалізується через афіксацію, власне

префіксацію (*overlive* – пережити, *underworld* – злочинний світ, *enslave* – поневолити, *postnatal* – післяродовий);

суфіксацію (*conjugal* – заміжжя, *migration* – міграція, *descendant* – нащадок, *colonist* – колоніст, поселенець; *residency* – місце проживання, *orphanage* – сирітство, *native* – корінний, *populate* – населяти);

префіксально-суфіксальним шляхом (*disengagement* – брак, що не відбувся, *dislocation* – дислокація, *disinheritance* – позбавлення спадщини, *displacement* – зміна місця проживання, *displaced* – волюжого, бродяга, *disabled* – інвалід, *illegal* – незаконний, *illegitimate* – нелегальний брак, народження дитини, *reproduction* – репродукція, *remarriage* – повторний шлюб).

Із зазначених найпродуктивнішим є префіксально-суфіксальний спосіб, що загалом характерно для творення більшості одиниць англійськомовного лексикону.

Морфолого-синтаксичним способом формуються складні лексеми англійської мови демографічної сфери. Способом реалізації при цьому виступає словоскладання, внаслідок чого виникають такі цільнооформлені одиниці, як: *baby-farm* – сім'я, що приймає дітей на виховання за плату, *single-handed* – одинока людина, *oldtimer* – долгожитель, *birthplace* – місце проживання, *middle-aged* – людина середніх років, *hometown* – родина, *school-leaver* – випускник школи, *lifetime* – тривалість життя, *housewarming* – новосілля, *old-timer* – старожил.

Про морфолого-синтаксичний спосіб формування демографічної лексики в англійській мові свідчать і її скорочені одиниці. Скорочення являє собою спосіб утворення лексичних одиниць, що здійснюється шляхом зменшення числа фонем або морфем у слів або словосполучень, що відбувається без зміни їх лексико-граматичного значення [10, с. 56], в результаті чого з'являються:

усічені слова / усічення (*clippings*) – *ret.* від *retired*, *ab* від *abortion* – аборт;

літерні / ініціальні абревіатури (*alphabetic / initial abbreviations and acronyms*) – *m.* – *married* – *жонатий*, *заміжня*, *ann* – *annual* – *кожнорічний*, *B. P.* – *birth place* – *місце народження*.

Усічені слова поділяються на ті, що формуються шляхом збереження:

першої та останньої літери (*jr* – *junior* – *молодший*);

першої, середньої та останньої літери (*fet* – *forecast* – *прогнозування*, *ldg* – *місце проживання*);

двох початкових літер (*av* – *average* – *середнє число*);

трьох початкових літер (*dec* – *deceased* – *померлий*, *ret* – *retired* – *пенсіонер*);

трьох початкових і останньої літери (*adds* – *адреса*).

Літерні / ініціальні абревіатури можна поділити на ті, що утворюються від:

першої літери слова (*M* – *male* – *чоловічий*, *m.* – *married* – *жонатий*);

перших літер словосполучення (*A. A.* – *alternative to abortion* – *альтернативний аборт*, *Abolish all abortion laws* – *відмінити всі закони про аборт*).

Зазначимо, що остання група скорочень, власне абревіатур, є найбільш поширеною у демографічній лексиці, зокрема: *B. C.* – *birth certificate* – *свідоцтво про народження*, *B. P.* – *birth place* – *місце народження*, *CA* – *chronological age* – *хронологічний вік*, *GFR* – *general fertility rate* – *загальний коефіцієнт народження*, *TFR* – *Total fertility rate* – *сумарний коефіцієнт народження*, *DOB* – *date of birth* – *дата народження*, *DP* – *Displaced Person* – *вимушений переселенець, біженець тощо*.

Найбільш поширеними одиницями демографічної лексики є словосполучення, утворені синтаксичним шляхом. Вони представлені двома типами:

підрядними, утвореними, відповідно, підрядним зв'язком (*chronological age* – *хронологічний вік*, *de jure enumeration* – *юридичний перепис населення*, *civil data* – *дані про населення*);

сурядними, об'єднаними сурядним зв'язком (*population growth* – *прирост населення*, *employment rate* – *коефіцієнт зайнятості населення*).

Найбільш поширеними в англійській мові є демографічні словосполучки, що складаються з двох і трьох компонентів, наприклад: *total fertility* – *загальна народжуваність*, *natural population growth* – *природний ріст населення*. Найбільш продуктивними моделями формування дво- і трикомпонентних сполук є, за нашими спостереження, наступні:

Adj + N > N (*old age* – *літній вік*, *infant death* – *дитяча смертність*, *fertile age* – *дітородний вік*, *female cohort* – *жіночий контингент*, *extinct generation* – *вимерле покоління*, *double enumeration* – *підвійна реєстрація населення*, *complex family* – *сім'я, що складається з трьох і більше поколінь*, *complete enumeration* – *поголовний запис*, *civil data* – *дані про населення*, *demographic behavior* – *демографічна поведінка*, *endogenic age* – *природний вік*, *demographic inquiry* – *демографічне опитування*, *demographic factor* – *демографічний фактор*, *demographic evolution* – *демографічний розвиток*, *demographic event* – *демографічна подія*, *demographic cycle* – *демографічний цикл*, *demographic analysis* – *демографічний аналіз*; *decennial census* – *перепис, що проводиться з десятирічним інтервалом*);

$N + N > N$ (*check enumeration* – контрольний перепис, *baby bust* – падіння народжуваності, *family form* – утворення сім'ї, *kin group* – група, об'єднана родинними зв'язками, *birth control* – регулювання народжуваності, *birth curve* – крива народжуваності, *census family* – родина як одиниця врахування, *birth density* – щільність народження, *census data* – дані перепису, *census enumeration* – перепис населення, *census date* – дата проведення перепису, *family census* – перепис сімей);

$Adj + N + N > N$ (*mean birth interval* – середній інтервал народжуваності, *low status group* – група населення, що займає низьке соціальне становище, *logistic population growth* – ріст населення за логістичною кривою, *intermediate status group* – група населення, що займає проміжне суспільне становище, *limiting age distribution* – розподіл граничного віку).

Іншими моделями, за якими формуються сполуки демографічної сфери в англійській мові, є нищезазначені:

Part II $+ N > N$ (*estimated fertility* – оцінка народжуваності, *broken family* – сім'я без одного батька, неповна сім'я);

$Adj + N > N$ (*mean age* – середній вік, *national group* – група осіб однієї національності);

$N + N + N > N$ (*time comparability factor* – поправочний коефіцієнт для показників смертності, обчислених без урахування показників смертності, *survival rate formula* – формула показників доживання, *population density gradient* – градієнт щільності населення, *limit age curve* – крива граничного довіку, *family size distribution* – групування сімей за розміром).

Part II $+ N + N > N$ (*projected population growth* – прогнозований ріст населення, *closed population growth* – закрите населення, *prurist population* – населення без врахування міграції).

Зауважимо, що в досліджуваному шарі лексики англійської мови існують також чотирикомпонентні одиниці, наприклад: *zero stable age distribution* – класифікація населення за віком при фіксованому зрості, *public social protection system* – державна соціальна система захисту, *post neonatal mortality rate* – коефіцієнт постнеонатальної дитячої смертності, *hypothetical minimum of natural fertility* – можливий мінімум природної народжуваності, *age specific fertility rate* – віковий коефіцієнт народжуваності, *order specific fertility rate* – спеціальний коефіцієнт народжуваності за порядком народжуваності, *age specific mortality rate* – особливий віковий коефіцієнт кількості шлюбів, *age-sex marital status distribution* – групування населення за статтю, віком і сімейним станом.

Семантичний шлях формування англійськомовних лексичних одиниць, в тому числі й демографічної сфери, пов'язують із процесами вторинної номінації, що відбувається, в першу чергу, шляхом метафоричного переосмислення значення одиниць за суміжністю ознак і характеристик референтів, від яких вони походять та які позначають [11, с. 86]. Так, завдяки метафоризації до аналізованого шару англійськомовної лексики надійшли такі одиниці, як: *urban hot spots* – міські гарячі точки, *brain drain* – відтік мізків, *age sex pyramid* – віково-статевий піраміда тощо.

Важливість демографічних проблем і процесів для розвитку та збереження людства загалом зумовлює їх постійне обговорення на наукових конференціях, фіксацію у наукових працях різного рівня, що відбувається зокрема англійською мовою [12] та потребує перекладу різними мовами.

Зауважимо, що ключовим способом, за допомогою якого здійснюється переклад англійськомовної демографічної лек-

сики засобами української, є еквівалентний, який передбачає вживання «одиницю мовлення в мові перекладу, яка є максимально близькою за змістом (але не обов'язково тотожною) з одиницею мовлення мови оригіналу» [13, с. 279]: *abode* – дом, *житло*, *aging* – старіння, *bastardy* – народження поза шлюбної дитини, *celibacy* – безшлюбність, *census* – перепис населення, *citizenship* – громадянство, *cohort* – вікова група, *overpopulation* – перенаселеність, *population* – населення.

Переклад окремих демографічних термінів здійснюється також транскодуванням, переважно адаптивним, завдяки якому «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [13, с. 282]: *demography* – демографія, *deurbanization* – деурбанізація, *polygamy* – полігамія, *monogamy* – моногамія.

При відтворенні демографічних термінів англійської мови вживається також калькування – спосіб перекладу, при якому «відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові обирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [13, с. 286]: *be childless* – бути бездітним, *public opinion* – суспільна думка, *previous generation* – попереднє покоління, *parental leave* – декретна відпустка, *partial census* – частковий перепис.

Найчастіше калькування при перекладі демографічних термінів поєднується із транскодуванням:

euroorphan – євросирота, *reproductive period* – репродуктивний період, *demographic behavior* – демографічний вік, *collective immigration* – колективна імміграція, *ethnic homogeneity* – етнічна гомогенність (однорідність), *migration outflow* – міграційний відтік, *dynamic demography* – динамічна демографія, *demographic explosion* – демографічний вибух.

Окремі демографічні терміни англійської мови перекладаються описово. При описовому перекладі «слово, словосполучення ... замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення» [13, с. 297]: *baby-boomer* – дитина, що народилась під час післявоєнного демографічного вибуху, *decennial census* – перепис, що відбувається з десятирічним інтервалом.

Окремим способом перекладу деякі науковці вважають прийменниковий / безприймниковий переклад [11, с. 87]:

total number of births – загальна кількість народжень, *balance of migration* – баланс міграції, *registration of infants* – реєстрація новонароджених;

expected family size – очікувана кількість дітей у сім'ї, *parental law* – закон про батьківство.

Наведені приклади свідчать про вилучення та додавання прийменників при перекладі словосполук англійської мови. Зауважимо, що при їх передачі вживаються також перекладацькі трансформації, що являють собою «різного роду зміни елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови переклад та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [13, с. 300].

Так, останній із наведених прикладів свідчить про те, що при відтворенні демографічної терміносполуки було застосовано трансформацію перестановка слів *parental law* – закон про батьківство. За нашими спостереженнями, трансформація перестановка слів досить широко використовується при відтворенні демографічної лексики англійської мови, наприклад: *family*

planning program – програма планування сім'ї, *morality estimate* – оцінки смертності, *birth curve* – крива народжуваності.

Переклад більшості терміносполук сфери вимагає вживання комплексних трансформацій, що є власне поєднанням декількох простих. Найбільш поширеними з них є перестановка та додавання слів: *demographic forecaster* – спеціаліст з соціально-демографічного прогнозування, *prevention programme* – програма запобігання хвороб. Вибір правильного способу перекладу чи перекладацької трансформації зумовлений загальною компетентністю перекладача та знанням ним сфери перекладу.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, англійськомовна демографічна лексика слугує засобом позначення фахових понять сфери демографії. Творення її здійснюється морфологічним, морфолого-синтаксичним, семантичним і синтаксичним шляхом. Найбільш поширеними є лексичні одиниці, утворені синтаксичним шляхом, які містять два та три компоненти у своєму складі та будуються за моделями Adj + N > N, N + N > N, Adj + N + N > N. Переклад демографічної лексики англійської мови здійснюється за допомогою перекладацьких еквівалентів, транскодування, калькування, описово, перекладацьких трансформацій. **Перспективи подальших досліджень** полягають у вивченні лінгвокультурних характеристик англійськомовної демографічної лексики.

Література:

1. Куц Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінематографічних термінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць*. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2015. Вип. 692. С. 308–313.
2. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
3. Мицкан Д. А., Камишова Т. М. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 48. Т. 2. С. 4–8.
4. Мігай Н. В., Камишова Т. М. Англійськомовна термінологія сфери освіти та її епонімічні одиниці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Вип. 48. Том 2. С. 9–12.
5. Lundquist J. H., Andertom D. L., Yaukey D. *Demography: The Study of Human Population / 4-th ed.* Long Grove, Illinois : Waveland Press, 2015. 476 p.
6. Муромцева Ю. І. *Демографія : навчальний посібник*. Київ : Кондор, 2006. 300 с.
7. *Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by Ch. T. By Onions*. Oxford : Oxford University Press Inc., 1986. 1312 p.
8. Larson M. L. *Borrowings in the English Language*. Lanham and N. Y. : University Press of America, 1984. 586 p.
9. Немус О. А., Бялик В. Д. Зовнішні та внутрішні запозичення англійської мови. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2018. Вип. 165. С. 27–35.
10. Дубічинський В. В., Васенко Л. А. *Прикладне термінознавство : навчальний посібник*. Харків : НТУ «ХП», 2003. 145 с.
11. Беженар І. В., Куц Е. О. Англійськомовні метафоричні терміни сфери освіти та їх переклад українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 6. Ч. 1. С. 85–89.
12. Preston S., Heveline P., Guilot M. *Demography: Measuring and Modeling*. Hoboken, New Jersey : Wiley-Blackwell, 2000. 320 p.
13. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

Kamyshova T., Shevchuk D. Ways of forming and translating of English-language demographic lexics

Summary. The article is devoted to the analysis of English-language demographic lexics. In this regard the notion of demographic lexics is defined, ways, models, elements and components of forming of English-language demographic lexics are determined in the article. Attention is given in it to the analysis of ways and transformations of translation of units of the analyzed terminology into the Ukrainian language.

Demographic lexics are used for designation of notions connected with peculiarities, patterns and processes of development of population. It is formed morphologically, morphologically and syntactically, semantically and syntactically. Affixal, namely prefixal and suffixal, is rather productive morphological way of forming of English-language demographic lexics. Its units are also formed with the help of compounding and shortening that are morphological and syntactic ways of forming of these units, as well as metaphorically, i.e. one of semantic ways of their forming.

The most widespread units of English-language demographic lexics are word combinations, formed syntactically. Such units are represented by coordinate and subordinate word combinations. Two- and three-component units, formed on the basis of models Adj + N > N, N + N > N, Adj + N + N > N, dominate among other word combinations of the English-language demographic vocabulary. These word combinations are also formed on the basis of models Part II + N > N, Adj + N > N, N + N + N > N, Part II + N + N > N. Four-component word combinations also exist in the analyzed vocabulary.

Translation of units of English-language demographic lexics is carried out by means of Ukrainian equivalents, transcoding, namely adaptive, calquing often combined with adaptive transcoding, descriptively, by means of adding or omitting prepositions. Transformation translation of the English-language demographic lexics is revealed by simple and complex transformations, consisting of simple ones. The most widespread transformation used for translation of English-language word combinations of the sphere of demography is transposition. Transposition and adding of words are the most widespread simple transformations used as parts of complex ones.

Key words: the English language, demographic lexics, calquing, description, prefixation, ways of forming and translating.

*Koval N. O.,
Candidate of philological Sciences, PhD,
Head of Foreign Languages Department
National University "Odesa Polytechnic"*

*Tomenko M. V.,
Senior Lecturer of Foreign Languages Department
National University "Odesa Polytechnic"*

*Mikeshova G. P.,
Senior Lecturer of Foreign Languages Department
National University "Odesa Polytechnic"*

TYPES OF GRAMMATICAL CONNECTIONS IN VERBAL WORD-GROUP MODELS (ON THE BASIS OF ENGINEERING TEXTS)

Summary. The presented article examines the results of the analysis of verbal word-groups in order to determine the nature of the syntactic connections between the elements of these word-groups. The material for the work was the texts on the specialty "Radio Electronics" taken from the scientific articles in journals published in the UK and the USA. The size of the text corpus is 250 thousand tokens. The list of verbal units that were analyzed consists of 52 most frequent verbs found in the text corpus.

The purpose of the article is to register verbal word-groups functioning in the "Radio Electronics" texts within an elementary sentence. Consideration of combinatorics taking into account the language-speech dichotomy made it possible, on the one hand, to identify and describe the potential of language units in the form of a set of abstract language models, and on the other hand – to study the peculiarities of the actualization of these models in speech, i.e. identify various combinability characteristics that can only be found in speech. The use of a frequency combinability dictionary, which takes into account all compatibility models, as well as the availability of a text corpus, made it possible to carry out such a task.

When extracting verbal word-groups from the text corpus and comparing them with the models recorded in the frequency combinability dictionary, it was revealed that the texts contain models that are not taken into account in the frequency dictionary, which may affect changes in the structure of the frequency combinability dictionary and its enrichment with newly discovered models. During the research a list of six types of models was identified, which are classified according to the number of syntactic connections and working elements included in the model, ranging from a word-group with zero verbal connection and the absence of elements, that carry subordinate connections, in the model, to five syntactic connections. Models with a variable number of connections are also noted, in which the number of connections depends on the structure of the sentence in which verbal word-groups are found. The results of the study also showed that the degree of simplicity/complexity of a particular model directly depends on the number of working elements that make up the model and, accordingly, the number of connections.

Key words: system characteristics, speech features, degree of simplicity/complexity, syntactic subordinate connections, symbols.

Statement of Problem. Modern linguistics is focused on the ever-increasing demand for applied tasks – automatic text processing, intensification of teaching foreign languages, etc. That is why the linguists give preference not to individual, isolated units of speech, which are then recorded in probabilistic-statistical models of text corpora, but to patterns (models) of compatibility (combinatorics) units functioning in texts.

Moreover, if at the beginning of the development of corpus linguistics there was a sharp division between linguists who used in their research the data of the language system recorded in dictionaries, and those who believed that only data based on real texts can serve as the only confirmation of the truth of the results obtained, then at the present stage of development of linguistics, the emphasis is on a comprehensive study of linguistic phenomena, which, when conducting research, involves turning to both language and speech [1; 2], which makes it possible to study the subject in question in the dialectical unity of its systemic and functional characteristics.

It is in this aspect that the given article examines the compatibility features of English verbs which was chosen as an object of study.

Literature review. Modern linguistics is characterized by a relentless interest in the study of verbs as a central unit of the language. This can be confirmed by numerous studies in which the verb is presented from different points of view: determination of the valency of the verb on the material of texts on various topics [3; 4], semantics of verb units [5], modal verb constructions and their semantics [6], researching the English verb-terms [7] comparative analysis of verbs in German and English [8], grammatical structure of the verb in languages of various types [9; 10; 11; 12].

As we can see even in this rather modest enumeration of research topics, a wide variety of issues related to the verb are realized. Moreover practically all research works deal with the tasks at various levels of language. Such attention to verbal units is associated with the importance of this grammatical class of words in the language system in which it is defined as a dominant part of speech, which provides it with an organizing, central role in the sentence.

Goal of the article. The goal is as follows: to present the results of the analysis of grammatical connections in verbal word-groups, which will be further called models. To achieve this goal, first of all, a text corpus was compiled in the specialty "Radio Electronics" which served as the material for the study of verbal word-groups.

The analysis includes the following actions: 1) to extract all verbal word-groups from the formed text corpus “Radio Electronics”; 2) to study the language and speech characteristics of English verbs and determine the relationship between these characteristics, as well as to describe their combinatorial properties; 3) to take subordinating (kernel) models (patterns) from the frequency dictionary of combinability [13; 14], which are fixed in this dictionary and also found in the text corpus, and add those that are not included in this dictionary; 4) to determine the degree of simplicity/complexity of models functioning in the text corpus; 5) to determine the volume of models, i.e. the presence of parts of speech that make up the model; the number of connections between elements in the models, the number of sense interpretations in models.

Base material. The basis for verbal word-groups (models) were the following most frequent verbs found in the text corpus “Radio Electronics”: *use, make, show, see, check, connect, get, operate, work, find, go, do, provide, apply, need, give, take, require, set, feed, record, read, cause, produce, know, look, mount, increase, reduce, determine, start, tune, add, change, develop, adjust, measure, replace, want, build, control, flow, include, note, design, say, come, test, call, try, short, switch.*

The description of the combinatorial properties of these verbal units involves the extraction and registration of all analyzed word-groups within an elementary sentence. Only subordinate (kernel) connections were recorded.

The selected verbal word-groups which include the lexemes, whose grammatical class was determined during the analysis of a sentence, are written in symbols that are commonly accepted for syntactic model descriptions: V – verbs in finite form; N – nouns, as well as pronouns, numerals and other parts of speech, functionally equivalent to a noun; A – adjectives and numerals in the function of preposed attribute; D – adverbs and adverbial phrases like ‘*at all, at once*’; Ving – Participle I, gerund and verbal nouns, etc. The symbol ‘prp’ denotes both simple and derived prepositions ‘*in, on, in front of*’, etc.; the symbol ‘cj’ denotes simple, complex and compound conjunctions such as ‘*as if, as well as*’, etc. In addition, for a better understanding of the complex problems of syntactic connections, the following signs are used: if it is necessary to show that two parts of speech are directly and closely connected, then the sign “-“ is applied; if two (or more) parts of speech have the remote connections, then “...” is used.

When determining the number of grammatical connections in the model, the number of elements subordinate to the verb is taken into account, as well as the connections between these elements. For example, we need to consider grammatical connections in the complex model ‘*VNNprpN*’. In it four connections can be counted: the connections between the verb, the two nouns subordinate to it ‘*V-N-N*’ and the prepositional group ‘*V...prp-N*’, as well as between the preposition itself and the noun controlled by it ‘*prp-N*’.

As a rule a verb in a sentence enters into several connections, that form a word-group, and creates several models characteristic for it (verb). For example, “The system uses open leads with vim, vtvm or tvvm.” Here the verb ‘use’ forms a word-group with the words ‘system’ and ‘leads’, which, accordingly, can be written in the following models: ‘*N-V*’ – ‘the system uses’, where the verb has a subordinating relationship from the noun; ‘*V-N*’ – ‘uses open leads’, in which the noun is subordinate to the verb.

However, the verb does not always form word-groups in a sentence with syntactically related words directly. Thus, in the sentence

presented above, the verb ‘use’ is grammatically connected with prepositional groups of words ‘with vim, vtvm or tvvm’, forming models of grammatical connection ‘*VprpN*’ – ‘uses with vom’; ‘*VprpN*’ – ‘uses with vtvm’; ‘*VprpN*’ – ‘uses with tvvm’. This verb forms word-groups with such prepositional groups only through the object ‘leads’, thus realizing the models: ‘*VNprpN*’ – ‘uses (open) leads with vom’; ‘*VNprpN*’ – ‘uses (open) leads with vtvm’; ‘*VNprpN*’ – ‘uses (open) leads with tvvm’, which essentially represent a chain of grammatical connections ‘*VN*’ – ‘uses (open) leads’ and ‘*VprpN*’ – ‘uses with vom’; ‘*VprpN*’ – ‘uses with vtvm’; ‘*VprpN*’ – ‘uses with tvvm’. And since the different words included in this model are related to the verb ‘use’ by the similar relationships, the ‘*VNprpN*’ model is created three times. Consequently, the number of fixed models depends on the number of elements syntactically associated with the verb, forming word-groups with it (verb).

Further, we should note that there are models with a constant and variable number of connections. In the first case, the same number of connections is always implemented in the models – one, two, three, etc. For example, ‘*V-N*’ – ‘use a device’; ‘*V...N*’ ‘*prp-N*’ – ‘work on phase’. There are two connections here: a verb with a remote noun and a preposition with the noun it controls.

In models with a variable number of connections, there can be either one, two or three connections. For example, in the model ‘*VNN*’ – ‘show you the signal’ there are two connections: the verb with two nouns consequently subordinated to it ‘*V-N-N*’. Similarly, the model ‘*VNprpN*’ implements either two connections or three connections. For example, in the case ‘make a room out of kitchen’ we can see two connections – between a verb and a remote noun dependent on the prepositional group ‘*V...N*’ and the two nouns, one coming after the verb, but independent of it, and a noun dependent on the prepositional group ‘*N-prp-N*’. Or three connections in the case ‘use an attenuator on the output’. Here we see the same model ‘*VNprpN*’, with a different nature of connections, where there is a subordinating connection between the verb and the noun controlled by it ‘*V-N*’; between the verb and the noun dependent on the prepositional group ‘*V...N*’; between the preposition and its dependent noun ‘*prp-N*’.

A model with a variable number of connections is usually classified according to the largest number of them (connections).

This paper presents the types of compatibility models of the analyzed verbs, which are classified according to the number of syntactic connections and working elements included in the model:

1) a model in which there is no kernel connection with the verb because there are no elements that depend on it, for example, ‘*easy to build*’, ‘*fun to use*’. This type is the smallest in terms of the number of models included in it; it is represented by only one model ‘*Vo*’;

2) a model with one grammatical connection between a verb and one element dependent on it, for example, ‘*VN*’ – ‘use a device’, the connection between a verb and its subordinate noun ‘*V-N*’; ‘*VV*’ – ‘want to build’ connection between a verb and its subordinate verb ‘*V-V*’, etc.;

3) a model with a variable number of verbal connections – from one to two ones and with the three elements, for example, ‘*VNN*’ – ‘...elected him a chairman’, in which the verb has only one connection because it can influence only on the last noun. Or again three elements but two connections, for example, ‘*VNN*’, in which the verb has a subordinating connection with both the first noun ‘*V-N*’ and the second noun ‘*V...N*’ – ‘shows you the old keys-tone raster’. And the models with three elements that have

only two connections, for example, 'VprpVing', in which the verb has a subordinating connection with the remote gerund 'V...Ving' and the connection between the preposition and the dependent gerund 'prp-Ving' – 'start by moving';

4) a model with three connections and four working elements (parts of speech), for example, 'VNprpN' – 'receive the signal from the transmitter', where the verb has a subordinating connection with the noun immediately following it 'V-N', and the noun that comes after the preposition 'V...N', and there is also a subordinating connection within the prepositional group, i.e. between the preposition and the noun 'prp-N';

5) a model with a variable number of connections – from two to four (but classified as a model with four connections) and five working elements, for example, 'VprpNprpN' – 'check from case to ground with an ohmmeter', in which there are subordinating connections between the verb and two prepositional groups 'V-prpN-prpN'; and then two connections inside these two prepositional groups 'prp-N' and 'prp-N' between the prepositions and the nouns. And also the model 'VNNprpN' – 'that will give us the data in the least possible time', which presents the following syntactic connections: two subordinating connections between the verb and the two subsequent nouns subordinate to it 'V-N-N'; and a subordinating connection between the verb and the complex – the preposition and the noun 'V...prp-N', and also the connection inside the prepositional group – between the preposition and the noun, which is in the position dependent on the preposition 'prp-N';

6) a model including from three to five connections and six work elements, for example, 'VprpNprpNVing' – 'speak to him on the machine operation considering the system dosing'. Here we see six elements and five connections: the verb subordinates the first group "preposition and the noun" 'V-prpN' coming immediately after it; then the verb has a subordinating connection with the second complex "preposition and the noun" 'V...prp-N'; and finally, the verb subordinates the gerund located on last place in this model 'V...Ving'. However, there are two more subordinating connections within two complexes "the first preposition plus a noun" and "the second preposition plus noun". So, we have five syntactic subordinating connections in one model with six working elements.

Conclusions. Thus the following conclusions can be drawn from the presented research results. In the nomenclature of syntactic subordinating connections six types of models are distinguished, which are classified according to the two parameters that depend on each other – working elements including in models, and subordinating connections depending on their number and nature. They have the following structure: a model without any kernel connection in the verb, with one, two, three, four and five connections.

As we can see, the degree of simplicity of the model increases with a decrease in the number of connections in it, and reaches its maximum in models in which there is no connection and in which the verb has no elements dependent on it.

The future research assumes the consideration of lexical-semantic connections in verbal word-groups and determination of their (lexical-semantic connections) probable influence on the number of syntactic subordinate connections in the models with variety number of connections.

Bibliography:

1. Shapa L. N., Kudina T. I. Kernel Models of Verbal Subordinating Word-Phrases in the Text Corpus "Radio-Electronics". *Науковий*

часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Сер. 9 «Сучасні тенденції розвитку мов». Київ, вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова. Вип. 15. 2017. С. 211–221.

2. Pochtaruk G. Ya., Zaitseva O. Yu., Moiseeva E. A., Sirotenko T. V. Comparative analysis of the semantic structure of the high-frequency word unit (on the material of scientific and technical discourse field "Automation of heat and power processes"). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного Університету. Серія: Філологія.* Одеса, 2018. Вип. 33. С. 93–97.
3. Filonenko N. Distribution and implementation of semantic and syntax valence verbs in modern french artistic text. *Messengers of Kyiv National Linguistic University. Series Philology.* Kyiv, National Linguistic University, Ukraine. 2022. Vol. 25. № 1. P. 123–133. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2022.263127>
4. Le Querler N. Valence et complémentation: l'exemple des verbes trivalents en français contemporain. *Annales de Normandie.* 2012. № 62, 175–188.
5. Desclés, J.-P. Guentchéva, Z. La polysémie verbale appréhendée par une sémantique cognitive et formelle. *Le 6e Congrès Mondial de Linguistique Française*, organisé par l'Institut de Linguistique Française (CNRS – FR 2393), Mons (Belgique). 9–13 juillet. 2018.
6. Borisenko T. I., Tsynova M. V. Negative modal verb constructions in the text corpora of scientific and technical discourse. *Південний архів (філологічні науки).* Херсон, 2020. № 81/2020. С. 61–65.
7. Dyachenko G. F., Mykhailiuk S. L., Duvanskaya I. F., Ershova Yu. A. Types of verbs-terms in the texts of scientific technical discourse (on the basis of text corpus "Acoustics and ultrasonic technique"). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород: УДУ, 2019. № 7. С. 78–83.
8. Рогачева Н. В. Морфемна структура іменників у текстах різних функціональних стилів (на матеріалі англійської мови): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 "Германські мови". Київський держ. лінгвістичний ун-т. К., 2000. 25 с.
9. Rozencveig V. Ju. Grammatical meaning in interlinguas for automatic translation and the concept of grammatical meaning. *Machine translation and applied linguistics.* Vol.1. Frankfurt am Main. P. 95–113.
10. Русанівський В. М. Дієслово. *Сучасна українська літературна мова. Морфологія.* Київ, 1969. С. 296–429.
11. Ковалин І. І. Граматична структура дієслівних форм у сучасній українській літературній мові. *Мовознавство.* Київ, 1976. № 4. С. 25–28.
12. Werner Lehfeldt *Ukrainische Verbkonjugation.* München, Verlag Otto Sagner. 1985. 150 p.
13. Перебийніс В. І., Муравицька М. П., Дарчук Н. П. Частотні словники та їх використання. Київ: Наукова думка, 1985. 202 с.
14. Benson M., Benson E., Ilson R. *The BBI combinatory dictionary of English: a guide to word combinations.* Amsterdam-Philadelphia. 1997.

Коваль Н., Томенко М., Макешова Г. Види граматичних зв'язків у моделях дієслівних словосполучень (на матеріалі технічних текстів)

Анотація. У представленій статті розглядаються результати аналізу дієслівних словосполучень з метою визначення характеру синтаксичних зв'язків між елементами цих слів. Матеріалом для роботи послужили тексти зі спеціальності «Радіоелектроніка», взяті з наукових статей у журналах, що виходять у Великобританії та США. Розмір текстового корпусу становить 250 тис. слововживань. Перелік дієслівних одиниць, що аналізувалися, складається з 52 найбільш частотних дієслів, які зустрічаються в текстовому корпусі.

Мета статті – зафіксувати дієслівні групи слів та визначити природу зв'язків елементів, які функціонують у текстах «Радіоелектроніка» в межах елементарного речення. Розгляд комбінаторики з урахуванням дихотомії

мова-мовлення дав змогу, з одного боку, виявити й описати потенціал мовних одиниць у вигляді набору абстрактних мовних моделей, а з іншого – вивчити особливості актуалізації цих моделей у мовленні, тобто виявлення різноманітних ознак сполучуваності, які можна зустріти лише в мовленні. Виконати таке завдання дозволило використання частотного словника частотної сполучуваності, який враховує всі моделі сполучуваності, а також наявність текстового корпусу.

Під час виділення вербальних словосполучень із текстового корпусу та порівняння їх із моделями, зафіксованими в частотному словнику сполучуваності, виявлено наявність у текстах моделей, не врахованих у частотному словнику, що може вплинути на зміну структури частотного словника сполучуваності та його збагачення нововиявленими моделями. У ході дослідження

було виділено перелік із шести типів моделей, які класифіковані за кількістю синтаксичних зв'язків і робочих елементів, що входять до моделі, починаючи від словосполучення з нульовим словесним зв'язком і відсутністю елементів, що несуть підпорядковані зв'язки у моделі, до п'яти синтаксичних підпорядкованих зв'язків. Відзначаються також моделі зі змінною кількістю зв'язків, у яких кількість зв'язків залежить від будови речення, у якому зустрічаються дієслівні словосполучення. Результати дослідження також показали, що ступінь простоти/складності конкретної моделі безпосередньо залежить від кількості робочих елементів, з яких складається модель, і, відповідно, кількості зв'язків.

Ключові слова: характеристика системи, ознаки мовлення, ступінь простоти/складності, синтаксичні підпорядковані зв'язки, символи.

*Колот О. Д.,**PhD, кандидат філологічних наук, філолог-дослідник,
Болгарська академія наук,
Інститут болгарської мови імені Любомира Андрейчина**Харчук О. В.,**старший викладач кафедри української філології
та міжкультурної комунікації
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ МОВУ ГРИ: ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР БОЛГАРСЬКИХ ПОСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛІ СЕЛА ТЕРНІВКА, МИКОЛАЇВ)

Анотація. У статті представлено основні аспекти становлення та розвитку діалекту в дитячому фольклорі болгарських поселенців у селі Тернівка (Миколаїв), з акцентом на його роль у збереженні етнічної ідентичності. Також проаналізовано зв'язок та функціонування болгарської говірки в умовах мовних контактів з українською мовою. Досліджено стан його збереження як засобу спілкування і як структурного феномена та окреслено основні тенденції розвитку.

Авторки аналізують специфічні елементи дитячих ігор та пісень, що передаються з покоління в покоління, як важливий механізм підтримки культурних традицій та мовної спадщини. Дослідження ґрунтуються на польових матеріалах, зібраних під час етнографічних експедицій до Тернівки.

Значна увага приділяється різноманітним жанрам дитячого фольклору, таким як лічилки, пісеньки, скоромовки та ігри. Ці елементи сприяють формуванню мовної та культурної свідомості у дітей, оскільки вони відображають традиції та звичаї болгарської громади міста Миколаєва. Особлива увага приділяється тому, як через мову гри діти не лише навчаються традицій, але й зміцнюють почуття єдності, самобутності та ідентичності.

Крім цього, варто зазначити, що дитячий фольклор є важливим засобом передачі культурного досвіду, а також є інструментом соціалізації молодшого покоління. Через участь у традиційних іграх та співі пісень діти засвоюють не тільки мовні особливості, але й культурні цінності своєї громади. Це сприяє формуванню етнічної свідомості та підтримці у використанні болгарської мови поруч з українською серед молоді селища.

У дослідженні також розглядаються виклики, з якими стикається болгарська громада в умовах сучасних процесів глобалізації та асиміляції. Слід зазначити, що збереження дитячого фольклору є важливим кроком у збереженні культурної ідентичності. Це особливо актуально в умовах, коли малі етнічні групи стикаються із загрозою втрати своєї унікальності.

У висновках підкреслюється важливість збереження таких усних форм нематеріальної культурної спадщини для підтримки етнокультурної самобутності болгарських громад в Україні. Авторки закликають до активних дій щодо документування та популяризації дитячого фольклору, оскільки це сприяє збереженню багатства культурного розмаїття нашої країни. Збереження мови гри є важливим аспектом у підтримці національної ідентичності та куль-

турного багатства будь-якої громади, зокрема болгарської у Миколаєві.

Ключові слова: діалект, діалектизми, дитячий фольклор, мова усної народної творчості.

Постановка проблеми. Вивчення мовних свідчень народної культури є одним з актуальних завдань сучасного мовознавства, насамперед діалектології та етнолінгвістики. Мова є невід'ємною частиною культури кожного етносу. Вона також є джерелом, основою для розкриття етнокультурної історії та етнічної специфіки будь-якого народу.

Розвиток болгарської фольклористики в першій половині 19 століття був нерозривно пов'язаний з діяльністю й українських вчених, які брали участь у збиранні, публікації та популяризації болгарських фольклорних видань, а також були авторами низки теоретичних і бібліографічних праць про болгарський фольклор. Вагоме значення для болгарського та українського мовознавства мали розвідки дослідників, відомих болгарських громадських діячів і фольклористів Василя Априлова, Найдена Герова, Василя Чолакова, Захарія Княжеського, Маріна Дринова, Георгія Раковського та інших, які тривалий час перебували в Україні.

Фольклорні багатства Болгарії відкрив для світу Юрій Венелін [1]. Априлов, захоплений його ідеями, став першим болгариним, який серйозно зайнявся збиранням і вивченням фольклору. Пізніше з'являються студії таких болгарських дослідників мови фольклору як Іван Богоров, Георгій Раковський, брати Димитр і Костянтин Міладінови, Петко Славейков, Любен Каравелов та інші.

Вивчення фольклору етносів, які проживають за межами своєї батьківщини, особливо проблеми пограничних етносів, питання історико-географічного напрямку в сучасній науці є надзвичайно важливими. Краєзнавство сьогодні активно досліджується з різних ракурсів. Вивченню фольклору болгар в Україні присвячені праці Н. Шумади, І. Горбаня, Ю. Конєва та інших. Болгари принесли з собою на українські землі самобутній спосіб життя, свої звичаї, культуру та народне мистецтво. Тривале проживання в середовищі спорідненої мови, звичаїв і поетичної творчості переселенців створило особливі умови, за яких більшість форм, видів і жанрів їхньої народної творчості не тільки збереглися, а й у деяких випадках вияви-

лися більш стійкими, ніж у Болгарії. Все це привернуло увагу українських вчених ще минулого століття, і вони почали збирати і вивчати фольклор болгарських переселенців.

Петро Дінеков у статті "Мова і народна доля" пише, що "кожен фольклорний твір пов'язаний з певним діалектом; вся народнопоетична творчість – як величезна загальнонаціональна сукупність (за географічними районами, жанрами, варіантами, історичним розвитком тощо) – охоплює всі діалекти болгарської мови, тобто всі прояви живої народної мови. Фольклор найповніше відображає національну мовну стихію, він втілює в собі все багатство національної мови, весь словесний фонд усного мовлення, всі його граматичні форми і найрізноманітніші засоби вираження" [2].

Загальновідомо, що простір і час є двома найважливішими умовами, які визначають будь-яку диференціацію; і що часові відстані навантажені емоціями – емоціями, які зберігаються і знаходять своє вираження здебільшого у мові та фольклорі.

Таке явище, як територіальна гетерогенність мови, привернула увагу дослідників ще на перших етапах розвитку лінгвістики. Друга половина 19 століття ознаменувалася підвищенням інтересом до фактів народного мовлення, що стало плідним ґрунтом для формування спеціальної наукової дисципліни – діалектології, яка продовжує інтенсивно і плідно розвиватися і сьогодні, розв'язуючи важливі проблеми територіальної диференціації мовних явищ.

Неоднорідність просторового поширення традиційної народної культури сьогодні визнається більшістю фахівців і вважається необхідною умовою подальшого духовного розвитку етносу. Зв'язок мови творів усної народної творчості з територією їх поширення очевидний, і аналіз цього зв'язку дозволяє стверджувати, що діалектною є не тільки мова, а й народна культура і фольклор.

Мова усної народної творчості вже майже два століття є предметом пильної уваги лінгвістів і фольклористів. Близько півстоліття тому виникла нова наукова дисципліна – лінгвофольклористика, основним завданням якої є виявлення функціональних особливостей мовної структури фольклорного твору. У фольклорі все є регіональним, починаючи з тематики і закінчуючи формуванням репертуару, композицією сюжету і прив'язкою сюжету до певної місцевості. Численні спостереження над уснопоетичним текстом доводять пряму залежність лексико-семантичної та стилістичної своєрідності фольклорного тексту від місця його побутування і фіксації.

Аналіз останніх досліджень. Ще в 1859 році Георгій Сава Раковський у праці „Показалец или ръководство как да се изискват и издирят най-стари чърти нашего бытия, языка, народопоколения, старого ни правления, славнаго ни прошествия и проч.” він пише: "У дитячих іграх залишилося багато наслідування стародавніх військових забав, як, наприклад, гра в царя і пана або раба, стрільба з лука і стріл, перекидання через верх рогаток і багато інших". У повному описі дитячих ігор, яких у Болгарії збереглося дуже багато, можна знайти цілий ряд старих болгарських уявлень" [3].

Його заклик до збирання та збереження фольклору підтримали десятки відданих своєму народові болгар: краєзнавців, вчителів, освічених та обізнаних особистостей, таких як Марко Цепенков, Дойчин Стойков, Євтим Пространов, Кузман Шапкарев, Стою Шишков, Дойчин Вукадинов та інші, які надавали свої нотатки про "Дитячі забави, ігри та ін." до щорічних збірників "Збірник народних творів". Ці збірники лягли в основу

наукових роздумів та узагальнень Христо Вакарелського про змагальний характер болгарських традиційних ігор та сформулювали думку про те, що "ігри наймолодших найчастіше є інсценізованою імітацією домашніх стосунків: символічно окреслюються будинки, матері, батьки та діти беруть на себе ролі, імітуються характерні звички та звичаї. В основі цих ігор лежить стихійний зародок драматичного мистецтва" [4]. Типізовані ігри, визначені як "казкові, відокремлені на іншому рівні, ближчому до вистав, знаходять свою наукову інтерпретацію в працях Стояна Генчева [5]. Із сучасних досліджень, безсумнівно, найбільшої уваги заслуговує монографія Веселіна Попова про гру в болгарській традиційній культурі [6].

Мета статті полягає у дослідженні мови болгарських дитячих народних ігор, їх варіантів, які збереглися до нашого часу та функціонують у мовленні жителів мікрорайону Тернівка (місто Миколаїв).

Виклад основного матеріалу. З часом стає дедалі важче репрезентувати і виокремлювати родову пам'ять як етнічну історію. Через віддалення людей від батьківщини предків і з плином часу вона все більше і більше згасає. Тому зараз дуже важливо зберігати пам'ять пращурів про календарні та родинні обряди, в тому числі через обрядовий фольклор, назви костюмів, продуктів харчування, предметів побуту, лікарських трав і, звичайно, пісень та прислів'їв.

Роль гри як культуротворчого чинника добре відома. За словами В. Колевої: "Ігри в болгарській традиції, крім розважального, мають пізнавальний і виховний характер: привчають дітей до праці; допомагають оволодіти необхідними навичками; прищеплюють повагу і шанобливе ставлення до старших; формують естетичні почуття. Разом з цим, ігри несуть у собі релікти давніх вірувань. Відлуння ритуалу містять топоси, які є кодом для розуміння знань з далеких часів. І якщо атрибутами в іграх виступають найзвичайніші речі, то силою уяви і фантазії, шляхом наслідування вони трансформуються в "інші", відмінні, надзвичайні засоби і події" [7].

Народні ігри різноманітні. Залежно від критеріїв, які використовують для їх визначення, народні дитячі ігри можна поділити на такі види: ігри змагального характеру (виховують спритність і винахідливість) та театралізовано-імітаційні ігри (відтворюють моменти з життя дорослих або їх обрядових практик – наприклад, весілля). Ще один поділ можна зробити відповідно до того, хто є учасниками дитячих ігор – ігри тільки для дівчаток, ігри тільки для хлопчиків та змішані ігри. Розділені таким чином ігри також мають свої особливості та специфіку. Значну частину дівочих ігор супроводжують піснями і танцями – найчастіше ловлею на ланцюжку або в колі. Це пояснюється тим, що більшість дівочих ігор "запозичені" з обрядів дівочої ініціації з піснями і танцями [8].

Поняття "дитячий фольклор" увійшло в науковий обіг порівняно недавно, але, на відміну від нього, давнє виникнення самих дитячих творів не викликає сумнівів. Причиною цього є той факт, що дитячий фольклор тісно пов'язаний з народною педагогікою, з турботою про розумовий, моральний і фізичний розвиток підростаючого покоління. І ця турбота притаманна кожній людині, незалежно від того, в яку епоху вона живе. У фольклористиці існує певна суперечка щодо того, чи відносити до дитячого фольклору лише твори, які виконуються дітьми молодшого віку, або лише твори, які виконують дорослі, але призначені для дітей, чи цей термін не об'єднує і те, й інше.

В сучасній науці переважає третя точка зору. Спільним для всіх дитячих фольклорних творів є те, що вони стосуються найперших спроб дитини розпізнати, хто її рідні, дізнатися основне призначення предметів, які її оточують, і явищ, які вона бачить.

Никола Живков був одним із перших, хто усвідомив педагогічну цінність болгарських народних ігор для дітей дошкільного віку, які представлені у його книзі "Дитяча мудрість". Вони є спробою подати болгарську версію у відповідь на іноземні культурні впливи. Фольклорні дитячі ігри також записували Любен Каравелов, Георгій Раковський, етнограф Василь Чолаков [9] та багато інших.

Дитячі ігри долучають малюків до родинних традицій, передають знання про те, що добре, а що погано. Вони виховують шанобливе ставлення до дорослих, повагу до рідних і багато інших важливих моментів розвитку дитини в соціальному житті. Через гру дитина ненав'язливо і підсвідомо вбирає історичну мудрість поколінь. У сучасному світі ми, на жаль, втрачаємо цей тонкий невидимий зв'язок, який з'єднує молодше покоління зі старшими. Дитячі ігри приносять не лише веселий момент, але й мають глибоке коріння виховання, свій сакральний смисловий код.

Найдавніші записи про тернівські ігри знайдено в архівних документах Сергія Цветка [10]. У статті "Седянки и меджи" він згадує дві дитячі гри, в які грали діти під час сидячої роботи матерів. Одна з них – "Баба-жаба". Гра полягає в наступному: група дітей тримають один одного за спину і шикуються в колону. Один хлопчик чи дівчинка – лідер – стає попереду і намагається заховати за собою решту групи. Інший з гравців – мисливець – намагається зловити когось в колоні: хто спійманий – сідає збоку і голосно пищить. Коли всіх спіймають і виведуть, обирають іншого мисливця і ведучого [11].

Ще одна давня дитяча гра – "Курчата". Старші діти обирають малюка 5–6 років. Вони сідають у коло і беруть на коліна маленьких дітей – пташенят. Один з дорослих – зайвий – залишається без дитини, він бігає по колу і намагається доторкнутися до голови курчати. Дорослі встають і бігають по колу до певного моменту. Кому вдається сісти поруч з маленькою дитиною – сідає, а хто залишається зайвим, той намагається доторкнутися до курчати. Під час цього дійства діти голосно пищать, вигукуючи "пі-пі". Дорослі дівчата співають пісню "Заспівайте мені, заспівайте пташенята".

До нашого часу збереглася гра для наймолодших дітей "Дай, бабусю, вогню" («Дай бабо огън»). У грі беруть участь двоє людей, текст у формі діалогу. Один з учасників схрещує долоні, при цьому лише кінчики пальців притискаються один до одного. Отвір, що утворився між великим і вказівним пальцями – це "будиночок", в якому мешкає "бабуся", решта пальців – це лапки. Дитина, як по сходинах, торкається кожної "пульки" (лапки), починаючи від зніць. Текст добре відомий:

– Дай бабо огън!

– Качувай са на по-горната пулица!

(– Дай, бабусю, вогню!

– Піднімайся вгору!)

І так переходимо до вказівного пальця – там після слів дитини:

«Дай бабо огън!», бабуся відповідає: «Влес си зми!» (Заліз і візьми!)

Дитина боязко запитує:

– Ами там а кучиту айга сиди! (А може там собака сидить?)

– Не, няма гу, утиди с дядуту на охота, тва а гаитите му (ні, немає, пішов з дідом на полювання, це білизна (штани) його тільки).

Дитина просовує руку між долонями "бабусі", яка з криком стискає її:

– Гау!

***

Добре відома лічилка для підрахунку пальчиків дитини "Тога". Дорослий бере дитину за руку і рахує пальчики.

«Една гога, две гоги, три и с та гога четири, пет.» (Одна ворона, дві ворони, три і так далі).

Так само рахують пальчики в лічилці:

Кутилче-мутилче на мама рекло:

Первуту р'екло кидим да работим

Вторуту р'екло нище да оди на рабута

Третуту ки утиди да краде

Па ч'етв'ертуту р'екло –

– Яс ки убадя на тати и на мама,

бу вие ки одите да крадете и ядете

и на мене не да дате. (Лічилка на киталт української «Сорока-ворона»).

До ігор з руками можна віднести "Ців, ців гарга" (Ціп, ціп ворона). Дорослий тримає руку дитини за шкіру на тильній стороні долоні (з висоти пташиного польоту) і промовляє наступний текст:

– Циф-циф гарга,

къде си одила?

– За попово зрънце.

– Како си правила?

– Брашнице, да си рана дечицата.

Інший варіант:

– Циф-циф гарга,

къде си одила?

– На подпу арманче.

– Ко там си правила?

– Вудичка сам піла,

– Травичка сам брала,

Фурррр, полетя на главичка седна (в українському варіанті «Гай-гай полетіли, на головку сіли»).

У віршах-закличках прстежуються давні вірування у цілющу, магічну силу слова, яке може впливати на природу і навіть зменшувати біль. Дорослий гладить болоче місце дитини і заспокоює його словами:

Бай, бай, кутле,

Да уздравяй ду утре.

Булялу-уздравялу,

За другу питалу.

Фър, на дядувуту куче! (До завтра заживе. В українському варіанті «До весілля заживе»).

Широко відомі і добре збережені розваги, які називаються "молоточки". Один з дорослих ставить дитину на одну ногу і, підкидаючи її, співає різні пісні.

Дзур, дзур, кончи,

Зулутія звончи,

Срънната лажичка,

Счупена паничка. (Дзур, дзур, коники, золоті дзвоники, срібна ложечка, розбита тарілочка).

Добре знайомі тернівцям ігри з плесканням у долоні. В ці ігри також часто грають під акомпанемент пісень або промовляння римованих текстів. Ось одна з тих, що збереглися дотепер, має також варіанти:

*Яренце-бяренце
Утвори на мама
Мама ти носи
Студена водичка,
Зелена травичка
И бялу ляпче.
Да ядеш да тиеш*

Да нураснеш гулям! (В українському варіанті – це пісенька про козу, яка прийшла до дітей і просить відчинити двері, бо вона принесла холодної водички та зеленої травички).

Щоб залучити дітей до хатньої роботи, батьки часто використовують різноманітні віршики, тому приготування кукурудзи супроводжується такими словами:

*Пукали, пукали,
Пукай ти са бяли патки.
Дяду свирі на кавалу,
Баба игра със месалу.*

Виховання в Тернівці – лояльне, діти ростуть в любові та турботі. Дитячу неслухняність часто прощають і навіть коментують добродушними жартами:

*Тодурчету байнувату, хубавуту,
Койту среине зад вратата,
С тучилката (перепу) главата.*

Вірш "Тум тум таралеш" («Тук, тук, їжачок») знають у кожному будинку, де хоча б один із родичів має болгарське коріння. Вважається, що він відомий ще з підручників для першого класу, коли в школі в Тернівці навчання велося болгарською мовою. Це було з 1924 до 1938 року.

*– Тум-тум таралеш, кьде одиш на пътеш?
– Да си собирам жилѐсца.
– Ми зашто са ти жилѐсца?
– Да си права иглїчки.
– Ми зашто ти са иглїчки?
– Да си ишия турбїчки.
– Ми зашто ти са турбїчки?
– Да си сбѐрам брашнице.
– Ми зашто ти ѝе брашнице?
– Да си вѐра кашница.
– Ми зашто ти ѝа кашница?
– Да си рѐна дичїца.
– Ми зашто са ти дичїца?*

– Да ми пѐштат брадїца. (У цьому віршику діалог з їжачком, в якому йому запитують чого він колючий, навіщо йому голочки, чому торбинку треба пошити, для кого кашку треба зварити і т.д.).

До ігор з дітьми можна віднести також гру "Ти їси", основною метою якої є перевірка пильності. Під час трапези, коли з'їдали цілу курку чи качку, забирали всю Y-подібну кістку. Старший пропонує дитині розламати її – в кого залишиться більша частина, той віддає її комусь іншому. Він повинен сказати: "Я знаю, як їсти". Відтепер, що б не давали, коли береш, треба казати "Знам да зїмам", якщо забули – відповідь "Ядеш".

Серед рольових ігор можна відзначити гру "Наша Ванга" – це своєрідні хованки. Гравці тягнуть жереб – якусь паличку, хто її витягне, того відправляють на пошуки зі словами "Нашта Ванга река да трѐшиш..." (наша Ванга (ім'я дитини, яку треба знайти).

Традиційна болгарська гра "Чи(у)лик (челик)" також знайома тернівцям. У перекладі з турецької *челик* – це сталь, залізо. Це гра зі змагальним характером, вона випробовує спритність,

силу і влучність стрільби, швидкість реакції і спритність. У Тернівці *чилик* – це кругла дерев'яна палиця завдовжки 15–20 см, із загостреними кінцями. Перед початком гри двоє учасників малюють на землі прямокутники – ігрові поля. Один з гравців має підкинути чилику в повітря першим ударом, а другим – спрямувати її в бік суперника. Удари наносяться плоскими дощечками – *матками*. У свою чергу інший б'є по чилиці, і так вони передають її до тих пір, поки вона не впаде на землю. Перемагає той, хто не допустив падіння чилики на своє поле.

Про гру "Мучета" згадує Ілля Микитович Гамза [12]. Це така собі сучасна гра в кеглі. Тільки всі предмети зроблені з підручного матеріалу.

Ще одна гра, яку пам'ятають мешканці, – "Укуба". У неї грають тільки хлопчики, і то, коли батьки не бачать – це небезпечно. Хлопчики малюють коло, а потім по черзі ковзають по ньому ножем так, щоб він потрапив у коло – "да са забучи фаф песоку". Перемагає той, у кого буде найбільше влучень.

Для гри "Суркалка" потрібен великий залізний обруч (від бочки). Інша варіація гри: двоє гравців залазять в цей обруч і намагаються тягнути кожен у свій бік.

Відома гра "Дзига", в яку грають дідусі з усіма маленькими дітьми та онуками. Дзиги робили з дерева і розмальовували; "били їх багатом".

Гра "Биток" – від назви старовинної мідної монети. Суть гри полягає в тому, щоб перевертати цю важку монету пальцями. Чим більше її перевернути, тим краще.

Звичайно, добре відомі ігри з м'ячем, який робили колись зі шлунка тварини, а також різного роду ігри зі стрибками, бігатиною, переслідуванням.

Колискових пісень у фольклорі тернівських болгар, на жаль, майже не збереглося. Вдалося знайти лише декілька уривків. Щоб приголубити дитину, мати і родичі використовують емоційну лексику, звертаються до символіки знайомих образів курчати, ягняти або малюка, що втілюють поняття ніжності, а також до казкових персонажів, таких як вовк і лисиця, сильних і хитрих, які мають стати захисниками немовляти.

*Спи, заспивай, кукошчице,
татку ти е вѐлк,
майка ти – лисичка...
Спи, заспивай, яренце-бяренце,
чернички учички, милечку дитенце...
Спи, заспивай, мойту пиле,
мойту пиле, мойту милу...*

Дитячих народних ігор, які збереглися до нашого часу, не так багато, але вони мають різні варіанти. Зараз важливо зібрати якомога більше різноманітного матеріалу як від старшого покоління, так і з опублікованих записів та польових досліджень. Як зауважує Світлана Георгієва: «Вивчення обрядів показує не лише спільність культури болгар з діаспор з болгарами з метрополії, але й те, які елементи традиції є найбільш стійкими. З іншого боку, варіації, які іноді існують навіть в одному селі, свідчать не лише про те, що село було сформоване переселенцями з різних частин Болгарії, а й про взаємодію між ними. Спостереження доводять, що вплив середовища на культуру є первинним, а на мову – вторинним, тобто мовна інтерференція у сфері культурних запозичень, як правило, є результатом впливу на саму культуру [13].

Ігри в болгарській традиції, окрім розважального, мають пізнавальний і виховний характер: привчають дітей до праці, допомагають оволодіти необхідними навичками, прищеплю-

ють повагу і шану до старших, формують естетичні почуття. Поряд із цим, ігри несуть в собі релікти давніх вірувань, відлуння ритуалу, вони містять топоси, які є кодом для розуміння знань із далеких часів. І якщо атрибутами в іграх виступають звичайні речі, то силою уяви та фантазії, шляхом наслідування вони трансформуються в "інші", інакші, неординарні засоби та події [14].

Дитячий фольклор є одним із найкраще збережених жанрів культурної спадщини Тернівки. Дитячі ігри, звичайно, забуваються в наш час нових технологій і стрімкого розвитку прогресу, але пісні та лічилки, через своє призначення – турботу про розумовий, моральний і фізичний розвиток підлітків – дають надію на те, що збережуться у пам'яті на віки. Гра є важливим елементом будь-якої культури, в тому числі гра з мовою та найменуванням.

Література:

1. Колев Н. Древните и сегашни българи и отношението им към русите. Критично историческо изследване на Юрий Иванович Венелин. София: издателство «Гута-Н». 2020. 198 с.
2. Динев П. Фолклор, език и народна съдба. София – БАН. 1979. 213 с.
3. Раковски Г. С. Показалец или ръководство, как да ся изисквът и издирят най-стари черти нашего бытия, языка, народопоколения, старого ни правления, славного ни прошествия и прч. Одесса: П. Францова, 1859, 145 с.
4. Вакарелски Хр. Етнография на България. София, 1977.
5. Генчев Ст. Игри и представления. – В: Българска народна култура. Историко-етнографски очерк. София, 1981.
6. Попов В. Български народни игри и представления. (Изследване върху игровото начало в българската традиционна култура). София, 1993.
7. Колева Вана. Детските игри – проекция от древни представи и ритуални практики / Вана Колева. // Колева, Вана Колева. Часовникът и воденицата. – София, 2014. С. 20–38.
8. Живков Н. Детска мъдрост. София, 1887.
9. Чолаков В. Българский народен сборник: Ч. 1. / Събран, нареден и издаден от Василия Чолакова. Болград: В печатницата на Централното училище, 1872 (2. изд. 2004).
10. Гамза В. Приносът на Сергей Цветко в украинската българистика. – В: сп. Наука, кн. 3, Т. XX, изд. на СУБ, 2014. С. 59–64.
11. Цветко С. И. Български народни песни от Украйна и Крим. (Съставител Зоя Барболова). София: Академично издателство «Марин Дринов», 2005, 179 с.
12. Гамза В. Тернівка. Историко-етнографічний нарис. Миколаїв: Іліон, 2014.
13. Георгиева С. Народният календар на бесарабския българин: езиково-културно интерпретирано. Речник. – В: Проглас, кн. 1, Велико Търново: Университетско издателство «Св. Св. Кирил и Методий», 2017. С. 56–69.
14. Захариева Р. Диагностика на развитието и поведението на детето. София: Изкуства. 2004.

Kolot O., Kharchuk O. Preserving identity through the language of play: children's folklore of Bulgarian settlers in Ukraine (based on the material of Ternivka village, Mykolaiv)

Summary. The article presents the main aspects of the formation and development of the dialect in the children's folklore of Bulgarian settlers in the village of Ternivka (Mykolaiv), with an emphasis on its role in preserving ethnic identity. The author also analyzes the connection and functioning of the Bulgarian dialect in the context of language contacts with the Ukrainian language. The state of its preservation as a means of communication and as a structural phenomenon is studied, and the main trends of its development are outlined.

The authors analyze the specific elements of children's games and songs passed down from generation to generation as an important mechanism for maintaining cultural traditions and linguistic heritage. The research is based on field materials collected during ethnographic expeditions to Ternivka.

Considerable attention is paid to various genres of children's folklore, such as counting rhymes, songs, tongue twisters, and games. These elements contribute to the formation of children's linguistic and cultural awareness, as they reflect the traditions and customs of the Bulgarian community in Mykolaiv.

Particular attention is paid to how children not only learn traditions through the language of play, but also strengthen their sense of unity, identity and originality.

In addition, it is worth noting that children's folklore is an important means of transmitting cultural experience and is also a tool for socializing the younger generation. By participating in traditional games and singing songs, children learn not only linguistic features but also the cultural values of their community. This contributes to the formation of ethnic consciousness and support for the use of Bulgarian alongside Ukrainian among the youth of the village.

The study also examines the challenges faced by the Bulgarian community in the context of modern globalization and assimilation processes. It should be noted that preserving children's folklore is an important step in preserving cultural identity. This is especially true when small ethnic groups face the threat of losing their uniqueness.

The conclusions emphasize the importance of preserving such oral forms of intangible cultural heritage to maintain the ethno-cultural identity of Bulgarian communities in Ukraine. The authors call for active actions to document and popularize children's folklore, as this contributes to the preservation of the richness of cultural diversity in our country. Preserving the language of the game is an important aspect in maintaining the national identity and cultural richness of any community, including the Bulgarian language in Mykolaiv.

Key words: dialect, dialectisms, children's folklore, language of oral folk art.

*Комарницька Т. К.,**кандидат філологічних наук, доцент,**докторант кафедри мов і літератур Далекého Сходу та Південно-Східної Азії**Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ЯПОНСЬКИХ ФІЛЬМІВ, СЕРІАЛІВ ТА АНІМЕ ЯК ВІЗУАЛЬНИХ ЖАНРІВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ

Анотація. Мова масової культури являє собою окремих різновид мови, що відрізняється від літературного стандарту і маніфестується у різноманітних жанрах масової культури, які мають вербальну складову. При цьому мова візуальних жанрів масової культури (художніх фільмів, серіалів та анімаційних фільмів (на матеріалі японської мови – аніме)) має низку спільних характеристик на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, за якими мову цих жанрів можна протиставити літературній нормі та порівняти з просторіччям. Так, на фонетичному рівні мові японських фільмів, серіалів та аніме притаманні: редукція, емпатичне розтягування чи скорочення голошних звуків та інші відхилення від нормативної вимови. На лексичному рівні мові візуальних жанрів японської масової культури притаманна бідність лексики, більша кількість службових слів порівняно з повнозначними тощо. На граматичному рівні констатуємо вживання суто розмовних дієслівних форм, контамінацію граматичних конструкцій, наявність низки синтаксичних девіацій, які маніфестуються здебільшого у наявності великої кількості неповних речень (що, зокрема, можуть бути представлені лише єдиним словом-вигоком), а також порушенні порядку слів у реченні (інверсія), яке є нетиповим для японської мови з чіткою структурою SOV. Вказані фонетичні, лексичні та граматичні особливості мови візуальних жанрів масової культури притаманні здебільшого японському просторіччю; трапляються й елементи дитячого мовлення. Превалювання неінформативних вербальних повідомлень (у вигляді речень-вигоків, повторення слів тощо) у мові масової культури дозволяє нам провести паралель із міркуваннями Ж. Бодріяра про масову культуру як симулякр, оскільки мова, що обслуговує цю культуру, фактично теж спирається радше на форму, а не на зміст, тобто по суті також є своєрідним симулякром.

Ключові слова: японська мова, мова масової культури, мова візуальних жанрів масової культури, літературна норма, просторіччя, фонетичні, лексичні та граматичні девіації.

Постановка проблеми. Відомо, що телебачення на сьогодні є одним із найпотужніших ретрансляторів масової культури, оскільки за рахунок своєї загальнодоступності й жанрового різноманіття телепродукції воно досягає надзвичайно широку аудиторію і непомітно впливає на кожного з нас, виступаючи одним з основних творців сучасної міфотворчості [1, с. 60]. Недаремно ж провідний дослідник масової культури Ж. Бодріяр приділяв особливу увагу телебаченню, яке, на його думку, конструє паралельну реальність, стирає межі

між реальним і віртуальним і породжує симулякри, у зв'язку з чим науковець запропонував поняття «людини телематичної» [2, с. 51]. «Жодна культура не розглядала символи настільки наївно, параноїдально, пуритансько і терористично, як кіно з його сьогоднішніми намірами» – пише Ж. Бодріяр [3, с. 364]. Тому й не дивно, що у науковій літературі натрапляємо на думку, що фільми і телебачення здійснили величезний вплив на розвиток масової культури, змінивши реальність і наше сприйняття світу [3, с. 366; 4, с. 66]. Як пишуть дослідники, кінематограф і телебачення як візуальні форми масової культури трансформують навколишню дійсність і конституюють «нову» реальність, що часто сприймається споживачами як заміщення справжньої. Критеріями нової візуальної реальності є серійність, штучність, ілюзорність, віртуальність, і через таке сконструйоване середовище, яке формує певні типізації, «культурні зразки», сенси тощо, у сучасної людини виникає ставлення до реальності як до візуального образу [5, с. 80]. Так виникає культура образу, яка, однак, не є істинною, оскільки не передбачає знання, а тому радше є деградацією, нівеляцією культури [3, с. 364; 5, с. 83], унеможливаючи процес духовного збагачення, спілкування з собою та становлення розвиненої особистості [1, с. 62]. Культура образу, нав'язана нам телебаченням, пов'язана з поняттям гіперреальності, яке на сьогодні є актуальним напрямом філософського аналізу і являє собою реальність, «посилена» за допомогою сучасних технічних засобів, коли творці культури можуть продукувати образи, принципово «нездійсненні» в реальності [6, с. 6].

Безперечно, телебачення являє собою багатогранне явище, а його продукт є різножанровим. У контексті дослідження мови масової культури нас цікавить не все різноманіття телевізійної продукції, а лише та, що має в основі розважальну складову, оскільки, як відомо, масова культура – це культура розваг. Відповідно, телевізійним матеріалом для вивчення мови масової культури, на нашу думку, є:

- розважальні телешоу;
- художні фільми;
- серіали;
- мультфільми та мультсеріали (в японській масовій культурі – аніме).

Також уважаємо, що останні три жанри можна розглядати разом, оскільки всіх їх об'єднує ігрове начало та художня сутність, відповідно припускаємо, що мова цих жанрів матиме спільні риси і, можливо, більше характеристик, притаманних художньому мовленню. Натомість мову телешоу, на нашу

думку, варто розглядати окремо, оскільки вони не мають сюжету й персонажів, тому мова розважальних телешоу буде більш наближеною до просторічного мовлення, більш примітивною. Отже, у цій розвідці розглянемо мовні особливості японських художніх фільмів, серіалів та аніме.

Аналіз останніх досліджень. Всі ці три жанри масової культури дослідники здебільшого описують із культурологічного погляду. Так, наприклад, С. Гулевський пише, що «теле-серіал є однією з культурних форм, за допомогою якої вибудовується світ сучасної культури й наповнюється відповідними смислами. Втягнута в екранний простір, Людина телематична починає думати й жити екранними образами, засвоює мову екрану, відкриваючи для себе нову сферу уяви» [2, с. 51]. Тут ключовим для нас є визнання того, що існує особлива мова екрану, яку глядачі переймають разом із віртуальними масово-культурними зразками, що їх продукують серіали та інші розважальні сегменти телебачення. Такі масово-культурні стереотипи, що їх ми споживаємо разом із розважальною телепродукцією (насамперед у вигляді серіалів), неначе «засмічують» свідомість, проте водночас «стають енциклопедією сучасного життя, адже, крім безпосереднього сюжету, вони несуть знання про різні сфери людської діяльності. Це створює відчуття достовірності та підсилює ефект присутності», «занурює свого користувача в особливий міфологічний світ, який нерідко сприймається ним як більш реальний, ніж його власне буденне існування» [7, с. 194]. Якщо ж аналізувати кіно й серіали з лінгвістичної позиції, то в мовознавчому аспекті їх можна розглядати як окремий дискурс, особливий тип креолізованого тексту, що включає відеоряд і кінодіалог, тобто вербальну (мовленнєву) та невербальну комунікації, і специфіка такого креолізованого тексту виявляється в єдності обох компонентів тексту, що функціонують як єдине ціле і є взаємозалежними [8, с. 198–200]. При цьому при сприйнятті руху звуко-зорових образів фільму чи серіалу виникає емоційне збудження, яке є неначе архайзом людської природи [7, с. 196]; отже, кіновидовище націлене на емоції, а не на інтелектуальну складову, що й буде відображатися на мовному рівні обмеженістю змісту вербального повідомлення, превалуванням у ньому вигуків, окличних речень тощо. Відповідно, метою нашої розвідки буде розглянути фактичний мовний матеріал візуальних жанрів масової культури Японії та проаналізувати його з погляду співвідношення з літературною мовою.

Крім типових для глобальної масової культури візуальних жанрів серіалу та фільму в Японії також розвинений мультиплікаційний жанр аніме, який, на відміну від західноєвропейських мультфільмів, орієнтується на дорослу аудиторію. Причиною популярності аніме серед дорослої аудиторії японські дослідники здебільшого називають інфантилізацію суспільства [9, с. 79], а також ескапізм і відчуття ілюзорності світу, особливо загострені в сучасному японському суспільстві [10, с. 213–214]. Чіда Хіроюкі (千田洋幸) з цього приводу зазначає: «Немає зайвої потреби повторювати, що прагнення «нетутешнього, іншого світу» глибоко вкоренилося у продукти японської масової культури» [10, с. 214]. Таке особливо загострене серед японців прагнення втекти від реальності породило справжній культ аніме-продукції, що знайшов свій вияв, зокрема, у поклонінні аніме-персонажам, створенні індустрії віртуальних розваг, стилізованих під аніме (аж до віртуальних наречених, із якими можна укласти шлюб), масовому наслі-

дуванні мультиплікаційних персонажів (косплей – фестивалі з переодяганням у героїв аніме, в яких бере участь величезна кількість людей – близько 25 тис. щоразу [10, с. 214], появи й популярності віртуальних музичних виконавців із аніме-зовнішністю (так званих вокалоїдів, найвідомішою з яких є Хацуне Міку (初音ミク) [10, с. 215].

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що, якщо розглядати ці три жанри з лінгвістичного погляду, відразу можна припустити, що мова кіно, серіалів та аніме буде спрощеною і матиме обмежений лексичний склад. Окрім цього припускаємо, що мова серіалів, фільмів та аніме буде максимально наближеною до розмовного мовлення. Спрощеність та обмеженість пояснюємо тим, що мова цих (та й інших) масово-культурних жанрів розрахована на невибагливу широку аудиторію, яка прагне розслабитися, а тому не готова сприймати надто вишукане художнє мовлення високого стилю. Окрім цього, спрощеність та обмеженість мови саме цих трьох жанрів масової культури можемо пояснити ще й превалуванням саме в них візуальної складової, яка дозволяє максимально скоротити і спростити вербальне повідомлення – слова замінює відеоряд. Наближеність до розмовного мовлення пояснюємо тим, що ці ігрові телевізійні жанри продукують паралельну реальність повсякденного життя, в якій персонажі живуть і спілкуються між собою так само, як звичайні люди. Тому очевидно, що репліки телегероїв відтворюють насамперед зразки повсякденного розмовного побутового мовлення, імітуючи, зокрема, спонтанне діалогічне мовлення. Отже, припускаємо, що мова фільмів, серіалів та аніме буде максимально подібною до побутового розмовного мовлення, можливо, з елементами просторіччя. Для того, щоби переконатися у правдивості наших припущень, розглянемо кілька уривків із японських фільмів, аніме та серіалів, що їх ми записали на слух, відтворюючи за допомогою орфографії особливості вимови.

Отже, перший уривок із телевізійного серіалу тривалістю півтори хвилини має такий вербальний ряд:

- 電車！もう告白台詞など気にするな！
- とにかく告白だ！告白しろおおお！！
- そう言われても。。
- そんなにいい？
- どうしたんですか。
- あ、あのう。。。実は。。
- マーフィンはどうでしたか。
- おいしいぞ。どうも食べちゃうんですよ。
- よかった！
- 早く告白しろ！
- ああああ、あのっ。。
- 天気もいいですね。どこかへ出かけましょうか。
- 外に出たら、アウト！
- 人目のあるところで告白は無理！
- 家の中を死守！
- 告白するまで絶対家出るな！！
- あ、あ、あ、あのっ。。DVDを持ってきたんです。マトリックス！
- ああああ、こないだ話していた。
- あれ？何こだ？何んで？
- クイール！私、見たいと思ってたんです。
- そそうですか。
- 早速見ましょう。
- はい。
- えっとう。。

В уривкові, як ми і припускали, спостерігаємо імітацію спонтанного розмовного мовлення, що виявляється на всіх мовних рівнях.

Так, на фонетичному рівні мові телесеріалів притаманне широке використання емпатичної артикуляції, а саме:

– емпатичне розтягування голосних звуків у прикінцевій позиції (告白しろおおお);

– емпатичне скорочення голосного у прикінцевій позиції, у результаті якого слово неначе різко обривається (аналог німецького кнаклауту, тільки у кінці слова, а не на початку) – наприклад, あのっ.

Також спостерігаємо редукцію звуків, що притаманна більше просторічному мовленню: 食べちゃう (замість літературного 食べてしまう), こないだ (замість このあいだ), 何こだ (замість 何これだ), 思ってたん (замість 思っていたん).

Окрім цього серед фонетичних особливостей варто виділити повторення звуків – відтворення заїкання (そそうですか).

На лексичному рівні у наведеному уривку переважають слова розмовної лексики, а також нейтральна лексика; слів на позначення складних понять, як ми і припускали, немає. Поодинокі іншомовні вкраплення (マーフィン, アウト, マトリックス, クイール) не дублюють значення питоми японських слів, отже, їхнє включення цілком відповідає мовній нормі.

На морфологічному рівні спостерігаємо широке вживання особливої форми дієслова ~ん, яка притаманна побутовому розмовному мовленню і додає емотивний компонент до дії, вираженої дієсловом: どうしたん, 持ってきたん, 思ってたん, 食べちゃうん. В уривку також наявні розмовні емоційні прикінцеві частки: ぞ, よ. Окрім цього, не можемо не звернути увагу на чималу кількість вигуків, які також допомагають відтворити просторічно-розмовний характер мовлення персонажів: あ、あのう、あああああ、あのっ、あ、あ、あ、あのっ、あれ、えっとう. Натомість відмінкових часток подекуди бракує: 私、見たいと思ってたんです。(замість нормативного 私は見たいと思っていたんです).

Втім, найбільше особливостей, що контрастують із мовною нормою, спостерігаємо на синтаксичному рівні. Тут наявна ціла низка неповних речень:

- 電車!
- そう言われても
- そんなにいい?
- あ、あのう。。。.
- 実は。。。.
- よかった!
- あああああ、あのっ。。。.
- 外に出たら、アウト!
- 人目のあるところで告白は無理!
- 家の中を死守!
- あ、あ、あ、あのっ。。。.
- マトリックス!
- あれ?
- 何んで?
- クイール!
- えっとう。。。.

Як бачимо, нерідко незакінченість речення компенсується питальною чи окличною інтонацією (це ми намагалися показати за допомогою відповідних засобів пунктуації), що загалом притаманне й мові інших жанрів масової культури Японії.

Трапляються також інвертовані варіанти: 何こだ?

Яскравою девіацією, яку можемо спостерігати саме на японськомовному масово-культурному матеріалі, є змішування стилів і реєстрів мовлення в єдиному мовленнєвому потоці, що з погляду культури мови є неприпустимим. Так, спілкуючись між собою у нейтрально-ввічливому стилі (です・ます体), головні персонажі час від часу вдаються до реплік у простому стилі (だ体 або 普通体): おいしいぞ。; よかった!; 何こだ?. Окрім цього також спостерігаємо ненормативне вживання дієслівної форми ~しょうか (у репліці どこかへ出かけましょうか。), яка в літературній мові привносить значення пропозиції допомоги у виконанні дії, вираженої дієсловом, однак у просторіччі зазнала контамінації зі схожими формами ~せんかた ~ましょう (перша з яких є ввічливим запрошенням до спільної дії, а друга – згодою на здійснення спільної дії), а тому набула нетипового для неї значення запрошення до спільної дії.

Розглянемо ще один приклад (епізод з аніме тривалістю 1 хвилина):

- 春なのに! でちゅ。
- ちゅ? ちゅちゅちゅうう??
- ちゅちゅ!! ちゅちゅ!!
- 何? ねずみなああ。
- 大好きな一日をすごしてるんだよおお!!
- ちゅ、ちゅ、ちゅううう!
- あ、何やってんの?
- 積み木遊びでちゅ!
- じゃ、あたし出かけるから、しっかり留守番してくれよ。
- ちゅううう。にちゅっ。ちゅうううう!

Перше, що впадає в око, це доволі обмежений вербальний ряд як для хвилинного епізоду. Дійсно, більшу частину часу в цьому аніме відбуваються дії, що не супроводжуються вербальними повідомленнями (гадаємо, що тенденція до максимізації візуальної складової та мінімізації вербальної притаманна більшості масово-культурних жанрів). Прикметно також, що майже половина реплік не представлена повнозначними словами.

Якщо розглядати кожен мовний рівень, то на фонетичному спостерігаємо відхилення від нормативної вимови (дечю замість です), що імітує ненормативну дитячу вимову (на кшталт вимовляння звуку /л/ замість звуку /р/ у українському дитячому мовленні). Також спостерігаємо просодичне подовження голосних звуків у службових словах (зв'язці й заключній частці), що притаманно здебільшого просторічному мовленню і підсилює емоційне забарвлення: ちゅううう, なああ, よおおお. Окрім цього в уривкові наявне випадіння складу /i/ та позиційна редукція (девокалізація) складу /ry/ з подальшою його назалізацією, у результаті чого він переходить у складовий сонорний /n/ (撥音): やってんの замість нормативного やっているの. Подібний тип випадіння складу /i/ у тривалому виді дієслова спостерігаємо і в іншому фрагменті: すごしてる (замість нормативного すごしている).

На лексичному рівні уривок характеризується обмеженістю повнозначної лексики, яка представлена всього 12 словами: 春, 何, ねずみ, 大好きな, 一日, すごしてる, やってん, 積み木遊び, あたし, 出かける, しっかり, 留守番してくれ. Водночас, якщо враховувати повтори, то кількість службових слів становить 26. Як відомо, службові слова, на відміну від повнозначних, не здатні виконувати номінативну функцію,

отже, жодної нової інформації вони в собі не несуть. Виходить, що весь фрагмент позбавлений пізнавального змісту, а радше просто ретранслює емоції. Недаремно ж Д. Попіль писала, що «ми живемо у часи, коли дедалі більше інформації і дедалі менше сенсу» [3, с. 366]. Гадаємо, що такі приклади яскраво демонструють реалізацію у мові масової культури Бодріярівського уявлення про симулякр, адже перед нами вербальне повідомлення, що наповнене формою, але не сенсом. Як пише А. Чантурія, нав'язуючи власні симулякри, творці масової культури прагнуть перетворити їх на моделі, що впливають на майбутню реальність, адже, прагнучи втекти від реальності у світ культури, значна частина людства надає перевагу тому, що приносить задоволення, і якраз знаки-образи, що не мають референта, дуже часто зчитуються як моделі бажаної реальності, якої слід прагнути [6, с. 7–9].

Тепер розглянемо наведений приклад у граматичному зрізі. Уривок складається з шістнадцяти речень, однак у ньому вжито всього чотири дієслова, що відразу дає нам зрозуміти специфіку речень, які його складають: вони здебільшого неповні. Як ми вже змогли переконатися, неповнота речень загалом притаманна мові японської масової культури. Особливістю ж цього окремого прикладу є те, що серед неповних речень переважають так звані «аморфні речення» (за О. Єсперсенем), до складу яких входить лише одне службове слово:

- でちゅ。
- ちゅ？
- ちゅちゅちゅうう？
- ちゅちゅ！！
- ちゅちゅ！！
- ちゅ、ちゅ、ちゅうううう！
- ちゅううう。
- にちゅっ。
- ちゅうううう！

Як бачимо, наведене службове слово (зв'язка у спотвореній вимові, що імітує дитячу) неодноразово повторюється, що, вочевидь, покликане створити певний стилістичний ефект. Серед неповних речень у фрагменті наявні й кілька номінативних: 春なのに！； 何？； ねずみなああ。 Прикметно також, що сім із шістнадцяти речень є окличними, що в поєднанні з численними неповними реченнями, на нашу думку, ще раз підкреслює превалювання емоційної складової повідомлення над інформативною. Загалом ця риса цілком відображає основні характеристики масової культури, яка має на меті спричинити емоційний відгук у свого споживача, при цьому розважаючи його й не обтяжуючи інтелектуально, адже вона є «індустрією розваг» та «індустрією дозвілля» і покликана допомогти посередньому споживачу «вбити час», а тому й орієнтується саме на його невидатні інтелектуальні здібності [4, с. 66]. На мовному рівні таке прагнення до спрощення культурного повідомлення і примітивізації змісту задля його зрозумілості посередній аудиторії нерідко виявляється в обмеженості вербальної частини візуального масово-культурного продукту. За нашими спостереженнями небагатослівність притаманна багатьом візуальним жанрам японської масової культури, адже візуальний ряд здатен компенсувати брак вербальної складової. Наприклад, культовий анімаційний фільм «Мій сусід Тоторо» (となりのトトロ) тривалістю 86 хвилин має мовну складову, текст якої, записаний 12-м розміром шрифту на форматі А4, поміщається всього на 13 сторінках. При цьому мовлення пер-

сонажів, як і в розглянутих прикладах, рясніє неповними реченнями, порушенням порядку слів у синтаксичних конструкціях, а також фонетичними і лексичними девіаціями.

Висновки. Розглянувши особливості мови масової культури Японії на матеріалі ігрових та анімаційних фільмів і серіалів, можемо констатувати, що вона відрізняється від літературної мови на всіх мовних рівнях. Так, на фонетичному рівні мові масової культури притаманні явища, характерні насамперед для спонтанного розмовного мовлення (зокрема, емпатична артикуляція, редукція тощо). На лексичному рівні констатуємо обмеженість лексики з превалюванням службових слів над повнозначними. На граматичному рівні мова масової культури допускає численні відхилення від норми, зокрема, у сфері синтаксису (надмірне використання неповних речень, зловживання окличними реченнями, які загалом не притаманні японській мовній традиції, тощо), а також контамінацію. Всі ці мовні девіації спостерігаємо на тлі загальної бідності й обмеженості вербальної складової масово-культурного продукту, що підтверджує загальну тенденцію сучасної культури до максималізації візуалізації й видовищності з витісненням інтелектуального начала, яке мала б вербалізувати мова. Вважаємо, що подальші дослідження у цьому ключі матимуть перспективу з огляду на багатогранність феномену масової культури і тих її жанрів, що мають мовну складову.

Література:

1. Гойман О. Міфологічний аспект сучасної масової культури. *Проблеми гуманітарних наук. Філософія*. 2014. Вип. 33. С. 54-65.
2. Гулевський С. Телесеріали як засіб трансляції гендерних стереотипів. *Духовність. Культура. Виклики сьогодення. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю* (м. Львів, 21-22 квітня 2017 року, Львівський національний університет імені Івана Франка). 2017. С. 50-52.
3. Попіль Д. Сучасні ЗМІ в епоху масової культури та постмодерну. *Теле- та радіожурналістика*. 2013. Вип. 12. С. 364-369.
4. Шафраньш О. Феномен контркультури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. 2010. Вип. 14. С. 64-67.
5. Литовченко І.В., Іванова Ю.С. Трансформація масової культури в умовах інформатизації. *Соціологія. Грані*. 2014, травень. № 5 (109). С. 80-85.
6. Чантурія А.В. Постправа та масова свідомість. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки*. 2018. № 9 (323) Грудень. С. 4-14.
7. Болотаєва А. Масове кіно: серіали як медіакомунікації. *Матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства»* 15-16 квітня 2021 року. 2021. С. 194-197.
8. Гудманян А., Чайка С. Декодуння гумору в ситкомі «Друзі»: стилістичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 57, том 1. С. 197-204.
9. 幸田麻里子. テレビアニメにみる日本の大衆文化の位置づけの変遷. *社会学部論叢*. 2017.10 [55]. 第28巻第1号. P. 71-79.
10. 千田 洋幸. ポップカルチャーは児童生徒の言語/物語環境をどう変えるのか. *全国大学国語教育学会国語科教育研究：大会研究発表要旨集*. 2018. 135(0). P. 213-216.

Komarnytska T. Features of the language of Japanese movies, series and anime as visual genres of Japanese mass culture

Summary. The language of mass culture is a separate type of language that differs from the literary standard

and is manifested in various genres of mass culture that have a verbal component. At the same time, the language of visual genres of mass culture (movies, series and animated films (being anime on the material of the Japanese language)) has a number of common characteristics at the phonetic, lexical and grammatical levels, according to which the language of these genres can be contrasted with the literary norm and compared with colloquial speech. Thus, at the phonetic level, the language of Japanese movies, series and anime is characterized by: reduction, emphatic stretching or shortening of vowel sounds and other deviations from the standard pronunciation. At the lexical level, the language of visual genres of Japanese mass culture is characterized by a poor vocabulary, a greater number of auxiliary words compared to full-meaning ones, etc. At the grammatical level, we note the use of purely colloquial verb forms, the contamination of grammatical constructions, the existence of a number of syntactic deviations, which are manifested mostly in

the presence of a large number of incomplete sentences (which, in particular, can be represented only by a single interjection word), as well as a violation of the order of words in a sentence (inversion), which is atypical for Japanese language with a clear SOV structure. The indicated phonetic, lexical and grammatical features of the language of the visual genres of mass culture are mostly characteristic of Japanese colloquial speech; there are also elements of children's speech. The predominance of non-informative verbal messages (in the form of sentences consisting of interjections only, repetition of words, etc.) in the language of mass culture allows us to draw a parallel with Jean Baudrillard's considerations about mass culture as a simulacrum, since the language that serves this culture actually also relies on form rather than content, that is, in essence, it is also a kind of simulacrum.

Key words: Japanese language, language of mass culture, language of visual genres of mass culture, literary norm, colloquial speech, phonetic, lexical and grammatical deviations.

*Костриба О. В.,**докторка філософії зі спеціальності «Філологія» (PhD),
асистентка кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»*

КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА З ДІАЛЕКТНИМИ ВЕРШИНАМИ ЄДЕН / ЁДЕН: ПОДІЄВІ ПРОПОЗИЦІЇ

Анотація. Актуальною проблемою сучасної лінгвістики є встановлення семантичних моделей та декодування їхніх імпліцитних смислів задля комп'ютеризування даних. Словотвірний рівень мови найбільш приданий для розв'язання таких завдань, адже схематизування лексичного значення деривата враховує його ономазіологічну структуру, а також доповнює здобутки мотивологічних учень кризь призму дивергентно-конвергентних явищ, властивих твірному слову. У такому аспекті словотвірне гніздо уможливило опис концептів, оскільки ставить фреймову структуру, яка нагромаджує, упорядковує, представляє певне знання, що оперте на ментальний досвід людства, при цьому завдяки безпосередній та опосередкованій словотвірній мотивації кореня вершини словотвірного гнізда – носія ідеї змісту та найбільш базового знання – можна встановити семантичні моделі слів із прихованим смислом. Отож з'ясування когнітивного змісту дериватів передбачає виявлення ієрархічних елементів фрейма: фрейм → субфрейм → слот → пропозиційна структура → пропозиція → актант та предикатна частини пропозиції.

У статті розглянуто інваріантну семантику похідних іменників, прикметників, дієслів, числівників із мутаційним змістом, згрупованих за гніздовим принципом у комплексну системоутворювальну одиницю з вершиною *діал.* єден / єден. Враховуючи послідовність словотвірної мотивації похідних слів, у розвідці проаналізовано деривати-іменники з простою та складною мотивувальною базою з акцентом на спільності кореня та встановлено поверхневі смисли фреймової семантики – субфрейми та слотні частини. Глибинний зміст передбачає виявлення у семантичній структурі похідного слова подієвих структур із ядерним предикатом та ліво- й правобічним актантами.

Перспективи дослідження полягають у планомірному встановленні ментальної семантики різночастиномовних дериватів, утворених від ядерних та периферійних класів твірних слів.

Ключові слова: словотвір, словотвірна мотивація, словотвірна гніздо, денумератив, лінгвокогнітологія, фрейм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальною проблемою сучасних дериватологічних студій є маркування когнітивної семантики похідних слів задля опису словотвірної системи мови як передумови оцифрування цих даних. Виявлення імпліцитних смислів значенсвих структур доповнює здобутки основоцентричної дериватології (при аналізованні враховується ономазіологічний підхід), а також мотивологічні аспекти дивергентно-конвергентних особливостей твірних слів (семантика вершини та похідних у статусі

твірних входить у значенсву структуру дериватів на наступні ступені словотворення, актуалізуючи семми цілком, почасти, або навпаки вони стають інертними).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Когнітивна семантика похідних слів стала предметом зацікавлення М. Полюжина на базі англійської мови [1], В. Куранди на основі італійської мови [2]. Симбіоз дериватологічних досліджень та когнітивних учень в україністиці є побіжним й представлений працями М. Вінтонів [3], О. Олексенко [4], що свідчить про наявність нерозв'язаних мовознавчих, зокрема словотвірних, проблем кризь призму ментального змісту.

Формування мети статті. Оскільки подієва семантика субстантивного блоку віднумеративних гнізд ще не була об'єктом лінгвістичних розвідок, то метою роботи є здійснити когнітивний аналіз похідних іменників із мутаційним типом деривації та з простою й складною мотивувальною базою, систематизованих у словотвірне гніздо (СГ) з *діал.* єден / єден.

Матеріалом дослідження слугує спеціально змодельована картотека похідних слів, утворених від числівників діалектного пласту лексики єден / єден, які зафіксовані в таких лексикографічних працях, як «Словник української мови» в 20 томах (том 1–11) [5], «Словник української мови» в 11 томах [6], «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакції В. Бусела [7], «Короткий словник лемківських говірок» П. Пиргея [8], на онлайн-платформі «Slovnuk me» [9].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вершини словотвірного гнізда, які належать до лексики діалектного ареалу, – єден / єден – на когнітивному рівні формують єдину фрейм-структуру, дериваційний простір якої становить 111 похідних слів.

Фреймова модель гнізда, опираючись на вчення М. Мінського [10, с. 2], представлена поверхневим рівнем, а саме: субфреймовою частиною, якій у мотивології відповідає поняття «мотивувальна семема», епідигматичною частиною, яка об'єднує деривати з переосмисленою семантикою, слотною частиною, тобто вербалізованим слотом, еквівалентним дефініції «мотивувальна сема», та когнітивним слотом – тематикою, яка згруповує деривати в блоки. Глибинний рівень фреймової мережі репрезентований схематизацією семантики на узагальненому рівні (пропозиційні структури (ПС)), та на конкретному рівні (пропозиції (П)). Неспівмірність лексичного значення похідного слова та пропозиції становить семантичні чи пропо-

зиційні прирощення [11, с. 5] (у тексті прирощення будь-якого типу виокремлено курсивом).

У розвідці зацентровано на когнітивному описі інваріантної семантики дериватів таких лексико-граматичних класів, які іменники, прикметники, дієслова, числівники, із мутаційним типом деривації, які характеризуються наявністю дво- та трикомпонентних структур із ядерним предикатом, так звані *подієві пропозиції* (П-пропозиції) [3, с. 52].

Субстантивний блок похідних слів загалом репрезентований сімома семантичними позиціями, із-поміж яких три словотвірні значення (СЗ) охоплюють іменники з простою мотивувальною базою, а чотири – зі складною.

До першої групи належать похідні, які є носіями таких СЗ: СЗ **‘носій кількісної ознаки’**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₂ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘самотній, одинокий’ – СЛОТ ‘відокремлення’: ПС ‘суб’єкт-особа – предикат – кількісна ознака_{n (Num)}’: П ‘особа **відокремлена** / **уникає** / **не спирається** і схарактеризована кількісною ознакою_n на позначення чогось єдиного’: *єдинак* (‘діал. Одинак’ – 1. Той, хто [сам, без інших], **відокремився** [від людей] // Той, хто **уникає** [інших людей] // Той, хто **не спирається** [на допомогу або підтримку інших]), *єдиніця* (‘діал. Те саме, що єдиначка – Жін. рід до єдинак – діал. Одинак – 1. Той, хто [сам, без інших], **відокремився** [від людей] // Той, хто **уникає** [інших людей] // Той, хто **не спирається** [на допомогу або підтримку інших]’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘математичний показник’: ПС ‘об’єкт – предикат – кількісна ознака_{n (Num)}’: П ‘цифра [називає] [число] за кількісною ознакою_n на позначення єдності’: *єденістка* (‘1. Одинадцятка – [Назва числа II і] його цифрового позначення // [розм. Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом II (автобус, трамвай і т. ін.), цифра II]’); П ‘число, [називає] за кількісною ознакою_n на позначення єдності’: *єденістка* (‘1. Одинадцятка – Назва числа II і [його цифрового позначення] // [розм. Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом II (автобус, трамвай і т. ін.), цифра II]’); П ‘транспорт, **нумерований** за кількісною ознакою_n на позначення єдності’: *єденістка* (‘1. Одинадцятка – [Назва числа II і його цифрового позначення] // розм. Назва [того чи іншого виду] транспорту, **нумерованого** числом II [(автобус, трамвай і т. ін.), цифра II]’); СЗ **‘носій ознаки’**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘математичний показник’: ПС ‘об’єкт – предикат – ознака_{n (Adj)}’: П ‘цифра **позначає** [число] зі значенням єдності’: *єдинка* (‘Одиниця – 1. [Найменше ціле число, перше в десятку, а також] цифра 1, якою воно **позначається**; // [тільки мн. Числа від 1 до 9, а також] цифри, що їх **позначають**; // [тільки мн. Останні] цифри [багатозначних чисел], цифра 1’); П ‘число, [називає] за ознакою_n зі значенням єдності’: *єдинка* (‘Одиниця – 1. [Найменше ціле] число, [перше в десятку, а також] цифра 1, якою воно **позначається**; // [тільки мн.] Числа від 1 [до 9, а також] цифри, що їх **позначають**; // [тільки мн. Останні] цифри [багатозначних] чисел, [цифра 1]’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘цифра, число’: ПС ‘суб’єкт – предикат – ознака_{n (Adj)}’: П ‘особа, яка **належить** до [того], що схарактеризоване ознакою_n з кількісним виявом’: *єдиноплемінник* (‘Людина, яка **належить** до одного [з ким-небудь племені], однієї [національності], одного [народу]’); СЗ **‘носій процесуальної ознаки’**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС

‘тільки названий’ – СЛОТ ‘виконавець’: ПС ‘суб’єкт-особа – предикат_{v (V)}’: П ‘особа **об’єднує** [когось / щось]: *об’єднувач* (‘Той [(те)], хто [(що)] **об’єднує**’); ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘засіб’: ПС ‘об’єкт – предикат_{v (V)}’: П ‘об’єкт **об’єднує** [когось / щось]: *об’єднувач* (‘[Той] (те), [хто] (що) **об’єднує**’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘обладнання’: ПС ‘об’єкт – предикат – предикат_{v (V)}’: П ‘пристрій **з’єднує** щось’: *з’єднувач* (‘Пристрій для з’єднування чого-небудь’).

До другої групи належать деривати, семантику твірної бази яких супроводжує мутаційний процес: **ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ ‘носій предметної ознаки’**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘транспортний засіб’: ПС ‘об’єкт – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘літак, [названий] за його ж елементом_v, який **має** кількість «один»: *єдиноплатовец* (‘Літак, що **має** [лише два крила й] один [мотор]’); ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘зброя’: ПС ‘об’єкт – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘рушниця, [названа] за її ж елементом_v, який **має** кількість «один»: *єднорурка* (‘Рушниця-одно[стволка]’); ПС ‘суб’єкт-тварина – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘тварина, яка [живе / має] вік у кількості «один»: *єдноріччак* (‘Одно[річна] тварина’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘релігія’: ПС ‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘особа, яка [названа] за вірою, яка схарактеризована кількістю «один»: *єдиновірець* (‘Людина однієї [з ким-небудь] віри, [релігії]’); ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘вік’: ПС ‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘особа, яка [має] літа, схарактеризовані кількісною ознакою на позначення аналогічності’: *єдиоліток* (‘Одноліток, [ровесник]’); ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘спільність імені’: ПС ‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘особа [має] ім’я, схарактеризоване кількісною ознакою на позначення спільності’: *єдиомієнник* (‘Тезко, [друга] особа з таким самим ім’ям’); ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘виконавець’: ПС ‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘особа **здійснює** процесуальний об’єкт, схарактеризований кількісною ознакою’: *єдиноначальник* (‘Особа, яка здійснює єдиноначальність’); **ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ ‘абстрагована предметність’**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘явища управління’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘влада **зосереджується** в того, хто схарактеризований кількістю на позначення «один»: *єдиновладдя* (‘**Зосередження** влади в одних [руках]; [повнота, необмеженість чисті-небудь] влади’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘релігія’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – об’єкт_{v (Num-N)}’: П ‘уявлення, що **визнає** тільки Бога, схарактеризованого кількісною ознакою’: *єдинобожжя* (‘[Релігійне] уявлення, яке **визнає** [творцем і правителем світу] тільки одного Бога; [монотеїзм]’); **ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ ‘опредметнена дія’**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘змагання’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – кількісна ознака_{n (Num-V)}’: П ‘бій / боротьба, що [відбувається] між особами_n, названими за кількістю «один»: *єдиноборство* (‘Бій, боротьба сам на сам [між двома противниками]; [по]єдинок’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘релігія’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – кількісна ознака_{n (Num-V)}’: П ‘віра [визнається] такою, як названо кількісною ознакою’: *єдиновірство* (‘1. Визнання однієї [з ким-небудь] віри; спільність [релігії]’).

Поодинокі похідні ад'єктиви постають інтерфіксацією без субкатегоризування чи перекатегоризування частиномовного значення стрижневого слова синтагми: **чисте синтагматичне СЗ**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'морські тварини': ПС 'суб'єкт-тварина – предикат – кількісна ознака_{п (Num-N)}': П 'тварина, [названа] за кількісною ознакою_в': *єдинокісний* ('1. [зоол. Рідкісна морська] тварина [родини дельфінових із довгим бивнем у верхній щелепі; нарвал]'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'одяг': ПС 'об'єкт – предикат – кількісна ознака_{п (Num-N)}': П 'стрій / форма, [названа] за кількісною ознакою_п': *єдинокісний* ('Однокісний, [військова уні]форма').

Прикметникам із мутаційним типом деривації властиві чотири семантичні позиції. Деривати трьох СЗ представлені простою мотивувальною базою: **СЗ 'ознака за дією, що названа твірним дієсловом'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – предикат_{в (v)}': П 'який [названий] за дією_в на позначення відокремлення: *від'єднаний* ('Дієприкм. пас. до від'єднати'), *від'єднуваний* ('Дієприкм. пас. до від'єднувати'), П 'який [названий] за дією_в на позначення з'єднування': *з'єднаний* ('1. Дієприкм. пас. до з'єднати 1'), *з'єднувальний* ('Признач. для з'єднування [чого-небудь]'), *об'єднуваний* ('Дієприкм. пас. до об'єднувати'), *поєднуваний* ('Дієприкм. пас. до поєднувати 1'), П 'який **об'єднує** кого-, що-небудь': *об'єднувальний* ('Який **об'єднує**, [спричиняється до] об'єднання кого-, чого-небудь; об'єднаний'), П 'який [названий] за дією_в на позначення скріплення': *з'єднуваний* ('Дієприкм. пас. до з'єднувати 2'), П 'який **з'єднує** що-небудь': *єднаний* ('1. Який що-небудь з'єднує'), П 'який [відноситься] до дії_в на позначення повторного з'єднання': *возз'єднаний* ('Дієприкм. пас. до возз'єднати'), *возз'єднаний* ('Стос. до возз'єднання'); **СЗ 'кількісна ознака'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – кількість_{п (Num)}': П 'який є таким, як названо твірним, схарактеризованим кількісною ознакою_п': *єдиний* ('1. Тільки один, [без інших]'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – кількість_{п (Num)}': П 'який **не відрізняється** / не змінився від кількісної ознаки_п': *єднаний* ('Однаковий – Який [нічим] **не відрізняється** [від інших у чому-небудь]; [такий самий] // Який [ніяк] **не змінився**, [такий, як завжди] // [Рівний з іншим за розміром, обсягом, кількістю і т. ін.]'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – кількість_{п (Num)}': П 'який є **рівним** з кількісною ознакою_п': *єднаний* ('Однаковий – [Який нічим не відрізняється від інших у чому-небудь; такий самий] // [Який ніяк не змінився; такий, як завжди] // **Рівний** [з іншим за розміром, обсягом, кількістю і т. ін.]'); **СЗ 'співвідносний із ознакою чи характеризується ознакою, що названа твірним прикметником'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – ознака_{в (Adj)}': П 'така сама ознака, яка [названа] за ознакою_в зі значенням тотожності': *єднаний* ('[Який нічим не відрізняється від інших у чому-небудь]; такий самий'); **СЗ 'ознака за відношенням до того, що названо твірним іменником'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака –

предикат – об'єкт-кон'юнктор_{в (N)}': П 'який [відноситься] до ситуації, схарактеризованої кількісною ознакою_в на позначення тотожності': *єдинокісний* (у 1 знач.) ('Прикм. до єдинокісності – 2. Течія в старообрядництві, прихильники якої визнають православне духовенство, але зберігають старописні ікони і богослужбові стародруки'), *єдинокісний* ('Прикм. до єдинокісності – 1. Визнання однієї з ким-небудь віри, спільність релігії'); ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу': ПС 'ознака – предикат – суб'єкт-особа_{в (N)}': П 'який [відноситься] до особи зі значенням релігійного характеру, схарактеризованої кількісною ознакою_в на позначення тотожності': *єдинокісний* (у 2 знач.) ('Прикм. до єдинокісності – 2. Прихильник єдинокісності (у 2 знач.)').

Рідше мутація супроводжує синтагматичний зміст твірної бази у віднумеративних прикметниках: **ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ 'ознака за відношенням до того, що названо твірним іменником'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до влади_в, що схарактеризована кількісною ознакою / **зосереджує** в собі кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Який у своїх [руках неподільно] зосереджує всю владу'), П 'який [відноситься] до крові_в, що схарактеризована кількісною ознакою / **має** [когось] у схарактеризованій кількості': *єдинокісний* ('Який має [з ким-небудь] одного [батька або матір]'), П 'який [відноситься] до утробы / **народжений** з утробы_в, що схарактеризована кількісною ознакою': *єдинокісний* ('Народжений тією самою матір'ю'), П 'який [відноситься] до роду_в та схарактеризований кількісною ознакою': *єдинокісний* ('заст. Єдиний у [батьків (про дітей)]'), П 'який [має] сутність_в, схарактеризовану кількісною ознакою': *єдинокісний* ('рел.-церк. книжн. Який має [з ким-, чим-небудь] одну сутність, суть'), П 'який [відноситься] до покоїв_в, що схарактеризовані кількісною ознакою': *єдинокісний* ('Однокімнатний – 3 однієї кімнати'), П 'який [відноситься] до племені_в, що **належить** до схарактеризованої кількості': *єдинокісний* ('Який належить до одного [з ким-небудь] племені, однієї [національності], одного [народу]'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₅ ФРЕЙМА едén / еден: ВС: 'єдиний': СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до гатурнку_в, який схарактеризований кількісною ознакою': *єдинокісний* ('Одно[рідний], одного [сорту й виду]'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'перший серед названих' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який відноситься до держави_в, яка [схарактеризована] кількісною ознакою / **має** кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Який має [необмежену владу]'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до року_в, який [схарактеризований] кількісною ознакою / **має** кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Одинадцятирічний – 1. Який триває одинадцять років'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до *колії_в, яка [схарактеризована] кількісною ознакою / **має** кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Одноколісний – Який має одну колію (у 2 знач.)'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₂ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'самотній, одинокий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу':

ПС ‘ознака – предикат – об’єкт_{n (Num-N)}’: П ‘який відбувається, триває час_n, представлений у кількості «один» / розрахований, призначений на кількість «один»: *єднотнєвий* (‘Одноденний – Який відбувається, триває [впродовж] одного [дня] // *Розрахований, призначений на один [день]*’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₆ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘окремий’ – СЛОТ ‘якість, яка означає особу’: ПС ‘ознака – предикат – об’єкт_{v (N)}’: П ‘ознака, що відноситься до селянина_v’: *єдноосібницький* (‘Одноосібницький – іст. Прикм. до одноосібник і [одноосібництво]’); ВС ‘окремий’ – СЛОТ ‘якість, яка означає неособу’: ПС ‘ознака – предикат – об’єкт-кон’юнктор_n’: П ‘ознака, що відноситься до ситуації_n’: *єдноосібницький* (‘Одноосібницький – іст. Прикм. до [одноосібник] і одноосібництво’); СУБФРЕЙМ Епідигматична частина ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘послаблення всіх слотів’ – СЛОТ ‘якість, яка означає неособу’: ПС ‘ознака – предикат – об’єкт_{v (Adj-N)}’: П ‘ознака, яка [характеризує] [метод управління]_v, схарактеризований асоціативною ознакою’: *єдиноначальний* (‘Прикм. до єдиноначальність’).

Вербативи з мутаційним змістом представлені чотирма семантичними позиціями, які репрезентовані єдиною ономазіологічною ознакою в межах семантики похідного слова: СЗ ‘*повторна реалізація дії, що названа твірним дієсловом*’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘повторний зв’язок / завершеність дії’: ПС ‘предикат – предикат-предикат_{v (V)}’: П ‘знову з’єднати_v те / тих, що [розділені] на кількість, що позначає ознаку єдності’: *возз’єднати* (‘Знову з’єднуювати_v [кого-, що-небудь] в ціле, яке раніше було розділене на частини (перев. про народ, країну, колектив, родину)»); СЗ ‘*протилежна дія до тієї, що названа твірним дієсловом*’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘лише названий’ – СЛОТ ‘відокремлення’: ПС ‘предикат-предикат – предикат_{v (V)}’: П ‘*відокремлювати приєднане*’): *від’єднати* (‘Відокремлювати [що-небудь] приєднане’); СЗ ‘*бути в ситуації, яка названа твірним іменником*’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘лише названий’ – СЛОТ ‘змагання’: ПС ‘предикат-предикат – об’єкт-кон’юнктор_{v (N)}’: П ‘*боротися / битися* у ситуації, що схарактеризована кількісною ознакою’: *єднотнєвувати* (‘*рідко*. Боротися, битися один на один [із ким-, чим-небудь]»); СЗ ‘*дія за ознакою*’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘лише названий’ – СЛОТ ‘зв’язок’: ПС ‘предикат – предикат – ознака_{v (Adj)}’: П ‘*створювати* єдність за кількісною ознакою: *єднати* (‘1. Створювати єдність (у 1 знач.) [між ким-небудь; згуртовувати]’).

Блок похідних нумеративів, які засвідчують мутацію твірної бази, представлений трьома позиціями. Так, деривати з простою мотивувальною базою є носіями двох СЗ: СЗ ‘*порядкове відношення до дискретної кількості*’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘відношення’: ПС ‘кількість – предикат – кількість_{n (Num)}’: П ‘дискретно-недискретна кількість [відноситься] до дискретної кількості_n, що називає одне з чисел другого десятка’: *єденастий* (‘числ. Те саме, що єдинадцятий’ – числ. Єдинадцятий – Числівник порядковий, відповідний до кількісного числівника єдинадцять’); ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘відношення’: ПС ‘кількість – предикат – кількість_{v (Num)}’: П ‘дискретно-недискретна кількість [відноситься] до дискретної кількості_v, що називає одне з чисел другого десятка’: *єденадцятий* (‘числ. Єдинадцятий – Числівник порядковий, відповідний до кількісного числівника єдинадцять’); СЗ ‘*недискретна кількість від дискретної*’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘кіль-

кість’ – СЛОТ ‘недискретна кількість’: ПС ‘кількість – предикат – кількість_{v (Num)}’: П ‘недискретна кількість [складається з / називає] дискретну кількість_v, що номінує одне з чисел другого десятка’: *єденастєро* (‘числ. Те саме, що єдинадцєтеро – числ., збірн. Єдинадцєтеро – числ., збірн. Єдинадцять (уживається з іменниками чоловічого роду, іменниками, що означають сукупність істот різної статі, іменниками середнього роду, що означають назви істот та речей, а також з особовими займенниками у множині)’), *єденадцєтеро* (‘числ. Те саме, що єдинадцєтеро – числ., збірн. Єдинадцять (уживається з іменниками чоловічого роду, іменниками, що означають сукупність істот різної статі, іменниками середнього роду, що означають назви істот та речей, а також з особовими займенниками у множині)’). Деривати зі складною мотивувальною базою нечастотні: *неускладнене синтагматичне СЗ*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘цифра / число’ – СЛОТ ‘дискретна кількість’: ПС ‘кількість – предикат – кількість_{v (Num-Num)}’: П ‘число [складається з] / [називає] дискретну кількість_v, схарактеризовану дискретною кількістю на позначення першого десятка’: *єденадцєт* (‘числ. Єдинадцять – числ. кільк. Назва числа 11 [і його цифрового позначення]; // [Кількість із 11 одиниць]’); П ‘цифра [називає] дискретну кількість_v, схарактеризовану дискретною кількістю на позначення першого десятка’: *єденадцєт* (‘числ. Єдинадцять – числ. кільк. [Назва числа 11] і його цифрового позначення; // [Кількість із 11 одиниць]’); ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘дискретна кількість’: ПС ‘кількість – предикат – кількість_{v (Num-Num)}’: П ‘дискретна кількість [складається з] / [називає] дискретну кількість_v, схарактеризовану дискретною кількістю на позначення першого десятка’: *єденадцєт* (‘числ. Єдинадцять – [числ. кільк. Назва числа 11 і його цифрового позначення]; // Кількість із 11 [одиниць]’).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Фреймова семантика СГ діал. еден / еден представлена субфреймами ЛСВ₁, ЛСВ₂, ЛСВ₃, ЛСВ₄, ЛСВ₅, ЛСВ₆, ЛСВ₇. Когнітивні слоти в межах частин мови розкривають такі теми: ‘відокремлення’, ‘математичний показник’, ‘цифра, число’, ‘виконавець’, ‘засіб’, ‘обладнання’, ‘транспортний засіб’, ‘зброя’, ‘релігія’, ‘вік’, ‘спільність імені’, ‘явища управління’, ‘релігія’, ‘змагання’, ‘морські тварини’, ‘одяг’ (для іменників), ‘якість, яка означає неособу’, ‘якість, яка означає особу і неособу’, ‘якість, яка означає неособу’ (для прикметників), ‘повторний зв’язок / завершеність дії’, ‘відокремлення’, ‘змагання’, ‘зв’язок’ (для дієслів), ‘відношення’, ‘недискретна кількість’, ‘дискретна кількість’ (для числівників). Семантичні структури похідних слів є дво- та трикомпонентними.

Перспективи дослідження полягають у послідовному встановленні й інтерпретуванні когнітивної семантики дериватів, мотивованих різними класами твірних слів.

Література:

1. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : монографія. Ужгород : Видавництво «Закарпаття», 1999. 235 с.
2. Куранда В. Лексико-словотвірне гніздо з вершиною «ogzo – ячмінь» у біблійних текстах та його дериваційна семантика. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2016. Вип. 1 (35). С. 25–28.
3. Вінтонів М. Пропозиційний аспект висловлення. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Б: Гуманітарні науки»*. 2014. Вип. 1–2. С. 51–58.

4. Олексенко О. Пропозиційний аналіз як метод моделювання словотвірного гнізда. *Граматичні студії*. 2016. Вип. 2. С. 96–100.
5. Словник української мови : в 20 т. / за ред. В. М. Русанівського. Київ, 2010–2019. Т. 1–11.
6. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970–1980.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ ; Ірпінь, 2002. 1440 с.
8. Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / упор. Є. Д. Турчин. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 234 с.
9. Slovnyk.me. URL: <https://slovnyk.me/> (дата звернення: 11.01.2024).
10. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *The Psychology of Computer Vision* (P. H. Winston, Ed.). McGraw-Hill, New York. 1975. PP. 1–76.
11. Бабич Т. В. Інноваційні зміни семантики слів як наслідок імпліцитних прирошень смислу. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 3–6.

Kostrыba O. Cognitive dimension of the word-forming nest with dialectal vertices yeden / yeden (“єдєн / єден”): actional propositions

Summary. The word-forming level of the language is most suitable for solving such tasks, because the schematization of the lexical meaning of the derivative takes into account its onomasiological structure, and also complements the achievements of motivological studies through the prism of divergent-convergent phenomena inherent in the creative word. In this aspect, the word-forming nest enables

the description of concepts, as it constitutes a frame structure that accumulates, organizes, presents certain knowledge based on the mental experience of mankind, and thanks to the direct and indirect word-forming motivation of the root, the top of the word-forming nest is the carrier of the idea of content and the most basic knowledge – it is possible to establish semantic models of words with a hidden meaning. Therefore, finding out the cognitive content of derivatives involves identifying the hierarchical elements of the frame: frame → subframe → slot → propositional structure → proposition → actant and predicate parts of the proposition.

The research paper examines the invariant semantics of derived nouns, adjectives, verbs, numerals with a mutational meaning, grouped according to the nesting principle into a complex system-forming unit with a dial vertices yeden / yeden (“єдєн / єден”). Taking into account the sequence of word-forming motivation of derived words, the research analyzed noun derivatives with a simple and complex motivational base with an emphasis on the commonality of the root and established the surface meanings of frame semantics – subframes and slot parts. In-depth content involves the detection of event structures with a nuclear predicate and left- and right-sided actants in the semantic structure of the derived word.

The prospects of the research consist in the systematic establishment of the mental semantics of multi-language derivatives formed from core and peripheral classes of forming words.

Key words: word-formation, word-formative motivation, word-forming nest, denumerative, linguocognitology, frame.

*Кравцова Ю. В.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янських, романських і східних мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ

Анотація. Статтю присвячено одній з актуальних проблем лінгвометафорології та лінгвоконцептології – метафоричній концептуалізації світу. Концептуалізація як властивість людського мислення відбиває специфіку інтерпретації навколишньої дійсності, основою сприйняття якої є соціальний та особистий досвід носіїв тієї чи тієї етнокультури. Метафори мають істотне значення у мисленнєво-мовленнєвій діяльності людини, оскільки вони дають змогу виявляти подібність між різними предметами та явищами, застосовувати знання і досвід, набуті в одній сфері, для образного осмислення іншої сфери.

Метафора є ментально-вербальним конструктом, призначеним для характеристики й номінації якого-небудь об'єкта і створеним на основі його аналогії або асоціативної подібності з іншим об'єктом, що вже має найменування, у процесі пізнавальної діяльності людей. Вона виступає важливим засобом формування та репрезентації концепту як ментального утворення, відображенням у мовній (мовленнєвій) формі образного уявлення про світ. Компонентом етнокультурного концепта є метафоричний концепт, який містить релевантні для конкретної етнокультурної спільноти образні уявлення, що формуються на основі аналогії або стійкої асоціації у носіїв етнокультури.

Метафори, що репрезентують існуючі в національній свідомості метафоричні концепти, допомагають закріплювати значущі для певної етнокультури образні поняття, здійснювати пізнавальну діяльність й описувати особливості образного мислення народу. Метафоричні концепти є багатовимірними образно-ментальними утвореннями, які вміщують численні мовні та мовленнєві метафори. Сукупність метафоричних концептів, характерних для певної етнокультури, складає метафоричну концептосферу, яка входить до загальної концептосфери етносу.

Метафора як засіб формування та репрезентації метафоричного (ширше – етнокультурного) концепту і концептосфери етносу відбиває стійкі у колективній свідомості образні аналогові чи асоціативні зв'язки реалій. Подальше вивчення метафор та їх фіксація в мові сприятиме глибшому розумінню механізмів ментально-вербальної діяльності носіїв етнокультури та специфіки національного образного мислення.

Ключові слова: метафора, концепт, метафоричний концепт, концептосфера, метафорична концептосфера, концептуалізація, репрезентація.

Постановка проблеми. Метафори є невід'ємною частиною поняттєвої системи людини, важливою властивістю її мислення та ефективним засобом поповнення лексико-семантичної системи мови. Вони репрезентують як мовну, так і концептуальну картину світу, що відбиває пізнавальний досвід носіїв будь-якої етнокультури, сукупність їх знань про реальність,

а мова, зокрема метафорика, вербалізуючи ці знання, фіксує, зберігає й акумулює їх. З одного боку, в мові відображені ті риси позамовної дійсності, які є релевантними для носіїв мови, а з іншого – носії мови сприймають світ відповідно до його концептуалізації, характерної для певного етносу. У такому разі метафора є не стільки засобом опису дійсності, скільки стійким способом її осмислення. Людина може пізнавати невідоме через відоме, а метафора – найзручніший у цьому відношенні когнітивний механізм. Метафора як мовне явище стає своєрідним ключем до розуміння основ образного мислення і процесів створення ментальних уявлень про світ.

Метафора як мовний феномен виступає засобом формування та репрезентації метафоричного концепту зокрема й метафоричної концептосфери взагалі, які своєю чергою входять до складу певного етнокультурного концепту і загальної концептосфери етносу (національної концептуальної картини світу).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення концептів у сучасній лінгвістиці набуло масового характеру. «Лавиноподібне зростання кількості наукових праць, присвячених дослідженню різноманітних концептів, яке спостерігається останнім часом у вітчизняному мовознавчому просторі на відміну від західних лінгвокогнітологічних студій, набуває ознак своєрідної моди» [1, с. 53]. Проте внаслідок складності й багатомірності цього поняття воно дотепер не має досить чіткої дефініції, а питання про його сутність, властивості, структуру, типи, способи репрезентації й методика дослідження залишаються дискусійними.

Етнокультурний концепт містить у своїй структурі образний компонент – метафоричний концепт. Поняття метафоричного концепту, еквівалентного поняттю концептуальної метафори, було введено, як відомо, Дж. Лакоффом і М. Джонсоном для опису когнітивної природи метафори. Науковці вважали, що «поняттєва система, в рамках якої людина думає та діє, метафорична за своєю природою» та «мовні висловлювання можливі саме тому, що метафори є в самій концептуальній системі людини» [2, с. 92]. Згідно з їх теорією метафора являє собою концептуальне явище, яке існує в людській свідомості й полягає у проєціюванні знань з однієї концептуальної сфери до іншої на основі певного досвіду. Автори концептуальної теорії метафори на основі попередніх і власних досліджень дійшли логічного висновку, що людське мислення метафорично за своєю суттю, воно ґрунтується на почуттєвому та соціальному досвіді людини, її безпосередній взаємодії з навколишнім світом. Пізнаючи щось невідоме, людина звертається до того, що вона вже добре знає. Метафора являє собою ефективний інструмент пізнання навколишньої дійсності, що допомагає структурувати одне поняття в термінах іншого,

тому вона виступає переважно концептуальним, а не мовним явищем, і втілення метафори в мові є можливим тільки тому, що вона існує в поняттєвій системі людини. Концептуальні метафори характеризують стереотипність людського мислення та свідчать про їх значну роль у пізнанні й репрезентації навколишнього світу.

У сучасних лінгвометафорологічних дослідженнях концептуальні метафори услід за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном зазвичай розуміють як стійкі відповідності між сферами джерела (донора) та мети (реципієнта), фіксовані в мовній і культурній традиції етносу, які формують особливі когнітивні структури, що містять інформацію про певні сфери знання і зберігаються в пам'яті носіїв мови. Вивчення метафори у такому аспекті призвело до розгляду метафоричного концепту як деякої абстрактної моделі ($X - це Y$), що реалізується щоразу заново в результаті її наповнення новим змістом – певними метафоричними реалізаціями, які відображають колективні уявлення, специфічні для тієї чи тієї етнокультури (наприклад, суперечка – це війна; час – це гроші).

Метафора як засіб вербалізації різних концептів розглядається у працях І. В. Данилюк [3], Т. Й. Жалко [4], І. Д. Стоянової [5], О. О. Хорошун [6] та ін. Проте досі не сформовано чітке, однозначне розуміння метафоричного концепту (концептуальної метафори) й не розроблено єдиної методики дослідження, яка б допомагала встановлювати й описувати зміст і структуру таких ментальних утворень, характерних для певної етнокультури, та метафор як їх репрезентантів.

Мета статті – схарактеризувати метафору як засіб формування та репрезентації концепту. Поставлена мета передбачає вирішення основних завдань: дати визначення метафори як явища мови та мислення; описати її як засіб формування та репрезентації концепту, зокрема його образного компонента – метафоричного концепту; розкрити сутність метафоричної концептосфери як складової частини загальної концептосфери етносу.

Виклад основного матеріалу. Потреба в метафорі виникає щоразу, коли необхідно при найменуванні чого-небудь встановити певні відношення між тим фрагментом дійсності, якому потрібно дати назву, і тим, з яким він порівнюється. Метафора здатна не тільки виконувати цю функцію, але й суттєво змінювати способи сприйняття й освоєння дійсності. Поширеність метафор зумовлена тим, що часто нове може бути висловленим тільки метафорою, а в будь-якій метафорі неодмінно присутнє щось нове. Незважаючи на певну умовність, метафора містить необхідний обсяг інформації, і, більше того, нерідко саме метафоричний образ дає можливість без додаткових засобів передати сутність того чи того поняття.

Поняттєва система носія мови містить певний набір метафоричних проєкцій, які ніби вбудовані в повсякденне мислення, тому вони є невід'ємною частиною культурної парадигми етносу, відбиваючи деяку стереотипність ментальних процесів, внаслідок чого легко осмислюються членами мовного колективу і без будь-яких зусиль з'являються у свідомості під час сприйняття оточуючої дійсності. Але при цьому необхідно враховувати, що природа метафори має два аспекти: з одного боку, вона являє собою об'єкт смислосприйняття, а з іншого – смислотворення. Слід також підкреслити, що процеси створення метафори (метафоротворення, кодування метафори) та її розуміння (метафоросприйняття, декодування метафори) можуть не збігатися, тому

дослідник повинен мати не тільки добре знання мови та її семантичних закономірностей, але й певну інтуїцію при реконструкції смислового змісту метафори як продукту ментально-вербальної діяльності носіїв етнокультури. Крім того, власне результати метафоризації як когнітивного процесу емпірично можна спостерігати тільки в мові (мовленні), а метафори як мовні одиниці є експлікаціями когнітивних можливостей людини. Це різні за своєю сутністю процеси, що протікають, умовно кажучи, у взаємно зворотному порядку.

Метафоротворення зазвичай здійснюється в декілька етапів: 1) сприйняття людиною нового об'єкта, тобто вичленовування з навколишньої дійсності предмета чи явища, що потребує нового, відсутнього в мові, особливого позначення; 2) співвіднесення цього об'єкта з іншим, уже відомим (пошук асоційованих із новим об'єктом знань про стереотипні ситуації); 3) вичленовування інваріантної ознаки (ознак) у нового та вже відомого об'єктів, найменування якого братиме участь у метафоротворенні (внесення нового смислового змісту в існуючу ситуативну модель); 4) інтерпретація смислу з урахуванням раніше набутих знань, позначення нового об'єкта вже наявним іменем відомого об'єкта на основі типових ситуацій [7].

Метафоросприйняття також являє собою ментальний процес, що полягає в розумінні відомого або інтерпретації невідомого смислового змісту в процесі усної чи письмової комунікації. Розуміння будь-якої метафори, розпізнавання її смислового змісту здійснюється у такий спосіб: 1) вичленовування невідомого об'єкта (метафоричного значення), позначеного вже наявним іменем відомого об'єкта; 2) співвіднесення цього об'єкта з уже відомим (вихідною поняттєвою сферою) на основі типових ситуацій; 3) вичленовування інваріантної ознаки (ознак) у нового та вже відомого об'єктів і встановлення ознаки, що брала участь в організації нового змісту; 4) розпізнавання раніше невідомого об'єкта, формування уявлення про нову денотативно-поняттєву сферу [7].

Основою метафотворення (метафоризації) є зіставлення реалій за аналогією або асоціацією. Метафорична аналогія має когнітивну природу, що дає змогу представити ментальні процеси за допомогою матеріальних, фізичних. Формування значення за аналогією орієнтовано на якийсь вербальний зразок, схему смислотворення (семантичну модель). Принцип аналогії відіграє важливу роль у процесі семантичної деривації (вторинної номінації) та допомагає прогнозувати і пояснювати подальший розвиток мови. Продукування метафор, заснованих на асоціативній подібності об'єктів, свідчить про виявлення й актуалізацію певних нових ознак понять, що метафоризуються, і, відповідно, сприяє реалізації семантичного потенціалу мови. Звернення до таких сфер-джерел уже саме по собі здатне викликати оцінний ефект, надаючи їм іншого смислового колориту.

Метафора, на наш погляд, – це ментально-вербальний конструкт, призначений для характеристики й номінації якого-небудь об'єкта і створений на основі його аналогії або асоціативної подібності з іншим об'єктом, що вже має найменування, у процесі пізнавальної діяльності людини. Вона є компонентом метафоричної картини світу як фрагментарної проєкції мовної картини світу та метафоричної концептосфери як складової частини загальної концептосфери етносу.

Метафори, в яких найбільше відбито національну специфіку світосприйняття, відіграють особливу роль у когнітивних

процесах, що зумовлює необхідність і значущість лінгвістичних досліджень, спрямованих на виявлення загальних закономірностей і національно-культурних особливостей метафоричної концептуалізації навколишнього світу представниками різних етнокультур. Концептуальна картина світу будь-якого народу обов'язково містить метафоричні концепти, які відображають істотні для етнокультурної спільноти образні уявлення, що виникають на основі стійких асоціацій у носіїв мови, і визначають особливості національного образного мислення.

Метафоричний концепт, на наше переконання, являє собою ментальний конструкт, що відбиває стійкі в колективній свідомості образні аналогово-асоціативні зв'язки реалій та експлікований у процесі креативної вербальної діяльності людини у вигляді конкретних метафоричних реалізацій. Наприклад, репрезентантами метафоричного концепту «Голос» можуть виступати метафори балакучий, белькіт, белькотати, бурмотання, бурмотати, говір, говорити, голос, крик, мовчазний, мовчати, німий, шепіт, шепотіти тощо.

Поняття концептуальної метафори й метафоричного концепту, на нашу думку, не є еквівалентними: концептуальна метафора – це метафора, в якій закладено важливе для кожної етнокультурної спільноти поняття, уявлення про що-небудь (наприклад, життя – це гра, театр, шлях, подорож; політика – це гра, спорт, змагання, війна тощо); метафоричний концепт – загальне образне уявлення, ключове поняття, яке реалізується в низці метафор (наприклад, «Вода»: море сліз; летіє світло; океан смутку; піна плаття; потік часу; ріка життя; струмись гумору; струмені прохолодь; тече бесіда; хвиля радості тощо; «Вогонь»: вогонь гніву; вогняний погляд; горіння душі; палаючі очі; *палає* душа; пожежа хвилювання; полум'я духу; полум'яний погляд; полум'яні світанок тощо). Метафоричний концепт є образно-ментальним інваріантом, який реалізується в різних мовних і мовленнєвих метафоричних варіаціях і виступає образним складником відповідного етнокультурного концепту, ширше – компонентом метафоричної концептуальної картини світу (концептосфери етносу).

Метафоричний концепт, як й етнокультурний концепт, частиною якого він є, належить сфері свідомості, наділений національною специфікою, але відбиває особливості образного мислення етносу й репрезентується в метафорах (метафоричних значеннях). Він може бути вивчений на матеріалі тлумачних і семантичних словників або текстів / дискурсів різної жанрово-стильової кваліфікації. Вичерпний опис змісту того чи того метафоричного концепту є дуже складним і, більше того, практично неможливим, оскільки вкрай важко виявити всі метафоричні реалізації й поняттєві складники.

Метафори репрезентують існуючі в суспільній свідомості концепти і допомагають закріплювати значущі для мовного колективу поняття, що реалізуються в різних метафоричних смислах, здійснювати пізнавальну діяльність й описувати особливості мовної свідомості носіїв певної етнокультури. Тому метафоричні концепти є багатовимірними образно-ментальними утвореннями, до складу яких входять одиниці вербального (мовні / мовленнєві метафори) й невербального (когнітивні ознаки / асоціати) рівнів.

Зміст метафоричного концепту утворюють усі його мовні (мовленнєві) репрезентанти й асоціати (вербалізовані когнітивні ознаки), що відображають образні аналогово-асоціативні зв'язки реалій. Він може періодично змінюватися: наприклад,

мовні метафори, втративши образний елемент, можуть стати прямими найменуваннями й вийти зі складу репрезентантів метафоричного концепту. Структура метафоричного концепту встановлюється шляхом ієрархізації смислів, релевантних для носіїв мови, і впорядковується як ядерна, колоядерна та периферійна зони. Ядерну і колоядерну зони метафоричного концепту, як правило, становлять найбільш істотні для носіїв мови репрезентанти й асоціати, що визначають їх кількісним складом, а його периферію – індивідуально значущі метафоричні номінації та когнітивні ознаки.

Метафоричні концепти містять у собі релевантні знання про реальність і зберігають значний обсяг інформації про неї, а також вміщують загальноприйняті ціннісні характеристики і допомагають виразити емоційне переживання тих або тих подій. Вони є універсальними засобами метафоричної концептуалізації й інтерпретації навколишнього світу. Метафоричний концепт має, на нашу думку, такі ознаки, як-от: 1) домінантність у метафоричній картині світу; 2) оперативність у процесі образно-ментальної діяльності людини; 3) наявність певної поняттєво-метафоричної сфери; 4) інваріантність; 5) здатність до реалізації в різних метафоричних варіаціях; 6) відносна стійкість асоціацій; 7) велика інформативність; 8) рухливість меж, – основними з яких є домінантність, інваріантність, варіативність мовних (мовленнєвих) репрезентацій і стійкість асоціацій.

Метафоричні концепти можуть бути універсальними, етнокультурними, груповими (соціальними) й індивідуальними. Метафорична картина світу етносу, основу якої становить сукупність метафоричних концептів, що є поняттєвою базою національного образного мислення, містить як універсальні, так й етноспецифічні концепти. Формування універсальних метафоричних концептів, що виявляють у багатьох мовах, зумовлено практичними чи наочно-досвідними знаннями про реалії. Разом із тим різні народи можуть мати відмінні від інших етносів умови існування, що залежить від культурно-історичних факторів, які визначають специфіку концептуалізації дійсності. Тому в картинах світу різноманітних етносів членування того самого фрагмента позамовної реальності може відбуватися за різними підставами, тобто етнокультурні метафоричні концепти відбивають стереотипи образного мислення конкретного народу, – при цьому універсальні концепти можуть набувати національних ознак. Групові метафоричні концепти містять загальні образно-асоціативні уявлення про об'єкти дійсності певної частини соціуму, а індивідуальні – суб'єктивні уявлення окремої особистості.

Метафоричний концепт, таким чином, є компонентом метафоричної концептуальної картини світу етнокультурної спільноти, основною одиницею формування її образних уявлень про світ. Метафоричний концепт належить сфері свідомості, об'єктивується в різних мовних формах, наділений національною специфікою. Це ментальний конструкт, який відбиває особливості образного аналогового й асоціативного мислення етносу та виступає як інваріант, реалізований в різних метафоричних варіаціях.

Сукупність метафоричних концептів, що сформувалися в носіїв будь-якої етнокультури, утворює їх метафоричну концептосферу (термін уведений нами для комплексного опису метафоричних концептів), яка входить до складу загальної концептосфери певного народу – його концептуальної картини світу. Основу метафоричної концептосфери становлять базові

метафоричні концепти, тобто ключові поняття, що проявляються в численних мовних (мовленнєвих) реалізаціях.

Метафорична концептосфера, як і загальна концептосфера народу, містить у своїй структурі ядрну, коляядерну й периферійну зони. Ядро метафоричної концептосфери утворюють базові метафоричні концепти, які представлені найбільшою кількістю репрезентантів й асоціатів. Склад метафоричних концептів коляядерної та периферійної зон визначають кількісним і якісним співвідношенням з ядром конкретної концептосфери.

Опис національної метафоричної концептосфери, реконструйованої шляхом корпусного дослідження метафорики на матеріалі відповідно тлумачних і семантичних словників певного історичного періоду, доцільно, на наш погляд, здійснювати за такими принципами: 1) ядро концептосфери містить метафоричні концепти, експліковані у великій кількості різноманітних метафоричних номінацій, що мають високу частотність; 2) коляядерну зону становлять концепти, які проявляються у відносно невеликій кількості метафор, що мають високу частотність; 3) периферію утворюють метафоричні концепти, репрезентовані незначною кількістю метафор, що характеризуються невисокою частотністю. Таким чином, склад структурних компонентів метафоричної концептосфери, її ядрної, коляядерної та периферійної зон, визначають якісними та кількісними характеристиками концептів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Метафора є ментально-вербальним конструктом, призначеним для характеристики й номінації якого-небудь об'єкта і створенням на основі його аналогії або асоціативної подібності з іншим об'єктом, що вже має найменування, у процесі пізнавальної діяльності людини. Метафора як мовне явище виступає репрезентантом певного метафоричного концепту як ментального утворення, що відбиває стійкі у колективній свідомості образні аналогово-асоціативні зв'язки різних реалій.

Подальше вивчення метафор як засобів формування та репрезентації метафоричних концептів (ширше – етнокультурних концептів) та їх фіксація в мові сприятиме глибшому розумінню механізмів ментально-вербальної діяльності носіїв етнокультури та специфіки національного образного мислення.

Література:

1. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. Вісник КНЛУ. Філологія. 2011. Т. 14, № 2. С. 53–64.
2. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. 256 p.
3. Данилюк І. Метафора як засіб вираження концепту «сміх» у поетичних текстах початку ХХІ століття (когнітивний аспект). Лінгвістичні студії. 2013. Вип. 26. С. 167–172.
4. Жалко Т. Метафорична вербалізація концепту «вогнь» у поетичному доробку Євгена Маланюка. Лінгвостилістичні студії. 2020. Вип. 12. С. 54–61.

5. Стоянова І. Концептуальна метафора як засіб вербалізації концепту «народ» у дискурсі антиутопії (зіставний аспект). Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 22. С. 317–321.
6. Хорошун О. О. Соціоморфна метафора як засіб об'єктивації концепту «Ісламський світ». Львівський філологічний часопис. 2022. № 11. С. 260–264.
7. Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивне моделювання процесів метафоричної номінації. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022. 170 с.

Kravtsova Yu. Metaphor as a means of concept's formation and representation

Summary. The article is devoted to one of the topical problems of linguometaphorology and linguoconceptology – the metaphorical conceptualization of the world. Conceptualization as a property of human thinking reflects the specificity of the interpretation of the surrounding reality, the basis of which perception is the social and personal experience of the carriers of ethnoculture. Metaphors are of significant importance in the thinking and speech activity of a person, as they make it possible to identify similarities between various objects and phenomena, to apply knowledge and experience acquired in one sphere for figurative understanding of another sphere.

A metaphor is a mental-verbal construct designed to characterize and nominate an object and created on the basis of its analogy or associative similarity with another object that already has a name in the process of people's cognitive activity. It acts as an important means of formation and representation of the concept as a mental formation, a reflection in the language (speech) form of a figurative representation of the world. A component of an ethnocultural concept is a metaphorical concept, which contains figurative representations relevant to a specific ethnocultural community, formed on the basis of analogy or a stable association among the carriers of ethnoculture.

Metaphors, representing metaphorical concepts existing in the national consciousness, help to consolidate figurative concepts significant for a certain ethnoculture, to carry out cognitive activity and to describe the peculiarities of the figurative thinking of the people. Metaphorical concepts are multidimensional image-mental formations that contain numerous linguistic and speech metaphors. A set of metaphorical concepts characteristic of a certain ethnoculture constitutes a metaphorical conceptosphere, which is part of the general conceptosphere of the ethnos.

Metaphor as a means of formation and representation of the metaphorical (broader – ethnocultural) concept and conceptosphere of ethnos reflects persistent in the collective consciousness figurative analog or associative connections of realities. Further study of metaphors and their fixation in the language will contribute to a deeper understanding of the mechanisms of mental and verbal activity of the carriers of ethnoculture and the specifics of national figurative thinking.

Key words: metaphor, concept, metaphorical concept, conceptosphere, metaphorical conceptosphere, conceptualization, representation.

*Кульбіда Д. П.,**кандидат філологічних наук, старший викладач,
старший викладач кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

БІЛІНГВІЗМ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ США (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ)

Анотація. У статті досліджується сучасний стан іспансько-англійського білінгвізму в процесі міжетнічної інтеграції на території Сполучених Штатів Америки. Уніфіковано поняття «іспаноамериканець» і «латиноамериканець». Розглянуто динаміку збільшення латиноамериканської етнічної групи за останні десятиліття. Визначено її найчисельніші групи (мексиканці, пуерториканці, салвадорці, кубинці, домініканці і т. д.) та основні причини імміграції представників цих груп. Виявлено регіони США з найбільшою концентрацією латиноамериканських іммігрантів. Захід та Південний Захід країни вже стали фактично двомовними і діють як магніт для подальшої імміграції латиноамериканців, приваблених зокрема перспективою опинитися в знайомому середовищі.

Попри те, що США й досі продовжує приймати велику кількість іммігрантів різного походження, країна проводить чітку мовну політику, яка визначає англійську мову домінантною у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Оволодіння англійською є також обов'язковою умовою легального заробітку. Деякі латиноамериканці, повністю або частково асимільовані в англійськомовному суспільстві, віддають перевагу «не своїй» етнічній самоідентифікації. Першим проявом якої є перемикання мовного коду. У статті проаналізовано його типи: розділове, міжфразове, внутрішньо фразове.

Менталітет будь-якого народу проявляється в його культурних здобутках. Телевізійний дискурс завжди оперативніше віддзеркалює найновітніші процеси і тенденції суспільного життя. Тому було доведено, що оригінальне аудіовізуальне мистецтво має стабільно велику кількість шанувальників в США, а стрімінгові сервіси все більше набирають популярності замість класичного супутникового чи кабельного телебачення. Досліджено сучасні двомовні американські серіали. Завдяки мовному аналізу телетекстів двомовних стрічок окреслено основні стратегії виховання дітей білінгвів, а саме використання мови меншин вдома, метод «одна людина – одна мова», метод «час і ситуація». Визначено основні функції іспанського коду в мовленнєвому тексті, як-от експресивна, культурологічна і етнічна.

Ключові слова: білінгвізм, перемикання кодів, латиноамериканці, телесеріал.

Постановка проблеми. Сполучені Штати Америки ніколи не були гомогенним суспільством (виключно «білим» та англійськомовним). У країні дотепер продовжують спостерігатися міграційні хвилі латиноамериканців, азіатів, індіанців та ін. Чисельність корінних народів США істотно знизилася в процесі європейської колонізації, поступового винищення і витіснення їх зі своїх територій, а також внаслідок хвороб. Однак терито-

рію Північної Америки досі заселяють різні племена індіанців (близько 4,1% населення країни) [1].

Латиноамериканці становлять одну з найбільших національних меншин у Сполучених Штатах [2]. Проте більшість із них через нелегальну імміграцію не може втілити свою «американську мрію» [3]. Демократи тяжіють до лібералізації міграційної політики, а республіканці до того, щоб зробити її жорсткішою. Американський політик Б. Річардсон наголошував, що якщо вони поставили на кордоні з Мексикою десятифутову загороджувальну стіну, то для неї знайшлася б одинадцятифутова драбина [4]. Зазначимо, що демократ Річардсон зумів стати губернатором у штаті Нью-Мексико, і що його латиноамериканське коріння давало йому велику перевагу серед численних іспаномовних виборців.

Проблему нелегальної імміграції до Штатів пояснює суттєвий розрив у заробітній платі та рівні доходів населення між країнами Латинської Америки і США. Попри низку ризиків і політичних загроз (обмежений доступ до освіти, медицини, відсутність умов, що сприяють соціальній мобільності та інтеграції в американське суспільство, депортація) прагнення уникнути бідності та шукати кращої долі спонукає багатьох на нелегальну імміграцію. Іммігранти здебільшого компактно оселяються поруч із представниками своєї етнічної групи.

Коли народи, їхні мови та культури починають контактувати, і в новому мовному середовищі не втрачають свою першу (рідну) мову, з'являється соціолінгвістичний феномен «білінгвізм». Білінгвізм є предметом вивчення в лінгвістиці, психолінгвістиці, соціальній психології, соціології, логопедії. Питанням білінгвізму займалися Вайнрайх У., Гарсія Е. Матвєєва Н., Панасюк Л., Рамірес М., Ситняківська С., Хоффман Ш., Шевельов Ю., та ін. На часі видається дослідження білінгвізму на матеріалі телевізійних серіалів, які наочно відображають сучасний стан іспансько-англійських мовних і культурних контактів.

Метою статті є характеристика процесів та механізмів мовного перемикання кодів у двомовних американських телевізійних серіалах, орієнтованих на латиноамериканського глядача білінгва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із результатами останнього перепису U.S. Census Bureau, латиноамериканське населення США (Hispanic and Latino) нараховує 63.66 млн осіб і є другою за чисельністю етнічною групою в країні після білих американців (White Americans). Це на 28 мільйонів більше, ніж у 2000 р. Каліфорнія, Техас, Флорида, Нью-Йорк та Аризона увійшли до п'ятірки штатів, де проживало найбільше латиноамериканського населення у 2022 р. (Statista, 2024). Лос-Анджелес, слідом за Мехіко, вважають більшим за Мадрид та Буенос-Айрес світовим мегаполісом, де розмовляють іспанською [5]. Мекси-

канці, які здебільшого емігрують до США через природний кордон як дешева робоча сила, становлять найчисленнішу іспаномовну групу. Другою за чисельністю групою є пуерториканці. Жителі Пуерто-Рико не мають обмежень щодо в'їзду на територію Сполучених Штатів, так як всі, хто народжений з 25 квітня 1898 р. є громадянами цієї США (Акт Джонса-Шафрота, 1917 р.). Далі слідують сальвадорці, кубинці, домініканці та ін. Масова еміграція кубинців розпочалася у II пол. XX ст. у період правління Фіделя Кастро. На відміну від попередніх груп, кубинці вирізняються соціологічно. По-перше, вони змушені покинути свою країну через політичні та ідеологічні причини. По-друге, це люди середнього та вищого класу, які мають гарну професійну підготовку, відповідно в США відкривають власні підприємства і фабрики. Кубинці оселяються переважно в Маямі та Маямі-Дейд, випускають щоденні газети іспанською мовою, мають свої іспаномовні радіостанції та телевізійні канали [6].

На сьогодні не існує уніфікованого терміна на позначення цієї зростаючої та різноманітної національної меншини. У Каліфорнії люди надають перевагу терміну «латиноамериканці» (*latinos*), а на південному заході країни переважає у вживанні «іспаноамериканці» (*hispanos*). Деякі мексиканці США називають себе «чиканос» (*chicanos*). Бюро перепису США визначає два перші терміни як еквіваленти [7].

Концепція «плавильного котла» (з англ. *melting pot*) про утвердження бодай якогось ступеня етнопонаціональної однорідності в американському суспільстві США поступово трансформується й частково втрачає свою популярність. Імігранти зберігають зв'язок зі своєю етнічною батьківщиною, послугуються своєю мовою і залишаються носіями прабатьківських традицій. Починаючи з 90-х рр. XX ст. латиноамериканці займаються створенням і поширенням іспаномовних ЗМІ, які не лише інформують, розвивають, розважають, а й впливають на зміцнення етнічної ідентичності (популяризація іспанської мови, підтримка зв'язків з Латинською Америкою, встановлення контактів із латиноамериканцями, які проживають на території Штатів та ін.) [8].

Варто пригадати про гучне звільнення з “12 каналу” (12 Channel) у 2015 р. Ванесси Руїс, американської телеведучої програми новин “12 News”, яка у прямому ефірі вимовила по-іспанському назву американського міста Меса (Mesa, Arizona) /'mesa/, не дотримавшись англомовної артикуляції /'meisə/. Зауважимо, що Ванесса Руїс – американка колумбійського походження, яка виросла у сім'ї білінгвів і з дитинства досконало володіє двома мовами. На свій захист журналістка говорить, що вона гордиться своїм латиноамериканським корінням і їй подобається називати речі так, як вони повинні звучати мовою оригіналу. Коментарі переважної більшості підписників телеведучої у соціальних мережах говорять про те, що В. Руїс надихнула людей не соромитися своєї рідної мови та не боятися вимовляти навіть свої прізвища іспанською.

Крістал Д. зауважує, що “майбутнє англійської мови залежить від тих, для кого вона є другою або іноземною” [9]. Згідно з даними Бюро перепису населення США (*Censo*, 2010) зростання латиноамериканців є однією з основних демографічних тенденцій у країні. Троє з кожних чотирьох користувачів англійської мови не є її корінними носіями. Загалом Сполучені Штати мають довгу історію багатомовності і завжди характеризувалися лінгвістичною толерантністю.

50 років тому кастильська (півострівна іспанська) була мовною моделлю в системі освіти, зокрема в регіонах з найбільшою концентрацією іспаномовного населення. Наприклад, зберігалася диференціація фонем /s/ і /θ/ на користь /θ/ (“сесео”). У дієслівній парадигмі було обов'язковим використання форми *vosotros (cantáis, coméis, etc.)*. Ті, хто називали продуктивний магазин *grosería* (з англ. *grocery store*) замість *tienda de productos alimenticios o ultramarinos*, отримували несхвалення зі сторони. Сьогодні загальноприйнятою моделлю іспанської мови у США є мова основних іспаномовних меншин, яка знаходиться під постійним впливом англійської (*el modelo panhispanico de timbre hispanoamericano*) [5]. Кожний емігрант бажає мовно асимілюватися в новому мовно-культурному середовищі, де професійний успіх асоціюється з англійською, а не з іспанською мовою. Таким чином іспаноамериканці не виступають проти білінгвізму та двомовної освіти, що у свою чергу передбачає тісний англо-іспанський контакт. Саме для такої категорії людей звичною формою спілкування є «перемикання кодів» (одночасне використання двох або більше мов як в усному, так і в писемному мовленні), що стало головною тенденцією лінгвістики XXI століття. Так, *spanGLISH* (іспанська + англійська), *franglish* (французька + англійська), *taglish* (тагальська + англійська), *japlish* (японська + англійська), *wenglish* (валлійська + англійська) здебільшого сприймають презирливо, оскільки людина не буде послугуватися двомовним жаргоном, володіючи принаймні однією мовою на належному рівні. Однак, як відомо, двомовність починається тоді, коли рівень володіння другою мовою наближається до рівня володіння першою. Між англійською та іспанською мовами в північноамериканському суспільстві є різниця в аспекті престижу та влади: англійська мова – це писемна або для офіційного стилю, а іспанська – простонародна.

Американський лінгвіст У. Вайнрайх, який є піонером в області білінгвізму, визначає його як «звичку використовувати дві мови позмінно» [10, с. 71]. Про «колективний білінгвізм» (*bilingüismo colectivo*) йдеться тоді, коли ці контакти стають масовими [11, с. 17]. Двомовне суспільство формують люди, які стали білінгвами не через особисті забаганки, а внаслідок проживання і розвитку на території країни, де обидві мови мають суспільну силу.

Латиноамериканські імігранти у США через два або три покоління стають англомовними, як і переважна більшість інших міграційних груп цієї країни. Таким чином, можна говорити про «перехідний білінгвізм» (*bilingüismo transitorio*) [12, с. 455]. Зміна цього мовного процесу проходить у три етапи:

- 1) перше покоління імігрантів вивчає англійську мову, але вдома розмовляє рідною мовою;
- 2) друге покоління розмовляє вдома рідною, але в школі і на роботі – англійською без акценту;
- 3) третє покоління розмовляє англійською вдома і майже не знає мови своїх латиноамериканських предків.

Незважаючи на тимчасову двомовність, іспанська мова має майбутнє на території штатів у зв'язку з постійною іміграцією населення з країн Латинської Америки.

Головною складовою акультурації іспаномовних імігрантів у США є іспано-англійське перемикання кодів (*cambio de código, alternancia de códigos*). Ідеальне перемикання з однієї мови на іншу відбувається відповідно до мовленнєвої ситуа-

ції. На вибір коду впливає співрозмовник, тема бесіди, бажання щось прочитувати мовою оригіналу та ін. Здатність перемикаєти коди свідчить про досить високий рівень володіння двома мовами. Перемикаючись на інший код, мовець повністю підпорядковує його до фонетичного, морфологічного, лексичного та синтаксичного рівнів другої мови.

Виокремлюють такі типи перемикавання мовного коду [12, с. 638–643; 13, с. 8]:

– розділове (*cambios tipo “etiqueta”*). Представлене дискурсивними маркерами (*you know, so, now, well*), розділовими запитаннями («з хвостиком») (*no?*), вигуками (*yeah!*) та ін. Наприклад: *Te lo digo todo, man* (Ramón, RPM Miami); *By the way, mi hijita, te llegó otro regalito* (madre de Luisa, RPM Miami) [14];

– міжфразове (*cambios interoracionales*). Відбувається між простими реченнями двох мов, складними реченнями та простими реченнями у складі складних. Наприклад: *Te voy a contar la historia. Tu socio apostó su parte en el taller conmigo. Y perdí, si no lo sabías. Así, si no me consigue mi dinero, me cobro contigo o con su familia. Nothing personal, only business. ¿Lo dije bien?* (El Guajo, RPM Miami) [14];

– внутрішньофразове (*cambios intraoracionales*). Реалізується всередині речення як на рівні окремого слова, що виконує певну синтаксичну функцію, так і на рівні словосполучення. Наприклад: *First of all, you are not a dad. And second, don't pretend you are a family man cuando te vas por meses y se te olvida que tienes una* (Natty Hernández, RPM Miami) [14].

RPM Miami (2011) – це один із двомовних американських телевізійних серіалів. На відміну від інших сучасних двомовних серіалів, зокрема **Modern Family** (2009), **Jane the Virgin** (2014), **Narcos** (2015) та ін., у **RPM Miami** якомога краще можна прослідкувати усне перемикавання кодів в межах мовного потоку одного мовця. Цільовою аудиторією таких серіалів є здебільшого іспаноамериканці.

Останні результати дослідження компанії Civic Science демонструють, що телебачення є найпопулярнішою американською розвагою у 2022 р. У середньому 55% американців проводять від однієї до чотирьох годин на день перед телевізором [15]. Однак ефірне телебачення перестало бути абсолютним лідером медіаспоживання кінопродукції (75% (2014) vs. 47% (2022)). Стримінгові сервіси все більше набирають популярності замість класичного супутникового чи кабельного телебачення. Так, станом на 2022 р. 53% американців перейшли на послуги лише потокового мультимедіа (стримінгу), що на 28% більше, ніж у 2014 р. [15]. Телевізор (82%) залишається найпопулярнішим пристроєм для перегляду ТВ і фільмів, але смартфони (25%), комп'ютери (20%) та планшети (16%) стали альтернативними способами перегляду. З-поміж американських стримінгових провайдерів з найбільшим річним зростанням (відсоткова зміна з квітня 2021 р. до квітня 2022 р.) є Peacock (20%), Paramount+ (20%), Max (19%), Hulu (13%), YouTube Premium (13%). Ринок потокового передавання постійно розвивається, з кожним роком з'являються нові провайдери, а щодня створюється новий контент.

Телебачення посідає значне місце у популяризації мистецтва кіно. У наш час кінематограф займає провідні позиції щодо ступеня впливу на аудиторію, відтіснивши літературу. Оскільки сучасній людині, що пристосувалася до швидкого темпу урбаністичного життя, менш енергозатратно сприймати півтора- чи дводинний аудіовізуальний твір кінематографії.

Двомовність – це одна з особливостей американського кіно. Двомовні стрічки зберігають мовні особливості обох мов, оскільки дублювання і субтитрування певною мірою змінюють текст оригіналу.

¿**Qué Pasa, USA?** (1977–1980) є першим двомовним американським ситкомом, створеним для PBS. Його записували у Флориді і транслювали на станціях-членах PBS по всій країні. Комедійний телесеріал правдиво показує реальну дійсність кубино-американської сім'ї, яка проживає в районі Маленька Гавана, Маямі, і долає труднощі в новому мовному і культурному середовищі.

З 1959 року майже два мільйони кубинців (політична та економічна еміграція) залишили рідні домівки й стали вимушеними втікачами, здебільшого у США. У деяких районах штату Флорида вони є найбільшою національною меншиною. Крізь призму двомовних англо-іспанських серіалів глядачі пізнають досвід різних поколінь латиноамериканської міграції в США, віднайдення нової ідентичності та свого місця в новій країні [16].

До прикладу, американський ситком Netflix і Pop TV **One Day at a Time** (2017–2020) розповідає про життя трьох поколінь кубино-американської сім'ї, які в побутовому спілкуванні постійно використовують іспано-англійське перемикавання кодів. Лідія, найстарша в родині, навчає свою дочку та онуків пишати мовно-культурною спадщиною своїх предків, та наполягає на тому, щоб вони знали іспанську. Елена, одна з онуків, погано знає іспанську, тому що народилася і виросла в Америці [17]:

Lydia: You need to do something about this little *sinvergüenza*.

Elena: What does that even mean?

Lydia: It means... that you do not know enough Spanish to know that I am insulting you. *Oye, tu hermana no sabe la palabra sinvergüenza*.

Alex: *Oye, ¡qué tonta!*

Elena: *Abuelita*, I'll learn more Spanish when you learn English.

У субтитрах до серіалу іспанські слова виокремлюються курсивом в тексті.

Американський двомовний драмедійний серіал **Jane the Virgin** (2014–2019), заснований на однойменній венесуельській теленовелі (ісп. *Juana la Virgen*), порушує питання віри в Бога, фемінізму, сімейних цінностей та етнічної приналежності. У центрі сюжету – молода релігійна латиноамериканка, яка під час візиту до гінеколога піддається випадковому штучному заплідненню.

Персонажі оригінального серіалу Netflix **Gentefied** (2020–2021) дуже пишануться своїм мексиканським походженням і регулярно розмовляють один з одним іспанською, особливо коли вони спілкуються зі своїм дідусем та іншими літніми жителями міста. Серіал також торкається питання про те, що деякі мексикано-американські сім'ї не навчають своїх дітей іспанської мови, через що їм важко комунікувати з усіма іншими родичами.

Американський комедійний телесеріал **Gordita Chronicles** (2022), прем'єра якого відбулася на потоковому сервісі Max, порушує питання використання двомовності на академічному рівні. Головні героїні, яка має домініканське походження, дорікає учитель за використання спенгліша на занятті.

Під час іспано-англійського перемикавання кодів латиноамериканці вживають саме іспанські слова для передачі найсильніших фундаментальних емоцій: радості, гніву, страху. Як відомо, наші емоції найтісніше пов'язані з першою (рідною)

мовою. Відповідно іспанський код виконує насамперед *експресивну функцію*.

Наприклад: *Papito*, let's go! [17]; *Mija*, why are you in your uniform before you shower and get ready? [18]; *Mi amor*, wake up! [18]; You fired Geo, *cabrón*? This is my business, not yours! *Yo soy el jefe* [19]; *Yo voy a matar este hombre* [18].

Наприклад [17]:

Lydia: I'm just saying, maybe Victor comes back, you can work it out.

Penelope: Remember when we all moved in together and you said, «If you ever want me to go away, just say, «Go away»».

Lydia: Yeah. Oh! [speaking Spanish] *Ah, bueno, a mí qué me importa. Esta familia está llena de dramáticas, teatro. Yo tengo amigos que me quieren muchísimo y que me dan respeto.*

Через мову відбувається передача духовних цінностей від покоління до покоління. Таким чином іспаномовна культурно маркована лексика виконує в двомовних мовленнєвих текстах *культурологічну функцію*.

Наприклад: So, there is some *ropa vieja* in the *mantequilla* thing. (Роба в'єха – м'яса страв з гарніром з овочів, поширена на Кубі і в деяких інших країнах Латинської Америки).

Наприклад [17]:

Elena: Okay, this was stupid! I'm still not having a *quinces*. (Quinces – акронім від quince + años, або quinceañera – традиція святкування п'ятнадцятиріччя дівчини в країнах Латинської Америки. Символізує перехід від підліткового віку до дорослого життя).

Penelope: Oh, God, just accept it. You're Cuban, you're 15, you're gonna have a big party, with a poofy dress and a bad photo. It's what we do.

Elena: [speaking Spanish] *Te odio. No me escuchas. Esto es tan estúpido.*

Lydia: She can speak Spanish.

Латиноамериканські батьки білінгви, які виховують своїх дітей білінгами в англomовному середовищі, керуються трьома стратегіями: використання мови меншин вдома (minority language at home (MLAT)), метод «одна людина – одна мова» (OPOLO – one person one language), час і ситуація (time and context).

У згаданому вище серіалі **Jane the Virgin** головними героїнями є три покоління білінгв. Найстарша латиноамериканка Альба, яка іммігрувала в США із Венесуели, спілкується винятково іспанською із своєю донькою Ксіомарою і онукою Джейн, останні в свою чергу комунікують англійською. Таким чином працюючи і навчаючись в країні, де державною мовою є англійська, вони вивчають обидві мови від носіїв. Відповідно іспаномовний код у білінгвальному мовленнєві ситуації виконує *етнічну функцію*.

Наприклад [17]:

Alba: *Oh, ya estás aquí.*

Xiomara: Oh, sorry, ma. I didn't mean to wake you.

Alba: *¿Cómo yo puedo dormir con esto que te ponen en el correo?*

Xiomara: Oh, shoot. I thought I paid this.

Alba: *Tienes que ir al corte.*

Xiomara: Mom, it's a parking ticket. I'll pay the fine.

Alba: *¡Qué prudente eres! Cuantas veces te he dicho que no es el ticket de estacionamiento.*

Jane: So ... what is it about?

Abuela: *Es una historia muy larga.*

Jane: I like long stories.

Abuela: *Bueno, pues, ¿alguna vez te conté que tu abuelito viene de una familia de mucho dinero? Petróleo venezolano. Pero él renunció a todo este dinero para casarse conmigo. Eso es el amor. Renunciar al dinero como si fuera nada.*

Jane: So what does that have to do with mom's parking ticket?

Abuela: *Bueno, te estoy preparando el terreno. Ten paciencia.*

Знання і вміння застосувати стратегії у навчанні мови меншин (іспанської) спрацюють лише тоді, коли нащадки латиноамериканських іммігрантів будуть чітко розуміти необхідність опанування рідної мови предків як однієї з найважливіших та найстабільніших ознак і властивостей ідентифікації та збереження етносу.

Отже, важливим чинником збереження першої (рідної) мови білінгв є її сильна комунікативна потужність. Оскільки міграційні хвилі з країн Латинської Америки в США досі є активними, питання англо-іспанської двомовності принаймні ще декілька десятиліть буде актуальним, зокрема і в американських мас-медіа. Етнічний чинник формування американської нації нерозривно пов'язаний з проблемою імміграції, оскільки країні з такою різною багатоманітністю в етнічній палітрі вдається утримувати і зберігати єдність нації, а також непохитність національної ідентичності уже протягом багатьох десятиліть років напливу іммігрантів.

Література:

1. Statista. The Statistics Portal. URL: <https://www.statista.com/statistics/183489/population-of-the-us-by-ethnicity-since-2000/>
2. The Leadership Conference Education Fund. Will you count? Latinos in the 2020 Census. 2020. URL: <http://civilrightsdocs.info/pdf/census/2020/Fact-Sheet-Latino-HTC.pdf>
3. Siguan M. Bilingüismo y lenguas en contacto. Madrid: Alianza, 2001. P. 283.
4. On the Issues. Bill Richardson on Immigration. 2020. URL: https://www.ontheissues.org/Cabinet/Bill_Richardson_Immigration.htm
5. Perissinotto G. Hacia una norma colectiva para el español de los Estados Unidos en Norteamérica. El español en América: aspectos teóricos, particularidades, contactos. 2005. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.31819/9783865278937-007/html>
6. Santos F., Hauser C. Arizona news anchor is drawn into debate on her accent and the use of Spanish. The New York Times. 2015. URL: <https://www.nytimes.com/2015/09/04/us/latina-arizona-news-anchor-vanessa-ruiz-spanish-pronunciation.html>
7. The U.S. Census Bureau. American fact finder. URL: <https://factfinder.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?src=CF>
8. Knauer G. Lengua y medios de comunicación étnicos: el caso de español de EE.UU. El español en América: aspectos teóricos, particularidades, contactos. Madrid, 2005. P. 134–150.
9. Crystal D. La revolución del lenguaje. Madrid: Alianza Editorial, 2005. P. 37.
10. Weinreich U. Languages in contact. Findings and problems. The Hague: Mouton Publishers, 1968.
11. Siguan M. Bilingüismo y lenguas en contacto. Madrid: Alianza, 2001.
12. Blas Arroyo J. L. Sociolingüística del español. Desarrollos y perspectivas en el estudio de la lengua española en contexto social. Madrid: Cátedra, 2005.
13. Кушнарьова І. М. Комунікативні стратегії ведення двомовного діалогу з перемиканням коду (на матеріалі української, російської, англійської мов): (автореф. дис. ... канд. філол. наук) : 10.02.15. К., 2010. 20 с.
14. RPM Miami. Season 1, episode 1. URL: <https://vimeo.com/130717215>

15. Civic Science. Consumer Analytics Platform. URL: <https://cutt.ly/uw3N6eF6>, URL: <https://shorturl.at/cwx89>
16. Gonzales L. Linguistic diversity in Hispanic/LatinX media: leveraging your skills. *LatinX Voices: Hispanics in Media in the U.S.* 2018. UK: Taylor & Francis. URL: <https://cutt.ly/Qw3N7E6W>
17. One Day at a Time. Season 1, episode 1. URL: <https://shorturl.at/jmnHI>
18. One Day at a Time. Season 1, episode 2. URL: <http://surl.li/tzys0>
19. Gentefied. Season 1, episode 1. URL: <https://www.netflix.com/watch/80198136?trackId=14170286>
20. Jane the Virgin. Season 1, episode 8. URL: <https://ww4.fmovies.co/film/jane-the-virgin-season-1-3332/>

Kulbida D. Bilingualism of the Latin American community of the USA (based on the material of modern american TV series)

Summary. The article explores the current state of Spanish-English bilingualism in the process of interethnic integration in the United States. The concepts of “Hispanic” and “Latino” are unified. The dynamics of the increase in the Latino ethnic group over the past decades are considered. The most numerous groups (Mexicans, Puerto Ricans, Salvadorans, Cubans, Dominicans, etc.) and the main reasons for the immigration of representatives of these groups are identified. Regions in the U.S. with the highest concentration of Latino immigrants are identified. The Western and Southwestern parts of the country

have already become effectively bilingual and act as a magnet for further immigration of Latinos, attracted in particular by the prospect of being in a familiar environment.

Despite the fact that the U.S. continues to accept a large number of immigrants of various origins, the country implements a clear language policy that defines English as dominant in all spheres of society. Proficiency in English is also a mandatory condition for legal employment. Some Latinos, fully or partially assimilated into English-speaking society, prefer “non-native” ethnic self-identification. The first manifestation of this is code-switching. The article analyzes its types: intersentential, interphrasal, intraphrasal.

The mentality of any nation is manifested in its cultural achievements. Television discourse always promptly reflects the latest processes and trends in social life. Therefore, it has been proven that original audiovisual art has a consistently large number of fans in the U.S., and streaming services are increasingly gaining popularity over traditional satellite or cable television. Modern bilingual American TV series are examined. Through the language analysis of teletexts of bilingual shows, the main strategies for raising bilingual children are outlined, such as using the minority language at home, the “one person – one language” method, time, and situation. The main functions of the Spanish code in the speech text are determined, such as expressive, cultural, and ethnic.

Key words: bilingualism, code-switching, Latinos, TV series.

*Кусмина М.-М. Т.,
бакалавр кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ РЕЯ БРЕДБЕРІ «451 ГРАДУС ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»

Анотація. У статті досліджено лінгвістичні особливості перекладу роману-антиутопії Рея Бредбері «451 градус за Фаренгейтом» на українську мову, з акцентом на збереження експресивності та емоційного впливу оригіналу. У сучасних умовах посилення міжкультурного обміну проблема адекватного перекладу літературних творів набуває особливої актуальності. Переклад розглядається як складний багатокомпонентний процес, який включає численні мовні й позамовні фактори, враховуючи системи й норми двох мов, культурні особливості, комунікативні ситуації, а також характеристики вихідного тексту та норми перекладу. Основною метою дослідження є виявлення ефективних стратегій, які забезпечують збереження не лише змісту, але й стилю, тону та емоційних відтінків оригіналу.

Розглянуто методи перекладу, що включають додавання пояснень та деталізацій для забезпечення максимальної точності передачі сенсу й настрою оригінального тексту. Аналіз проведено на основі семи уривків з оригіналу та перекладу, з акцентом на точне відтворення культурних реалій, що сприяє збереженню автентичності та достовірності інформації. Особлива увага приділена використанню епітетів, метафор та інших образних засобів, що є необхідними для збереження художньої цінності тексту.

Адаптація визначена як основний метод перекладу, що спрямований на точне відтворення змісту та настрою оригіналу. Проаналізовано адаптаційні підходи, що включають додавання пояснень та деталізацій, зміщення акценту з емоційного стану персонажів на фізичний аспект, а також введення додаткових слів, епітетів і порівнянь для збагачення тексту. Досліджено адаптації з уточненнями, що підсилюють семантичне забарвлення роману, та модифікацію тональності з урахуванням культурних і стилістичних відмінностей між мовами.

У статті подано практичні рекомендації для перекладачів, які сприятимуть підвищенню якості перекладів та збереженню автентичності літературних текстів при їх адаптації для іншомовної аудиторії. Стаття буде корисною для студентів, перекладачів і всіх, хто цікавиться методами перекладу та їхнім впливом на сприйняття тексту, і сприятиме розвитку теорії та практики перекладознавства.

Ключові слова: переклад, літературний текст, експресивність, методи перекладу, міжкультурний обмін, збереження автентичності.

Постановка проблеми. Проблема перекладу полягає не лише у відтворенні значень окремих слів чи фраз, а й у передачі загального колориту та культурного контексту, з якого походить оригінал. Попри відсутність повної відповідності між семантичними системами різних мов, функціонально-комунікативна відповідність може бути досягнута через використання різнорівневих мовних засобів, що дозволяє зберегти зміст і вплив оригінального тексту у перекладі.

Зіставлення оригінальних текстів та їх перекладів показує відсутність повної відповідності між планом вираження і планом змісту. Для кожного народу характерні специфічні умови матеріального життя, культури, суспільного устрою, тобто кожен народ звертає увагу на різні сторони дійсності. Це означає, що конкретні поняття та їхні вираження в різних мовах можуть суттєво відрізнятися. У процесі пізнання конкретної історичної дійсності створюються поняття, які не можуть бути однозначними або тотожними між різними мовами, особливо коли ми спускаємося нижче рівня речення. У результаті при зіставленні текстів оригіналу та перекладу спостерігається відсутність збігу між семантичними системами та їх складовими елементами.

У сучасному перекладознавстві загальновизнаним є той факт, що при перекладі художнього тексту найбільшу складність становлять не мовні одиниці тексту, а його колорит і особливості культурного простору, з якого він походить. Неможливість передати при перекладі деякі риси оригіналу є лише частковим проявом несхожості картин світу двох текстів різними мовами. Це, однак, не передбачає цілковитої неперекладності тексту. Реальна дійсність, яка оточує різні мовні колективи, єдина для носіїв мов. Тому значення оригіналу можуть бути виражені мовою перекладу через систему різнорівневих засобів, що не порушує принципу функціонально-комунікативної відповідності тексту.

Мета і завдання статті. Метою цієї статті є проведення порівняльного аналізу перекладу та оригіналу роману-антиутопії Рея Бредбері "451 градус за Фаренгейтом". Особлива увага приділяється дослідженню впливу різних лексичних та граматичних засобів, а також типів перекладу на передачу сенсу та емоційного впливу твору. Важливим завданням є визначення того, який з представлених перекладів найкраще передає атмосферу та задум оригіналу.

Для досягнення цієї мети у статті представлено кілька цитат з роману, які демонструють різні аспекти мови та стилю Бредбері. Це включає вивчення специфічних лексичних виборів, синтаксичних структур та стилістичних способів, що використовуються в оригіналі, і порівняння їх з відповідними елементами у перекладі. Дослідження також оцінює, як ці відмінності впливають на загальне розуміння тексту та його емоційний вплив на читача. Зокрема, аналізується, наскільки перекладачеві вдалося зберегти інтенсивність емоційних реакцій, які викликає текст, та його здатність передати основні теми та мотиви оригіналу.

Крім того, зроблено висновки щодо того, чи переклад відповідає оригіналу та, чи передає він глибину та багатство твору. Це включає комплексний аналіз якості перекладу з урахуванням культурних та мовних відмінностей, а також рівня адаптації тексту для цільової аудиторії. Результати цього дослідження мають на меті надати цінні висновки щодо методів і підходів до перекладу художніх творів, зокрема антиутопічних романів, і сприяти кращому розумінню перекладацьких процесів та їхнього впливу на сприйняття літератури.

Переклад з однієї мови іншою є багатомірним і багатоаспектним процесом, який ускладнюється чисельними мовними і позамовними факторами. Вони включають системи і норми двох мов, дві різні культури, дві специфічні комунікативні ситуації, сукупність характеристик вихідного тексту, а також норму перекладу [1]. І тому буває складно абсолютно ідентично передати певні деталі в текстах. До прикладу, цитата *"hands were the hands of some amazing conductor"* – *"руки... здаються руками дивовижного музики"* [2; 3]; у цьому випадку переклад зміщує акцент, змінюючи первісний зміст метафори. Оригінальна фраза *"hands were the hands of some amazing conductor"* підкреслює майстерність і конкретну роль диригента. Диригент асоціюється з керуванням оркестром, що додає метафори величності та специфічності. Водночас переклад *"руки... здаються руками дивовижного музики"* використовує слово *"музика"* замість *"диригента"*. В українській мові *"музика"* є загальним терміном, що означає музикант, і включає різні види музикантів, що призводить до втрати конкретики. Спостерігаємо це в наступних реченнях: *Дівчата й хлопці покинули грища й танки, купчаться всі коло темного дуба. Там сивий музика узаявся за віщії струни (Дн. Чайка, Тв., 1960, 153); Час музикам ладнати скрипки на весілля (Рильський, III, 1961, 196)* [4]. Тому вживання в перекладі слова *"музика"* розмиває асоціації з керівництвом і майстерністю, змінюючи емоційний вплив фрази. Основним методом перекладу в цьому випадку є адаптація. Перекладач замінив конкретний образ *"conductor"* (диригент) більш загальним *"музика"*, що змінює сприйняття метафори. Подібна ситуація зі зміною семантичного значення виникає досить часто. Ще один вираз *"With his symbolic helmet numbered 451 on his stolid head"* – *"Символічний шолом з цифрою 451 низько насунений на чоло"* [2; 3]. У перекладі фрази *"his stolid head"* як *"низько насунений на чоло"* спостерігається зміщення акценту з емоційного стану персонажа на фізичний аспект. Оригінальна фраза *"his stolid head"* дослівно означає *"незворушна голова"*, що вказує на емоційну стабільність і спокій персонажа, водночас переклад *"низько насунений на чоло"* передає не стільки емоційний стан персонажа, скільки положення його шолома. Основним методом перекладу в цьому випадку також є знову ж таки адаптація.

Аби надати конкретики роману, Євген Крижевич застосовує залучення додаткових слів для забарвлення тексту. *"Він натискає на запальник – і будинок ніби підстрибує в жадібному полум'ї, що забарвлює вечірнє небо в червоне, жовте й чорне. Він сягнуто ступає крізь рій вогненно-червоних світляків"* [3] в оригіналі звучить так: *"...he flicked the igniter and the house jumped up in a gorging fire that burned the evening sky red and yellow and black. He strode in a swarm of fireflies"* [2]. При співставленні уривків речення *"He strode in a swarm of fireflies"* – *"Він сягнуто ступає крізь рій вогненно-червоних світляків"* словосполуча *"вогненно-червоних світляків"* краще передає контекст речення, оскільки йдеться про опис іскор та розгорілих клаптиків паперу, які кружляють у повітрі. Перекладач додав кольоровий епітет для кращого відображення контексту в межах роману. Це підкреслює важливість використання точних і яскравих деталей у перекладі для створення образів, які відповідають оригіналу і передають його емоційну та змістову насиченість.

Протягом співставлення оригіналу та перекладу, читач може спостерігати за певними некоректностями в перекладі, що суперечить оригінальному задуму автора твору. *"He wanted above all, like the old joke, to shove a marshmallow on a stick in the furnace..."* – *"Йому нестерпно хочеться, як колись, у дитинстві, встромити в вогонь паличку з льодяником..."* [2; 3]. У перекладі *"marshmallow on a stick"* як *"паличка з льодяником"* замінено *"marshmallow"* (маршмелоу) на *"льодяник"*, що повністю змінює контекст заданої сцени в романі. Загальноприйнятим вважати, що маршмелоу – це *"суфле з білкової та ін. маси у вигляді циліндрів, кульок, кісок і т. п. частіше білого, а іноді й інших кольорів; зефір"* [4], що не зовсім ототожнюється з поняттям льодяника в українськомовній культурі мовлення. Тому можливим є припущення, що перекладач допустився помилки. Цей приклад демонструє важливість точного відтворення культурних реалій у перекладі. Перекладач повинен враховувати не лише лексичні та граматичні відповідники, а й культурний контекст, щоб забезпечити автентичність та точність переданої інформації. Тому доречним було б вживання замість поняття *"льодяник"* ближче за значенням українське слово *"зефір"*, або ж слово, що є прямим відповідником, *"маршмелоу"*. Переклад є не лише засобом перенесення літератури однієї мови на іншу, але й важливим інструментом ознайомлення з історією та звичаями носіїв мови. Він забезпечує передачу культурних елементів від однієї мови до іншої, що є суттєвим для збереження культурної ідентичності та точності у сприйнятті оригінального твору.

Одним із найпоширеніших і найпопулярніших виразних засобів художнього стилю є епітети. Епітет додає індивідуальну оцінку автором описуваного предмета, відображаючи його ставлення та емоції, які він відчуває у зв'язку з ним. Використовуючи певний епітет, автор обирає з багатьох ознак предмета чи явища ту, яка здається йому найбільш важливою, виділяючи її та привертаючи до неї увагу читача, тим самим відображаючи своє суб'єктивне ставлення. Епітети демонструють значні можливості мови у сполучуваності слів і є одним з проявів багатства лексичного фонду. Тому аналізуючи переклад та оригінал, важливо також звертати увагу на використання епітетів, які значно збагачують художній текст. Наприклад, у випадку з перекладом *"flapping pigeon-winged books"* [2] як *"книжки, змахуючи, наче голуби, крилами-сторінками"* [3]

використано детальне порівняння з використанням розгорнутої метафори "наче голуби, крилами-сторінками". Водночас фраза англійською використовує складений прикметник "pigeon-winged", який містить образний компонент. В українському перекладі цей образ збережено саме з використанням. Цей приклад ілюструє, як лінгвістичні особливості та стилістичні засоби можуть бути успішно перенесені з однієї мови на іншу, зберігаючи оригінальну метафору та емоційний ефект. Методом перекладу тут є адаптація з використанням порівняння, що дозволяє зберегти образність та додати деталізацію.

Подібним чином, у реченні "*He saw himself in her eyes, suspended in two shining drops of bright water...*" – "У її очах, наче в двох блискучих краплинах прозорої води, він побачив своє відображення..." [2; 3], основним методом перекладу є адаптація з додаванням уточнень, що допомагають зберегти і навіть підсилити візуальну насиченість та емоційну глибину оригіналу. Перекладач використовує такі прийоми, як порівняння ("наче"), для збереження образності та додавання нового рівня деталізації, який підсилює вплив на читача.

Адаптація перекладу також проявляється у репліках "*You're changing the subject!*" – "Хочете змінити тему?" [2; 3]. В оригіналі використано пряме звинувачення з емоційним вигуком, що підкреслює незгоду та наказовий тон. В перекладі обрано більш ввічливий варіант, що не звинувачує співрозмовника, з використанням форми "Ви", яка робить репліку більш шанобливою та нейтральною. Перекладач зберігає основний зміст репліки, але змінює її тональність, щоб зробити її більш ввічливою та прийнятною в українському культурному контексті. Така адаптація з модифікацією тональності дозволяє зберегти основний сенс оригіналу, при цьому враховуючи культурні та стилістичні відмінності між мовами, хоча й може не завжди точно передавати емоційний стан мовця в оригіналі.

Висновки. Переклад літературних текстів є складним і багатокомпонентним процесом, який вимагає уважного розгляду мовних, культурних та емоційних аспектів оригіналу. У статті було проведено аналіз перекладу роману Рея Бредбері "451 градус за Фаренгейтом", зосереджуючись на різних перекладацьких стратегіях, зокрема адаптаційних підходах, що включають додавання пояснень, деталізацій, зміщення акценту та використання епітетів і порівнянь для збагачення тексту. Особлива увага приділялась точності передачі сенсу і емоційного тону оригіналу, а також збереженню художньої цінності через використання відповідних стилістичних прийомів у мові перекладу.

Дослідження показало, що ефективні перекладацькі стратегії полягають у використанні деталізацій та експлікацій, які допомагають досягти більшої точності у передачі семантичного навантаження тексту. Важливим аспектом є також урахування культурних та стилістичних особливостей мови, що сприяє збереженню автентичності інформації і передачі настрою оригіналу. Як підкреслює Демецька В., "Адекватний переклад у будь-якому разі передбачає адаптацію. Інша річ, що пропорції власне перекладацьких і адаптивних стратегій підпорядковані типові тексту, та не просто умоглядному типові тексту, а прагматичному. Чим ближче прагматична функція тексту до домінуючих, тим більше адаптивних стратегій необхідно застосовувати, але не забуваючи про власне перекладацькі. Іншими словами, головний критерій адаптації тексту – це його прагматична орієнтація" [5].

Отже, використання вищезгаданих перекладацьких стратегій сприяє покращенню якості перекладу літературних творів та сприяє розвитку теорії та практики перекладознавства.

Література:

1. Ташенко Г. В. Актуальні проблеми теорії та практики перекладу. Конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня "Бакалавр" факультету іноземних мов. Харків. 2021. с. 127.
2. Bradbury R. Fahrenheit 451. New York : Hill and Wang. 2009. с. 6-13.
3. Бредбері Р. Д. 451 градус за Фаренгейтом / пер. з англійської Євген Крижевич. 2007. с. 1-7.
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 24.10.2024).
5. Демецька В. В. АДАПТАЦІЯ ЯК ПОНЯТТЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА Й КУЛЬТУРОЛОГІЇ. Вісник СумДУ. Серія Філологія. 2007. с. 101.

Kusmyna M.-M., Albota S. Linguistic features of the translation of Ray Bradbury's dystopian novel "Fahrenheit 451"

Summary. This article explores the linguistic features of translating Ray Bradbury's dystopian novel Fahrenheit 451 into Ukrainian, with a focus on preserving the expressiveness and emotional impact of the original. In the modern context of increased intercultural exchange, the issue of adequate translation of literary works has become particularly significant. Translation is regarded as a complex, multi-faceted process that involves numerous linguistic and extralinguistic factors, considering the systems and norms of both languages, cultural specifics, communicative situations, as well as the characteristics of the source text and translation norms. The primary aim of this study is to identify effective strategies that ensure the preservation of not only the content but also the style, tone, and emotional nuances of the original.

The translation strategies examined include the addition of explanations and details to ensure maximum accuracy in conveying the meaning and mood of the original text. The analysis is based on seven extracts from the original and its translation, with an emphasis on accurately reflecting cultural realities, which helps maintain the authenticity and accuracy of the information. Special attention is given to the use of epithets, metaphors, and other figurative expressions, which are essential for preserving the literary value of the text.

Adaptation is defined as the primary translation method aimed at accurately reproducing the content and mood of the original. The study analyses adaptive approaches that include adding explanations and details, shifting the focus from the emotional state of the characters to the physical aspect, as well as introducing additional words, epithets, and comparisons to enrich the text. Adaptations with clarifications that enhance the semantic coloring of the novel and modifications of tone considering cultural and stylistic differences between the languages are also explored.

The article provides practical recommendations for translators that will help improve the quality of translations and preserve the authenticity of literary texts when adapting them for a foreign audience. This article will be valuable for students, translators, and anyone interested in translation methods and their impact on text perception, contributing to the development of translation theory and practice.

Key words: translation, literary text, expressiveness, translation methods, intercultural exchange, preserving authenticity.

Ланських О. Б.,*кандидат філософських наук,
доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
факультету гуманітарних технологій
Черкаського державного технологічного університету***Дернова Т. А.,***старший викладач кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
факультету гуманітарних технологій
Черкаського державного технологічного університету***Сливка Н. П.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри сучасних практик викладання англійської мови
Навчально-наукового інституту іноземних мов
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

ЕТИКЕТ ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У глобалізованому світі навичка ведення ділових перемовин з іноземними партнерами чи в разі мережевого інтернаціонального бізнесу – із закордонними співробітниками за допомогою ефективного листування англійською мовою – одна з важливих вимог до сучасних фахівців. Англійська мова – мова світового бізнесу й торгівлі, якою користуються в офіційних ділових процедурах, а також яка є спільною мовою для територіально віддалених організацій. Мета поточної статті – аналіз етикету ділового спілкування в англійській мові, зокрема з огляду на диджиталізацію процесів бізнесової комунікації й тенденцію до руйнування етикетних штампів як нову ідеологію прогресивних компаній. Часто від іноземних компаній звучать гасла руйнування штампів і звільнення від етикетних умовностей, що загалом відповідає тенденціям постмодерністського світобачення. Однак у сфері ділового листування не все так однозначно. Рафіноване спілкування у сфері бізнесу за допомогою електронних листів, витончено написаних, із дотриманням етикетних норм – досі є ознакою стилю та сигналом орієнтації компанії на високі стандарти. Тому формат ділового листування в наш час – це виразний елемент брендингу. Поміж тим багато наявних українських та зарубіжних праць, що стосуються загальних питань ведення кореспонденції англійською мовою, лише побіжно зачіпають питання етикету ділового листування, що додає актуальності цій темі. В середовищі інтеркультурної бізнес-комунікації чільне місце посідає дотримання етикетних норм, прийнятних універсально у сфері бізнесу його представниками з різних континентів і країн. У статті звернено увагу на базові етикетні особливості побудови вступної частини, середини (основної частини) та завершального блоку ділового листа. Зокрема ті, що уніфіковані і для електронного, і для паперового листування. Зачеплено також питання обміну короткими повідомленнями всередині компанії та поза межами одного підприємства чи організації.

Ключові слова: етикет, ділове листування, бізнес-комунікація, етикетні штампи, етикетні умовності, англійська мова, мова бізнесу.

Постановка проблеми. Англійська мова є визнаною мовою міжнародного бізнесу та торгівлі. Саме англійська, унаслідок сприятливих соціокультурних та історичних обставин, стала золотим стандартом, коли йдеться про ведення світового бізнесу та сприяння міжнародній торгівлі. Це мова, яка використовується в офіційних ділових процедурах, а також є спільною для територіальних представництв світових організацій. Використання англійської як *lingua franca* значно полегшує укладення угод і контрактів, оскільки немає потреби в дорогих перекладах чи посередниках. Наявність однієї спільної мови також спрощує спілкування між постачальниками, партнерами та клієнтами з різних країн. Англійська швидко стає стандартизованою мовою для міжнародного спілкування через цифрові канали, такі як електронна пошта та служби обміну повідомленнями: використовуючи єдину мову, зрозумілу всім, компанії можуть бути в курсі справ своїх закордонних партнерів майже в режимі реального часу.

Раніше ділове листування здебільшого здійснювалося за допомогою матеріальних засобів, таких як поштові служби, факсові апарати. Сучасний світ позначений використанням хмарних рішень, що інтегровані в усі звичні сервіси бізнес-комунікації, котрі на противагу зберіганню інформації на комп'ютері й передаванню її через зовнішній носій (наприклад, через флешку чи диск) пропонують засоби негайного інформаційного обміну. Використання під час ділового спілкування файлохранив на кшталт Dropbox, Google One, Microsoft Office 365, листування в Telegram, WhatsApp та інших месенджерів, проведення робочих зустрічей у Skype, Zoom з використанням чатів – усе це неодмінно вплинуло на етикет ділового спілкування в англійській мові, поширившись звідти і на інші мови в просторі бізнес-контактів.

Етикет постійно розвивається. Він змінюється відповідно до духу часу та формується змінами в суспільстві, технологіях і робочому середовищі. Прогресивні зарубіжні компанії під впливом світоглядних віянь постмодерну з його деконструктивізмом, зокрема й щодо шаблонності, часто використовують підхід «убити дурне правило» (англ. «kill a stupid rule») як ідеологію комунікації, щоб кинути виклик застарілим правилам

і процесам. Часто й етикетні норми сприймаються як «a thing of the past» – концепт минулого. Бізнес-компанії вводять нові етикетні правила свідомо і цілеспрямовано. Етикет ділового листування теж зазнає трансформації, однак багато в чому досі залишається непорушним. Потенціал нових технологій, таких як автоматизація, машинне навчання та штучний інтелект, матиме й надалі суттєвий вплив на підвищення ефективності зв'язку, трансформуючи етикет ділового листування більшою мірою [1].

Мета поточної статті полягає в аналізі етикету ділового спілкування в англійській мові, зокрема з огляду на цифровізацію процесів бізнесової комунікації та тенденцію до руйнування етикетних штампів як нову ідеологію прогресивних компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціалісти з бізнес-комунікації недвозначно називають ефективну комунікацію, що запам'ятовується своїм стилем і манерою, найпотужнішим наріжним каменем стабільного успіху будь-якої компанії [2]. Інтенсифікація досліджень етикетних норм ділового листування в англійській мові помітна щонайменше ще з 80-их років ХХ століття. Так, предметом уваги відтоді дедалі частіше ставала сама природа міжкультурної комунікації та використання англійської мови в міжнародному діловому листуванні. Досліджуються різні аспекти міжкультурної комунікації в діловій кореспонденції (листах, факсах, електронних листах), написаних бізнес-комунікантами англійською мовою з різних культурних середовищ. Етикетні аспекти ділового листування охоплюють увагу до стандартів і відхилень щодо мовних особливостей і виразів, риторичні структури з їх мовними експонентами, структуру обміну, організацію повідомлень чи офіційних листів. Відтоді щораз наполегливіше акцентується потреба викладання для всіх здобувачів освіти норм ділового листування англійською мовою.

З переходом листування у віртуальну сферу актуальними є питання ведення ділового листування онлайн. Польський дослідник Я. Сверкоцький [3], розглядаючи питання етикету обміну інформацією за допомогою електронних листів, звертає увагу на такі етикетні моменти, як: а) просити підтвердження отримання лише тоді, коли воно справді потрібне, а не регулярно; б) ретельно підбирати вміст ділових листів, оскільки з різних причин неавторизованим особам доступ до них набагато легший, ніж у випадку з традиційною поштою; в) ретельно продумувати зміст і контролювати емоції: електронні листи майже миттєво досягають адресатів і є безповоротними, тоді як традиційна кореспонденція пропонує більше можливостей, аби змінити їх або навіть відкликати; г) згідно з нормами – відповісти на електронний лист варто протягом 24–48 годин. У дослідженні Д. Цяня й М. Пана простежено й узагальнено, як студенти ЗВО Гонконгу та Шанхаю висловлюють ввічливість у своїх ділових листах англійською мовою, що відображається у використанні модальних послідовностей [4]. Варта уваги також праця Е. Гударзі, Б. Гонсулі та З. Тагіпур, у якій окреслено стратегії ввічливості в ділових листах англійською мовою у форматі порівняльного дослідження носіїв англійської та тих, хто англійською користується як іноземною [5].

У наявних дослідженнях також порушуються актуальні проблеми впровадження курсу Business Correspondence Course для здобувачів вищої освіти як обов'язкового в професійній діяльності у сучасній бізнесовій парадигмі [6; 7]. Інноваційним предметом досліджень є використання штучного інтелекту під час ведення ділового спілкування [8]. Послугування ChatGPT на заняттях із бізнес-комунікації негативно впливає на здат-

ність студентів тренуватись у веденні ділової комунікації, якщо вони роблять це з використанням ChatGPT цілковито без свого втручання. М. АльАфнан та ін. експериментально довели, що варто надавати студентам детальний аналіз конкретних випадків бізнес-комунікації й завдання оцінювання на основі сценаріїв, які вимагають персоналізованих відповідей із використанням критичного, творчого та образного мислення, включно з лекціями та матеріалами підручників [8].

Колектив українських науковців (Симоненко С., Осадчий В., Сисоева С., Осадча К., Азарян А.) розглядає нагальну проблему забезпечення кращої комунікації IT-спеціалістів у їх бізнесі та міжособистісній взаємодії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема хмарних. Підкреслюється, що ефективна комунікація є невід'ємною частиною успішної професійної діяльності IT-фахівців, але за останні роки вона зазнала значних трансформацій, які виразилися в нових формах і засобах комунікації, зміні її змісту, ускладненні та збільшенні обсягу [9]. М. Фока розглядає композиційні та лінгвостилістичні особливості ділового листування англійською мовою. Стосовно теми поточної статті звідти беремо акцент того, що західна тенденція до спрощення формату ділового листа дає змогу опускати частини привітання та прощання [10].

Загалом помітно, що багато праць стосується загальних питань ведення кореспонденції англійською мовою. Натомість питання етикету ділового листування часто залишається лише номінально згаданим, а не сповна розкритим. Це становить поле для нових досліджень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. В епоху цифрових технологій, коли спілкування відбувається миттєво, важливість правильного етикету ділового листування залишається незмінною. Незалежно від того, чи це офіційний лист, коротка пам'ятка чи електронний лист, те, як створюються письмові повідомлення, красномовно свідчить про професіоналізм і увагу до деталей. Дотримання умов ділового письма не лише виражає повагу до одержувача, але й гарантує, що повідомлення буде чітко структурованим, змістовним, ефективним у досягненні поставлених бізнес-цілей і відображатиме високі стандарти організації чи підприємства. Документообіг англійською практично неможливо здійснювати без знання етики ділового спілкування та знань традицій національної культури, що залежить від конкретного адресата. Застосування правил ділового спілкування, що діють в окремих країнах, можливе тільки в тому разі, якщо національна норма відповідає універсальним нормам ведення бізнес-комунікації.

Наріжним каменем будь-якого ділового листування є зрозумілість, прозорість. Перш ніж почати писати, варто чітко окреслити передусім самому адресанту мету спілкування: яке повідомлення має бути передано та якої дії від адресата потрібно в такий спосіб домогтись. Наявність чіткої мети допоможе ефективніше структурувати комунікацію та переконатися, що ваше повідомлення буде зрозуміле належно. Відповідно до мети спілкування й етикетні формули будуть іншими. Під час ділових переговорів необхідно заздалегідь вивчити аудиторію та підлаштуватися під неї. Наприклад, якщо спілкування відбувається з представниками країн Азії, листи необхідно супроводжувати стандартними вітальними фразами, а якщо лист направлений представнику Південної Америки (з яким раніше вже був діалог), його можна почати з особистого звертання.

Початок листування задає тон подальшому спілкуванню. Важливо почати з ввічливого та відповідного привітання. «Шановний» (англ. «Dear»), а потім титул і прізвище одержу-

вача – надійний і універсальний професійний вибір. Звернення до людей за допомогою їхніх належних титулів і використання великих літер у офіційних привітаннях. Ігнорування цих умовностей може здатися непрофесійним і зневажливим. Якщо ж із одержувачем уже є налагоджені стосунки й контекст уможливає менше формальностей, просто використання імені адресата також може бути прийнятним. Однак коли є сумніви, тоді краще дотримуватись формальності.

Основна частина листа чи короткого повідомлення має бути лаконічною та по суті. Варто використовувати короткі абзаци та маркери, щоб зробити вміст легким для сприйняття. Варто бути прямими, але ввічливими, постійно перекуватися, що тон ділового листа залишається професійним, позбавленим фамільярності. Етикет ділового спілкування усе ж вимагає уникати жаргону чи розмовних слів (просторікувань), які можуть бути незрозумілими або невідповідними для одержувача. Якщо йдеться про делікатну проблему або надання зворотного зв'язку, потрібна тактовність і уважність, щоб зосередитись на ситуації, а не на конкретній людині.

Під час написання листа неодмінно потрібно звернути увагу на мову та переконатись, що в ній немає помилок. Орфографічні, граматичні та друкарські помилки можуть підірвати професіоналізм листування та відвернути увагу від повідомлення, яке насправді потрібно передати. Отже, потрібно знаходити час на ретельну перевірку написаного в діловому листі або звертатись по допомогу до колег. Вдале завершення листа так само важливе, як і початок. У ньому має бути чіткий заклик до дії або ввічливе завершення розмови. Фрази на зразок «З повагою» (англ. «Sincerely», «Best regards», або «Yours faithfully»), а потім ім'я, посада та контактна інформація адресанта – стандартний елемент структури листа. На завершення ділового листа необхідно подякувати співрозмовнику за приділений час, нагадати про очікування відповіді та поставити підпис. При завершенні листа необхідно використовувати одну із прикінцевих форм ввічливості, наприклад: «Yours Faithfully» – З повагою (використовується тільки зі звертаннями «Dear Sir»/ «Sirs»/ «Sir or Madam»); – «Yours Sincerely» – «Щиро ваш» (використовується з персональним вітанням).

Якщо після листа, у відповідь на нього, очікуються подальші дії, необхідно ввічливо зазначити про це в завершальному слові.

Для записок і внутрішньої комунікації застосовуються ті ж принципи ясності, лаконічності та професіоналізму. Однак тон може бути трохи менш офіційним залежно від культури спілкування конкретної компанії. Усе ж важливо підтримувати рівень формальності, який відображає серйозність повідомлень.

У контексті електронної пошти, незважаючи на те, що цей засіб комунікації менш формальний, правила якісного, еталонного ділового листування все одно застосовні. Варто чітко зазначити тему повідомлення у відповідному рядку, правильно звертатись до одержувача, дбати про лаконічність повідомлення, концентрованість на темі. Окрім того, важливо наприкінці додати професійний підпис разом із контактною інформацією адресанта.

Одним із найважливіших форм листів, на підставі якого іноземні компанії підбирають собі персонал, є резюме або CV (у перекладі з латинської *curriculum vitae* – життєвий шлях). Перша та важлива відмінність полягає в змісті документа. Зауважимо, що в Україні ці терміни використовуються як синоніми, на відміну від США. У разі подання резюме фахівець надає короткі відомості про освіту, вміння, професійні навички

та досвід роботи. Тоді як CV передбачає більш повну інформацію, що містить не тільки дані з резюме, а й відомості про нагороди і досягнення. Під час складання резюме та CV необхідно коротко вказати вхідні дані (обсяг CV не повинен перевищувати 2 сторінок). Не варто детально розписувати посадові обов'язки. Достатньо вказати підходи до вирішення стандартних завдань, дії, які вживаються для усунення форс-мажорних ситуацій. Чітких норм складання резюме немає, проте документ має містити: 1) Personal Information (особисту інформацію); 2) Objective (metu); 3) Qualifications Summary (дані про кваліфікацію); 4) Education (дані про освіту); 4) Work Experience (дані про професійний досвід); 5) References (рекомендації). Надсилаючи CV в іноземну компанію, варто прикріпити до нього супровідний лист (Cover Letter), складений англійською мовою. У цьому документі необхідно дати чіткі відповіді на низку питань, зокрема, традиційними є: «Чому зацікавила саме ця компанія та вакансія?», «Чому саме ви гідні обійняти цю посаду?».

Максимально структурований текст – величезний плюс. Адже у форматі ділового листування фахівці, як правило, читають лист не повністю, а у формі літери F або Z (мається на увазі траєкторія руху погляду у формі відповідної букви під час смислового читання тексту). Тому важлива інформація має бути розміщена на початку, середині та наприкінці листа. Вводячи нового співрозмовника в листування, необхідно коротко передати історію розгляду питання. Це повага до співрозмовника, адже йому не доведеться гортати діалог із самого початку і витрачати час, аби вникнути в суть питання. Якщо неможливо дати відповідь на отриманий лист відразу, необхідно вказати якомога більш точний час надання відповіді. Це знов-таки вияв поваги до співрозмовника.

Якщо потрібно акцентувати увагу на конкретній фразі чи ідеї, зазвичай не потрібно виділяти її шрифтом чи кольором. Для цього достатньо скористатись спеціальними фразами. Наприклад, *I would like to underline* (Я б хотів/-ла підкреслити). Неоднозначними є думки щодо використання в листах великих літер. Великі літери, з одного боку, незначна деталь, яка, утім, може значно вплинути на сприйняття повідомлення. Використання великих літер у діловому спілкуванні може бути виразником професіоналізму чи брендовим маркером стилю. Якщо йдеться не про виділення тексту (привернення уваги), а дотримання норм орфографії, то великі літери показують увагу до деталей. Правильне використання великих літер сигналізує аудиторії про серйозне ставлення адресанта до своєї роботи та дотримання високих стандартів. Це особливо важливо в сучасному конкурентному діловому середовищі, де справити сильне враження часто має вирішальне значення. І хоча була короткотривала тенденція відмовитися від більшості того, що традиційно в англійській мові вважалось стандартно правильним, багато клієнтів / підприємств не підтримали таку новацію й досі надають перевагу традиційним нормам правопису. Правильне використання великих літер сприяє також читабельності ділових листів і повідомлень. Це особливо важливо під час передавання складних ідей або важливих інструкцій. Особливо скрупульозно рекомендується ставитись до правильного й уніфікованого використання великих і малих літер, дефісів, інших графічних позначок під час ділового листування в назві компаній, слоганах і логотипах: вони завжди повинні бути представлені в узгодженій манері, оскільки це допомагає зміцнити впізнаваність бренду та довіру до нього.

Непоследовне використання великих літер може призвести до плутанини та серйозно послабити ідентичність бренду. Викор-

ристання великих літер допомагає усунути двозначність у діловому спілкуванні. Наприклад, речення «I am looking to invest in Polish bonds» та «I am looking to invest in polish bonds» залежно від написання слова «polish» потенційно може бути сприйняте адресатом цілком неправильно: написання слова з великої літери підкреслює намір інвестувати в облігації з Польщі; з малої літери – зацікавленість в інвестуванні в облігації, що стосуються сфери полірування, що не є запланованим значенням і може призвести до плутанини в бізнес-контексті. Чіткість є важливою в бізнесі, щоб запобігти непорозумінням, неправильним інтерпретаціям і небезпеці втратити бізнесові можливості.

Що стосується назв посад, то вони здаються конкретними і загальними водночас. Тому в англійській бізнес-комунікації діє правило, за яким назви посад, які йдуть перед іменем, пишуться з великої літери, тоді як ті, що йдуть після імені, ні. Наприклад: President Josh Archard; Kathryn Carter, president; Professor Marlene Kim; Lloyd Archard, professor.

Великі літери, окрім того, є інструментом підкреслення ключової інформації в діловому спілкуванні. Незалежно від того, висвітлюється назва продукту, слоган компанії чи критично важливий термін, використання великих літер може зробити ці елементи ключовими, акцентованими – і це вже буде метод привернути увагу. Таку тенденцію можна помітити в схильності колишнього президента США Дональда Трампа писати у своїх твітах з великої літери фрази, які зазвичай не пишуться з великої літери. Проте якщо рівень офіційності високий, цього краще уникати, привертаючи натомість увагу стандартними фразами-кліше, які було наведено вище.

Висновки. Хоча використання етикетних прийомів під час складання бізнес-листів англійською мовою може здатися другорядним аспектом ділового спілкування, ефект від дотримання етикетних норм листування далеко не тривіальний. Етикет написання листів не тільки підвищує професіоналізм і читабельність, але й відіграє вирішальну роль у налагодженні оптимального клімату поваги, порозуміння й партнерства у світі глобального бізнесу. Оскільки в брендингу кожна деталь має значення, оволодіння мистецтвом ведення ділового листування виділяє вмілого й уважного комунікатора. Отже, етикет ділового листування – це більше, ніж просто дотримання правил. Ідеться про спілкування в такий спосіб, щоб підтримувати цінності та професіоналізм організації, яку представляють комуніканти. Незалежно від того, чи лист буде адресовано новому партнеру чи то надіслано внутрішнє повідомлення своїй команді, кожен аспект листування має потенціал для налагодження потрібних стосунків, вирішення проблем і просування бізнесу. Витратити час на написання з увагою та ввічливістю – це інвестиція в професійний імідж ділові відносини, що важливі для успіху.

Література:

1. Sims A. The Awesome Power of Capital Letters in Business Communication! URL: <https://www.linkedin.com/pulse/awesome-power-capital-letters-business-communication-adele-sims-kbmzc/>
2. Hiranburana K. Cross-cultural strategies and the use of English in international business correspondence. *PASAA*. 1998. Vol. 28(1). P. 72-94.
3. Świerkocki J. *Business etiquette*. Practical Aspects in Doing International Business, eds. T. Dorczyński, J. Świerkocki, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016.
4. Qian D. D., Pan M. Politeness in Business Communication: Investigating English Modal Sequences in Chinese Learners' Letter Writing. *RELC Journal*. 2019. Vol. 50(1). P. 20-36.

5. Goudarzi E., Ghonsooly B., Taghipour Z. Politeness strategies in English business letters: a comparative study of native and non-native speakers of English. *Psychology of Language and Communication*. 2015. Vol. 19(1). P. 44-57.
6. Mandasari B. The impact of online learning toward students' academic performance on business correspondence course. *EDUTEC: Journal of Education and Technology*. 2020. Vol. 4(1). P. 98-110.
7. Maglalang K. P., Redublo M. A. M. Vocabulary Mastery on Business Communication Skills of Higher Education Institutions (HEIs) Students: Basis for a Business Correspondence Guide. *American Journal of Tourism and Hospitality*. 2023. Vol. 1(1). P. 7-15.
8. AlAfnan M. A., Dishari S., Jovic M., Lomidze K. Chat GPT as an educational tool: Opportunities, challenges, and recommendations for communication, business writing, and composition courses. *Journal of Artificial Intelligence and Technology*. 2023. Vol. 3(2). P. 60-68.
9. Symonenko S. V., Osadchyi V. V., Sysoieva S. O., Osadcha K. P., Azaryan A. A. Cloud technologies for enhancing communication of IT-professionals. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019)*, Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2019. CEUR Workshop Proceedings. 2020. Vol. 2643. P. 225-236.
10. Фока М. Композиційні та лінгвостилістичні особливості ділового листування англійською мовою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Том 31 (70), № 1. С. 158-163.

Lanskykh O., Dernova T., Slyvka N. Etiquette of business correspondence in English

Summary. In the globalized world, the skill of conducting business negotiations with foreign partners or, in the case of networked international business, with foreign employees using effective correspondence in English is one of the important requirements for modern specialists. English is the language of global business and trade, which is used in official business procedures and which is a common language for geographically distant organizations. The purpose of the current article is to analyze the etiquette of business communication in English, in particular with regard to the digitalization of business communication processes and the tendency to destroy etiquette stamps as a new ideology of progressive companies. Foreign companies often sound slogans of destroying stereotypes and freeing themselves from etiquette conventions, which generally corresponds to the trends of the postmodern worldview. However, in the field of business correspondence, not everything is so clear. Refined communication in the field of business with the help of e-mails, elegantly written, with observance of etiquette rules – is still a sign of style and a signal of the company's orientation to high standards. Therefore, the format of business correspondence nowadays is an expressive element of branding. Meanwhile, many existing Ukrainian and foreign works dealing with general issues of correspondence in English only briefly touch on the issue of business correspondence etiquette, which adds relevance to this topic. In the environment of intercultural business communication, the observance of etiquette rules universally accepted in the field of business by its representatives from different continents and countries occupies a prominent place. The article draws attention to the basic etiquette features of the construction of the introductory part, the middle (main part) and the final block of a business letter. In particular, those that are unified for both electronic and paper correspondence. The issue of exchanging short messages within the company and outside the boundaries of the same enterprise or organization is also touched upon.

Key words: etiquette, business correspondence, business communication, etiquette stamps, etiquette conventions, English language, business language.

*Лукащукевич О. М.,
студентка кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПЕРЕМОГА» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць тематичної групи «перемога» в англійській та українській мовах становить значний науковий і практичний інтерес у зв'язку з постійно зростаючою потребою в міжкультурній комунікації. Дослідження в цій галузі має на меті виявити семантичні, структурні та культурні відмінності у вживанні фразеологічних одиниць, що відображають концепт перемоги в цих двох мовах. Метою аналізу є розширення розуміння мовних і культурних особливостей та підвищення ефективності міжкультурної комунікації.

Фразеологізми є цікавим аспектом будь-якої мови, оскільки часто відображають глибоко вкорінені культурні цінності, історичні події та суспільні норми. Поняття «перемога» є універсально значущою темою, яка втілена в численних ідіомах та виразах у різних мовах. Порівнюючи англійські та українські фразеологічні одиниці, пов'язані з перемогою, ми можемо виявити унікальні способи, в які кожна мова втілює це поняття та культурні конотації, пов'язані з ним. Застосування методів зіставного та контрастивного аналізу дозволяє виявити спільні та відмінні риси у вживанні та інтерпретації фразеологізмів на тему перемоги. Цей методологічний підхід передбачає детальне вивчення ідіоматичних виразів, їхнього походження та контекстуального вживання в обох мовах. Він також враховує історичний та культурний контексти, які сформували ці вирази. В англійській мові є багато ідіом і виразів з архаїчним і метафоричним значенням, які часто мають релігійне або моральне коріння. Приклади включають фрази на кшталт «піррова перемога», «перемоги беззаперечно» і «солодкий запах успіху». Ці вирази часто спираються на історичні події, релігійні тексти та моральні уроки, відображаючи культурно-історичне тло англословних країн. Українська мова також багата на фразеологізми, що відображають національні традиції та історичні події. Такі фрази, як «перемога за нами» і «здобути перемогу» відображають дух і стійкість, закладені в українській культурі. Ці вирази часто пов'язані з бурхливою історією країни та її боротьбою за незалежність і суверенітет. Контрастивний аналіз виявив кілька ключових відмінностей і подібностей: семантичні відмінності, хоча в обох мовах є вирази, що позначають перемогу, їхні конотації та контексти вживання можуть суттєво відрізнятися. Англійські ідіоми можуть мати більш метафоричний або філософський відтінок, тоді як українські вирази часто мають прямий і націоналістичний відтінок; структурні відмінності: Англійські

фразеологізми, як правило, більш ідіоматичні та метафоричні, тоді як українські вирази можуть бути більш прямими та контекстуально пов'язаними з історичними подіями; культурні рефлексії: культурне коріння цих виразів підкреслює різний історичний досвід та суспільні цінності. Англійські ідіоми відображають поєднання моральних, релігійних та історичних впливів, тоді як українські фразеологізми глибоко переплетені з національною ідентичністю та історичною боротьбою.

Результати дослідження можуть бути корисними для викладачів, перекладачів та інших фахівців, які працюють у сфері міжкультурної комунікації. Вони допоможуть краще розуміти та враховувати культурні особливості при спілкуванні з представниками різних культур. Крім того, ця робота може слугувати основою для подальших досліджень у галузі контрастивної лексикології та фразеології, сприяючи подальшому розвитку та поглибленню знань у цій сфері.

Ключові слова: фразеологія, контрастивний аналіз, перемога, культурні концепції, мовні структури.

Постановка проблеми дослідження. У сучасному світі зростає значення міжкультурного спілкування, що ставить перед мовознавцями завдання порівняння мовних структур різних мов для кращого розуміння культурних особливостей та особливостей менталітету. Одним з таких аспектів є фразеологія, яка відображає культурно-національні особливості кожної мови. Проблема контрастивного аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи "перемога" української та англійської мов визначається необхідністю розкриття особливостей вживання фразеологізмів у різних мовах та їх відображення культурних концепцій перемоги [1].

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці тематичної групи "перемога", що вживаються в українській та англійській мовах. Предметом дослідження є специфіка вживання та інтерпретація цих фразеологічних одиниць у кожній з мов.

Предметом дослідження є контрастивний аналіз фразеологізмів, що належать до тематичної групи «перемога» в англійській та українській мовах.

Актуальність дослідження полягає у потребі вивчення та аналізу міжкультурних аспектів фразеології для кращого розуміння культурних та мовних особливостей. Особливо важливим є вивчення тематичних груп, які відображають ключові

аспекти культурного життя, такі як перемога, що є важливою складовою кожної культури.

Метою дослідження є проведення контрастивного аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи "перемога" в українській та англійській мовах з метою виявлення схожих та відмінних особливостей їх вживання та інтерпретації, семантичної та структурної специфіки та відмінностей у культурному контексті.

Методи дослідження:

– Метод аналізу – для проведення детального аналізу фразеологічних одиниць, що належать до тематичної групи «перемога» в англійській та українській мовах.

– Порівняльний метод – для дослідження спільних та відмінних рис фразеологізмів, що належать до тематичної групи «перемога» в англійській та українській мовах.

– Метод контрастивного аналізу – для порівняння досліджуваних фразеологічних одиниць, виокремлення схожостей та відмінностей в їх значеннях та структурах.

– Метод когнітивного аналізу – для визначення особливостей фразеологічних одиниць, зосереджуючись на культурних, історичних, соціальних факторів їх використання в різних мовах.

Структура статті: Стаття складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 20 сторінки, основний текст викладений на 12 сторінках.

Це дослідження є важливим для подальшого розуміння та підвищення ефективності міжкультурного спілкування. Результати аналізу фразеологічних одиниць тематичної групи "перемога" в українській та англійській мовах допоможуть викладачам, перекладачам та іншим фахівцям у галузі міжкультурної комунікації краще розуміти та враховувати культурні особливості при спілкуванні з представниками різних культур. [2] Крім того, ця робота може послужити основою для подальших досліджень у галузі контрастивної лексикології та фразеології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологія – це розділ мовознавства, який вивчає фразеологічні одиниці, тобто стійкі вирази, які мають сталі значення та не можуть бути розібраними на окремі слова. Фразеологія вивчає фразеологічні одиниці як складову частину мови, що має свої специфічні особливості в будові та значенні [3].

Роль фразеології в мові полягає в наступному:

1. Збагачення мови: фразеологічні вирази розширюють словниковий запас мови, додають кольору та виразності мовленню.

2. Експресивність: Фразеологічні вирази допомагають виразити почуття, емоції та думки в більш яскравий і емоційний спосіб. Допомагають уникнути монотонності та збагачують мовлення емоційно-експресивними висловами.

3. Комунікативна ефективність: Використання фразеологічних виразів допомагає покращити зв'язність мовлення та зрозумілість комунікації між мовцями.

4. Стилстична функція: Фразеологічні вирази впливають на стиль мовлення та допомагають вибирати найвідповідніші форми виразності для конкретного комунікативного контексту.

5. Культурна ідентичність: Фразеологія є важливим елементом культури мовлення, оскільки багато фразеологічних виразів мають своє коріння в народних традиціях, легендах або

історичних подіях. Таким чином, фразеологія відображає культурний контекст та сприяє збереженню національного колориту мовлення.

Фразеологія, як окрема галузь мовознавства, вивчає фразеологічні одиниці – вирази, приказки, ідіоми та інші стійкі вирази, які мають певне значення та використовуються в мовленні. В англійській та українській мовах фразеологія відіграє значну роль у формуванні мовного стилю, культурних особливостей та національної ідентичності. Особливості фразеології в цих мовах відображають різноманітність та багатогранність мовних традицій, історичних та культурних впливів [4].

Фразеологія в англійській мові має свої особливості, які варто враховувати:

1. Велика кількість ідіом: Англійська мова славиться своїми численними ідіомами, які є сталими виразами з власним значенням, відмінним від лексичного. Наприклад, "to kick the bucket" означає "померти", але буквально перекладається як "кинути відро".

2. Використання архаїчних та метафоричних виразів: Багато фразеологічних виразів в англійській мові мають походження з давніх часів або базуються на метафорах. Наприклад, "to have a chip on one's shoulder", ні, це не означає, що якийсь уламок впав на ваше плече, це означає образу за невдачу в минулому, ніби пройшовши через зруйновану будівлю, уламок від неї залишився з людиною на багато років".

3. Релігійні та моральні вирази: У фразеології англійської мови часто зустрічаються вирази, які мають релігійне або моральне коріння. Наприклад, "to cast the first stone" означає "бути першим, хто осуджує когось", що походить з біблійної історії про Ісуса Христа.

4. Вплив інших мов та культур: Фразеологія англійської мови отримала вплив від різних мов та культур, що призвело до розмаїття виразів. Наприклад, "to hit the nail on the head" перекладається як "попасти в саме центр", але його походження пов'язане з ремонтною справою [5].

Фразеологія в українській мові також має свої особливості, які варто враховувати:

1. Багатство образності: Українська мова відома своєю образністю та поетичністю, що відображається і в фразеології. Багато фразеологічних виразів мають яскраві образи, які допомагають краще розуміти їх значення. Наприклад, "вийти сухим з води" означає знаходити вихід зі скрутного становища.

2. Історичне походження: Багато фразеологічних виразів української мови мають історичне походження, пов'язане з українською культурою, традиціями та історією. Наприклад, "битися як кіт з собакою" – цей вираз вживається для позначення напруженої або конфліктної ситуації, де дві сторони або особи масово конфліктують або протистоять одна одній. Походження цього виразу може бути пов'язане зі стародавніми віруваннями та фольклором, де коти та собаки часто вважалися символами протилежності чи ворожості.

3. Локальні варіанти: Українська мова має свої регіональні та діалектні варіанти фразеологічних виразів, що може призводити до розбіжностей у їх значеннях. Наприклад, "як м'яло" – кволий, неповороткий, але цей вираз може мати різне тлумачення в залежності від регіону.

4. Вплив інших мов та культур: Українська фразеологія також отримала вплив від інших мов та культур, що призвело до розмаїття виразів. Наприклад, "бути на ножах" – цей вираз

використовується для опису суперечки або конфлікту між людьми, а його походження пов'язане з метафорою боротьби або ворожнечі, де ножі є символом агресії та небезпеки.

Викладення основних результатів дослідження. Тематична група "перемога" є однією з найбільш поширеною та важливою у мові. У фразеології ця тематична група представлена великою кількістю фразеологізмів, які використовуються в повсякденному мовленні. Фразеологічні вирази на тему "перемога" є особливо важливими для розуміння культурних і соціальних аспектів мови, оскільки перемога є важливим елементом життя та ідентичності у будь-якій культурі.

В українській мові діапазон вживання фразеологічних одиниць тематичної групи "перемога" досить широкий. Основними джерелами пошуку фразеологічних одиниць із даною тематикою були корпус ГРАК.

Фразеологічні одиниці тематичної групи "перемога" в українській мові включають наступні:

1) Піррова перемога – що означає перемогу, яка дістається дуже великою ціною, ціною величезних втрат, або сумнівну перемогу, не виправдану принесеними жертвами [6]. У корпусі ГРАК цей фразеологізм використовується у контексті, наприклад, таких речень:

– «І навіть тоді була піррова перемога, оскільки єгиптяни були такі послаблені, як ніколи раніше».

– «Вважаю, що це піррова перемога тих, хто голосував проти нього» [7].

2) Сп'яніти від успіху – втратити здатність тверезо, самокритично оцінювати реальну дійсність під впливом досягнутого в якійсь справі; зазнатися [6].

– «А під час оголошення переможців сп'янів від успіху».

– «Раптом, збуджений таким успіхом, я також розсміявся; настільки сп'янів від успіху, що ледве чи звернув увагу на авто, яке порівнялося з нами» [7].

3) Взяти верх – здобувати перевагу в чомусь; перемагати [6].

– «Так ні, не буде цього, ніколи не буде, щоб Семен взяв верх над мною».

– «Чайчиха вгледіла хлопця, коли він уже вискочив за ворота, з реготом відбиваючись від братів, які почали брати верх над ним» [7].

4) Встати з колін – подолати негаразди та складнощі, знову взявшись за роботу чи боротьбу [6].

– «І зараз, в цю пору, уже не імператриця просить – встаньте, а народ вимагає – встаньте з колін!».

– «З деяким запізненням Колін подумався встати з колін».

5) Підкорити висоти – подолати складнощі та виклики [7].

– «Щоб підкорити висоти або змінити світ, хоч які б просунуті ми були, нам потрібні інші люди» [6].

6) Горе переможеним! – тим, хто перебуває під владою кого або чого-небудь. Вони втрачають свій голос, свої права, їм доводиться підкорятися іншим [6].

– «Це означає – горе переможеним!» [7].

7) Пройти через вогонь та воду – пройти через будь-які труднощі для досягнення мети або допомоги іншим [6].

– «А візьміть ось Корнелюка, начальника нашого, спитайте, де тільки не буває чоловік. Огонь і воду пройшов!».

– «Навіть він, Пушкарьов, що пройшов, як говориться, крізь вогонь, воду і мідні труби, не зміг би заробити собі на прожиток».

– «Страх не люблю отих глибокорозумних, надто спритних, що пройшли вогонь і воду» [7].

8) Не схилити голови – не здаватися, не поступатися своїм принципам навіть у важкій ситуації [6].

– «Перед султаном не склонимось ми, Шії не схилим магнатам, З рідними будемо жити людьми, З другом і братом!».

– «Вони не схилять перед катом, продажних шкур немає в їхнім стані».

– «Міста і села всієї України не схилили голови перед загарбниками. Партизани і підпільники вступають у жорстоку боротьбу з ворогом» [7].

9) Перемогти себе – Тамувати в собі які-небудь почуття, емоції і т.ін., боротися з якимсь станом [6].

– «Вона перемогла себе й почала казати далі: – Я... сама підпала хату».

– «Став шинкар свою жінку зневажати..., а Чайченко не переміг свого серця, уступився».

– «Борис, перемагаючи себе, дивлячись не на друга, а на вулицю, на тіні, на самотніх перехожих, сказав: – Ти пам'ятаєш, я тобі колись говорив, що збираюсь одружитися» [7].

Отже, аналіз фразеологічних одиниць тематичної групи «перемога» в українській мові за допомогою словника фразеологізмів та корпусу ГРАК дозволив з'ясувати особливості їхнього вживання та значення в різних контекстах, а також спектр тематик, де ці фразеологічні одиниці використовуються.

Аналіз фразеологізмів англійської мови є важливою складовою контрастивного дослідження фразеологічної системи. В рамках тематичної групи "перемога" (в контексті розгляду фразеологічних одиниць англійської мови розглядатимемо тематичну групу «victory») необхідно дослідити особливості англійської фразеології цієї тематичної групи.

Дослідження фразеологічних одиниць англійської мови тематичної групи «victory» проведемо на основі таких відомих фразеологізмів:

To win hands down – перемогти з легкістю або без зусиль.

– She won the debate hands down.

– The last time we played tennis he beat me hands down [8].

The sweet smell of victory – Ейфоричне відчуття успіху або перемоги.

– We had the sweet smell of victory in our nostrils, until a last-minute penalty snatched it from our fingertips.

– It seems like they've let the sweet smell of victory cloud their judgment, as this latest business ventures is one of the most baffling in their entire history [8].

Pyrrhic victory – Перемога, якої не варто досягти через надмірну шкоду, яку вона завдає переможцю.

– A victory that is not worth achieving because of the excessive toll it takes on the victor [8].

Romp to victory – Спритно або легко виграти перегони, змагання чи змагання. В першу чергу чути у Великобританії.

– With her arch-rival out of commission with a pulled hamstring, the defending champion romped to victory at the Olympics once again.

– Showing their utter superiority on the pitch, the boys in blue look set to romp to a 6–2 victory [8].

Landslide victory – Перемога на виборах з дуже великою і вирішальною перевагою.

– Her candidacy was a long shot from the very beginning, so her landslide victory was a huge surprise to everyone [8].

Snatch victory from the jaws of defeat – Виграти, досягти успіху або перемогти в останній момент, незважаючи на очевидну ймовірність невдачі чи поразки.

– They were down by nearly 20 points with less than half of the last quarter remaining, but through sheer skill and perseverance they managed to snatch victory from the jaws of defeat.

– The candidate has been behind in the polls right up to election day, but with that unfortunate remark by his opponent last night, he may end up snatching victory from the jaws of defeat [8].

Be on a roll – Пережити тривалий період успіху чи удачі.

– The award-winning young cellist is on a roll sweeping up accolades in every competition.

Hit the jackpot – Мати великий або несподіваний успіх.

– JK Rowling hit the jackpot with her hugely successful Harry Potter series [8].

Jump through hoops – Пройдіть детальну та складну процедуру для досягнення мети.

– We had to jump through a lot of hoops to get funding to develop our app – nobody gives away money without making you work for it [8].

Make a comeback – Досягніть успіху після невдачі.

– The fencer expressed confidence that he would make his comeback after undergoing surgery for his injury [8].

Make the cut – досягнути успіху у чомусь.

– I am sorry you did not make the cut this year, but maybe you can apply again next year! [8].

Отже, аналіз фразеологічних одиниць даної тематичної групи в англійській мові з використанням словників фразеологізмів англійської мови дозволив з'ясувати особливості їхнього вживання та значення в різних контекстах. Крім того, цей аналіз може бути корисним для подальшого вивчення англійської мови та розвитку комунікативних навичок у цій сфері.

Результати практичного дослідження контрастивного аналізу фразеологізмів за тематичною групою «перемога» в англійській та українській мовах.

Кожна мова світу володіє запасом різних засобів художньої виразності. Не викликає сумнівів те, що саме фразеологічні одиниці найяскравіше відбивають історію мови, її розвиток, а також менталітет і особливості національного характеру. Багато вчених сприймають фразеологічний склад мови як явище найбільш самобутнє і різноманітне. Фразеологізми є відбитком мови в різні епохи і етапи розвитку суспільства, і вивчення цих одиниць в іншомовному тексті набуває особливої значущості, так як внаслідок їх використання ці тексти отримують яскравіше емоційне забарвлення. Крім того, вибір тих чи інших фразеологізмів визначає індивідуальний авторський стиль. Фразеологізми були і залишаються в англійській та українській мові протягом усієї їхньої історії, про що свідчать стародавні пам'ятники, літературні твори нового часу. У фразеології відображений багатий історичний досвід народу, в ній відбиваються уявлення, пов'язані з побутом і культурою людей. Вивчення взаємозв'язку фразеологізмів англійської та української мови та етнічних стереотипів носіїв мов – актуальний напрямок в сучасній лінгвістиці, яка зараз все більше вивчає не саму мову, а зв'язок мови і культури його носіїв.

Аналіз фразеологізмів англійської та української мов є важливою складовою контрастивного дослідження фразеологічної системи двох мов. В рамках тематичної групи «перемога» можна виявити багато цікавих прикладів фразеологізмів, які мають спільне значення і структуру в обох мовах, але можуть мати різну форму або лексичне наповнення.

Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць англійської та української мов за тематичною групою буде проводитися

на основі корпусу ГРАК, праці «Англо-український фразеологічний словник», праці «Словник фразеологізмів української мови» та електронного ресурсу «Corpus of Contemporary American English».

1) Одним із найпоширеніших фразеологічних одиниць за тематичною групою «перемога» в англійській мові є фразеологізм «go through all the trials and tribulations». У словнику цей фразеологізм трактується за значенням так: «пройти через вогонь та воду» – пройти через будь-які труднощі для досягнення мети або допомоги іншим. В українській мові існують еквівалентні фразеологічні одиниці, які мають аналогічне значення, наприклад: «пройти крізь сито й решето/бути на коні й під конем». Обидва ці фразеологізми описують проходження через будь-які труднощі для досягнення мети або допомоги іншим. У корпусі англійської мови цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, такого речення:

– «Mr. Scott had to go through all the trials and tribulations, but now he lives it up due to his high pension» [8].

2) Фразеологізм «to win hands down» у словнику подають із перекладом – перемогти з легкістю або без зусиль. Еквівалентного відповідника в українській мові немає, тому для пояснення використовують описовий переклад. Англійський фразеологізм та український описовий відповідник передають ідею перемоги без докладання будь-яких зусиль, проте якщо в англійській мові цей процес виражається образно-ідіоматичним виразом, то в українській мові цей вираз описується більш прямолінійно. У корпусі англійської мови цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, такого речення:

– «To his chagrin, knowledge of Greeks and white Lincolns seemed to him to win hands down. "You know," she said, looking at him like» [8].

3) Фразеологізм «Pyrrhic victory» у словнику подають із перекладом – перемога, якої не варто досягти через надмірну шкоду, яку вона завдає переможцю. Українським відповідником називають вираз «Піррова перемога». Контекстуально ці фразеологізми є аналогічними, отже, вони синонімічні за значенням і використовуються для опису ситуацій, коли перемога супроводжується великими втратами або негативними наслідками. У корпусі англійської та української мови цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, таких речень:

– «In the New Hampshire primary that year, Johnson won a narrow, Pyrrhic victory over Minnesota senator Eugene McCarthy, who had built his campaign on an anti-Vietnam War platform» [8].

– «П'ятий день, як він у Парижі. А чого домігся? Єдине, що не пустили сюди китайську делегацію. Це була Піррова перемога» [7].

4) Фразеологізм «make the cut» у словнику подають із перекладом – досягнути успіху у чомусь. Українським відповідником називають вираз «взяти верх», що означає «здобувати перевагу в чомусь; перемагати». Обидва ці фразеологізми виражають перемогу; вони є схожі у семантиці, проте виражаються різними засобами. У корпусі англійської та української мови цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, таких речень:

– «I am sorry you did not make the cut this year, but maybe you can apply again next year!» [8].

– «Так ні, не буде цього, ніколи не буде, щоб Семен взяв верх наді мною» [7].

5) Фразеологізм «make a comeback» у словнику подають із перекладом – досягнути успіху після невдачі. Українським відповідником називають вираз «встати з колін», що означає

«подолати негаразди та складнощі, знову взявшись за роботу чи боротьбу». Обидва ці фразеологізми виражають перемогу після невдачі, контекстуально ці фразеологізми є аналогічними, проте виражаються вони за допомогою різних засобів. У корпусі англійської та української мов цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, таких речень:

– «The fencer expressed confidence that he would make his comeback after undergoing surgery for his injury» [8].

– «I зараз, в цю пору, уже не імператриця просить – встаньте, а народ вимагає – встаньте з колін!» [7].

6) Фразеологізм «Jump through hoops» у словнику подають із перекладом – пройти детальну та складну процедуру для досягнення мети. Українським відповідником називають вираз «пройти крізь сито й решето», що означає Зазнати всляких випробувань, набутти чималого досвіду у чомусь та досягнути мети. Обидва ці фразеологізми виражають перемогу після складнощів, контекстуально ці фразеологізми є аналогічними, проте виражаються вони за допомогою різних засобів. У корпусі англійської та української мов цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, таких речень:

– «We had to jump through a lot of hoops to get funding to develop our app – nobody gives away money without making you work for it» [8].

– «Волосний писар, що вже двадцять і один рік писарює, пройшов крізь сито і решето і знає добре, де чим пахне» [7].

7) Фразеологізм «be on a roll» у словнику подають із перекладом, що означає пережити тривалий період успіху чи удачі. Еквівалентного відповідника в українській мові немає, тому для пояснення використовують описовий переклад. Англійський фразеологізм та український описовий відповідник передають ідею періоду життя під час тривалого успіху, проте якщо в англійській мові цей процес виражається образно-ідіоматичним виразом, то в українській мові цей вираз описується більш прямолинійно. У корпусі англійської мови цей фразеологізм використовують у контексті, наприклад, такого речення:

– «The award-winning young cellist is on a roll sweeping up accolades in every competition» [8].

Отже, контрастивний аналіз англійських та українських фразеологізмів на тему «перемога» демонструє різноманітність образів та виразових засобів, які використовуються для вираження подібних ідей. Врахування цих особливостей при перекладі або використанні фразеологізмів допоможе зберегти їх семантику та експресивність у відповідній мові.

Висновки та перспективи подальшого розвитку. У даній статті було проведено контрастивний аналіз фразеологізмів з тематичною групою «перемога» в англійській та українській мовах на основі даних з корпусів ГРАК, English Corpora та літературних джерел. Аналіз довів, що обидві мови мають фразеологізми, що відображають спільну тематику, але можуть мати різне значення та використовуватися в різних контекстах. Фразеологізми з тематичною групою «робота» є важливою частиною лексики та можуть використовуватися як у писемному, так і у розмовному мовленні.

Досліджуючи теоретичну базу фразеологічних одиниць, можна стверджувати, що фразеологізми можуть виконувати різноманітні функції, збагачувати мову та стилістично її забарвлювати. Відповідно до цих функцій та особливостей, різні науковці створили різноманітні види класифікації, за якими вони поділяють та вивчають фразеологічні одиниці. Відповідно до

особливостей фразеологічних одиниць виникають і особливості їхнього перекладу.

Аналізуючи фразеологізми з тематичною групою «перемога» в англійській та українській мовах, можна зробити висновок про важливість таких стійких зворотів як інструменту для вираження та розуміння понять, що відображають важливість та цінність успіху та перемоги в різних ситуаціях життя. Контрастивний аналіз фразеологізмів дозволяє краще зрозуміти і описувати спільні та відмінні риси між фразеологізмами в різних мовах. Також він допомагає покращити знання мови та розширити словниковий запас.

В англійській мові фразеологізми «be on a roll», «hit the jackpot», передають ідею, що успіх – це процес, а не миттєвий результат. Людина, яка присвячує час і зусилля постійному самовдосконаленню і розвитку, здатна досягти великих вершин у своєму житті, незважаючи на всі труднощі та перешкоди, з якими вона може зіткнутися на своєму шляху.

Українські фразеологізми, такі як «Пройти через вогонь та воду», «Взяти верх», аналогічно виражають ідею про важливість довготривалого підходу до досягнення успіху. Вона нагадує, що важливо не лише мати талант чи потенціал, але й розкривати їх через постійну працю та навчання. Успіх не приходить раптово, він є результатом систематичних зусиль, вкладених протягом тривалого періоду.

Контрастивний аналіз також показав, що фразеологізми можуть використовувати різні образи для вираження схожих ідей. Наприклад, фразеологізм «make a comeback» – у словнику подають із перекладом – досягнути успіху після невдачі, тоді як український фразеологізм «встати з колін», що означає «подолати негаразди та складнощі, знову взявшись за роботу чи боротьбу».

Отже, на основі проведеного дослідження можна стверджувати, що фразеологізми з тематичною групою «Victory» в англійській та українській мовах є важливим елементом лексичного складу мови. Контрастивний аналіз дозволяє краще зрозуміти спільні та відмінні риси між фразеологізмами в різних мовах та покращити знання мови та розширити словниковий запас.

Література:

1. Білоноженко В.М. Словник фразеологізмів української мови / за ред. В.О. Винника. Київ : Наук. думка, 2003. 786 с.
2. Ліщенко В.О. Фразеологізми та особливості їх класифікації. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації. Київ : 2017. 230 с.
3. Дуброва А. С., Трофімчук В. М. Дослідження особливостей перекладу англійських фразеологізмів / за ред. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир : 2014. 212 с.
4. Зубрик А.Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів. Острого : 2013. 318 с.
5. Самотуга І. В. Особливості перекладу фразеологізмів / за ред. В. М. Ісаєнка. Київ: Національний авіаційний університет, 2017. 374 с.
6. Онлайн-словник перекладів українських слів англійською, німецькою, грузинською та навпаки: «ГОРОХ» : веб-сайт. URL: <https://goroh.pp.ua/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%85> (дата звернення: 12.04.2024).
7. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК): веб-сайт. URL: <http://uacorpus.org/Kyiv/ua> (дата звернення: 12.04.2024).

8. Corpus of Contemporary American English (COCA): веб-сайт. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/> (дата звернення: 12.04.2024).

Lukashchykevych O., Albota S. Contrastive analysis of phraseological units of the “victory” thematic group in English and Ukrainian

Summary. A contrastive analysis of the phraseological units of the thematic group ‘victory’ in English and Ukrainian is of considerable scientific and practical interest due to the ever-growing need for intercultural communication. The study in this area aims to identify semantic, structural, and cultural differences in the use of phraseological units reflecting the concept of victory in these two languages. The goal of the analysis is to expand the understanding of linguistic and cultural peculiarities and improve the effectiveness of intercultural communication.

Phraseological units are a fascinating aspect of any language, often reflecting deep-rooted cultural values, historical events, and societal norms. The concept of ‘victory’ is a universally significant theme, encapsulated in numerous idioms and expressions across different languages. By comparing English and Ukrainian phraseological units related to victory, we can uncover the unique ways in which each language encapsulates this concept and the cultural connotations attached to it. The application of comparative and contrastive analysis methods allows us to identify common and distinctive features in the use and interpretation of phraseological expressions on the topic of victory. This methodological approach involves a detailed examination of idiomatic expressions, their origins, and their contextual usage in both languages. It also considers the historical and cultural contexts that have shaped these expressions. The English language has many idioms and expressions with archaic and metaphorical meanings, often having religious or moral roots. Examples include phrases like "Pyrrhic victory," "to win hands

down," and "the sweet smell of success." These expressions often draw on historical events, religious texts, and moral lessons, reflecting the cultural and historical backdrop of English-speaking countries. The Ukrainian language is also rich in phraseological units that reflect national traditions and historical events. Phrases such as "перемога за нами" (victory is ours) and "здобути перемогу" (to gain victory) encapsulate the spirit and resilience embedded in Ukrainian culture. These expressions are often linked to the country's tumultuous history and its struggles for independence and sovereignty. The contrastive analysis reveals several key differences and similarities: semantic differences while both languages have expressions denoting victory, the underlying connotations and usage contexts can vary significantly. English idioms may carry a more metaphorical or philosophical nuance, whereas Ukrainian expressions often have a direct and nationalistic tone; structural differences: English phraseological units tend to be more idiomatic and metaphorical, whereas Ukrainian expressions may be more straightforward and contextually grounded in historical events; cultural reflections: the cultural roots of these expressions highlight different historical experiences and societal values. English idioms reflect a mix of moral, religious, and historical influences, while Ukrainian phrases are deeply intertwined with national identity and historical struggles.

The results of the study can be useful for teachers, translators and other professionals working in the field of intercultural communication. They will help to better understand and take into account cultural peculiarities when communicating with representatives of different cultures. In addition, this work can serve as a basis for further research in the field of contrastive lexicology and phraseology, contributing to the further development and deepening of knowledge in this area.

Key words: phraseology, contrastive analysis, victory, cultural concepts, linguistic structures.

Молоцький В. О.,
аспірант кафедри української мови
Запорізького національного університету

УСКЛАДНЕНИЙ СКЛАДЕНИЙ ІМЕННИЙ ПРИСУДОК У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У пропонованій статті зроблено спробу уточнити, удокладнити та систематизувати відомості про ускладнений складений іменний присудок у сучасній українській мові як елемент парадигми в межах визначеного типу. Виявлено засоби ускладнення складеного іменного присудка, представлені переважно транспонованими в модальні частки порівняльними сполучниками й допоміжними фазовими або модальними компонентами. Констатовано, що значення, яке вносять модальні частки до речення, здебільшого залежить від морфологічного наповнення основної частини складеного іменного присудка, а також вибору дієслівних зв'язок. Спостережено, що іменникова частина такого присудка маркована відтінком подібності й у семантико-синтаксичній структурі речення корелює з предикатами схожості, в окремих випадках іменникова частина складеного іменного присудка набуває відтінку відповідності нормі, звичайності й корелює з предикатами тотожності; тоді як ускладнена порівняльними частками прикметникова частина може бути маркована відтінками подібності, уявності, ілюзорності, гіпотетичності й корелювати з предикатами схожості та якісно-порівняльними предикатами. Зауважено, що при іменниковій та прикметниковій основі такого присудка можуть бути вживані поруч із порівняльними ще й інші частки, які увиразнюють модальне значення відповідного предиката. Окреслено форми реалізації допоміжних компонентів у розглянутих моделях присудка й виявлено варіації їх уживання. Проаналізовано, що допоміжні модальні компоненти вказують на ті самі значення, що й у складеному дієслівному присудку, а саме – можливість, здатність, необхідність, готовність, бажаність, намір; тоді як фазові елементи модифікують структуру речення щодо фаз перебігу ситуації – початок, продовження або припинення вияву ознаки. З допомогою трансформації розчленування розглянутих трьохкомпонентних структур доведено, що в ролі допоміжних модальних дієслів можуть бути вживані також повнозначні дієслова із семантикою волевиявлення, процесу мислення, мовлення, психічних та фізичних переживань, які в певному контексті, нерідко в метафоричному вжитку, унаслідок часткової здесемантизації уподібнюються за своїм граматичним і модифікаційним значенням до модальних дієслів і вказують на оцінку відношення суб'єкта до вияву ознаки, вираженої іменним компонентом.

Ключові слова: ускладнений складений іменний присудок, допоміжні модальні дієслова, допоміжні фазові дієслова, порівняльні частки, предикативні прикметники.

Постановка проблеми. Присудок відіграє одну з головних ролей у синтаксичній організації речення, проте за формальними та семантичними ознаками в сучасній українській мові не є однорідний. Згідно з морфологічною природою присудкової форми та способом вираження модально-часових значень у сучасній українській граматиці традиційно виокремлюють

такі чотири типи присудків: простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний і складний (подвійний) [1, с. 76–81; 2, с. 150–154; 3, с. 154–179]. Б. М. Кулик, окрім указаних чотирьох типів, витлумачує ще й складений прислівниковий, основний компонент якого виражений прислівником або прислівниковим словосполученням [4, с. 49]. Інші підтипи й види присудків, на наше переконання, є різновидами згаданих п'яти типів. Однією з характерних тенденцій сучасної мови є те, що, як слушно зазначив Л. А. Булаховський, «присудок набирає властивості включати в свій склад чимраз більше слів. Мислення відбувається не стільки парами слів» [5, с. 50], скільки цілою сукупністю, розгорненими словесними групами. Серед таких присудків чільне місце займають чотири типи: складений дієслівний, складений іменний, складений прислівниковий і складний (подвійний). Однак у сучасній українській мові нерідко подобиємо предикативні структури типу *може стати філологом, перестануть бути собою, повинен бути ініціативним*, які становлять семантико-граматичну єдність та один член речення, проте не мають однотайного тлумачення в синтаксичних дослідженнях сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії синтаксичної науки подібні предикативні структури розглядають як варіант ускладненого складеного іменного присудка [1, с. 225; 3, с. 174–175; 6, с. 191–192] або як окремих структурний різновид непростого присудка – трьохелементний присудок [7, с. 16–24]. М. В. Мірченко, аналізуючи структуру синтаксичних категорій, виокремлює граему ускладненого складеного присудка [8, с. 256–263], якій почасти відповідають розглядані трьохкомпонентні словосполучення. Однак, на нашу думку, термін «трьохелементний присудок» на позначення подібних структур не є доречний, оскільки при додаванні предикативних прикметників ускладнений присудок може ставати чотиричленним: *Вона, Матуша, повинна була бути саме такою* (С. Складаренко). На окрему увагу заслуговує модель складеного іменного присудка, ускладнена порівняльними елементами типу *як, мов, немов, наче, неначе* [1, с. 225; 6, с. 191–192]. Тому, попри тривалу традицію вивчення присудковості, проблема типології присудків донині є актуальною та потребує докладнішого розроблення.

Мета статті – уточнити, удокладнити й систематизувати відомості про ускладнений складений іменний присудок у сучасній українській мові. Задля досягнення названої мети треба виконати такі завдання: 1) визначити засоби ускладнення складеного іменного присудка; 2) окреслити форми реалізації допоміжних компонентів у розглянутих моделях присудка й виявити варіації їх уживання; 3) проаналізувати різновиди значень та особливості їх вираження в таких присудках.

Виклад основного матеріалу дослідження. До структури складеного іменного присудка, як відомо, входять основний

компонент, виражений іменником, прикметником, числівником у будь-якій формі, крім кличного відмінка, що в семантико-синтаксичному аспекті постає носієм лексичної семантики предиката, та допоміжний – дієслово-зв'язка, яка, вказуючи на граматичні категорії часу й модальності, «сигналізує про вживання імені в присудковій функції» [1, с. 79].

Водночас у сучасній українській мові витворилася ускладнена модель складеного іменного присудка. Як зазначає Р. О. Христіанінова, складений іменний присудок іноді набуває ускладненої форми через додавання до його структури: 1) порівняльних часток; 2) допоміжних фазових або модальних компонентів [6, с. 191–192].

До структури складеного іменного присудка можуть входити транспоновані в модальні частки порівняльні сполучники подібності або сполучники ірреального порівняння *мов*, *мовби*, *мовбито*, *немов*, *немовби*, *немовбито*, *наче*, *начеб*, *начебто*, *неначе*, *неначебто*, *ніби*, *нібито*, *буцім*, *буцімто* та сполучники *як*, *що*, які вказують на цілковиту однаковість, повне уподібнення [9, с. 657]: *Душа – як храм з очима давніх фресок* (Л. Костенко); *Шабля – що блискавка в руках у нього* (О. Корнійчук); *Хмари в небі – мов сива шаль* (В. Симоненко); *Освітлена сонцем, вона [грозова синь – М. В.] від того стає це мовби грізніша, незвична, тривожна* (О. Гончар); *А паща і за життя був мовби мертвий, бо не мав у собі слова* (П. Загребельний); *Справді дівчина, справді хвора, – а душа – немов океан...* (М. Рильський); *Кожна зустріч – немовби остання, а розлука – неначе навік* (М. Луків); *І раптом... уся кімната здалася немовбито відображеною на фотонегативі...* (О. Кацай); *Я наче сам на великому світі* (Ю. Яновський); *Поза службою він [Сагайдачний – М. В.] був начеб іншим чоловіком* (А. Чайковський); *Події начебто неспівмірні* (Л. Костенко); *Мої сини неначе пахучі васильки на городі* (І. Нечуй-Левицький); *Але все видавалося неначебто мирним* (В. Фіялко); *І в тебе казка ніби річ звичайна* (М. Рильський); *Стефко нібито добрий, нібито терпеливий, не гарячий і не холодний* (Ірина Вільде); *Ці дощички – буцім ліжко* (Л. Мартович); *Коли б лихий кого надніс, то скажу, що моя невістка, а чура буцімто ваш брат* (Б. Лепкий). Окрім того, подибуємо похідні від порівняльних сполучників з аналогічним значенням модальні частки *гейби*, *отік*, *сливе*, що закріплені за діалектним мовленням [10, с. 169] і також входять до складу складеного іменного присудка: *Очі гейби прижмурені* (Марко Черемшина); *Війна отік чума – дивуються гори-долини* (Марко Черемшина); *Він обіцяв її відвідати, лишень дорога в той бік сливе непрохідна* (У. Самчук).

Порівняльні частки знаходять свій вияв у складеному іменному присудку як із лексично вираженим зв'язковим компонентом, так і з нульовою формою дієслівної зв'язки: *Гострі темні очі були ніби сердиті* (І. Нечуй-Левицький); *Кожна станція мов театр* (В. Нестайко). Значення, яке вносять порівняльні частки до речення, більшою мірою залежить від морфологічного наповнення основної частини складеного іменного присудка, а також вибору дієслівних зв'язок.

Іменникова частина присудка, що охоплює іменники та займенникові іменники, корелює здебільшого з предикатами схожості, які «вказують на певну рису, ознаку, але, позначаючи подібність, не виключають можливих відмінностей, тобто містять елемент нерівності» [11, с. 100]. Предикати схожості можуть бути репрезентовані трьома власне-зв'язками: *бути*, *становити* та *являти собою*. Найуживанішою є зв'язка *бути*. Типовою

формою вираження предикативної ознаки через порівняння є називний відмінок. За такої умови зв'язка набуває нульової форми теперішнього часу чи інших особово-часових, родово-часових і способових форм: *Собор – як свіча* (О. Гончар); *Ти будеш мені як радісний, чарівний сон життя, як казка* (У. Самчук); *Він був мов жрець сп'янілий від молитви* (П. Тичина); *А дівчина була як сонце* (Марко Вовчок); *Кожне слово цього оповідання було неначе ніж, застромлений у серце капітана і обернений у кривавій рані* (І. Франко); *Це було б ніби якась прогулянка...* (В. Нестайко). Порівняльні частки, як постулює М. У. Каранська, вказують на порівняльну модальність присудка, замінивши предикативну частку *це* та доповнивши свою власну функцію функцією предикативної частки [12, с. 162]. Проте це стосується виключно тих моделей присудка, у яких роль предиката виконує дієслівна власне-зв'язка *бути* в нульовій формі теперішнього часу, а основний компонент – іменник у називному відмінку: *Верба – мов чорний покруч ікебани* (Л. Костенко); *Край – як гарячкова фантазія п'яного, як маячіння божевільного* (Іван Багряний); *Боже царство твоє – наче бджолиний рій* (В. Стус). Елімінація ускладнювачів у такій моделі присудка призводить до модифікації семантичної структури речення: зникає значення зіставлення, натомість виникає значення тотожності, пор.: *Життя людське – як зойк на болотах* (Л. Костенко) і *Життя людське – зойк на болотах*, де перший непередикативний іменник (*життя*) у семантичній структурі речення постає як носій стану ототожнення, а другий (*зойк*) – як об'єкт ототожнення.

Спеціалізованою формою вираження предикативної ознаки у позиції складеного іменного присудка є орудний безприменовий відмінок, якого завжди вимагає вербалізований зв'язковий компонент: *Не лякалася нічого й нікого, несміливі її вірші, єдиним читачем яких мав бути тільки султан, були мовби випробуванням для їхньої любові* (П. Загребельний). Специфікою такого присудка є те, що він указує на не постійну схожість суб'єкта, «а таку, що пов'язується з яким-небудь моментом або відрізком» [5, с. 45].

Іменникова частина присудка може набувати атрибутивно-предикативної функції (із вербалізованою чи нульовою дієслівною зв'язкою), коли виражена применовими формами: *Чорні жиливі руки були наче з заліза* (М. Коцюбинський); *Вони були наче у змові з старою* (А. Дімаров); *Фігура у Маши немов на шарнірах* (С. Олійник).

Дві інші дієслівні власне-зв'язки – *становити* та *являти собою* – «семантично обмежені у своєму вжитку як засоби реалізації предикатів входження (класифікації)» [11, с. 122] й передбачають залежний від них непередикативний іменник у формі знахідного відмінка без применовника, який порівняльні частки маркують значенням подібності: *Ці останні симфонії становлять собою наче три розділи одного неосяжного твору* (Т. Козирева); *Якщо пояснити тобі простіше, то гравітаційний вакуум являє собою ніби суцільне середовище, яке складається не з молекул та атомів, а з часточок іншого класу* (В. Чемерис).

Для іменникової частини складеного іменного присудка характерне уживання порівняльних часток також із дієслівними невластиво-зв'язками, що, доповнюючи лексичне значення імені додатковими семантичними відтінками, забезпечують граматичне оформлення, відображене у значеннях часу, способу, особи та виду, а порівняльні частки надають співвід-

носному з таким присудком предикативі модальних відтінків подібності. Порівняльні частки можуть бути вжиті поруч із дієслівними невластивими зв'язками, які означають: 1) становлення стану суб'єкта, перехід його з одного стану до іншого, подібного до когось, чогось: *Була дівка, як огірочок, а стала немов черниця* (М. Коцюбинський); *Він [Хома Хасцький – М. В.] наче ставав на деякий час повпредом* (О. Гончар); *Сільський Дзельман гейби став за газду для війська* (Марко Черемшина); *Цар зробився для них ніби їх власним володарем...* (Б. Лепкий); 2) виявлення стану, схожого на чийсь: *У моєму випадку централізована система виявилася ніби ситом з великими прогалинами* (Ю. Шевельов); 3) збереження попереднього стану суб'єкта, подальше перебування його в стані, подібному до когось, чогось: *Вона [Зоя – М. В.] лишилася як болісний споми́н, як рана, яка невідомо чого виникла й невідомо чого не хоче чи не може загойтися* (В. Лис); *Зосталась Нимидора ніби удовою* (І. Нечуй-Левицький); 4) позірність стану, схожого на чийсь: *...той кінь здаля здавався ніби великий пес із намордником* (В. Шевчук).

Окрім того, порівняльна частка як разом із вербалізованою чи нульовою дієслівною зв'язкою може корелювати з предикатами тотожності, коли основна частина складеного іменного присудка повторює підмет: *Бо влада як влада – забезпечує собі наступний етап своїх реінкарнацій* (Л. Костенко); *День, проте, виявився як день – звичний, буденний* (В. Лис). Н. Г. Горголюк вважає, що такі речення поєднують ознаки «як речень тотожності, так і речень характеристики» [13, с. 15–16]. Носій стану співвіднесений із тим самим об'єктом ототожнення або поняттям, а зв'язок між суб'єктом та об'єктом ототожнення вказує на тотожність. Проте з допомогою порівняльного елемента семантика відношення тотожності в таких реченнях додатково ускладнена значенням відповідності нормі, звичайності, оскільки носій стану та об'єкт ототожнення набувають значення предмета та його характерної ознаки відповідно.

Прикметникова частина, що охоплює також аналітичні дієприкметники, займенникові прикметники та порядкові числівники, корелює з предикатами схожості та якісно-порівняльними предикатами, які «утворюють периферію предикатів якості, тяжуючи до ядра суміжних із ними предикатів стану» [11, с. 105], проте здебільшого пов'язані з тимчасовою, непостійною ознакою суб'єкта. Предикати схожості прикметникової основи можуть бути поєднані тільки з однією власне-зв'язкою *бути* в усіх особово-часових, родово-часових і способових формах. Типовою формою постає нульова форма теперішнього часу, закріплена за називним відмінком, що виражає постійну ознаку предмета: *Свої люде – як чужії, Ні з ким говорити* (Т. Шевченко); *А з виду [Василь – М. В.] як намальований: очі йому як зірочки* (Г. Квітка-Основ'яненко); *З того часу Зоня наче не та сама супроти мене* (О. Кобилянська); *Кожен раз ніби перший*. Інші форми дієслівної власне-зв'язки *бути* не дають чіткого розмежування щодо постійної або тимчасової ознаки: *Увесь Дніпро був ніби помальований* (І. Нечуй-Левицький); *Дівчина була ніби чужа і разом із тим така рідна, невід'ємна частинка сонця, неба, гір, вітру, заплутаного в її волоссі* (Д. Корній); *На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі чорні брови, густі-прегусті, як шовк* (І. Нечуй-Левицький).

Присвійні займенникові прикметники у формально-граматичній позиції складеного іменного присудка поруч із порівняльними й заперечними частками набувають модального зна-

чення уявності, ілюзорності: *Життя вже наче й не твоє, бо ти вперто когось чи щось копіюєш* (Д. Корній); *Губи мої були червоні і ніби не мої, коли я вийшов на вулицю* (Ю. Яновський). За такої умови зв'язка *бути* тяжіє до невластивих зв'язок, які виражають позірність ознаки предмета (*здаватися / здатися*), пор.: *Губи мої були червоні і здавались ніби не моїми, коли я вийшов на вулицю*.

Для прикметникової частини, як і для іменникової, характерне широке вживання порівняльних часток із дієслівними невластивими зв'язками. Дієслівні невластиві зв'язки, реалізуючи свої граматичні функції, виявляють особливість модифікувати семантику прикметникової основи складеного присудка щодо «розгортання процесу набуття ознаки і його завершення» [9, с. 723], тоді як порівняльні частки надають співвідносному з таким присудком предикату модальних відтінків гіпотетичності. Подібність, властива більшою мірою складеним присудкам з іменниковими частинами, у прикметникових частинах із вербалізованим зв'язковим компонентом послаблюється. Порівняльні частки можуть бути вжиті поруч із дієслівними невластивими зв'язками на позначення: 1) становлення ознаки предмета чи набуття ним певної ознаки: *Він хотів підвести руку та перехреститися, але руки стали наче залізні* (І. Нечуй-Левицький); *Абсест троянець був сердитий, Згадав Ентелла-козака, Зробився мов несамовитий, Чимдуж дав відтіть дропака* (І. Котляревський); *Іншим стало слово, обпалене вогнем, загартоване в горнілі людських страждань, та й люди ніби стали іншими* (А. Малишко). Еквівалентами прикметникової частини в такій моделі присудка також можуть бути: а) фразеологізми, співвідносні з прикметниками: *Нещасливий муляр став мов громом прибитий на ті слова* (І. Франко); б) семантично нерозкладні сполучення слів, у яких провідна роль належить прикметнику: *Той, хто потрапив на Хрещатик, стає ніби іншою людиною* (В. Нестайко); 2) виявлення ознаки предмета: *Сучасний міномет виявився наче спеціально створеним для гір* (О. Гончар); 3) збереження ознаки предмета: *А от Остер так і лишився ніби недобудованим* (Любо Дашвар); 4) позірності ознаки предмета: *У сні він здавався ніби крацим, невиннішим, зовсім, як той хлопчик* (А. Любченко).

При прикметниковій основі складеного іменного присудка можуть бути вживані разом із порівняльними й інші частки, що увиразнюють модальне значення предиката: *Люди ті проти місяця були наче аж прозорі, наче білим туманом повиті, ніби на березі блукали якісь тіні не сьоговітні* (І. Нечуй-Левицький); *Бо вірвовка таки була ніби ж дебела* (Іван Багряний).

Присудкові структури, у яких основний компонент виражений формами компаратива, репрезентують якісно-порівняльні предикати, що «зберігають значення якості і набувають семантики зіставлення, порівняння, що впливає безпосередньо на збільшення їхніх валентних позицій» [11, с. 105]: *Кольори стали ніби тьмянішими* (Д. Корній); *Дим став ніби густішим, до нього примішувалося ще щось* (Г. Хоткевич); *Вночі собор ніби ще величавіший, ніж удень* (О. Гончар).

Семантико-прагматичне навантаження порівняльних часток значною мірою залежить від семантичної природи носіїв предикативної ознаки. Семантичну модифікацію предиката з допомогою порівняльних часток у числівниковій частині складеного іменного присудка можна вважати як неможливу або сумнівну. Логіка висловлення перешкоджає сполученню порів-

няльних часток із предикатами кількості [14, с. 58]. Ф. С. Бацевич предикативні структури з порівняльними частками й носіями кількісних характеристик кваліфікує як «неможливі» чи «умисно дев'ятивної форми» [15, с. 148–150].

Численні варіації вживання компонентів, які утворюють ускладнену модель складеного іменного присудка з допомогою порівняльних часток, у різних позиціях дають змогу простежити смислове виділення присудка. Типово, коли дієслівна зв'язка (нульова чи вербалізована) розташована, в препозиції щодо основного компонента: *У нього очі наче волошки в житі* (А. Головка); *Була ти наче лісова царівна* (Леся Українка). Найвищий ступінь актуалізації схожості простежуємо в реченнях, у яких зв'язка в постпозиції: *Якоюсь ніби іншою постала Нонна перед ним..., теплішою, задушевнішою* (О. Гончар); *Щось і Одарка ніби не та стала* (Марко Кропивницький).

Складений іменний присудок може бути ускладнений через додавання ще одного допоміжного компонента з фазовою або модальною семантикою. За такої умови ускладнена модель складеного іменного присудка являє собою семантико-граматичну єдність, утворену зазвичай трьома (зрідка чотирма) компонентами: 1) допоміжним модальним або фазовим елементом у відповідній родо-часовій, особово-часовій і способовій формі; 2) дієслівною зв'язкою, яка набуває форми інфінітива; 3) іменним компонентом – виразником лексичної семантики предиката. Роль перших компонентів таких присудкових структур найчастіше виконують модальні дієслова *могти, мусити, мати, бажати, воліти, сміти, вміти, хотіти* тощо або їх еквіваленти – предикативні прикметники модальної семантики повної, рідше короткої форми *повинен, змушений, зобов'язаний, здатний, схильний, спроможний, ладен, рад* та ін. Оскільки предикативний прикметник не здатний виражати дієслівних граматичних значень, то він потребує додатково ще однієї дієслівної зв'язки, унаслідок чого модель присудка стає чотирикомпонентною: *Думалось, отака репліка повинна була означати незгоду* (Ю. Бедзик). Значно рідше в ролі ускладнювача трапляються дієслова фазової семантики *починати, стати, заходжуватися, братися, продовжувати, залишатися, закінчувати, кінчати, переставати, прийняти, кидати* тощо. Другий компонент такого присудка – дієслівні власне- і невластиві зв'язки *бути, стати, залишатися, зробитися, становити, являти собою, означати* і под. – втрачає здатність виражати граматичні значення часу та способу й уживаний у формі інфінітива.

Численні варіації вживання компонентів, які утворюють ускладнену модель складеного іменного присудка, дають змогу виокремити три групи означених присудків: 1) «допоміжне модальне дієслово + дієслівна зв'язка + іменний компонент»; 2) «предикативний модальний прикметник + дієслівна зв'язка + іменний компонент»; 3) «допоміжне фазове дієслово + дієслівна зв'язка + іменний компонент».

Допоміжні дієслова з модальною семантикою постають як один із засобів вираження суб'єктно-модальних значень речення та семантичного ускладнення структури речення. В українській граматиці традиційно до модальних належать дієслова *могти, вміти, зуміти, сміти, намагатися, мусити, мати* й под., які вказують на можливість, здатність, необхідність, готовність, бажаність чи намір суб'єкта виконувати дію або перебувати в певному стані [1, с. 77; 3, с. 158].

Виразником модального компонента зі значенням можливості постає допоміжне модальне дієслова *могти*. Присуд-

кові конструкції з дієсловом *могти* вказують на: 1) потенційні можливості виявлення відповідних ознак суб'єкта: *Іменний складений присудок може бути виражений іменем будь-якої форми у сполученні з особовими формами дієслова-зв'язки* (І. Вихованець); 2) ствердження наявності в суб'єкта ознак, названих іменним компонентом: *Тепер Марічка могла бути спокійна* (М. Коцюбинський); 3) переконаність, здебільшого за наявності подвійного заперечення: *Кожна наука... не може залишатися незмінною, доки нею займаються вчені-дослідники* (А. Білецький); 4) припущення, можливість, імовірність чого-небудь: *Я вже починаю боятися наступного дня, бо він може бути ще гірший* (Л. Костенко).

Здатність до вияву відповідних ознак суб'єкта виражає модальне дієслово *вміти*: *Бо ми вміємо бути обережними з усякими речами на світі, тільки не з людиною* (Г. Тютюнник).

Допоміжні модальні дієслова *мусити, мати* репрезентують значення необхідності, обов'язку бути кимось, якимось, чимось: *Тут, у цій точці планети, де ніколи не було громадянського суспільства, кожен чомусь мусить бути громадянином і ангажуватися в перманентний кошмар* (Л. Костенко); *Людина завжди мусить бути людиною* (В. Стус); *Вартовий мусить бути пильний, «бдітельний»* (Іван Багряний); *Найперше – ніж мусить бути гострий* (Іван Багряний); *Колись у Китаї той, хто мав стати імператором, найперше піднімався на священну гору* (Л. Костенко); *Майстром корабля мала бути жінка* (Ю. Яновський); *Так уже природа задумала, таку програму заклала в мужчину, – він має бути сильний і мужній, має бути опертям для сім'ї* (Л. Костенко); *Аргументи донів і шевальє такі: Україна неодмінно має бути присутня у миротворчих операціях* (Л. Костенко). За використання модального ускладнювача у формі умовного способу семантика обов'язковості набуває характеру сумніву, невпевненості: *Його [астролога – М. В.] послухати, то моя дружина мала б бути дуже щасливою* (Л. Костенко).

Значення готовності суб'єкта перебувати в певному стані, набувати певних ознак передають модальні дієслова *сміти, насмілюватися, наважуватися*: *Ви ще смієте бути веселим?* (М. Стельмах); *Невже я такий щасливий, що моя душа насмілюється бути відгуком її душі?* (В. Домонтович); *Але він наважився бути інакшим* (Іван Багряний). Частка *не* в препозиції до цих дієслів уживається як форма заборони, відсутності права для суб'єкта мати ознаки, виражені іменним компонентом: *Матрос не сміє бути добрим* (У. Самчук); *Ніхто не насмілюється бути песимістом* (М. Терен); *Запах повітря навіть у найпрекрасніші епохи не наважується бути смачним* (В. Єшклієв).

Склад допоміжних модальних дієслів чітко не окреслений. Досить суперечливим і дискусійним у дослідженні модальних дієслів залишається проблема їх кількісного складу. Одні мовознавці схильні обмежувати коло модальних дієслів [1; 3; 6], інші, навпаки, розширювати [4; 14; 17].

З-поміж допоміжних модальних дієслів, окрім згаданих, виокремлюють дієслова, що означають: 1) різні відтінки волевиявлення (бажання, намір, спробу, готовність чи рішення суб'єкта виконати дію або перебувати в певному стані): *хотіти, бажати, воліти, жадати, мріяти, прагнути, старатися, намагатися, збиратися, нахвалятися, прицілятися, силкуватися, спокушуватися, пробувати, братись, готуватись, відмовитись, поспішати, хапатись, погодитись, вирі-*

шити; 2) суб'єктивно-емоційну оцінку: *любити, полюбляти*; 3) міру звичайності дії: *звикнути, навчитися, пристосуватися, прилаштовуватися* [16, с. 124]. Б. М. Кулик значно розширює корпус модальних дієслів, зараховуючи до них, дієслова зі значенням: 1) процесу мислення, мовлення: *думати, забути, обіцяти, проситися* та ін.; 2) психічних та фізичних переживань: *рватися, поспішати, встигати, боятися, соромитися, стидатися, клястися, божитися, втомитися* і тощо) [4, с. 42]. І. І. Слинько, Н. В. Гуїванюк, М. Ф. Кобилянська стверджують про те, що «той факт, що при модальних дієсловах можуть уживатися конкретні відмінкові форми, не свідчить про те, що вони не є допоміжними», аргументуючи це тим, що повнозначні дієслова *любити, обіцяти, звикати, погодитися, збиратися* та ін. у функції простого присудка поруч із відмінковими формами постають як виразники конкретної дії: *люблю книгу, обіцяв подарунок, звик до команди, погодився зі мною, збирався до школи* тощо [16, с. 125]. Натомість у сполученні з дієслівними зв'язками, що набувають форми інфінітива, та іменними компонентами ці дієслова можуть означати не конкретну дію, а відношення суб'єкта до вияву відповідної ознаки, а отже, набираючи граматикалізованого значення, перетворюються на допоміжні. Про це також свідчить їх зіставлення з допоміжними дієсловами фазової семантики, які поруч із інфінітивами постають допоміжними та при яких можуть так само бути вжиті відмінкові форми: *почав роботу, продовжив роботу, закінчив роботу* [16, с. 125]. Однак принагідно зауважити, що повнозначні слова, які, як правило, виконують функцію простого присудка, можуть уподібнюватися за своїм граматичним і модифікаційним значенням до допоміжних модальних дієслів та вказувати на оцінку відношення суб'єкта до вияву ознаки, вираженої іменним компонентом, лише в певному контексті, нерідко в метафоричному вжитку, унаслідок часткової здесемантизації.

Одним із засобів розрізнення повнозначного дієслова у функції простого присудка від допоміжного модального може бути метод розчленування. За такої трансформації дієслово у відповідній родо-часовій, особово-часовій і способовій формі разом із дієслівною зв'язкою у формі інфінітива та іменним компонентом може належати до різних часових планів, а через те не утворювати семантико-граматичну єдність і бути окремими членами речення: *З того дня вона вирішила бути впевненою* (Ю. Андрухович) → *З того дня вона вирішила, що буде впевненою; З того дня вона вирішила: буду впевненою.*

Трансформації зазнають більшою мірою дієслова, які означають: 1) такі відтінки волевиявлення, як готовність, рішення суб'єкта набувати певних ознак чи стану: *Ірина готується стати його жінкою...* (У. Самчук) → *Ірина готується, що стане його жінкою; Вуйко надумав стати пасічником...* (В. Бережний) → *Вуйко надумав, що стане пасічником*; 2) суб'єктивно-емоційну оцінку: *Я люблю бути першим* (Ю. Винничук) → *Я люблю, коли я перший; Він найбільше боюся стати смішним в її очах...* (М. Коцюбинський) → *Він найбільше боюся, що стане смішним в її очах*; 3) міри звичайності дії: *...ти звик в усьому бути першим, ти мав безліч стрибків із парашутом!* (Ю. Андрухович) → *...ти звик, що в усьому перший, ти мав безліч стрибків із парашутом!*

Серед виразників модального компонента зі значенням волевиявлення постають дієслова *хотіти, бажати, воліти, жадати, мріяти*, які поруч із відмінковими формами

у функції простого присудка виражають внутрішні фізіологічні потреби істот (*Я хочу молока; Я бажаю Вам щастя; Народ воліє перемогти; Вони ждали помсти; Ми мріємо про мир*), однак у ролі допоміжних передають намір суб'єкта: *Хотіла б я піснею стати У сюю хвилину ясну...* (Леся Українка); *І сам я в усій своїй діяльності бажав бути не поетом, не вченим, не публіцистом, а поперед усього чоловіком* (І. Франко); *Воїн з мечем – лише убивця, я волію бути воїном духу!* (О. Бердник); *Сам я жадаю бути поміж зірками зорею...* (Д. Павличко); *То не солдат, що не мріє стати генералом* (О. Гончар). В окремих випадках значення дієслова *хотіти* в ролі модального наближене до значення дієслова *могти*, що вказує на можливість чи вірогідність здійснення чого-небудь: *Усі питання, скोलоті тернами, хотіли бути вирішені тут* (Л. Костенко).

Натомість сполучення дієслова *бажати* в ролі модального з дієслівною зв'язкою *бути* у формі інфінітива й основним компонентом, вираженим формою компаратива, репрезентує якісно-оцінне значення щодо висловленої пропозиції: *Проте й там ситуація бажала бути кращою* (В. Єшклів).

У значенні «пробувати робити що-небудь; докладати зусиль до чого-небудь» [18, V, с. 123] іноді можуть бути вжиті модальні дієслова *намагатися, пробувати силкуватися*: *Голос його намагається бути переконливим* (У. Самчук); *Він горбом своїм заробив конячину, пробував стати хазяїном – і не вишло нічого* (А. Шиян); *Вітовський... силкувався бути веселим і розмовним, але йому це ніраз не вдалося* (Б. Лепкий).

Дієслово *обіцяти* в ролі модального експлікує значення надії, сподівання, викликані певними об'єктивними причинами, і виявляє певні обмеження щодо стосунку з підметом, оскільки найчастіше поєднуваний із підметом, що являє собою назву неістот: *День обіцяє бути погожий: на небі ні хмариночки, ні плямочки* (Панас Мирний); *Днина обіцяла бути файною* (Г. Хоткевич); *Зима обіцяла бути холодною, темною та безнадійною* (Любка Дереш); *Відзнятий матеріал обіцяє стати бомбою* (Ю. Андрухович).

Замість допоміжних модальних дієслів у ролі ускладнювачів складеного іменного присудка можуть бути вжиті дієслівні фразеологічні словополучення й описові звороти зі значенням: 1) можливості виявлення певних ознак або стану суб'єкта (*мати змогу, мати можливість мати нагоду*): *Вона одначка, має змогу стати, скажім, лікаркою* (О. Кобилянська); *Ви маєте можливість стати багатюю і шанованюю людиною* (В. Лисенко); *Перший раз [Сагайдачний – М. В.] мав нагоду бути отаманом великої сили...* (П. Чайковський); 2) різних відтінків волевиявлення, а саме – бажання й наміру (*горіти бажанням, виявити бажання, мати намір*): *Так само Ігор та Галина не горіли бажанням стати героями Росії* (А. Кокотюха); *Льотчик відразу ж виявив бажання стати моїм найліпшим другом* (П. Загребельний); *Як же це принизливо, навіть коли я не маю намірів стати товаром, уникаю торгівців людьми, обмежуючи до мінімуму власні потреби* (Г. Пагутяк); 3) суб'єктивно-емоційної оцінки (*мати честь, мати щастя*): *Я, зрештою, не мав честі бути навіть знайомим з ним* (Ірина Вільде); *Я мав щастя бути учнем дорогої Ганни Антонівни...* (Ю. Яновський). Фразеологічні сполуки, які вказують на суб'єктивно-емоційну оцінку, унаслідок здесемантизації втратили своє первинне значення, через те не піддаються трансформації, навіть попри те, що їх еквіваленти – прикметники *гордий, щасливий* – можуть виконувати функцію окремого

члена речення: *Я, зрештою, гордий, що був навіть знайомим із ним; Я щасливий, що був учнем дорогої Ганни Антонівни.*

Еквівалентами допоміжних модальних дієслів, що утворюють ускладнений складений іменний присудок, є предикативні прикметники, які охоплюють, окрім прикметників, дієприкметники. Присудки такої моделі виражають такі модальні значення: 1) згоду, готовність суб'єкта до певного стану (*згодний, згоден, ладний, ладен*): *Ти, я бачу, не згоден бути щасливим?* (В. Чемерис); *Не шукай те, що тобі до впадоби, а те, що принесе користь твоєму другові, тоді і я ладен бути третім твоїм другом* (Г. Сковорода); 2) обов'язок, викликаний волею сторонньої особи або зумовлений об'єктивними причинами (змушений): *Чесний митець змушений бути жорстоким* (О. Драч); 3) спроможність (*спроможний, здатний, здатен*): *Він прямо протилежний ладові, а тому й не спроможний стати композитором суспільної гармонії* (О. Бердник); *Бо у гарячій воді ти здатен бути великим, добрим, геніальним і самим собою водночас* (Ю. Андрухович); 4) обов'язковість або не обов'язковість (*зобов'язаний, повинен, повинний*): *Справжня брехня просто зобов'язана бути красивою, тоді в неї обов'язково повірять* (С. Лук'яненко); *Начальник поліції не повинен бути гарною людиною* (О. Довженко); 5) заслугу (*вартий*): *Тепер я бачу, що ти [Мирослава – М. В.] варті бути дочкою Захара Беркута!* (І. Франко); 6) схильність (*схильний*): *Носії тоталітарного мислення схильні бути моральними абсолютистами, які ділять світ тільки на біле і чорне й вимагають на всі питання негайної виключної відповіді* (Б. Дем'яненко).

На відміну від модальних, фазові дієслова у ролі допоміжного елемента ускладненого іменного складеного присудка трапляються значно рідше. Це можна пояснити тим, що «фазові дієслова вимагають інфінітив конкретного значення, а в ускладненому іменному складеному присудку інфінітив являє собою дієслово-зв'язку, позбавлене повного лексичного значення» [3, с. 175]. Допоміжні фазові дієслова у відповідній особово-часовій, родово-часовій та способовій формі граматично пов'язують підмет з іншими частинами ускладненого присудка. Складений іменний присудок можуть ускладнювати фазові дієслова *починати, стати, спробувати, переставати*. Присудки такої моделі здебільшого виражають такі фазові значення: 1) початок вияву тієї чи тієї ознаки предмета: *Справа починала бути поганою* (М. Коцюбинський); *Будапешт з стратегічного погляду став являти собою своєрідні ворота в Австрію, Чехословаччину, в південні провінції самої Німеччини* (О. Гончар); 2) припинення вияву ознаки: *Діти в цих еманціях зрістства перестають бути дітьми* (Л. Костенко); *...Тугар Вовк перестав бути моїм батьком...* (І. Франко); *Нас постійно тримають на подразниках, ми вже не здатні на потрясіння, інформація, як з бранспойта, збиває з ніг – може, це так і задумано, щоб ми перестали бути людьми?!* (Л. Костенко); *Так Ява перестав бути Явою, а став Робінзоном Кукурузо* (В. Нестайко); 3) продовження існування суб'єкта: *Однак я не зважаю, зневажаю і продовжував бути поетом* (А. Чех).

Найчастіше роль іменного компонента в ускладненій моделі складеного іменного присудка виконують: 1) іменники в орудному відмінку: *Була тоді така гадка, що українець не може бути комуністом* (О. Слісаренко); 2) іменники в знахідному відмінку: *Виникли гіпотези, які несміливо натякали, що античастки можуть являти собою світ, або антисвіт, схожий на наш...* (О. Бердник); 3) прикметники в називному

відмінку: *Робочий день має бути коротший на четвертину* (М. Коцюбинський); 4) прикметники в орудному відмінку: *Кожний з Вас матиме змогу жити в своїй вірі й поглядах і бути щасливим* (У. Самчук); 5) дієприкметники в називному відмінку: *Вони могли бути намальовані лише там* (Я. Мельник); 6) дієприкметники в орудному відмінку: *Все, що ти робиш сьогодні, мало бути зробленим ще вчора* (В. Єшкілев); 6) займенникові прикметники в називному відмінку: *Побіда мусить бути наша!* (І. Франко); 7) займенникові прикметники в орудному відмінку: *Адже історія могла бути іншою* (Ю. Андрухович); 8) прикметникові числівники в орудному відмінку: *Хтось мусив бути першим, перебрати всі труднощі на себе і піти* (М. Савченко); 9) семантично нерозкладні сполучення слів: *Я перестаю бути сильною статтю в її очах, вона [дружина – М. В.] – слабкою в моїх* (Л. Костенко).

Висновок. Ускладнений складений іменний присудок постає в типології присудків як елемент парадигми в межах визначеного типу. Така модель присудка утворена здебільшого через додавання до її структури транспонованих у модальні частки порівняльних сполучників і втягування допоміжних фазових чи модальних компонентів. Значення, яке вносять модальні частки до речення, більшою мірою залежить від морфологічного наповнення основної частини складеного іменного присудка, а також вибору дієслівних зв'язок, зокрема іменникова частина такого присудка маркована відтінком подібності й у семантико-синтаксичній структурі речення корелює з предикатами схожості, в окремих випадках іменникова частина складеного іменного присудка набуває відтінку відповідності нормі, звичайності й корелює з предикатами тотожності; водночас ускладнена порівняльними частками прикметникова частина може бути маркована відтінками подібності, уявності, ілюзорності, гіпотетичності й корелювати з предикатами схожості, а також якісно-порівняльними предикатами. При іменниковій та прикметниковій основі такого присудка можуть бути вживані поруч із порівняльними ще й інші частки, які увиразнюють модальне значення відповідного предиката. Ускладнення складеного іменного присудка з допомогою модальних та фазових компонентів відбувається через додавання до основної форми відповідних граматичних значень – модальних і фазових. Допоміжні модальні компоненти вказують на ті самі значення, що й у складеному дієслівному присудку – можливість, здатність, необхідність, готовність, бажаність, намір суб'єкта виконувати дію або перебувати в певному стані. У ролі допоміжних модальних дієслів можуть бути вживані також повнозначні дієслова із семантикою волевиявлення, процесу мислення, мовлення, психічних та фізичних переживань, які в певному контексті, нерідко в метафоричному вжитку, унаслідок часткової здесемантизації уподібнюються за своїм граматичним і модифікаційним значенням до модальних дієслів і вказують на оцінку відношення суб'єкта до вияву ознаки, вираженої іменним компонентом. Фазові елементи модифікують структуру речення щодо фаз перебігу ситуації – початок, продовження або припинення вияву ознаки. Дієслівна зв'язка в ускладненій формі складеного іменного присудка втрачає деякі з функцій, характерні для неї в основній формі складеного іменного присудка, і набуває форми інфінітива. Граматичну функцію виражати залежність між підметом і присудком у такій моделі виконує допоміжний компонент.

Література:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
3. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. 516 с.
4. Курс сучасної української літературної мови / Б. К. Кулик. Ч. 2. Київ : Рад. школа, 1965. 424 с.
5. Курс сучасної української літературної мови / За ред. Л. А. Булаховського. Т. 2. Київ : Рад. школа, 1951. 407 с.
6. Христіанінова Р. О. Типологія присудків у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 1 (5). С. 182–201.
7. Іваницька Н. Л. Трьохелементний присудок в українській мові. *Укр. мова і літ. в ик.* 1973. № 1. С. 16–24.
8. Мірченко М. В. Синтаксичні категорії речення : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2002, 432 с.
9. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
10. Герман К. Ф. Взаємодія українського і діалектного мовлення в синтаксисі. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. Київ : Наук. думка, 1977. С. 166–179.
11. Межов О. Г. Система мінімальних семантико-синтаксичних одиниць сучасної української літературної мови : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. Київ, 2012. 449 с.
12. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української мови. Київ : НМКВО, 1995. 102 с.
13. Горголюк Н. Г. Речення тотожності в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ін-т укр. мови НАН України. Київ, 2005. 187 с.
14. Бацевич Ф. С. Частки української мови як дискурсивні слова. Львів : ПАІС, 2014, 288 с.
15. Степаненко М. І. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові / М. І. Степаненко, С. О. Педченко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПП «Астрия», 2019. 222 с.
16. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
17. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Академія, 2004. 408 с.
18. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда та ін. Київ : Наук. думка, 1974. Т. 5.

Molotskyi V. Complex compound nominal predicate in modern Ukrainian

Summary. The proposed article attempts to clarify, specify and systematize information about complex compound nominal predicate in modern Ukrainian as an element of the paradigm within a defined type. The means of complicating the compound nominal predicate, predominantly represented by comparative conjunctions transposed into modal particles and phase auxiliary or modal auxiliary components, have been identified. It is noted that the meaning conveyed by modal particles in a sentence largely depends on the morphological content of the main part of the compound nominal predicate, as well as the choice of verbal links. It has been observed that the noun part of such a predicate is marked with a shade of similarity and correlates with predicates of similarity in the semantic-syntactic structure of the sentence. In some cases, the noun part of the compound nominal predicate acquires a shade of conformity to the norm, normalcy, and correlates with predicates of identity. Whereas the adjective part, complicated by comparative particles, can be marked by shades of similarity, imaginability, illusion, hypothesis, and correlates with predicates of similarity and qualitative-comparative predicates. It is noted that both the noun and adjective bases of such predicates can be used alongside comparative particles and other particles that emphasize the modal meaning of the corresponding predicate. The forms of realization of auxiliary components in the considered predicate models have been outlined, and variations in their usage have been identified. It has been analyzed that modal auxiliary components indicate the same meanings as in the complex verbal predicate, namely – possibility, ability, necessity, readiness, desirability, intention. Whereas phase elements modify the structure of the sentence regarding the phases of the situation's course – the beginning, continuation, or cessation of the manifestation of a feature. By transforming the disaggregation of the considered three-component structures, it has been proven that full-valued verbs with the semantics of volition, thinking processes, speech, mental and physical experiences can also be used as modal auxiliary verbs. In certain contexts, often in metaphorical usage, due to partial desemantization, they are similar in their grammatical and modification meaning to modal verbs and indicate an assessment of the subject's relation to the manifestation of a feature expressed by the nominal component.

Key words: complex compound nominal predicate, modal auxiliary verbs, phase auxiliary verbs, comparative particles, predicative adjectives.

*Мунтян О. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри філології та перекладу**Київського національного університету технологій та дизайну*

СТЕПОВИЙ ДІАЛЕКТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: НА ПРИКЛАДІ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПРО СПРОТИВ ХЕРСОНЩИНИ РОСІЙСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено вивченню степового діалекту української мови на прикладі відеоматеріалів про спротив Херсонщини російській окупації. Актуальність дослідження українських діалектів у сучасному контексті отримує новий поштовх через глобалізаційні процеси та виклики, що ставляться перед українським суспільством. Спротив окупації та зусилля національного самовизначення підкреслюють важливість збереження та розвитку мовної ідентичності. Використання діалектних висловлювань у стресових ситуаціях демонструє їхню значущість як засобу комунікації та виявлення національної самосвідомості. Такі випадки стають свідченням виживання та відновлення культурних та мовних особливостей, що робить дослідження українських діалектів надзвичайно актуальним у контексті сучасних викликів та трансформацій.

Метою дослідження постає вивчення степового діалекту на прикладі відеоматеріалів про спротив Херсонщини російській окупації. У ході дослідження визначено поняття діалекту та його взаємозв'язок з іншими поняттями діалектології, прослідковано історію формування та загальні лінгвістичні особливості степового діалекту української мови та проаналізовано особливості репрезентації степового діалекту у мовленні херсонців під час спротиву російській окупації.

Проведене дослідження демонструє, що діалект – це територіально обмежена форма існування мови, що має тільки усну сферу комунікації. Степовий діалект відноситься до південно-східного наріччя та охоплює південно-східні райони Кіровоградської, Дніпропетровської, Луганської областей, Крим, окремі райони Миколаївської, Одеської областей, Запорізьку, Донецьку, Херсонську області. Степовий діалект, властивий Херсонщині, виник унаслідок переселення і дозаселення степових районів України в XVII–XVIII ст. і сформувався в XIX–XX ст. Найбільш характерними ознаками степового діалекту в мовленні сучасних херсонців є такі: усічені форми дієслів I та II дієвідмін, усічені форми прислівників, випадання в деяких словах *й* після голосної, відсутність чергування задньоязикових приголосних із шиплячими і свистячими, відсутність чергування [o] з [i], наближення [o] до [a] в ненаголошених складах, заміну відносного займенника *який / яка / які* займенником *хто*, вкраплення лексем російської мови до українського мовлення, а також тяжіння до слів загальнослов'янського походження у випадках наявності синонімів.

Ключові слова: українська мова, діалект, Херсонщина, степовий діалект, війна Росії проти України.

Постановка проблеми. Від діалекту загальнолітературну мову вирізняють усталеність, кодифікованість, зрозумілість

для усіх носіїв мови. Літературна мова – це мова освіти, науки, медійних засобів тощо. Діалект має певні риси у лексичній, фонетичній, граматичній системі та є зрозумілим лише для певного регіону чи групи людей. На даний момент в Україні існує дійсно велика кількість діалектів і кожен із них має свої особливості формування, функціонування, побутування на певній території [1, с. 92].

Сучасні глобалізаційні тенденції впливають на лінгвістику, зокрема на діалектологію, галузь, що досліджує діалектне мовлення. Іноді вважається, що діалектологія втрачає свою актуальність і вже досягла піку розвитку через зростання популярності нових напрямків у вивченні мовних явищ. Проте таку позицію не можна вважати обґрунтованою, адже діалектологія залишається важливою частиною сучасної лінгвістики, виконуючи роль захисника національних духовних цінностей та мовної ідентичності. Вона є засобом ідентифікації мовного вираження різних етнічних груп українців, оскільки діалекти відображають національну пам'ять та сучасний стан мовлення в різних регіонах країни [2, с. 17]. Саме діалектне мовлення як симбіоз мови й культури розкриває інші – невідомі літературній мові – аспекти людського світобачення, пояснює унікальні явища матеріальної та духовної культури, традиції й особливості світосприйняття [3, с. 7], а отже, дослідження українських діалектів завжди буде актуальним, оскільки надає науковцям цінний матеріал для аналізу, особливо з урахуванням екстралінгвальних чинників.

У сучасному українському суспільстві, яке потерпає від повномасштабного вторгнення Російської Федерації, все більше зростає запит на використання у українській мові у різноманітних мовленнєвих дискурсах [1, с. 94]. Так, у відеоматеріалах з різних куточків країни, що демонструють спротив українського народу проти окупантів та зустріч херсонців із Збройними силами України, прості люди, опинившись у стресових ситуаціях, говорять так, як їх навчили в дитинстві, що дозволяє відстежити сучасні особливості діалектів цих регіонів, зокрема, Херсонщини, яка тривалий час чинила тиск окупантові навіть без зброї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалектне мовлення українців вивчалось досить давно – починаючи, мабуть, з Івана Франка та продовжуючись у роботах С. Єрмоленко [4], пізніше – Г. Аркушина [5], Г. Гримашевич [6], П. Лизанця [7], М. Захарчук [8] та інших науковців, які приділяли також особливу увагу розрізненню між термінами «діалект», «наріччя», «говір», «говірка». Степовий діалект південно-східного наріччя відображає історичні міграції і змішання українців з іншими етносами. Його вивченню присвячені роботи Т. В. Громко

[9] та інших українських дослідників. Тим не менш, війна Росії проти України вчергове продемонструвала актуальність вивчення діалектного мовлення, до якого людина вдається у стресових ситуаціях. Херсонці, що одними з перших зустріли окупанта, чинили йому беззбройний спротив всіма засобами, зокрема, мовою, яка їм доступна, а потім, також у 2022 році, радо зустрічали ЗСУ. Тож вивчення степового діалекту у мовленні сучасних херсонців постає актуальною темою дослідження з огляду на можливості прослідкувати, як діалекти репрезентуються в живому мовленні сучасних українців.

Метою дослідження постає вивчення степового діалекту на прикладі відеоматеріалів про спротив Херсонщини російській окупації. У ході дослідження вирішено такі взаємопов'язані завдання: 1) визначити поняття діалекту та його взаємозв'язок з іншими поняттями діалектології; 2) прослідкувати історію формування та загальні лінгвістичні особливості степового діалекту української мови; 3) проаналізувати особливості репрезентації степового діалекту у мовленні херсонців під час спротиву російській окупації.

Виклад основного матеріалу. Ще у 1972 році С. Єрмоленко з'ясувала, що діалектизм вирізняються від усталених одиниць літературної мови наявністю можливих фонетичних, фонетико-морфологічних варіантів тощо. І вже тоді вона вважала, що художній стиль дозволяє використання діалектів і деякі письменники вбачають в цьому особливу цінність [4, с. 5]. Як зазначає Г. Аркушин, літературна і діалектна мова – це дві самодостатні мовні системи, це складові національної мови, що розвиваються паралельно за своїми законами, лише частково впливаючи одна на одну. Учений говорить про необхідність володіння літературною мовою та однією з діалектних форм спілкування [5, с. 20].

Відносно визначення самого поняття «діалект» Г. Гримашич стверджує, що в українській діалектології абсолютними синонімами є терміни «говір», «діалект», «територіальний діалект» – різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історико-культурних традицій, самосвідомості [6, с. 5]. П. Лизанець пропонує термін «діалект» як іншомовний термін замінити двослівним утворенням «говіркова група», аргументуючи свою думку тим, що конче потрібно дбати про усталення в мовній практиці власної української мовознавчої термінології [7, с. 248].

Однак частіше суміжні терміни діалектології прийнято розрізняти: говірка – це переважно мовлення жителів одного населеного пункту (зрідка декількох однотипних з мовного погляду), діалект – це значна кількість говірок, які мають багато спільних рис, що ними відрізняються від інших діалектних груп (мовознавці виділяють 15 українських діалектів); крім цього, існує загальноприйнятий поділ українськомовної території на три наріччя північне, південно-східне і південно-західне [10, с. 274]. Давніше у межах діалекту виділяли ще говори. Першим, хто послідовно став уживати терміни «діалект» у значенні «говір», був І. Матвіяс [11, с. 10–11].

Наразі діалект визначається як територіально обмежена форма існування мови, що має тільки усну сферу комунікації [8, с. 1]. В українській діалектній мові розрізняють три наріччя, у кожному з яких виокремлюють діалекти та говори: 1) північне, або поліське, наріччя (східнополіський, або лівобережнополісь-

кий, діалект; середньополіський, або правобережнополіський, діалект; західнополіський, або волинсько-поліський, діалект); 2) південно-східне наріччя: (середньонадніпрянський діалект; слобожанський діалект; степовий діалект); 3) південно-західне наріччя: (волинсько-подільський діалект; галицько-буковинський діалект; карпатський діалект) [12, с. 11–12].

Територія поширення степового діалекту охоплює південно-східні райони Кіровоградської, Дніпропетровської, Луганської областей, Крим, окремі райони Миколаївської, Одеської областей, Запорізьку, Донецьку, Херсонську області. Степовий діалект виник унаслідок переселення і доселення степових районів України в XVII–XVIII ст. і остаточно сформувався в XIX–XX ст., тобто це один із новожитніх діалектів південно-східного наріччя [9, с. 91].

Ареально найбільший не лише в межах південно-східного наріччя, а й усього українського діалектного континууму, степовий діалект має строкату історію формування. Утворення степового діалекту має прямий стосунок із історичними подіями в Україні, що спричинили міграційні рухи українського населення, інтенсивне змішування українців з іншими етносами. Відтак він виник унаслідок взаємодії історичних і лінгвістичних чинників і є живою картиною відображення історії української мови.

Лексичні, лексико-фонетичні особливості степового діалекту зафіксовано в запозиченнях із російської, болгарської мов. Фонетичні й морфологічні риси притаманні словам, що мають паралелі в інших українських діалектах. Усе це створює враження строкатості фонетичних і граматичних особливостей місцевих говірок, які в процесі формування ввібрали в себе деякі властивості різних діалектів української мови. Унаслідок міждіалектних впливів можна виділити спільні риси для степового діалекту: 1) гіперичні явища: *очител'ка*, *бомага*, *окаційя*; 2) відсутність чергування [о] з [і]: *война*, *конец'*, *звон*; 3) заміна [дж], [дз] звуками [д], [з]: *ход'у*, *куруза*, *звонок*; 4) відсутність чергування задньоязикових приголосних із шиплячими і свистячими: у *вух'і*, *на рук'і*, *мух'і*; 5) відмінювання іменників з основою на м'який приголосний і [ж], [ч], [ш] за зразком іменників твердої групи: *межою*, *грушою*; 6) усічені форми дієслів I та II дієвідмін: *зна*, *чита*, *пита*; *ходе*, *просе*, *лазе*; 7) відсутність чергувань приголосних [д], [т], [з], [с] у дієвідмінюванні: *крут'у*, *вод'у*, *прос'у*, *сид'у* [9, с. 92].

Кразнавець С. Дяченко стверджує, що «сучасна Херсонщина – це край нащадків турбаївців, переселених сюди після придушення їхнього повстання (один із найбільших антикріпосницьких селянських виступів у Лівобережній Україні в другій половині XVIII століття, який відбувся в селі Турбаї), та чумаків. [...] Дух волі є ментальною ознакою цього регіону. І цим він досить серйозно відрізняється від інших регіонів Південного Сходу – більш індустріальних за характером економічної діяльності та російсько-совєцьких за етнічною належністю населення й політичною орієнтацією» [13].

Херсонці, разом із жителями прикордонних областей України, першими зустріли російську навалу, а вже восени 2022 року були звільнені ЗСУ. Як окупацію, так і звільнення, жителі Херсонщини зустрічали в тому числі і мовою – такою, як їх вчили предки.

Розглянемо найбільш характерні прояви степового діалекту у мовленні херсонців на матеріалі відео про окупацію та звільнення від неї 2022 року. Першим і найбільш характерним проявом мовлення херсонців є усічені форми дієслів I та

П дієвідмін, як у наступному фрагменті: *Українська. Ми російські іграшки не купляєм* [14, 02:04–02:08]. У цьому випадку замість повного *купляємо* мовець використовує скорочене *купляєм*. Ще один характерний приклад: *Не нада нам розказувать, ми знаємо, якого ми роду* [15, 06:50–06:56]. У наведеному фрагменті використовується дієслово *розказувать* замість *розказувати*.

Херсонці використовують у мовленні також усічені форми прислівників, таких як *прямо* замість *прямо*, наприклад: *Слава Україні! Дуже чекали, дуже-дуже прямо, аж... Неймовірно вдячні!* [15, 00:52–00:54]. У цьому випадку степовий діалект накладається на особливості розмовного мовлення взагалі, яке тяжіє до скорочення мовних та мовленнєвих форм.

Розглянемо наступний фрагмент: *Казали, дівчину... ну це вже прошло десь місяць. Дівчині вісімнадцять год було, стояла на остановці... ну хто що каже* [14, 03:00–03:11]. У наведеному фрагменті спостерігається одразу декілька проявів степового діалекту, зокрема, випадання *й* після голосної в слові *про[й]шло*; відсутність чергування задньоязикових приголосних із шиплячими і свистячими, як у випадку із словом *остановці* замість *остановці* (саме слово запозичено з російської мови, але адаптовано до норм української з урахуванням діалектних особливостей); відсутність чергування [o] з [i] у слові *вісімнадцять* замість *вісімнадцять*.

На фонетичному рівні мовлення херсонців також характеризується наближенням [o] до [a] в ненаголошених складах, наприклад: *Херсон – це Україна! Окупанти! Окупанти!* [16, 00:35–00:45], де *о* на початку слова *окупанти* звучить як [o^a].

На лексичному рівні степовому діалекту на Херсонщині характерна заміна відносного займенника *який / яка / які* займенником *хто*: *Оце вони тут полонених держали. Брالی хлопців, хто на мітинги виходили, хто там самі активні були, сюди привозили* [14, 03:16–03:28].

Окрім того, в багатьох випадках спостерігається вкраплення лексем російської мови до українського мовлення херсонців, наприклад: *Це... ловушки, перш за все, які виставляли окупаційні війська. Там є случаи загибелі і саперів, і безпосередньо случаи загибелі громадян* [14, 07:01–07:20]. У наведеному фрагменті *ловушки* та *случай* – слова російського походження, що морфологічно та фонетично адаптовано до норм української мови.

У випадках наявності синонімів херсонці тяжіють до слів загальнослов'янського походження, наприклад, *літом* (пор. білорус. *летам*, польськ. *latem*) замість *влітку*: *Брат мого зятя. Він ще літом... ну так же ж, по слухам... що він перевозив оружжя на ту сторону нашим солдатам, там на березу, він сам рибак, у нього там лодка* [15, 12:21–12:33].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

У ході дослідження визначено, що діалект – це територіально обмежена форма існування мови, що має тільки усну сферу комунікації. В українській діалектній мові розрізняють три наріччя – північне, південно-східне та південно-західне, – у кожному з яких виокремлюють чисельні діалекти та говори. Степовий діалект відноситься до південно-східного наріччя та охоплює південно-східні райони Кіровоградської, Дніпропетровської, Луганської областей, Крим, окремі райони Миколаївської, Одеської областей, Запорізьку, Донецьку, Херсонську області. Степовий діалект виник унаслідок переселення і дозаселення степових районів України в XVII–XVIII ст. і сформувався в XIX–XX ст. Це один із новітніх діалектів пів-

денно-східного наріччя. Найбільший за ареалом, він має строкату історію, пов'язану з міграціями та змішуванням українців з іншими етносами, що відображає історію української мови.

Сучасна Херсонщина, населена нащадками переселених турбаївців і чумаків, відрізняється духом волі, що виділяє її серед індустріальних і російсько-совєтських регіонів Південного Сходу. Херсонці, разом із жителями прикордонних областей України, першими зіткнулися з російським вторгненням, а восени 2022 року були звільнені ЗСУ. Як окупацію, так і визволення, жителі Херсонщини зустрічали, зокрема, мовою своїх предків. Як найбільш характерні ознаки степового діалекту в мовленні херсонців можна виділити: усічені форми дієслів I та II дієвідмін, усічені форми прислівників, випадання в деяких словах *й* після голосної, відсутність чергування задньоязикових приголосних із шиплячими і свистячими, відсутність чергування [o] з [i], наближення [o] до [a] в ненаголошених складах, заміну відносного займенника *який / яка / які* займенником *хто*, вкраплення лексем російської мови до українського мовлення, а також тяжіння до слів загальнослов'янського походження у випадках наявності синонімів.

Проведене дослідження також демонструє широкі перспективи для подальших розвідок, зокрема, подальше вивчення сучасного стану окремих діалектів української мови, а також говірок окремих населених пунктів у синхронному та діахронному аспектах.

Література:

1. Савчин Т. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі. *Studia Methodologica*. 2022. № 54. С. 92–103.
2. Гримашевич Г. Українська діалектологія в контексті сучасних напрямів лінгвістики. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), 21 лютого 2023 року. За заг. ред. К. Я. Климової. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 17–22.
3. Ястремська Т. Моделювання українського діалектного простору: концепти *ВЕРХ / НИЗ*. Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2021. 804 с.
4. Єрмоленко С. Я. Сучасна літературна мова і діалекти. *Рідне слово*. 1972. № 6. С. 14–15.
5. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 256 с.
6. Гримашевич Г. Сучасна діалектологічна термінологія. *Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «Проблеми комплексного підходу до вивчення термінологічної лексики у спеціалізованому вищому навчальному закладі (термінологічне словотворення)»*. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/15100/1/Гримашевич5.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).
7. Лизанець П. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. *Діалектологічні студії. Збірник пам'яті Ярослави Закревської*. 2003. № 3. С. 247–256.
8. Захарчук М. Д., Радомська Л. А. Вплив діалектів на формування сучасної української мови/ Матеріали L науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 10-12 березня 2021 р. Вінниця: ВНТУ, 2021. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37990/90552.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення: 20.04.2024).
9. Громко Т. В. Проблеми вивчення північно-західного ареалу степового говору. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоєкології*. Відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ: КММ, 2017. С. 91–95.

10. Аркушин Л. Г. Шацькі лексичні діалектизми. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. № 11. Ч. 1. С. 274–278.
11. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ: Наук, думка, 1990. 164 с.
12. Торчинська Н. М. Українська діалектологія: навчальний посібник. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2017. 158 с.
13. Буткевич Б. Інший Південний схід. Херсонщина ментально відрізняється від сусідніх областей своєю проукраїнськістю. *Тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/inshyj-pivdennyj-skhid-khersonshchyna-mentalno-vidrizniaietsia-vid-susidnikh-oblastej-svoieiu-proukrainskistiu/> (дата звернення: 20.04.2024).
14. Жахи окупації: як росіяни знущалися над херсонцями. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Jkf87OrZotc&ab_channel=Espresso.TV (дата звернення: 10.05.2024).
15. Як у Херсоні береги українське: секрети від місцевих. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=5wfm1ObiLtc&ab_channel=BIHUSInfo (дата звернення: 10.05.2024).
16. Херсон вийшов на вулиці. Херсон – це Україна! UA | Вікна-Новини. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ALLphxwxqXI&ab_channel=Вікна-новини (дата звернення: 10.05.2024).

Muntian O. Steppe dialect of Ukrainian: based on video materials about Khersonshchyna's resistance against Russian occupation

Summary. The article is devoted to the study of the steppe dialect of the Ukrainian language based on video materials about Khersonshchyna's resistance against Russian occupation. The relevance of the study of Ukrainian dialects in the modern context receives a new impetus due to globalization processes and challenges the Ukrainian society faces. Resistance to the occupation and efforts for national self-determination emphasize the importance of preserving and developing language identity. The use of dialect expressions in stressful situations demonstrates their significance as a means

of communication and the identification of national self-awareness. Such cases testify to the survival and restoration of cultural and language features, which makes the study of Ukrainian dialects extremely relevant in the context of modern challenges and transformations.

The aim of the research is to analyze the steppe dialect usage in video materials about Khersonshchyna's resistance against Russian occupation. In the course of the study, the concept of dialect and its relationship with other concepts of dialectology were defined, the history of formation and general linguistic features of the steppe dialect of the Ukrainian language were traced, and the peculiarities of the representation of the steppe dialect in the speech of the Kherson people during the resistance against Russian occupation were analyzed.

The conducted research demonstrates that a dialect is a territorially limited form of existence of a language that has only the oral sphere of communication. The steppe dialect belongs to the southeastern dialect and covers the southeastern regions of Kirovohrad, Dnipropetrovsk, Luhansk oblasts, Crimea, some parts of Mykolaiv, Odesa oblasts, Zaporizhzhia, Donetsk, Kherson oblasts. The steppe dialect peculiar to the Kherson region arose as a result of resettlement and repopulation of the steppe regions of Ukraine in the 17th–18th centuries and was formed in the 19–20th centuries. The most characteristic features of the steppe dialect in the speech of modern Khersonians are the following: shortened forms of verbs of the 1st and 2nd conjugations, shortened forms of adverbs, dropping *ï* in some words after a vowel, lack of alternation of back tongue consonants with hushing and hissing consonants, lack of alternation of [o] with [и], approximation of [o] to [a] in unstressed syllables, replacement of the relative pronoun *який* / *яка* / *які* with the pronoun *хто*, using the lexemes of the Russian language in Ukrainian speech, as well as tension to words of general-Slavic origin in cases of presence of synonyms.

Key words: Ukrainian language, dialect, Khersonshchyna, steppe dialect, war of Russia against Ukraine.

*Nevreva M. N.,
Candidate of Philological Sciences, PhD,
Associate Professor at Foreign Languages Department
National University "Odesa Polytechnic"*

*Duvanska I. F.,
Senior Lecturer at Foreign Languages Department
National University "Odesa Polytechnic"*

*Mikeshova G. P.,
Senior Lecturer at Foreign Languages Department
National University "Odesa Polytechnic"*

SEQUENCE OF PROCEDURES FOR OBTAINING THE RELIABLE RESULTS IN DETERMINING THE STATISTICAL CHARACTERISTICS OF LINGUISTIC OBJECTS

Summary. The paper presents the possible order of analyzing the statistical characteristics of a linguistic unit functioning in text corpus. As an object, a statistical characteristic of productivity of creating the new words with the help of derivative elements adding to noun root morphemes has been considered. The materials for analysis are the text corpora of three engineering specialties referring to scientific and technical discourse – “Chemical engineering”, “Automotive engineering” and “Electrical Engineering”. They were compiled on the basis of scientific article published in the journals of corresponding fields: Chemical Engineering Progress; Process Engineering; Machinery; Chemical and Process Engineering; Automobile Engineering, Auto Industry; IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems, Proceedings of the Institution of Electrical Engineers. The sizes of “Chemical engineering” and “Electrical engineering” text corpora are 200 thousand tokens, the one of “Automotive engineering” is 300 thousand tokens. All the three text corpora fields are of different specialties which are not connected to each other with their topics. That gives the opportunity to get the generalized results that make it possible to take some integrating or differentiating characteristics as a stylistic marker. The article describes in detail the sequence of necessary steps to obtain the reliable data of the productivity of noun root morphemes. The methods applied in the process of researching are as follows: contextual analysis with the help of which all the derivatives were extracted from the texts; statistical methods of calculation, which were used in the course of creating the probabilistic-statistical models (frequency dictionaries), conversion of absolute values into relative ones; method of surveying the specialists experienced in the specialties taken as the material for compilation of the text corpora, etc. The main subjects of the research are the noun root morphemes occurring in the texts with the highest magnitude of frequency to make the description of the subject of analysis as complete and obvious as possible.

Key words: frequency, productivity, value, absolute and relative digits, text corpus.

Statement of problem. Literature review. The description of the results of research implies a certain sequence that the author

chooses to present the data obtained in order not only to record new knowledge that characterizes the linguistic object but also, perhaps, to describe the original methods that help in research and the order of their application.

It is traditional now for the authors of studies, who are already well acquainted with the theoretical and applied issues of corpus linguistics, to use the methods of contextual analysis in their descriptions [1; 2; 3]. However, this does not exclude the analysis of dictionary data, i.e. language systems [4]. Since at the current level of development of linguistics, scientists have come to the conclusion that the study of text corpora separately from the language system embodied in dictionaries is not productive, many researchers have attempted to combine both types of sources, in which they (authors) can determine both the semantic structure of a word implemented in the text and possible changes in dictionary definitions influenced by the use of new meanings [5; 6]. If the object of research is a linguistic phenomenon functioning in text corpora of technical specialties that belong to the scientific and technical type of discourse, then quite often experts specializing in any field of technology are involved in the research [7].

We can note a number of works devoted to the description of statistical parameters, as well as the compilation of probabilistic-statistical models of technical specialties [8; 9; 10]. However, none of these works describes in detail the necessary and sequential stages of analyzing the statistical characteristics of any text unit.

Therefore, this work contains a feature of novelty.

Goal of the article. The article has the following goal – to describe an example of obtaining the reliable results if any statistical characteristic is considered. In this article, the object of description is the productivity possessed by the analyzed linguistic unit. In our case, we took for consideration such a characteristic as the productivity of root morphemes, on the basis of which nouns were formed.

The study involves text corpora of technical specialties referred to scientific and technical discourse, in which the nouns derived from root morphemes have been found (nouns having only a root morpheme are not analyzed, since they could not express derivativeness).

In order for the results to have a sufficient degree of reliability, as well as to determine the integral and differential parameters of the research object, it was decided to use the text corpus of not one specific specialty but three.

Thus the material for the article are the text corpora of three different specialties as for their subjects – “Chemical Engineering”, “Automotive Engineering” and “Electrical Engineering”. All texts were taken from articles in scientific journals of relevant specialties: “Chemical Engineering” from Chemical Engineering Progress; Process Engineering; Machinery; Chemical and Process Engineering; for the text corpus of the specialty “Automotive Engineering” the journals Automobile Engineering, Auto Industry; for the “Electrical Engineering” corpus, IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems, Proceedings of the Institution of Electrical Engineers were reviewed. The text corpora “Chemical Engineering” and “Electrical Engineering” consist of 200 thousand tokens, the “Automotive Engineering” corpus includes 300 thousand tokens.

In addition to obtaining more reliable analysis results, as stated in the description of the purpose of the article, the method of using not one, but several text corpora in specialties that do not have common scientific and technical topics, suggests that such a choice can contribute to obtaining the generalized results that will make the integral or differential characteristics of root morphemes the distinctive markers for texts of scientific and technical discourse.

Based on the text corpora, three probabilistic statistical models (frequency dictionaries) of the mentioned specialties were compiled, in which all units were arranged in descending order of frequency of use. All of them were conditionally divided into frequency zones – high frequencies from the beginning of the list to frequency 7, and low frequencies from 7 to 1.

A survey of texts on the automotive industry allowed us to identify 6936 nouns for analysis; from the chemical engineering text corpus 6589 nouns; from texts on electrical engineering 5700 nouns.

Base material. We should note that root morphemes, due to their nature, required a completely different type of processing and systematization than suffixal or prefixal morphemes already described by the authors in other scientific articles [11]. If suffixes and prefixes can simply be listed with a mention of the frequency of use and at the same time be illustrated with the help of corresponding examples proving their statistical and lexical characteristics, then for root morphemes located in the center of the word and connected with almost all morphological units (suffixes and prefixes), the description has become significantly more complicated.

Another difficulty is that data from frequency dictionaries make it possible to represent only the frequency of use of a particular lexeme, its position and environment in the frequency list. To determine productivity much more complex procedures are required and, above all, a thorough study of context because word productivity is the ability to form the new words, which in our case will help determine the number of them (new words) formed by adding suffixes and prefixes, as well as other linguistic elements, to the root morpheme.

The procedure for determining productivity contains the following necessary steps.

The first step is to analyze text corpora to identify the entire inventory of root morphemes. In the three corpora, it was found that a total of 4520 different root morphemes occur in the nouns of all text corpora. Most of them (2576 units) are implemented in lexemes of root nouns, while another, smaller part (1944 units) is used in

lexemes of derived nouns. Since the work is not aimed at studying root words, only the roots of derived nouns should be analyzed.

The second step is the procedure for entering each root morpheme into a separate file, where its morphological environment is recorded. The morphological environment, as mentioned above, is determined by the affixes with which the root morpheme is connected, as well as by other root morphemes in the formation of complex words. First, the absolute frequency of use of each created lexeme is recorded, then the total frequency of all the lexemes with a given root morpheme is calculated. The total number of formed lexemes allows us to determine in the future the productivity of the morpheme.

Let us give an example of derived units from one of the most frequent root morphemes ‘mix’. The example presents not only general quantitative values, but also the number of lexemes located in different frequency ranges – with high frequency of occurrence (first digit in brackets) and low frequency (second digit in brackets).

- 1) mix-er, частота F = 131
- 2) mix-ing F = 108
- 3) mix-ture F = 96
- 4) mix-er-settler F = 27
- 5) back-mix-ing F = 10
- 6) pre-mix-er F = 3
- 7) pro-mix-ing F = 2
- 8) forward-mix-ing F = 1
- 9) micro-mix-ing F = 1
- 10) mix-idness F = 1

Thus the total number of words created is 10 (5; 5), and the repetition rate (frequency) is 280 (272; 8).

As can be seen from the example, the root morpheme ‘mix’ is combined with three prefixes (pre-, -pro-, micro-), with four suffixes (-er, -ing, -ture, -ness) and is a part of polylexemic words (mixer-settler, back-mixing, forward-mixing). It is quite clear that not all words of the substantive nest recorded in the file are formed directly from the root morpheme. But the meaning of the root morpheme is “core”, determining the unity of these single-root sequences. The presence of a list of root morphemes makes it possible to trace the repetition of such morphemes, functioning in the high-frequency zone, in the composition of low-frequency nouns. The given example represents the following data: the root ‘mix’ occurs with the same number of lexemes (5 units) in both the high-frequency zone and the low-frequency zone. The total frequency of all lexemes is 280 tokens – 272 units in the high-frequency zone and 8 in the low-frequency zone.

The third step is the transferring of all data on frequency of use obtained in the process of quantitative calculations, from absolute to relative, and then to percentages, since the text corpus “Automotive” exceeds the other two corpora by 100 thousand tokens. The article does not give the calculation procedure itself, but only the final results.

Of interest is not only the natural equalization of all data and reducing them to one type of value in order to obtain objective calculation results, but also a comparative analysis of absolute and relative values, which can help to better understand linguistic processes from a statistical point of view.

The fourth step is to present the results of the text research. Here it is advisable to indicate the following facts: 1) the number of root morphemes found in the texts of three specialties; 2) the number of lexemes formed on the basis of root morphemes; 3) the frequency with which lexemes with root morphemes are used, i.e. their repeatability.

In the high-frequency zone of three frequency dictionaries, 685 different roots were recorded, on the basis of which derivative nouns were formed. However, here it is advisable to take into account all productivity phenomena that occur in text corpora, so when making calculations it is better to also use the units recorded in the low frequency zone. The number of root morphemes in each list, their productivity and repeatability can be represented as follows.

Table 1
Root morphemes in the texts corpora and their (morphemes) percentage

Text corpora	Quantity		
	Root morphemes (%)	The number of different lexemes with root morphemes (%)	Frequency of use of lexemes with root morphemes (%)
Chemical engineering	353 (0,17–0,18%)	486 (0,24%)	30980 (15–16%)
Automotive	401 (0,13%)	599 (0,20%)	47189 (16%)
Electrical engineering	348 (0,17%)	471 (0,23–0,24%)	37452 (19%)

The calculations performed demonstrate that the share of root morphemes (in percentage terms) in the texts of the three specialties is almost the same in the text corpora “Chemical Engineering” and “Electrical Engineering” and somewhat less in the texts of the specialty “Automotive Engineering”. Quantitative values for lexemes with root morphemes are repeated again in the specialties “Chemical Engineering” and “Electrical Engineering”, and again somewhat less in the automotive industry texts (0.20%). That is, the calculated productivity of root morphemes in texts on chemical engineering and electrical engineering is the same, but in texts on automotive engineering it decreases by 0.004%.

And, finally, the frequency (repetition) of the use of lexemes with root morphemes is almost the same in quantitative terms in the “Chemical Engineering” and “Electrical Engineering” corpora. Then, for explanation, we can take absolute frequencies to clearly show the contradictory processes occurring in the linguistic phenomenon being described. So, if we take absolute frequencies, then in the “Automotive Engineering” corpus the frequency of use of lexemes with root morphemes exceeds, for example, by 17,000 units the number of lexemes with root morphemes, which is recorded in the “Chemical Engineering” corpus, and by 10,000 units the value that is presented for electrical engineering. And this is understandable, since the text corpus of the specialty “Automotive Engineering” itself has 100 thousand more tokens than the other two corpora.

However, the percentages (relative values) provide completely unexpected data: the frequencies of use of lexemes with root morphemes are almost the same in the specialties “Chemical Engineering” and “Automotive Engineering”, although the values of the absolute frequencies, as already mentioned, are completely different. The relative magnitude of the functioning of root morphemes in the texts of the specialty “Electrical Engineering” is the highest.

Such a high occurrence of lexemes with root morphemes in the texts of the specialty “Electrical Engineering” indicates that the authors of new objects, inventions and developments described in the texts are trying to preserve the already available nomenclature of linguistic means, which are expressed, including in root morphemes, and not to introduce the new ones that are still practically unused, which may not be entirely clear to readers

of their scientific articles. That is, the same root is the “core” for many derived lexemes.

And finally, the fifth step can be an example in which the results of the analysis of the most successful linguistic units in terms of their statistical characteristics are presented. In our case it is a description of the most productive root morphemes, as well as their frequency (repetition) values. The results of calculating the productivity and frequency of use of morphemes show that there are very few productive morphemes of this type in the text corpora under study. Thus, in the automotive corpus, only three productive morphemes are registered – ‘act’, ‘form’, ‘press’. Each of them is the part of seven lexemes. For example, the root ‘act’ is used in the following lexemes: ‘action’, ‘reactor’, ‘activity’, ‘actuator’, ‘reaction’, ‘double-acting’, ‘actuation’. In electrical engineering texts, only one productive root morpheme was found – ‘form’, which creates eight lexemes, for example, ‘form’, ‘transformer’, ‘autotransformer’, ‘performance’, ‘information’, ‘deformation’, ‘formation’, ‘transformation’. The presence of such a large number of derivatives for one single morpheme fully confirms the conclusions made above regarding the saving of linguistic means by the authors when describing new developments in texts on electrical engineering. No productive root morphemes were found in chemical engineering texts.

We should note that all productive root morphemes are used in texts with high frequency which demonstrates the direct dependence of this statistical characteristic on the frequency of use.

Conclusions. From all of the above, the following conclusions can be drawn.

1. To analyze any linguistic phenomenon found in texts of any type of discourse, one should use not one text corpus, but several. The presence of several text corpora allows us to determine the general integral and differential characteristics of the object under study. Thus, in this article, the compilation of three text corpora based on texts in specialties that have different scientific topics made it possible to generalize the results obtained.

2. The research has shown that dividing the resulting probabilistic statistical models (frequency dictionaries) into high-frequency and low-frequency zones helps to obtain more accurate results, since the low frequency of occurrence of lexemes demonstrates the minimal probability of their use in texts.

3. To obtain results that are reliable from a statistical point of view, it is necessary to use text corpora of the same volume for analysis, or use relative values for further calculations, or present the final results of quantitative calculations in percentages. The latter is the most appropriate to show the distribution of values taking into account different sizes of text corpora.

4. When presenting analysis data in which the object of study is a very specific issue of linguistics, it is advisable to use all units of texts, i.e. operating both in the high-frequency zone and in the low-frequency zone.

5. As examples, it is best to use lexical objects in which statistical characteristics have the largest values. In this case, the idea of these objects will be the most complete.

Bibliography:

1. Koval, N., Grodka, E., Kokkina, L., Mardarenko, O., & Lebedeva, O. (2023). Comparative evaluation of grammatical phenomena among the different specialty students. *Amazonia Investiga*. 12 (72). 91-100. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.72.12.8>

2. Borisenko T. I., Tsinovaya M. V., Tsapenko L. E., Sirotenko T. V. The influence of component semantics in modal verb constructions with the modal verbs of “obligation” on their grammatical and statistical features (on the basis of the technical discourse texts). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. Київ: Київський національний університет ім.Тараса Шевченка. 2018. С. 82-100.
3. Ansarifar A., Shahriari H., & Pishghadam R. (2018). Phrasal complexity in academic writing: A comparison of abstracts written by graduate students and expert writers in applied linguistics. *Journal of English for Academic Purposes*, 31, 58-71. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jeap.2017.12.008>
4. Grodska Elina, Prokoichenko Anastasiia, Shapa Ludmila (2020). Cultural-linguistic approach to teaching and learning Spanish colour idioms and symbols. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), Sup.1. DOI: <https://doi.org/10.18662/rem/12.1.sup1/>
5. Ludmila Shapa, Maria Nevreva, Marina Tsinovaya Statistics of low-frequency kernel (subordinating) models of the verbal word-groups in the text corpus “Radio electronics”. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса, 2018. С. 47-55.
6. Pochtaruk G. Ya., Zaitseva O. Yu., Moiseeva E. A., Sirotenko T. V. Comparative analysis of the semantic structure of the high-frequency word *unit* (on the material of scientific and technical discourse field “Automation of heat and power processes”). *Науковий вісник МГУ*. Одеса, 2018. Вип. 33. С. 93-97.
7. Tsapenko L.E., Lebedeva E.V., Gvozd O.V. Implementation of verb forms in the texts of scientific and technical discourse. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, Ужгородський національний університет, 2023. № 30. С. 128-133. <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/index.php/30-2023>
8. Borisenko T. I., Kudina T. I., Petrova E. I., Tomenko M. G. The role of the homogeneity/inhomogeneity criterion in determining the statistical reliability of a frequency dictionary (on the basis of the frequency dictionary “Radioelectronics”). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: УДУ, 2019. Вип. 8. Т. 2. С. 164-168.
9. Shapa L. N., Tomenko M. G., Lebedeva E. V., Gvozd O. V. The influence of quantitative and qualitative features on statistical indicator of materiality/immateriality of discrepancies in the number of verbs in frequency dictionaries of different types. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: УДУ, 2018. Вип. 6. С. 162-169.
10. Неврева М. Н., Лебедева Е. В., Гвоздь О. В., Ершова Ю. А. Неврева М. Н., Лебедева Е. В., Гвоздь О. В., Ершова Ю. А. Англійська імовірно-статистична модель технічної спеціальності “Хімічне машинобудування” (частотний словник). *Науковий вісник МГУ*. Одеса, 2018. № 36. С. 71-75.
11. Неврева М. М., Дьяченко Г. Ф., Топча Н. І. Взаємозв'язок статистичних та лексичних особливостей іменних суфіксальних морфем у текстах наукового функціонального стилю. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса, ОНЮА. 2017. С. 181-186.

**Неврева М., Дуванська І., Мікешова Г.
Послідовність процедур для отримання надійних
результатів визначення статистичних характеристик
лінгвістичних об'єктів**

Анотація. Стаття представляє можливу послідовність процесу аналізу статистичних характеристик лінгвістичної одиниці, яка функціонує в текстовому корпусі. В якості об'єкта розглянуто статистичну характеристику продуктивності творення нових слів за допомогою деривційних елементів, що додаються до кореневих морфем іменника. Матеріалом для аналізу є текстові корпуси трьох технічних спеціальностей, що відносяться до науково-технічного дискурсу – «Хімічне машинобудування», «Автомобільна техніка» та «Електротехніка». Вони складені на основі наукових статей, опублікованих у журналах відповідних галузей: Chemical Engineering Progress; Process Engineering; Machinery; Chemical and Process Engineering; Automobile Engineering, Auto Industry; IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems, Proceedings of the Institution of Electrical Engineers. Розміри текстових корпусів «Хімічне машинобудування» та «Електротехніка» – 200 тис. слововживань, «Автомобільна техніка» – 300 тис. слововживань. Усі три області текстових корпусів мають різні спеціальності, не пов'язані між собою своєю тематикою. Це дає можливість отримати узагальнені результати, які дають змогу взяти за стилістичний маркер ту чи іншу інтегруючу чи диференційну ознаку. У статті детально описано послідовність необхідних кроків для отримання достовірних даних про продуктивність кореневих морфем іменника. У процесі дослідження застосовані такі методи: контекстний аналіз, за допомогою якого з текстів виділено всі похідні; статистичні методи розрахунку, які використовувалися при створенні ймовірно-статистичних моделей (частотних словників), переведення абсолютних величин у відносні; метод опитування досвідчених фахівців спеціальностей, взятих за матеріал для складання корпусів текстів тощо. Основним об'єктом дослідження є кореневі морфемні іменників, що зустрічаються в текстах з найбільшою частотністю для опису предмета, щоб результати аналізу були якомога повнішими і очевиднішими.

Ключові слова: частота, продуктивність, значення (математичне), абсолютні та відносні частоти, текстовий корпус.

*Новак Д. В.,
бакалавр кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОГО ДУБЛЯЖУ МУЛЬТФІЛЬМУ ДЖОНА ЛАССЕТЕРА ТА ДЖО РАНФТА «ТАЧКИ»

Анотація. У статті розглядаються і аналізуються особливості українського дубляжу мультфільму Джона Лассетера та Джо Ранфта «Тачки» («Cars», 2006). Переклад міжмовних реалій є одним із найскладніших розділів перекладознавства, оскільки багато слів та словосполучень позначають предмети, поняття, явища, які в мові перекладу не мають прямих еквівалентів. Тому діяльність перекладача має бути спрямована на подолання лінгвоетнічного бар'єру, щоб носію цільової мови були зрозумілі тонкощі культури, національної психології представників мови-джерела.

Важливим для перекладацького аналізу роботи є художня деталь у перекладеному готовому тексті, смислове та авторське наповнення. Для повноцінного дослідження мультиплікаційного продукту з лінгвістичного боку, перекладач повинен мати знання та уявлення, щоб зрозуміти головне повідомлення твору. Таким чином, слід зазначити, що переклад аудіовізуальних творів подібний до перекладу художньої літератури і ставить за мету передавання не лише дотримання адекватності лексики та сюжету, а й неповторного авторського стилю. Специфіка зазначеного мультиплікаційного фільму оригінальною мовою полягає у яскравих описах, висловленнях та прикладах. Важливо зуміти зберегти цю яскравість та надати читачу такий же привід для творчості та роздумів.

Необхідно не лише забезпечити «емоційний» переклад, а окреслити та передати семантичне наповнення конструкцій. У процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу перетворюється сама структура речення. Англійська й українська мови належать до різних типів мов індоєвропейської родини, тому є розбіжність між ними як на рівні порядку слів у реченні, так і в категоріях числа, інших граматичних форм і структур.

Сучасний аудіовізуальний простір в Україні базується на запозиченій продукції, серед якої вагомі позиції належать американським продуктам. Важливе місце серед всього широко спектру творів американських авторів становлять мультиплікаційні проекти, які майже щотижня з'являються в українському кінопрокаті і заслуговують на увагу з боку фахівців в усіх сферах комунікації, адже такі продукти потрапляють як до дорослого населення, так і до дітей, які знаходяться на стадії формування мовного тезаурусу, моральних та естетичних принципів та комунікаційних традицій. Будь-яке спотворення первинного продукту може викликати не тільки подальший збій у комунікації, а й призвести до докорінної зміни дитячого світогляду.

Ключові слова: дубляж, еквівалентність перекладу, аудіовізуальний простір, мультиплікаційні проекти, антропоніми.

Постановка проблеми. Одна з ключових проблем перекладу – це переклад власних назв, які є вмістилищем інформації, що сприяє відтворенню атмосфери продукту, культури, побуту та реалій країни-виробника. Як найбільш репрезентативні щодо визначення лінгвокультурних складників семантики представлено імена, зафіксовані в різножанрових фольклорних творах, календарно-побутовій обрядовості, текстах релігійного характеру, а також імена й прізвища, значення твірних основ яких пов'язані з назвами традиційних промислів і ремесел, різних видів майстерності, що віддавна популярні в певній країні. До складу культурологічно значущих антропонімів входять також одиничні імена, відомі широкому загалу, з якими пов'язаний значний обсяг інтелектуальної інформації; в різних контекстах такі оніми набувають нових значеннєвих нюансів, стають елементами етнонаціональної картини світу [1].

Мультиплікаційний фільм «Тачки» має історичне значення в практиці перекладу аудіовізуальних творів в Україні: це був перший повнометражний мультфільм, перекладений на українську мову. Автор перекладу, Олекса Негребський, зробив справжній прорив в перекладацькій діяльності, адже показав світові, що Україна також може професійно опрацювати останні новинки кіно.

Переклад виконано на високому рівні, проте є і низка недоліків, серед яких – недоцільний переклад антропонімів.

Варто простежити походження імен наступних героїв, щоб створити адекватний переклад і перенести їх в українську мову без втрати будь-якого зі складників первинного повідомлення.

У першій частині твору ми зустрічаємо двох коментаторів перегонів – Bob Cutlass та Darrell Cartrip, які у вищезгаданому перекладі представляються як Боб Картер та Дарелл Кардан. Тут слід дослідити походження оригінальних імен коментаторів: Cutlass – це марка автомобіля 1961–1999 рр. Випуску [2]. До цієї марки і належав перший коментатор. Прізвище Cartrip утворено з двох слів – «car» та «trip», що означає «подорож автомобілем». Якщо поглибитися у дослідження характеру персонажу, то можна визначити, що він власним ходом подорожував від одного місця змагань до іншого, і, як сам каже, «намотав не одну сотню кілометрів».

Зважаючи на походження імен коментаторів, переклад пана Олекси не зовсім доцільний. У цьому перекладі використовується автомобільна термінологія, яка цільовій аудиторії мультфільму, тобто 10–12 років, буде просто не зрозуміла. Кардан (карданний вал) в автомобілі служить для передачі крутильного моменту між валами, а картер – нижня частина двигуна.

Прикладом вдалого перекладу антропоніма у «Тачках» може слугувати переклад власної назви Snot Rod [3], що дослівно перекладається як «сопливий стержень», а у перекладі Негребецького звучить як «Шмаркач». Суть імені полягає в тому, що персонаж страждає на хронічний нежить і щоразу як чає – впорскує рідкий азот у двигун, що призводило до викиду снопів полум'я і прискорення руху. Через часту повторюваність чхання і спроби героя втримати позив, варіант «Шмаркач» є дуже вдалим.

Також слід згадати буксирний автомобіль «Сирник» або «Tow Mater» в оригіналі. «Tow» означає «буксир», а «Mater» це ім'я цього буксира. За оригінальною версією, коли він представлявся головному героєві, він відкинув першу частину, тобто «буксир» і представився просто – Метр. У перекладі Негребельного частина «Mater» не використовується взагалі, проте момент з «відкиданням» все ж таки присутній. Як результат цього перетворення: «буксирник» без перших трьох літер – Сирник. Це вдало передало комедійність персонажу і майже ототожнило значення перекладу до оригіналу [4].

Таким чином, з'ясування походження антропонімів призводить до знання закодованого змісту імені.

Наступний момент вийшов з одного боку дуже яскравим, а з іншого – трохи нелогічним.

Оригінал: «I don't believe what I'm watching, Bob».

Переклад: «Я не вірю власним фарам, Боб».

В оригіналі коментатор говорить, що вони «не вірять власним очам». В нашому дубляжі вирішили зробити цікавіше і переклали цей момент як «я не вірю власним фарам». З одного боку – це оригінально, але з іншого – в цьому немає сенсу, оскільки очі героїв фільму не знаходяться на фарах, а на лобовому склі.

Попри це перекладачі були дуже послідовні і локалізували аналогічний момент відповідно.

Оригінал: «Guys, you're here! I can't believe this!».

Переклад: «Народ, приїхали! Наклейкам своїм не вірю!».

Маквін не має фар, адже він гоночний автомобіль замість цього в нього наклейки. Саме тому він говорить про наклейки. Це нам демонструє, що українські перекладачі «Тачок» звертали увагу на деталі.

До речі, перекладачі декілька разів використовували локальні приколи для українців:

Оригінал: «You know, I once knew this girl Doreen. Good-lookin' girl. Looked like a Jaguar, only she was a truck».

Переклад: «Якось я знав Одну таку Галю. Гарна була. Ну як лєксує тільки з кузовом».

Ім'я Дорін змінили на знайоме нам Галя, та ще й марку Ягуар замінили, мабуть, більш відомим Лєксусом.

Або ще такий варіант:

Оригінал: «I'm happier than a tornado in a trailer park!».

Переклад: «Я щасливий, як Юрій Гагарін!».

Англійську ідіому прибрали, а натомість використали прикол з Гагаріним. Торнадо в трейлерному парку уявляється, як щось надзвичайно активне і руйнівне, але в контексті фрази це

порівняння підкреслює щастя пресонажа. В українському перекладі збережено сенс, але метафора змінена. Юрій Гагарін – це символ радості і гордості, особливо в контексті його першого польоту в космос. Для української аудиторії фраза стає більш зрозумілою та близькою завдяки використанню відомої історичної постаті.

В наступному моменті замінили Френка на Валеру:

Оригінал: «When I say go, we go. But don't let Frank catch you. Go!».

Переклад: «Якщо скажу «давай – ідем. Та так, щоб Валера не вловив. Давай!».

В українському дубляжі розуміли, що такий варіант значно більше подобатиметься цільовій аудиторії, так само, як і зміна імені Дорін на Галя. Ім'я Френк може бути типовим для англійського середовища, тому воно природно звучить для американської або британської аудиторії. Валера є типовим українським іменем, що робить фразу більш зрозумілою та природною для дітей.

Цікаво в українському дубляжі переклали такі моменти:

Оригінал: «Get your antenna balls here!».

Переклад: «Смажені антени, солідол!».

Перекладач, схоже, додав елементи абсурдного гумору, створюючи фразу, яка звучить комічно, але не має жодного відношення до оригінальної ситуації. Таким чином, переклад «Get your antenna balls here!» як «Смажені антени, солідол!» є радикально вільною інтерпретацією, яка значно відрізняється від оригінального змісту. Такий переклад не зберігає початковий сенс і функцію фрази, перетворюючи її на абсурдний жарт, що може бути зрозумілим лише у певному контексті або для досягнення комічного ефекту.

Оригінал: «– You're lookin' peaked. – He need a new coat of poly for sure!».

Переклад: «– Що, радіатор закипів? – Та ні, йому треба нову поліровку!».

Використання таких виразів, як «радіатор закипів» та «нова поліровка», додає українського колориту та робить фразу ближчою до української аудиторії.

Оригінал: «Tickets to this place are hotter than a black leather seat on a hot summer day!».

Переклад: «Квитки на перегони розліталися, мов гравій з-під коліс!».

Ще один момент, де зберегли суть, адже в обох випадках говориться про автомобілі та їхні частини, і чудово інтерпретували оригінальне речення.

Слід сказати, що декілька разів когось називали «гарячою штучкою», але в дубляжі це прибрали:

Оригінал: «Yellow, baby. You smockin' hot!».

Переклад: «Жовта фарба, мм. Упасти можна!».

Досить непогано адаптували оригінальний жарт та ще й додали спочатку французькі слова вуста сирника, ніби він француз:

Оригінал: «Good evening! My name is Mater and I'll be your waiter. Mater the waiter. That's funny right there.»

Переклад: «Бонжур! Я – буксирник. Хто хоче сирник? Буксирник-сирник, ха-ха...».

Оригінальний текст використовує гру слів на основі співзвучності "Mater" і "waiter", що в перекладі важко передати через різні мови. Переклад же зосереджується на іншій грі слів, використовуючи "буксирник" і "сирник", які не мають відно-

шення до оригінального контексту, але створюють свій власний гумористичний ефект.

Висновки. Мультфільм «Тачки» був одним з перших повнометражних творів, повністю дубльованих українською. Відтоді наш дубляж вийшов на новий рівень, і він продовжує розвиватися. Дослідження специфічних ознак антропонімів здійснюється з метою систематизації власних імен як лінгвокультурних одиниць, більш детального опису й удосконалення їх класифікаційних характеристик, а також для уточнення наявних та вироблення нових підходів до аналізу семантико-стилістичних ресурсів двох чи більше мов.

Розгляд сфери кіноперекладу є порівняно нещодавними, адже проводяться останні два десятиріччя. В Україні кінопереклад, зокрема, дублювання, є малодослідженим та висвітлюється зазвичай лише у статтях. Комплементарного дослідження дублювання як виду кіноперекладу в Україні не було проведено, тому мета цього дослідження полягає у проведенні аналізу етапів та видів дублювання, класифікації дублювання за формою презентації тексту оригіналу та перекладу, та дослідженні проблематичних аспектів дублювання як виду кіноперекладу, які характерні для України на даному історичному етапі.

Дублювання – це особлива техніка запису, яка дозволяє замінити звукову доріжку фільму із записом діалогу мовою перекладу, так і один з видів. Особливість дубляжу як виду перекладу полягає в необхідності підготовки адекватного тексту на мову перекладу, який забезпечує досягнення синхронізму складової артикуляції акторів з відеорядом при одночасному дотриманні темпу мовлення та тривалості окремих реплік.

Наш переклад, а саме використання різних слів та моментів, притаманних людя, які живуть на території України, безперечно, роблять мультиплікаційні фільми солов'їною унікальними.

Література:

1. Петрова Л. П., Скразловська І. А. Антропоніми як лінгвокультурне явище. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 10, 2021 р. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/10_2021/16.pdf
2. Oldsmobile Cutlass. Retrived from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Oldsmobile_Cutlass
3. Definition of 'snot'. Retrived from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/snot>
4. Б. Возний. Особливості перекладу власних назв українською мовою в аудіовізуальних творах. Київ, Україна. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2516>

Novak D., Albota S. Features of the Ukrainian dubbing of the cartoon by John Lasseter and Joe Ranft "Cars"

Summary. The article examines and analyzes the peculiarities of the Ukrainian dubbing of John Lasseter and Joe Ranft's cartoon "Cars" ("Cars", 2006). The translation of interlingual realities is one of the most difficult sections of translation studies, since many words and phrases denote objects, concepts, phenomena that do not have direct equivalents in the language of translation. Therefore, the activity of the translator should be aimed at overcoming the linguistic-ethnic barrier, so that the native speakers of the target language understand the intricacies of the culture and national psychology of the representatives of the source language.

Important for the translation analysis of the work is the artistic detail in the translated finished text, the semantic and authorial content. For a full-fledged study of a cartoon product from the linguistic point of view, a translator must have the knowledge and insight to understand the main message of the work. Thus, it should be noted that the translation of audiovisual works is similar to the translation of fiction and aims to convey not only the adequacy of the vocabulary and plot, but also the unique author's style. The specifics of this animated film in the original language are bright descriptions, expressions and examples. It is important to be able to preserve this brightness and give the reader the same reason for creativity and reflection.

It is necessary not only to provide an "emotional" translation, but to outline and convey the semantic content of the constructions. In the process of translation, the very structure of the sentence is transformed according to the norms of the target language. English and Ukrainian languages belong to different types of languages of the Indo-European family, therefore there is a discrepancy between them both at the level of word order in a sentence and in the categories of number, other grammatical forms and structures.

The modern audiovisual space in Ukraine is based on borrowed products, among which important positions belong to American products. An important place among the wide range of works by American authors is occupied by animated projects that appear almost every week in Ukrainian cinema and deserve the attention of specialists in all fields of communication, because such products reach both the adult population and children who are at the stage of formation of language thesaurus, moral and aesthetic principles and communication traditions. Any distortion of the primary product can cause not only a further failure in communication, but also lead to a fundamental change in the child's worldview.

Key words: dubbing, translation equivalence, audiovisual space, animation projects, anthroponyms.

*Панасенко Є. О.,**доктор філософії,**старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету*

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Рекомендоване дослідження присвячено вирішенню проблеми переорієнтації у свідомості українського суспільства із пострадянського, колоніального дискурсу до євроінтеграційного і глобалізаційного дискурсу. Україна тривалий час перебувала на роздоріжжі між двома цивілізаційними світами: авторитарним і демократичним. Російська агресія пришвидшила трансформаційні процеси в нашому суспільстві, збільшивши цивілізаційний розрив між Україною та державою-агресором і остаточно розвернула Україну в бік демократичного світу.

Таке геополітичне становище актуалізує питання здійснення ефективної комунікації між Україною із євроінтеграційними і євроатлантичними структурами. Наше дослідження розглядає лінгвістичний вектор розвитку українського суспільства у контексті таких суспільно-політичних і економічних процесів. Було проаналізовано вплив євроінтеграційних кроків на мовну ситуацію в Україні. Зазначена розвідка описує виклики і можливості, які виникають перед нашою країною в умовах інтеграції. Наведено численні аргументи необхідності здійснення ряду освітніх і суспільних реформ з метою опанування іноземних мов, зокрема англійської мови. Дослідження засвідчує незворотність цивілізаційного вибору українського суспільства, а, отже, ревізія іншомовної освіти неминуха. У кінці дослідження автор пропонує кроки, що необхідно здійснити для досягнення мети – поліпшити насамперед англійську компетентність громадян України. Необхідні докорінні зміни у підходах до викладання іноземних мов не лише у сфері освіти, а й зміни у суспільному й політичному дискурсі щодо переосмислення іншомовної компетентності українців. Лише такі заходи уможливають здійснення безбар'єрного спілкування українського суспільства із європейськими і безпековими євроатлантичними структурами.

Стаття пропонує низку рекомендацій щодо уніфікації освітнього процесу в Україні у контексті здобуття іншомовної компетентності. Зокрема, запропоновано введення єдиної програми щодо опанування англійської мови та інших мов міжнародної комунікації, створення публічної платформи популяризації англійської мови, підвищення рівня комунікації із закордонними структурами для обміну досвідом та запозичення навчальних технологій.

Ключові слова: мова, мовна політика, іншомовна компетентність, суспільство, євроінтеграція, глобалізація.

Постановка проблеми. В умовах сучасного світу, окресленим стрімким розвитком технологій та глобалізаційними процесами, все чіткіше вимальовується проблема комунікації на міжнародній арені. Україна як держава і українське громадянське суспільство вже давно стали активними учасниками євроінтеграційних процесів. Наша країна зазнає не лише економічних і політичних змін, а й культурних і мовних трансформацій, пере-

орієнтації із постколоніального мислення суспільства на новий глобалізаційний рівень. Особливо це стало актуально у річичі повномасштабного вторгнення РФ, що вплинуло на міграційні процеси і змінило вектор мислення значної кількості українців, які ще більше стали підтримувати зближення України із європейськими і євроатлантичними безпековими структурами.

Спільною тканиною, яка уможливує зшивання цього безпекового простору є демократичні цінності, а ефективна міжнародна комунікація у цьому просторі визначається міжнародною мовою, якою є англійська. В умовах постійних змін, викликів, і загрози з боку держави-агресора, які стоять перед Україною та її суспільством на дорозі інтеграції до європейського і світового співтовариства, знання англійської мови стає необхідністю не лише для особистісного розвитку, а й для успішного функціонування громадян у різних сферах життя.

Огляд літератури. У ході проведення наукової розвідки було опрацьовано значну джерельну базу, яку складають численні статистичні дані, наукові розвідки, вивчено нормативно-правові документи ЄС і України, здійснено огляд освітніх платформ.

Мета наукової розвідки – запропонувати механізми поліпшення здійснення іншомовної комунікації між українським суспільством та країнами європейського і євроатлантичного простору.

Виклад основного матеріалу. Одне із завдань перед Україною – підвищувати рівень володіння іноземними мовами, зокрема рівень володіння англійською мовою як мовою міжнародного спілкування. Для реалізації цього завдання потрібно звернутися до європейського досвіду опанування іноземних мов. Попри ситуацію, коли європейці у молодшому віці вчать першу іноземну мову, вивчення другої іноземної мови не має успіхів. Дж. В. Джеффри та К. Ван Бойнінген зазначають, що принциповою відмінністю між підходами до мовної освіти в ЄС та США є ступінь включення декількох мов до освітніх результатів. Політика США не робить акцент на розвитку інших мов, крім англійської, незважаючи на посилення глобалізації [1]. Освітня система «рідна мова плюс дві іноземні» розвивається в ряді європейських країн у ході реформування дошкільної та початкової освіти. Загальноєвропейське тестування дітей віком до 16 років на знання найпоширеніших мов ЄС є показником мовної компетентності, завдяки контролю за виконанням мовної політики ЄС. Згідно з дослідженням, проведеним Європейською мережею журналістики даних у 2016 році серед громадян 28 країн ЄС, 34% володіють лише однією іноземною мовою, 34% взагалі не володіють жодною іноземною мовою, 21% розмовляють двома іноземними мовами, а 8% знають три і більше мов [2].

Варто звернутися до даних щодо викладання кількості іноземних мов у країнах-членах ЄС. В Естонії 45% – одна мова, 33% – дві мови, 22% – взагалі не вивчають. У Хорватії 81% – одна мова, 19% – дві мови. У Латвії – 59% – одна мова, 15% – дві мови, 26% – взагалі не вивчають. У Фінляндії – 55% – одна мова, 13% – дві мови, 31% – не вивчають. У Польщі – 87% – одна мова, 11% – дві мови, 2% – не вивчають. У Словаччині – 80% – одна мова, 6% – дві мови, 14% – жодної. В Угорщині – 58% – одна мова, 1% – дві мови, 41% – не вивчають. Румунія – 82% – одна мова, 1% – дві мови, 17% – не вивчають. Болгарія – 82% – одна мова, 1% – дві мови, 17% – жодної. Чехія – 72% – одна мова, 1% – дві мови, 27% – не вивчають [3].

І. Лопушинський і О. Ковнір також зауважують, що наразі в Україні назріла потреба в опануванні принаймні двох іноземних мов поряд із державною мовою, враховуючи європейський вектор розвитку, який обрала Україна. Науковці наполягають на двокомпонентній освіті щодо вивчення мов: національний і європейський компонент [4], що є цілком виправдано, зважаючи на сьогочасні світові тенденції.

Дослідження «EF EPI. EF English Proficiency Index» показує, що у 2020 році найвищий рівень володіння англійською мовою мають нідерландці. Друге і третє місце посідають Данія та Фінляндія. Україна у цьому рейтинзі посідає 44 місце з позначкою «середній рівень». Більшість європейських країн, таких як Польща, Чехія, Хорватія, Болгарія, Сербія, Словаччина, Естонія, Литва, Латвія мають посідають місця із позначкою «високий рівень». Дослідження за попередні роки показує, що Україна посідала сорокові сходинки серед країн з низьким ступенем [5], що «вирізає» її від англійськомовного комунікативного простору й унеможливило ефективну комунікацію у спільному європейському і євроатлантичному просторі [6].

У контексті процесу глобалізації, проєкт Закону «Про застосування англійської мови в Україні» ще раз підкреслює тезу про незворотність європейського та євроатлантичного вибору українців, а також прагнення до прискорення української інтеграції до європейського спільного простору [7].

Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов Go Global 2015 року зазначає, що вивчення іноземних мов є одним з ключових пріоритетів внутрішньої політики ЄС, Україна визначила пріоритет зовнішньоекономічної політики, підписавши Угоду про Асоціацію із ЄС у 2014 році. Програма визначає знання мов як інструмент невідворотності приєднання країни до ділового, освітнього, наукового та культурного простору країн європейської спільноти [8].

Аналіз системи освіти загалом демонструє, що сьогодні майже всі країни-члени ЄС запроваджують більш широкий спектр мов у систему освіти, починаючи з раннього віку і включаючи освіту для дорослих, наголошуючи на вирішальному значенні плюрилінгвальних навичок у збільшенні можливості щодо працевлаштування, вони також є необхідною умовою для подальшої мобільності – такої думки дотримується Н. Петриченко [9].

Інститути післядипломної освіти пропонують свої послуги щодо удосконалення рівня володіння іноземними мовами. Для охочих опанувати англійську мову чи будь-яку іншу іноземну мову існує низка організацій. Постійно діють курси з англійської мови для дорослих, також наявні безкоштовні онлайн курси MOOCs. Курси MOOC доступні на платформі FutureLearn – соціальна платформа для навчання у Великій

Британії [10]. Також існує International Language Centre – перший в Україні міжнародний центр якісного та результативного навчання англійської мови, що розташований у Києві, пропонує курси для різних вікових категорій [11]. В мережі маємо добірку сайтів для дистанційного опанування англійської мови. Зокрема, редакція сайту Освіта.ua надає інформацію про такі курси: Дистанційний курс англійської мови для початківців, Дистанційний курс англійської мови для середнього рівня, Дистанційний курс «Ділова англійська мова», Дистанційний курс англійської мови для вищого рівня, Дистанційний курс англійської мови для дітей [12]. Також є перелік безкоштовних ресурсів для опанування англійської, зокрема BBC Learning English, що надає змогу вивчати англійську від рівня нижче середнього; Livemocha – мережа, яка допомагає не опановувати мову шляхом комунікації із іншими учнями; Bussu – багато занять для лексики, фонетики, тощо; LinguaLeo – бібліотека відео, аудіо, текстів, дає змогу вести власний словник, тематичні уроки, тощо; Duolingo надає багато уроків; ESLPod – пропонує уроки живої американської; Engvid містить відеоуроки англійської; Exam English стане в пригоді для тих, хто готується до складання міжнародних іспитів [13].

У 2019 році Міністерство освіти і науки України розробило та схвалило на засідання Колегії МОН Концепцію розвитку англійської мови в університетах. Ця концепція передбачає організацію мовних курсів та інтенсивів, володіння англійською мовою на рівні не менш як B1 стане обов'язковою умовою для вступу, B2 – для випуску, частину профільних дисциплін пропонують зробити англійськомовними та проводити регулярні зрізи знань [14]. Необхідно окремо запровадження Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR) [15]. Цільовий рівень володіння англійською мовою серед випускників шкіл відповідно до навчальних програм з іноземних мов [16] становить не нижче B1, але у реаліях більшість випускників навчальних закладів не досягає зазначеного рівня. Таким чином, до закладів вищої освіти потрапляють студенти з різним рівнем володіння англійською мовою. У такому разі слабші студенти не можуть набути необхідного рівня мовної підготовки, вони стикаються зі складнощами під час послугування англійськомовними ресурсами, це також створює обмеження для міжнародної академічної мобільності, унеможливило вивчення фахових дисциплін англійською мовою. Водночас, сильніші студенти, через змішаний рівень мовної компетентності студентів і орієнтацію викладання на слабшого студента, втрачають власний рівень володіння англійською мовою і під час закінчення вищого навчального закладу мають рівень нижчий, порівняно із рівнем під час вступу. Усунення цих проблем потребує рівня мовної компетентності серед студентів не нижче B1 [17]. Доцільно пояснити ситуацію із дублюванням, про що йшлося у законопроекті «Про застосування англійської мови в Україні», де урядовці зазначили, що споживання англійськомовного контенту сприятиме вивченню англійської мови. Така ситуація не змінить реальності і не наведе українців до опанування іноземної мови, а радше викличе несприйняття [18].

У часи до повномасштабного вторгнення, коли опитування було більш репрезентативним, у квітні 2021 року було проведено власне емпіричне дослідження щодо мовних настроїв, які панують в українському суспільстві. У ході дослідження було опитано 677 респондентів, віком від 18 років. Вікова вибірка є такою: від 18 до 30 років – 14,5%, від 30 до 40 років – 29,4%,

від 40 до 50 років маємо 27,3%, від 50 років до 60 маємо 15,7%. За регіональною диференціацією захід складає 35,3%, центр і північ – 30,2%. південь і схід складають 34,6% [19]. У ході цього дослідження було поставлено ряд запитань, які стосуються зазначеної проблематики. Зокрема, 70,5% респондентів підтримують вступ України до Європейського Союзу. 15,7% не бажають, і 13,9% не визначились. Щодо питання про Радянський Союз маємо такі результати: 21,6% мають нейтральне ставлення, 11,7% – позитивне, 5% мають дуже позитивне ставлення. 9% респондентів не можуть відповісти. 26,4% сприймають його негативно, 26,3% – дуже негативно. Таким чином, серед симпатиків і антипатиків радянського Союзу співвідношення склалося: 16,7% респондентів позитивно оцінюють, 52,7% респондентів – негативно. Такі дані свідчать, що більшість громадян України вже зробили свій вибір на користь європейського цивілізаційного простору, і не озираються на Радянську спадщину. Це ж дослідження 2021 року показує, що між українською і російською більшість респондентів обрало українську – 78,3%, решта – 21,7% обрала російську. Якщо обирати між польською та російською як протиставлення, то польській 47,4% респондентів надало перевагу, а російській – 52,6%. Ставлення громадян до Закону про мову має такий вигляд: 66% сприймають його позитивно, 9,9% – нейтрально, 16,8% сприймають його негативно. Для 7,2% респондентів було складно відповісти [19].

Таким чином, спостерігається висока потреба у вивченні українцями іноземних мов, більшість українців взагалі не володіють другою іноземною мовою, при цьому більше 60% схвалюють вивчення двох іноземних мов і майже половина опитаних за певний офіційний статус англійської мови як мови міжнародної комунікації. Отже, на основі цього дослідження, яке звісно не є репрезентативним і не може глибинно проілюструвати ситуацію, але показує на основі певних маркерних запитань настрої суспільства [17]. На сьогодні такі опитування мали б інший вислід, але, враховуючи контекст повномасштабного вторгнення і зміну демографічного тла в країні, для більш об'єктивної картини варто дочекатися закінчення бойових дій.

Висновки та пропозиції. Попри всі складнощі переформування українського суспільства і свідомості, питання іншомовної комунікації має бути одним із пріоритетів у системі формування практико-орієнтованих компетентностей фахівців різноманітних галузей в Україні.

Було встановлено, що міжмовна комунікація у контексті євроінтеграції є ключем до ефективної взаємодії України й українського суспільства із закордонними політичними, економічними і безпековими структурами. Взаємодія з іншими країнами потребує активного вивчення мов.

На основі здійсненого аналізу джерел і вивчення досвіду за кордоном пропонуємо ряд пропозицій.

1. Розробити єдину уніфіковану програму щодо опанування англійської мови та інших мов міжнародної комунікації, яка враховуватиме обов'язкове вивчення двох іноземних мов у середніх навчальних закладах – англійська + інша іноземна мова, зокрема взяти до уваги Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти.

2. Створити та затвердити єдині навчальні програми з іноземних мов для інтенсивної підготовки студентів немовних спеціальностей, окремо розробити професійно-орієнтований курс іноземної мови із урахуванням спеціалізації студентів.

3. Запровадити оцінювання якості іншомовної підготовки, зокрема розробити наскрізне тестування для учнів, абітурієнтів та студентів метою якого є виявлення позитивної динаміки результатів навчання.

4. Створити публічну платформу популяризації англійської мови. Налагоджувати комунікацію із закордонними структурами для обміну досвідом та запозичення навчальних і комунікативних технологій [17].

Заходи, що запропоновані у дослідженні, не є доконечними і досконалими. Вони не висчерпують всієї глибини наявної проблеми, автор лише викладає власне бачення вирішення питання переосмислення ролі іноземних мов, зокрема англійської, у контексті трансформацій українського суспільства і євроінтеграційних процесів [20].

Література:

1. Esther Gutierrez Eugenio, Nick Saville. Policy review: The role of assessment in European language policy – a historical overview. URL: <http://meits.org/policy-paper/the-role-of-assessment-in-european-language-policy-ahistorical-overview> (Дата звернення: квітень 2024 року)
2. Foreign language skills statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Foreign_language_skills_statistics#Analysis_of_those_knowing_one_or_more_foreign_languages (Дата звернення: квітень 2024 року)
3. Pupils by education level and number of modern foreign languages studied – absolute numbers and % of pupils by number of languages studied. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_ (Дата звернення: квітень 2024 року)
4. Лопушинський І.П., Ковнір О.І. State Language Policy in Education of Modern Ukraine Under Perspective European Integration. *Наука і освіта*: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. 2018. URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2018-2-doc/2018-2-st10> (Дата звернення: квітень 2024 року)
5. The world's largest ranking of countries and regions by English skills. URL: <https://www.ef.com/wwen/epi/> (Дата звернення: квітень 2024 року)
6. Панасенко Є.О. Англійська мова як lingua franca та її роль у сучасних світових політико-економічних процесах. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. № 3 (67). С. 96-103. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/20.pdf doi: <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-3-18> (Дата звернення: квітень 2024 року)
7. Проект Закону «Про застосування англійської мови в Україні». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201> (Дата звернення: квітень 2024 року)
8. Go Global. Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов. URL: <http://www.imzo.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/11/Natsionalna-programa-vivchennya-ta-popularizatsiyiinozemnih-mov-dopovidach-Pavlo-Hobzey.pdf> (Дата звернення: квітень 2024 року)
9. Петриченко Н. Європейський досвід впровадження плурілінгвізму в систему освіти. *Новопарадигма*. 2017. Вип. 132. С. 52-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nora_2017_132_8 (Дата звернення: квітень 2024 року)
10. Що таке MOOC і як це працює? Британська Рада. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/english/mooc> (Дата звернення: квітень 2024 року)
11. International Language Centre. URL: <https://ilc.org.ua/adults> (Дата звернення: квітень 2024 року)
12. Дистанційні курси англійської мови для дорослих та дітей. Інформаційний портал Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/languages/distance/> (Дата звернення: квітень 2024 року)

13. 10 безкоштовних ресурсів для вивчення англійської мови. Інформаційний портал Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/languages/46386/> (Дата звернення: квітень 2024 року)
14. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-v-universitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnih-disciplininozemnoyu-ta-movni-skriningi> (Дата звернення: квітень 2024 року)
15. The CEFR Levels. URL: <https://www.coe.int/en/web/commoneuropean-framework-reference-languages/level-descriptions> (Дата звернення: квітень 2024 року)
16. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (Дата звернення: квітень 2024 року)
17. Панасенко Є.О. Формування та реалізація стратегії мультилінгвізму для публічного врядування сучасної України. – Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Публічне управління та адміністрування». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021.
18. Панасенко Є.О. Аналіз політики мовного ринку України в контексті антимонопольного регулювання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського, 2023. Том 34 (73) № 3. С. 73-78. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/12.pdf doi: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.3/12>
19. Мовні настрої в Україні. URL: https://docs.google.com/forms/d/1WWYIHtA2z248h_ymnqX-zJc_CMmqky653H2GQLvyZQA/edit#responses (Дата звернення: квітень 2024 року)
20. Панасенко Є.О. Мультилінгвізм як євроінтеграційний і глобалізаційний чинник в умовах сучасної України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського, 2019. Том 30(69) № 4. С. 98-105. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/20.pdf doi: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/18>

Panasenko Ye. Linguistic direction of the Ukrainian society development in the context of the Euro-integrational processes

Summary. The recommended study is dedicated to solving the problem of reorientation in the consciousness of the Ukrainian society from the post-Soviet, colonial discourse to the European integration and globalization discourse. Ukraine has been at the crossroads for a long time between two civilizational worlds: authoritarian and democratic. The Russian aggression accelerated the transformational processes in our society, widening the civilizational gap between Ukraine and the aggressor state and finally turned Ukraine towards the democratic world.

Such a geopolitical situation makes relevant the issue of the effective communication between Ukraine and the European integration and the Euro-Atlantic structures. Our study examines the linguistic vector of the development of Ukrainian society in the context of such socio-political and economic processes. This research describes the challenges and opportunities that our country faces in terms of the integration. Numerous arguments are supplied for the need to carry out a number of educational and social reforms with the aim of mastering foreign languages, in particular English. The study proves the irreversibility of the civilizational choice of the Ukrainian society, and therefore, the revision of foreign language education is inevitable. At the end of the study, the author suggests the steps that are to be taken to achieve the goal of improving, first of all, the English-speaking competence of Ukrainian citizens. Fundamental changes in approaches to teaching foreign languages are necessary not only in the field of education, but also changes in the social and political discourse regarding the rethinking of foreign language competence of Ukrainians.

The article proposes a number of proposals regarding the unification of the educational process in Ukraine in the context of acquiring foreign language competence. In particular, it is proposed to create a single program for mastering English and other languages of international communication, to create a public platform for the promotion of the English language, to increase the level of communication with foreign structures for the exchange of experience and the borrowing of educational technologies.

Key words: language, language policy, foreign language competence, society, European integration, globalization.

Сінна Л. Ю.,

*доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМИ ТОВАРІВ ДИТЯЧОГО ВЖИТКУ

Анотація. Дослідження питань реклами, особливо у контексті товарів для дітей, має велике значення для сучасного суспільства з ряду причин.

По-перше, реклама є ключовим інструментом впливу на споживачів, особливо на дітей, які ще не мають відповідного рівня критичного мислення. Рекламні повідомлення можуть формувати уявлення, цінності та попит на товари у дітей, що може вплинути на їхнє споживче поведінку в майбутньому. По-друге, дослідження питань реклами товарів для дітей допомагає розуміти, як реклама може впливати на здоров'я та поведінку дітей. По-третє, у світі, насиченому рекламою, важливо розуміти, як вона працює, щоб забезпечити належний рівень захисту споживачів, особливо дітей, від потенційно шкідливого впливу реклами. Дослідження реклами товарів для дітей дозволяє виявити ефективні стратегії та механізми регулювання реклами, які можуть забезпечити захист інтересів дітей.

Метою статті було виявлення лінгвістичних особливостей реклами англійської мови, що спрямована на пошуку товарів дитячого вжитку. У роботі розглянуті поняття реклами та рекламування, виокремлено науковців, які займалися висвітленням цього питання як за кордоном, так і в Україні. Окремим пунктом дослідження є виокремлена класифікація рекламних текстів за товарами дитячого вжитку за моделлю Капінус Л. В., яка дозволяє надати детальні характеристики реклами за 17 ознаками. У статті було виділено 5 основних категорій рекламних текстів дитячого вжитку, а саме засоби для догляду за дітьми (підгузки та дитяча косметика), дитяче харчування, одяг, іграшки та дитячі меблі/техніка. Виокремлені та наведені приклади реклами з кожної зазначеної категорії, а також проведений аналіз мовних засобів, які є характерними для кожної з них. Цей аналіз допомагає зрозуміти специфіку та особливості англійської реклами товарів для дітей, включаючи тон, стиль та вживання мовних засобів залежно від конкретного виду товару та цільової аудиторії.

Висновки статті дають читачам унікальний уявлення про те, як англійська реклама впливає на споживачів дитячих товарів та які мовні засоби використовуються в англійській рекламі для залучення уваги та стимулювання продажів у цьому сегменті ринку.

Ключові слова: реклама, цільова аудиторія, дитячі товари, мовні засоби, споживач, переконання.

Постановка проблеми. В сучасному світі реклама стала невід'ємною частиною життя, відіграючи ключову роль у формуванні споживачьких уподобань та поведінки. Особливий інтерес викликає реклама товарів дитячого вжитку, адже вона спрямована на специфічну аудиторію, що включає не тільки дітей, а й їхніх батьків. Англійська реклама товарів дитячого вжитку, зокрема, має свої унікальні риси, які обумовлені культурними, лінгвістичними та психологічними особливостями. Важливість

цього дослідження зумовлена тим, що розуміння специфіки такої реклами може сприяти розробці більш ефективних маркетингових стратегій, що, у свою чергу, забезпечить кращу комунікацію з цільовою аудиторією та збільшення продажів.

Актуальність теми також зумовлена глобалізацією, яка сприяє поширенню англійської реклами у всьому світі та закріпленню англійської мови як домінуючої в міжнародній комунікації. Саме тому розуміння особливостей англійської реклами товарів дитячого вжитку має не тільки наукове, а й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень. З давніх часів рекламу розглядають як важливий комунікативний ресурс, підкреслюючи її важливу роль і місце в суспільстві. Поняття реклами переважно досліджувалося в працях учених – економістів і соціологів. Зокрема, це праці закордонних дослідників таких як Вільям Дайер [1], Керолайн Кнор [2] та ін. Проблеми рекламної діяльності досліджувались також вітчизняними науковцями: О. І. Вікарчук [3], М. Г. Житарюк [4], Заря С. В. [5], Обрицько Б. А. [6] та ін.

Метою розвідки є виявлення лінгвістичних особливостей англійської реклами товарів дитячого вжитку.

Виклад основного матеріалу. Реклама є складним і багатограним феноменом, що привертає увагу науковців з різних дисциплін. Кожна з них досліджує рекламу, надаючи їй різні визначення та інтерпретації відповідно до своїх методологічних підходів і цілей.

З точки зору соціології, реклама виконує функцію соціалізації, формуючи споживчі цінності, норми та установки. Психологи зосереджуються на впливі реклами на індивідуальну свідомість і поведінку. Вони досліджують, як рекламні повідомлення впливають на емоції, мотивацію, пам'ять і прийняття рішень.

З економічної точки зору, реклама розглядається як інструмент ринкової конкуренції. Економісти досліджують, як реклама впливає на попит і пропозицію, ціноутворення та споживчі рішення.

Політологи вивчають рекламу як засіб політичної комунікації і пропаганди. Вони аналізують роль реклами у виборчих кампаніях, формуванні громадської думки та підтримці політичних рухів. Особливу увагу приділяється механізмам маніпуляції та впливу на електорат через рекламні повідомлення.

Філософський підхід до реклами зосереджується на етичних аспектах та питаннях значення і впливу реклами на суспільство. Філософи аналізують моральні імперативи в рекламній діяльності, питання маніпуляції свідомістю, комерціалізації культури та впливу реклами на особисту автономію і свободу вибору.

Філологи вивчають мовні та стилістичні особливості реклами. Вони аналізують текстові та візуальні компоненти рекламних повідомлень, досліджуючи використання риторичних прийомів, метафор, слоганів і символів. Філологічні

дослідження також охоплюють питання перекладу і адаптації реклами для різних культурних контекстів, а також специфіку рекламної комунікації в різних мовах.

Відповідно до законодавства України реклама – це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких осіб чи товару [7]. Обрицько Б. А. зазначає, що «реклама – це ефективний засіб поширення інформації про фірму, товар, місце і умови його продажу» [6, с. 6]. У статті «Субстанційний підхід до визначення поняття "реклама": філософсько-комунікативний аспект» реклама визначається як «комунікативна діяльність спонукального характеру, яка має на меті привернення уваги до об'єкта рекламування для взаємного обміну» [8].

Рекламування – це створення такого рекламного продукту, доведення його до потенційних покупців у такий спосіб, щоб вони зрозуміли, чим саме товар, продукт, послуга або ідея позитивно відрізняються від подібних до них, а виробник зміг перетворити цю перевагу (новацію) на капітал [9, с. 9]. Цей процес створення є живим явищем та має безліч характеристик, які повинні враховуватися для успішного впливу на цільову аудиторію.

На нашу думку, найдетальнішу класифікацію видів реклами за 17 ознаками характеристики було подано у дослідженні Капінус Л. В. [10]. Базуючись на цій класифікації, наше дослідження виявило, що реклама товарів дитячого вжитку належить до бізнесової (ознака за видом реклами), емоційної (ознака за характером емоційного впливу), м'яка (ознака за способом подання звернення), позиційна (ознака за характером взаємодії) та умовляння (ознака за цілю).

Матеріалом нашого дослідження було 30 реклам товарів дитячого вжитку, які було поділено на 5 основних груп за метою використання, а саме:

1. Засоби для догляду за дітьми (підгузки та дитяча косметика).
2. Дитяче харчування.
3. Одяг.
4. Іграшки.
5. Дитячі меблі/техніка.

Дослідження засвідчило, що враховуючи той факт, що дитина починає розуміти зміст рекламного ролика з 6–7 років, рекламодавці використовують безліч стратегій для привернення уваги батьків, апелюючи до розуму, досвіду та порад лікарів, що звертаються до дорослої аудиторії з екранів телевізорів. На противагу, для дітей старшого віку рекламодавці використовують яскраві образи, зображення, дитячі пісні, прості, запам'ятовуючі мотиви, мультиплікаційні герої, тощо. Розглянемо результати лінгвістичного аналізу вищезазначених текстів.

Для першої категорії текстів характерне використання певних лексичних одиниць, наприклад:

1. *comfort, protection, fresh, natural, soft, dry, toddler, free, softness, love, sleep, play, delicate, sensitive, gentle, enjoy, clean, scent, lather, development, safe, healthy, gentleness, family, hypoallergenic, exclusive, experience, quality.*

2. *new kind of nappy, inspired by babies, unique shape, fun graphics, natural care, baby's skin, moving baby system, first touch, premium cotton, little wonder, the tiny bubbles, no more tears, no harmful, as mild as pure water, the first day of life, baby moments, clinically tested, everyday moments.*

3. *make sure... your baby has our softest diaper, let pampers help..., the nappy for broadening horizons....*

Для другої категорії (товари дитячого харчування) характерними в рекламі є вживання таких слів та словосполучень як:

1. *chocolate, treat, egg, surprise, textures, nutrients, cereals.*
2. *organic ingredients, baby food, smooth cocoa, sweet cream, crispy wafer bites, little surprise.*
3. *as your baby develops they need...*

В категорії дитячого одягу були виявлені такі характерні слова та словосполучення:

1. *individuality, clothing, collection, style.*
2. *the right fits.*

Аналіз категорії 4 (іграшки) має такі результати:

1. *imagination, fun, to develop, to play, happiness.*
2. *first friends, real sounds, blinking eyes, baby's logic, visual and tactile skills, growing by playing.*

Категорія 5 (дитячі меблі/техніка) представлена наступним чином:

1. *comfort, elegance, light, elegant, ergonomic, soft, warm, padded, adjustable, safety, automatic*
2. *the precious times together, first days, easy to use and carry, peaceful mealtime moments, specific needs*
3. *the highchair that grows with your baby, multiple and more efficient warming options.*

У результаті аналізу рекламних текстів можна також зробити висновок, що основними лексичними особливостями реклами товарів дитячого вжитку є:

– використання термінологічної лексики:

- 1) ***Pampers pure diapers and wipes with 0% chlorine bleaching fragrance and parabens. 100% pampers protection enhanced with premium cotton.***

- 2) *I want only the most gentle and safe to touch your delicate skin. New Johnson's baby laundry detergent leaves no harmful residue unlike family detergents while cleaning stains and germs now utmost care in your skin the gentlest touch.*

– використання дієслів у формі наказового способу:

- 1) ***Make sure your baby has our softest diaper and the number one choice of hospitals. Pampers Swaddlers diapers available through size six. Pampers Swaddlers is our softest diaper, making it easy to wrap your baby in comfort and protection. Give your baby comfort and protection they'll love for even longer with Pampers Swaddlers available through size 6.***

- 2) ***Give your baby the freedom to play their way and ultra protection with our best bit Pampers Cruisers ultra. Cruisers ultra adapt at the waist legs and bottom contouring to baby's unique shape. They also have outstanding absorbency giving baby up to 12 hours of protection. They have three layers of absorbency versus only two in an ordinary diaper so they stay dry and comfortable. And cruisers ultra feature has ultra dry thin core and a unique absorb away liner that pulls wetness and mess away from baby's skin.***

– використання дієслів, що вказують як товар здатний вирішити проблеми покупця або як покупець може вирішити свої проблеми за допомогою рекламованого товару:

- 1) ***Once your baby becomes a toddler it can be hard for them to stay still let alone potty-trained luckily pampers Easy Ups training pants help make this exciting time a little easier. Pampers Easy Ups are designed to hold 25% more than the other leading training pant for added protection just in case plus they have fun graphics and underwear light designs that girls and boys will love they even***

fade when wet to help your toddler learn when they've gone potty choose the all-in-one training pant for daytime nighttime anytime pampers Easy Ups training pants.

2) *When it's time for potty training, it's time for Pampers Easy Ups training pants with outstanding leakage protection. Plus, they have fun graphics and underwear like designs that girls and boys will love. They even fade when wet to help your toddler learn when they've gone potty. Choose the all-in-one training pant for daytime, nighttime, anytime. Pampers Easy Ups training pants.*

– використання стратегії апелювання до авторитету:

1) *they're all going in the same direction but in very different ways and pampers gives all of them our driest best fitting diaper Pampers Cruisers with three-way fit they adapt at the waist legs and bottom with up to 12 hours of protection for all the freedom to move their way in Pampers Cruisers. only Pampers diapers are the number one choice of hospitals nurses and parents.*

2) *As the number one choice of hospitals Pampers Swaddlers is trusted to surround your baby in comfort and protection And when they're wrapped in its blanket-like softness and premium protection. All they feel is love From the very first touch Wishing you Love, Sleep and Play. Pampers.*

– використання дієслів, що позначають не пов'язані безпосередньо з товаром процеси:

1) *When a baby is born. So is a mother a bond is created. A father is born. Gentleness is awakened. A family comes together. Jealousy is created. And worry. Friendship are made. a conversation is started. The will to live longer. When a baby is born, life is reborn.* (реклама дитячого лосьйону для тіла).

2) *Nothing's more important than human relationships. At Humana, we built relationships through personal attention. Our agents sit down with you in person. That's how Humana helps you clearly understand your Medicare options. Humana's medicare plans even include nurses you can call 24 hours, seven days a week. We just think you deserve the same kind of personal attention you give them. Live happily ever now* (реклама дитячого харчування, присвячена бабусям).

– використання яскравих образів, метафори, епітету:

1) *When your baby feels hipp inside and out. You can feel that hipp confidence too – all thanks to the lovely organic ingredients we've been growing for over 60 years get that hipp feeling with the organic baby food company.* (використання метафори).

2) *From the moment we said our first hello I wanted to make sure you are always in safe hands Johnson's top-to-toe is as mild as pure water. that's why doctors recommended for newborn start from the first day of life. I'll always do what's right for you. Johnson's always does best for baby.*

– використання лексем з пестливим значенням:

1) *My brand-new skin is ten times more sensitive than yours mom. But somehow you just know it's best to use Johnson's baby head-to-toe, they're really gentle stuff and let's not forget the rubber ducky. You're good mom and by good I mean great.*

З вищевказаних прикладів ми можемо побачити, що ця реклама більше зорієнтована на дорослу аудиторію, використовуючи слова та словосполучення, що підкреслюють авторитет компанії, апелюють до почуттів батьків, в той час як реклама, що звертається до свого найменшого глядача, використовує прості речення та словосполучення (наприклад: *Welcome! The session of adventures begins! We add fun!*).

Також необхідно зазначити, що дитяча аудиторія більш піддатлива і розглядається як потенційний сегмент споживачів,

що має сильний вплив на батьків. Рекламні ролики, що зорієнтовані на дитячу аудиторію наповнені яскравими зображеннями, супроводжуються дитячими піснями та мелодіями, такі рекламні ролики уникають зображень злочинів та агресивної поведінки. Щодо лексичної складової такі рекламні ролики наповнені стилістично забарвленими лексемами, метафорами та епітетами. Наприклад:

1) *Okay a question for you have you been the surface of the Moon recently or have you got what it takes to be the bridge of doom, what about being a nice safe nest for endangered species and when was the last time you battled the dragon or found yourself in shark-infested waters. Kinder Surprise a treat for the imagination.*

2) *In a world of predictable traits a new hero appears. introducing kinder joy one egg two treats have smooth cocoa and sweet cream with crispy wafer bites have mystery toy new kinder joy a little surprise goes a long way.*

Грамотичний аспект в рекламі такого виду не є головним в будові речення, тому що акцент на досягненні смислового і емоційного ефекту. Але, як правило, в рекламі вживається найвищий ступінь порівняння. Наприклад:

1) *They're all going in the same direction but in very different ways and pampers gives all of them our driest best fitting diaper Pampers Cruisers with three-way fit they adapt at the waist legs and bottom with up to 12 hours of protection for all the freedom to move their way in Pampers Cruisers. only Pampers diapers are the number one choice of hospitals nurses and parents.*

2) *Some diapers are designed to swaddle your baby and others are designed to give your baby all the freedom to move when they are ready and swaddle them and set them free when you Pampers Cruisers with the new moving baby system for outstanding grip fit and wetness protection which absorbs on contact so they get the most out of every little move set your baby free with two new Pampers Cruisers.*

Також часто використовуються порівняння:

1) *You are 13 months old, your depth of vision is now well developed, it's like a new world opening up and with it comes a new kind of nappy with the dryness of our tape nappies and the comfort of underwear. its pampers easy up pants, the nappy for broadening horizons comfy dry easy up pants. inspired by babies created by pampers.*

2) *Baby Rodeo and Miss Rodeo are your child first friends! Thanks to their real sounds and blinking eyes, they stimulates their imagination; and it is very funny to feed them with the carrot! Use them when they are very young, as rocking horses, and then make your child riding around as they are more expert!*

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що реклама дитячих товарів, яка представлена 5 категоріями в нашому дослідженні, – це складне явище мовної дійсності, яке різниться за змістом і спрямованістю. Вона використовує різноманітні мовні засоби для створення привабливого іміджу товарів для потенційних споживачів (як для батьків, так і для дітей безпосередньо).

Перспективою дослідження вважаємо аналіз реклами дитячого вжитку в аспекті англо-українського перекладу.

Література:

1. Dyer G. Advertising as Communication. 1995. 140 p.
2. Knorr C. How kids can resist advertising and be smart consumers. URL: https://www.salon.com/2017/08/26/how-kids-can-resist-advertising-and-be-smart-consumers_partner/ (дата звернення: 12.05.2024).

3. Рекламний креатив [Електронний ресурс]: навчальний посібник / упоряд.: О. І. Вікарчук, О.О. Калініченко, С.М. Ніколаєнко, І.О. Пойта. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. 208 с. URL: <https://elib.chdtu.edu.ua/e-books/3714> (дата звернення: 04.05.2024).
4. Житарюк М. Г. Реклама і зв'язки з громадськістю: конспект лекцій. Вінниця, 2015. 165 с. URL: <http://przhyt.ucoz.ua/> (дата звернення: 1.05.2024).
5. Заря С. В. Художні засоби озвучування рекламних роликів. *Культура і сучасність*. 2015. № 1. С. 199-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2015_1_36 (дата звернення: 1.05.2024).
6. Обрителько Б.А. Реклама і рекламна діяльність: Курс лекцій. К.: МАУП, 2002. 240 с.
7. Про рекламу. Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.05.2024).
8. Слюсар В. М., Шкіль Л. Л., Слюсар М. В. Субстанційний підхід до визначення поняття "реклама": філософсько-комунікативний аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2021. № 2 (90). С. 103-112
9. Лук'янець Т. І. Рекламний менеджмент: навч. посібник/ К.: КНЕУ, 2003. 440 с.
10. Капінус Л. В. Класифікація реклами та її практичне значення в підвищенні ефективності управління поведінкою споживачів. *Наукові праці НУХТ*. 2010. № 35. С. 113-119. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/4813> (дата звернення: 03.05.2024).

Sinna L. Features of english-language advertising of children's goods

Summary. The study of advertising, especially in the context of products for children, is of great importance to modern society for a number of reasons.

Firstly, advertising is a key tool for influencing consumers, especially children, who do not yet have an appropriate level of critical thinking. Advertising messages can shape children's

perceptions, values and purchasing behaviour, which can influence their future consumer behaviour. Second, research on advertising for children helps to understand how advertising can affect children's health and behaviour. Thirdly, in a world full of advertising, it is important to understand how it works to ensure that consumers, especially children, are adequately protected from potentially harmful effects of advertising. The study of advertising of goods for children allows us to identify effective strategies and mechanisms for regulating advertising that can protect the interests of children.

The aim of the article is to identify the linguistic features of English advertising aimed at the purchase of children's goods. The paper examines the concepts of advertising and advertising, identifies scholars who have covered this issue both abroad and in Ukraine. A separate point of the study is the classification of advertising texts for children's goods according to the model of Kapinus L. V., which allows to provide detailed characteristics of advertising by 17 features. The article identifies 5 main categories of advertising texts for children's consumption, namely, baby care products (nappies and baby cosmetics), baby food, clothing, toys and children's furniture/equipment. Examples of advertisements from each of these categories are identified and analysed, and the language used in each of them is determined. This analysis helps to understand the peculiarities of English-language advertising for children, including the tone, style and use of language depending on the specific type of product and target audience.

The conclusions of the article provide readers with a unique insight into how English-language advertising influences consumers of children's products and what language tools are used in this advertising to attract attention and stimulate sales in this market segment.

Key words: advertising, target audience, children's products, language means, consumer, persuasion.

Spilnyk T. M.,

Kandidat der philologischen Wissenschaften, Dozentin,
Dozentin des Lehrstuhls für Philologie, Übersetzung
und strategische Kommunikation
der Nationalakademie der Nationalgarde der Ukraine

BESONDERHEITEN DER FORMAL-SYNTAKTISCHEN ORGANISATION DER DEUTSCHEN KOMPLEXEN KONSTRUKTIONEN MIT DER KONJUNKTION *NICHT NUR ... SONDERN AUCH*

Анотація. У статті здійснено аналіз складних конструкцій німецької мови, предикативні частини яких поєднані сполучником *nicht nur ... sondern auch*, з погляду їх формально-синтаксичної організації.

У синтаксичних розвідках, присвячених вивченню складних речень німецької мови, ці конструкції знаходять місце серед складносурядних єднальних речень. Дослідження ж доводить, що між предикативними частинами згаданих речень виникає відношення градації, тоді як єднальне відношення є лише основою для формування градаційного відношення. Саме єднальне відношення пов'язує дві пропозиції, які відображають ситуації реальної дійсності, в одну семантичну структуру складного градаційного речення, що є першим кроком утворення градаційного відношення. Наступним кроком для творення градації є оцінювання мовцем інформації у двох частинах висловлення щодо критерію необхідності й достатності. Ці критерії й визначають сутність градаційного відношення, яке виникає між предикативними частинами складних градаційних конструкцій. У першій частині висловлення мовець розміщує інформацію, яка, на його думку, є необхідною для розуміння слухачем усього висловлення, порте не достатньою для здійснення його комунікативного наміру. Досягти поставленої мети мовцеві допомагає друга частина висловлення, зміст якої він оцінює як достатній для правильного розуміння висловлення.

Градаційний сполучник *nicht nur ... sondern auch* є інструментом, який допомагає мовцеві оформити зміст висловлення відповідно до критерію необхідності/достатності. Перша частина сполучника, яка складається з заперечної частки *nicht* й обмежувальної частки *nur*, є свідченням недостатності змісту першої частини висловлення, у якій вона розміщена, для виконання комунікативного завдання мовця. Друга частина сполучника, попри те, що вона може варіюватися, усе ж допомагає увести ту інформацію, яка довершить висловлення й тим самими допоможе мовцеві досягти його комунікативного задуму.

Сполучник *nicht nur ... sondern auch* виступає однією з формальних ознак, завдяки яким утворюється загальна семантика складних конструкцій німецької мови з градаційним відношенням між частинами.

Ключові слова: градаційне відношення, критерії необхідності і достатності, сполучник *nicht nur ... sondern auch*, складні речення, формально-синтаксична організація.

Formulierung des Problems. Komplexe Konstruktionen der deutschen Sprache mit der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch*

sind in der syntaktischen Wissenschaft nicht besonders untersucht worden. Zu diesen Konstruktionen gehören die Sätze, wie: *Ich muss nicht nur denken, ich muss auch fühlen wie er* [1, s. 136]; *Lisa und Professor Rusch hatten an diesem Gesicht nicht nur Deckungen und Funktionsherstellungen durchgeführt, sondern sie hatten es regelrecht wie ein Bildhauer modelliert* [2, s. 581]; *Sie behindern nicht nur unsere Arbeit, Sie bringen sich möglicherweise auch selbst in Gefahr* [3, s. 477]. In Grammatiken und syntaktischen Forschungsarbeiten finden diese Sätze ihren Platz unter den zusammengesetzten Sätzen mit der kopulativen Satzverbindung [4, 5, 6]. Aber die Beobachtung der genannten Konstruktionen erlaubt uns zu behaupten, dass ihre Teilsätze durch die Beziehung der Gradation verbunden sind.

Die Analyse der letzten Publikationen. In der Sprachwissenschaft gibt es keine speziellen Arbeiten, die der Untersuchung der deutschen komplexen Konstruktionen mit der graduierenden Satzverbindung gewidmet sind. Dabei würde eine detaillierte Untersuchung der strukturellen und semantischen Merkmale dieser Sätze zur Weiterentwicklung der strukturellen, semantischen und kommunikativen Organisation des zusammengesetzten Satzes der deutschen Sprache beitragen. Dadurch wird die Aktualität der Studie erklärt.

Das Ziel des Artikels ist es, die Besonderheiten der formal-syntaktischen Organisation der komplexen Konstruktionen der deutschen Sprache mit der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* zu bestimmen, die für den Ausdruck der Gradationsbeziehungen relevant sind.

Um dieses Ziel zu erreichen, sind die folgenden Aufgaben zu lösen:

– einen Zusammenhang zwischen der Gradationsbeziehung im Inhalt der komplexen Konstruktionen mit der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* und den kommunikativen Bedürfnissen des Sprechenden herzustellen;

– die strukturellen und morphologischen Merkmale der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* zu bestimmen.

Hauptteil. Die Untersuchung komplexer deutscher Sätze mit Teilsätzen, die durch eine Gradationsbeziehung verbunden sind, beweist die Tatsache, dass der Aufbau dieser Konstruktionen ein stufenweiser Prozess ist. Die Auswahl der Situationen der Wirklichkeit ist eine Vorbereitungsphase für die Bildung der Gradationsbeziehung. Der nächste Schritt besteht darin, zwei Propositionen, die diese Situationen modellieren, in einer semantischen Struktur zu verbinden. In dieser Etappe werden die Sätze durch die Beziehung der Konjunktion, d.h. die kopulative Beziehung verbunden.

Die kopulative, logische Inhaltskomponente verbindet zwei Propositionen, die bestimmte Sachverhalte in der außersprachlichen Realität widerspiegeln, zu einer semantischen Struktur – einer komplexen, polypropositionalen Struktur.

Die logische Inhaltskomponente wird in der Struktur eines komplexen Satzes durch die Konjunktion *nicht nur ... (sondern auch)* in beiden Teilsätzen dargestellt, zum Beispiel: *Hanna sorgte nicht nur dafür, dass ich die nächsten Tage überlebte, sondern sie fand einfach für alles eine Lösung* [7, s. 186]; [*Die anderen hatten mit ihr geredet, als wäre das völlig normal, als hätte sie nie abseits gestanden.*] *sie hatten nicht nur mit ihr geredet, sie hatten sogar auf sie gehört* [8, s. 70]; *Mrs. Chandler bezahlte sie nicht nur großzügig, sie steckte ihr auch häufig Lebensmittel zu oder schenkte ihr abgelegte Kleider* [9, s. 423].

Die Tatsache, dass die Grundlage komplexer graduierenden Sätze die kopulative Beziehung ist, hat zu unterschiedlichen Interpretationen der Stellung der genannten Konstruktionen im System des deutschen zusammengesetzten Satzes geführt. So definieren einige Wissenschaftler den Platz von Sätzen mit der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* unter den kopulativen zusammengesetzten Sätzen [4; 5; 6]. Andere sind der Meinung, dass komplexe graduierende Sätze einen eigenen Typ des deutschen zusammengesetzten Satzes darstellen [10].

Die Beziehung der Konjunktion wird in der Untersuchung als Grundlage für die Erstellung einer graduierenden Bedeutung in einem deutschen komplexen Satz betrachtet. Während die Konjunktion die Darstellung beider vom Sprechenden gewählten Sachverhalte ermöglicht, besteht die Gradation in der Bestimmung der Bedeutung jeder der Propositionen in Bezug auf das Kriterium der Notwendigkeit/der Hinlänglichkeit. Anhand dieser Kriterien lässt sich das Wesen der Gradationsbeziehung charakterisieren [11, s. 57].

Die Etappen der Bildung der Gradationsbeziehung lassen sich durch den Vergleich deutscher Sätze mit der graduierenden Beziehung mit den Sätzen, deren Teilsätze durch die kopulative Beziehung verbunden sind, nachvollziehen.

Es ist bekannt, dass die Konjunktion *und* für deutsche komplexe Sätze mit der kopulativen Beziehung zwischen ihren Teilsätzen typisch ist. Wenn ein Satz mit der graduierenden Satzverbindung in einen Satz mit der Konjunktion *und* umgewandelt werden kann, deutet das auf das Vorhandensein einer kopulativen Beziehung in seiner Semantik hin. Die Analyse der graduierenden Sätze beweist die Möglichkeit einer solchen Umwandlung, braucht es nur Paare graduierender Sätze und ihrer Umwandlungen, komplexer kopulativer Sätze, zu vergleichen: *Ein Hausputz erfasst nicht nur den Fußboden, wo man ihn sieht, sondern er fegt auch die Ecken leer* [2, s. 512], *pop.: Ein Hausputz erfasst den Fußboden, wo man ihn sieht, und er fegt die Ecken leer; Wenn solch ein Ding hier eingeliefert wird, registriert man es nicht nur, man fragt sich auch unwillkürlich, wie sie verlorengehen konnte...* [12, s. 43], *pop.: Wenn solch ein Ding hier eingeliefert wird, registriert man es, und man fragt sich unwillkürlich, wie sie verlorengehen konnte...*

Die kopulative Beziehung verbindet Propositionen, die in bestimmten Merkmalen ähnlich und inhaltsbezogen sind. Dennoch stellen sie unterschiedliche Situationen der Wirklichkeit dar. Der zwischen ihnen bestehende Unterschied wird zur Grundlage für die Bewertung dieser Situationen nach dem Kriterium der Notwendigkeit und Hinlänglichkeit und damit für die Entstehung der Gradation.

Die Analyse hat gezeigt, die Besonderheit der komplexen graduierenden Konstruktionen mit der Konjunktion *nicht nur ... son-*

dern auch, die sie von anderen komplexen Sätzen der deutschen Sprache unterscheidet, besteht darin, dass der Typ dieser Sätze weitgehend durch die Art der kommunikativen Organisation bestimmt wird. Der Sprechende kümmert sich um seine Interessen als Autor der Äußerung. Deshalb versucht er seine Gedanken so zu formulieren, dass er dem Zuhörer nicht nur das Wesentliche seiner Nachricht vermittelt, sondern auch einen bestimmten Eindruck bei ihm hinterlässt. In diesem Zusammenhang ist zu beachten, dass die semantische Organisation komplexer deutscher Sätze mit der graduierenden Beziehung zwischen den Teilsätzen dem kommunikativen Ziel des Sprechenden untergeordnet ist. Im zweiten Teil der Äußerung platziert der Sprechende die Informationen, die es ihm ermöglichen, seine kommunikative Aufgabe zu erfüllen. Es handelt sich um eine bestimmte Reihenfolge der Teilsätze eines komplexen Satzes, die ein Zeichen für die aktuelle Aufteilung seines Inhalts ist.

Die kommunikative Markierung des zweiten Teils einer komplexen graduierenden Konstruktion und die Relevanz seines Inhalts aus der Sicht des Sprechenden werden durch die Tatsache bestätigt, wenn dieser Teil isoliert ist, zum Beispiel: *Und es war nicht nur, was er sagte. Auch wie er es sagte verstärkte die bössartige Wirkung seiner Worte* [9, s. 84]; *Das Mädchen hatte nicht nur so ausgesehen wie ich. Das Mädchen war ich* [13, s. 75]; *Aber er liebte nicht nur ihre Stimme. Er liebte auch ihr Lächeln* [3, s. 26].

Gerade diese aktuelle Satzgliederung ermöglicht es dem Sprechenden, dem Inhalt eines komplexen Satzes die graduierende Bedeutung beizulegen, die in ihrer syntaktischen Struktur durch die graduierende Konjunktion angezeigt wird. Diese Konjunktion stellt ein formales Mittel zur Verbindung zwischen Teilsätzen dar und fungiert gleichzeitig als ein wichtiges semantisches Merkmal dieser graduierenden Sätze. Die in der Untersuchung gewählte Definition der graduierenden Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* als formal-semantisches Merkmal von graduierenden Sätzen steht damit im Zusammenhang.

Die Untersuchung deutscher komplexer graduierender Sätze hat gezeigt, dass das kommunikative Ziel des Sprechenden darin besteht, eine bestimmte Situation der außersprachlichen Wirklichkeit widerzuspiegeln und dem Hörer ihr Wesen zu vermitteln. Um seine kommunikative Absicht zu erfüllen, strebt der Sprechende danach, die Äußerung semantisch perfekt zu gestalten. Der Inhalt dieser Äußerung muss seinem kommunikativen Bedürfnis vollständig entsprechen. Indem der Sprechende die Struktur eines komplexen Satzes verwendet, nähert er sich schrittweise seinem Ziel: zunächst stellt er im ersten Teilsatz den Inhalt dar, der für das Verständnis der gesamten Äußerung *notwendig* ist. Dieser Inhalt *reicht* jedoch aus Sicht des Sprechenden nicht *aus*, um seine kommunikative Absicht zu verwirklichen, obwohl er die notwendigen Informationen enthält. Ein deutlicher Hinweis darauf ist der erste Teil der graduierenden Konjunktion *nicht nur ... sondern auch*. Dieser Teil besteht aus der Modalpartikel *nur*, die eine einschränkende Bedeutung hat, und der negativen Partikel *nicht*. Diese zwei Partikeln bilden die Bedeutung der Unzulänglichkeit in Bezug auf den Inhalt der Teilsätze, in denen sie stehen. Die Verwendung *nicht nur* im ersten Teil eines graduierenden Satzes zeigt an, dass die Gesamtbedeutung des Satzes auf die Bedeutung des ersten Teils beschränkt ist. Daher sollte die Verwendung *nicht nur* in diesem Teil als Zeichen für das Vorhandensein des zweiten Teils der Äußerung gewertet werden, der ihre inhaltliche Hinlänglichkeit gewährleistet. Dieser Teil wird durch den zweiten Teil der Konjunktion *sondern (auch)* eingeleitet, zum Beispiel: *Aber ich lernte, den Ausdruck*

nicht nur durch Gewöhnung gelten zu lassen, *sondern* bald nannte ich den Mann bei mir selbst, in meinen Gedanken, nie mehr anders als den Steppenwolf und wüsste auch heute noch kein treffenderes Wort für diese Erscheinung [14, s. 21].

Die Besonderheit der Struktur der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* besteht darin, dass ihr zweiter Teil variieren kann. Zum Beispiel können die Komponenten *sondern auch* weit voneinander entfernt sein: *Der Sport härtet uns nicht nur ab, sagte er weiter, sondern wir lernen durch ihn auch Selbstbeherrschung* [15, s. 30]; *Er fand nicht nur heraus, wie er mit dem Chronografen in jedes beliebige Jahr, an jeden beliebigen Tag seiner Wahl reisen konnte, sondern er entdeckte auch das Geheimnis hinter dem Geheimnis* [13, s. 132]. Es gibt Sätze, in denen die Komponente *auch* implizit sein kann: *In der dunklen, kühlen Höhle wirkte das Licht der Kerzen nicht nur anheimelnd, sondern es ließ in ihnen so etwas wie kindliche Freunde aufkommen* [15, s. 148]; *Nicht nur konnten wir hier gesichert wohnen, sondern wir konnten Freunde gewinnen und uns vielleicht gegenseitig mit unseren Ansichten und Überlegungen bereichern* [16, s. 48]. Das Fehlen des Bestandteils *auch* kann auch durch die Wörter *sogar* oder *noch* kompensiert werden. Diese Wörter gehören nicht der Konjunktion, sondern sie helfen dem Sprechenden, die Aufmerksamkeit des Hörers auf den Informationsgehalt des zweiten Teilsatzes zu lenken, zum Beispiel: *Sie hatten nicht nur das Recht, sie hatten sogar die Pflicht, ihre Beobachtungen zu notieren* [1, s. 178]; *Er war nicht nur in das Zimmer gekommen, er saß sogar auf dem Bett* [9, s. 191]; *Sie war, wie ihr seht, eine sehr geschickte alte Frau. Sie war es nicht nur. Sie ist es noch immer* [17, s. 9].

Im zweiten Teil der Konjunktion kann nicht nur der Bestandteil *auch* implizit sein, sondern auch die Komponente *sondern* ist oft versteckt, zum Beispiel: *Wir lassen das Haus nicht nur überwachen, wir werden auch einen Durchsuchungsbeschluss erwirken* [18, s. 122]; *Aber in seiner Position hat er natürlich Kontakte nicht nur zu Konzernvorständen und Wirtschaftsbossen, er kommt ja sicher auch mit Bürgermeister, Polizeichefs, Oberstaatsanwälten, Richtern zusammen* [15, s. 111]; *Charlie war nicht nur Ilkas Freundin, sie ging auch in ihre Schule* [3, s. 457]. Manchmal kann der gesamte zweite Teil der Konjunktion in diesen graduierenden Sätzen fehlen, wie in den Sätzen: *Hier geht es nicht nur um verschiedene Glaubensvorstellungen, hier geht es um fremde Mentalität* [19, s. 168]; *Da beschimpften wir nicht nur die Gegner: Wir rauften und prügelten uns* [19, s. 190–191]; *Er erledigte nicht nur seine Arbeit – er war begabt dafür* [3, s. 117].

Die Verwendung des ersten Teils der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* ermöglicht es dem Hörer, den Inhalt des ersten Teils der Konstruktion als wichtig und notwendig für das Verständnis des Inhalts der gesamten Äußerung zu erkennen, aber dennoch reicht der Inhalt dieses Teils nicht aus, um die Absicht des Sprechenden zu enthüllen. Der Inhalt des zweiten Teils ist diesem Ziel untergeordnet. Sie dient dazu, das Kriterium der Hinlänglichkeit zu erfüllen. Der zweite Teil der Konjunktion *sondern auch* signalisiert, dass der Inhalt des zweiten Teilsatzes ausreichend ist, um das kommunikative Ziel des Sprechenden zu erreichen. Er kennzeichnet den zweiten Teilsatz des graduierenden Satzes als ausreichend. Das wird möglich durch die Bedeutung, die er dem Inhalt des zweiten Teils des Satzes als Ganzes verleiht. Es geht darum, dass der zweite Teil der Konjunktion *sondern (auch)* lexikalische Elemente enthält, die es ihnen ermöglichen, den Inhalt des zweiten Teils der Äußerung als solchen zu bezeichnen, der ihre informative

Hinlänglichkeit gewährleistet. Sie haben also die Bedeutung einer Ergänzung, einer Beifügung. Die Verwendung dieser Kommunikationsmittel ermöglicht es dem Hörer, den Inhalt des zweiten Teils, der dem Inhalt des ersten Teils hinzugefügt wird, als Vervollständigung der Äußerung zu erkennen.

Wie bereits erwähnt, enthält der zweite Teilsatz der graduierenden Konstruktion nicht immer den zweiten Teil der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch*. Trotz des Fehlens eines formal-semantischen Indikators, der der zweite Teil der doppelten Konjunktion ist, ist der erste Teilsatz solcher Sätze immer noch *notwendig*, und der zweite ist *ausreichend*. Eine wichtige Rolle in diesen Sätzen spielt eine spezifische Korrelation zwischen dem Inhalt der Teilsätze, zum Beispiel: *[Der Mond tauchte gerade wieder hervor, und in seinem Licht sah Julien gespenstisch fahl aus.] Beatrice wusste, dass das nicht nur am Mond lag: Auch bei Tag war Julien von wächserner Blässe* [9, s. 344]; *Sie wäre nicht nur vollkommen nutzlos, sie wäre eine Gefahr für die ganze Mission!* [13, s. 130].

Diese graduierenden Konstruktionen gehören zu den sogenannten unflexiblen Strukturen. Das bedeutet, dass ihre Teilsätze einen festen Platz haben und nicht vertauscht werden können, zum Beispiel: *Ich denke es nicht nur, ich bin felsenfest überzeugt davon* [18, s. 261]; *Der Chef war nicht nur eitel. Er war auch enorm ehrgeizig* [1, s. 240]; *[... das ist Alexis Cassou,] er gilt nicht nur als Genie, er ist eins* [12, s. 189]. Der Inhalt, der das Kriterium der Hinlänglichkeit erfüllt, kann nicht vor den notwendigen Informationen stehen: Der notwendige Inhalt schafft die Voraussetzungen dafür, dass die Aussage als inhaltlich ausreichend angesehen werden kann.

Schlussfolgerungen. Wie die Untersuchung gezeigt hat, entsteht die allgemeine Semantik der komplexen graduierenden Konstruktionen mit der Konjunktion *nicht nur ... sondern auch* unter Beteiligung formaler Merkmale, die in erster Linie auf die Verwendung dieser Konjunktion zurückzuführen sind. Die besondere Bedeutung, die diese Konjunktion dem Inhalt der graduierenden Konstruktion verleiht, wird durch die Lexik unterstützt – ein besonderer lexikalischer und semantischer Inhalt der syntaktischen Positionen in dem ersten und zweiten Teilsatz. Somit spielen nicht nur formale, sondern auch semantische Merkmale eine aktive Rolle bei der Bildung des Inhalts eines deutschen komplexen graduierenden Satzes.

Eine weitere Forschungsperspektive könnte die Untersuchung der Besonderheiten der lexikalischen Füllung von Teilsätzen komplexer graduierender Konstruktionen der deutschen Sprache sein.

Literatur:

1. Feth M. Der Erdbeerenpflücker. München: cbt, 2003. 351 S.
2. Kosalik H. G. Das geschenkte Gesicht. Köln: H+L, 1999. 581 S.
3. Feth M. Der Mädchenmaler. München: cbt, 2005. 383 S.
4. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Mannheim: Dudenverlag, 1995. 864 S.
5. Svoboda M. Lehr- und Übungsbuch zur deutschen Syntax. Rijeka, 2013. 123 S.
6. Vaitiekūnienė V., Girdienė S. Kurze deutsche Grammatik. Vilnus, 2001. 124 S.
7. Gier K. Die Braut sagt leider nein. Roman. Hamburg: Bastei Lübbe GmbH & Co. KG, 1997. 224 S.
8. Pressler M. Bitterschokolade. Weinheim, Basel: Gulliver von Beltz & Gelberg, 2006. 160 S.
9. Link Ch. Die Rosenzüchterin. Roman. München: Goldmann, 2004. 800 S.
10. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 292 с.

11. Спільник Т. М. Градаційне відношення в структурі складних сполучникових конструкцій сучасної української мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2004. 177 с.
12. Lenz S. Fundbüro. Roman. Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 2003. 235 S.
13. Gier K. Rubinrot. Liebe geht durch alle Zeiten. Roman. Würzburg: Arena Verlag, 2009 352 S.
14. Hesse H. Der Steppenwolf. Roman. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1974. 288 S.
15. Kamp Ch. von. Paradision. Düsseldorf, 2004. 111 S.
16. Kamp Ch. von. Letztschriften. Düsseldorf, 2005. 109 S.
17. Kästner E. Emil und die drei Zwillinge. Berlin, 2006. 173 S.
18. Franz A. Das Verlies. München: Knaur, 2004. 460 S.
19. Kamp Ch. von. Parkgespräche. Düsseldorf, 2002. 191 S.

Spilnyk T. Special features of the formal-syntactic organization of German complex constructions with the conjunction *nicht nur ... sondern auch*

Summary. The article analyzes complex constructions of the German language, the predicative parts of which are connected by the conjunction *nicht nur ... sondern auch*, in terms of their formal-syntactic organization.

In syntactic studies devoted to the study of complex sentences in German, these constructions find a place among compound connective sentences. The study proves that a gradation relation arises between the predicate parts of these sentences, while the connecting relation is only the basis for the formation of the gradation relation. It is the connecting relation that connects two sentences reflecting situations

of real life into one semantic structure of a complex gradational sentence, which is the first step in the formation of a gradational relation. The next step in creating a gradation is for the speaker to evaluate the information in the two parts of the statement in terms of the criterion of necessity and sufficiency. These criteria determine the essence of the gradational relation. In the first part of the utterance, the speaker places information which, in his opinion, is necessary for the listener to understand the whole utterance, but not sufficient for the realization of his communicative intention. The second part of the utterance helps the speaker to achieve this goal, the content of which he considers sufficient for the correct understanding of the utterance.

The gradational conjunction *nicht nur ... sondern auch* is a tool that helps the speaker to organize the content of the utterance according to the criterion of necessity/sufficiency. The first part of the conjunction, consisting of the negative particle *nicht* and the restrictive particle *nur*, is evidence that the content of the first part of the sentence in which it is placed is insufficient to fulfill the speaker's communicative task. The second part of the conjunction, despite the fact that it can vary, still helps to introduce the information that will complete the statement and thus help the speaker to achieve his communicative intention.

The conjunction *nicht nur ... sondern auch* is one of the formal features that form the general semantics of complex constructions in German with a gradational relation between parts.

Key words: gradational relation, criteria of necessity and sufficiency, conjunction *nicht nur ... sondern auch*, complex sentences, formal-syntactic organization.

Станко Д. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Ужгородського національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-7858-8663>*

ФАНФІКШЕН ЯК МЕГАТЕКСТ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню англomовного фанфікшен як мегатексту. Фанфікшен визначаємо як корпус текстів (фанфіків), написаних непрофесійними авторами за мотивами того чи іншого твору культури (книги, фільму, серіалу тощо). Побутування в мережі формує у текстів фанфікшен ряд особливостей: умовна анонімність (нікнейми), інтерактивність, гіперавторство, взаємозв'язок вербального та візуального та ін. Ці ознаки багато в чому схожі з ознаками письмових форм сучасного фольклору, наївної літератури. Фанфік – емоційний відгук спільноти (фандому) на медійну подію (вихід довгоочікуваної книги, нового фільму, подія серед знаменитостей і т.д.); конкретний текст, який відбиває бачення фанатом (автором) розвитку подій оригінального твору. Об'єктом цього дослідження є вторинний дискурс англomовних текстів фанфікшен, які уналежнюємо до сучасної масової культури, а предметом безпосереднього аналізу є вербально і графічно закодовані способи інтерпретації первинного тексту. Мета роботи – виявити особливості англomовного фанфікшен як мегатексту у його структурному та прагматичному аспектах. Мегатекст являє собою єдність основного та допоміжного тексту. Ці частини відрізняються за своїм прагматичним спрямуванням, комунікативною валідністю та обов'язковістю присутності в мегатексті. Основний текст є абсолютно обов'язковим, ціннісно домінує над допоміжним і прагматично спрямований на передачу повідомлення. Проведений аналіз показав, що мегатекстові структурні елементи фанфікшен умовно можна поділити на: технічні, пов'язані з обсягом тексту, статистикою відвідувань, датою останнього оновлення, ступенем завершеності фанфіка; та змістовні, в якій відображаються рейтинг, пейринг, жанр, деяка інформація про хронотоп та сюжет в описах; авторські примітки, з яких стають зрозумілими основні теми та мотиви майбутнього фанфіка. Ці мегатекстуальні елементи дають читачеві попереднє уявлення про зміст тексту, тому правильне їх оформлення грає велику роль у спільнотах. З одного боку, мегатекст сприяє самоідентифікації членів культури фанфікшен, свідчить про приналежність до цієї групи. З іншого боку, вміле, грамотне оформлення говорить про певний рівень фікрайтера і приваблює більше читачів до його тексту.

Ключові слова: вторинна комунікація, мегатекст, фандом, фанфік, фанфікшен.

На початку XXI століття, зі швидким розвитком комунікаційних та інформаційних технологій, зростає інтерес до вторинного типу дискурсу. Постійні процеси моделювання цього дискурсу в англomовному кіберпросторі зумовлені безперервним збільшенням кількості англomовних текстів сучасної масової культури.

Актуальність нашого дослідження визначається, по-перше, необхідністю вивчення функціонування мови в різ-

них сферах життя англomовного суспільства, по-друге, бурхливим розвитком мовних, соціальних і дискурсивних практик у глобальному комунікативному середовищі, і, по-третє, відсутністю вітчизняних наукових праць, які застосовують когнітивно-комунікативний підхід до аналізу феномену вторинного дискурсу на англomовному текстовому матеріалі.

Об'єктом цього дослідження є вторинний дискурс англomовних текстів фанфікшен, які уналежнюємо до сучасної масової культури, а **предметом** безпосереднього аналізу є вербально і графічно закодовані способи інтерпретації первинного тексту.

Мета роботи – виявити особливості англomовного фанфікшен як мегатексту у його структурному та прагматичному аспектах.

Мегатекст, за визначенням І. М. Колегаєвої, являє собою єдність основного та допоміжного тексту. Ці частини відрізняються за своїм прагматичним спрямуванням, комунікативною валідністю та обов'язковістю присутності в мегатексті. Основний текст є абсолютно обов'язковим, ціннісно домінує над допоміжним і прагматично спрямований на передачу повідомлення. Це може бути текст оповідання, статті, роману, есе, монографії тощо. Допоміжний текст складається з одного або більше текстових повідомлень, які факультативно супроводжують основний текст, є ціннісно другорядними та прагматично допоміжними, тобто спрямованими на оптимізацію функціонування основного тексту [1].

Як зазначає дослідниця, прикладами допоміжних текстів є передмова/післямова, зміст, анотація, резюме, виноска, коментар, глосарій, бібліографічний перелік, присвята, епіграф. Сукупність основного та принаймні одного допоміжного тексту утворює комунікативно гетерогенне ціле, яке і називається мегатекстом. Генетична спорідненість тексту та мегатексту є досить очевидною. Зазвичай початковою точкою є текст. Іноді він відразу супроводжується допоміжним(и) повідомленням(и), наприклад, текстом та епіграфом, текстом і присвятою. У такому випадку текст надходить до комунікативного простору вже у «мегатекстовій упаковці». Проте частіше поява або розширення мегатекстової структури хронологічно слідує за появою основного тексту. Також варіативність мегатекстової структури з тим самим основним текстом є поширеним явищем. За результатами досліджень, чим довше текст циркулює в комунікативному просторі та чим більший його інформаційний потенціал, тим більша ймовірність нарощування нових допоміжних повідомлень. Найчастіше з'являються нові коментарі, глосарії, передмови, які відрізняються від попередніх. Таким чином, кожного разу утворюються нові конфігурації мегатекстової структури [1].

Фанфікшен (англ. *Fanfiction* – література фанатів) – корпус текстів (фанфіків), написаних непрофесійними авторами за

мотивами того чи іншого твору культури (книги, фільму, серіалу тощо) [2].

Побутування в мережі формує у текстів фанфікшен ряд особливостей: умовна анонімність (нікнейми), інтерактивність, гіперавторство, взаємозв'язок вербального та візуального та ін. Ці ознаки багато в чому схожі з ознаками письмових форм сучасного фольклору, наївної літератури. Фанфік – емоційний відгук спільноти (фандому) на медійну подію (вихід довгоочікуваної книги, нового фільму, подія серед знаменитостей і т.д.); конкретний текст, який відбиває бачення фанатом (автором) розвитку подій оригінального твору [3; 4].

Для фанфікшен властива складна система взаємовідносин між каноном та фантекстом, автором та читачем. По-перше, не зовсім ясно, що бере з канону і як це інтерпретує при створенні фанфіка фікрайтер. По-друге, важко провести чітку межу між власне автором та читачем фанфіка, оскільки культура фанфікшен не поділяє ці ролі, а навпаки, сприяє їхньому злиттю [5].

Інтерес читача стає визначальним моментом у культурі фанфікшен, про це говорив ще Генрі Дженкінс. Таку культуру, де місце фаната виявляється пріоритетним, Дженкінс пропонує називати «культурою конвергенції» [6], де фанат є водночас і творцем тексту та читачем інших фан-творів.

Важливу роль для фанатів відіграє правильне оформлення позатекстових категорій рейтингу, пейрингу, жанру, попереджень, розміру та статусу фанфіка, опису, посвяти тощо, які входять до поняття «мегатекст». Ці мегатекстуальні елементи дають читачеві попереднє уявлення про зміст тексту, тому правильне їх оформлення грає велику роль у спільнотах. З одного боку, мегатекст сприяє самоідентифікації членів культури фанфікшен, свідчить про приналежність до цієї групи. З іншого боку, вміле, грамотне оформлення говорить про певний рівень фікрайтера і приваблює більше читачів до його тексту.

Наявність мегатекстуальних елементів є невід'ємною частиною фанфіка, який є не тільки і не стільки запозиченими елементами канону, скільки певною традицією їх інтерпретації, а також рядом способів структурного та змістовного оформлення текстів, які актуалізуються в даному конкретному творі. Елементи мегатексту у фанфікшен ми можемо розділити на:

– текстові одиниці (обговорення, описи, примітки автора, назва), тобто все те, що має текстову форму і виражає пряме відношення до змісту фанфіка;

– надтекстові одиниці (місце публікації, ступінь завершеності, розмір, рейтинг, пейринг, жанр, посвяти і т.д.) – все те, що дає уявлення не тільки про зміст ще не прочитаного тексту, але і про його форму та структуру.

За винятком відгуків, усі основні мегатекстуальні категорії фанфікшен (рейтинг, пейринг та жанр) разом із попередженнями, вказівкою на розмір та статус тексту поміщаються фікрайтером перед основним текстом фанфіка за певною формою, яку у спільнотах прийнято називати «шапкою фанфіка». Саме «шапка» акумулює в собі основні показники змісту фанфіка, а також вказує на автора та фандом, у якому працює фікрайтер.

Інформацію, яку несе у собі «шапка» фанфіка, умовно можна поділити на:

1) технічну, пов'язану з обсягом тексту, статистикою відвідувань, датою останнього оновлення, ступенем завершеності фанфіка;

2) змістовну, в якій відображаються рейтинг, пейринг, жанр, деяка інформація про хронотоп та сюжет в описах; авторські

примітки, з яких стають зрозумілими основні теми та мотиви майбутнього фанфіка.

Умовність поділу полягає в тому, що змістовні характеристики тією чи іншою мірою доповнюють технічні, а технічні, своєю чергою, так чи інакше дають додаткове уявлення про зміст тексту. Так, велика кількість прочитань вказує на порівняно високу якість фанфіка, а дати публікації та оновлень дублюють вже наявну у нас інформацію про канон, тип хостингу кодує загальну тематику (романтичні історії) навіть та інформація, яку автор пропустив, заповнюючи стандартну шапку, заповнюється іншими елементами мегатексту і не залишається нерозкритою.

Крістін Бьюсс зазначала, що мегатекст підсумовує читацький досвід і «складні інтерпретативні рамки для тих творів, які їм [мегатекстом] супроводжуються» [7].

Інакше кажучи, мегатекст – це формальний договір між читачем і письменником, у якому зашифровані від непосвячених такі характеристики:

- жанрові особливості фанфіка;
- специфіка сюжету, подієвого ряду оповідання;
- наявність чи відсутність любовної інтриги як основи оповідання та характеру любовних стосунків персонажів;
- специфіка композиції та зовнішнього членування тексту;
- особливості персонажної системи, спосіб побудови окремих образів;
- специфіка хронотопу тексту;
- манера та спосіб оповідання;
- стиль, грамотність та відносна оригінальність тексту.

«Шапка» оформлюється один раз перед першою публікацією фанфіка та супроводжує твір протягом всього його існування, але при цьому є відкритою для оновлення та коригування по ходу написання твору.

На ресурсі FanFiction.net до шапки примикають графі «Опис» (коротка інструкція фанфіка), «Дозвіл» (фікрайтерський допуск на публікацію на інших сайтах), «Посвята», «Примітка автора». На відміну від інших ресурсів, фанфікшен «Дисклеймер» (відмова від прав на оригінальних персонажів) не значиться серед обов'язкових категорій на сайті. Його роль виконується самими спільнотами, в рамках яких творить фікрайтер: поява фанфіка у певному фандомі вже свідчить про вторинність і неканонність тексту, отже, жодних прав на персонажів, що використовуються у фікрайтера немає і бути не може.

Фанати ретельно пропрацювали номенклатуру мегатексту, прагнучи універсалізації системи деяких позначень та понять (наприклад, жанру). Але розмаїття читачів і письменників, як і розмаїття самих категорій, породжує різночитання у поняттях за цілком конкретних, узгоджених, опорних позначеннях. Не присвяченому в культуру фанфікшен подібні позначення не скажуть зовсім нічого, а фаната-початківця (автора або читача) подібна система найменувань може неабияк заплутати. Однак через нетривалий час і фікрайтер, і читач з легкістю зможуть розшифрувати всі позначення і навіть уявляти собі приблизний сюжет і кінцівку.

Як одна з провідних категорій фанфікшен, рейтинг виконує ряд функцій. Основним призначенням рейтингу у фанфікшен є обмеження за віком. Однак наявність вікового обмеження рідко зупиняє читача, якщо він не досяг допустимого віку. Іноді наявність заборони робить фанфік привабливішим читачів, у яких поширюється конкретне обмеження. Це цілком зро-

зуміло, оскільки немає реальної системи блокування текстів з високими рейтингами для дітей, які не досягли повноліття. Крім того, ніщо не заважає під час реєстрації на сайті вказати не справжній вік, а додати до нього кілька років (у цьому плані на сайті модерація не проводиться). Таким чином, функція рейтингу як вікового цензу виявляється слабо розробленою. Рейтинг – це скоріше система попередження, але ніяк не обмеження чи заборони [8; 9].

Крім того, наявність рейтингу – важливий момент «етикету» фандому, прояв поваги до почуттів та бажань читачів. Автори фанфіків не обмежені темою, стилем, рівнем освіти, віком, моральними нормами, тому їх тексти можуть мати як наївний, і дуже відвертий характер. Жодної заборони на те, про що і як пише фікрайтер, у культурі фанфікшен немає, у зв'язку з чим багато текстів фанфікшен є досить провокаційними. Однак інші члени спільноти мають право бути вчасно попереджені про наявність грубих сцен, нецензурних виразів, епізодів сексуального змісту, і рейтинг виступає в ролі стоп-сигналу особливо вразливих читачів [10].

У рейтингу можна зазначити і додаткову функцію відбору читачької аудиторії. Вказуючи той чи інший рейтинг, автор фанфіка цим частково окреслює коло фанатів, із якими хотів би цей текст обговорити. Рейтинг реалізує цю функцію разом з іншими обов'язковими критеріями фанфікшен (пейринг та жанр). Їхня сукупність та можливість фікрайтера коригувати ці критерії дозволяють автору з величезної кількості користувачів відібрати тих, хто буде зацікавлений саме в його тексті, писати саме для своєї аудиторії.

Канонічна основа осмислюється та переробляється авторами фанфіків у фанон (текстовий простір фанфіка, який згодом стає традиційним для текстів певного фандому), що знаходить своє відображення у категорії рейтингу.

Отже, мегатекстові структурні елементи фанфікшен умовно можна поділити на: технічні, пов'язані з обсягом тексту, статистикою відвідувань, датою останнього оновлення, ступенем завершеності фанфіка; та змістовні, в якій відображаються рейтинг, пейринг, жанр, деяка інформація про хронотоп та сюжет в описах; авторські примітки, з яких стають зрозумілими основні теми та мотиви майбутнього фанфіка.

Інтерактивна комунікація авторів та читачів у фанфікшен є визначальним фактором та відбувається за допомогою мегатексту, який кодує основні ознаки конкретного тексту та передає йому. Загальні для фікрайтера та фікрідера увлечення про те, яким має бути текст, призводять до виникнення певних стратегій тексту в фанфікшен і диктують конструкцію універсального тексту.

Перспективою даного дослідження вбачаємо у виокремленні інших прагматичних характеристик англомовного фанфікшен.

Література:

1. Колегаєва І.М. Текст і мегатекст як члени однієї комунікативної родини. URL: <https://langcenter.kiev.ua/Lingvistika%202012/Kolegaeva%20170-178.pdf> (дата звернення: 3.05.2024).
2. Black R. W. Access and Affiliation : The Literacy and Composition Practices of English-Language Learners in an Online Fanfiction Community. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 2005. Vol. 49 (2). P. 118–128.

3. Bronwen T. What Is Fanfiction and Why Are People Saying Such Nice Things about It? *Story Worlds : A Journal of Narrative Studies*. 2011. Vol. 3. P. 1–24.
4. Driscoll C. One true pairing : the romance of pornography and the pornography of romance. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 79–98.
5. Derecho A. Archontic literature : A definition, a history and several theories of fan fiction. *Fan fiction and fan communities in the age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 61–78.
6. Jenkins H. *Textual poachers: Television fans and participatory culture*. London: Routledge, 1992. 424 p.
7. Busse K. Work in Progress / K. Busse, K. Hellekson. *Fan Fiction And Fan Communities in the Age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 5–32.
8. Fiske J. The cultural economy of fandom. *The adoring audience. Fan culture and popular media*. London : Routledge, 1992. P. 30–49.
9. Grossberg L. The affective sensibility of fandom. *The adoring audience. Fan culture and popular media*. London : Routledge, 1992. P. 50–65.
10. Pugh S. *The democratic genre. Fan fiction in a literary context / S. Pugh*. Brigend, UK : Seren Books, 2005. 282 p.

Stanko D. Fanfiction as a megatext

Summary. The article is devoted to the study of English fan fiction as a megatext. We define fan fiction as a corpus of texts (fanfics) written by non-professional authors based on a certain work of culture (book, film, TV series, etc.). Being on the Internet creates a number of features in fan fiction texts: conditional anonymity (nicknames), interactivity, hyper-authorship, interconnection verbal and visual, etc. These features are in many respects similar to the features of modern folklore, naive literature; a specific text that reflects the fan's (author's) vision of the development of the original work. The object of this study is the secondary discourse of English fan fiction, which is part of modern mass culture, and the subject of direct analysis is the verbally and graphically encoded ways of interpreting the original text work. The main aim of the article is to reveal the peculiarities of English fan fiction as a megatext in its structural and pragmatic aspects. Megatext is a unity of main and auxiliary texts. These parts differ in their pragmatic orientation, communicative validity, and mandatory presence in the megatext. The main text is absolutely mandatory, it dominates the secondary text in terms of value and is pragmatically aimed at conveying the message. The conducted analysis showed that the megatext structural elements of fan fiction can be conditionally divided into: technical, related to the volume of the text, visit statistics, the date of the last update, the degree of completion of the fan fiction; and meaningful, in which the rating, pairing, genre, some information about the chronotope and the plot are displayed in the descriptions; author's notes, from which the main themes and motives of the future fan fiction become clear. These megatextual elements give the reader a preliminary idea of the content of the text, so their correct design plays a big role in communities. On the one hand, the megatext contributes to the self-identification of the members of the fan fiction culture, and indicates belonging to this group. On the other hand, skillful, competent design speaks of a certain level of the writer and attracts more readers to his text.

Key words: secondary communication, megatext, fandom, fanfic, fan fiction.

Стацюк Р. В.,

*старший викладач кафедри східних мов
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України*

КАТЕГОРІЯ МНОЖИНИ В АРАБСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню граматичної категорії множини в арабській мові на прикладі військової термінології. Вибір у якості матеріалу власне військової термінології (214 термінів) обумовлений тим, що дана терміносфера розвивається доволі динамічно, і тому відбиває усі зміни, що відбуваються у мовному середовищі. У результаті аналізу даного пласта термінології, окрім традиційно визнаних усіма вченими типів множини (правильної та ламаної), нам вдалося виокремити та дослідити ламану одновідмінкову множину, що не змінюється за відмінками, однак втрачає кінцевий танвінний оголос при вживанні в означеному стані. У процесі дослідження особливостей функціонування множини в арабській мові, зокрема при утворенні словосполучень, встановлено, що терміни у формі правильної множини чоловічого роду, виступаючи першим членом ізафетної конструкції, втрачають кінцеву літеру َ . На основі проведеного експерименту ми виділили три пари моделей, які виявилися продуктивними при утворенні двох множин від одного терміна та довели, що термінів, обидві множини яких утворені за моделями правильної множини жіночого роду, правильної множини чоловічого роду та ламаної двовідмінкової множини чоловічого роду та ламаної двовідмінкової множини жіночого роду в арабській мові не існує. За результатами дослідження нами складено рейтинг множин: I місце – правильна множина жіночого роду (29,3%), II місце – ламана двовідмінкова множина (25,6%), III місце – ламана тривідмінкова множина (24,2%), IV місце – правильна множина чоловічого роду (16,7%), V місце – ламана одновідмінкова множина (4,2%). У процесі аналізу ламаної множини ми визначили найпродуктивніші моделі утворення для кожного з її видів: مَفَاعٌ، فَعَالٌ، فَعَالًا (ламана одновідмінкова множина); فَعَالٌ، فَعَالٌ، فَعَالًا (ламана двовідмінкова множина); فَعَالٌ فَعَالٌ، فَعَالٌ، فَعَالٌ (ламана тривідмінкова множина). Також, завдяки проведеному експерименту, нам вдалося встановити моделі, за якими утворює множину кожна частина арабської мови: іменники; масдари; активні та пасивні дієприкметники; субстантивовані прикметники; імена, що позначають конкретні предмети; імена діючого; імена місця та часу дії; імена знарядь та інструментів; іменомовні запозичення.

Ключові слова: арабська мова, військова термінологія, правильна множина, ламана множина.

Постановка проблеми. Питання щодо утворення та функціонування граматичної категорії множини в арабській мові по-

сідають провідне місце серед сучасних лінгвістичних досліджень. Як показало опрацювання наукової літератури, у цій сфері немає не лише однастайності, а й зберігаються розбіжності як в теоретичних положеннях, так і в методологічних підходах. Відсутність комплексного дослідження категорії множини, а також чітких критеріїв її розмежування за способами утворення викликає серед науковців безліч дискусій. Насамперед це обумовлено тим, що більшість лінгвістів намагається дослідити лише окремі аспекти даної категорії, а не розглянути її як єдине функціональне ціле. Очевидно, що вивчення особливостей функціонування множини в арабській мові потребує більш комплексного підходу і має бути здійснене на прикладі конкретної термінології. Враховуючи той факт, що військовий пласт термінології в даний час розвивається найдинамічніше у всіх мовах, дослідження граматичної категорії множини на матеріалі даної термінології надасть можливість отримати більш коректні результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія множини в арабській мові привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Серед українських філологів на особливу увагу заслуговують праці К. Ю. Бурика [1; 2] та О. О. Хамрая [3], присвячені вивченню моделей ламаної двовідмінкової множини з метою їх співвіднесення з архайчними іменними класами. Однак зарубіжні вчені воліють не розмежовувати ламану множину на двовідмінкову та тривідмінкову, а намагаються розглядати це питання в комплексі. О. М. ас-Сауді [4], досліджуючи ламану множину в арабській мові, насамперед ставить перед собою завдання визначити фонологічні зміни, що відбуваються при утворенні даного виду множини, а також окреслити її лінгвістичні аспекти з погляду синтаксису, фонетики та фонології. Л. Г. Доуді-Гестерберг і Дж. Б. П'еррехумберт [5], займаючись узагальненням ламаної множини імен на основі обчислювального аналізу пар однини та множини, розробили контекстну модель визначення форми множини від будь-якої заданої форми однини. М. Джарра, Дж. Абд аль-Азіз та Л. аль-Хаваджі [6] у своїй науковій розвідці проаналізували особливості утворення та функціонування ламаної множини в йорданському діалекті арабської мови. Праці А. Хіммі і Р. Вах'юді [7] та М. А. Дж. Каміля [8] присвячені дослідженню

множини в арабській та англійській мовах з погляду контрастивної лінгвістики. Основна увага при цьому зосереджена на порівнянні морфологічного процесу словотворення даної граматичної категорії в обох мовах.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу категорії множини в арабській мові з точки зору особливостей утворення і функціонування, розробці рейтингу різних видів множини за їх продуктивністю та дослідженні частин арабської мови у контексті утворення ними множини за тією чи іншою моделлю.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до традиційного тлумачення категорія множини в арабській мові поділяється на два види: правильну та неправильну (ламану). Правильна множина, у свою чергу, залежно від роду, поділяється на правильну множину чоловічого роду та правильну множину жіночого роду. Ламана ж множина поділяється на одновідмінкову, двовідмінкову та тривідмінкову, залежно від кінцевого оголосу.

Вищезазначене твердження ще раз доводить, що категорія множини є однією із найбільш проблемних граматичних категорій у процесі вивчення арабської мови не носіями [8, с. 65].

Правильна множина жіночого роду, за загальним правилом, утворюється від імен (іменників, дієприкметників, масдарів) жіночого роду шляхом заміни кінцевої літери «ة» (та-марбути) на «ات» (аліф і та-мафтуху).

Правильна множина жіночого роду – двовідмінкова, тому що при позначенні родового та знахідного відмінків використовується однакова форма, що змінюється лише залежно від стану: /غَوَاصَاتُ/ غَوَاصَةٌ «підводний човен»: 1) неозначений стан: Н.в.: غَوَاصَاتُ, Р.в.: غَوَاصَاتٍ, Зн.в.: غَوَاصَاتٍ; 2) означений стан: Н.в.: الرِّصَاصَاتُ, Р.в.: الرِّصَاصَاتِ, Зн.в.: الرِّصَاصَاتِ; «куля»: 1) неозначений стан: Н.в.: الرِّصَاصَاتُ, Р.в.: الرِّصَاصَاتِ, Зн.в.: الرِّصَاصَاتِ; 2) означений стан: Н.в.: الدَّبَابَاتُ, Р.в.: الدَّبَابَاتِ, Зн.в.: الدَّبَابَاتِ; «танк»: 1) неозначений стан: Н.в.: الدَّبَابَاتُ, Р.в.: الدَّبَابَاتِ, Зн.в.: الدَّبَابَاتِ; 2) означений стан: Н.в.: الدَّبَابَاتُ, Р.в.: الدَّبَابَاتِ, Зн.в.: الدَّبَابَاتِ.

Слід також запам'ятати, що ні оголос «و» (фатха), ні оголос «و» (танвін фатха) ніколи не можуть вживатися у якості кінцевого при утворенні правильної множини жіночого роду.

Прикладами утворення правильної множини жіночого роду від іменників у військовій термінології арабської мови є: وَحْدَةٌ «підрозділ, частина»; وَحْدَاتٌ «антитерористичні підрозділи», وَحْدَاتٌ مُدْرَعَةٌ «бронетанкові підрозділи»; دُورِيَّةٌ «головні дозори»; دُورِيَّاتٌ «головні дозори»; دُورِيَّاتٌ رَئِيسِيَّةٌ «бойові розвідувальні дозори»; غُبُوتٌ «заряд, набій»; غُبُوتٌ نَاسِفَةٌ «саморобні вибухові пристрої». Щодо масдарів (віддієслівних іменників, що слугують для позначення дії або процесу), то у цьому випадку насамперед йдеться про масдари III породи жіночого роду: مَنَاوِرَةٌ /مَنَاوِرَاتُ/ «маневр»; قِيَادَةُ المَنَاوِرَاتِ «управління маневрами», «військово-морські маневри». Правильна множина жіночого роду утворюється від дієприкметників як активного, так і пасивного стану: فَاذِقَةٌ /فَاذِقَاتُ/ «бомбардувальник» (акт. дієпр. I пор.): فَاذِقَاتُ بَعِيدَةُ المَدَى «міжконтинентальні бомбардувальники»; فَاذِقَاتُ المَدَى مُدْمِرَةٌ /مُدْمِرَاتُ/ «есмінці»; مُدْمِرَاتٌ طُورَبِيدِيَّةٌ «торпедні есмінці»,

مُدْمِرَاتٌ صَوَارِيحُ مُوجَهَةٌ «есмінці з керованим ракетним озброєнням»; مُقَاتِلَةٌ /مُقَاتِلَاتُ/ «винищувач» (акт. дієпр. III пор.): مُقَاتِلَاتٌ «винищувачі-перехоплювачі», مُقَاتِلَاتٌ نَقَائِلَةٌ «реактивні винищувачі»; مَجْمُوعَةٌ /مَجْمُوعَاتُ/ «група, угруповання» (пас. дієпр. I пор.): مَجْمُوعَاتُ المَطَارِدَةِ «винищувальні авіаційні групи»; مَجْمُوعَاتُ المِدْفَعِيَّةِ «артилерійські групи»; مُدْرَعَةٌ /مُدْرَعَاتُ/ «бронетранспортер» (пас. дієпр. II пор.): مُدْرَعَاتٌ ثَقِيلَةٌ «важкі бронетранспортери», مُدْرَعَاتٌ خَفِيفَةٌ «легкі бронетранспортери».

Однак утворення правильної множини жіночого роду має певні особливості, про які більшість дослідників не зазначає. Доволі велика кількість масдарів чоловічого роду у результаті їх субстантивзації (переходу до класу «іменника») у подальшому утворюють множину за моделлю правильної множини жіночого роду не шляхом заміни кінцевої «ة» (та-марбути), а за допомогою додавання «ات» (аліф і та-мафтуху) до закінчення масдара. Серед субстантивованих віддієслівних іменників, що функціонують у військовій термінології арабської мови і утворюють категорію множини за моделлю правильної множини жіночого роду переважають масдари VIII породи: اِعْتِدَاءٌ /اِعْتِدَاءَاتُ/ «напад»; اِحْتِكَائٌ /اِحْتِكَائَاتُ/ «терористичні напади»; اِحْتِكَائٌ عَنيفَةٌ «сутичка»; اِحْتِيَالٌ /اِحْتِيَالَاتُ/ «вбивство (як терористичний акт)»; اِحْتِيَالَاتٌ جَمَاعِيَّةٌ «масові вбивства»; масдари II породи: تَفْجِيرَاتٌ نُوَوِيَّةٌ «ядерні вибухи»; تَفْجِيرَاتٌ تَهْدِيدِيَّةٌ «загрози»; صَارُوحِيَّةٌ تَهْدِيدِيَّةٌ «ракетні загрози»; تَشْكِيْلٌ /تَشْكِيْلَاتُ/ «з'єднання»; تَشْكِيْلَاتٌ اَسَاسِيَّةٌ «основні бойові з'єднання»; масдари III породи: عِقَابٌ /عِقَابَاتُ/ «покарання»; عِقَابَاتٌ عَنيفَةٌ «жорстокі покарання»; صِرَاعٌ /صِرَاعَاتُ/ «конфлікт, протиріччя»; صِرَاعَاتٌ دَخْلِيَّةٌ مُسَلِحَةٌ «внутрішні збройні конфлікти».

Існують також і випадки, коли при утворенні правильної множини жіночого роду відбувається чергування оголосів: «و» (сукун), що стоїть над другою кореневою літерою в однині замінюється на «و» (фатху) при утворенні множини. Наприклад: اَنْزَلَ صَرَيبَاتٍ قَوِيَّةً بِالْعَدُوِّ «наносити потужні удари по противнику»; حَسَوَاتٌ /حَسَوَاتُ/ «заряд, набій»; حَسَوَاتٌ هَجَمَةٌ /هَجَمَاتُ/ «атака, напад»; حَسَوَاتٌ اِنْتِحَارِيَّةٌ «атаки терористів-смертників».

Необхідно також наголосити і на тому, що слова у формі правильної множини жіночого роду найчастіше піддаються лексикалізації, тобто набувають самостійного лексичного значення, що відрізняється від значення зліченної множини подібних предметів. Наприклад, активний дієприкметник V породи مُتَفَجِّرَاتٌ /مُتَفَجِّرَاتُ/ має значення «1. вибухаючий; 2. підривний», однак лексикалізована форма множини цього дієприкметника слугує для позначення родової сукупності однорідних предметів, уживана у значенні «вибухові речовини; вибухівка»: شَحْنَةٌ «заряд вибухівки». Пасивний дієприкметник II породи مُدْحَرَاتٌ /مُدْحَرَاتُ/ означає «той, кого зберігають або відкладають про запас», проте лексикалізована форма множини стає військовим терміном зі значенням «боєприпаси»: مُدْحَرَاتٌ كَاشِفَةٌ «трабуючі боєприпаси». Масдар III породи دِفَاعٌ /دِفَاعَاتُ/ має значення «1. захист; 2. оборона» при утворенні форми множини отримує нове значення «оборонні споруди»: دِفَاعَاتٌ سَاحِلِيَّةٌ «берегові оборонні споруди».

Зазвичай правильна множина чоловічого роду утворюється від імен чоловічого роду, що позначають певний рід діяльності

чи вид зайнятості, шляхом додавання закінчень «وْنٌ» або «يْنٌ» залежно від відмінка. Правильна множина чоловічого роду теж двовідмінкова, тому що при утворенні родового та знахідного відмінків використовуються однакові закінчення.

Утворення правильної множини чоловічого роду жодним чином не залежить від стану імені: «مُقَاتِلٌ/مُقَاتِلُونَ/مُقَاتِلِينَ» (боєць, бойовик, воїн»: 1) неозначений стан: Н.в.: مُقَاتِلُونَ, Р.в.: مُقَاتِلِينَ, Зн.в.: مُقَاتِلِينَ; 2) означений стан: Н.в.: الْمُقَاتِلُونَ, Р.в.: الْمُقَاتِلِينَ, Зн.в.: الْمُقَاتِلِينَ; «مُنْتَسِدٌّ/مُنْتَسِدُونَ/مُنْتَسِدِينَ» «екстреміст»: 1) неозначений стан: Н.в.: مُنْتَسِدُونَ, Р.в.: مُنْتَسِدِينَ, Зн.в.: مُنْتَسِدِينَ; 2) означений стан: Н.в.: الْمُنْتَسِدُونَ, Р.в.: الْمُنْتَسِدِينَ, Зн.в.: الْمُنْتَسِدِينَ; «إِخْتِطَابِيٌّ/إِخْتِطَابِيُونَ/إِخْتِطَابِيِينَ» «резервіст»: 1) неозначений стан: Н.в.: إِخْتِطَابِيُونَ, Р.в.: إِخْتِطَابِيِينَ, Зн.в.: إِخْتِطَابِيِينَ; 2) означений стан: Н.в.: الْإِخْتِطَابِيُونَ, Р.в.: الْإِخْتِطَابِيِينَ, Зн.в.: الْإِخْتِطَابِيِينَ.

Проте слід звернути особливу увагу на функціонування вищезазначених термінів, зокрема, при утворенні неузгодженого словосполучення, оскільки ім'я у формі правильної множини чоловічого роду, виступаючи першим членом ідафи, втрачає кінець літеру «ن» після довгих приголосних літер «و» та «ي»: قِيَادِيٌّ/قِيَادِيُونَ/قِيَادِيِينَ «командувач»: «командувачі сил оборони» (Н.в.: قِيَادِيُونَ, Р.в.: قِيَادِيِينَ, Зн.в.: قِيَادِيِينَ); قُوَاتِ الدِّفَاعِ/قُوَاتِ الدِّفَاعِ/قُوَاتِ الدِّفَاعِ «заряджаючий»: «заряджаючі протитанкових гармат» (Н.в.: مَالِيٌّ مَدَافِعِ/مَالِيٌّ مَدَافِعِ/مَالِيٌّ مَدَافِعِ «маліи мдафє»: «маліи мдафє»; «مُنْتَزِعٌ/مُنْتَزِعُونَ/مُنْتَزِعِينَ» «ватажок»: «ватажки Хамасу» (Н.в.: مُنْتَزِعِينَ, Р.в.: مُنْتَزِعِينَ, Зн.в.: مُنْتَزِعِينَ); «مُحَارِبٌ/مُحَارِبُونَ/مُحَارِبِينَ» «бійці батальйону «Азов»» (Н.в.: مُحَارِبِينَ, Р.в.: مُحَارِبِينَ, Зн.в.: مُحَارِبِينَ); «مُنْتَبِهُنَّ/مُنْتَبِهُنَّ/مُنْتَبِهُنَّ «навідники реактивної артилерії»: «навідники реактивної артилерії» (Н.в.: مُنْتَبِهُنَّ, Р.в.: مُنْتَبِهُنَّ, Зн.в.: مُنْتَبِهُنَّ).

А. Хімма та Р. Вах'юді зазначають, що правильна множина чоловічого роду утворюється від іменників та прикметників [7, с. 76–77]. Однак ми додатково виділили ще дієприкметники, масдари та імена діючого, утворені за моделлю فَعَالٌ.

Серед дієприкметників, що утворюють множину за цим видом переважають активні дієприкметники різних порід: لِأَجِيٍّ «біженець» (акт. дієпр. І пор.): لِأَجِيٍّ «українські біженці» (акт. дієпр. І пор.); لِأَجِيٍّ «біженці воюючих держав»; مُخْرَبٌ «диверсант» (акт. дієпр. ІІ пор.): مُخْرَبٌ «виявлення диверсантів»; مُدْرَبٌ «диверсанти противника»; مُدْرَبُونَ «інструктор» (акт. дієпр. ІІ пор.): مُدْرَبُونَ «військові інструктори»; مُدْرَبُونَ «інструктори піхотного батальйону»; مُهَاجِمُونَ «нападник» (акт. дієпр. ІІІ пор.): مُهَاجِمُونَ «затримані нападники»; مُهَاجِمُونَ «екстреміст» (акт. дієпр. V пор.): مُهَاجِمُونَ «екстреміст»; مُهَاجِمُونَ «ісламські екстремісти»; مُنْتَزِعٌ «ватажок» (акт. дієпр. V пор.): مُنْتَزِعٌ «ватажки терористичних угруповань»; مُنْتَزِعُونَ «ватажки бойовиків»; مُنْتَزِعُونَ «терорист-смертник» (акт. дієпр. VIII пор.): مُنْتَزِعُونَ «знищення цілей терористами-смертниками»; مُنْتَزِعُونَ «атаки терористів-смертників». Як показало проведене дослідження, правильна множина чоловічого роду найчастіше утворюється від пасивних дієприкметників І та ІІ породи: مُقْتُولٌ/مَقْتُولُونَ/مَقْتُولِينَ «вбитий, загиблий» (пас. дієпр. І пор.): مُقْتُولٌ «загиблий в результаті атаки безпілотників»; مُقْتُولُونَ «загиблий в результаті інтенсивного бомбардування»; مُجَنَّدٌ/مَجْنَدُونَ/مَجْنَدِينَ «новобранець, призовник» (пас. дієпр. ІІ пор.): مُجَنَّدٌ «підготовка новобранців»; مُجَنَّدُونَ «новобранці ЗСУ».

Доволі часто у військовій термінології арабської мови правильна множина чоловічого роду утворюється від субстантивованих прикметників, які, перейшовши до класу іменника, почали позначати не ознаку предмета, а сам предмет: فِدَائِيٌّ/فِدَائِيُونَ/فِدَائِيِينَ «українські партизани»; 1. самогубний; 2. терорист-смертник»; إِثْحَارِيٌّ/إِثْحَارِيُونَ/إِثْحَارِيِينَ «знешкодовані (вбиті) терористи смертники»; 1. військовий; 2. військовослужбовець, солдат»: عَسْكَرِيٌّ/عَسْكَرِيُونَ/عَسْكَرِيِينَ «ізраїльські солдати».

Існують також випадки утворення правильної множини чоловічого роду від імені діючого, утвореного за моделлю فَعَالٌ: طَيَّارٌ/طَيَّارُونَ/طَيَّارِينَ «льотчик»: طَيَّارُونَ «льотчики винищувально-бомбардувальної авіації»; طَيَّارُونَ «льотчики авіації ВМС»; قَتَّاصٌ/قَتَّاصُونَ/قَتَّاصِينَ «снайпер»: قَتَّاصُونَ «снайпери СБУ»; الْقَتَّاصِينَ حَرْبٌ «війна снайперів».

Ламана множина – це спосіб утворення множини шляхом внутрішньої, переважно голосної флексії. В арабській мові для вираження множини одночасно з внутрішньою флексією у низці випадків використовується й зовнішня афіксація [2, с. 26]. Таким чином, ламаною вважається множина імені, утворена не шляхом додавання закінчення, а шляхом переформування морфологічної структури твірної основи.

Даний вид множини в арабській мові є доволі продуктивним. Так, О. М. ас-Сауді, досліджуючи ламану множину зазначав, що вона є настільки універсальною, що утворюється як від живих осіб, так і від предметів та налічує аж 27 моделей [4, с. 23]. Займаючись узагальненням арабської множини імен, Л. Г. Доді-Гестерберг і Дж. Б. П'єррехумберт виділили 31 модель, наголосивши, що, за їх підрахунками, 41% усіх імен арабської мови утворюють множину за моделями ламаної множини [5, с. 1268–1269].

Відомо, що зараз між моделлю однини та моделлю її ламаної множини майже не спостерігається закономірної кореляції. Відстежити синхронний стан семантико-граматичних зв'язків для кожної моделі практично неможливо, адже домінуючі семантичні детермінанти з часом змінювалися [2, с. 26; 3, с. 154].

Вивчаючи можливості співвіднесення моделей ламаної множини з іменними класами, О. О. Хамрай наголошував «якщо припустити, що та чи інша модель виникла за умов широкого використання субстантивів ще до того, як вони були перегруповані на активні та інактивні іменні класи, можна зробити висновки щодо особливостей функціонування конкретної моделі словотворення» [2, с. 26; 3, с. 154].

Займаючись дослідженням військової термінології арабської мови, ми проаналізували три види ламаної множини: одновідмінкову, двовідмінкову та тривідмінкову.

Імена у формі ламаної одновідмінкової множини фактично не змінюються, тобто мають однакову модель для називного, родового та знахідного відмінків. Однак, деякі моделі ламаної

одновідмінкової множини все ж зазнають певних змін, вживаючись в означеному стані: وَصَايَا / وَصَايَا «наказ»: 1) неозначений стан: Н.в.: وَصَايَا, Р.в.: وَصَايَا, Зн.в.: وَصَايَا; 2) означений стан: Н.в.: الْوَصَايَا, Р.в.: الْوَصَايَا, Зн.в.: الْوَصَايَا; 3) «притулок»: 1) неозначений стан: Н.в.: مَأْوٍ, Р.в.: مَأْوٍ, Зн.в.: مَأْوٍ; 2) означений стан: Н.в.: الْمَأْوِي, Р.в.: الْمَأْوِي, Зн.в.: الْمَأْوِي; 4) «сила, міць»: 1) неозначений стан: Н.в.: قُوَى, Р.в.: قُوَى, Зн.в.: قُوَى; 2) означений стан: Н.в.: الْقُوَى, Р.в.: الْقُوَى, Зн.в.: الْقُوَى; 5) «поранений»: 1) неозначений стан: Н.в.: جَرْحَى, Р.в.: جَرْحَى, Зн.в.: جَرْحَى; 2) означений стан: Н.в.: الْجَرْحَى, Р.в.: الْجَرْحَى, Зн.в.: الْجَرْحَى.

Як можна побачити із вищенаведених прикладів, вживаючись в означеному стані, імена у формі одновідмінкової множини втрачають танвінне закінчення, а при заміні однієї із кінцевих «ي» (танвінних кяср) з'являється додаткова літера «ي» (яун).

У військовій термінології арабської мови найпродуктивнішими виявилися наступні моделі одновідмінкової множини: فَعَالًا، فَعَالِي، مَفَاعٍ.

За моделлю «فَعَالًا» найчастіше утворюють множину військових термінів, які являють собою імена, що позначають конкретні предмети: модель «شَطِيئَةٌ / شَطَايَا / شَطَايَا» «осколок»: دَانَةٌ شَدِيدَةٌ شَطَايَا الْقُنْبَلِيَّةِ الْمُضَادَّةِ «осколково-фугасний снаряд»; الإِنْجَارُ ذَاتُ شَطَايَا «осколки протипіхотної гранати».

Серед військових термінів, що утворюють множину за моделлю «فَعَالِي» переважають імена діючого: модель «فَعِيلٌ» قَتِيلٌ خِلَالُ حُرُومٍ «вбитий»; الْقَتْلَى السَّلْمِيُّونَ «вбиті мирні жителі»; قَتْلَى خِلَالُ حُرُومٍ «вбиті під час терористичної атаки».

За моделлю «مَفَاعٍ» зазвичай утворюють множину термінів, що являють собою імена місця та часу дії: модель «مَفْعَى» مَرَامِي الدَّبَابَاتِ «танкові полігони», مَرَامِي الدَّبَابَاتِ «полігон»; مَرَامِي الدَّبَابَاتِ «полігони для випробування ядерної зброї».

Імена, які у неозначеному стані не мають «танвіна» та розрізняють лише два відмінки, у вітчизняній арабістиці традиційно називають «двовідмінковими» [1, с. 3]. Отже, ламаною двовідмінковою вважається множина імені, кінцевим оголосом якого у називному відмінку неозначеного стану виступає «ة» (дамма).

Особливість даного типу множини полягає у тому, що при відмінюванні у родовому та знахідному відмінках неозначеного стану кінцевий оголос змінюється на «ة» (фатху), однак в означеному стані (шляхом додавання означеного артикля ال, або присвійного займенника) будь-яка ламана двовідмінкова множина стає тривідмінковою: رَعِيمٌ / رُعَمَاءُ «бригадний генерал; полковник»: 1) неозначений стан: Н.в.: رُعَمَاءُ, Р.в.: رُعَمَاءُ, Зн.в.: رُعَمَاءُ; 2) означений стан: Н.в.: الرُّعَمَاءُ, Р.в.: الرُّعَمَاءُ, Зн.в.: الرُّعَمَاءُ; 3) «бомба»: 1) неозначений стан: Н.в.: قُنَابِلٌ, Р.в.: قُنَابِلٌ, Зн.в.: قُنَابِلٌ; 2) означений стан: 1) Н.в.: الْقُنَابِلُ, Р.в.: الْقُنَابِلُ, Зн.в.: الْقُنَابِلُ; 2) Н.в.: الطَّلَائِلُ, Р.в.: الطَّلَائِلُ, Зн.в.: الطَّلَائِلُ; 3) «передовий загін»: 1) неозначений стан: Н.в.: طَلَائِلٌ, Р.в.: طَلَائِلٌ, Зн.в.: طَلَائِلٌ; 2) означений стан: Н.в.: الطَّلَائِلُ, Р.в.: الطَّلَائِلُ, Зн.в.: الطَّلَائِلُ.

3-поміж досліджених термінологічних найпродуктивнішими виявилися наступні моделі ламаної двовідмінкової множини: فَعَالًا، فَعَالِي، فَعَالِي.

Серед термінів, що утворюють множину за моделлю «فَعَالِي» слід виділити:

1) імена, що позначають конкретні предмети: модель «أَمْرٌ / أَمْرٌ / أَمْرٌ» «наказ, розпорядження»; «команди на ведення вогню»; الْأَمْرُ الرَّسْمِيُّ «офіційні розпорядження»; модель «خَسَارَةٌ / خَسَائِرُ» «втрата»; «втрати противника»; تَكْبِيدُ خَسَائِرِ فَابِدَةٍ «завдання серйозних (тяжких) втрат»; модель «صَمَامَةٌ / صَمَامَةٌ / صَمَامَةٌ» «підричник»; «дистанційні підричники»; صَمَامَةٌ قَدَائِفُ ثَائِبَةٌ «підричники броньованих снарядів»;

2) імена місця та часу дії: модель «مَرَابِضٌ / مَرَابِضٌ» «позиція»; «закрыті позиції для ведення вогню»; مَرَابِضُ النَّيْرَانِ الْمُقْفُولَةُ «передові позиції»; модель «مَلْجَأٌ / مَلْجَأٌ» «укриття, бомбосховище»; مَلْجَأٌ سَرِيعَةُ الْإِنشَاءِ «бліндажі»; مَوَاضِعُ مَلْجَأِي «укриття оборонних позицій»;

3) імена знарядь та інструментів: модель «مَدْفَعٌ / مَدْفَعٌ» «гармата»; «малокаліберні зенітні гармати»; مَدْفَعُ النَّبَاتَاتِ «танкові гармати»;

4) імена діючого: модель «فَصَائِلٌ / فَصَائِلٌ» «взвод»; «мотопіхотні взводи»; فَصَائِلُ التَّامِينَ الْقَيِّ «вводи технічного забезпечення»;

5) імена, що позначають місце постійної або повторюваної дії: модель «مَسَلْحَةٌ / مَسَلْحَةٌ» «арсенал»; «ядерні арсенали»; مَسَلْحَةُ السَّلَاحِ النَّارِيِّ «арсенали вогнепальної зброї»;

6) активні дієприкметники I породи (як чоловічого, так і жіночого роду): модель «قَارِبٌ / قَارِبٌ» «катер»; قَارِبُ الْفَوَاتِ «катери ВМС»; «швидкісні ракетні катери»; طَوَائِفُ عَرَبَاتِ الْقِتَالِ «екіпажі бойових машин реактивної артилерії»; طَوَائِفُ مَجْمُوعَةِ الْمُطَارِدَةِ «екіпажі винищувальної авіаційної групи»;

7) іншомовні запозичення: خَنْدَقٌ / خَنْدَاقٌ «рів, окоп, траншея» (перська); مَضَادَّةٌ لِلدَّبَابَاتِ خَنْدَاقِيَّةٌ «протитанкові рови».

Серед військових термінів арабської мови, що утворюють множину за моделлю «فَعَالِي» слід виділити:

1) імена знарядь та інструментів: модель «مَعَالِيْقٌ / مَعَالِيْقٌ» «затвор»; «поршневі затвори»; مَنَظَرٌ / مَنَظَرِيٌّ «бінокль»; مَنَظَرِيٌّ «польові біноклі»;

2) пасивні дієприкметники I породи: модель «مَقَادِيْفٌ / مَقَادِيْفٌ» «протитанкові керовані снаряди»; مَقَادِيْفُ الصُّوَّةِ «освітлювальні снаряди»;

3) іншомовні запозичення: أُسْطُوْلٌ / أُسْطُوْلِيٌّ «флот» (грецька); أُسْطُوْلِيٌّ «підводні флоти»; جَاسُوسٌ / جَاسُوسِيٌّ «шпигун» (арамейська); جَاسُوسِيٌّ «іноземні шпигуни»; خَرَّاطِيْشٌ / خَرَّاطِيْشِيٌّ «патрон» (перська); خَرَّاطِيْشٌ صَامِيَّةٌ «холості патрони»; هَوَائِيٌّ / هَوَائِيٌّ «міномет» (перська); هَوَائِيٌّ مَحْمُولَةٌ «переносні міномети».

За моделлю «فَعَالَةٌ» у військовій термінології утворюється ламана двовідмінкова множина від імен діючого (модель «فَعِيلٌ»): رَقِيْبٌ / رَقِيْبَةٌ «сержант»; الفَصِيْلَةُ رَقِيْبَةٌ «сержанти взводу»; «генерал-лейтенант»; فَرِيْقٌ / فَرِيْقَةٌ «генерал-лейтенанти збройних сил»; رُوَسَاءٌ / رُوَسَاءَةٌ «начальник»; «начальники іноземних розвідок».

Ламаною тривідмінковою вважається множина імені, кінцевим оголосом якого в називному відмінку неозначеного стану виступає «ة» (танвін дамма). Даний тип множини, залежно від

відмінку та стану, змінює кінцеві оголоси наступним чином:
 /رُئِبَ/ «звання»: 1) неозначений стан: Н.в.: رُئِبٌ, Р.в.: رُئِبٌ, Зн.в.: رُئِبًا; 2) означений стан: Н.в.: الرُّئِبُ, Р.в.: الرُّئِبُ, Зн.в.: الرُّئِبُ;
 /طَرَّاقٌ/ «курок»: 1) неозначений стан: Н.в.: طَرَّاقٌ, Р.в.: طَرَّاقٌ, Зн.в.: طَرَّاقًا; 2) означений стан: Н.в.: الطَّرَّاقُ, Р.в.: الطَّرَّاقُ, Зн.в.: الطَّرَّاقُ;
 /دُرُوعٌ/ «щит, броня»: 1) неозначений стан: Н.в.: دُرُوعٌ, Р.в.: دُرُوعٌ, Зн.в.: دُرُوعًا; 2) означений стан: Н.в.: الدُّرُوعُ, Р.в.: الدُّرُوعُ, Зн.в.: الدُّرُوعُ.

Найпродуктивнішими моделями утворення ламаної тривідмінкової множини при дослідженні військової термінології арабської мови виявилися наступні: **فُعُولٌ**, **أَفْعَلَةٌ**, **فُعَالٌ**, **فُعَالٌ**, **فُعَالٌ**.

Серед термінів, що утворюють множини за моделлю «أَفْعَالٌ» слід виділити:

1) імена, що позначають конкретні предмети: модель «فُعُولٌ»: **جُنُبٌ/أَجْنَابٌ** «фланг»: **هَجَمَ عَلَى أَجْنَابِ الْعَدُوِّ** «атакувати фланги противника», **أَجْنَابُ الدِّفَاعِ الْمُحْتَلَّةُ** «зайняті фланги оборони»; модель «فُعَالٌ»: **أَلْيَةٌ رَمَى** «міна»: **الْعَامُ ضِدَّ الْمُنَاةِ** «протипіхотні міни», **الألغام** «мінний розкладач»; модель «فُعَالٌ»: **سَرَابٌ/أَسْرَابٌ** «ескадрилья»: **أَسْرَابُ الْإِسْتِطْلَاعِ** «ескадрильї сил безпеки», **أَسْرَابُ قُوَاتِ الدِّفَاعِ** «ескадрильї тактичної авіації»; модель «فُعَالٌ»: **رَتَلٌ/أَرْتَالٌ** «колона»: **أَرْتَالُ الْمُعَدَّاتِ الْعَسْكَرِيَّةِ** «колонна військової техніки», **أَرْتَالُ الْعَدُوِّ الْمُضْمَرَّةُ** «знищені колони ворога»;

2) імена діючого: модель «فُعِيلٌ»: **نَصِيرٌ/أَنْصَارٌ** «партизан»: **أَنْصَارٌ أَوْكْرَانِيُونَ** «українські партизани», **تَمْشِيحُ الْأَنْصَارِ** «знешкодження (зачистка) партизан».

За моделлю «فُعُولٌ» у військовій термінології найчастіше утворюють ламану тривідмінкову множини імена, що позначають конкретні предмети: модель «فُعُولٌ»: **جُرْحٌ/جُرُوحٌ** «поранення»: **أَصَابَ جُرُوحًا بَسِيطَةً** «завадати легких поранень»; модель «فُعَالٌ»: **نُحُومٌ** «кордон»: **تَحَمَّ نُحُومًا** «морські кордони», **عَلَى إِمْتِدَادِ النُّحُومِ** «вздовж кордонів»; модель «فُعُولٌ» з кінцевою подвоєною літерою: **حُطٌّ/حُطُوطٌ** «ешелон, рубіж»: **حُطُوطُ الْهَجُومِ** «бойові рубіжі», **حُطُوطٌ أَمَامِيَّةٌ** «передові рубіжі»; модель «فُعَالٌ»: **حُصُونٌ حَصِينَةٌ** «фортеця»: **حُصُونٌ حَصِينَةٌ** «неприступні фортеці», **حُصُونٌ الْعَدُوِّ** «ворожі фортеці».

Серед військових термінів арабської мови, що утворюють множини за моделлю «فُعَالٌ» переважають імена, що позначають конкретні предмети, утворені за моделями жіночого роду: модель «فُعَالَةٌ»: **نُقْطَةٌ/نُقَطٌ** «пост, пункт»: **نُقَطٌ النَّقْشِيَّةُ** «контрольно-пропускні пункти», **نُقَطٌ حُدُودِيَّةٌ** «прикордонні пункти»; модель «فُعَالَةٌ»: **حَزْنَةٌ/أَحْزَانٌ** «магазин (для патронів)»: **حَزْنٌ مَمْلُوءَةٌ بِالذَّخَائِرِ** «споряджені магазини».

За моделлю «أَفْعَلَةٌ» насамперед утворюють множини імена, що позначають конкретні предмети: модель «فُعَالٌ»: **سِلَاحٌ/أَسْلِحَةٌ** «зброя»: **أَسْلِحَةُ الدَّمَارِ الشَّامِلِ** «зброя масового ураження», **تَحْرِيضٌ** «ядерна зброя»; модель «فُعَالٌ»: **عَتَادٌ/أَعْتِدَةٌ** «боеприпас»: **أَعْتِدَةٌ** «зберігання боеприпасів», **مَقَرٌّ** «штаб-квартира».

Серед термінів, що утворюють множини за моделлю «فُعَالٌ» слід виділити:

1) імена діючого: модель «فُعِيلٌ»: **رَعَالٌ** «взвод»: **رَعَالٌ مُضَادَّةٌ لِلدَّبَابَاتِ** «піхотні взводи», **رَعَالٌ مُضَادَّةٌ لِلدَّبَابَاتِ** «протитанкові взводи»;

2) імена, що позначають конкретні предмети: модель «فُعَالٌ»: **جِرَاحٌ/جِرَاحٌ** «поранення»: **جِرَاحٌ رَصَاصٍ** «кульові поранення», **جِرَاحٌ نَافِذَةٌ** «наскрізні поранення»; модель «فُعَالَةٌ»: **جِرَابٌ/جِرَابٌ** «багнет»: **جِرَابٌ لِيَتَادِقَ الْيَتِيَّةَ** «багнети для автоматів», **الْحَدِيدِيَّةُ صُنْعُ الْجِرَابِ** «виготовлення сучасних багнетів».

За моделлю «فُعَالٌ» найчастіше утворюють множини військові терміни, що являють собою активні дієприкметники I породи: модель «فَاعِلٌ»: **ضَبَّاطٌ/ضَبَّاطٌ** «офіцер»: **ضَبَّاطُ الْإِسْتِخَارَاتِ** «офіцери розвідки», **ضَبَّاطٌ عَلِيُونَ** «вищий офіцерський склад».

У військовій термінології арабської мови також часто зустрічаються випадки утворення двох форм множини від одного терміна. Загалом у цьому аспекті можна виділити три групи термінів: 1) терміни, обидві множини яких утворені за моделями ламаної тривідмінкової множини; 2) терміни, множини яких утворюється за моделями як правильної множини жіночого роду, так і ламаної двовідмінкової множини; 3) терміни, множини яких утворюється за моделями як правильної множини жіночого роду, так і ламаної тривідмінкової множини. Як показало проведене дослідження, термінів, обидві множини яких утворені за моделями правильної множини жіночого роду, правильної множини чоловічого роду та ламаної двовідмінкової множини у військовій термінології арабської мови не існує.

До термінів, від яких обидві множини утворюються за моделями ламаної тривідмінкової множини насамперед слід виділити імена, що позначають конкретні предмети: модель «فُعُولٌ»: **جُنُودٌ نِظَامِيُونَ** «військо, військова частина»: **جُنُودٌ/جُنُودٌ** «регулярні війська», **أَجْنَادُ الْمِطْلَآتِ** «парашутно-десантні війська»; модель «فُعُولٌ»: **صُنُوفٌ/صُنُوفٌ** «ешелон»: **صُنُوفُ الْهَجُومِ** «бойові ешелони», **صُنُوفٌ أَمَامِيَّةٌ** «передові ешелони»; модель «فُعُولٌ»: **أَطْرُفٌ الْمَدْفِيعِيَّةِ** «стріляні гільзи»: **أَطْرُفٌ/أَطْرُفٌ** «артилерійські гільзи»; модель «فُعَالٌ»: **عَتَادٌ/عَتَادٌ** «снаряд, боеприпас»: **عَتَادٌ سَيْرٌ الْأَعْتِدَةِ** «фугасні снаряди», **عَتَادُ الْإِنْجَارِ** «траєкторія польоту снарядів». Окрім того, у військовій термінології арабської мови зустрічаються випадки утворення двох множин за моделями ламаної тривідмінкової множини від активних дієприкметників I породи: **حَرَّاسٌ/حَرَّاسٌ** «вартовий»: **حَرَّاسَةٌ** «вартові Генерального штабу», **حَرَّاسَةٌ هَيْئَةُ الْأَرْكَانِ الْعَامَّةِ** «вартові Генерального штабу».

Серед термінів, множини яких утворюється за моделями як правильної множини жіночого роду, так і ламаної двовідмінкової множини, переважають імена жіночого роду, що позначають конкретний предмет за моделлю «فُعَالَةٌ»: **عَصَابَاتٌ/عَصَابَاتٌ** «групування, банда»: **عَصَابَاتٌ إِزْهَابِيَّةٌ** «терористичні групування», **نَدْمِيرُ عَصَابَاتِ الْمُرْتَرِفَةِ** «знешкодження банд найманців»; **تَحْرِيضٌ/تَحْرِيضَاتٌ** «звільнення»: **تَحْرِيضَاتُ الرِّهَائِنِ الْمُحْتَلِفِينَ** «звільнення захоплених заручників», **تَحْرِيضٌ الْأَرْضِي الْمُحْتَلَّةِ** «звільнення окупованих територій»; імена місця та часу дії, утворені від чотирилітерних дієслів: **مَقَرٌّ/مَقَرٌّ** «штаб-квартира»: **مَقَرَّاتُ الْمُنْتَظَمَاتِ الْإِزْهَابِيَّةِ** «штаб-квартири терористичних організацій».

Також існують випадки утворення від одного військового терміна двох множин, одна з яких утворена за моделлю правильної множини жіночого роду, а інша – за моделями ламаної

тривідмінкової множини. Серед таких термінів найчастіше зустрічаються імена, що позначають конкретний предмет: модель «فَعَالٌ»: لَوَاءٌ /الْوَيْه، لَوَاءٌ/ «бригада»; «штурмові бригади», لَوَاءَاتُ الدِّفَاعِ الإِقْلَمِيِّ «бригади територіальної оборони»; модель «فُعْلَةٌ»: حُجْرَاتُ الْغَوَاصَةِ «кімната, каюта»; حُجْرَةُ /حُجْرَاتٍ، حُجْرٌ/ «каюти підводного човна»; حُجْرُ طَائِرَاتِ التَّدْرِيبِ «кабіни навчально-тренувальних літаків»; модель «فُعْلَةٌ»: جَبَهَاتٌ /جَبَاهٍ، جَبَهَاتٌ/ «фронт»; «окремі фронти», مُنْفَصِلَةٌ جَبَهَاتٌ عَلَى جَمِيعِ الجَبَاهِ «на всіх фронтах».

Висновки. У результаті дослідження граматичної категорії множини арабської мови на матеріалі військової термінології (214 термінів) ми розробили рейтинг різних видів множин за їх продуктивністю: I місце – правильна множина жіночого роду (29,3%), II місце – ламана двовідмінкова множина (25,6%), III місце – ламана тривідмінкова множина (24,2%), IV місце – правильна множина чоловічого роду (16,7%), V місце – ламана одновідмінкова множина (4,2%).

У процесі експерименту для отримання більш точних результатів усі військові терміни ми розділили на: іменники; масдари (віддієслівні іменники); активні дієприкметники; пасивні дієприкметники; субстантивовані прикметники; імена, що позначають конкретні предмети; імена діючого; імена місця та часу дії; імена знарядь та інструментів; іншомовні запозичення.

Досліджуючи ламану множину, ми визначили найпродуктивніші моделі утворення для кожного з її видів: مَفَاعٌ، فَعْلَى، فَعَالًا (ламана одновідмінкова множина); فَعَالِلٌ، فَعَالِلٌ، فَعَالِلٌ (ламана двовідмінкова множина); فُعُولٌ أُنْفَعَالٌ، فُعُولٌ، أُنْفَعَالٌ، فُعُولٌ (ламана тривідмінкова множина).

Проведене дослідження показало, що масдари утворюють множину лише за моделлю правильної множини жіночого роду, при цьому найчастіше множина утворюється від масдарів II, III та VIII породи. Від масдарів I, V, VI та IX породи множина взагалі не утворюється.

Активні дієприкметники утворюють множину за моделями як правильної, так і ламаної множини. Однак, за моделями ламаної множини утворюється множина від активних дієприкметників лише I породи. За моделлю правильної множини жіночого роду утворюється множина від активних дієприкметників I, II та III породи. Що ж стосується правильної множини чоловічого роду, то вона виявилась продуктивною для активних дієприкметників I, II, III, V та VIII породи. Від активних дієприкметників IV, VI, VII, IX та X породи множина не утворюється.

Пасивні дієприкметники утворюють множину за моделями ламаної двовідмінкової множини, а також правильної множини чоловічого та жіночого родів. За моделями ламаної двовідмінкової множини утворюється множина від пасивних дієприкметників лише I породи, а за моделями правильної множини – від I та II породи. Пасивні дієприкметники усіх інших порід не утворюють множину за жодною із вищеперахованих моделей.

Субстантивовані прикметники, тобто ті, що перейшли до класу іменника, втративши власні ознаки, утворюють множину лише за моделлю правильної множини чоловічого роду.

Імена, що позначають конкретні предмети утворюють множину за всіма моделями, окрім правильної множини чоловічого роду. Від імен, що позначають конкретні предмети, утворених

за моделями فَعْلٌ، فُعْلٌ та فُعْلٌ найчастіше утворюється ламана тривідмінкова множина; від імен, що позначають конкретні предмети, утворених за моделями فَعَالَةٌ та فَعَالَةٌ – ламана двовідмінкова множина; від імен, що позначають конкретні предмети, утворених за моделлю فُعْلَةٌ – ламана одновідмінкова множина. Правильна множина жіночого роду виявилась продуктивною для імен, що позначають конкретні предмети, утворених за моделями فُعْلَةٌ، فُعْلَةٌ، فُعْلَةٌ.

Імена діючого (модель فَعِيلٌ) утворюють лише ламану множину, а імена діючого (модель فَعَالَةٌ / فَعَالٌ) – лише правильну множину. Загалом же від імен діючого у більшості випадків утворюється множина за моделями ламаної двовідмінкової множини.

Імена місця та часу дії найчастіше утворюють множину за моделями ламаної двовідмінкової множини. Існують поодинокі випадки утворення ламаної одновідмінкової множини від імен місця та часу дії, утворених за моделлю مَفْعَى. За моделями правильної множини чоловічого та жіночого родів, а також ламаної тривідмінкової множини імена місця та часу дії множину не утворюють.

Імена знарядь та інструментів утворюють множину лише за моделями ламаної двовідмінкової множини.

Іншомовні запозичення утворюють множину за моделями правильної множини жіночого роду та ламаної двовідмінкової множини. За моделлю правильної множини жіночого роду найчастіше утворюється множина від запозичень з французької, перської та латини, а за моделями ламаної двовідмінкової множини – з перської та грецької.

Література:

- Бурик К. Ю. Двовідмінкові імена арабської класичної мови у системі відмінювання субстантивів. *Сходознавство*. 2008. № 44. С. 3–12.
- Бурик К. Ю. Моделі арабської ламаної множини, що не допускають нунації. *Спадщина Омеляна Прицака і сучасні гуманітарні науки: матеріали міжнар. наук. конф., м. Київ, 28-30 трав. 2008 р.* Київ, 2008. С. 24–30.
- Хамрай О. О. До можливості співвіднесення моделей арабської ламаної множини з іменними класами. *Східний світ*. 2004. № 1. С. 154–159.
- Alsoudi O. M. A. A. The Broken Plural in Arabic. *English Linguistics Research*. 2023. Vol. 12, No. 1. P. 22–30. DOI: <https://doi.org/10.5430/elr.v12n1p22>.
- Dawdy-Hesterberg L. G., Pierrehumbert J. B. Learnability and generalisation of Arabic broken plural nouns. *Language, Cognition and Neuroscience*. 2014. Vol. 29, No. 10. P. 1268–1282. DOI: <https://doi.org/10.1080/23273798.2014.899377>.
- Jarrah M., Abdulazeez J., Alkhawaja L. The position of the broken plural in the grammar: Rural Jordanian Arabic as a case study. *Lingua*. 2022. Vol. 265. P. 103–165. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2021.103165>.
- Himmah, A., Wahyudi, R. A contrastive analysis of Arabic and English noun plural markers. *Journal of Linguistics and Education*. 2014. Vol. 4, No. 2. P. 72–87. URL: https://www.researchgate.net/publication/282664244_A_CONTRASTIVE_ANALYSIS_OF_ARABIC_AND_ENGLISH_NOUN_PLURAL_MARKERS (last accessed: 07.05.2024).

8. Kamel M. A. J. Pluralization in Arabic and English: A Contrastive Study. *Journal of contemporary English studies*. 2023. Vol. 1, No. 1. P. 65–85. URL: <https://eej.iunajaf.edu.iq/index.php/jces/article/view/12/9> (last accessed: 28.04.2024).

Statsyuk R. The category of the plural in the Arabic language: features of creation and utilization (on the basis of military terminology data)

Summary. The article examines the problem of the grammatical category of the plural in the Arabic language by using the examples from military terminology. The choice of using the military terminology data (214 terms) is based upon the fact that this terminosphere is developing quite dynamically, and therefore reflects all the changes occurring in the language environment. As a result of the analysis of this terminological layer, in addition to the plural types traditionally recognized by all scientists (regular and broken), we managed to single out and examine the broken single-case plural, which does not change in accordance to the case, losing the ending tanween emphasis when used in a definite state. Researching the peculiarities of the functioning of the plural in the Arabic language, particularly in the formation of phrases, it was established that the terms used in the form of the sound masculine plural, acting as the first member of the ezafe construction, lose the final letter ن. On the basis of the conducted experiment, we singled out

three pairs of models that proved to be productive in the formation of two plurals from one term and proved that terms, both plurals of which are formed according to the models of the sound feminine plural, the sound masculine plural and the broken two-case plural in the military terminology of the Arabic language do not exist. The results of the research allowed us to compile a rating of plurals: 1st place – sound feminine plural (29.3%), 2nd place – broken two-case plural (25.6%), 3rd place – broken three-case plural (24.2%), 4th place – sound masculine plural (16.7%), 5th place – broken single-case plural (4.2%). In the process of analyzing the broken plural, we determined the most efficient formation models for each of its types: فَعَالًا، فَعَالِيلٌ، مَفَاعٍ، مَفَاعٍ، فَعَالًا (broken single-case plural); فَعَالًا، فَعَالِيلٌ، فَعَالًا، فَعَالًا، فَعَالًا (broken two-case plural); فَعَالًا، فَعَالًا، فَعَالًا، فَعَالًا، فَعَالًا (broken three-case plural). We were also able to establish the models according to which each part of the Arabic language forms a plural.

Key words: Arabic language, military terminology, regular plural, broken plural.

Таран А. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ ФОРМАТ ЗНАНЬ ПРО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Анотація. У статті проаналізовано нові слова і значення слів лексики галузі освіти і науки. У XXI ст. ця сфера зазнає перманентного оновлення. В умовах реформування відбувається розвиток науково-педагогічної творчості, тому є потреба в осмисленні дефініцій слів, пов'язаних із такими нововведеннями. З'ясовано, що фахова лексика засвідчує мовну динаміку, зміни в значеннях слів і в мовних смаках суспільства. Обґрунтовано, що мовна культура управління, точність у вживанні слова пов'язана з глибоким розумінням лексичного значення, вмінням точно відчувати значеннєві відтінки слів. Точність терміна в словнику сприятиме зростанню професіоналізму управління закладу освіти.

Проаналізовано спектр номінацій з іменником *інновація* та прикметником *інноваційний*, досліджено парадигматичні, синтагматичні й епідигматичні відношення між мовними одиницями, з'ясовано чинники збереження рівноваги між тенденціями інтернаціоналізації (відкритістю української мови до процесів глобалізації) та націоналізації (збереженням її національної самобутності). Обґрунтовано, що слова *інновація*, *інноватор*, *інноватика* потребують особливого пояснення в лексикографічних працях, а прикметник *інноваційний* у дво- чи трислівній сполуці треба трактувати окремо, оскільки кожна сполука має відтінки значень. З'ясовано, що семантичні інновації репрезентують несподівані змістові зв'язки, концентрують актуальні, суспільно значущі думки, вносять нові аспекти до української мовної картини світу. Звернено увагу на позамовні й мовні детермінанти змін у мовній свідомості сучасного українця та у відображенні таких змін у нових номінаціях. Простежено вплив інновацій на структуру лексики освіти й науки. Тенденцію до спеціалізації понять у мовній свідомості українців доводять вербалізатори нових аспектів у сучасному українському лексиконі.

Ключові слова: мовна динаміка, семантичні зміни, лексикон освіти й науки, словник, семантична інновація, термін, лексичне значення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими чи практичними завданнями. Мова відображає динамічні процеси і зміни в суспільній діяльності людини. Стрімкі темпи мовної динаміки XXI століття вчені пов'язують із мінливістю суспільства, зміною соціально-політичних, економічних, науково-освітніх та психологічних пріоритетів. Зазнає найпомітніших змін зазвичай лексична система, про що свідчать нові слова й значення слів, що є важливим матеріалом для поповнення реєстрів сучасних лексикографічних праць. Нова термінологія галузі освіти і науки засвідчує можливість для з'ясування тенденцій розвитку сучасної української мови, співвідношення різних способів номінації, взаємодії одиниць різних мовних рівнів. Висока мовна культура управління, точ-

ність у вживанні слова пов'язана з глибоким розумінням лексичного значення, вмінням точно відчувати значеннєві відтінки синонімів і обирати саме те слово, яке найточніше і найпотрібніше у певний момент [1]. Зазвичай управлінська діяльність визначається свідомістю і мисленням її суб'єкта. Якість мисленнєвої діяльності зі свого боку зумовлена якістю використовуваних інтелектуальних інструментів, засобів тощо. Такими засобами є поняття, що адекватно відображають дійсність, інші моделі цієї дійсності. Відома в мовознавстві гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра й Б. Уорфа обґрунтовує залежність логічної будови мислення й пізнавальної здатності народу від його мови [2, с. 89].

Важливою складовою в становленні управління закладу освіти є формування багатого, такого, що відображає дійсність, індивідуального професійного словника. Оскільки сьогодні спостерігаємо активне функціонування слів, ще не засвідчених у загальномовних словниках, але вживаних у суспільній мовній практиці, то актуально розглянути тенденції розвитку лексики сфери освіти, адже вона дає важливий матеріал для роздумів про взаємодію способів і засобів її оновлення й збагачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Особливостям оновлення й збагачення словникового складу української мови у XXI ст. присвячено праці Ф. С. Бацевича, С. П. Бибик, І. І. Браги, К. В. Бріткової, С. Я. Єрмоленко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, Ж. В. Колоїз, Т. А. Коць, Г. Б. Мінчак, М. І. Навальної, А. М. Нелюби, І. А. Самойлової, О. А. Стишова, Л. В. Струганець, Г. М. Стюти, О. О. Тараненка, Ю. О. Цигвинцевої та інших учених. Важливими для теорії і практики української неології є колективні монографії співробітників відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської та Л. П. Кислюк «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» (Київ, 2008) та «Вплив суспільних змін на розвиток української мови» (Київ, 2017). У монографіях докладно проаналізовано способи й засоби поповнення та оновлення лексики сучасної української літературної мови. У наукових студіях, присвячених інноваційним процесам на межі XX–XXI ст., зосереджено увагу, як правило, на причинах і джерелах розвитку українського лексику, різновидах лексичних інновацій з несистематичним зверненням до опису фахової лексики. Проте саме така лексика найяскравіше репрезентує той лексикон, що потребує особливої уваги мовознавців, оскільки засвідчує мовну динаміку, зміни в значеннях слів і в мовних смаках суспільства. Точність терміна у словниках сприятиме зростанню професіоналізму фахівців будь-якої галузі.

Мета статті – простежити зміни в лексиці освіти й науки, запропонувати дефініції нових термінів з урахуванням наявних контекстів. Матеріалом нашої розвідки є картотека слів, укладена за матеріалами сайту Міністерства освіти і науки України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для фахівця будь-якої галузі незамінним помічником є словник, де в лаконічній формі репрезентовано людський досвід, знання й культурну спадщину. Інтенсивність змін в освіті й науці не могла не відобразитися у свідомості носіїв мови і відповідно в мові. Як наслідок – спостерігаємо поповнення термінів освіти й науки та появу нових способів їх номінування й системної організації. Лексика сфери освіти відображає структуру науково-педагогічної теорії і водночас постійно розвивається й збагачується. З огляду на це вважаємо за доцільне фіксувати такі інновації в реєстрах нових словників. До того ж варто пам'ятати: право на новаторство мають лише ті, хто володіє благословенним даром відчувати слово. Українські лексикографи, фіксуючи нові слова, повинні враховувати, чи не дублюють слова того, що вже усталене в мові, чи не є виявом надлишковості і чи не загрожують самотності мови [3]. Принцип доцільності, що визначає ступінь потрібності лексеми, має бути вирішальним при кодифікації інновацій у корпусах нових словників української мови.

У ХХІ ст. освіта й наука зазнає перманентного оновлення. В умовах реформування відбувається розвиток науково-педагогічної творчості, тому є потреба в осмисленні дефініцій слів, пов'язаних із такими нововведеннями.

Іноватика – це наука, що займається вивченням нових явищ у різних сферах діяльності людини. Основоположником понять теорії іноватики вважають австрійського економіста Й. Шумпетера. Незважаючи на те, що як галузь знань сформувалася в 40-х роках ХХ ст., в українських загальномовних словниках ні радянського періоду, ні сьогодення не зафіксовано. Іноваційні процеси в освіті стали предметом вивчення в кінці ХХ ст. Науковці передовсім досліджували творчу діяльність учителя, питання запровадження результатів наукових досліджень, проблеми узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду. Натомість сьогодні спостерігаємо розширення сполучуваності іменника *іноватика*. Освітня іноватика – теорія і практика планування і впровадження змін в освіту, що сприяють її удосконаленню, вищій якості, напр.: *22–24 жовтня 2019 року відбудеться одинадцята міжнародна виставка «Іноватика в сучасній освіті» та десята міжнародна виставка освіти за кордоном «World Edu»* (<https://mon.gov.ua/18.10.2019>). Освітникам відомі також *педагогічна іноватика*, що вивчає педагогічні іноваційні процеси; вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій; *педагогічна неологія*, що досліджує категорійне поле нової галузі педагогічних знань, понятійний апарат, класифікації педагогічних нововведень, міру готовності нового до використання, критерії їх оцінки; педагогічну аксіологію, яка розглядає особливості сприйняття, освоєння та оцінки нового педагогічною громадськістю, ставлення до нововведень вчителів, учнів та їхніх батьків тощо [4, с. 34]. Знання особливостей, основних напрямів і механізмів реалізації освітніх іновацій уможливить більш раціонально визначити структуру іноваційного процесу в школі. Поняття сутності й механізмів здійснення реалізації нововведень в системі управління допоможе

спроектувати систему управлінських дій, що оптимально відповідають особливостям процесів функціонування і розвитку школи.

Термін *іноватика* до наукового вжитку, зокрема й лінгвістичного, увійшов порівняно недавно. Попри активне вживання, не має усталеної дефініції. У Сучасному словнику іншомовних слів О. І. Скопненка, Т. В. Цимбалюк зафіксовані такі значення: 1) укладення коштів в економіку, яке забезпечує зміну поколінь техніки й технології; 2) привнесення нових ідей на рівні ринку; 3) політичні програми, що мають, як правило, неповторний характер; 4) мовозн. новоутворення, відносно нове явище, переважно в морфології [5, с. 306]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією Бусела іменник потрактовано як багатозначне слово, де перше значення репрезентує сферу освіти й науки: «1) нововведення (іноватика освіти); 2) ек. комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки, технологій, винаходів і т. ін. (фінансові іноватика); 3) лінгв. нове явище у мові» [6, с. 400]. У Словнику В. В. Жайворонка подано з ремаркою книжн. І значенням «Нововведення, новація. *Технічні іноватика. Іноватика в мові* // прикм. *іноватичний, Іноватичний процес* [7, с. 403]. Чому дефініції тої ж лексеми різні? На думку М. В. Жуйкової, А. В. Шевчук, існує низка об'єктивних чинників, що можуть впливати на зміст дефініцій, зокрема: досягнутий рівень пізнання світу і домінуючий тип свідомості соціуму; потенційна цільова аудиторія словника (носії мови чи іноземці, які її опановують); міра поширення освіти на базовому (шкільному) рівні; обсяг словника та його носії (дефініції в однотомовому паперовому словнику з необхідністю будуть лаконічнішими, ніж тлумачення в багатотомовому проєкті); наявність і доступність інших джерел інформації; загальні настанови укладачів словника щодо побудови дефініцій [8, с. 148].

У мовознавстві поняття *іноватика* – гіперонім (окреслює тенденції оновлення мовної системи загалом (пасивізацію лексем, заміну, появу нових мовних одиниць, їх конкурування. Гіпонімами є терміни лексична іноватика, словотвірна іноватика, граматична іноватика. Зі свого боку гіпонімами до терміна лексична іноватика є семантична іноватика (неосемантизм), okazіоналізм, новотвір, потенційне слово.

У педагогіці *іноватика* – це нововведення, оновлення; новий підхід створення якісно нового, використання відомого з іншою метою [4, с. 37]. Тому поняття *іноватика* і *нововведення* доцільно трактувати як синоніми, але не абсолютні, а часткові, оскільки слова різняться у змістовому наповненні, а саме: іноватика передбачає успіх перетворень; за такого розуміння не кожне нововведення є іноватикою. У педагогіці гіпонімами до терміна іноватика є іноватика в змісті роботи (оновлення навчальних програм, підручників), іноватика в технології навчання й виховання (оновлення методик викладання і взаємодії у виховному процесі), іноватика в організації педагогічного процесу (оновлення форм і засобів освітнього процесу), іноватика в управлінні освітою (оновлення структури, організації і керівництва закладу освіти), іноватика в освітній екології (архітектурне планування закладів освіти, використання будівельних матеріалів, інтер'єр тощо) [4, с. 37].

Лексеми *іноватири* теж не зафіксовано в лексикографічних працях. *Іноватири* – це особи чи організації, які беруть участь у нововведеннях. Своєю діяльністю вносять в освітню дійсність новизну, сприяють її оновленню, напр.: *До участі*

запрошуються науковці, **інноватори та стартапники**, учасники серії заходів *Science&Business* від МОН та УФС, що реалізується в межах спільної роботи над створенням умов для розвитку **інноваційної екосистеми**, поєднанням наукового та промислового потенціалу, забезпеченням трансферу технологій і комерціалізації наукових результатів (<https://mon.gov.ua/20.08.2022>). Українські **інтелектуали та інноватори** запропонують світу нові конкурентоспроможні ідеї та рішення», – зазначив Сергій Шкарлет (<https://mon.gov.ua/15.06.2022>). Як синонім до слова інноватори вживають винахідник, пор. ілюстрації з одного джерела: «*Innovation Fest*» – це майданчик, де наші науковці, **інноватори та стартапери** можуть показати свої країї проєкти, позмагатися за їхню фінансову підтримку, познайомитися з потенційними інвесторами. Він [перший заступник Міністра освіти і науки Юрій Полохович – А. Т.] також додав, що за 5 років «*Innovation Fest*» став стартовим майданчиком для багатьох молодих **винахідників** (<https://mon.gov.ua/25.02.2020>). Синонімічний ряд доповнює лексема **генератор**, що формує нове значення «особа чи структура, яка здійснює пошук ідей, оцінює й вибирає ідею для вирішення проблеми», напр.: *Науковий комітет – орган дуже важливий як генератор ідей реформи. І відтак, з двадцяти чотирьох членів Наукового комітету двадцять представляють природничі і технічні науки, гуманітаристів* (<https://mon.gov.ua/29.10.2018>). У СУМ засвідчено такі значення лексеми генератор: «1. Машина для перетворення механічної енергії в електричну. 2. Апарат для вироблення, утворення чого-небудь. Угорські винахідники провели цікаві дослідження. 3. Те саме, що *газогенератор*» [9, II, с. 50]. Такі слова кваліфікуємо як неосемантизми (формують нове значення в семантиці вже наявного слова).

Відомим, хоча й не зафіксованим у нормативних українських словниках є слово **стартап**. За Оксфордським словником це «компанія, яка починає діяльність» [10]. Освітні стартапи спрямовані на реалізацію інноваційних ідей у царині освіти й науки. Засвідчуємо вживання лексеми **топстартап**, напр.: *Визначено топстартапи за результатами хакатону «Інновації у сфері глибоких технологій»* (<https://mon.gov.ua/11.03.2024>).

Відповідно тих, хто реалізує ідеї, називають **стартапники / стартапери**. Такі лексеми кваліфікуємо як словотвірні варіанти, оскільки вони виявляють повну тотожність значення, але різняться способами його оформлення словотвірними формантами, напр.: *Стартапери мали можливість поспілкуватися із зацікавленими учасниками, познайомитися з представниками компаній та урядів держав, отримати зворотний зв'язок та ініціювати перемовини з потенційними партнерами* (<https://mon.gov.ua/02.02.2024>). *За результатами хакатону науковці та стартапники отримали можливість опрацювати свої ідеї за участю найкращих міжнародних та українських експертів* (<https://mon.gov.ua/05.07.2022>).

Прикметник **інноваційний** давно відомий, хоча й не зафіксований в Словнику української мови в 11 томах. Лише в 2017 р. у додатковому томі цього словника потрактовано як прикметник до **інновація** і подано термінологічну сполуку **інноваційний банк** [11, I, с. 407]. Прикметник **інноваційний** розширив свою сполучуваність, охопивши широкий спектр іменників на позначення суб'єктів, об'єктів, дій, що відображають зміни в освіті й науці України, напр.: **інноваційний форум, інноваційні**

IT-рішення, інноваційний проєкт, інноваційна діяльність, інноваційна інтуїція, інноваційний потенціал педагога (соціокультурні і творчі характеристики педагога, які виражають готовність удосконалювати педагогічну діяльність), **інноваційний процес, інноваційний ризик** (затрата зусиль і засобів при невизначеному відношенні виграшу і втрат, а також шансів на успіх і крах) **інноваційні педагогічні установки** (ставлення педагога до себе, спосіб дії, об'єкт, на який спрямовано його активність під час освоєння нововведень), **інноваційна візія, інноваційний хаб, напр.: Міністерство освіти і науки спільно з Міністерством цифрової трансформації презентували Глобальну інноваційну візію**. Вона окреслює ключові напрями розвитку країни у внутрішньо- та зовнішньополітичному контекстах (<https://mon.gov.ua/15.12.2023>). **ПНУ може приєднатися до мережі європейських цифрових інноваційних хабів** (<https://mon.gov.ua/19.02.2024>). **МОН утворює стандарти ОЕСР у галузі наукової, технологічної та інноваційної політики** (<https://mon.gov.ua/21.11.2023>).

Цікавий розвиток семантики слова **візія**. За СУМом це «Те саме, що привид» [9, I, с. 668]. У Словнику української мови В. В. Жайворонка «1. Видіння, примара хворої уяви, облудна мара. 2. абстр. Бачення чого-небудь, погляд на щось» [7, с. 149]. Проте **інноваційна візія** – це не просто бачення чого-небудь, це стратегія розвитку інноваційних технологій у майбутньому.

Словосполуки з прикметником **інноваційний** можуть виявляти не лише здатність до взаємозаміни в певних контекстах уживання, а й вступати у родо-видові відношення. Формування між ними родо-видових, або гіперо-гіпонімічних відношень, призводить до диференціації їхнього уживання, розподілу за різними стилями мови або за різними сферами її уживання.

Прикметник **інноваційний** виконує переважно функцію виразника належності, різних об'єктів до інновацій. Виокремлюємо парадигму номінацій інноваційних освітніх технологій за гіпо-гіперонімічними зв'язками: гіперонім – **інноваційна освітня технологія** – сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, що зумовлює важливі зміни в освітньому процесі; гіпоніми – **виховна інноваційна технологія** – маніпулятивні стратегії для формування в учнів особистісних цінностей у контексті загальношкільських; **управлінська інноваційна технологія** – інформаційні технології, що сприяють управлінню оперативно й ефективно ухвалити рішення.

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. На наше переконання, інтенсивність і розмаїття процесів оновлення лексики сфери освіти і науки у сучасній українській мові спонукають до глибшого аналізу нового в слові, джерел, ресурсів і способів його втілення у ньому. Широкий спектр номінацій з іменником **інновація** та прикметником **інноваційний**, а також з їхніми синонімами **нововведення** та похідними від них доводить актуальність позначеного ними поняття «нововведення, новація» для освітнього й наукового середовища сучасної України. Відомі слова **інновація, інноватор, інноватика** потребують особливого пояснення в лексикографічних працях, а прикметник **інноваційний** у дво- чи трислівній сполуці треба трактувати окремо, оскільки кожна сполука має значення або відтінки значень.

Формування нового лексику освіти й науки засвідчує істотний вплив потреб мовної практики на добір способів і засобів номінації його понять, їхніх вирізняльних ознак, що сприяє функціонуванню номінацій, їхній дедалі більшій семантико-функціональній диференціації.

Література:

1. Культура української мови: Довідник / За ред. В.М. Русанівського. Київ : Либідь, 1990. 304 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки XX ст.) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Львівський національний університет імені Івана Франка Львів, 2002. 20 с.
4. Інноватика в освіті: короткий термінологічний словник. Укладач Г.В. Товканець. Мукачево: МДУ, 2021. 80 с.
5. Сучасний словник іншомовних слів / укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
6. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Жайворонок В. В. (ред.). Словник української мови. Київ: ВЦ «Просвіта», 2016. 1316 с.
8. Жуйкова М. В., Шевчук А. В. Дефініції конкретної іменникової лексики: теоретичні підходи і практична реалізація. Лексикографічна парадигма XXI ст. : теорія і методологія. До 100-ліття від Дня народження Л. С. Паламарчука : монографія. Київ, 2023. С. 147–175.
9. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
10. Oxford Learner's Dictionaries: Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
11. Словник української мови в 11 т. Додатковий том: у 2-х кн. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

Taran A. Lexicographic format of knowledge about the management of an educational institution

Summary. The article analyzes new words and meanings of words in the vocabulary of education and science. In the twenty-first century, this sphere is undergoing a permanent renewal. In the context of reforms, scientific and pedagogical

creativity is developing, so there is a need to comprehend the definitions of words related to such innovations. It has been found that professional vocabulary shows linguistic dynamics, changes in the meanings of words and in the linguistic tastes of society. It is substantiated that the manager's language culture and accuracy in the use of words are associated with a deep understanding of lexical meaning, the ability to accurately sense the semantic connotations of words. The accuracy of the term in the dictionary will contribute to the growth of the professionalism of the manager of an educational institution.

The article analyzes the range of nominations with the noun innovation and the adjective innovative, studies the paradigmatic, syntagmatic and epidigmatic relations between linguistic units, and identifies the factors of maintaining the balance between the trends of internationalization (openness of the Ukrainian language to globalization) and nationalization (preservation of its national identity). It is substantiated that the words innovation, innovator, innovatics require special explanation in lexicographical works, and the adjective innovative in a two- or three-word combination should be treated separately, since each combination has shades of meaning. It has been found that semantic innovations represent unexpected semantic connections, concentrate relevant, socially significant thoughts, and introduce new aspects to the Ukrainian linguistic worldview. Attention is drawn to the extra-linguistic and linguistic determinants of changes in the linguistic consciousness of modern Ukrainians and in the reflection of such changes in new nominations. The influence of innovations on the structure of the lexicon of education and science is traced. The tendency to specialization of concepts in the linguistic consciousness of Ukrainians is proved by the verbalizers of new aspects in the modern Ukrainian lexicon.

Key words: language dynamics, semantic changes, lexicon of education and science, dictionary, semantic innovation, term, lexical meaning.

*Тригуб О. І.,**старший викладач кафедри англійської мови
Національного університету «Киево-Могилянська академія»*

ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ПОКРАЩЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ІНОЗЕМНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу основних перешкод, що виникають під час спілкування іноземною мовою. Важливо усвідомлювати наявність перешкод у спілкуванні іноземною мовою, адже це допомагає ефективніше їх подолати та зробити кроки для поліпшення комунікативних навичок. Необхідно враховувати, що перешкоди у спілкуванні можуть бути різноманітними: від лексичних та граматичних помилок, до культурних та психологічних бар'єрів. Подолання перешкод у спілкуванні іноземною мовою вимагає системного підходу, а це включає регулярну практику, вивчення граматики та лексики, а також взаємодію з носіями мови. Важливо адаптувати стратегії спілкування відповідно до конкретної ситуації та співрозмовника, гнучкість у виборі засобів комунікації допомагає зменшити вплив перешкод. Сприяння оточення, друзів чи викладачів також може бути корисним у подоланні перешкод у спілкуванні іноземною мовою. Важливо приймати помилки як частину навчального процесу та не боятися їх, адже це дає можливість вчитися та удосконалювати набуті навички.

Розуміння та подолання перешкод у спілкуванні іноземною мовою визначають успішність процесу освоєння мови та досягнення високого рівня мовної вправності. Цей аспект відіграє ключову роль у формуванні комунікативної компетентності, оскільки навички спілкування залежать від здатності уникати та вирішувати мовні труднощі. Для досягнення цієї мети необхідно активно використовувати мову у різних ситуаціях та надавати особливу увагу вивченню мовленнєвих стратегій. Усунення перешкод дозволяє покращувати якість взаємодії з носіями мови та підвищує рівень впевненості в спілкуванні. Такий підхід сприяє ефективному навчанню та розвитку мовних навичок, що є важливими у навчанні, професійній діяльності та особистому житті. Таким чином, розбір та подолання мовних бар'єрів стають невід'ємною частиною успішного вивчення та використання іноземної мови.

Ключові слова: мовні навички, мовні компетенції, бар'єри у спілкуванні, бар'єри у спілкуванні іноземною мовою.

Постановка проблеми. Тема бар'єрів у спілкуванні іноземною мовою має велике значення у сучасному світі з причин динамічного розвитку глобалізації, де комунікація між різними культурами та націями стає не лише розповсюдженою, але й важливою для успіху в особистому та професійному житті. Прибирання бар'єрів у спілкуванні допомагає покращити міжкультурне розуміння, запобігти непорозумінням та конфліктам, а також підтримує розвиток освіти та міжнародного співробітництва. Вміння ефективно спілкуватися іноземними мовами стає ключовим фактором у побудові позитивних міжособистісних відносин та досягненні успіху в глобальному суспільстві.

Тому питання подолання бар'єрів у спілкуванні іноземною мовою викликає живий інтерес через свою практичну важливість у сучасному світі. Зростаюча глобалізація спричиняє зростання кількості ситуацій, де потрібно спілкуватися іноземною мовою, а це можуть бути як побутові ситуації, так і професійні або навчальні, де вміння ефективно комунікувати може вплинути на успіх та якість взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних наукових дослідженнях розглядаються різноманітні аспекти, що стосуються перешкод у спілкуванні іноземною мовою, так вивчення основних чинників, що утруднюють вивчення іноземної мови є у полі зору групи учених Yong Ork, Pisith Chin, Thach Ban, Sereyath Em [1]; розвиток освіти вчителів англійської мови як іноземної вивчають Manal Hamarsha та Aseel Halabi [2]; потенціал міжкультурних комунікацій досліджують Rimalinda Lukitasari, Yulyana Dewi [3] та Eva Fichtnerova, Robert Jeyakumar Nathan [4]; можливості та перешкоди використання цифрових технологій при вивченні іноземної мови присвятили своє дослідження вчені Norica-Felicia Bucur та Oana-Rica Popa [5]; вплив тривожності на успішність при вивченні іноземної мови вивчає Tóth Andrea [6]; дослідженню концепції тривожності при вивченні іноземної мови та її причини досліджують Ziyi Song [7] й Yixn Li [8]; вивченню культурних відмінностей в іншомовній освіті вивчають Yanru Li та Wenyan Han [9]; емпіричне дослідження стратегій міжкультурної комунікації студентів факультетів іноземних мов в університетах представляє Rong Wang [10]; вивчення іноземної мови для розвитку особистого та кар'єрного зростання та її значення для кращих можливостей працевлаштування досліджує Fatima Akther [11].

Мета статті – аналіз основних перешкод, що виникають під час спілкування іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу. Спілкування іноземною мовою може бути складним з різних причин. Найбільш поширеними бар'єрами є недостатнє знання мови, культурні відмінності, відсутність впевненості у собі, страх перед розмовою, а також проблеми з вимовою та розумінням. Ці фактори можуть зробити спілкування складним і вимагати багато часу та практики для їх подолання. Тим не менш, з відповідною мотивацією, навчанням і практикою можна подолати ці перешкоди. Так, граматичні правила становлять серйозний виклик для тих, хто вивчає іноземну мову і особливо, якщо вони відрізняються від правил рідної мови. Це може викликати плутанину та навіть розчарування, особливо на початкових етапах вивчення. Однак існують кілька способів подолати ці труднощі. По-перше, систематичне вивчення граматики допомагає краще зрозуміти правила та їх використання, важливо ретельно проаналізувати кожне правило та його винятки, звертаючи увагу на

контекст, в якому воно застосовується. По-друге, практика граматики через використання в усному та писемному спілкуванні є важливим елементом навчання. Чим більше використовується мова у різних ситуаціях, тим краще запам'ятовується правила. Також, корисно у процесі навчання послуговуватися книгами, фільмами та слухати пісні іноземною мовою. Адже вони не лише розширюють словниковий запас, але й допомагають засвоїти граматичні конструкції у контексті. Крім того, порівняння граматичних структур між рідною та іншою мовою може полегшити зрозуміння відмінностей та подібностей між ними. Вивчення порівняльних мовних аспектів розширює свідомість про те, які граматичні особливості є унікальними для кожної мови. З часом і практикою, граматичні труднощі зникнуть та збільшиться впевненість у користуванні іноземною мовою.

Також поширеною проблемою є відчуття відсутності слів для вираження своїх думок та ідей серед тих, хто навчається іноземної мови, особливо це може бути відчутним на початкових етапах, коли словниковий запас ще обмежений. Проте існує кілька способів, які можуть допомогти розширити словниковий запас, перш за все це читання, що є дуже ефективним способом вивчення нових слів і фраз, при цьому важливо вибирати різноманітні тексти, щоб збагатити словниковий запас різноманітними темами та стилями. По-друге, ведення словника або запис нових слів і фраз разом з їх визначеннями може допомогти краще запам'ятовувати їх. Крім того, корисно використовувати нові слова в контексті, можна створювати речення або навіть короткі тексти, використовуючи нові слова, щоб краще їх запам'ятати та зрозуміти їх використання. Також важливо вивчати слова за темами, групування слів за тематикою (наприклад, родина, робота, подорожі) допомагає краще їх запам'ятовувати та поповнювати словниковий запас.

Неправильна вимова може бути серйозною перешкодою у спілкуванні, особливо при спілкуванні іноземною мовою. Це може призвести до непорозумінь, тому важливо активно працювати над вдосконаленням своєї вимови. Слухання носіїв мови і спроби імітувати їх вимову можуть допомогти поліпшити власну вимову, виконання фонетичних вправ, таких як повторення складів або звуків, також може покращити артикуляцію та вимову. Розуміння фонетичних правил мови є важливим кроком у поліпшенні вимови, тому ці знання допоможуть усвідомити та виправити неправильну вимову. Також важливим є отримання відгуку від носіїв мови або викладачів, адже вони зможуть надати конструктивні поради та підказати, як покращать навички вимови.

Багато людей стикаються зі страхом робити помилки під час спілкування іноземною мовою, і в результаті вони можуть уникати практики та втрачати можливості для вдосконалення своїх мовних навичок. Важливо розуміти, що помилки є невід'ємною частиною навчання будь-якої мови, вони є частиною процесу навчання і дають можливість вчитися та вдосконалюватися. Спілкування з іншими людьми є найефективнішим способом вдосконалити свої мовні навички, важливо приймати помилки як частину вивчення і використовувати їх для покращення. Також корисно створювати позитивне мовне середовище, де помилки розглядаються як можливість для вдосконалення, це може бути група для розмовної практики, курси з вивчення мови або онлайн-спільнота за інтересами.

Різниця в культурних звичаях та способах вираження думок може стати причиною непорозумінь або навіть обра-

зливих ситуацій під час міжкультурного спілкування. Кожна культура має свої унікальні традиції, цінності та способи вираження, які можуть суттєво відрізнятися від інших. Наприклад, в одних культурах пряме і безпосереднє вираження думок може розглядатися як прояв щирості та відкритості, тоді як у інших це може трактуватися як неввічливість чи агресія. Також культурні норми стосовно особистого простору, жестів можуть суттєво відрізнятися. Для уникнення непорозумінь важливо знати культурні особливості. Звертання уваги на контекст і культурні нюанси під час спілкування може допомогти уникнути конфліктів та непорозумінь. Крім того, відкритість, толерантність та бажання вивчати та розуміти інші культури є ключовими аспектами успішного міжкультурного спілкування. Також важливо пам'ятати, що несприйняття або неправильне розуміння культурних відмінностей може призвести до образливих ситуацій та порушень взаєморозуміння, важливо бути чутливими до культурних особливостей та проявляти повагу до культурних традицій та цінностей інших людей.

Також варто враховувати, що мовні і культурні нюанси можуть змінюватися в залежності від контексту і ситуації. Тому важливо бути готовими до адаптації та вивчення нового, навіть якщо ви вже маєте досвід у міжкультурному спілкуванні. Важливо встановлювати та підтримувати відкритий діалог з представниками інших культур. Це допомагає збагатити наше розуміння та повагу до різноманітності культурного світу, сприяючи побудові міжнародних відносин на основі взаємоповаги та співробітництва.

Під час спілкування онлайн або телефоном, якість зв'язку може суттєво впливати на розуміння та сприйняття. Низька якість звуку або поганий зв'язок можуть ускладнювати комунікацію та призводити до непорозумінь. Щоб зменшити цей негативний вплив, важливо використовувати якісне обладнання, підтримувати стабільне Інтернет-з'єднання, уважно слухати співрозмовника та запитувати для уточнення, а також встановлювати контекст та уточнювати важливі деталі. Використання альтернативних засобів комунікації, таких як текстові повідомлення, також може бути корисним у випадках, коли якість зв'язку низька. Щоб забезпечити продуктивне спілкування, важливо бути уважними та терплячими, можливо використовувати додаткові засоби комунікації та надавати паузи для розуміння.

Важливим чинником є брак мотивації, що може перешкоджати процесу вивчення мови. Вивчення мови – це складний та тривалий процес, який вимагає значних зусиль та наполегливості, тому якщо відсутній належний стимул, людина може втратити інтерес та мотивацію для продовження навчання. Причини браку мотивації можуть бути різними, вони включають в себе не визначені цілі, відчуття неефективності навчального процесу, страх перед помилками, монотонність навчання та відсутність підтримки зі сторони оточення. Щоб подолати брак мотивації, важливо знайти джерела натхнення та способи підтримки, це може включати встановлення конкретних цілей, пошук стимулюючих методів навчання, взаємодію з мотивованими людьми, зміну методів навчання та прийняття страху перед помилками як нормальної частини процесу навчання. Мотивація грає ключову роль у вивченні мови, і з її належною підтримкою можна подолати будь-які труднощі на шляху до мовної компетентності. Також потрібно зазначити, що брак мотивації може виникати зі стресу або перевантаження. Напри-

клад, якщо людина має інші зобов'язання, такі як робота або сімейні обов'язки, вона може відчувати втому та втрату інтересу у вивченні мови, у таких випадках важливо знайти баланс між різними аспектами життя та знайти способи ефективного використання часу для вивчення мови. Крім того, поганий досвід у минулому може призвести до втрати мотивації, якщо людина раніше намагалася вивчати мову, але не досягла бажаних результатів, вона може втратити віру у свої здібності та навіть у свою здатність до вивчення мови взагалі. У таких випадках важливо переглянути попередні помилки та взяти на увагу отриманий досвід, щоб застосувати новий підхід до вивчення мови. Необхідно також враховувати індивідуальні потреби та інтереси. Вивчення мови стає більш приємним та мотивуючим, якщо воно пов'язане зі захопленнями та інтересами людини, у такому випадку можна навчатися, слухаючи пісні або перекладати тексти улюблених пісень. Такий підхід дозволяє зробити навчання більш захоплюючим. Отже, розв'язання проблеми браку мотивації включає в себе не лише знаходження внутрішніх джерел мотивації, але й урахування зовнішніх чинників, таких як стрес, минулий досвід та індивідуальні інтереси. Зрозуміння та управління цими факторами допоможе зберегти мотивацію та досягти успіху у вивченні мови.

Також важливим чинником є відмінності в розумінні контексту, адже слова та фрази можуть мати різне значення в залежності від контексту, що часто призводить до непорозумінь. Під час комунікації важливо уважно враховувати контекст та використовувати слова так, щоб уникнути неправильного сприйняття або інтерпретації. Відсутність належного розуміння контексту може призвести до неправильної інтерпретації повідомлення та виникнення непорозумінь у спілкуванні. Часто одне й те ж слово може мати різні відтінки значень залежно від ситуації, у якій воно вживається. Також важливо бути уважним до культурних та соціальних відтінків мови, у різних культурах деякі слова чи вирази можуть мати різне значення або вважатися нецензурними, тому важливо враховувати ці нюанси при спілкуванні з представниками інших культур. Ще одним фактором, який може впливати на розуміння слів і фраз, є індивідуальні особливості сприйняття кожною людиною. Так, одна і та ж фраза може викликати різні асоціації або реакції у різних людей. Тому важливо враховувати індивідуальні особливості співрозмовників під час комунікації, щоб забезпечити взаємопорозуміння та уникнути непорозумінь.

Висновки. Розвиток комунікативних навичок у мовному середовищі є важливим завданням, яке потребує системного та цілеспрямованого підходу. Цілком очевидно, що для досягнення успіху у цій сфері потрібно поєднувати різноманітні методи та підходи, залучати різні типи ресурсів та створювати сприятливу для навчання атмосферу. Ефективність підходів до навчання комунікативних навичок може залежати від індивідуальних властивостей кожної людини, тому важливо використовувати різноманітні методи і стратегії, щоб задовольнити потреби всіх учнів. Навчання мови та комунікативних навичок повинно відбуватися у реальних або симульованих ситуаціях, що максимально наближені до реального спілкування. Важливим є використання різноманітних ресурсів, таких як відео, аудіо, підручники, інтерактивні вправи тощо, може сприяти кращому засвоєнню матеріалу та розвитку навичок. Надання зворотного зв'язку на ранніх етапах навчання допомагає правильно розвивати навички та вдосконалювати їх у майбутньому.

Груповою роботою, дискусією та обміном думками сприяють розвитку комунікативних навичок, оскільки вони створюють можливість взаємодії та обміну досвідом. Одержання високого рівня комунікативних навичок є постійним процесом, який вимагає часу, терпіння та регулярного вдосконалення.

Література:

1. Ork Y., Chin P., Ban T., Em S. Factors causing students' challenges in learning English speaking skills: A review. *Cambodian Journal of Educational and Social Sciences (CJESS)*. 2023. Vol. 1. № 1. DOI: 10.13140/RG.2.2.31342.63040 (дата звернення 02.05.2024).
2. Hamarsha M., Halabi A. Advancing English as a Foreign Language Teacher Education in Palestine: A Comprehensive Review of the Literature. *American Academic & Scholarly Research Journal*. 2023. Vol 15, No 4. URL: https://www.researchgate.net/publication/377436150_Advancing_English_as_a_Foreign_Language_Teacher_Education_in_Palestine_A_Comprehensive_Review_of_the_Literature (дата звернення 03.05.2024).
3. Lukitasari R., Dewi Y. Cross-Cultural Communication between Local People and Foreign Tourists in Bongan Tourist Village, Bali, Indonesia. *International Journal of Global Tourism*. 2024. March. 5(1):65-74. DOI: 10.58982/injogt (дата звернення 03.05.2024).
4. Fichtnerova E., Nathan R. The Role of Local Language Mastery for Foreign Talent Management at Higher Education Institutions: Case Study in Czechia. *European Journal of Management*. 2023. Vol. 31(1). DOI: 10.15421/192301 (дата звернення 02.05.2024).
5. Bucur N., Popa O. Digital Competence in Learning English as a Foreign Language-Opportunities and Obstacles. *JCVL*. 2017. Vol 9, No 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/320558176_Digital_Competence_in_Learning_English_as_a_Foreign_Language-Opportunities_and_Obstacles (дата звернення 05.05.2024).
6. Andrea T. The effect of anxiety on foreign language academic achievement. *The Hungarian Educational Research Journal*. 2021. Vol. 9. DOI: 10.1556/063.2021.00098 (дата звернення 02.05.2024).
7. Song Z. Foreign Language Anxiety: A Review on Definition, Causes, Effects and Implication to Foreign Language Teaching. *Journal of Education Humanities and Social Sciences*. 2024. March. DOI: 10.54097/4838f411 (дата звернення 03.05.2024).
8. Li Y. A Review of Studies on Foreign Language Anxiety. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*. 2023. 28(1):49-53. DOI: 10.54254/2753-7048/28/20231245 (дата звернення 03.05.2024).
9. Li Y., Han W. Teaching Nonverbal Communication and Cultural Differences in Foreign Language Education. *Scientific and Social Research*. 2024. Vol. 6(2):1-5. DOI: 10.26689/ssr.v6i2.6129 (дата звернення 03.05.2024).
10. Wang R. An Empirical Study on Cross cultural Communication Strategies of Foreign Language Majors in Universities. *International Journal of Education and Humanities*. 2023. 11(2):13-18. DOI: 10.54097/ijeh.v11i2.13522 (дата звернення 02.05.2024).
11. Akther F. English for personal and career development and its importance for better employment opportunities. *Journal of Languages Linguistics and Literary Studies*. 2022. 2(3):95-100. DOI: 10.57040/jlls.v2i3.258. (дата звернення 02.05.2024).

Tryhub O. Effective ways of improving communication skills in a foreign language environment

Summary. The article is devoted to the analysis of the main obstacles that arise during communication in a foreign language. It is important to be aware of the presence of obstacles in communication in a foreign language, because it helps to overcome them more effectively and take steps to improve communication skills. It is necessary to take into account that obstacles in communication can be diverse: from

lexical and grammatical errors to cultural and psychological barriers. Overcoming obstacles in communication in a foreign language requires a systematic approach, which includes regular practice, studying grammar and vocabulary, as well as interacting with native speakers. It is important to adapt communication strategies according to the specific situation and interlocutor, flexibility in the choice of means of communication helps to reduce the impact of obstacles. Support from family, friends or teachers can also be helpful in overcoming barriers to communicating in a foreign language. It is important to accept mistakes as part of the learning process and not to be afraid of them, because it provides an opportunity to learn and improve acquired skills.

Understanding and overcoming obstacles in communication in a foreign language determine the success of the language learning process and the achievement of a high level of language

proficiency. This aspect plays a key role in the formation of communicative competence, since communication skills depend on the ability to avoid and solve language difficulties. To achieve this goal, it is necessary to actively use the language in various situations and pay special attention to the study of speech strategies. Eliminating obstacles allows you to improve the quality of interaction with native speakers and increases the level of confidence in communication. This approach promotes effective learning and development of language skills, which are important in education, professional activity and personal life. Thus, analyzing and overcoming language barriers becomes an integral part of successful learning and use of a foreign language.

Key words: language skills, language competences, barriers in communication, barriers in communication in a foreign language.

*Хабарова Н. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри романо-германської філології**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. На сучасному етапі міжкультурна комунікація залишається актуальною дисципліною, яка вивчається у всьому світі. Міжкультурна комунікація – це обмін інформацією при зіткненні різних культур, в процесі якого мова є одним із головних засобів комунікації, а фразеологізм одним із представників етнокультурних особливостей, втілених в цьому засобі. Сам фразеологічний зворот несе в собі багатий культурологічний зміст, його значення складне та багатогранне, що може викликати труднощі в міжкультурній комунікації. Тому для рішення бар'єрів комунікації, пов'язаних з проблемами культурних розбіжностей, дослідження фразеологізмів представляє велике наукове і практичне значення.

Мета даної статті полягає в дослідженні деяких аспектів складності розуміння та вживання фразеологізмів в процесі міжкультурної комунікації, лексико-фразеологічної сполучуваності, надмірності та недостатності на прикладі української та французької мов. Фразеологізми – це особливе лінгвістичне явище, яке є не лише мовним інструментом, але й представником культурної семантики, який відбиває стереотипи світоглядних концепцій: національної культури, звичаїв, традицій народу, особливостей побуту, історичних подій. Іншими словами, фразеологізми мають як комунікативну, так і культурну цінність.

В статті наводяться результати дослідження деяких аспектів лексико-фразеологічної сполучуваності в процесі міжкультурної комунікації. Проводиться всебічний аналіз змістовно-сміслового наповнення поняття міжкультурна комунікація, її значущість для реалізації комунікативних намірів представників різних культур. Особливий акцент в статті зроблено на функціонуванні фразеологізмів як особливих засобів міжкультурної комунікації та актуалізації проблем їхнього розуміння представниками різних культур в процесі спілкування.

В статті досліджено семантичну надмірність та недостатність при перекладі фразеологічних зворотів та лексико-фразеологічної сполучуваності. Представлений матеріал дозволяє зробити висновок, що фразеологізми відбивають культурну специфіку мови та виконують важливу функцію в процесі комунікації, тому необхідно звертати увагу не лише на культурну конотацію, але й на правили вживання в мові.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, лексико-фразеологічна сполучуваність, фразеологізми, семантична надмірність та недостатність.

Постановка проблеми. Поняття «міжкультурна комунікація» та «міжкультурна компетентність» передбачають взаємозв'язок комунікативного, соціокультурного та когнітивного розвитку студентів, які базуються на пізнанні діяльності та культури народу, мова якого вивчається. Зародження

концептуальних рамок, зазначених вище термінів, знаходимо в працях американського антрополога Едварда Хола на початку 50-х років. В цей період міжкультурна комунікація формувалась, як галузь знання. Об'єктом її дослідження є комунікація між рідною та іноземною мовами, а також між людьми, які мають різницю в мовному та культурному контексті. Тобто, це адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до двох різних культур. В дослідженні міжкультурної комунікації основна увага приділяється культурним розбіжностям. Вона вивчає вплив культури на комунікацію. Тенденції міжкультурної комунікації та міжкультурної компетентності є важливим фактором при навчанні іноземних мов. Оскільки за словами Ф. С. Бацевич необхідно знати не лише лексику та граматику мови, яка вивчається, але й звичаї, культуру, традиції народу, який спілкується цією мовою [1]. На сучасному етапі формування вторинної картини світу важливим та актуальним є розвиток багатомовної та полікультурної особливості, здатної сприймати та інтерпретувати феномени іншої культури, порівнювати їх з феноменами власної культури та інтегрувати в свою картину світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головною метою в галузі міжкультурної комунікації є формування міжкультурної компетентності, що передбачає не лише вміння читати, писати та перекладати, а й правильно інтерпретувати певні прояви комунікативної поведінки у різних культурах.

Відповідно до форм та рівнів міжкультурної взаємодії, дослідники даних понять такі як: Ф. С. Бацевич [1], О. В. Кубрак [2], К. С. Мальцева [3], В. М. Манакін [4], І. Ю. М'язова [5]. виділяють у структурі міжкультурної компетентності поведінковий, емоційний, прагматичний та когнітивний аспекти. Поведінковий компонент виявляється у дотриманні норм етикету спілкування, у знанні невербальних засобів спілкування, прийнятих у цьому культурному суспільстві [3].

Мета статті полягає у визначенні поняття фразеологічних одиниць у ході міжкультурної комунікації з метою формування міжкультурної компетентності. На матеріалі текстів анотацій вивчити лексичну недостатність та надмірність, лексико-фразеологічну сполучуваність мовних одиниць в українській та французькій мовах.

Виклад основного матеріалу. На емоційному рівні іншомовні слова, які відбивають явища, ознаки, культурні традиції народу, можуть викликати бурну протилежну реакцію. З одного боку позитивна оцінка всього нового, раніше не баченого, а з іншого нерозуміння та негативне відношення до чужої культури. Прагматичний компонент формує країнознавчі знання, залучає студентів до етнолінгвокультурних цінностей мови, яка вивчається, та практичному використанню мови [1].

Зупинимося детальніше на когнітивному аспекті міжкультурної комунікації. Він пов'язаний з категоріями знання, мислення, розуміння феноменів іншої культури. Мова є засобом вербалізації національної культури світу. Саме взаємне розуміння мовних одиниць являє мовний код в процесі комунікації. Слова різних мов, які позначають те саме поняття, можуть розрізнятися семантичною ємністю в різних культурах. За словами Б. М. Манакіна розходження в мовному мисленні проявляється у відчутті надлишковості, або недостатності форм висловлювання [4]. Мова йдеться про семантичну сатурацію (насичення) як когнітивну категорію сприйняття та розуміння іншої культури в мовному плані. Форма виразу того самого об'єкту реального світу у французькій та українській мовах викликає у носіїв мови відповідну недостатність (у франкомовних комунікантів) та надлишковість (в українських комунікантів). Розглянемо цей фактор мовної реальності на прикладі слова палець в українській та французькій мовах. Щоб назвати цей предмет французькою, треба уточнити, що мається на увазі: палець руки або палець ноги, та якщо руки то саме який, тому що відомо, що пальці рук і ніг у французів називаються по-різному: *великий палець ноги* – фр. *gros orteil*; *великий палець руки* – фр. *poitse*; *вказівний палець* – фр. *index*; *середній палець* – фр. *médius*, *безіменний палець* – фр. *annulaire*.

Українське словосполучення один тиждень, два тижні, три тижня відповідають французьким виразам *huit jours*, *quinze jours*, *vingt jours*. Буквальний переклад – вісім днів, п'ятнадцять днів, двадцять днів. Невідповідність пояснюється тим, що те саме поняття по-різному – надлишкове або недостатне – висловлюється в різних мовах. Тому утворюються запозичення для виразу національного колориту, політичних, економічних реалій життя, наукових термінів, так званих інтернаціоналізмів. Це можуть бути запозичення з французької в сфері балетного танцю: *рух кішки* – фр. *pas de chat*, *рибки* – фр. *pas de poisson*, *ножиці* – фр. *pas de ciseaux*, *entrée (вхід)* – *перша частина*, *pas de deux* – *подвійне на*, *pas de trois* – *номрійне на*, *grand pas* – *велике на*, *pas d'action* – *на в русі* *u m.n.* З італійської походить термінологія мистецтв: *акварель* – *aquarelle*, *опера* – *opéra*, *балет* – *ballet*; англійська мова є джерелом формування спортивної термінології, кіно та комерції: *спорт* – *sport*, *футбол* – *football*, *експортувати* – *exporter*, *чек* – *chèque* и т.п.

Семантична надлишковість – недостатність належить до явних складнощів в процесі міжкультурної комунікації. Розглянемо головні приховані причини, які ускладнюють міжкультурну комунікацію. Мова йде про лексико-фразеологічне обмеження, яке регулює використання мови. Це означає, що слово має своє коло або резерв сполучуваності або валентності. Лексико-фразеологічна сполучуваність не універсальна, а національна, тобто притаманна конкретній мові. Яскравим прикладом її прояву є тексти анотацій до художніх творів. Розглянемо лексичну валентність виразу *l'étudiant s'enferme dans une échec*, яку використовує автор в анотації до новели С. Цвейга «*L'Egaré*», яку відповідно до контексту можна перекласти як «замикатися у невдачах»:

L'Egaré – Inédit. Stefan Zweig.

Ayant échoué à un examen, l'étudiant Liebmann s'enferme peu à peu dans une spirale d'échecs. Lorsqu'il arrive une fois encore en retard à son cours de grec, le Professeur, déjà responsable de son redoublement, n'aura de cesse de le tourmenter..... Echec – скрутне положення.

Наступний приклад лексичної валентності в процесі міжкультурної комунікації – це назва роману Стефана Цвейга «*Lettre à une inconnue*» – «Лист до незнайомої». Слово *lettre* в словнику французької мови має три значення: 1) літера, 2) лист, 3) диплом, грамота. А також вживається в сталих виразах *pris à la lettre* – в буквальному сенсі; *s'en tenir à la lettre* – слідкувати буквальному сенсу, буквально пояснювати (правову норму); (*lettres*) *lettre de change* – вексель; *lettres de créance* – повноваження спостерігача; *lettres de mer* – судові документи; *lettres de rappel* – відклична грамота. Тому заголовок бажано перекладати лише після читання вторинного тексту анотації або після ознайомлення з повним тестом художнього твору. Таким чином, ми бачимо на прикладі простих слів *lettre* та *échec* (в сенсі їх розповсюдженості), що вивчати іноземну мову треба не шляхом запам'ятовування слів, а перекладати їх залежно від контексту.

Секрети та непередбачуваність лексико-фразеологічної сполучуваності доповнюються конфліктами між культурними уявленнями. Сполучуваність неоднакова в різних культурах та проявляється в текстах анотацій як подих часу, прикмета національного колориту: *Vin vert* – молоде вино – букв. зелене вино; *Quelle marmelade* – яка каша – букв. який мармелад; *Mauvais herbe* – бур'ян – букв. погана трава; *Héros de la fête* – винуватець свята – букв. герой свята.

Сполучуваність слів може бути сталим фразеологізованим, тобто закріпленим традицією. Цей фактор треба враховувати в процесі міжкультурної комунікації. У кожного народу протягом сторіч складається досвід пізнання світу, який передається через століття. Мова закріплює даний досвід пізнання світу в семантиці та структурі фразеологічних одиниць. Серед мовних засобів, які забезпечують міжкультурну комунікацію вони займають особливе місце. Фразеологічні звороти мови поряд з прислів'ями та приказками, сталими метафорами, крилатими висловами входять до фонових знань носіїв мови. Вони являють собою сукупність загальної інформації для учасників комунікації, які належать до однієї лінгвокультурної спільноти та є носіями загального знання. Їх вжиток у мовленні розрахований на те, що співрозмовник їх також знає та розуміє.

Українці, або іноземці зазвичай не мають тієї ж соціалізації, що і носії французької мови. Вони не мають можливості в процесі регулярного спілкування знайомитись з фоновими знаннями франкомовних людей. Вони отримують ці знання в процесі вивчення французької мови як іноземної. У зв'язку з цим важливим завданням викладача є навчання французькій мові в єдності з національною культурою, що сприяє оволодінню мовою як засобу міжкультурної комунікації, як засобу спілкування представників різних народів і культур. Інша культура пізнається через мову носія цієї культури. Фразеологізми – це унікальне мовне явище, оскільки з одного боку, вони є мовним явищем, яке забезпечує повноцінну комунікацію, з іншого боку, вони є яскравими представниками національно-культурної семантики та представляють стереотипи національно-культурного бачення світу: національну культуру, звичаї народу, традиції, історичні події. Іншими словами, фразеологічні звороти мають як культурологічну, так і комунікативну цінність. Ця особливість фразеологізмів відіграє важливу культурно-пізнавальну роль в практиці навчання французькій мові. Слід зазначити, що фразеологія як об'єкт вивчення викликає великі труднощі при вивченні французької мови, що утворює мовні

бар'єри при міжкультурній комунікації. Фразеологізми, це образно мотивовані словосполучення, тобто їх значення мотивовано тим образом, який усвідомлюється при буквальному сприйнятті фразеологізмів. Це сприйняття асоціюється з будь-якою властивістю, станом, дією, відчуттям, ситуацією та усвідомлюється як їх подібність. Деякі фразеологізми зберігають в своїй структурі ті ознаки значення, які були безпосередньо пов'язані з його утворенням. В такому випадку метафоричний образ, який лежить в основі їх семантики зрозумілий та легко розшифровується. В більшості випадків фразеологічні звороти втрачають вмотивованість значення, в результаті чого їх образний зміст стає незрозумілим як для носіїв мови, так й для тих, хто вивчає мову.

Під фразеологічними одиницями розуміємо наступне визначення: це сталі сполучення двох або більше слів, які мають в плані змісту загальне значення, а в плані виразу – фіксований компонентний склад та граматичну структуру. Їх значення не можна визначити, якщо перекладати кожне слово окремо.

Визначення загального характеру фразеологізмів дав вчений Ш. Баллі: «сполучення, яке міцно увійшло в мову, називається фразеологічним зворотом». [3]. Бельгійський вчений французького походження виділяє наступні види фразеологічних одиниць: 1) вільні словосполучення (*les groupements libres*), тобто словосполучення без стійкості, які розпадаються після їх творення, 2) звичні словосполучення (*les groupements usuels*), тобто словосполучення з відносною свободою зв'язку, які допускають деякі зміни, 3) фразеологічні ряди (*les séries phraséologiques*), тобто групи слів, в яких два рівноположні поняття зливаються майже в одне. Ці словосполучення допускають перегрупування компонентів; 4) фразеологічні єдності (*les unités phraséologiques*), тобто словосполучення, в яких слова загубили своє значення та висловлюють одне ціле нероздільне поняття. Такі словосполучення не допускають перегрупування компонентів [6].

Українські дослідники визначають фразеологічні одиниці як мовну одиницю, для якої характерні такі другорядні ознаки метафоричності, еквівалентності та синонімічності слову. Деякі лінгвісти вважають, що головною ознакою фразеологічного звороту є його відтворюваність, оскільки фразеологізми не творяться в процесі спілкування, а відтворюються як готові цілісні одиниці [3].

Таким чином, фразеологізми мають характерний набір диференційних ознак: 1) це готові мовні одиниці, які не творяться в процесі спілкування, а добуваються з пам'яті цілком; 2) це мовні одиниці, для яких характерна сталість в значенні, в складі та структурі (аналогічно окремим словам); 3) в акцентологічному відношенні це такі звукові комплекси, в яких їх складові та компоненти мають два та більше основних наголосів; 4) це подільні утворення, компоненти яких усвідомлюються мовцями як слова [6]. Фразеологізми мають містити всю сукупність зазначених ознак, які відрізняють їх від вільних сполучень та слів.

Фразеологічні словосполучення висловлюють авторську інтенцію, тобто об'єктивують ілюктивну функцію в дискурсивному просторі рекламних текстів анотацій. Вони формують міжкультурну компетентність, оскільки не перекладаються буквально, а передаються визначеним еквівалентом. Фразеологічні одиниці існують на сторінках літератури як прикмета емоційного виразу й умонастрою. Вони виконують функцію

фундаменту для побудови необхідних формулювань адресата з метою впливу на адресанта.

Наведемо приклад фразеологізмів в текстах анотацій. Вони передають намір адресата, формують міжкультурну компетентність, оскільки не перекладаються буквально, а передаються визначеним еквівалентом. Наприклад, контекстне вживання фразеологізмів в анотації до роману Стефана Цвейга «Марія-Антуанетта»:

Marie-Antoinette. Stefan Zweig.

Le cynisme de la boutade aura beaucoup fait pour la fâcheuse réputation de Marie-Antoinette. Des Parisiens affamés, elle aurait dit: «Ils n'ont pas de pain? Qu'ils mangent de la brioche!». Mot très certainement apocryphe, mais révélateur du portrait de femme futile et débauchée qui fut fait de l'«Autrichienne» après la Révolution.

Zweig, s'appuyant sur les archives de l'Empire autrichien, retrace avec pénétration l'évolution de cette trop jeune reine de 15 ans, que la faiblesse de Louis XVI va précipiter dans un tourbillon de fêtes avant de la vouer à la guillotine.

La lecture de Laurent Jacquet, mêlant sensibilité et rigueur, rend pleinement justice aux exceptionnelles qualités de biographe de Stefan Zweig.

1) *manger de la brioche* – їсти делікатесу;

2) трансформований фразеологізм із заміною компонентів – *précipiter dans un tourbillon de fêtes* – зануритися у колорит свята (*être dans un tourbillon de vie* – крутитися в життєвому колориті);

3) *rendre justice* – віддати належне.

Особливістю фразеологічних зворотів, як засобів, які забезпечують міжкультурну комунікацію, є оцінний характер значення цих мовних одиниць: фразеологічні звороти означають не лише будь-який фрагмент дійсності, але й висловлюють позитивну або негативну думку мовця стосовно того, що означається.

Роль фразеологізмів в сучасній французькій мові значно зростає. Правильне розуміння інформації з франкомовної преси, телебачення, радіо, художніх творів сучасних авторів стає складним без знання найбільш вживаних фразеологічних одиниць.

Висновки. В простих випадках., коли слова різних мов містять в собі однакову кількість понятійного матеріалу, відбивають той самий об'єкт дійсності, реальне їх вживання в мові може бути різним, оскільки вони визначаються різним мовним мисленням та різним мовним функціонуванням.

Це означає, що кожне слово має своє, притаманне лише даній мові коло або резерв сполучуваності. Тобто вони сполучаються з одними слова, а не сполучаються з іншими. Ця лексико-фразеологічна сполучуваність національна, а не універсальна, тому що притаманна лише конкретному слову в даній конкретній мові. Специфіка ця стає очевидною лише при зіставленні мов, подібно тому, як рідна культура виявляється при зіткненні з чужою. Тому носії мови не бачать цих головних труднощів, видимих для тих, хто вивчає мову. Носіям не зрозуміло, що чай може бути сильним (*le thé fort*). Інша складність – це конфлікт між культурними уявленнями різних народів щодо предметів та явищ реальності, які визначаються «еквівалентами» цих мов. Ці культурні уявлення зазвичай визначають різні стилістичні конотації слів різних мов. Таким чином, мовна еквівалентність – це міф, який розпадається, якщо прийняти до уваги такі фактори як об'єм семантики, стилістичні конотації та лексико-фразеологічну сполучуваність.

Більш детальне вивчення функціонування лексико-фразеологічних сполучень у французькій та українській мовах визначає коло нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 534 с.
2. Кубрак О. В. До питання проблем міжкультурної комунікації. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії і розвиток: матеріали II Міжнародної практичної конференції: 25-26 листопада 2022 р., Одеса. Львів, Торунь – Lina Press. С. 47–50.
3. Мальцева К. С. Міжкультурне непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: Автореф. дис.... канд. філософ. Наук 09.00.04. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2002. 20 с.
4. Манакін Б. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ. ЦУЛ, 2012. 288 с.
5. М'язова І. Ю. Особливості тлумачення поняття міжкультурна комунікація. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. № 8. К. 2006. С. 108–113.
6. Bally Charles Précis de stylistique, Paris 1905. 354 p.

Khabarova N. Lexical-phraseological compatibility and intercultural communication

Summary. At the current stage, intercultural communication remains a relevant discipline that is studied all over the world. Intercultural communication is the exchange of information when different cultures collide, in the process of which language is one of the main means of communication, and phraseology is one of the representatives of ethnocultural features embodied in this means. The phraseological phrase itself carries a rich cultural meaning, its meaning is complex and multifaceted, which can cause difficulties in intercultural communication. Therefore, for the solution of communication

barriers related to the problems of cultural differences, the study of phraseological units is of great scientific and practical importance.

The purpose of this article is to study some aspects of the complexity of understanding and using idioms in the process of intercultural communication, lexical-phraseological compatibility, redundancy and inadequacy using the example of the Ukrainian and French languages. Idioms are a special linguistic phenomenon, which is not only a linguistic tool, but also a representative of cultural semantics, which reflects stereotypes of worldview concepts: national culture, customs, traditions of the people, peculiarities of everyday life, historical events. In other words, idioms have both communicative and cultural value.

The article presents the results of the study of some aspects of lexical and phraseological compatibility in the process of intercultural communication. A comprehensive analysis of the content and meaning of the concept of intercultural communication, its significance for the realization of communicative intentions of representatives of different cultures is carried out.

Special emphasis in the article is made for the functioning of phraseological units as special means of intercultural communication and actualization of the problems of their understanding to representatives of different cultures in the process of communication. The article examines semantic redundancy and insufficiency in the translation of phraseological turns and lexical-phraseological compatibility. The presented material allows us to conclude that idioms reflect the cultural specificity of the language and perform an important function in the communication process, so it is necessary to pay attention not only to the cultural connotation, but also to the rules of use of the language.

Key words: intercultural communication, lexical-phraseological compatibility, phraseological units, semantic redundancy and insufficiency.

*Шершун Я. А.,
аспірантка кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ РЕЛІГІЙНИХ ТЕКСТІВ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ ГІНДІ

Анотація. У пропонованій науковій статті наведено загальну характеристику лексики релігійних текстів, біблійного походження, зокрема у сучасній літературній мові гінді. Автором коротко розглянуто сучасний стан науки у межах української теолінгвістики і стан лінгвістики на зіткненні філології й теології. Розвідка розкриває сутність релігійної мови християнської культури Індії. Матеріали для аналізу було відібрано з адаптованих релігійних текстів «Біблії для дітей» [1, 2] мовою гінді й гіндімовного перекладу Нового і Старого Завітів Святої Біблії [3] 1991 року видання. Загальна кількість аналізованих біблеїзмів, серед яких є слова і словосполучення становить 52 лексичні одиниці. У межах розвідки було виокремлено такі дві групи біблеїзмів сучасної літературної мови гінді: власне біблійна лексика і загальноновживана тощо.

Кожна з груп лексики представлена різними лексико-граматичними моделями залежно від частин мови. Власне біблеїзми сформували такі моделі: іменники (однокомпонентні біблеїзми); біблійні поєднання, які функціонують через такі частини мови: іменник, післяйменник (простий), дієслово; іменник, післяйменник, іменник; прикметник, іменник; прикметник, іменник, – для двокомпонентних термінів; прикметник, іменник, дієслово, – для трикомпонентних біблеїзмів. Загальноновживана лексика гінді, що в біблійному тексті набула термінозначення, представлена іменниками чи прикметниками, якщо біблеїзм є однокомпонентним; прислівник і прикметник; числівник й іменник; прикметник й дієслово; післяйменник, прикметник і дієслово; іменник, післяйменник, іменник; іменник і дієслово (двокомпонентні біблеїзми); займенник, іменник, післяйменник, іменник; іменник, післяйменник, іменник, дієслово, – для трикомпонентних біблійних сполук сучасної літературної мови гінді тощо. Дослідження показало, що серед термінів-біблеїзмів гінді є однокомпонентні, двокомпонентні, й трикомпонентні терміни. Синтаксичний тип цих сполук представлено підрядним і сурядним зв'язком.

Ключові слова: Біблія, лексика біблійного походження, лінгвокультурологія, сучасна літературна мова гінді, релігійний текст.

Постановка проблеми. Вивчення теолінгвістики повсякчас привертає увагу мовознавців. До сучасних лінгвоукраїністичних праць у галузі теолінгвістичної науки і лексикології відносимо праці Н. Піддубної [4], ключовими аспектами дослідження якої є феномен біблійності української лінгвокультури, парадигматичні та синтагматичні зв'язки у біблеїзмах української мови; О. Дзери [5, с. 15] «Біблійна фразеографія [...]» (праця англійською мовою): огляд біблійних ідіом англійської мови, їхній порівняльний аналіз тощо.

Однак, біблійна лексика сучасної літературної мови гінді (далі СЛМГ) ще не ставала предметом пошуку вітчизняних

лінгвістів, що свідчить про **актуальність** пропонованого дослідження. На нашу думку, аналіз слів, словосполучень і речень релігійних текстів саме біблійного походження у СЛМГ дає змогу відобразити світогляд індійських християн.

Біблія – це Книга Книг. Вона містить послання для народу Божого, автором якої є Сам Дух Всевишнього – Святий Дух [6, с. 1148 (2 Пет 1:21)]. Недаремно Біблія є надбанням світової спадщини. Як відомо, Святе Письмо – це основа християнства й, на наш погляд, є істинним джерелом мудрості для людства на Землі. Таким чином, завдяки розкриттю загальної характеристики біблійної лексики у сучасній літературній мові гінді, ми отримаємо загальне уявлення про функціонування цієї лексики у текстах гінді.

Досліджуючи Святе Письмо з точки зору літературознавства, Н. Левченко у своїй статті зазначає, що «вивчення, тлумачення й поширення текстів Святого Письма мало велике значення для розвитку християнської віри» [7, с. 154]. Ми погоджуємося із цим твердженням, ба більше того, у сьогоденному суспільстві «Біблія» навіть не втрачає, а зберігає, і, на наш погляд, з кожним новим днем набуває своєї ще більшої актуальності.

Розвиток духовного знання народу через Слово Боже, «Біблію» – є, на нашу думку, надважливим, адже у ній написано: «Брати, якщо є у вас слово потіхи для людей, говоріть!» [6, с. 1045 (Дії 13:15)].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Біблійні тексти мовою гінді ще не ставали предметом дослідження вітчизняних індологів. У зарубіжній індології гіндімовні адаптовані релігійні тексти теж не досліджувалися. Проте, у мовознавчому доробку українських науковців вже було розкрито аспекти вивчення біблійної лексики, наприклад, словотвору, семантики, фразеології і т.д. Так, у статті дослідниць О. Решетняк і М. Базелюк наведено порівняльну характеристику використання символом-бібліонімів сучасного фольклорного дискурсу слов'янських мов, української і польської [8]. А. Ковтун [9], досліджує фразеотвірний потенціал релігійних фразеологізмів української мови. У одній із статей авторки зіставлено кодифіковані одиниці загальнономовних, фразеологічних словників, збірок біблійних крилатих висловів.

Вивченню релігійної лексики британського та американського варіанту англійської мови присвячено дисертацію М. Бойчук [10]. У роботі пояснено основні характеристики релігійної картини світу і те, яким чином її відображено у вихованні британців та американців. Дослідники L. G. Ureña (Л. Г. Уренья), E. Valeriani (Е. Валеріані), A. Angelini (А. Анджеліні), C. S. Carretero (К. С. Карретеро), M. S. Gimeno (М. С. Хімено), D. Murphy (Д. Мерфі) (перекладач) [11], опублікували роботу з опису мови кольору, зокрема зеленого, у Біблії.

Метою проведеного дослідження є ознайомлення із символічною колірних термінів лексичних сімей з точки зору філології та антропології. Джерелом аналізу є Святе Письмо трьома мовами: іврит, грецька, латинська мови тощо.

Мета нашої статті полягає у розкритті загальної характеристики лексики релігійних текстів сучасною літературною мовою гінді.

Метою статті зумовлене виконання таких завдань дослідження:

1) розкрити сутність релігійної лексики як лінгвістичного поняття;

2) класифікувати лексику релігійних текстів сучасної літературної мови гінді. **Об'єктом наукової статті** є лексика релігійних текстів сучасної літературної мови гінді.

Предметом дослідження є загальна характеристика лексики релігійних текстів сучасної літературної мови гінді, яка полягає у аналізі біблеїзмів СЛМГ.

Джерело матеріалу дослідження становлять релігійні тексти біблійних оповідань для дітей сучасною літературною мовою гінді, текст Біблії мовою гінді 1991 року [2].

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, індукція. Серед лінгвістичних методів – описовий з такими його етапами, які було застосовано нами у дослідженні: *інвентаризація* для виділення біблієм, слів з окремою семантикою, відібраних з Біблії, які є одиницями проведеного аналізу, і подання повного списку цих лексичних одиниць біблійного походження гінді (далі – ЛЮБПГ), їхня *класифікація* (таксономія); *інтерпретація*, завдяки якій ми виявили ознаки кожної з двох груп біблійної лексики. Крім цього було використано структурний аналіз (безпосередніх складників), за допомогою якого ми розклали мовні одиниці гінді, БЛО (далі – БЛО), на складники, компонентний аналіз заради встановлення структури аналізованих БЛО СЛМГ тощо.

Виклад основного матеріалу. Релігійна лексика становить друкований код Божого Слова. Задля того, щоб віднести гіндімовну лексику біблійних текстів СЛМГ до релігійної термінології наведемо низку ознак, які дозволяють її віднести до такої термінології.

Як зазначає І. Ворона, особливість релігійних термінів у тому, що «вони поєднують у собі властивості терміна і загальноживаного слова» [12, с. 14]. Лексико-семантичні групи релігійних термінів українськомовної прози представлені у дослідженні О. Ципердюк й І. Палійчук [13, с. 46–48], авторки наводять класифікацію теонімів, абстрактних найменувань релігійного змісту тощо.

Лексику релігійних текстів сучасної літературної мови гінді ми поділили на такі дві групи: 1) власне біблійна лексика; 2) загальноживана лексика, котра в релігійному контексті набуває нових значень.

Пропонуємо навести класифікацію біблійної лексики СЛМГ за лексико-морфологічним критерієм. Раніше нами [14] вже було здійснено розвідку, у основі аналізу якої були двокомпонентні терміни біблійного походження у СЛМГ. У поточній розвідці серед термінів-біблеїзмів гінді є однокомпонентні, двокомпонентні й трикомпонентні терміни з підрядним і сурядним зв'язком.

Група 1 «Однокомпонентні ЛЮ біблійного походження СЛМГ (власне біблеїзми)» які представлені іменниками,

наприклад, **अभिशाप** [2, с. 7] abhishaa'p – *прокляття*; **आशीर्वचान** aa'shiirvachaa'n – *благословення*; **अस्तित्व** asti'tv – *буття, існування*; **कांटा** kaa'taa – *тернина*; **जज्ञानवृक्ष** gyaan'vr̥kṣ – *дерево знання*; **दरद** [2, с. 7] dard – *муки*; **दोष** doṣ – *звинувачення*; **परमात्मा** parmaa'tmaa – *Всевишній Бог*; **परमेश्वर** parme'shvar – *Бог*; **प्राणवायु** praa'n̄vaayu – *Подих Життя, Життя, Дух Божий*; **प्रतिकृती** pratikriti – *образ, подоба*; **परभु** prabhu – *Господь*; **साथी** saa'thi – *помічник*; **स्वामी** svaa'mii – *панування*; **पाप** paap – *гріх*; **मसीह** [3, с. 107 (युहन्ना 1:41)] masiih – *Месія* [6, с. 1004 (Ів. 1:41)]; **ख्रीष्ट** [3, с. 107 (युहन्ना 1:41)] khriisht – *Христос* [6, с. 1004 (Ів. 1:41)], **फरीसी** [3, с. 106 (युहन्ना 1:24)] fariisii – *фарисеї* [6, с. 1003 (Ів. 1:24)], **आत्मा** [3, с. 108 (युहन्ना 3:5)] aatmaa – *Дух* [6, с. 1005 (Ів. 3:5)]. Загальна кількість таких одиниць серед матеріалу дослідження становить 19 ЛЮ.

Група 2 «Двокомпонентні біблеїзми СЛМГ (власне біблійна лексика)» Двокомпонентні біблеїзми власне біблійної лексики СЛМГ ми поділили на такі три підгрупи за лексико-граматичними моделями (далі – ЛГМ) (належністю до певних частин мови) її складових. Так, **I підгрупа:** ЛГМ іменник N – простий післяйменник PstPstn – дієслово V, – є словосполученнями з підрядним типом зв'язку (далі – ТЗ) його компонентів, наприклад **अस्तित्व में आना** asti'tv men aanaa – *статися (являтися, з'являтися)*; **(का) स्वामी बनाना** (kaa) svaa'mii banaa'naa – *панувати (над)* – ці 2 біблійні сполуки СЛМГ, де в одному компоненті об'єднуються за допомогою простого післяйменника **में** *men*, який відповідає простому прийменнику в українській мові *у/в*, а у другому – післяйменника родового відмінка **का** *kaa*, мають підрядний ТЗ; **II підгрупа:** (ЛГМ N – PstPstn – N), наприклад, **परमेश्वर की वाणी** parme'shvar ki vaa'ni – *Боже Слово*; **पमेश्वर का मेमना** [3, с. 106 (युहन्ना 1:36)] parmeshvar kaa memnaa – *Агнець Божий* [6, с. 1004 (Ів. 1:36)]; **परमेश्वर का राज्य** [3, с. 108 (युहन्ना 3:3)] parmeshvar kaa raajya – *Боже Царство* [6, с. 1005 (Ів. 3:3)] – таких є 3 біблеїзми СЛМГ, де усі вони об'єднані підрядним ТЗ за допомогою післяйменника родового відмінка **का** *kaa*; **III підгрупа:** (ЛГМ прикметник Adj. – іменник N), наприклад, **जीवन-दाता परमेश्वर** – *Бог, який дає життя*, підрядний ТЗ. Загальна кількість таких одиниць серед матеріалу дослідження становить 1 ЛЮ.

Отже, три підгрупи двокомпонентних власне біблеїзмів СЛМГ складають 6 словосполучень всього за такими лексико-граматичними моделями: N – PstPst – V, N – PstPstn – N, Adj. – N, усі ці три підгрупи об'єднані підрядним ТЗ.

Група 3 «Трикомпонентні ЛЮ біблійного походження (власне біблеїзми)» не виокремлює з-поміж себе підгруп. ЛГМ трикомпонентних біблеїзмів СЛМГ цієї групи така: Adj. – N – V, наприклад, **नया जन्म लेना** [3, с. 108 (युहन्ना 3:7)] naaya janm lenaa – *народитися згори* [6, с. 1005 (Ів. 3:7)]. ТЗ між його частинами підрядний. Загальна кількість таких одиниць серед матеріалу дослідження становить 1 ЛЮ.

Так, ми проаналізували одно-, дво- й трикомпонентні сполуки у межах власне біблеїзмів СЛМГ. Зупинімося на загальноживаній лексиці СЛМГ, яка у біблійному тексті виконує функцію біблійних термінів, серед яких ми виокремили три групи однокомпонентних, двокомпонентних і трикомпонентних біблеїзмів гінді. Розглянемо кожну з цих груп. Зазначимо, що, як і в попередній класифікації вище, її було також розподілено на підгрупи.

Групу 1 «Однокомпонентні ЛЮ біблійного походження СЛМГ (з-поміж загальноживаної лексики)» Цю групу роз-

поділяємо на дві підгрупи. **I підгрупа** (іменники), налічує 9 біблеїзмів, наприклад, **उपहार** upahaa' r – дар; **खाल** khaal – шкура; **गड़ेयिया** gafe'iyaa – пастих; **चमड़ा** chamraa' – шкіри (тварин); **दाता** daa' taa – Помічник; **दोस्त** [1, с. 18] dost – Друг; **माली** maa' lii – садовод; **फल** phal – плід; **नाराज़गी** naaraa' zgi – гнів; **II підгрупа** (прикметники) **कमज़ोर** kamzo' r – зінсутий; **धार्मिक** dhaa' rmik – праведний; **नाराज़** naaraa' z – розлючений; **नरिदोष** nirdo' s – безвинний. Всього таких одиниць серед матеріалу дослідження 13 ЛО.

Група 2 «Двокомпонентні біблеїзми СЛМГ (з-поміж загальноновживаної лексики)» у межах якої 5 підгруп: **I підгрупа** (ЛГМ прислівник Adv. – прикметник Adj.), наприклад, **बहुत धर्मात्मा** bahut dharmaa' tmaa – побожний (1 ЛО), підрядний ТЗ; **II підгрупа** (ЛГМ числівник Num. – іменник N), наприклад, **पहली संतान** pehlii' santaa' n – першонароджений 1 ЛО; **III підгрупу** розподілено на 2 види: **а)** (без післяйменника), у якій ЛГМ прикметник Adj. – дієслово V, наприклад, **दुखी होना** dukhii' ho' naa, наприклад, **शुकोदुवति** (1 ЛО); **б)** (з післяйменником), у якій ЛГМ виглядає так, – (PstPstn) – прикметник Adj. – дієслово V, наприклад, **(को) इण्डति करना** (ko) dañ'dit karma – покарати; **(को) प्रियि होना** (ko) pri' ya ho' naa – подобатися; **(को) समाप्त करना** (ko) samaa' pt karnaa' – знищувати (всього 3 ЛО); **IV підгрупа** (ЛГМ іменник N – післяйменник (PstPstn) – іменник N), наприклад, **परभु का सामना** prabhu' ka saa' mnaa – Божя Присутність; **परमेश्वर का पुत्र** [3, с. 107 (युहन्ना 1:49)] parmeshvar kaa putr *Син Божий* [6, с. 1004 (Ів. 1:49)]; **मनुष्य का पुत्र** [3, с. 108 (युहन्ना 3:14)] manushya kaa putr *Син Людський* [6, с. 1005 (Ів. 3:14)]; **परमेश्वर के स्वर्गदूत** [3, с. 107 (युहन्ना 1:51)] parmeshvar ke svargduut *Божі ангели* [6, с. 1004 (Ів. 1:51)], – всього 4 ЛО; **V підгрупа** (ЛГМ іменник N – дієслово V), наприклад, **परिवार बसाना** parivaa' r basaa' naa – зростити дітей, ТЗ – підрядний. Всього таких одиниць серед матеріалу дослідження 1 ЛО.

Група 3 «Трикомпонентні ЛО біблійного походження (з-поміж загальноновживаної лексики)» у межах цієї групи виокремлено 2 підгрупи: **I підгрупа** (ЛГМ: займенник Pt.N – іменник N – післяйменник PstPstn – іменник N), наприклад, **मेरे प्रति जी का घर** [3, с. 107 (युहन्ना 2:16)] mere pitaa' jii kaa ghar *дім Отця мого* [6, с. 1005 (Ів. 2:16)] 1 сполука; **II підгрупа** (іменник N – післяйменник PstPstn – іменник N – дієслово V), наприклад, **परमेश्वर के लिए स्वयं लाना** parme' shvar ke liyee' svaruu' p laa' naa – *принести в жертву Богові*. Всього таких одиниць серед матеріалу дослідження 2 ЛО.

Проаналізувавши 52 біблійних одиниць СЛМГ, які складають окремі слова-терміни, терміни-словосполучення, а також речення біблійного походження гінді, 26 біблеїзмів із загальної кількості відібраних БЛО гінді становлять ті ЛО, які було віднесено до власне біблеїзмів, а 26 біблеїзмів, які ми виокремили з-поміж загальноновживаної лексики у біблійних текстах набули окремого (особливого) значення, – статусу біблеїзмів.

Висновки. Приклади гіндімовної лексики релігійних текстів, наведені у нашій науковій статті, ми поділяємо на дві групи, це: а) власне поняття з Біблії; і б) загальноновживана лексика сучасної літературної мови гінді, яка у біблійному контексті має конкретне значення. Біблеїзми кожної групи лексики СЛМГ, яку ми виокремили, також слугуватиме матеріалом, щоб розвинути більш деталізовану класифікацію біблійної лексики, що може стати базою формування християнської релігійної терміносистеми гінді.

У поданому дослідженні виокремлено групи власне біблійної лексики СЛМГ і загальноновживаної лексики, яка набула зна-

чення біблеїзмів. Кожну групу БЛО СЛМГ розподілено на такі підгрупи: однокомпонентні, двокомпонентні й трикомпонентні терміни. Біблеїзми СЛМГ кожної підгрупи класифіковано за лексико-морфологічним критерієм. До загальної кількості однокомпонентних БЛО СЛМГ у межах власне біблеїзмів ми віднесли групу іменників, яких нараховано 19 ЛО; групу однокомпонентних БЛО СЛМГ з-поміж загальноновживаної лексики ми розподілили на 2 підгрупи: а) іменники, б) прикметники, кількістю 9 і 4 біблеїзмів відповідно; двокомпонентну групу БЛО СЛМГ із власне біблійної лексики розподілено на три підгрупи: а) іменник + (післяйменник) + дієслово (всього 2 сполуки), б) іменник + (післяйменник) + іменник (3 поєднання), зауважимо що наведені у прикладах післяйменники у цих підгрупах є службовими частинами мови через що біблеїзми у цих підгрупах є саме двокомпонентними, 3) прикметник + іменник (всього 1 біблеїзм).

Групу двокомпонентних БЛО СЛМГ з-поміж загальноновживаної лексики ми розподілили на 5 підгруп за лексико-морфологічним критерієм: 1) прислівник + прикметник (1 ЛО), 2) числівник + іменник (1 ЛО), 3) підгрупа, в межах якої ми здійснили поділ на такі два види: 3.1) (без післяйменника) прикметник + дієслово (1 ЛО), 3.2) (з післяйменником) (післяйменник) + прикметник + дієслово (3 ЛО), 4) іменник + (післяйменник) + іменник (4 ЛО), 5) іменник + дієслово (1 ЛО). Третя група власне біблеїзмів складається з 1 ЛО: прикметник + іменник + дієслово. Трикомпонентні біблеїзми у межах загальноновживаної лексики розподілено на 2 підгрупи: 1) займенник + іменник + (післяйменник) + іменник (1 ЛО), 2) іменник + (післяйменник) + іменник + дієслово (2 ЛО).

Перспективи подальших досліджень. Майбутні наукові дослідницькі завдання автора є лінгвокультурологічно спрямованими. Адже зв'язок релігії, мови та культури знаходить своє відображення у мовній картині світу будь-якого народу загалом й індійців зокрема. Аналіз внутрішнього функціонування біблійних лексичних одиниць СЛМГ, також дає змогу доповнити бачення і сприйняття індологами християнських релігійних груп; а дослідникам, які займаються вивченням релігій Індії, дасть змогу розширити уявлення про застосування у житті індійських християн релігійних термінологічних одиниць і допоможе з'ясувати етапи й процеси формування й розвитку біблійної терміносистеми СЛМГ.

Література:

1. Коли Бог усе зробив. *Біблія для дітей*: біблійні оповідання (мовою гінді). Bible for children: Edward Hughes, Byron Unger, Lazarus Alastair Paterson, Bob Davies; Tammy. 21 p. Режим доступу: URL: https://bibleforchildren.org/PDFs/hindi/When_God_Made_Everything_Hindi.pdf
2. Початок людської печалі. *Біблія для дітей*: біблійні оповідання (мовою гінді). Bible for children: Edward Hughes, Byron Unger, Lazarus Alastair Paterson, M. Maillot; Tammy S. 21 p. Режим доступу: URL: https://bibleforchildren.org/PDFs/hindi/The_Start_of_Mans_Sadness_Hindi.pdf
3. पवतिर बाइबल. पुराना और नया नयिम. *India Bible Publishers: ND*. 1991. 1396 p.
4. Піддубна Н. В. Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу: (аналіз дискурсивної практики XIX ст.), 2019.
5. Dzera O. Bible Phraseography: Descriptive and Contrastive Approaches. 2022. p. 15–33.

6. Біблія. Сучасний переклад, СУВ. Українське Біблійне Товариство. Київ: Надруковано у Фінляндії. 2020. 1176 с.
7. Левченко Н. Переклад, розуміння й тлумачення Святого Письма як аспекти дометодологічного періоду біблійної герменевтики в давній українській літературі. У *пошуках істини*. Збірник на пошану професора Володимира Антофійчука. / Редактор І. Набитович. Дрогобич, 2015. С. 152–168.
8. Решетняк О., Базелюк М. Порівняльна характеристика функціонування біблійних символів у сучасному фольклорному дискурсі українських і польських митців. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8(1). С. 62–66.
9. Ковтун А. Фразеотвірний потенціал релігійної лексики в сучасній комунікації. *Лінгвостилістичні студії*, 2019. Вип. 10. С. 62–76.
10. Бойчук М. І. Функціонально-семантичне поле релігійної лексики англійської мови (поліпарадигмальне дослідження) [Дис. канд. філол. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка].
11. L. G. Ureña at al. The Language of Colour in the Bible, Embodied Colour Terms Related to Green / Madrid : *de Gruyter*, 2022. 254 p.
12. Ворона І. І. Характеристика української церковно-релігійної термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія, 2016. № 23 том 1. С. 14–16.
13. Ципердюк О., Палійчук І. Релігійні найменування в мові роману Василя Шкляра "Маруся": лексико-семантичний аспект. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 липня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 45–49.
14. Шершун Я. А. Лексико-морфологічна належність двокомпонентних біблійних змін сучасної літературної мови гінді. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 34 (73), № 4, 2023. С. 135–139.

Shershun Ya. General characteristic of the vocabulary of religious texts in the modern literary Hindi language

Summary. The proposed article represents a general characteristic of the vocabulary of the religious texts, including

those of biblical origin, in particular in the modern literary Hindi language. The author provides a brief overview of the current state of science within Ukrainian theolinguistics and the prospects of linguistics at the intersection of philology and theology. The study reveals the core of the religious language of the Christian culture of India. The materials for the analysis were selected from adapted religious texts in Hindi (Bible for Children) and the 1991 edition of the Hindi Bible. The total number of analyzed biblical expressions, which include words, phrases and sentences is 52 lexical units. Within the framework of the study, the author distinguishes between the following two groups of vocabulary in the modern literary Hindi language: biblical vocabulary and commonly used vocabulary, etc.

Each of the vocabulary groups is represented by different lexical and grammatical models depending on the parts of speech. The following models have been formed for biblical terms: nouns (one-component biblical terms); biblical composites that function through the following parts of speech: noun, postposition (simple postposition), verb; noun, postposition, noun; adjective, noun; adjective, noun – for two-component terms; adjective, noun, verb – for three-component biblical terms. Common Hindi vocabulary that has acquired a term in the biblical text is represented by nouns or adjectives if the biblical term is a one-component term; an adverb and an adjective; a numeral and a noun; an adjective and a verb; a postposition, an adjective and a verb; noun, postposition, noun; noun and verb (two-component biblical compounds); pronoun, noun, postposition, noun; noun, postposition, noun, verb, – for three-component biblical compounds in the modern literary Hindi language, etc.

It has been noted that there are one-component, two-component and three-component biblical terms in the modern Hindi literary language. It was concluded that the biblical terms represent a subordinating and a conjunctive syntactic relationship.

Key words: Bible, vocabulary of biblical origin, linguocultural studies, modern literary Hindi language, religious text.

*Юрків Ю. Р.,**бакалавр кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»**Альбота С. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНОГО СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Анотація. Статтю присвячено розглядові особливостей морфологічного словотвору в англійському молодіжному мережевому жаргоні. Дослідження ґрунтується на вивченні тридцяти найбільш поширених сленгових лексичних одиниць, які були отримані методом суцільної вибірки та статистичного аналізу. Класифікація лексичних одиниць здійснена за вісьмома з десяти морфологічних процесів описаних у теорії Джорджа Юла, зокрема: усичення, запозичення, блендинг, словоскладання, неологізми, акроніми, ініціалізми та конверсія [1].

У дослідженні визначено, що мережевий сленг сучасної молоді становить окремий пласт лексики та культури, який має яскраво виражене емоційне забарвлення, і водночас наголошено, що це – особлива форма спілкування, створена в молодіжному середовищі, яка додає мові ознак особливої своєрідності й неповторності. Сьогодні сленг виходить за межі вузького кола неформального спілкування, стаючи невід'ємною частиною повсякденного життя. Тож проаналізовано внутрішні (мовні) та зовнішні (соціальні, технологічні) чинники, які сприяють швидким мовним змінам. Важливим аспектом є роль Інтернету та соціальних мереж як основних платформ для створення та поширення нових мовних одиниць.

Особливо увагу присвячено абрєвіатурам та інтернет-скороченням, які активно використовуються серед молоді в інтернет-спілкуванні та становлять найбільший відсоток серед усіх способів словотвору. Згідно з аналізом, скорочення є не тільки засобом мовної економії, але й виявом креативності та належності до певної соціальної групи. Молодь активно використовує акроніми та ініціалізми для швидшого обміну інформацією та створення власного культурного коду, зрозумілого лише для певного кола осіб.

Важливість дослідження полягає у вивченні морфологічних процесів словотвору сленгізмів для подальшої розробки нових теорій та моделей мовної трансформації. Соціолінгвістичну цінність вбачаємо у аналізі захоплені, інтересів та світогляду сучасної молоді на основі жаргонізмів. Таким чином, вивчення морфологічних процесів словотвору в молодіжному жаргоні є важливим як з лінгвістичної, так і з соціолінгвістичної точки зору. Варто зазначити, що сленг постійно змінюється, тому це дослідження не є вичерпним, адже воно є обмежене часом та обсягом дослідженого матеріалу. Отож незважаючи на наявність великої кількості робіт, присвячених розробці проблеми сучасної молодіжної мови, це питання залишається

у фокусі уваги. Важливо, щоб дослідження сленгу мали постійний характер, аби отримати точні дані.

Ключові слова: англійський молодіжний мережевий жаргон, морфологічний словотвір, сленгові лексичні одиниці.

Постановка проблеми. Жаргон у сучасному контексті є не лише різновидом соціального діалекту, а й своєрідним словесним кодом необхідним для повнокровного життя мови.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою заглиблення у морфологічну структуру сленгових слів та виразів, аби сповна зрозуміти складову англійського молодіжного мислення й визначити найчастотніші способи словотвору мережевого сленгу для подальшого прогнозування майбутніх тенденцій розвитку.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Особливості мережевого жаргону досліджували: М. Маковський, К. Бондаренко, О. Кондратюк, С. Маргос, Т. Лик, І. Щур, І. Матвіяс, Ю. Мосенкіс, В. Радчук, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Фурса та інші. Напрацювання для розкриття цього питання були представлені у дослідженнях таких зарубіжних учених, як І. Арнольд, І. Р. Гінзбург, В. Г. Вілюман, С. Б. Флекснер, І. Р. Гальперін, Дж. Гріног, Г. Кіттрідж, Г. Менкен, Е. Патрідж та інші. Сучасні мовознавці активно досліджують сферу мережевого сленгу у таких працях: Каптюрова В.В. «Структурна організація повідомлень у англійських мікроблогах», М. Маковський «Сучасний англійський сленг: Онтологія, структура, етимологія», Л. Денисюк «Англійський молодіжний сленг як засіб самовираження та відображення світогляду тінейджерів», І. Міщук «Американський молодіжний сленг в перекладацькому аспекті».

Формування завдання дослідження та матеріал дослідження. Метою статті є: визначити особливості англійського молодіжного сленгу у соціальних мережах.

Відповідно до поставленої мети завданням статті є:

– проаналізувати частоту й продуктивність способів морфологічного словотвору в англійському молодіжному мережевому жаргоні

– подати розуміння терміну “мережевий сленг” та визначити його роль у формуванні мовної картини сучасного молодіжного середовища;

– виявити найпродуктивніші моделі словотвору в сучасному сленгу;

– проаналізувати зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на синхронію жаргону;

– на основі отриманих статистичних даних визначити теперішні та спрогнозувати майбутні зміни в сленгових утвореннях в англійській мові.

Об'єктом дослідження є тридцять найбільш розповсюджених у мережі лексичних одиниць, отриманих методом суцільної вибірки та статистичного аналізу.

Предмет дослідження: морфологічний словотвір в англійському молодіжному мережевому жаргоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова – це складна динамічна система, невіддільна від культури та нації. Вона нерозривно пов'язана з духовим розвитком людства та є найточнішим відображенням його невідомого прогресу. Сленг постає найпрозорішим результатом властивого суспільству бажання до постійного оновлення, адже саме локальний розвиток або регрес спонукає мовців до творення нових слів, форм, слів та синтаксичних утворень. Як зазначає відомий мовознавець, укладач словника сленгу Е. Партридж, сленг існує з давніх-давен, оскільки люди завжди намагаються урізноманітнити мову більш жвавіми, яскравими словами, замінити незрозумілі наукові терміни словами, доступнішими для широкого кола людей [2]. У свою чергу, молодіжний жаргон – унікальний спосіб самовираження, оскільки обмежується не лише віковими, а й соціальними і просторовими рамками та є своєрідним словесним кодом.

Ми акцентуємо, що терміни «сленг» та «жаргон» є абсолютними синонімами у цій статті, покликаючись на «Словник лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича та І. С. Олійника, який фактично ототожнює обидва значення [3].

У цей час жаргонізм існують не лише в усному мовленні, а й онлайн-спілкуванні, жартах, трендах, рекламних вивісках, відео тощо. Тож сучасний мережевий сленг – справжній культурно-лінгвістичний феномен цієї епохи. Виникнення такої різкої мовної зміни у суспільстві зумовлене як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До перших належать глобалізація та поява соціальних мереж, які суттєво вплинули на усі сфери діяльності індивіда, а тому результували у зміні його внутрішніх потреб. Відтак з'явилася необхідність до адаптації до нової системи міжособистісної комунікації й специфічної мови, якою користуються для встановлення та ведення контакту в соціальних мережах.

Ще одним із потужних стимулів, що викликають мовні зміни є тенденція, що отримала назву «мовної економії» (О. Есперсен) або «закона економії мовних зусиль» (А. Мартіне), суть якої полягає у забезпеченні передачі максимальної кількості інформації в одиницю часу, тобто підвищенні комунікативної ролі мови [4]. На нашу думку, аби найточніше проаналізувати сленг і підтвердити ту чи іншу теорію, що спонукають до змін, потрібно звернутися до ґрунтовного вивчення морфологічної структури мережевих жаргонізмів. Такий підхід зумовлений твердженням, що одним із найзначніших джерел збагачення англійського молодіжного сленгу в соціальних мережах є морфологічний спосіб словотвору. Тож ця характеристика робить морфологічний спосіб особливо актуальним для прогнозування майбутніх тенденцій розвитку жаргону, які сприятимуть отриманню цінних знань про сучасне англомовне суспільство та його носіїв.

Для аналізу було обрано наявні морфологічні моделі словотворення в англійській мові. Основою для проведення дослі-

дження є теорія Джорджа Юла про класифікацію морфологічних словотвірних процесів на:

- запозичення (англ. borrowing);
- словоскладення (англ. compounding);
- неологізм (англ. coinage);
- зворотна формація (backformation);
- усічення (англ. clipping);
- блендинг/злиття (англ. blending);
- конверсія (англ. conversion);
- акроніми (англ. acronym);
- деривація (англ. derivation);
- багатоетапний словотвір (англ. multiple process) [1].

У дослідженні групування здійснено за вісьмома із десяти вищезазначених різних морфологічних процесів, а саме: запозичення, словоскладання, усічення, неологізми, блендинг, конверсія, акроніми, та ініціалізм.

Запозичення – природний та необхідний процес мовного розвитку. Лексичне запозичення збагачує мову, за умови того, що не шкодить її самобутності та не порушує внутрішні закони розвитку. Такий тип словотвору відображає еволюцію суспільства та мови, культурні взаємозв'язки й науково-технічні досягнення. У вибірці представлено три запозичені лексеми, вживання яких є найчастотнішим у соціальних мережах:

– *droog*, що активно вживається як абсолютний синонім слова *друг*. Згідно з тлумаченням «Словника сленгу Гріна» значення походить із вигаданої мови надсад (складається здебільшого зі слів та морфем російського походження) із роману Ентоні Берджеса «Механічний апельсин» та є спотворенням російського *drug* [5]. Щоправда, у контексті роману *droog* окреслює поняття члена молодіжної банди або товариша зі злочину. Тож семантика зазнала певних змін задля адаптації у молодіжному жаргонному мовленні.

– *bastard*, відповідно до визначення з Оксфордського словника, ймовірно походить від старофранцузького слова *bastum* [6]. Раніше тлумачилося як *позашлюбна дитина*, у сучасному жаргоні слово вважається ненормативним та має негативну конотацію.

– *dope* походить від голландського слова *doop*, що означає *густий соус* [6]. У сучасному жаргоні означає *круто*.

Запозичення є емоційно забарвленими словами. При цьому характер експресивної забарвленості запозиченого слова залежить від ставлення мовця до явища, яке це слово передає: позитивна оцінка створює стилістичне завищення, негативна – стилістичне пониження.

Чималу частку сленгових слів в сучасній англійській мові становлять жаргонізми, утворені шляхом словоскладання. **Словоскладання** – це спосіб творення нових слів поєднанням кількох інших. Є одним із найдавніших способів словотвору, що й до сих пір зберігає свою продуктивність. Тривалу потребу у словоскладанні можна певною мірою пов'язувати і з прагненням до мовної економії, і з семантичною ємністю композитивів. Не випадково цей спосіб займає чільне місце в багатьох мовах, зокрема й англійській. У вибірці представлено три складних сленгових слова: *lovebirds* (закохана пара) – *love* + *birds*; *broke up* (закінчити стосунки) – *broke* + *up*, *lowkey* (таємно) *low* + *key*.

Усічення це процес скорочення або пропущення частини морфемного складу слова. Цей спосіб словотвору є найбільш характерним для сленгу, оскільки його характерною ознакою є зниження стилістичного забарвлення слів. Одним з основних

типів усічення, яке використовується в американському молодіжному сленгу, є апокопа (усічення фінальної частини).

Репрезентуємо такими жаргонізмами із вибірки: *bro* (brother), *dude* (dudeman), *cray/cray cray* (crazy/crazy crazy), *fam* (family), *inspo* (inspiration).

Неологізми – це абсолютно нові терміни. Найчастіше походять від назв торгових марок окремих продуктів, що згодом перетворюються на загальноживані назви для будь-яких подібних чи однакових товарів [1].

Слово *noob* – яскравий і єдиний приклад неологізму із вибірки, що є скороченням від *newbie* (новачок) й *newcomer* (новоприбулець), і виступає іменником. Термін вперше з'явився у світі відеоігор для позначення людини, яка нещодавно почала грати та є ще необізнаним новачком. Зараз це слово можна почути не лише в онлайн-іграх, але й у повсякденному мовленні молоді. Динамічна історія та експресивне забарвлення роблять його важливим маркером сучасної мовної культури.

Злиття (блендинг), за Юлом, схоже до складання слів, оскільки об'єднує дві окремі форми для створення нового терміна [1]. На відміну від словоскладання, для блендингу використовується лише початок одного слова та кінець іншого. Цей спосіб словотвору є одним із найпродуктивніших при творенні жаргонізмів та становить 10% нашої вибірки.

Злиття, як спосіб словотвору, присутнє у наступних 3 жаргонізмах: *treacherous* – *true* + *sketchy*; *bromance* – *brother* + *romance*; *hangry* – *hungry* + *angry*.

Наприкінці середньоанглійського періоду з'явився новий метод словотвору – **конверсія**. Цей метод, на відміну від афікації, не використовує суфікси та префікси для створення нових слів. Натомість, нове слово утворюється шляхом зміни граматичної категорії вже існуючого слова.

Одним із найвідоміших прихильників конверсії серед носіїв англійської мови був Вільям Шекспір: “*I eared her language*” та “*he words me*”. Завдяки його впливу конверсія стала визнаним способом словотворення в англійській мові.

Найбільш поширеними моделями утворення повних конверсивів серед жаргонізмів є: “*noun-verb*”, “*verb-noun*”, “*adjective-verb*”.

До вибірки входить такі приклади конверсії: *a nail* – *to nail* (“*noun-verb*”), *extra an extra* (“*adjective-verb*”), *salty* – *a salty* (“*adjective-verb*”).

Згідно з тлумаченням “Словника сленгу Гріна” семантичне значення жаргонізму *to nail* походить із стародавнього твердження про те, що успішно забити цвях у поверхню можливо лише за рівного та точного удару; часто відтворюється в англійській ідіомі *hitting the nail on the head* [5]. У цей час найчастотніше вживання зафіксовано у фразі *nailed it*, що використовується з наміром висловити похвалу щодо небачного успіху або неочікуваної бездоганності, наприклад: “*A+! I nailed it (that test)*”; іноді набуває протилежного саркастичного значення.

Слово *extra* у загальноживаній лексиці виступає прикметником, що означає *більше, ніж зазвичай або очікувано*. У сленгу *extra* використовується як іменник, що позначає поняття *людини, яка перегинає палку з абсолютно непотрібних причин*. Відтак, під час конверсії, як морфологічного способу творення, семантичне значення слів рідко зазнає різких змін.

Salty – це прикметник, що означає *солоний*. Натомість у сленгу *salty* використовується як іменник для позначення неприємної, роздратованої та сердитої людини.

Акронім – аббревіатура, що складається з перших літер чи звуків деяких або усіх слів у фразі чи назві та вимовляється як повноправне слово за усіма нормами звукової системи. Одним із найвідоміших і найперших акронімів є *OK*, що походить від двох англійських слів *oll korrekt* (спеціальне неправильне написання *all correct*). Він поширився в англійській мові під час президентської кампанії Мартіна Ван Бюрена в 1840 році. У цей час “*OK*” став синонімом згоди.

У вибірці представлені такі акроніми: *GOAT* – *greatest of all time*, *ASAP* – *as soon as possible*.

Варто зазначити, що у цей час акронім *GOAT* трапляється мало не у кожному коментарі. Однак, ця популярність не позбавлена неоднозначності. Багато людей, які не знайомі з цим акронімом, плутають його з англійським словом *goat* (коза), що викликає здивування, а іноді й обурення.

Ініціалізм – це аббревіатура, що вимовляється як окремі літери англійського алфавіту. Їх кількість є найчисленнішою в сучасній англійській мові, що можна пояснити теорією мовної економії, яка прагне до мінімізації зусиль, необхідних для передачі інформації.

Ініціалізми становлять 33,3% вибірки, тобто складають її найбільшу частину, зокрема: *POV* – *point of view*, *LMAO* – *laughing my ass off*, *LOL* – *laughing out loud*, *TGIF* – *thank goodness it's Friday*, *NP* – *no problem*, *FR* – *for real*, *NGL* – *not gonna lie*, *TBH* *to be honest*, *WTH* – *what the heck*, *BRB* – *be right back*.

Отримано такі статистичні дані: запозичення (10%), словоскладання (10%), усічення (16,7%), неологізми (3,4%), блендинг (10%), конверсія (10%), акроніми (6,6%), ініціалізми (33,3%). Сумарно: 100%. Проаналізувавши мовний матеріал та статистичні дані можна стверджувати, що для молодіжного сленгу працюють всі характерні для мови моделі словотворення. Проте деяких окремих моделей в молодіжному мовленні значно більше, зокрема ініціалізмів та усічень. Це пояснюється збільшенням процесів неологізації сленгу та мовної економії, стійкою тенденцією до збереження експресивного потенціалу. Складність такого морфологічного аналізу сленгу полягає в тому, що жаргон є динамічним та змінним явищем.

Висновок. У статті проаналізовано особливості морфологічного способу словотворення в англійському молодіжному мережевому жаргоні. Дослідження ґрунтувалося на вивченні тридцяти найпоширеніших сленгових лексичних одиниць, отриманих методом суцільної вибірки та статистичного аналізу. Здійснено класифікацію за вісьмома із десяти різними морфологічними процесами, взятих із теорії Джорджа Юла. Отримано такі статистичні дані: запозичення (10%), словоскладання (10%), усічення (16,7%), неологізми (3,4%), блендинг (10%), конверсія (10%), акроніми (6,6%), ініціалізми (33,3%). Сумарно: 100%.

Тож серед обраних морфологічних процесів словотворення, ініціалізми були найпродуктивнішими. Це вкотре підтверджує бажання сучасної молоді до мовної економії. Варто зазначити, що подана класифікація сленгу не єдиним можливим варіантом, адже існує безліч різних теорій щодо морфологічного словотвору.

Також у статті ми теоретично дослідили значення терміну «молодіжний мережевий жаргон», розглянули його нерозривний зв'язок з мовою та культурою. Виявили які саме зовнішні та внутрішні чинники впливають на зміну суспільства. Зрозуміли, що

саме технічний прогрес та нові культурні тренди роблять значний вплив на розвиток англійського молодіжного сленгу.

У цей час жаргон у соціальних мережах не існує в ізоляції від решти мови. Він постійно взаємодіє з іншими мовними формами та впливає на них. Важливість проведення подальших тривалих досліджень полягає у виявленні розвитку та зміни мови. Оскільки жаргон, як динамічний пласт національної мови, постійно трансформується, оновлюється та збагачується, він є швидкоплинним та цінним матеріалом для подальших лінгвістичних досліджень.

Рекомендації щодо подальшого вивчення: провести порівняльний аналіз морфологічного словотвору в англійському та українському молодіжному мережевому жаргоні; дослідити вплив морфологічного словотвору на семантику сленгових слів та виразів, проаналізувати етимологію сленгових слів та виразів; утворених за допомогою морфологічних процесів; дослідити взаємозв'язок сленгу та мовної економії.

Література:

1. Yule G. The Study of Language. USA: Cambridge University Press, 2010. 319 p.
2. Partridge E. Slang today and yesterday. London: Routledge and Kegan Paul, 1979. 190 p.
3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360.
4. André Martinet Économie des changements phonétiques. Berne, Éditions A. Francke S. A., 1955. 396 pp.
5. Green J. Green's Dictionary of Slang. UK: Chambers, 2017. 6128 p.
6. Oxford dictionary of English. New York: Oxford University Press, 2010. 2096 p.

Yurkiv Yu., Albota S. The features of morphological word formation in English youth slang on social media

Summary. This article delves into the features of morphological word formation in English youth online slang. The research is grounded in the study of the thirty most common slang lexical units obtained through continuous sampling and statistical analysis. The classification of lexical units is based on eight out of ten morphological processes

described in George Yule's theory: clipping, borrowing, blending, compounding, neologisms, acronyms, initialisms, and conversion [1].

The study unequivocally concludes that modern youth internet slang constitutes a distinct layer of vocabulary and culture, marked by vividly expressed emotional colouring. It vehemently emphasizes that this form of communication is uniquely crafted within the youth environment, which adds unparalleled individuality to the language. Today, slang transcends informal communication, cementing its place as an integral part of everyday life. The study rigorously analyzes internal (linguistic) and external (social, technological) factors contributing to rapid linguistic changes. A critical aspect is the pivotal role of the Internet and social networks as primary platforms for creating and propagating new lexical units.

Special emphasis is placed on abbreviations and internet shortenings, which are actively used among youth in online communication and constitute the largest percentage of all word formation methods. According to the analysis, shortenings are not only a means of linguistic economy but also a powerful expression of creativity and group belonging. Young people actively utilize acronyms and initialisms for expedited information exchange and the establishment of their unique cultural code, comprehensible only to a specific circle of individuals.

The significance of the study lies in the meticulous examination of the morphological processes of slang word formation, paving the way for the development of new theories and models of linguistic transformation. The sociolinguistic value is evident in the in-depth analysis of the interests, hobbies, and worldviews of modern youth based on slang terms. Thus, the study of the morphological processes of word formation in youth slang is indispensable from both a linguistic and sociolinguistic perspective. It's crucial to note that slang is in a perpetual state of flux, making this study non-exhaustive due to its limitations in time and the scope of material studied. Therefore, despite the availability of numerous works dedicated to the development of the problem of modern youth language, this issue remains at the forefront. Continuous slang research is imperative for obtaining accurate and current data.

Key words: English youth network jargon, morphological vocabulary, slang.

*Юрчак Г. М.,**кандидатка філологічних наук,**доцентка кафедри мовознавства**Івано-Франківського національного медичного університету**Музика Т. Є.,**кандидатка філологічних наук,**доцентка кафедри іноземної філології та бізнес-комунікації**ЗВО «Університет Короля Данила»*

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В РОМАНІ «СУЗІР'Я ЛЕБЕДЯ ЮРІЯ КОСАЧА»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей національно-мовної картини світу в романі «Сузір'я Лебедя» українського еміграційного письменника ХХ століття Юрія Косача. У статті виявлено, що національно-мовна картина світу постає як результат відображення в художній мові сприйняття й інтерпретації навколишнього світу та людини. Доведено, що мовна картина світу – складна система концепцій, яка відображається на різних рівнях мови, зокрема на лексичному, граматичному та фразеологічному. Мовна картина світу в романі «Сузір'я Лебедя» Юрія Косача є багатогранною. Її домінантами визначено емоційно-забарвлені слова, слова-символи, неологізми, синоніми, діалектизми, архаїзми, фразеологізми, прислів'я та приказки, крилаті фрази, афоризми, наявність великої кількості стилістичних фігур, зокрема метафор, персоніфікацій, паралелізмів, порівнянь (простих, поширених, приєднувальних, заперечувальних), епітетів, градацій, ампліфікацій, полісиндетонів, інверсій, перифразів, тавтологій, які передають національний колорит та є втіленням українського характеру. Використання у мовленні оповідача засобів фольклорної поезики розширює межі зображення національного світу, надає роману оригінального стильового забарвлення. Доведено, що оригінальність індивідуального світобачення автора роману-хроніки зумовлює підбір тих стилістичних засобів, які допоможуть автору створити необхідний оповідний тон. Розглянуто введення в художню канву твору легенд, народних пісень, прикмет і забобонів, вірувань, прислів'їв та приказок, які приносять створенню унікальної національно-культурної атмосфери у творчості письменника. Також вагоме місце посідають цитати з творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, які підсилюють націоналістичне сприйняття твору, піднесення патріотичного духу, насичують його лексику підсилено-емоційною тональністю. Аналіз художнього стилю Юрія Косача розкриває процес відтворення унікальної національно-мовної картини світу, що сприяє формуванню та збереженню національної ідентичності та духовності українського народу.

Ключові слова: національно-мовна картина світу, стилістичні фігури, фразеологізм, оповідь, роман.

Постановка проблеми. Юрій Косач – письменник-емігрант, який, як стверджує Р. Радишевський, «завжди стояв на позиції державотворця, все життя натхненно працюючи задля великої ідеї відновлення української держави» [1, с. 16]. Його постать водночас є доволі контроверсійною, оскільки він часто

звинувачувався письменниками діаспори у співпраці з радянським режимом. Дослідниця С. Семенко, у своїх дослідженнях доводить, що «навіть у найбільш прорадянських виступах Ю. Косача проглядається захист національної гідності українців» [2, с. 47]. Так, В. Войтенко зазначає, що найголовнішими в житті Ю. Косача все ж були дві речі – Слово і Україна [3, с. 10], ніщо не змогло б їх роз'єднати. Тому саме українському слову Ю. Косач надавав великого значення. Якщо в ранніх творах, зокрема в романах «Затяг під Дюнкерк» (1935), «Дивимося в очі смерті» (1936), «Чад» (1937), «Рубікон Хмельницького» (1941) простежується орнаментальність стилю (мозаїчність композиції, багатство тропіки, складна побудова тексту, нагромадження оздоб, прикрас, то в таких романах як «Еней і життя інших» (1946), «День гніву» (1947), «Сузір'я Лебедя» (1983), «Володарка Понтиди» (1987), «Чортівська скеля» (1988) відчувається «змужніння» авторського стилю, зокрема вони характеризуються інформаційною насиченістю, філософськими роздумами, але, водночас, як визначив Ю. Шевельов, стиль Косача стає лапідарнішим, «економнішими стали засоби, сугестивнішим слово» [4, с. 225], письменник надає більшої ваги окремому слову, рисі, пунктирові вражень, його мова мужніє, «скидає з себе маскарadne вбрання» [5, с. 17], мова стає відточеною та суворою, проте орнаментальність подекуди все ж залишається, власне тому можна стверджувати, що це особливість авторського стилю.

Об'єктом нашого дослідження є роман Ю. Косача «Сузір'я Лебедя». Предметом аналізу постає національно-мовна картина світу в родинній хроніці письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Ю. Косача впродовж останніх років ставала неодноразово об'єктом зацікавленості, оскільки вона є цінним джерелом для науковців. Зокрема варто відзначити праці таких сучасних дослідників як В. Агеєвої, І. Василюшина, М. Васьківа, О. Дмитрук, Ю. Мариненка, Н. Мафтин, В. Мацька, С. Павличко, Р. Радишевського, А. Ращенко, М. Реутової, С. Романова, С. Семенко, Г. Семенюка, І. Сквирської та ін. В. Агеєва досліджує проблеми стильового поділу української літератури ХХ ст., зокрема розвиток модернізму, в якому самобутньо репрезентував себе і Ю. Косач. Дослідниця Н. Мафтин у монографіях «Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30 х років ХХ століття: стильові та ідейні парадигми», «У пошуках «Grand» стилю: західноукраїнська та еміграційна проза міжвоєнного двадцятиліття»

аналізує творчість письменників-емігрантів, зіставляє їхні ідіостилі зі стилевими напрямками актуального часу, з'ясовує індивідуально-стильові стратегії, які реалізуються на ґрунті національної традиції художнього слова». Г. Звягіна аналізує особливості функціонування фразеологічних одиниць, наявних творах Ю. Косача, стилістичні аспекти романістики письменника-емігранта. Мовознавчі аспекти творчості Ю. Косача поки не ставали об'єктом активного зацікавлення науковців, тому вивчення специфіки художньої реалізації мовної картини світу в романах Ю. Косача є актуальною проблемою.

Мета статті полягає у виявленні особливостей національно-мовної картини світу в романі «Сузір'я Лебедя» Ю. Косача.

Виклад матеріалу. Мова є основним засобом формування і вираження знань, думок, почуттів та сприйняття світу людиною. У мові певної нації репрезентуються результати когнітивної діяльності народу. Картина світу – це витвір мисленнєвої діяльності, результат освоєння навколишнього світу.

Мовна картина світу, як стверджує Селіванова О., – «це представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних жанрах, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості [6, с. 365]. Вивчення національно-мовної картини світу сягає досліджень німецького науковця Вільгельма фон Гумбольдта, згодом його ідеї розвинув О. Потебня. Український учений досліджував взаємозв'язок мови і нації. Концепція О. Потебні полягає в дослідженні таких мовних категорій як «мова», «слово», «думка», які взаємодіють із концептами «народ», «нація». У сучасній лінгвістиці питання національно-мовної картини світу досліджують І. Голубовська, В. Кононенко, А. Загнітко, А. Звягіна, О. Селіванова та інші.

Унікальність власне національно-мовної картини світу простежується на різних мовних рівнях, проте, як вважає дослідник А. Загнітко, саме в лексичі найбільш яскраво відображено її особливості [7, с. 51]. Лексеми мають здатність відображати національне світобачення народу, його духовні цінності, культурні явища, історичні аспекти існування тощо. Дослідниця І. Заремська вважає феноменом національно-мовну картину світу, яка є «результатом взаємодії колективної мовної свідомості, реального світу і мови як засобу репрезентації знання про світ» та тлумачить її як «виражене етносом за допомогою засобів певної мови світовідчуття і світорозуміння; вербалізована інтерпретація мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі» [8, с. 400]. Національно-мовна картина світу відображає когнітивні, культурні і національні особливості народу. Аналіз художньої спадщини митців українського слова допомагає глибше збагнути національну своєрідність українського народу, адже художній твір є історичним надбанням культури.

Романи Ю. Косача віддзеркалюють багату національно-мовну картину світу українського народу. Одна з основних особливостей його творчості – це відтворення духовності та національної ідентичності українського народу через мову, образи, традиції та історію. Аналіз мовних засобів художнього твору є важливою складовою дослідження літературного тексту, оскільки мовленнєві засоби допомагають передати авторську інтенцію, створити образи, виразити емоції та ідеї.

Роман «Сузір'я Лебедя» Ю. Косача був надрукований у 1983 р. у Нью-Йорку у видавництві М. Коця. Роман розпо-

чинається посвятою, сповненою любові та шани до батьків, а також у ній автор інформує про те, що герої твору належать до славетного козацького роду, а родинна сага (саме так автор визначив жанр твору) є «елегією згадкою про той ідейно наснажений патріотичний прошарок українського суспільства минулої доби» [9, с. 4]. Роман розпочинається метафоричним образом саду, він «снігово-кармазинний ураган, віхола» [9, с. 5]. Сад постає містичним явищем, з яким будуть пов'язані важливі події твору. Сад в Ю. Косача – це алюзія на поезію Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати». Сад – це своєрідна ідилія, місце, де збирається щаслива сім'я. Такою локацією для героя твору Олелька був сімейний сад, а поруч, замість вишні (як у Шевченка), ріс каштан, що символізував міцність роду Рославців, був «владарем цієї садиби» [9, с. 12]. У образі каштану автор втілює ідею «світового дерева, або дерева життя», яка поширена у міфології і слугує уособленням єдності світобудови (коріння – потойбічний світ, підніжжя стовбура – людський світ, крона – світ божества), концепція «світового дерева» у романі презентує ідею про міфічні зони: минуле, сучасне й майбутнє. Так, сад у романі – це місце сили та гармонії, проте одного разу, коли Олелько повернувся додому, то квітучий сад, який раніше його заспокоював та давав сили, «наповнював відчаєм, почуттям порожнечі» [9, с. 47]: «сад шумів здивованим шепотом кленів, акацій, каштанів, жеврів отруйно-солодким, вщерть пристрасним запахом... а серце Олелькове стискалося» [9, с. 48]. Автор вдається до паралелізму, природа феноменально відчуває внутрішній психологічний стан героя. Простежується гармонія між картиною природи й настроєм героя. Пейзаж є вагомим образом у романі. Письменник добирає саме ті деталі краєвиду, які зможуть передати почуття героя, викликати певні асоціації. Особливістю ідіостилю Юрія Косача є не лише майстерне створення яскравих пейзажів, але й «олюднення» природи, надання їй людських психологічних якостей, які відчують внутрішні хвилювання живих істот. Автор персоніфікує природні явища, зокрема звертається до саду, як до живої мислячої істоти: «а сад мовчав» [9, с. 208], «півонії виспівували жарким килимом» [9, с. 216], «місяць вийшов з-за дубів і впав на його худе обличчя» [9, с. 232]. Природа відображає емоції героїв роману: «Жайвір високо знявся і упав» [9, с. 210] – Олелько дізнався, що тітка Лара палила скирти (тобто була причетною до організації підпільної боротьби); «ліс аж гудів багряною зливою; ... в обозовище трублено в роги, немилосердно рвалися пси» [9, с. 255] – Олелько дізнався, що в лісі вбито людину; «падає листя, сад ніби оголений» [9, с. 270] – почалася війна. Природа допомагає розкрити особливості психоемоційного стану героїв родинної хроніки, наводить читача на роздуми про пошук сенсу життя, змушує замислитися над долею роду, а відтак і держави та її народу.

У Ю. Косача природа одухотворена, автор вбачає у ній живу силу, яка наділена чудодійними властивостями. В описах природи автор часто використовує образи міфічних істот, зокрема єдинокорів, опирів, мавок, перелесників, русалок, лісовиків; духів доли Рода і Рожаниці, Зін-Зія, лісового царя Оха, Антея, божества пантеону Київської Русі Симаргла, богині родючості Мокоші, верховного бога Галичини і Поділля Зельмана тощо. Ю. Косач використовує міф про Антея, який, вдаряючись об матінку землю, набирається сили. Герой твору Тріадо говорив, що ми живемо із землі, без неї ми ніхто й ніщо: «Сила в землі, в чорній, чорнющій землі» [9, с. 100]. Справжнє ім'я Тріадо –

Нечипір Кулик, він носив вишиту сорочку і плісові шаровари, однак ноги його були босими, очевидно, так він почувався ближчим до землі, відчував нерозривний зв'язок із нею. Дядько Олелька, якого називали Силою, вірив у надлюдські сили, що керували світом. Він розповідав, що у лісі водяться потерчата, русалки, перелесники, існують опирі та відьмаки. Вони самі людям не шкодять, але не потрібно втручатися у природу, бо тоді біда неминуча. Відчувається вплив на Ю. Косача Лесі Українки, яка в драмі-феєрії «Лісова пісня» намагалася віднайти гармонію між світом людей та природи. Світ природи в Лесі Українки допомагає людині, дає їй духовну міць. В Ю. Косача природа персоніфікована – постає як жива, мисляча істота. Герой твору Олелько звертається до саду, щоби той підказав йому, як допомогти батькові зберегти найсвятіше – рід. Таке звернення до природи притаманне й народним пісням. Ю. Косач часто вводить у художню канву твору народні пісні. Його художньому тексту притаманна образність народних пісень, обрядових і соціально-побутових, зокрема рекрутських, стрілецьких тощо. Так, герой твору Олелько, звертається до сил природи, щоби ті допомогли йому зберегти те, що найсвятіше – родину. Олелько говорить: «Скажи, саде, де ж правда? Скажи, прошепочи, не бійся. Скажи, що будеш снувати своє голубе павутиння долі, байдужий до наших смутків і наших хуртовин і наших радостей. Скажи, коли втомлений невідучістю й недовіршеністю моєю, прийду до тебе, що шелестом шовкових вістей своїх прохолодиш мені чоло, рахманно квіття твогого осяєш світанням ніч мою» [9, с. 208]. У його зверненні наявні ознаки української лірики (високий рівень емоційності, емоційно-забарвлений стиль, чутливий, герой схильний до переживань, різноманітність художніх засобів).

Загалом особливістю стилю Ю. Косача є використання в романах, зокрема в аналізованому, української духовної спадщини: народних пісень, зокрема обрядових, історичних, соціально-побутових, елементів звичаїв та обрядів (обряд на Івана-Купала, провадження у дорогу, зустрічання весни.), народних прикмет і забобонів (коли собака довго гавкає – проганяє злі сили; кажан влетить у хату – то до смерті когось із родичів).

Після Трійці дядько Сила бачив закутих у сталь лицарів – це, за народним повір'ям, передвістя війни [9, с. 175]. Звертається письменник і до легенд (легенда про сина Гонти, про криницю в Рославцях, про Скита, що малював Софію Київську, міф про Антея), до історичних постатей, зокрема до Богдана Хмельницького, Івана Гонти, а також Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. Образ Кобзаря часто згадують герої під час своїх дискусій, бо національна ідея для Ю. Косача є імперативом його світобачення, а ідея України – осердям національної концепції Шевченка. Герой твору Немирич, розповідаючи про власну книгу, яка вийшла друком у Кракові, казав, що метою її написання було не скерувати на правильний шлях дегенератів, а вона є пересторогою для «живих і для ще ненароджених» [9, с. 77]. Фраза героя суголосна з посланням Кобзаря «І мертвим, і живим, і ненародженим...», де Шевченко нещадно таврує представників українського панства через те, що ті цураються рідного: власної історії, мови, культури. Ю. Косач не даремно використовує ці рядки, адже намагається змусити схаменитися українську інтелігенцію та виправити помилки історії, бо до рідної землі «треба повернутися» [9, с. 77]. Шевченко для родини Рославців був генієм, і, як стверджує герой

Олелько, належав навіть до їх роду. Збірка «Кобзар» завжди стояла в гостинній кімнаті, бо його читали щодня. Впродовж цілого твору автор згадує Шевченка, цитує його вірші.

Національного піднесення надає твору також поезія І. Франка: «...І повстала Україна, Велика і вільна, Від Кубані по Сян-річку. Одна й нероздільна...» [9, с. 205]. Ці рядки віддзеркалюють національні погляди Рославців. Вони сильні духом, проте розуміють, що через їхні націоналістичні погляди буде знищений їхній рід, проте готові боротися. Так і сталося з українською інтелігенцією, історія засвідчує її нищення, проте не вдалося винищити українську культуру. За допомогою ампліфікації Ю. Косач описує свою мрію: «Я вимріяв собі не розмічену Україну, а державу, що є початок і кінець усього. Не безкраїм обрії півночі, але південь буде перлиною, а перлина – це Україна, це Степова Еллада. Це продовження Босфорського царства, імперії Мітридата, це могутній Київ, що буде третім Римом» [9, с. 205-206].

У романі Ю. Косач цитує українські прислів'я і приказки, які увиразнюють й роблять особливою мову персонажів, у Ю. Косача відображають світ крізь призму комічного: «Хвали мужика в полі, а пана в домовині» [9, с. 175]; «Чим більше в ліс, тим більше дров» [9, с. 228]. У «Сузір'ї Лебедя» оповідна тканина твору перемережена віршовими вставками, що теж характерно для саг. Автор використовує різноманітні стилістичні фігури, зокрема метафори: «око іншого світу» [9, с. 43], «хмарка пилюги і диму» [9, с. 61]; шкварне сонце» [9, с. 67], «сіль народу» [9, с. 67], «кораблі хмар» [9, с. 82], «шепіт листви» [9, с. 131], «свічадо ставка» [9, с. 150], «лілейні грона бузку» [9, с. 150], «кучері саду» [9, с. 175], голубе павутиння дум [9, с. 208], «шире око села» [9, с. 210], «провалля срібного відсвіту» [9, с. 221]; синекдохи («в люстрах заюрмилися мармизи, лисини, жовтілі обличчя гульвіс і п'яничок, бичі потилиці мочиморд, посоловілі пики військових» [9, с. 79] тощо. Мова письменника багата на епітети, порівняння, автор використовує перифраз «люди в білих сорочках», «з огорілими обличчями й мозолистими п'ятірнями» [9, с. 151], замість слова «українці», щоби підкреслити концептуальні особливості нації. Характеристика героїв роману чи речей характеризується порівнянням зі світом природи – «вони (вірші) западали, як зорі в глибокий яр» [9, с. 84], «його лукаво усміхнене обличчя, як заграва пожежі» [9, с. 133], «він входив у себе, немов слимак» [9, с. 149], «вона (Гальшка), як метелик, як пелюсток, в своїй жовтій суkenочці побігла до бабусі» [9, с. 149], «Олелько підвів свою голову, як вуж» [9, с. 237] тощо. Використання стилістичних фігур надає емоційного відтінку оповіді, передає національний колорит та відображає дух та міць українського народу.

Ю. Косач володіє витонченою поетикою, яка дозволяє йому створювати не лише оригінальні образи, на кшталт Тріадо, але й утворювати нові слова – оказіоналізми. Так, у романі зустрічаємо лексему «перлиннолика» [9, с. 189], «розкрилля» [9, с. 198], «грайморе» [9, с. 239]. Мовна картина світу в його творах не лише передає події, але й створює унікальну атмосферу, сповнену поетичності та емоційної напруги. Цю напругу допомагають відобразити градації, ампліфікації, полісіндетони, ампліфікації, іронії тощо. Так, Ю. Косач, зображуючи танець панянки, вдається до використання градації: «Рославські панянки злетіли, мов метелики, легкі, як пелюстки руж... Паркет лискотів... До рославських панянок підлетіли, мов на

крилах, офіцери... Вони перлися спочатку до тітки Лари... І аж шуміли, як ліс, атласні сукні, задріботіли паняньські срібні пантофелки... табунно тупотів, шаленів, видзвонував острогами і зеркалився на паркеті, як стадо степових ошалілих тарпанів» [9, с. 79–80]. Також, за допомогою стилістичної фігури поетичного мовлення полісиндетону (багатосполучниковості) автор намагається посилити ліричну виразність та медитативність. Багатосполучниковість як засіб градації надає прозовому твору напруженого експресивного колориту. У романі читаємо: «Поміж жандармами показався Петрусь, її братчик, як зголено його кучері, що змалку так буйно розвивались, як входив він з усіма арештантами у київський потяг, як лиховісно багрянели грати на вікнах, як втиснено жандармами карбованці... як рушив потяг, щоб далеко Петруся відвезти, як хвилювалася юрба рідних на пероні, як вдарили в'язні: «Шалійте, шалійте, кати», що аж грати затремтіли...» [9, с. 119]. Поступове нагнітання засобів художньої виразності підвищує емоційно-смыслову значущість роману. Автор полюбляє використовувати також і ампліфікацію, зокрема, зображуючи перебування Оленька вдома, Ю. Косач пише: «... Час зупинився, він, як шуліка, завис крилом у небі, а там бурхає (у Парижі) життя, там ненагле життя. Там джерело усього нового...» [9, с. 193]. Автор тричі повторює обставинний прислівник місця «там», щоб підкреслити, експресивно посилити висловлену автором думку.

Сімейна хроніка «Сузір'я Лебеда» Ю. Косача, як стверджує науковець Р. Радішевський, – це «справжня національна українська епіка» [1, с. 45]. З метою увиразнення мовлення героїв, посилення емоційності оповіді, відтворення національного колориту доби, автор уводить у художню канву твору фразеологізми. Ю. Косач віддає перевагу фраземам, джерелом походження яких є усна народна творчість. Як усталені вирази, вони зберігають та відображають культурні коди нації, уявлення, стереотипи його етносвідомості, образи українського народу, його специфічний гумор. Отож, у тексті роману читаємо: «ти розумієшся на музиці, як вовк на зіздах» [9, с. 61], «мені верблюд на вухо наступив» [9, с. 61], «своя сорочка завжди ближча» [9, с. 121], «вішати собак» [9, с. 121], «кисть затонка» [9, с. 133], «риба схопила за гачок» [9, с. 180], «пошити в дураки» [9, с. 227], «сльози точать» [9, с. 228], «гострити ножа» [9, с. 228] тощо.

Домінантами національно-мовної картини світу є використання Ю. Косачем слів-символів у романі «Сузір'я Лебеда». У самій назві роману – образ-символ, у якому глибокий національний підтекст. Так, Сузір'я Лебеда – це сузір'я північної півкулі, що є символом життя. Лебідь – це гордий і красивий птах, що є символом роду Рославців (українських інтелігентів), які дбали про культурні цінності рідної землі, їх розвивали та примножували. Вони були переконані, що українці здобудуть власну державність.

Герої роману розуміли, що підвлані часу, тому рано чи пізно їхній рід розпадеться, бо завжди на зміну старому ладу приходять новий. Час нагадує героям роману шуліку, який «завис крилом у небі» [9, с. 193]. Шуліка – національний образ-символ, який уособлює зло, агресію, ворожість, нещастя чи загалом якусь безжалюну силу. Оленько в очах Тріадо виразно побачив «розкрилля шуліки, що черкало земноводне плесо. Шуліка допадав лебеда, багряного, від присмерку над сагою» [9, с. 215]. Шуліка – символ часу, що здатний все знищити, змінити.

Сузір'я Лебеда – це сукупність небесних зір, що символізують у християнстві душі померлих у раю. Лебідь в українській народній традиції є водночас символом краси та смутку. Ю. Косач зображує у романі самотнього лебеда, що, очевидно, є відображенням стомленої душі письменника. Символічним є зображення лебеда в кінці твору: «Могутній гордий птах плавав у чорній воді, що в українському народному світобаченні символізує силу, яка несе загибель і проминальність усього суцього» [10, с. 31]. В образі роду Рославців символічно простежується образ України. «Розвалюється рід, а з ним – і панська Україна. Але є надія, що ці зміни відбуваються не даремно, а для того, щоби натомість народилося щось нове, сильне і життєствердне» [10, с. 32].

У «Сузір'ї Лебеда» яскраво представлено систему образів-першоелементів, які постають у чотирьох стихіях: вогонь, вода, земля і повітря. Панівним елементом у структурі художнього тексту є образ землі. Для українців земля – це мати-годувальниця, їх міцне духовне осереддя. В аналізованому романі вона постає ще також як могутня істота, що є втіленням ідеї добра та справедливості, у ній – спасіння українців. Отже, архетип Земля – Матір – Україна є визначальним у романі. Водні образи в романі представлені досить широко: вода, річка, ставок, потік, криниця, океан, калюжа, злива, гроза тощо. Вода – це джерело життя, «коліска земного життя» [9, с. 183], символ народження і відродження, чистоти й очищення, водночас знак непевності, ненадійності й небезпеки. У Ю. Косача вода має надзвичайні властивості, магічну силу, є символом часу, швидкоплинності людського життя, це сила, що несе забуття. Ю. Косач у романі зображує грозу: «Дядько Сила хрестився... люди бігали, мов потратили голови,... ревіла худоба, гегали гуси, іржали коні» [9, с. 83]. Рославці вірили, що «на людях і смерть не страшна, єдність громади долає гнів незримих прасил» [9, с. 83], тому під час грози завжди збиралися разом. Період передгрози – символічний образ передчуття війни. Не випадково дядько Сила бачить уночі закутих у сталь лицарів, що також, за народним повір'ям, є ознакою неминучості війни.

Повітря представлено образом вітру, що є уособленням неспокою, оновлення, швидкості, іноді несе ідею нищення, суму та журби. Зокрема, зображуючи похорон народного месника Тріадо, автор зауважує, що його дух літає над садом, людське «голосіння й причитування були лиховісні, як вітер-верховик, що гнув верхів'яття лип і тополь» [9, с. 263]. За допомогою цього символу Ю. Косач підкреслює проблему руйнації роду.

Образ вогню символізує захист та очищення душі, родинний загишок. Тітка Лара відновлювала справедливість – палила панські маєтки і, вдивляючись у вогонь, розуміла, що зла злом не перемогти. У романі герої на Івана Купала стрибали через вогонь, щоб очистити власні душі.

Оригінальною в Ю. Косача є символіка кольорів, зокрема в аналізованому романі все ж таки синьому кольору та його відтінкам відводиться значна роль: синє небо, синій ліс, блакитні чи сині очі тощо. «Очі стали з-темна-сині, великі і таїнні» [9, с. 5]; «...степ і степ, небо синє, аж темне, тільки пташки співають» [9, с. 98]; «Оленькові не хотілося виїздити: надто прозоре, надто синє було це небо» [9, с. 272].

Мову романіста науковці відносять до орнаментального стилю. Однак стиль Ю. Косача, еволюціонує, мужніє, як зауважує Ю. Шевельов, орнаментальність подекуди зникає, він надає більшій ваги слову, ніж реченню. Ю. Косач не боїться

експериментів, уводить у текст свого роману різноманітні стилістичні фігури, надаючи твору архаїчності й водночас екзотичності, вставні та вставлені конструкції, відокремлені члени речення, оригінальні звертання тощо. Мова твору допомагає втілити концепцію багатокультурності, вона є своєрідним ключем для декодування національної культури, планом вираження ментальності певного етносу у вигляді асоціацій, що трансформуються в культурний концепт [11, с. 26]. Вона представляє людину як носія певних ментальних кодів.

Висновки. Національно-мовна картина світу в «Сузір'ї Лебедя» Ю. Косача є багатогранною. Її домінантами можна вважати емоційно забарвлену лексику, представлену оригінальними новотворами (оказіоналізмами і здрібно-пестливими та згрубленими словами), синонімами, діалектизмами, архаїзмами тощо. Серед важливих мовних засобів реалізації національно-мовної картини світу варто визначити слова-символи, фразеологізми, прислів'я та приказки, наявність великої кількості метафор, персоніфікацій, порівнянь, епітетів, які передають національний колорит, є втілення українського характеру. Використання в мовленні оповідача засобів фольклорної поезики розширює межі зображення національного світу, надає роману оригінального стильового забарвлення.

Література:

1. Радішевський Р. Юрій Косач: література як голос нації: монографія. Студії з українистики. Вип. XXIII. К.: Вид-во «Талком», 2018. 384 с.
2. Семенко С. «...Я – теж син цього народу, нехай і блудний» (штрихи до публіцистики Юрія Косача). Образ: інформаційний бюлетень / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. Київ, 2009. Вип. 10. С. 45–49.
3. Войтенко В. День людської ери. Слово Просвіти. 2005. Ч. 44 (317), 3–9 листопада. С. 10.
4. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: у 3 т. Харків: Фоліо, 1998. Т. 1. 1998. 605 с.
5. Шерех Ю. Року Божого 1947. Нові дні. Торонто, 1951. Ч. 15. Квітень. С. 14–20.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К, 2006. 716 с.
7. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / А. Загнітко, І. Богданова; за ред. А. Загнітка. 4-те вид., перероб. і доп. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 264 с.
8. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. Вип. 7. С. 396–401.
9. Косач Ю. Сузір'я Лебедя: роман. Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коця, 1983. 276 с.
10. Юрчак Г. Образи-символи в романі «Сузір'я Лебедя» Юрія Косача. *Мандрівець*. Тернопіль: вид-во «Мандрівець», 2012. № 6 (102). С. 29–33.
11. Жайворонок В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 23–35.

Yurchak H., Muzyka T. Features of the national language picture of the world in the novel “Constellation of the Swan” by Yuriy Kosach

Summary. This article explores the national and linguistic worldview in the novel “Suzirria Lebedia” (“Constellation of the Swan”) by Yuriy Kosach, a twentieth-century Ukrainian immigrant writer. It reveals that the national and linguistic worldview emerges from the artistic language's reflection of the perception and interpretation of the surrounding world and human experience. The study demonstrates that the linguistic worldview is a complex system of concepts reflected at various levels of language, particularly lexical, grammatical, and phraseological. In “Suzirria Lebedia” (“Constellation of the Swan”), the linguistic worldview is multifaceted, characterized by emotionally charged words, symbolic terms, neologisms, synonyms, dialects, archaisms, phraseology, proverbs and sayings, catchphrases, aphorisms, and a plethora of stylistic figures including metaphors, personifications, parallelisms, comparisons (simple, compound, adjunctive, negative), epithets, gradations, amplifications, polysyndetons, inversions, periphrases, and tautologies that convey national flavor and embody the Ukrainian character. The use of folkloric poetics in the narrator's speech broadens the depiction of the national world and imparts an original stylistic color to the novel. The article demonstrates that the author's unique worldview influences the selection of stylistic devices to create the desired narrative tone. It examines the incorporation of legends, folk songs, signs and superstitions, beliefs, proverbs, and sayings into the artistic fabric of the work, contributing to a distinctive national and cultural atmosphere. Quotations from the works of Taras Shevchenko, Ivan Franko, and Lesia Ukrainka are also prominently featured, enhancing the nationalistic perception, elevating the patriotic spirit, and imbuing the vocabulary with heightened emotional intensity. The analysis of Yuriy Kosach's artistic style reveals the process of creating a unique national and linguistic worldview, contributing to the formation and preservation of the national identity and spirituality of the Ukrainian people.

Key words: national and linguistic worldview, stylistic devices, phraseology, story, novel.

*Василишин О. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка**Воляннюк І. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка*

ТВОРЧИЙ ТАНДЕМ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ ТА ІВАНА КОШЕЛІВЦЯ В ХУДОЖНІЙ СПАДЩИНІ ПЕТРА СОРОКИ

Анотація. У статті проаналізовано деякі аспекти творчої діяльності подружнього тандему Емми Андієвської та Івана Кошелівця – двох потужних діячів української діаспори. Видавничі проєкти, здійснені ними в царині художньої літератури, літературної критики, літературознавства, численні виступи та публікації з важливих літературних, мистецьких, соціально-політичних питань – усе це підпорядковалося шляхетній меті Петра Сороки на такому благодатному й унікальному матеріалі зробити спробу першого широкого прочитання і критичного перегляду усього їхнього літературно-мистецького доробку із застосуванням системного аналізу.

Петро Сорока – одна із ключових постатей у літературі не тільки Тернопільщини, а й України в цілому. Його літературно-критична творчість припала на непростий етап розвитку літератури загалом, адже межа другої половини ХХ – поч. ХХІ століть також символізує кардинальні зміни у спробах літературного зображення дійсності. Тогочасне мистецтво акцентує увагу на впливові тоталітарної системи на внутрішній світ людини. Молоде покоління митців того часу шукало нових оригінальних засобів у літературі, прагнуло знайти ідеї, які здатні проникати в найглибші закутки душі особистості й можуть одухотворити світ за законами краси.

Важливим напрямком творчості Петра Сороки є літературознавство і літературна критика. Перелік імен тих, про кого автор створив монографії, доволі значний. Окрема сторінка в художній спадщині Петра Сороки – це знайомство з літературно обдарованим подружжям Емми Андієвської та Івана Кошелівця. Рідко так буває, щоб Господь своєю благодаттю з'єднав творчу пару на спільну письменницьку стежу. Таких прикладів в історії української літератури є небагато. Досить згадати творчі тандеми Ганни Барвінок та Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка та Опанаса Марковича, Наталени Королеви та Василя Короліва Старого, Тетяни Яковенко та Михайла Стрельбицького, Люби та Миколи Пшеничних. Цей перелік, якщо скрупульозно вишукувати такі родини, був би значно більшим. Однак в центрі наших наукових зацікавлень – письменницький тандем Емми Андієвської та Івана Кошелівця.

Ключові слова: творчий тандем, літературно обдарована сім'я, літературний портрет, рецензія, діаспора.

Постановка проблеми. Петро Сорока – науковець, поет і прозаїк, автор відомих творів, які гідно репрезентують сучасну тернопільську літературу на українських обшарах і які

склали б окрасу будь-якій світовій літературі. Проте його науково-творчий набуток досі залишається не тільки малодослідженим (зокрема, В. Погорецьким було опубліковано «Творчий профіль Петра Сороки», І. Гнатюк дав високу оцінку статті науковця про Емму Андієвську), а й не повністю опублікованим, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про творчість Петра Сороки надруковані статті Т. Дігай, В. Захарченка, Л. Оляндер, З. Лановик і М. Лановик, М. Ткачука, І. Фарини та ін. Зокрема, основний акцент було зроблено на вивчення поезики денникової прози автора а також його багатогранної постаті як публіциста, видавця, науковця.

Мета статті полягає в аналізі окремих аспектів творчої діяльності подружнього тандему Емми Андієвської та Івана Кошелівця в рецепції Петра Сороки.

Вклад основного матеріалу. На початку 1990-их рр. П. Сорока відкрив для України маловідомих митців діаспори. Як зазначає сам дослідник, тема його «фахових літературознавчих студій – творчість письменників емігрантів. Я постійно живу в стихії діаспорної літератури: готую антології, огляди творчості і нариси. Їх імена тут зустрічаються рідко, але насправді я не уявляю себе як читача і критика без творчості Ганни Черинь, Григорія Вишневого, Петра Одарченка, Романа Колісника, Олексі Гай-Головка, Світлани Кузьменко, Романа Кухара, Стефанії Гурко, Степана Ткачука, Лесі Шанти, членів НІТ та багатьох інших» [1, с. 357].

Цікаво простежити, що своєрідний підхід до вивчення історії української еміграції виявила Руслана Галицька (її науковим керівником був к. філ. н. доц. П. Сорока), дослухаючись до порад свого наставника. Навіть заголовок статті «Зустрічні тяжіння у духовній культурі українства її пол. ХХ ст: носії, осередки, парадигми» більше видається темою якогось дисертаційного дослідження, аніж просто статті. Показово, що там є один абзац, який суголосний з темою нашого дослідження: «Варто наголошувати і на такому, здавалося б, суто індивідуальному і особистісному чинникові, як складання подруж, формування сімей (родин), народження в емігрантів дітей. З цього погляду знаковими є такі «пари» як-от: Емма Андієвська – Іван Кошелівець; Юрій Тарнавський – Патриція Калина; Остап Тарнавський – Марта Сеньківська-Тарнавська; Михайло Ситник – Ганна Черинь. Одні з названих подруж залишилися міцними, давши згодом паростки, інші розлучились, зберігши свої імена

чи псевдоніми в літературному житті, внівши ферментацію в процеси тяжіння/відштовхування обдарованих особистостей [2, с. 45–46].

Тут звернемо увагу тільки на те, що І. Зимомря у своєму інтерв'ю ставить запитання Е. Андіївській про оцінку ролі І. Кошелівця як перекладача. Її відповідь лаконічна і стримана: «Мій чоловік писав чудові речі так, як він це бачив і вважав за потрібне» [3, с. 85].

Треба відверто сказати й те, що шлюб Івана Кошелівця з Еммою Андіївською був своєрідним і вдалим поєднанням їхніх таких різних доль, прагнень, зацікавлень і творчості. У 2003 році у своєму інтерв'ю дописувачці Олені Гутик пані Емма Андіївська зокрема говорила: «Треба обирати: або ліжко, або мольберт. У часи моєї молодості жінка не могла жити для себе – обов'язковою умовою шлюбу було народження дитини. Фізіологічна роль жінки вважалася єдино правильною. А скільки геніїв пропадало у ліжку... Знаєте, у дев'ять років я перечитала усього Гі де Мопасана. Думала, невже й мене чекає така доля? Ніколи в житті! Вірю для себе тільки в духовних дітей. Іван (О. В. Кошелівець), наче лицар чекав, десять років, коли я скажу «так». Таку шляхетність треба винагороджувати. Мені імпонувало, що чоловік був на 24 роки старший за мене... Жінці, яка цікавиться не тільки ліжком, важко в житті. Попри ж, 40 років прожила з одним чоловіком. Перед смертю Іван сказав: «Якби було добре, коли б Емма мала свою майстерню». Але спочатку, як тільки побралися, нарікав, мовляв «скільки можна малювати ті ковбаси». Я його заспокоювала, казала, що все буде гаразд. І про те, що я написала нову книгу чи створила чергову серію полотен, чоловік дізнавався вже на відкритті виставки чи на літературних вечорах... Я завжди підтримувала чоловіка, деякі твори витягувала з нього – наполягала, що той чи інший сюжет треба записати. Жінка поширює свою життєдайну енергію на все, що її оточує. Зараз виявився новий чоловікоподібний тип жінок, але це ілюзія! Для чого нам бути чоловіками? Жінка покликана давати життя, творити і оберегати свої творіння. А це передбачає любов, тривалість і тому подібні речі!» [4].

Сентимент до унікального у творчому плані подружжя Івана Кошелівця та Емми Андіївської був настільки цілеспрямованим, що в 1998 році ця елітна родина погодилася на зустріч із родиною Сороки в Мюнхені. Цей намір був продиктований, у першу чергу, бажанням глибше проникнути у творчу лабораторію видатних українців у Німеччині, щоб згодом усе почуте й побачене, переосмисливши уже вдома, викласти на папір.

У 1998 році ця зустріч відбулася. Варто нагадати, що Петро Сорока уже мав надрукований варіант літературного портрета про Емму Андіївську у своєму редакційному портфелі. Залишалось тільки «звирити», на що авторка погодилася.

Показово, що маючи у своєму доробкові нариси і літературні портрети про Яра Славутича, Докії Гуменної, Романа Бабовала, Ліди Палій, Дмитра Нитченка, книгою «Емма Андіївська: літературний портрет» (1998). П. Сорока ще раз підтвердив прагнення відкрити нову знакову літературно-мистецьку постать. Ось що він пише із цього приводу: «Творчість поета од Бога неможливо осягнути одразу і цілком то є процес відкриття й відчування народжуваного ним слова. Надто творчість такого складного поета, яким є Е. Андіївська, котра пропонує читачеві прийняти правила її поетичної «гри», спробувати вийти за рамки стандартизованої буденщини, перевтілитися, подивитися довкола себе за своєрідними «законами» її світобачення,

яка, синтезуючи українському фольклорну магію та західний модернізм, робить прорив у виміри фантастичні» [5].

Петра Сороку, відомого письменника, літературного критика, поета і прозаїка, справедливо можна вважати новатором, засновником «денникової» прози в українській літературі. Тому й не дивно, що три тижні спілкування з мюнхенськими українцями-письменниками дали досить потужний заряд і стимул до роботи над словом. Скажімо, в денниках за 2004–2005 рік Петро Сорока занотує: «Марко Роберт Стех проголосив цей рік «Роком Емми Андіївської» з неприхованою метою канонізувати її особу. В супровідній статті усіх тих, що не сприймають її творчість, він класифікує як людей вихованих в дусі нар-соц-на-цреалізму, або й таких, «чис знання літератури взагалі, а й поезії зокрема обмежується до набору штампованих фраз та псевдопатріотичних лозунів властивих низькопробній газетній породуції різних «партійних» кіл української діаспори.

Не тільки примітивна, а й не етична заява» [1, с. 145].

Далі Петро Сорока акцентує на тому, що «Коли йдеться про творчість Е. Андіївської, треба говорити не стільки про ерудицію, обізнаність зі світовою літературою, а про смак і душу. Одні сприймають такі ошелешуючі новації, а інші категорично ні. І серед тих, хто заперечував подібного роду експерименти, були Ю. Шерех, С. Гординський, О. Лятуринська, Г. Гордасевич, І. Качуровський. І сьогодні можна назвати десятки ерудованих людей, для кого творчість Андіївської чужа, смішна і навіть відворотна. І так буде завжди. Бо її експерименти настільки незвичні та вибухові, що стають своєрідним водорозділом» [1, с. 145].

У наступному абзаці П. Сорока цитує вердикт Стеха про монографію, присвячену Еммі Андіївській, що вона «наврядчи чи могла стати адекватним відображенням – інтерпретацією цієї надзвичайно плідної та блискуче винахідливої творчої особистості...» [1, с. 146].

І хоч Петро Сорока частково погоджується із таким висновком, але впевнено говорить про те, що «це єдина і найбільш повна і узагальнююча наукова робота про творчість письменниці й малярки. На щось більше чомусь не спромігся ніхто, включно зі самим Стехом» [1, с. 146].

Залишається додати, що Емма Андіївська працю П. Сороки називала «блискуче написаним», а скупий на похвали Б. Бойчук відреагував позитивною рецензією в «СіЧі» [1, с. 146].

У цьому виданні Петро Сорока залишає досить лаконічний і промовистий факт: «Здається, після Шевченка мало хто спромігся на таке болісне звернення до Творця, як Е. Андіївська

О пощо, Боже, забаглось Тобі

Цей світ такий важким

перстом помітить?» [1, с. 184].

Будь-яка інтелектуальна праця вимагає великого пошуку літературних джерел, вміння їх інтерпретувати, зрештою, – вимагає великої енергії і зусиль у її написанні. Тому інколи Петро Сорока піддає сумніву процес творення свого «дітища»: «Пишеш ті книги, які не зовсім хочеш писати. В цьому є щось невідворотне», – скаржилися Гонкури. Я іноді теж ловлю себе на тому. Є книги, що народжуються поза мою волю, і мені тільки залишається подивуватися як вони вигулькнули на світ Божий. Я мав їх написати – і все. Так, зокрема, народилися монографії про Докію Гуменну, Володимира Жилу, Івана Кошелівця, Романа Бабовала, Івана Филипчика, Ганну Черинь, Святомира Фостуна, Марту Мельничук, Степан Пушика [1, с. 352].

У «Трені за Романом Бабовалом» тернопільський науковець П. Сорока згадує ще один цікавий і характерний штрих про Андіївську: «Роман – одна з найяскравіших сторінок мого літературного життя. Мене познайомила з ним Зірка Коваль, а потім він приїхав у Мюнхен, щоб зустрітися зі мною і ми провели разом кілька днів. Склалося гарне товариство – Емма Андіївська, Марта Мельничук, Зірка і ми з Галею (дружина П. Сороки – О. В.; І. В.). Якимось я влаштував так, що й Ігор Качуровський пристав до нас, але нічого доброго не вийшло – з Еммою вони не ладнали...» [1, с. 356].

Ось як оцінює написане Петром Сорокою поет-політв'язень Іван Гнатюк: «У сто шостому числі часопису «Кур'єр Кривбасу» прочитав Вашу статтю про малярство Емми Андіївської, – такого густого письма в наукових статтях, рецензіях я, здається, ще не читав у нікого, – з великою насолодою смакував цю письмову словесну густоту. Вже прочитав і Вашу книжку про Емму – стиль, на мою думку, такий же, як і в статті, лише з багатьма-багатьма посиланнями, порівняннями тощо. Чується велике Ваше захоплення її творчістю, пієтет до неї...» [6, с. 170].

Спробував себе Петро Сорока і як редактор часопису «Сова», в якому у розділі «Проза» (№ 1, 1991 р.) на першому місці подружжя Емми Андіївської та Івана Кошелівця (фрагмент з роману «Лабіринт» і Франц Кафка у перекладі Івана Кошелівця). Там же подано від редакції некролог з портретом славного українця в діаспорі: «Коли ця публікація готувалася до друку, з Мюнхена прилетіла сумна вістка: Івана Максимовича Кошелівця не стало. Він прожив велике і славне життя й залишив у драматичній історії нашого століття глибокий і незатертий слід. Цю втрату як особисту сприйняли усі, кого хвилює доля української літератури, рідного слова. Редакція нашого часопису глибоко сумує з приводу смерті незабутнього Івана Максимовича Кошелівця і висловлює найщиріші співчуття дружині покійного – письменниці Еммі Андіївській» [7, с. 10].

Тут якраз доречно й згадати про ексклюзивне інтерв'ю з Іваном Кошелівцем, яке було взято Петром Сорокою у видатного українського вченого-літературознавця у Мюнхені в приміщенні УВУ (Українському вільному університеті – О. В.; І. В.) влітку 1998 року. Через деякий час він пішов із життя.

Серед тих, хто записував бесіди з Іваном Максимовичем Кошелівцем, останнім був Петро Сорока. Причину появи цих записів на сторінках журналу «Всесвіт» через 19 років пояснює таким аргументом: «Усе сподівався, чи вийде моя книжка про нього (йдеться про І. Кошелівця – О. В.; І. В.), в яку вкравив фрагменти отих наших давніх, як правило, вечірніх бесід про все. Але збігають роки, а надії на те, що якийсь із видавництв зацікавиться монографією про видатного вченого, майже немає. Навіть столітній ювілей І. М. Кошелівця пройшов в Україні непомітно. Тому виношу на читачий суд фрагмент нашої розмови. Хочу вірити: вона має незаперечну літературно-культурологічну цінність» [8, с. 201].

Відомо, що популярним є інтерв'ю-портрет, мета якого – розкрити особистість співрозмовника, створити його характеристику, виявити систему його цінностей. Майстерність П. Сороки виявилася в тому, що він зумів «розговорити» співрозмовника, скерувавши його думки в цікавому й інтригуючому для читачів напрямку: від спогадів про трагічні віхи нашої історії до перипетій про долю української літератури в двоколітному процесі.

Якщо спробувати дати характеристику заздалегідь сформульованим 28 запитанням і проаналізувати повноту відповідей на них, то виявиться, що за своєю гостротою і проблематикою найбільш актуальним, тобто, на часі, є запитання такого змісту: «Чи була у вас можливість спілкуватися з російськими дисидентами? Чи були суперечності між ними й нашими дисидентами?» Відповідь була на той час такою: «Раніше між російськими дисидентами й українськими не було тертя. Росіяни ніби не бачили, що українці хочуть самостійності. Для них було головне розвалити ненависну комуністичну імперію. А оскільки Москва була сильнішою, то й російське дисидентство було сильнішим. Вони списали гори паперу. А коли отой дурнуватий Горбачов розвалив Советський Союз (він думав, що змінює його), почалося тертя між дисидентами. Тепер вони люто виступають проти української самостійності. І запруджують журнали писаниною про російські впливи. Імперія – то завжди зараза. Але російська то справжній жах» [9, с. 636–637]. Навіть із цієї відповіді проглядається прозорливість «формування світогляду переконаного противника тоталітарного режиму й національного гніту» [10, с. 315].

Петро Сорока не оминув увагою й таке питання: «Чи можна серйозно говорити про те, що хтось із українських письменників заслуговує Нобелівської премії?». Відповідь подаємо в скороченому варіанті: «...Колись мене запитували чи вартий Нобелівської премії Улас Самчук. Я відповідав: «Якщо раніше, то він не дотягав, але в сімдесяті його уже можна було висувати». Цілком може претендувати на найвищу нагороду Валерій Шевчук чи Роман Іванчук за цикл історичних романів. Чудовий письменник Володимир Дрозд. Але мені здається, він сам не знає, що в нього найкраще. Вершинним його твором вважаю «Катастрофу» і повість «Маслина». Він думає, що то другорядне, бо сатиричне. Але саме вони складають найбільшу літературну цінність. Дуже гарна проза у Юрія Мушкетика. Його новий роман «На брата брат» просто чудовий. Я полюбив Мушкетика за «Обвал».

З поетів першою, як правило, називають Ліну Костенко. І заслужено... [9, с. 640–641].

Висновки з дослідження. Можна ще наводити приклади аргументованих і фахово виважених відповідей, але й цих двох достатньо, аби ствердити, що прагнення Петра Сороки внести свою мету в кошелівцезнавство засвідчено цим інтерв'ю. Хоча він, якщо вже бути до кінця відвертим, спромігся на значно більше: підготував електронний варіант монографії «Іван Кошелівець. Нарис життя і творчості» (1998 р.), але, на жаль, за життя не судилося її випустити у світ. Тому спробувати в цей дуже болісний і трагічний час знайти ресурси для такого дуже затребуваного видання – справа честі й пошани в першу чергу для творчого тандему Івана Кошелівця та Емми Андіївської та дослідника й подвижника у популяризації їхнього потужного творчого набутку тернопільського вченого-літературознавця Петра Сороки.

Література:

1. Сорока П. Денники. 2004–2005 років. Тернопіль, 2006. 364 с.
2. Галицька Р. Зустрічні тяжіння у духовній культурі українства II пол. XX ст.: носії, осередки, парадигми. *Studia methodologica*. Вип. 23. 164 с.
3. Зимомря І. Знаковість художнього творення та авторської позиції. *Теорія літератури, компаративістика, україністика*: збір-

ник наукових праць з нагоди 70-річчя докт. філ. н., проф., акад. Романа Гром'яка. Упоряд. М. Лановик та ін. *Studia methodologica*. Вип. 19. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 400 с.

4. Панченко О. Про полтавський «слід» Івана Кошелівця і не тільки: URL :<https://nr.pl.ua/2017/10/pro-poltavskij-slid-ivana-koshelivtsya-i-ne-tilky/> [дата звернення: 15.03.2024].
5. Сорока П. Е. Андіївська: літературний портрет. Тернопіль: Стар Софт, 1998. 240 с.
6. Сорока П. Перед незримим вітварем. Денники. 2007 року. Тернопіль, 2008. 296 с.
7. Некролог від редакції. *Сова*. Тернопіль. № 1, 1999. С. 10.
8. Сорока П. Розмови в дорозі до себе і до Бога. Ексклюзивне інтерв'ю з Іваном Кошелівцем, видатним українським вченим-літературознавцем у діаспорі. *Всесвіт*. Київ, 2017, березень-квітень. С. 201–212.
9. Сорока П. Розмови в дорозі до себе і до Бога. Ексклюзивне інтерв'ю з Іваном Кошелівцем, видатним українським вченим-літературознавцем у діаспорі. «Можна одверто? Або Туга за катарсисом» (статті, огляди, рецензії, інтерв'ю). Харків: ФОП Панов А. М., 2018. 648 с.
10. Микитенко О. Озираючи життєві шляхи. Розмови в дорозі до себе. Київ: Ред. журн. «Всесвіт», 1994. 320 с.

Vasylyshyn O., Volianiuk I. Creative tandem Emma Andievska and Ivan Koshelivtsya in the art heritage of Petr Soroka

Summary. The article analyzes some aspects of the creative activity of the marital tandem of Emma Andievska and Ivan Koshelivets – two powerful figures of the Ukrainian diaspora. Publishing projects carried out by them in the field of fiction, literary criticism, literary studies, numerous speeches and publications on important literary, artistic, socio-

political issues – all this was subordinated to the noble goal of Peter Soroka to make an attempt at such a fertile and unique material for the first wider reading and critical review of all their literary and artistic work using a systematic analysis.

Petro Soroka is one of the key figures in the literature not only of Ternopil Oblast, but also of Ukraine as a whole. His literary and critical work fell on a difficult stage of the development of literature in general, because the end of the second half of the XX – early The 21st century also symbolizes radical changes in attempts to depict reality in literature. Contemporary art emphasizes the influence of the totalitarian system on the inner world of man. The young generation of artists of that time looked for new original means in literature, sought to find ideas that could penetrate into the deepest recesses of the individual's soul, could spiritualize the world according to the laws of beauty.

Literary studies and literary criticism are an important direction of Pyotr Soroka's work. The list of names of those about whom the author created monographs is quite significant. A separate page in the artistic heritage of Petr Soroka is the acquaintance with the literary gifted couple Emma Andievska and Ivan Koshelivets. It rarely happens that the Lord, by His grace, connects a creative couple on a common writing path. There are few such examples in the history of Ukrainian literature. It is enough to mention the creative tandems of Hanna Barvinok and Panteleimon Kulish, Mark Vovchko and Opanas Markovych, Natalena Koroleva and Vasyl Koroliv Stary, Tetyana Yakovenko and Mykhailo Strelbytskyi, Lyuba and Mykola Pshenychny. This list, if scrupulously searching for such families, would be much larger. However, the center of our scientific interests is the writing tandem of Emma Andievska and Ivan Koshelivets.

Key words: creative tandem, literary gifted family, literary portrait, review, diaspora.

Viediarnikova T. V.,

*Candidate of Philological Sciences,**Associate Professor at the Department of Theory and Practice of the English Language
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*

THE USE OF LINGUISTIC MEANS AND STYLISTIC DEVICES IN THE NOVEL "WUTHERING HEIGHTS" BY E. BRONTE

Summary. "Wuthering Heights," written by Emily Brontë, is a novel of intense emotional power, starkly unconventional in its narrative structure and the depth of its psychological insight. Published in 1847, it was Brontë's only novel and is now regarded as a classic of English literature. The story unfolds in the eerie, windswept landscapes of the Yorkshire moors, revolving around the complex relationships between the inhabitants of Wuthering Heights and Thrushcross Grange. Central to the narrative is the passionate and tragic love story of Heathcliff and Catherine Earnshaw, which explores themes of jealousy, revenge, social class, and the supernatural. Brontë's use of innovative narrative techniques, including non-linear storytelling and multiple narrators, contributes to the novel's haunting and gothic atmosphere.

Linguistic and stylistic devices play a crucial role in literature, enriching the text and enhancing the reader's experience. These devices, including metaphor, simile, hyperbole, and alliteration, allow authors to express ideas and emotions more vividly and with greater complexity. Emily Brontë's "Wuthering Heights" masterfully employs linguistic and stylistic devices that significantly impact the reader's perception. Through the use of intricate narrative structures, gothic elements, and deep psychological insight, Brontë crafts a novel that is not only compelling but also rich in ambiguity and complexity. These stylistic choices serve to immerse readers in the complex world of the characters, allowing for a profound emotional and intellectual engagement with the text. The novel's enduring appeal lies in its ability to evoke strong, often conflicting emotions, challenging readers to explore the depths of human passion and the dark recesses of the psyche.

In "Wuthering Heights," Emily Brontë employs these techniques masterfully to convey the intense emotions of her characters and the wild, untamed nature of the moorland setting. The novel's use of stylistic devices contributes to its enduring appeal, inviting readers to engage deeply with the text and explore its multiple layers of meaning. Through linguistic creativity, Brontë creates a timeless work that challenges and transcends conventional storytelling, making "Wuthering Heights" a seminal study in the power of language and style in literature.

Key words: linguistic means, stylistic devices, gothic novel, realism, romanticism, non-linear narrative, psychological depth of the novel.

Statement of the problem in a general form and its connection with important scientific and practical tasks.

"Wuthering Heights," published in 1847 under the pseudonym Ellis Bell, is a masterpiece of English literature that explores complex themes of passion, revenge, and the supernatural. The novel is distinguished by its innovative structure, non-linear

narrative, and dark, Gothic atmosphere, setting it apart from the typical Victorian novels of its time.

Set against the backdrop of the moors of Yorkshire, "Wuthering Heights" reflects the tumultuous social and historical context of the late 18th and early 19th centuries, including changes in social class structure and gender roles. The novel's initial reception was rather confusing, with some critics finding its dark themes and complex narrative challenging. However, its uniqueness was also recognized, and over time, it has become celebrated for its depth of emotion and originality.

The linguistic means and stylistic devices employed by Emily Brontë in "Wuthering Heights" are crucial for understanding the novel's complexity and the nuances of its characters and themes. Brontë's use of varied narrative techniques enriches the story's depth and offers multiple perspectives on the unfolding drama. Additionally, her use of symbolism, imagery, and motifs deepens the emotional resonance and thematic richness of the novel. Stylistic analyses reveals how Brontë's language choices contribute to the atmospheric setting and the psychological realism of her characters, allowing readers to explore the layers of meaning within the text. Understanding these devices is essential for appreciating Brontë's skill in blending the real with the ethereal, and the passionate with the destructive, in her masterpiece. The use of figurative language in "Wuthering Heights" is a testament to Emily Brontë's mastery of literary craft, enabling her to convey the complex emotional landscape of the novel with nuance and power. Through metaphors, similes, and hyperbole, Brontë deepens the reader's engagement with the characters and themes, creating a richly textured narrative that resonates with timeless human experiences. The novel's linguistic devices are integral to its enduring legacy, showing Brontë's unique ability to capture the complex nature of existence and the profound, often destructive, force of love.

Analysis of the latest research and publications on this topic, selection of previously unresolved parts of the general problem. The study of literature continuously evolves, reflecting shifts in social values, cultural norms, and intellectual debates. Modern literary criticism offers new lenses through which we can re-evaluate classic texts, uncovering layers of meaning that were previously overlooked or undervalued. This evolution in perspective allows for a richer understanding of literature's role in shaping and reflecting human experiences across time.

Classic literary themes such as love, death, social class, and gender dynamics continue to resonate with contemporary audiences. Modern reinterpretations often emphasize the timeless nature of these themes, while also exploring their manifestation within specific historical and cultural contexts. This dual focus enriches our understanding of both the universality and particularity

of human experiences as depicted in literature. The evolution of literary criticism from Victorian times to the present day has enriched our engagement with classic texts, allowing us to explore them in ways that resonate with contemporary sensibilities. The themes of love, death, social class, and gender dynamics, in particular, continue to offer fertile ground for analysis and reflection, bridging the gap between past and present, and underscoring the enduring relevance of literature in human life.

"Wuthering Heights," since its publication, has undergone various phases of scholarly analysis. Initially, the novel received mixed reviews due to its dark themes and complex narrative structure. Over time, literary scholars began to appreciate Emily Brontë's innovative use of narrative techniques and her exploration of themes such as love, revenge, and the supernatural. The novel's place in academic discourse solidified as scholars recognized its depth and complexity, leading to a wide range of critical interpretations.

The interpretation of "Wuthering Heights" has evolved significantly over the years. Early criticism focused on its moral implications and gothic elements, while later analyses explored psychoanalytic, feminist, and Marxist perspectives. The character of Heathcliff, in particular, has been a subject of intense scholarly debate, viewed at various times as a romantic hero and a symbol of social rebellion. The novel's portrayal of gender dynamics and class struggles has also attracted considerable academic interest, reflecting broader societal changes.

The purpose of the article. The relevance of the chosen topic is related to the increased interest in the new development of Emily Brontë's "Wuthering Heights" from modern scientific foundations and is determined by the need to study the novel in the context of the use of multiple stylistic devices and techniques. The purpose of the article is to investigate specific methods of stylistic depiction and analyze the main linguistic means of realizing novel's emotional intensity, intricate plot, and the profound psychological insight of its characters, marking Emily Brontë's only novel as an outstanding work that continues to fascinate and challenge readers and scholars alike.

Presentation of the main material of the study with a full justification of the obtained scientific results. "Wuthering Heights" is considered a masterpiece of English classical literature. First of all, the variety of conveyed emotions, the strength of their experiences, and, of course, the skill with which Emily Brontë conveyed these emotions to the reader are stunning. It is shocking as a frantic, reckless love of the protagonist, the destructive power of this love, the enormous power of his own hatred, selfishness, but despite this, the love of Catherine, Hareton's devotion, the cowardice and selfishness of Linton Heathcliff and the kind heart of Ellen Dean.

The plot of the novel is quite complex: it describes the life of several generations, the complex intertwining of their destinies, fatal love, quarrels, betrayal, depravity, ruined lives, hatred and insidious revenge. It is amazing how obsessed the hero is with his feeling that, having hatched a plan for his revenge for years, he also slowly but selflessly puts it into action, destroying everything that was dear to his enemy.

The novel "Wuthering Heights" by one of the three Brontë sisters, Emily, is one of the most unusual among the works of its genre. The plot is a narration to the guest about the affairs of past years and decades. Mad love, leading to the destruction of everything and everyone, not leaving the heroes either in life or after death,

mysticism, mystery. *"All this happens in the English wilderness, on two estates, between two families. They are intertwined by the bonds of marriage, torn apart by gusts of hatred. You will not find tears or pink hearts in the novel. This feeling burns through two hearts. Deepest, rich in emotions and suffering"* [1, p. 129].

In "Wuthering Heights," Emily Brontë utilizes regional dialect as a tool to delineate social class and character, assigning distinctive forms of speech to each principal character. This linguistic stratification not only authenticates the novel's setting but also enhances the realism of its characters. For instance, Joseph's broad Yorkshire dialect marks him as belonging to the servant class, contrasting sharply with the more refined language of characters like Edgar Linton. This use of dialect underlines the social divisions within the story and contributes to the development of characters, making them more relatable and multidimensional. The differentiation in speech patterns among characters serves as a constant reminder of the social hierarchy that influences their actions, relationships, and fates.

The meticulous depiction of Yorkshire dialect in "Wuthering Heights" not only grounds the novel in its geographical setting but also imbues it with a sense of authenticity and regional identity. Emily Brontë's detailed portrayal of the vernacular speech patterns conveys the cultural and social milieu of the time, offering readers a vivid picture of 19th-century life in the Yorkshire moors. This linguistic authenticity enriches the novel's atmosphere, making the setting an integral part of the narrative. The regional dialects serve *"not just as a backdrop but as a living, breathing aspect of the characters' world, reflecting their identities and experiences"* [1, p. 138]. By faithfully representing the language of the region, Brontë affirms the importance of place and origin in shaping individual and collective identities, echoing broader Victorian concerns about industrialization and the loss of rural traditions.

For example, in the novel, in this manner, Nelly Dean tells Lockwood about her thoughts about Heathcliff's strange behavior: *"And then I set myself to reflect how I had tended him in infancy, and watched him grow to youth, and followed him almost through his whole course; and what absurd nonsense it was to yield to that sense of horror"* [2, p. 273]. In this example, the sentence already begins with the aspiration. Nelly Dean is a speech characteristic of the heroine (she is a servant and expresses herself in a language appropriate to her position) and adjectives of feelings. In the novel, E. Brontë also conveys the emotional state of the characters. For example, Heathcliff's excitement, emotional upsurge and passionate desire to be as handsome and rich as Edgar Linton: *"I wish I had light hair and a fair skin, and was dressed and behaved as well, and had a chance of being as rich as he will be!"* [2, p. 61].

With the help of polysyndeton, E. Brontë conveys the hero's internal irritation. This is how Lockwood's irritation with the people around him, his illness and bad weather manifests itself: *"A charming introduction to a hermit's life! Four weeks' torture, tossing, and sickness! Oh, these bleak winds and bitter northern skies, and impassable roads, and dilatory country surgeons! And oh, this dearth of the human physiognomy and, worse than all, the terrible intimation of Kenneth that I need not expect to be out of doors till spring!"* [2, p. 86].

In this example, in addition to polysyndeton, the hero's alarmed emotional state is reflected. Polysyndeton also serves to characterize Heathcliff's speech in his youth, when he lives at Wuthering Heights and gradually turns into a poorly educated teenager. In

particular, telling Nellie Dean that Catherine stayed at Thrushcross Grange. *“Then the woman-servant brought a basin of warm water, and washed her feet; and Mr. Linton mixed a tumbler of negus, and Isabella emptied a plateful of cakes into her lap, and Edgar stood gaping at a distance. Afterwards, they dried and combined her beautiful hair, and gave her a pair of enormous slippers, and wheeled her to the fire; and I left her, as merry as she could be, dividing her food between the little dog and Skulker, whose nose she pinched as he ate”* [2, p. 57].

In dialogues, E. Brontë often uses the technique of picking up, which serves as an emotional refutation by the hero of the previous statement of another character. Picks up the statements of Nellie more often than other characters, while the technique of picking up not only makes it possible to refute the previous statement of the interlocutor, but also through it to express Nellie's indignation, anger about what her interlocutor said, and accordingly the author reveals such traits of her character as hot temper, emotionality. Katie asks Nellie if she likes Linton: *“Don't you like him, Ellen? Like him! ‘The worst-tempered bit of a sickly slip that ever struggled into its teen. Happily, as Mr. Heathcliff conjectured, he'll not win twenty”* [2, p. 202].

With the help of enumerations in the novel *“Wuthering Heights”* a description is given of the feelings of love and nature. About the day when Catherine gets better after her long illness, it is said: *“The snow is quite gone down... the sky is blue, and the larks are singing, and the beck and brooks are all brim full”* [2, p. 123]. To express the emotional and psychological state of the heroes, as well as to reveal some of the character traits inherent in the hero, such techniques as silence are used, i.e. elliptical sentences, exclamatory, interrogative sentences, their alternation, short sentences.

Unfinished sentences (as well as short ones) in the speech of heroes usually express their excitement, excited state. Heathcliff's emotional monologue when he learns about Catherine's death, in which silences due to the influx of feelings, short sentences, an abundance of exclamations, as well as the alternation of exclamatory and interrogative sentences convey his psychological state, his feelings at the moment – rage, anger and pain over the loss of his beloved: *“May she wake in torment! ‘Why, she's a liar to the end! Where is she? Not THERE – not in heaven – not perished – where? Oh! You said you cared nothing for my sufferings! And I pray one prayer – I repeat it till my tongue stiffens – Catherine Earnshaw, may you not rest as long as I am living; you said I killed you – haunt me, then! The murdered DO haunt their murderers, I believe. I know that ghosts HAVE wandered on earth. Be with me always – take any form – drive me mad! Only DO not leave me in this abyss, where I cannot find you! Oh God! It is unutterable! I CANNOT live without my life! I CANNOT live without my soul!”* [2, p. 46]. A clear and striking example is the conversation between three heroes – Heathcliff, Catherine and Edgar, when Edgar, having learned from Nellie Dean that Catherine is arguing with Heathcliff in the kitchen, comes there and demands Heathcliff to leave the house. *“I've been so far forbearing with you, Sir, he said quietly; not that I was ignorant of your miserable, degraded character”* [2, p. 105].

E. Brontë also uses comparative constructions in the novel, which serve mainly to characterize the hero, his behavior, or the relationships between the characters. Catherine, with the help of comparative constructions, expresses her love for Edgar and Heathcliff: *“My love for Linton is like the foliage in the woods: time will change it, I'm well aware, as winter changes the trees. My*

love for Heathcliff resembles the eternal rocks beneath: a source of little visible delight, but necessary” [2, p. 80].

E. Brontë compares Catherine's love to Linton with foliage, something fickle that changes with the seasons. To convey Catherine's love for Heathcliff, the author uses the image of eternal stone layers. Heathcliff says about Catherine's feelings for him: *“And Catherine has a heart as deep as I have: the sea could be as readily contained in that horse-trough as her whole affection be monopolized by him”* [1, p. 132].

The psychological state of the characters and their character traits are revealed through such techniques as silence, exclamation, interrogative sentences, and short sentences. E. Brontë, in addition, uses enumerations, stylistic inversion, comparative, introductory constructions in the novel. *“E.Brontë managed to sublimely and passionately tell one of the many love stories and leave a bright mark in the history of English and world literature with her only novel”* [3, p. 83].

The work is often compared to the Gothic novels popular in the late 18th century, which deal with ghosts, darkness, demonic heroes and so on. But Brontë wrote her book in 1840, when the fashion for gothic novels was in the past and the genre was quickly being replaced by social realist novels like the works of Dickens and Thackeray. *Wuthering Heights* often oscillates between two genres, containing many gothic elements but also obeying most of the conventions of Victorian realism. *“Wuthering Heights”* embodies a fascinating blend of Romanticism and Realism, elements that contribute to its enduring appeal and complexity. The novel is imbued with the Romantic spirit through its emphasis on emotion, individualism, and the sublime nature of the moors, which echo the characters' turbulent inner worlds. At the same time, it incorporates elements of Realism, offering a penetrating look into the social conditions, character motivations, and the psychological realism that grounds its more fantastical aspects.

This interplay between Romanticism and Realism allows Brontë to transcend the confines of both genres, crafting a story that is both an intimate exploration of human emotions and a critical commentary on the social and economic realities of her time. Through *“Wuthering Heights,”* Brontë challenges the reader to question the nature of love, the destructiveness of revenge, and the possibility of redemption, making the novel a profound study of the human condition [4, p. 96].

“Wuthering Heights” incorporates several elements typical of the Gothic novel, a genre closely related to Romantic literature. The isolated, eerie setting of the eponymous manor, the presence of supernatural occurrences such as Catherine's ghost, and the overall atmosphere of mystery and horror reflect the Gothic fascination with the supernatural and the unknown. These elements serve to heighten the emotional intensity of the narrative and explore themes of death, obsession, and the psychological depths of the characters.

The novel *“Wuthering Heights”* is built on the harmony of contrasts. It echoes dichotomies: black and white, life and death, everything and nothing. The structure of the novel, its stylistic and linguistic means are quite bright and interesting.

The figurative component of the novel is very clearly expressed through color. The novel *“Wuthering Heights”* is filled with various stylistic devices: epithets, metaphors, hyperboles, comparisons.

The author uses epithets to make the descriptions in the novel brighter, more imaginative, and fill them with life. An epithet is a subjective assessment of the author. Emily Brontë uses

the following epithets: *golden hair rings; this is a silver haze; our fiery Catherine; a bouquet of golden crocuses*, etc.

From these examples we see that the author compares the texture of hair with flax, sunlight with gold, and the character of the main character Katherine with fire. This allows the reader to better understand and imagine the scenes described in the novel.

Metaphors and similes are essential in "Wuthering Heights" for articulating the intricate emotions of the characters and the dynamics of their relationships. By comparing emotions and situations to natural elements and other vivid imagery, Brontë conveys the intensity and depth of feelings in a way that straightforward descriptions cannot. For example, the turbulent relationship between Catherine and Heathcliff might be compared to a storm on the moors, symbolizing both their passionate love and the destructive forces it unleashes. The author also uses metaphors and hidden comparisons in order to emphasize his point, attract the reader's attention, interest him and force him to read the novel to the end. For instance, *a coward with milk flowing in his veins; your blood is not white*, etc. It is clear that the author compares human blood to milk. Thus, the author describes a cowardly person who does not have his own opinion. These images are also based on the contrast of red and white. E. Brontë's entire novel is built on opposition: love and hate, passion and indifference, life and death, black and white. Antithesis in color makes the picture of what is happening even more colorful, bright and memorable. The author uses explicit and implicit ways of expressing antithesis. From the following examples we see that in this case the antithesis is expressed in specific colors, and is easy to trace: *"turning blue eyes into black; four blue prints on colorless skin; even though you try to knock out her eyes and turn them from black to red; one is gold, and the other is tin, and rubbed until it shines, so that they can also replace silver; rubbed her pale cheeks until they were red; his dark face became a little yellower"* [2, p. 244].

But along with the explicit way of expressing the antithesis, Emily Brontë uses a method built on associations: *on a green slope in the corner of a cemetery; young leaves on early trees withered and turned black; eyes full of black fire; on the green burial mound; frost from fire*, etc. From these examples it is clear that the cemetery is associated with the color black, young leaves with green, frost with white, and fire with red.

Along with metaphors, the author also uses more explicit comparisons of two similar phenomena. The following examples can be classified as such: *and his face was white as a wall; he is so black, as if born from the devil; the black cabinet sparkles like agate*, etc. With the help of conjunctions such as "as," the author manages to create visual images that allow us to better understand a certain shade of the color being compared.

Hyperbole, or deliberate exaggeration, is employed by Brontë to amplify the dramatic tone of the novel and highlight the extremities of the characters' experiences. This technique is particularly effective in illustrating the depth of Heathcliff's vengeance and the intensity of Catherine's internal conflict between her social ambitions and her love for Heathcliff. By using hyperbole to describe their emotions and actions, Brontë intensifies the sense of tragedy and passion that permeates the novel. The exaggerated expressions of love, hate, and despair serve not only to engage the reader's emotions but also to underscore the themes of obsession and the destructive nature of unchecked passion.

Emily Brontë uses hyperbole to describe the color scheme in her novel: *her cheeks, immediately white and blue, took on*

a deathly appearance, bloody tears, her black eyes burned with passion and determination, a pleasant red glow of fire [2, p. 67].

The use of hyperbole allows us to show the fullness of the feelings of the characters in the novel. For example, tears cannot be bloody, but Brontë uses the word blood to emphasize all the bitterness and sadness that gripped the hero. So, it is obvious that Emily Brontë managed to create truly vivid and vivid images in her novel Wuthering Heights. And these images are shown through the use of different colors that reflect all the emotions and feelings of the characters in the novel.

With all the lightness and ease of the narrative, with all the natural complexity of family ties between the characters, Wuthering Heights is a skillfully constructed book in which the composition is thought out in the most careful way. The purpose of this work is to analyze the techniques and compositional features of Emily Brontë's novel Wuthering Heights. Considering the many approaches to defining composition: *"Composition (Latin compositio – composition, linking, addition, connection), the mutual correlation and arrangement of units of the depicted and artistic and speech means in a literary work. Structure, plan of expression of a literary work. Construction of a work of art"* [5, p. 158].

Wuthering Heights has a rather complex combination of time layers. It is noteworthy that the novel begins with the exact date – 1801 – when Mr. Lockwood first crosses the threshold of Wuthering Heights. By this time, the story that began many years ago is already nearing its conclusion. The evolution of literary criticism from Victorian times to the present day has enriched our engagement with classic texts, allowing us to explore them in ways that resonate with contemporary sensibilities. The themes of love, death, social class, and gender dynamics, in particular, continue to offer fertile ground for analysis and reflection, bridging the gap between past and present, and underscoring the enduring relevance of literature in human life allows E. Brontë to show the same heroes in two worlds, which the author contrasts in the novel – in the world of raging passions, where the ideas of freedom, self-loyalty and the eternal laws of human brotherhood reign, which symbolizes Wuthering Heights and rational, civilized world, where they live, obeying the conventions and constraining morality of their time.

The main ways of "presenting" images are comparison and contrast, which the author uses to create the image of the hero and reveal his inner world. Through a comparison of heroes, E. Brontë reveals two different characters: Hindley is a slave of the senses, and Edgar is a servant of reason. The principle of comparison is also used to create the image of Katie Jr. When creating the images of Cathy and Hareton, E. Brontë uses a system of "mirror" images. The relationship between Cathy and Hareton is similar to the relationship between Catherine and Heathcliff, but unlike the latter, they have a happy ending. Consequently, the theme of love in E. Brontë's novel is revealed in two tones – the tragic love story of Catherine and Heathcliff and the happy love story of Cathy and Hareton.

E. Brontë's landscape sketches are laconic and brief, since the state of nature creates the atmosphere for upcoming events, and it either corresponds or contrasts with them. The description of nature creates an oppressive, disturbing atmosphere for the appearance of the ghost at Wuthering Heights during Lockwood's stay there: *"the dark night came before the time, mixing sky and hills in a fierce whirling of wind and snow"* [2, p. 12]. Thus, E. Brontë uses the landscape for the purpose of emotional impact on the reader.

"Wuthering Heights" begins from the moment when the action is already moving towards the denouement. As a result, the traditional logical sequence of the main elements of the composition (exposition, plot, development of action, climax and denouement) is disrupted. E. Brontë uses the technique of plot-compositional inversion in order to capture the reader's attention from the very first pages of the book.

The novel operates on the principle of a compositional ring, since it begins with a scene of Lockwood visiting Wuthering Heights and ends the novel with a similar scene. The composition ring technique gives E. Brontë's opportunity to return the reader to the beginning of the novel and draw a line under the story presented in it, making it complete and indirectly expressing his author's attitude to the problem raised in the novel.

A peculiarity of the novel is the author's use of a device of silence without further clarification or direct discovery, hidden from the heroes and the reader. It remains unknown the origins of Heathcliff, how he became rich and turned into a real gentleman after a three-year absence from Wuthering Heights. Hindley's death is also shrouded in mystery: whether Heathcliff is guilty or not. "*E. Brontë does not give answers to all these questions, thus introducing into the novel a romantic spirit of mystery and enigma*" [6, p. 18].

Thus, the composition of the novel "Wuthering Heights" can be defined as circular, i.e. the beginning and end of the novel seem to close together, forming a ring, and also as complex or complex with elements of retrospection.

From the above it is clear that the main techniques used by the author in "Wuthering Heights" are plot inversion, compositional ring, plot framing, silence, montage, change of points of view.

The novel "Wuthering Heights" was written within the framework of the creative method of classical realism, but, however, it should be noted that at all levels of the structure of the text the influence of the so-called Gothic novel can be traced: in the conflict, plot, at the level of the hero, narrative, style. Even when reading the novel for the first time, it can be noted that the Gothic setting in it is represented by many established Gothic techniques: dreams, rumors, hallucinations, madness, plot mystery, etc.; and a superb combination of both Gothic and realism elements, which in turn gives the story maximum specificity and authenticity, contributes to the creation of an atmosphere of comprehensive mystery, inexplicable horror and uncertainty.

Research conclusions and prospects for further research in this scientific direction. Emily Brontë's contribution to English literature cannot be overstated. "Wuthering Heights" stands as a monument to her genius, showcasing her unparalleled ability to blend elements of Gothic romance with deep psychological insight. Her novel has influenced countless writers and continues to be a subject of study and admiration for its stylistic innovation and its exploration of themes such as love, revenge, and the supernatural. Brontë's legacy is that of a writer who dared to explore the complex interplay between environment, character, and fate, leaving behind a work that transcends time and continues to resonate with readers worldwide.

Emily Brontë's "Wuthering Heights" remains a pivotal work in English literature, celebrated for its sophisticated use of linguistic and stylistic devices that enrich the reader's experience. Brontë's legacy endures, affirming her place among the pantheon of great authors whose works continue to enlighten, challenge, and inspire.

"Wuthering Heights" has left an indelible mark across various genres, inspiring not just novelists but poets, playwrights,

and even musicians. Its raw emotional depth and complex narrative structure have encouraged writers to explore similar themes within their works, adapting Brontë's techniques to fit contemporary contexts and sensibilities. From the dark romance of gothic novels to the introspective lyricism of modern poetry, the shadow of "Wuthering Heights" looms large, demonstrating the novel's versatility and enduring appeal.

Bibliography:

1. Michie, E. From Simianized Irish to Oriental Despots: Heathcliff, Rochester and Racial Difference. *Novel: A Forum on Fiction*. 1992. Vol. 25. Issue 2. P. 125–141.
2. Brontë, E. *Wuthering Heights*. Case Studies in Contemporary Criticism (edited by Linda H. Peterson). Second edition. Yale University, 2003. 544 p.
3. Adams, S.M. Book Reviews. *English Language Notes*. 1996. Vol. 33. Issue 3. P. 82–85.
4. Berman, J. Attachment and Loss in *Wuthering Heights*. Narcissism and the Novel. New York UP, 1990. P. 78–112.
5. Benson, E.F. The Brontës. The English novelists: A Survey of the Novel by Twenty Contemporary Novelists. Folcroft Library Editions, 1985. P. 155–164.
6. Hardwick, E. The Brontës. Seduction and Betrayal: Women and Literature. New York: Random House, 1994. P. 3–29.

Ведернікова Т. Особливості використання мовно-стилістичних засобів у романі Е. Бронте «Грозівий перевал»

Анотація. «Грозівий перевал», написаний Емілі Бронте, – роман надзвичайної емоційної сили, нетрадиційний за структурою оповіді та глибиною психологічного проникнення. Опублікований у 1847 році, це був єдиний роман Бронте, який зараз вважається класикою англійської літератури. Історія розгортається серед моторошних, пронизаних вітром ландшафтів Йоркширських боліт, що обертаються навколо складних і часто бурхливих стосунків між жителями Грозівого перевалу та Трашкросс-Грендж. Центральне місце в романі займає пристрасна і трагічна історія кохання Хіткліфа та Кетрін Ерншоу, яка досліджує теми ревності, помсти, соціального класу та висвітлює особливості використання Е. Бронте інноваційних технік оповіді, включаючи нелінійне оповідання та кілька оповідачів.

Мовно-стилістичні засоби відіграють вирішальну роль у літературі, збагачуючи текст і посилюючи читацький досвід. Ці засоби, включаючи метафору, порівняння, гіперболу та алітерацію, дозволяють авторам виражати ідеї та емоції більш яскраво та складніше. У «Грозівому перевалі» майстерно використовуються лінгвістичні та стилістичні прийоми, які суттєво впливають на сприйняття читача. Завдяки використанню складних оповідних структур, готичних елементів і глибокого психологічного проникнення Бронте створює роман, який є не лише переконливим, але й багатим на неоднозначність і складність. Ці стилістичні прийоми служать для занурення читачів у складний світ героїв, дозволяючи глибоко та емоційно залучитися в текст. Незмінна привабливість роману полягає в його здатності викликати сильні, часто суперечливі емоції, спонукаючи читачів досліджувати глибини людської пристрасності та темні закутки психіки. Е. Бронте створила позачасовий твір, який кидає виклик і виходить за рамки традиційного оповідання, роблячи «Грозівий перевал» основоположним дослідженням сили мови та стилю в літературі.

Ключові слова: лінгвістичні засоби, стилістичні прийоми, готичний роман, реалізм, романтизм, нелінійне оповідання, психологізм роману.

*Герасименко Н. В.,**кандидат філологічних наук,**снс Відділу української літератури ХХ ст. та сучасного літературного процесу
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України**Кулінська Я. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри мовної підготовки**Національного медичного університету імені О. О. Богомольця*

НОНФІКШН У ЖІНОЧОМУ ВОЄННОМУ ЩОДЕННИКУ ЯК ОЗНАКА СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена явищу нонфікшн у сучасній документальній літературі і зокрема у жанрі сучасного щоденника. У фокусі дослідження – щоденники наших сучасниць, в яких зафіксовано переламні історичні події – Революції Гідності та російсько-української війни, викладені ними самими. Науковці опрацювали авторські тексти, проаналізували їхні змістові доміанти й композицію, з'ясували специфіку структури авторських записів, а також надали докладну характеристику. Зазначено, що усі загальні вимоги щоденникового жанру, як-от: щоденний запис події, оповідь від першої особи, з обов'язковим датуванням подій в усіх діаристок – авторками видань дотримані. Також дослідниці зацентували увагу на неоднорідності записів подій, їхній гібридності та ускладненій структурі, в яку часто вмонтовано елементи інших жанрів документалістики, зокрема, уривки листів, щоденників, смс-повідомлень), а також численна публіцистика й короткі епічні форми: етюди, шкіци, новели, поезія та поезія в прозі. Окрім того, здійснили порівняльний аналіз щоденникових текстів, вирізнявши їхні спільні та відмінні ознаки, а також з іншими текстами сучасної літератури. У висновках йдеться про те, що всі проаналізовані жіночі щоденники (й інші тексти) створені за однією моделлю: відтворені з онлайн-записів ФБ у друкованому виданні, потім розширені чи відкореговані коментарями чи іншою інформацією для завершення новини (часто іншим шрифтом), що наближає щоденник до мемуарів. Отже, саме новітні технології – одна з головних причин появи ускладненої та гібридної композиції сучасного щоденникового тексту, загальної жанрової еkleктики; аналогічні процеси тривають і в інших документальних та художніх жанрах сучасної літератури: ознаки нонфікшн сьогодні – це прикмети нашої доби.

Ключові слова: українська сучасна література, документалістика, воєнна проза, еkleктика, гібридний жанр, малі форми.

У сучасній українській літературі останніх двох десятиліть нонфікшн прози досить багато: і перекладної, і оригінальної. Справжнім жанровим бумом у книговиданні став 2020, відома вітчизняна дослідниця Ганна Улюра назвала його «роком нонфікшн» [1].

Не меншає таких книжок і зараз: читаєч і надалі віддає перевагу документу над вигадкою, реальності над умовністю, документу над вигадкою, утомлюється уявляти, прагне розуміти [1].

Щобільше: складові нонфікшн літератури упевнено проникають в різні жанри, модифікуючи й створюючи нові, еkleктичні.

Разом із тим, явище нонфікшн літератури об'єктом наукових досліджень ставало нечасто. Тому досі в сучасному літературознавстві немає одностайності у визначенні дефініції. Причому, дослідники США, Канади, Великої Британії nonfiction вживають здебільшого на позначення документальної літератури. Науковці з Польщі – послуговуються у цьому разі терміном «література факту» [2].

В Україні розуміння явища різняться: частина науковців «літературу факту», «документалістику», «фактографічну літературу», «нефікційну» та «нонфікшн» вважають синонімами і явищами одного порядку, що означають невігадану літературу про реальність. Зокрема, про це пише Олександр Галич: «На зміну белетристиці, побудованій на художньому узагальненні, домислі приходить література документа й факту» [3].

Однак дехто з науковців схильний тлумачити нонфікшн і як «особливий літературний жанр», «художньо-публіцистичний жанр» та й загалом сприймати документалізм як творчий напрямок, жанр і стиль [3; 5].

Сучасна дослідниця Ольга Колінко називає нонфікшн «особливим феноменом сучасної белетристики, що поєднує особливості трaвелогу, психологічну і філософську прозу» [2], а Марта Варикаша – як «різновид літератури, що перебуває на межі художності і документальності» [6].

Про явище нонфікшн у сучасній українській літературі, зокрема у її майданно-воєнному блоці, писали і ми теж [7; 8].

Разом із тим системних досліджень нонфікшн літератури, її специфіки та аналізу, зокрема у ніші воєнної прози наразі немає. Тому актуальність нашої роботи безсумнівна й на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За теоретично-методологічну основу нашого дослідження беремо праці Олександра Галича [3], Ольги Колінко [2], Надії Колошук [9], присвячені документальній літературі: її проблематиці, жанровій природі та особливостям, питанню жанровій ієрархії.

Окрім цього, звертаємося і до вагомих аналітичних робіт сучасних літературознавців, зокрема, монографій О. Галича «Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи» [4], Тетяни Черкашиної «Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія» [10], Леніє Таймазової [11] та ін., які так само розглядають докумен-

тальну літературу та її жанри, модифікації і взаємо/зовнішньо стосунки.

Також залучатимемо і фахові студії дослідників сучасної української літератури, зокрема, воєнної прози, передовсім, це матеріали досліджень Ніни Головченко [12], Оксани Пухонської [13], Наталі Чиж [14] та ін., а ще загальні літературно-критичні статті й медіа-повідомлення.

У нашій роботі ми послуговуватимемося визначенням Н. Головченко, у якому вона трактує нонфікшн як «особливий літературний жанр, де сюжетна лінія вибудовується винятково на реальних подіях з епізодичними вкрапленнями художнього вимислу, адже вона засвідчує реальні події та є еkleктичною за жанровою формою текстів (автобіографічні деталі, публіцистика, верлібр, вірші» [12], що найповніше і найточніше розкриває суть явища, а отже, є найприйнятніших для аналізу таких текстів.

Тема нашого дослідження зумовлює відповідно і його методи: окрім застосування загальнонаукових, серед яких: аналіз, синтез, опис, аналогія, індукція/дедукція, звертатимемося ще й до спеціальних літературознавчих підходів, зокрема, до історико-біографічного, оскільки художній текст часто є відбиттям авторського екзистенційного досвіду; до зіставного, оскільки є потреба у порівнянні текстів для вичленення й аналізу схожих/відмінних рис явища; а також до наратологічного та інтертекстуального аналізу, що разом із новим історизмом дають змогу розуміти текст не лише як авторський продукт, а й ширше – як мінімодель конкретної епохи.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – опрацювати зразки воєнних щоденників, дослідити їхню структуру, вичленити й проаналізувати риси нонфікшн у текстах.

Матеріалом дослідження є такі видання «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» (2015) Марії Матіос, «Щоденник болю і тривоги» (2016) Ольги Яворської, «Нотатки на полях війни» (2022) Любові Долик, «Райські яблучка» (2023) Ірен Роздобудько та ін.

Виклад основного матеріалу. Воєнні щоденники М. Матіос, О. Яворської, Л. Долик та І. Роздобудько створювалися авторками у різний період: перші – фіксували події Революції Гідності та початку російсько-української війни на Донбасі (2014–2022 рр.), тоді як інші дві – стали діаристками після повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022 р.).

Попри це, усі чотири видання мають низку схожих рис, приміром, однакову мету ведення щоденника: фіксація буремних подій сьогодення, щоби вони не втрапилися, не забулися й не сфальшувалися, а правдиво закарбували новітню історію українського народу, як зазначає О. Яворська: «Щоденник – це відображення пережитого й передуманого, відтворення журби і радості. У щоденниках – печать людської долі і того часу, в якому вона живе» [15, с. 4]. Майже збігається і час ведення нотаток: у О. Яворської з 25 жовтня 2013 до 31 грудня 2015 рр., у М. Матіос – від 30 листопада 2013 до липня 2015; у Л. Долик із 24 лютого по червень 2022, а в Роздобудько – з 24 лютого по квітень 2022.

Та чи не найбільше чотири видання подібні композиційно, оскільки всі мають складну, еkleктичну структуру. Приміром, у щоденниках О. Яворської і М. Матіос, окрім традиційних безпосередніх записів авторів – фіксація подій, спроба їхнього аналізу, обговорення новин та ін. подані й інші компоненти: уривки з поштових чи електронних листів від колег та знайомих,

які стосуються тієї чи іншої теми/новини/проблеми, відтворені фрагменти чи слушні для наратора думки з телефонних розмов, фрагменти ФБ-постів своїх чи інших дописувачів, смс-повідомлення, вірші, фото, додані міркування, короткий, а подеколи й розлогий літературознавчий аналіз творів (Яворська).

У щоденниковий текст М. Матіос, окрім перерахованого, умонтовано ще й фрагмент чужого щоденника, військовика Павла, в якому той коротко нотував розгортання подій в Донецьку з подальшою окупацією міста, тобто виникає явище тексту в тексті, а точніше – щоденника в щоденникові. Така структура дає підстави говорити про жанровий синкретизм та еkleктику щоденникової природи, а також про наявність у сучасному щоденниковому жанрі ознак non fiction літератури, про що неодноразово зауважувала вже згадувана нами Марта Варикаша у своїх дослідженнях [6].

Схожа композиційна побудова і в «Нотатках на полях війни» Л. Долик, чи не найпершому щоденнику, виданого після початку повномасштабного вторгнення, та «Райських яблучках» І. Роздобудько.

Аналогічно до попередніх видань «Нотатки...» структурно охоплюють дві площини: суспільно-політичну та приватно-побутову. Суспільно-політичний вимір – це нова воєнна дійсність, нова реальність, ознаки якої – тривожна валізка, сирена тривоги, укриття, ракети над містом: «Летить смерть. Срібляста сигара уже понад Левандівкою. Летить. І у ці кілька секунд відчуваю такий відчай і жах, який виривається з мене дурним криком – бо бахнуло таки...» [16, с. 255], переселенці за сходу та півдня, чоловіки у військових одностроях на міських вулицях, зрештою, зміна тематики розмов – куди прилетіло, чи є загиблі, кого забрали на війну та ін.

Не менш важливим є і приватно-побутовий вимір: тут авторка по черзі виступає в ролях матері, дружини, бабусі та ін., однак саме ця площина допомагає авторці отямитися, змиритися з новою дійсністю та отримати сили, щоби жити самій і допомогти слабшим – стає віддзеркаленням суспільно-політичної площини та нової дійсності через призму сприйняття цивільної людини.

Зауважимо, що авторсько-професійна діяльність діаристок практично ідентична (усі – письменниці, М. Матіос, окрім усього, ще й колишня депутатка, а О. Яворська – вчителька української мови), а тому події їхньої професійної царини практично однакові: у щоденникових записях часто згадуються/описуються книжкові виставки, презентації, постановки п'єс за літературними творами на сцені різних міст (Матіос), зустрічі з видавцями, поїздки у закордонні відрядження й представлення там України, а також порушуються й аналізуються проблеми культури та книговидавництва в Україні, їхня роль у становленні нового громадянського суспільства. Оскільки усі авторки – відомі поетки й мають у творчому здобутку чимало збірок віршів («Нотатки на полях війни» у Л. Долик – перша прозова спроба авторки), то частина їхніх думок і міркувань, почуттів і просто гасел дня втілені у рядках численних поезій, здебільшого верлібрів (найбільше у Долик і Яворської).

Природа записів «Нотаток...» так само неоднорідна, як і «Приватного щоденника...» та «Щоденника болю і тривоги»: є короткі інформаційні повідомлення, також є гібридні – до короткої інформації додано ширший коментар-рефлексію або ж вірш, відтворено діалог чи молитву-звертання/розмову-дорікання зі Всевишнім, що допустив такі страждання/випро-

бування для народу. Такі широкі коментарі відрізняються від традиційних не тільки структурно, а й емоційною наповненістю – розкутіші, емоційніші, часто з відкритою кінцівкою – риторичним запитанням, однак у поєднанні з лаконічними першими створюють повне уявлення про подію, роблять її висвітлення всебічно-об’ємним. Таким чином, авторка, засвідчуючи реальні події, додає в текст ще й автобіографічні деталі, публіцистику, а також поезію – виникає абсолютно еkleктична жанрова форма.

Схожа структура нотаток і у «Райських яблучках» І. Роздобудько. Щоденник унікальний тим, що це спроба зафіксувати не так події великої війни з РФ, як її відчуття. На цьому наголошує авторка: «Часом відтворити відчуття складніше, ніж написати сотню рядків, присвячених подіям. Але відчуття, як на мене, важливіші: слова й події забуваються – відчуття лишаються з тобою до кінця днів» [17, с. 14].

Тож усі записи письменниці, крім формальних ознак щоденникового жанру: календарне датування, запис одразу після події, оповідь від першої особи та ін. містить увесь спектр емоцій, що їх переживає цивільна людина, яка одного дня прокинулася у війні: невіра й несприйняття події, розгубленість і страх за родину, ненависть до ворога, а далі – примирення з дійсністю, віра в армію і народ, огида до ворога, намагання допомогти задля перемоги – плетіння сіток, пильнування району щодо ймовірних диверсантів, психологічна підтримка слабших і зневірених.

Крізь сторінки щоденника І. Роздобудько проступає образ ще однієї Ірен, це Ірен Немировська, так само киянка, авторка «Французької сюїти», яка в серпні 1942 загинула в газовій камері Освенціму. Свій роман жінка творила в окупованій нацистами Франції, саме її поведінка – фіксувати реальність і творити – стала для української письменниці прикладом, зазначає вона сама в увертюрі до щоденника: «... Ірен Немировська підморгнула мені й лишила мене на місці, мовляв – сідай і стукай по клавішах» [17, с. 7].

Щоденникові записи І. Роздобудько такі самі, як у М. Матіос: вони гетерогенні. Більшість – короткі, датовані, відтворені письменницями з Фейсбуку в автентичному вигляді, із зазначеним ресурсом: «... я пообіцяла собі: якщо колись це буде опубліковано, не поміняю жодного рядка, жодної емоції, навіть якщо все це буде «не літературно», наївно чи надто пафосно» [17, с. 15]. А також є інші, де до короткого повідомлення додано розлогий коментар, часто з іншим шрифтом або позначкою P.S., що свідчить про пізніший час його написання. Така гібридна структура могла би свідчити про зближення цих щоденників із мемуарами (як-от «Життя P.S.» Валерії Бурлакової), однак, на нашу думку, це більше намагання обох авторок якомога повніше подати інформацію, особливо значущу для них чи для суспільства в цілому, надати їй змістової завершеності. Тому час першої фіксації новини та кінцевого результату сприймаються обома письменницями як теперішній подовжений час, з єдиною емоцією та змістовим наповненням, а не ретроспективним, реконструйованим з пам’яті, як це обов’язково відбувається з оповіддю у мемуарах.

У щоденниковому тексті Роздобудько умонтовано також чимало новел та оповідань, деякі з них – теперішні рефлексії війни (приміром, у яких йдеться про евакуацію дітей з міста тощо, ще частина – присвячені Донбасу та його топографії).

Також структура «Райських яблучок» ускладнена ще й наскрізними елементами музичного твору: з увертюрою, розгортанням головної й побічної партій тощо.

Така сама еkleктична форма, де традиційні щоденникові записи поєднуються з іншими формами – вкрапленнями біографічних подробиць, художніми текстами (шкіцями, етюдами та ін.), із додаванням численних фото чи зазнімкованих окремих аркушів робочого щоденника, наявна й у інших творах документалістики, зокрема, у «Нотатнику мобілізованого» Назара Розлуцького, мемуарах «Життя P.S.» Валерії Бурлакової, а також «Літописі самовидців. Дев’ять місяців українського спротиву» Оксани Забужко; у художній літературі таким зразком non-fiksh-прози є «Блокпост» (2016) Бориса Гуменюка.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, зазначимо про таке: явище non-fiksh досить широко представлено в сучасній українській літературі, і зокрема, в документалістиці. Одразу зауважимо, що усі авторки щоденників – М. Матіос, О. Яворська, Л. Долик та І. Роздобудько дотрималися формальних ознак жанру: оповідь ведеться від першої особи, записи здійснюються щодня й одразу після новини/події, яка відбулася, охоплені теми – «від вузько документальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, що наближаються до літературного висловлювання» [18, с. 438], а структуру сформовано перебігом закарбованих авторкою подій [18, с. 438]. Так само в усіх чотирьох діаристок щоденникові нотатки неоднорідні й складні композиційно.

Однією з причин цього є той є той факт, що спершу усі записи авторки вели в онлайн-форматі, у мережі, і лише згодом почали готувати ще й традиційний, друкований варіант щоденника: дублювали на його сторінки нотатки з ФБ, а до особливо важливих, на їхню думку, додавали ще й розлогі коментарі-пояснення чи нову інформацію, щоби логічно завершити новину. Крім цього, подавали у своїх записах чужі тексти – уривки листів, щоденників, смс-повідомлень (так з’явився щоденник у щоденнику Матіос), чергували фіксацію подій з численною публіцистикою та короткими епічними формами – етюдами, шкіцями, новелами, вкрапленнями віршів та віршів у прозі.

У «Приватному щоденнику...» М. Матіос, «Нотатнику мобілізованого» Назара Розлуцького, мемуарах «Життя P.S.» Валерії Бурлакової усі авторські записи ще й проілюстровані численними фото, а також світлинами записних книжок, робочих щоденників тощо. До речі, Н. Розлуцький, В. Бурлакова і Б. Гуменюк так само первинні записи вели на гаджетах, лише згодом, повернувшись з передової, перенесли нотатки на папір.

Оця міксована, синтетична природа, де на основу-реальні події нанизуються інші тексти, й спричинила явище non-fiksh у сучасній літературі, й зокрема у воєнному щоденнику: нові виклики реальності, увага до документа та захоплення новими технологіями перемогли умовність і традиційність, породили жанрову еkleктику та стали прикметою нашого сьогодення.

Література:

1. Улюра Г. Реальність кличе : 14 найкращих non-fiksh книг року українською. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/knowledge-2020/305309-realnist-kliche-14-naykraschih-non-fikshn-knig-roku-scho-viyshli-ukrayinskoyu> (дата звертання: 22.05.24).
2. Колінько О. Non-fiksh як особливий феномен сучасної белетристики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2016. № 24. Т. 2. [Ел. ресурс]. Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v24/part_2/24.pdf (дата звертання: 22.05.24).

3. Галич О. Мемуари : масова чи елітарна література? *Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст.* Відповід. ред. В.А. Зарва. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. С. 191–196.
4. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, генеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
5. Ігнатів Н. Документальна проза Світлани Алексієвич : проблематика та жанрологія. *Султанівські читання*. 2018. Вип. 7. [Ел. ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/culs_2018_7_18 (дата звертання: 22.05.24).
6. Варикаша М. Література non-fiction : поміж фактом і фікцією. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38201/03-Varykasha.pdf> (дата звертання: 30.04.24).
7. Герасименко Н. Нон-фікшн у сучасній літературі : перевага чи недолік? (на матеріалі творів Б. Гуменюка «Блокпост», М. Матіос «Приватний щоденник. Майдан. Війна...», Н. Розлуцького «Нотатки мобілізованого»). [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/535> (дата звертання: 20.05.2024).
8. Кулінська Я. Щоденниковий жанр у контексті сучасної української воєнної прози (на матеріалі творів М. Матіос «Приватний щоденник. Майдан. Війна...», А. Куркова «Щоденник Майдану та Війни», О. Мамалюя «Військовий щоденник» та ін.). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VIII(72). Issue: 241, 2020 Nov. [Ел. ресурс]. Режим доступу: www.seanewdim.com (дата звертання 22.05.2024).
9. Колошук Н. Нефікційна література (документалістика) як маргінальне явище мультикультурного процесу сучасності : українська ситуація. *Питання літературознавства : наук. зб.* Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 78. С. 215–223.
10. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття : українська візія : монографія. Харків : Факт, 2014. 380 с.
11. Таймазова Л. Мемуарно-щоденникова проза М. Волошина : художня інтерпретація внутрішнього світу особистості : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.02. – російська література. Сімферополь. 2006. 20 с.
12. Головенко Н. «Блокпост», або Формула успіху Бориса Гуменюка. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://ukrainka.org.ua/node/6655> (дата звертання: 20.05.24).
13. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
14. Чиж Н. Воєнний щоденник як «Текст пам'яті» в умовах екстремального напруження особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. №. 65. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://eprints.oa.edu.ua/7685/1/22.pdf> (дата звертання: 18.05.24).
15. Яворська О. «Щоденник болю і тривоги». Львів : Априорі, 2016. 184 с.
16. Долик Л. Нотатки на полях війни. *Вічність триває цей день. Художні хроніки війни*. Тернопіль : Джура, 2023. С. 242–266.
17. Роздобудько І. Райські яблучка. Київ : Нора-друк, 2023. 224 с.
18. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 519 с.

Gerasimenko N., Kulinska Ya. Nonfiction in a woman's war diary as a sign today

Summary. The article is devoted to the phenomenon of non-fiction in modern documentary literature and in particular in the genre of modern diary. The focus of the study is the diaries of our contemporaries, in which the turning points in history – the Revolution of Dignity and the Russian-Ukrainian war – were recorded by them. The scientists processed the author's texts, analyzed their content dominants and composition, found out the specifics of the structure of the author's records, and also provided a detailed description. It is noted that all the general requirements of the diary genre, such as: a daily record of an event, a first-person narrative, with mandatory dating of events by all diarists – authors of publications, are observed. The researchers also focused attention on the heterogeneity of event records, their hybridity and complicated structure, which often incorporates elements of other genres of documentary, in particular, excerpts of letters, diaries, text messages), as well as numerous journalism and short epic forms: sketches, sketches, novels, poetry and poetry in prose. In addition, a comparative analysis of diary texts was carried out, distinguishing their common and distinctive features, as well as with other texts of modern literature. The findings suggest that all the analyzed women's diaries (and other texts) follow the same model: reproduced from online FB entries in the printed edition, later expanded or corrected with comments or other information to complete the news (often in a different font), approximating a diary for a memoir. So, it is the latest technologies that are one of the main reasons for the emergence of a complicated and hybrid composition of modern diary text, general genre eclecticism; similar processes continue in other documentary and artistic genres of modern literature: the signs of non-fiction today are the signs of our time.

Key words: modern Ukrainian literature, documentary, war prose, eclecticism, hybrid genre, small forms.

*Yeremeieva N. F.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Professional Language Communication Department
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of NUSDU**Krichker O. Yu.,**Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Professional Language Communication Department
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of NUSDU**Minenko O. V.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Professional Language Communication Department
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of NUSDU*

THE ANALYSIS OF THE ENGLISH FOLK FAIRY TALE TEXTS WITHIN COGNITIVE LINGUISTICS

Summary. This article is devoted to the semantic organization of the English folk fairy tales a systematic investigation of the conceptual space of the English folk fairy tales. This space was considered as a holistic prototypical entity made by the conceptual fields of the English folk fairy tale characters. The latter has been analyzed with regard to their general types and their typical incarnations in the English folk fairy tale. The conceptual field of a character was structured as a frame including attributive, functional, causative and resultative zones. It was established that each zone is represented by a number of definite concepts which can be regarded as more or less typical for the English folk fairy tales. The typical structure of the conceptual space of every character being identified it has become possible to make a general conceptual model which takes into consideration certain static, dynamic, causative and factitive qualities of every magic hero and the character of their interaction. The analysis shows that there are 24 functions in English folk fairy tales. Such distribution proves the fact that the conceptual fields of the other fairy tale heroes form an integral part of the conceptual field of the positive character. Special attention was paid to the conceptual model space-and-time, to the role of sacred numbers in English folk fairy-tale semantics and to the description symbolic images which can be related to the archetypes of the unconscious investigated by K. Jung. The analysis of the factual material confirms the fact that number 3 is the most widely used number in the English folk fairy tales. The interaction of the fairy tale heroes takes place within the fairy tale chronotop. The chronotop is considered to be a macroframe for microframes of the conceptual fields of the fairy tale characters. The conceptual field of the chronotop has its own principles of its organization. The archetypes of collective subconscious embodied in the folk fairy tale context as an archaic text are considered to be the basis of the conceptual model of the English folk fairy tales.

Key words: cognitive linguistics, concept, conceptual analysis, conceptual space, conceptual field, conceptual model, frame, scheme, prototype, fairy tale, character / actant, chronotope, number, archetype.

Introduction. Semantic organization of the English folk fairy tales is studied from several points of views. Modern language theory deals with a new approach to the semantic organization of English folk fairy tales – the conceptual analysis of fairy tale texts done within cognitive linguistics. Cognitive linguistics is one of the main trends of modern functional paradigm which establishes connection between language units and mental essences defined by them.

Analysis of recent researches and publications. Verbalized knowledge as an object of scientific research in cognitive linguistics is represented by concepts – operational units of conceptual picture world. Concepts connected with verbalized code also become operational units of the language picture world. They form inner lexicon, as knowledge represented in the language. The lexicon organization is based on verbal nets. Verbal nets are supposed to be interwoven and interconnected. They unite the lexicon into the unified hierarchy-formed structural conceptual space, the basic verbalized part of the human memory the purpose of which is to preserve information and quickly derive it. The conception finds its confirmation in the investigations of modern foreign linguists [1; 2; 3].

The aim of the article. The linguists of our country and modern foreign linguists and philosophers underline the fact that verbalized knowledge form specific psychological space in human thinking and can be modeled in a certain way. But unfortunately, nobody knows how these models look like. The linguists and philosophers try to find the answer to this question while learning the sphere of language semantics. It is considered to be the subject of cognitive linguistics. In this case the language meaning is dealt as a “window” through which the access is opened to the hidden from observation conceptual (psychological) thinking space. The meaning is identified as a specific item of knowledge, information or experience preserved in human memory.

Results. Semantics in cognitive linguistics is investigated by the method of the conceptual analysis. It is considered to be the search of common concepts which form one and the same sign and represent this sign as a marker of a certain cognitive structure. Both the words, sentences and the texts belonging to a certain genre, including the fairy-tale genre can be represented by this sign.

From the point of view of text linguistics, the fairy tale texts are considered to be a great sign which has both a specific form

of expression and a specific plan of content. The last one is characterized by the integrity as a content unity and also semantic coherence provided by the correlation of the text forming informative blocks. Informative blocks and their correlations form the space of the textual world, so-called reference zone of the text itself, creating the textual concept which can be represented in the form of a structure or a model [4] The following postulates of the text linguistics find its application in the sphere of cognitive linguistics. This field of science deals with structures of knowledge representation which are behind language signs and speech patterns. If the text is considered to be a language sign of a certain concept the common goal of both spheres of the language theory concerns the understanding of its nature and ways of organization.

Content organization of fairy-tale text is represented by two basic models: horizontal model of the display of chain microstructures and the model of vertical generation of eventual text orientation [5]. These models of textual concepts suggested in text linguistics are crossed to a certain degree with models applied in cognitive linguistics. The model of vertical generation of eventual text orientation as one of the varieties of the structured semantic capsules including nucleus and periphery zones of textual semantics coincides with the model of prototypic categories applied in cognitive linguistics. Starting remote text differently manifested by the surface language means is in fact central conceptual scheme of the prototypic category. This scheme is subjected to transformations (generalization and specification) in real fairy tale texts. The task of revealing of the central scheme structure is solved in text linguistics by means of horizontal model of chain microstructures (the generation of narrative series) and conceptual model as a structured multitude of semantic indications [1; 2; 5]. These indications can be displayed in the form of functions of the fairy tale characters predetermined by their existence in possible worlds [5]. All above-mentioned postulates of the text linguistics become more concrete being comprehended in terms of propositional frame and net models, developed in cognitive linguistics.

It is necessary to point out that the generalized images of characters are the basic conceptual units of the content of magic fairy tales. Depending on the categorial type of the character it has certain constant functions in the fairy tale context, the realization of which is directed at a certain goal and result. Qualitative characteristics are physical and spiritual properties of fairy tale characters. Dynamic characteristics are associated with actions and deeds (functions) of characters. Dynamic characteristics are closely connected with predicates of cause and consequence. There are 9 main conceptual types of fairy tale characters: a positive character, a negative character, a neutral character, a sought-for character, a sender, an intermediate hero, a pseudo-hero, a magic helper and a magic means. So, the conceptual basis of every generalized fairy tale image is represented by a frame in which the conceptual field of the character includes predicative zones of attributes, functions, motivations and results of actions [5]. Zones of attributes, functions, motivations and results of actions are defined by means of investigation of the characters' conceptual space. Their typicality for the English folk fairy tales was established by means of the quantitative analysis.

The typical structure of the conceptual space of every character being identified it has become possible to make a general conceptual model which takes into consideration certain static, dynamic, causative and factitive qualities of every magic hero and the character of their interaction.

The general conceptual model of the English folk fairy tale consists of two contradictory blocks. From one side they contain char-

acters extroverts which have positive qualities and from the other side their complete antipode – characters introverts whose actions and deeds directed to the achievement of their own as a rule unkind aim. At the same time there is no clear border between two contradictory blocks of the conceptual structure because of the intermediate and neutral hero position. Axiology of the intermediate character has not been yet identified whereas axiology of the neutral hero is very contradictory: from one side, he is an embodiment of evil and from the other side – kindness. The images of fairy tale heroes form axiologically graded continuum: [+] positive character, [+], [+(-)] a sought-for character, [+(-)] a magic helper, [+(-)] a magic means, [0] a neutral character, [+(-)] an intermediate character, [-(+)] a sender, [-] a pseudo-hero and [-] a negative character.

This continuum is considered to be a visual illustration of polarization of relations between the elements of a certain semantic category which is represented by Greimas semiotic square. The relations of presupposition, contradiction and complementarity coexist in this semiotic square. In our case we have such oppositions as GOOD::BAD (presupposition), GOOD::NOT GOOD, BAD::NOT BAD (contradiction), GOOD::NOT BAD, BAD:: NOT GOOD (complementarity). The algorithm of the general conceptual space reflects the interaction of fairy tale heroes with one another. It can be explained by pairwise distribution of functions. The analysis shows that there are 24 functions in English folk fairy tales. Such distribution proves the fact that the conceptual fields of the other fairy tale heroes form an integral part of the conceptual field of the positive character.

It is necessary to underline that the general conceptual model is considered to be mainly the field of possibilities, it has concepts characteristic for the English folk fairy tales. In the texts of real folk fairy tales we can see the realization of a certain part of this model, not the whole one. So, the models found in real folk fairy tales structure the conceptual space of the English folk fairy tales in the form of the prototypical category which has a centre and a periphery.

The central scheme of the English folk fairy tales is represented by fairy tale texts with three main characters in which positive and negative characters are considered to be obligatory. The third character can be either a magic helper with a magic means, a sender, a neutral character or a sought-for character. In the semantics of the English folk fairy tales with central scheme there is a relative balance between axiological poles "GOOD::BAD". This central scheme can be subjected to transformations of generalization and specification. In the generalized transformations of the central scheme one or two from its obligatory characters are omitted, and the third one is considered to be variable. Herewith we can observe both relative balance between characters which embody evil and kindness [+] positive character, [-] a negative character and a certain irregularity in distribution between positive axiological pole ([+] positive character, [+(-)] an intermediate character), and negative axiological pole ([-] a negative character, [0] a neutral character). Transformations of generalization as a rule reflect belief in the triumph of goodness and justice. In the transformations of specifications we have the extension of the quantity of characters: several characters which are variable in the central scheme and also those who are not represented in it (a pseudo-hero and an intermediate character) are added to positive and negative characters. The comprehensive analysis of the axiological characteristics of the fairy tale heroes testifies that the transformations of specifications of the central scheme reflect the focus to the positive pole in case of initial delimitation of kind and blackhearted forces. From this we can conclude that optimism and humanistic ideas which fairy tales form in the readers are considered to be the essential feature of the English folk fairy tales. The interaction of the fairy tale heroes takes place within the fairy tale chronotope. The chronotope is considered to be a macroframe for

microframes of the conceptual fields of the fairy tale characters. The conceptual field of the chronotope has its own principles of its organization. It consists of the external chronotope connected with the localization of the fairy tale narration in the historical space-time of the human being and internal chronotope – space-time limits of the fairy tale as it is. The analysis of the factual material indicates the fact that from two types of the external chronotope, which can be fixed and unfixed, the last one is more characteristic for the English folk fairy tales. The internal chronotope has spatial and temporal locus. Temporal locus of the internal chronotope (short-lived and long-lasting) correlates with the time of events which takes place in the folk fairy tales. The short-lived internal chronotope is more typical for the English folk fairy tales. The specificity of the internal chronotope in terms of spatial locus lies in the fact that it is considered to be distributed and is widely used in the English folk fairy tales. It is based on the eventfulness in space. The limit of the fairy tale space which, as a rule, is predicted by the movement of the positive character, permits to place the events within linear (unlocked) space or within circular (locked) space. In the first case the main character returns home, in the second one he or she finds his or her fortune and remains in a foreign land. The analysis shows that a circular (locked) spatial space is more typical for the English folk fairy tales.

The conceptual model of the general internal space of the English folk fairy tales is formed by means of interaction of static and dynamic toposes of the characters. So, such conceptual configurations can be observed: topos separation model (for example, a sender / a positive character), topos cross model (for example, a positive character / a magic helper) toponymic parallelism model (for example, a positive character / a pseudo-hero) toponymic strategic advance model (for example, a sought-for character / a positive character). The analysis of the factual material confirms the fact that topos cross model is more typical for the English folk fairy tales. It can be explained by the existence of the positive character (dynamic topos) and his or her opposite – negative character (static topos) in the English folk fairy tale narration. The conceptual fields of these two characters are considered to be constant quantities in the fairy tale narration.

The semantic category of number plays an important role within the conceptual space of the English folk fairy tales. The analysis of the factual material confirms the fact that number “3” is the most widely used number in the English folk fairy tales. Number “3” is the structure of action which has the beginning the middle and the end. Besides, in some archaic traditions number “3” is associated with male essence that means risk and readiness for self-sacrifice. Number “3” is realized in triple actions of fairy tale characters: it means that they must do three tasks, fulfill the requests and conditions, answer three questions, guess three puzzles, take part in three battles.

The English folk fairy tales have certain psychological origins. Archetypes are considered to be the basis of these origins. Archetypes are universal models of collective subconscious which are considered to be common for the whole mankind. We can find such archetypes in the English folk fairy tales as the “selfness”, “spirit”, “anime” and “animus” and “triplet”. Archetypes of collective subconscious embodied in the folk fairy tale context as an archaic text is considered to be the basis of the conceptual model of the English folk fairy tales. The English folk fairy tales have certain psychological origins. Archetypes are considered to be the basis of these origins.

Conclusions. From all above said, we can conclude that the general conceptual space of the English folk fairy tales is formed by means of 9 conceptual field models of fairy tale characters. The interaction of the fairy tale heroes takes place within the fairy tale chronotope which has certain principles of organization. The semantic category of number plays an important role

within the conceptual space of the English folk fairy tales. The whole space model of the English folk fairy tales is subjected to transformations of generalization and specification.

Bibliography:

1. Chang, L. and Luh, D. (2022) Reinventing Fantasy: The Reception of Fairy Tales // *Advances in Literary Study*, № 10, P. 97–110. URL: <http://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=114471> (дата звернення: 16.05.2024).
2. Mkhitarian, Y., & Madatyan, L. (2022). Space and time transference of main characters in British and Armenian fairy tales // *Armenian Folia Anglistika*, №№ 18(1) (25), P. 53–72. <https://doi.org/10.46991/afa/2022.18.1.053> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Aitchison J. *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon.* Oxford (UK) and Cambridge (USA): Blackwell, 1990. 290 p.
4. Gibbs R. W. *The Cognitive Psychological Reality of Image Schemas and Their Transformations* // *Cognitive Linguistics*. 1995. № 4/6. P. 347–378.
5. Wierzbicka A. *Lexicography and Conceptual Analysis.* Ann-Arbor: Karoma Publishers Inc., 1985. 368 p.
6. Jung C. *The archetypes and the collective unconscious.* Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1968. 461 p.

Єремєєва Н., Крічкер О., Міненко О. Аналіз текстів англійської народної казки з позиції когнітивної лінгвістики

Анотація. Ця стаття присвячена семантичній організації та системному дослідженню концептуального простору англійських народних казок. Цей простір розглядається як цілісне прототипне утворення, створене концептуальними полями героїв англійської народної казки. Останні проаналізовано з огляду на їх загальні типи та типові втілення в англійській народній казці. Концептуальне поле персонажа було структуроване як фрейм, що включає атрибутивну, функціональну, каузативну та результативну зони. Встановлено, що кожна зона представлена рядом певних понять, які можна вважати більш-менш типовими для англійських народних казок. Визначення типової структури концептуального простору кожного персонажа дало можливість побудувати загальну концептуальну модель, яка враховує певні статичні, динамічні, причинні та фактичні якості кожного магічного героя та характер їх взаємодії. Аналіз показує, що в англійських народних казках є 24 функції. Такий розподіл свідчить про те, що концептуальні поля інших казкових героїв є невід’ємною частиною концептуального поля позитивного героя. Особливу увагу було приділено концептуальній моделі простору і часу, ролі сакральних чисел в семантиці англійської народної казки та опису символічних образів, які можна співвіднести з досліджуваними К. Юнгом архетипами несвідомого. Аналіз фактичного матеріалу підтверджує той факт, що число «3» є найпоширенішим числом в англійських народних казках. Взаємодія казкових героїв відбувається в межах казкового хронотопу. Хронотоп розглядається як макрофрейм для мікрофреймів концептуальних полів казкових героїв. Концептуальне поле хронотопу має свої принципи організації. Основою концептуальної моделі англійської народної казки вважаються архетипи колективного підсвідомого, втілені в контексті народної казки як архаїчного тексту.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, концептуальний аналіз, концептуальний простір, концептуальне поле, концептуальна модель, фрейм, схема, прототип, казка, персонаж/актант, хронотоп, число, архетип.

*Коломієць Н. Є.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізького державного педагогічного університету*

МАЛА ПРОЗА ГІ ДЕ МОПАССАНА: ОБРАЗНО-СТИЛЬОВІ МОДУСИ МІСТИЧНОГО

Анотація. У статті зроблено спробу дослідити образно-стильові модули містичного у творах малих прозових форм видатного французького письменника XIX століття Гі де Мопассана. Містичне розглядається як художнє відтворення надчуттєвого досвіду пізнання особистістю прихованого, позаземного, втаємниченого.

У результаті проведеного аналізу визначено, що містичний універсум малої прози митця синтезує модули трансцендентного й іманентного вимірів. У творах «Магнетизм», «Страх», «Біла смертної постелі» письменник вдався до описів надприродного, поєднання пластів реального та містичного світів як стильових та композиційних прийомів. Обраний прозаїком вектор художнього моделювання дійсності провокує відповідну читачку реакцію. Зображений містичний досвід персонажів руйнівним відлунням відбивається на звичній збалансованості життя. Встановлено, що твори містять описи невірогідних подій, що трапилися з персонажами та закінчуються раціональним тлумаченням зображеного. Цей підхід є своєрідним провокуванням вагань реципієнта щодо вірогідності припущення можливості переживання містичного досвіду людьми. Містичні елементи в аналізованих новелах є частиною розповіді одного з персонажів. Художньо зображуючи процеси, що перебувають за межею повсякденної свідомості людини, письменник використав апофатичні засоби, стратегії проlepsису, техніку нагнітання невідомого тощо.

Крім того, у розвідці звернено увагу на жанрову невизначеність малої прози митця. Французькі літературознавці у означенні жанрової дефініції творів малих прозових форм цього митця традиційно послуговуються поняттям, яке перекладається як «казки та оповідання», акцентуючи на специфіці змісту творів. Тоді як українські науковці визначають жанр новели, базуючись на композиційних канонах.

Ключові слова: мала проза, жанр, оповідання, новела, містичний елемент, містичне, стильові особливості, надприродне.

Постановка проблеми. Одним із важливих векторів сучасного літературознавчого дискурсу є звернення до специфіки моделювання художніх творів, серед виявів якого є й духовно-містичний ракурс відтворення дійсності. Прояви містичного фіксуються в суспільній свідомості на різних етапах соціокультурного розвитку цивілізації, а відтак репрезентуються у творах різних епох. О. Вещикова відзначає, що «однією з ознак суспільного розвитку є посиленна увага до ірраціонального та містичного в усіх сферах людської діяльності. В умовах активної переорієнтації цінностей містичний досвід викликає підвищений інтерес, що набуває масового характеру. Як і кожне суспільне

явище, феномен містичного знаходить своє відбиття у творах мистецтва» [1, с. 129].

За словами О. Горбонос, А. Карюхіної, «проблема художньої реалізації концепції містичного була постійно в центрі уваги дослідників як явище духовного життя людини» [2, с. 6]. Містичні модули в художніх творах доволі часто вказують на глобальні суспільні проблеми, певну розгубленість масової свідомості, пошуки духовної опори тощо. Одночасно вони засвідчують ціннісні установки особистості, передають трансформацію індивідуальної свідомості, зв'язок із трансцендентним, есхатологічні візії, релігійні уявлення тощо. Прояви містичного в художній творчості завжди відсилають читача за межі логічно вибудованої реальності.

Ознаками малої прози Гі де Мопассана є стильове новаторство та оригінальність осмислюваних тем. Із 1880-х років у літературному доробку митця з'являються твори, на художньому світі яких відбилося містичне переживання світу. Дослідження малої прози митця в зазначеному аспекті дозволяє побачити нові сенси, простежити особливості образної системи, розкрити вектори духовного пошуку митця через осмислення непізнаного та надприродного. Усе це дає підстави вважати наукову проблему актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До потрактування творчості Гі де Мопассана звертаються сучасні як вітчизняні, так і зарубіжні літературознавці. О. Гальчук стверджує, що «мопассанознавство й надалі затребуване, адже, за К. Ясперсом, творчість великих “unendlich deutbar” – пояснювана безкінечно» [3, с. 20]. Дослідники звертаюся до осмислення поетикальних та жанрових особливостей художнього доробку французького письменника. Зокрема, Н. Луцик акцентувала на проблемі невизначеності жанрових дефініцій малої прози автора [4, с. 335]. Інтертекстуальне прочитання новели «Пампушка» запропонувала О. Гальчук [5]. Значну увагу науковці приділяють дослідженню жіночих образів у новелістиці митця [6; 7]. Логіку віктимізації персонажів у оповідях прозаїка дослідив О. Ойно [8]. Проте містична мала проза залишається недостатньо вивченою.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати специфіку образно-стильових проявів містичного в малій прозі Гі де Мопассана.

Вклад основного матеріалу. Феномен містичного, специфіка його вираження в літературі обумовлюється непізнаністю, надприродністю об'єкта художнього осмислення. Суб'єктами творів містичне трактується як достеменна реальність, що втілюється в дивних формах, набуває ознак непояснюваності, моторошності, неосяжності тощо. Твори містичного звучання в реципієнта викликають відповідний почуттєвий резонанс, психічне напруження. О. Вещикова наголосила на тому, що

погляд на категорію містичного змінювався від вузького переважно релігійного, сутність якого трактувалася з позиції єдності з Творцем (абсолютом) до широкого, що розглядається як зв'язок із загадковим, надприродним [9, с. 63]. Дослідниця стверджує, що в широкому розумінні містичне в літературі можна трактувати як репрезентацію «<...> у творі за допомогою системи виражально-зображальних засобів надчуттєвого досвіду пасивного пізнання людиною тасмного, надприродного й можливості спілкування з ним» [9, с. 55].

Містичний універсум малої прози Гі де Мопассана синтезує модули трансцендентного й іманентного вимірів. Французькі науковці у визначенні жанрової дефініції творів малих прозових форм цього митця традиційно послуговуються поняттям «contes et nouvelles», яке перекладається як «казки та оповідання». На думку Н. Яцків, використання таких термінів пояснюється глибоким зв'язком французької короткої прози з фольклорними оповідками та казками «<...> з їх фантастичною та моралізаторською тенденцією» [10, с. 126]. Н. Луцик стверджує, що акцент на близькості до казки обумовлює вектор очікувань та інтерпретацій реципієнта, надає йому відповідний код до перцепції творів: «Спадкоємність та спорідненість з казкою нав'язувала цьому жанру певний горизонт читацьких очікувань. Такі твори сприймалися як вигадка, а не бувальщина, тобто утверджували право автора на творчий домисел, суб'єктивний погляд, відхід від реалістичного типу творчості» [4, с. 335–336]. Дослідниця, трактуючи жанрову невизначеність, слушно вказує, що українське літературознавство визначає жанр новели, базуючись на композиційних канонах, а французьке «<...> керується ставленням автора до зображеної дійсності (вигадка чи правда), тому й жанрові ознаки формулюються двозначно (contes et nouvelles), адже автор <...> відходить від міметичного канону, прагнучи передати те, що не завжди вписується в логічне пояснення» [4, с. 336].

Твори «Страх», «Магнетизм», «Рука», «Хто знає», «Біла смертної постелі» та ін. вирізняються часопросторовим поєднанням пластів реального та ірреального, містичного світів. Надприродні явища знаходять пояснення за допомогою логіки в новелі «Магнетизм». Події відбуваються під час обіду, на якому присутні скептичні, байдужі до релігії холостяки. Тематика їхньої бесіди поступово переходить до сфери неймовірного. Дивовижним історіям (про пророчі передчуття, вплив однієї людини на іншу, телепатичний зв'язок душ при дистанціюванні) кожен присутній намагався надати наукове пояснення, «побожно схилиючись перед тасмною силою магнетизму» [11, с. 239]. Сумніву піддавав усі слова лише один чоловік («здоровань, бабій і гувльіса» [11, с. 239]), який впевнено вказував на нереалістичність оповідок. Він розповів дві історії, що ніби мають надприродне звучання, проте цілком піддаються логічному поясненню.

Містичні елементи в його оповіді належать до групи візуального пролепсису – сновидінь. Одне з них наснилося дитині, як за відсутності батька-моряка «раптом прокинулася і крикнула: “Тато вмер у морі”» [11, с. 240]. Через місяць всі дізналися про смерть чоловіка, вдова підрахувала, що нещастя за часом збіглося з пророчим сном дитини. Схожі ситуації траплялися не раз. Коли сон здійснювався, місцеві його згадували та надавали містичних обрисів («<...> одні побачили б тут перст Божий, а інші – силу магнетизму» [11, с. 240]), а коли ні – то забували. Розповідач пояснює цей сон-пророцтво типовістю

ситуації для родин моряків. Він провів опитування і з'ясував, що діти у таких сім'ях часто бачать подібні картини, що обумовлено активністю обговорення ймовірної загибелі рибалок. Відповідно тематика сну є результатом роботи мозку, реакції дітей на щоденні виклики, вкорінені в традиційному укладі мешканців. Н. Яременко, Н. Коломієць відзначають, що «процес формування особистості ґрунтується на архетипних ситуаціях, закоріненіх у бутті» [12, с. 390].

Онїричний простір твору містить ще одне сновидіння, яке також виявилось пророчим. Цей сон містив еротичні картини з жінкою, яка в реальному житті не цікавила чоловіка. Видіння повторилося за одну ніч тричі та розбурхало несвідомі бажання: «Цілий ранок наступного дня її образ переслідував мене, я був в її полоні, вона заволодила моїм розумом і почуттями настільки, що думка про неї ні на хвилину не покидала мене» [11, с. 242]. Цей сон можна трактувати як позасвідому проєкцію бажань чоловіка, які він реалізував наступного дня. Розповідач наголосив, що після цієї візії вона була його коханкою впродовж двох років. Пояснити цей містичний досвід він прагне, спираючись на психологічні чинники, при цьому вживає епітети, що вказують на незбагненність процесів: «<...> висновок, що це було випадковим збігом. Та й хто зна? Можливо, якийсь її погляд, що я не зазримив, дійшов до мене того вечора тасмним і несвідомим поверненням пам'яті, що часто поновлює перед нами усе упущене нашою свідомістю, все, що ми свого часу не зауважили!» [11, с. 242]. Слід відзначити, що інші учасники обіду не сприймають це пояснення, вказуючи на неможливість розуміння природи цього сну. Таким чином утверджується думка про можливість переживання містичного досвіду людьми.

У творі «Страх» автор застосовує апофатичні засоби для передачі надприродної сутності містичного. Митець подає описи процесів, що перебувають за межею логіки, повсякденної свідомості людини: «<...> тасмнича влада переходила межі людського розуміння» [11, с. 502], «знайти непомітну нитку, що в тасмний спосіб веде нас через життя» [11, с. 503], «розуміли сенс дивних подій <...>, керованих якоюсь схованою, тасмною волею» [11, с. 503] та ін.

У рецепції цього твору вагому роль відіграє назва. Вона орієнтує читача на усвідомлення змістового потенціалу тексту, наскрізним елементом якого є осмислення феномену страху. Повтор фрази («по-справжньому боїшся лише того, чого не розумієш» [11, с. 502–503], «Того вечора він теж сказав: “По-справжньому боїшся лише того, чого не розумієш”» [11, с. 503], «Авжеж, боїшся лише того, чого не розумієш» [11, с. 505]) підсилює емоційно-змістові вектори твору та акцентує на безсиллі людини в трактуванні містичного досвіду. Почуття страху перед неосяжним, надприродним постає формою вияву вродженого інстинкту на рівні підсвідомого. Містичні, недосяжні для розуміння та логічного осмислення процеси та явища зчитуються людиною як страхогенні ситуації, що виступають загрозою біологічному існуванню.

Події розгортаються в потязі, де виникає розмова двох подорожніх. Старший із них відносить себе до покоління людей, що вірили в позаземне, визнавали існування неосяжних для раціонального розуму просторових площин, мали певний містичний досвід. Теперішні часи він характеризує як епоху, коли «<...> з невідомого здирають покрив тасмничості, уява людей вичерпується» [11, с. 502]; «<...> розвінчані забобони,

незрозуміле стало зрозумілим» [11, с. 502]; «<...> наука що не день, то посуває межі чудесного» [11, с. 502]. У його оповіді простежується тісний зв'язок між таємничим, невідомим та страхом. Автор вказує, що в процесі сприйняття містичного вагома роль належить уяві людини, її інстинктивному сприйманню. У творі акцентовано на амбівалентному відношенні персонажа до ситуацій, які породжують страх: бажанні визволитися з тенет боязні та задоволенні від переживання жахів. Подорожній вказує, що іноді відчуває задоволення від передчуття можливої небезпеки: «Коли я виходжу вночі, мені так хочеться здригнути від страху, від того моторошного трепету, який змушує старих жінок хреститися, ідучи повз цвинтарну огорожу, а забобонних людей – тікати від химерних болотних туманів і примхливих мандрівних вогників!» [11, с. 501].

Містичний модус, емоційну наповненість твору репрезентує взаємодія таких постикальних елементів:

- надання загадковості, невизначеності та зловісності часопросторовим координатам (пітьма, темрява, вечірній морок, цвинтар, голі пустелі, химерні тумани, дні смерті тощо);

- опис тиші та звуків природи, що сприяє створенню підтексту втаємничення та викликає у реципієнта емоційне співпереживання («жодного звуку» [11, с. 505], «монотонний лиховісний шум» [11, с. 505], «запала тиша» [11, с. 506], «ніч була дуже тиха» [11, с. 506], «звуки наближалися швидко» [11, с. 506], «від найменшого шелесту мені забивало дух» [11, с. 506] та ін.);

- введення в систему образів надприродних істот (привиди, неприкаяні, примари, потвори, злі духи, образи, що здатні змінювати свою подобу та ін. [11, с. 501–502] та ін.);

- зображення тактильних процесів («обійми мерця» [11, с. 503], «потьвора <...> торкалася до його шиї, плечей і ніг» [11, с. 506] та ін.);

- пряме називання психічних станів на стресових розладах, що виникли внаслідок сприймання не пояснюваного, надчуттєвого («справжній страх» [11, с. 502], «панічний ляк перед небаченим» [11, с. 503], «раптові прозріння» [11, с. 503], «шалений ляк перед неприродним» [11, с. 504], «дикий біль душі, що зветься жахом» [11, с. 505], «до страху домішується забобонний переляк» [11, с. 505], «який жах» [11, с. 506] тощо).

Твір «Біла смертної постелі» містить містичний елемент, у якому йдеться про лячну посмішку Шопенгауера, що вжахнула людей після його смерті. Біля померлого філософа опівночі чергували його учні. Споглядання тіла пробудили в них глибинні страхи, які підсвідомо визнають існування потойбічної реальності. Нагнітання атмосфери саспенсу здійснюється шляхом відтворення стресових обставин, поєднання полярних станів (життя та смерті), збільшення трагіко-драматичної напруженості оповіді, що особливо загострює сприйняття. На емоційно-чуттєву сферу читача мають вплив зображення психологічно напруженої ситуації, опис зовнішності небіжчика, фіксація зміни фізичного стану та зовнішніх проявів тощо. Н. Коломієць стверджує, що «естетика атмосфери базується на психологічних механізмах співіснування спільно створеної реальності між об'єктом пізнання та тим, хто його сприймає» [13, с. 52].

Автор вказує на зміни психічного стану чергуючих: «охоплені тривогою, що межувала з острахом» [11, с. 309], «нам ставало все більше моторошно» [11, с. 309], «почала огортати млість» [11, с. 309], «я ослаб» [11, с. 310], «розгубилися обоє з раптового переляку» [11, с. 310], «охопив безмежний жах» [11, с. 311] та ін. Прийом градації покладено в основу опису.

Спочатку біля мерця велася спокійна розмова, наповнена спогадами про його творчість. Поступово почала наростати тривога, учні перейшли в найбільш віддалений куток сусідньої кімнати. Огидний нудний запах, незрозумілі звуки та дивний рух невідомої білої субстанції біля покійника зрештою приводять до наростання жаху. Сюжетна напруга активує увагу реципієнта в епізоді, коли рівень тривожності досяг максимуму. Реальність набула дивних форм, учням здавалося, що «<...> нематеріальна сутність відокремлена, вільна, всемогутня і всевладна, ширяє навколо. <...> Щось зашаруділо, ледь чутно зашаруділо в тій кімнаті, де лежав небіжчик. <...> ми побачили виразно, і я, і мій товариш, як щось біле шмигнуло по ліжку, впало додолу на килим і зникло під кріслом» [11, с. 310]. Вони дозволили собі припустити, що пережили містичний досвід, були свідками надприродних явищ. Проте, коли зайшли в кімнату до небіжчика, знайшлося раціональне пояснення випадку. Вони помітили на підлозі «<...> штучні Шопенгауєрові щелепи. То був знак, що труп розкладається: зв'язки послабшали, і щелепи випали з рота» [11, с. 311].

Висновки. У низці творів малих прозових форм Гі де Мопассан вдався до використання містичних елементів як стильових та композиційних прийомів. Зображення ситуацій, у яких наявний зв'язок із трансцендентним, введення в художню структуру текстів зловісних часопросторових координат, описи потенційно небезпечних випадків сприяють створенню трагіко-драматичного нагнітання, впливають на емоції читачів.

Специфіка художнього моделювання творів «Магнетизм», «Страх», «Біла смертної постелі» характеризуються поєднанням пластів реального та містичного світів. Їх можна розглядати з різних позицій: з одного боку, вони містять описи містичного досвіду персонажів, а з іншого – завершуються раціональним поясненням того, що відбувалося. Вдаючися до відтворення процесів, що перебувають за межею повсякденної свідомості людини, митець застосував апофатичні засоби, стратегії пролепсису тощо. Містичні елементи виступають частиною розповіді одного з персонажів та увиразнюють емоційно-психологічні процеси, душевні хвилювання, пульсацію почуттів, специфіку мисленневих процесів, внутрішню конфліктність особистості.

Література:

1. Вещикова О. Категорія містичного: науковий дискурс і репрезентація в сучасній прозі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Вип. 76. 2017. С. 129–133.
2. Горбонос О., Карюхіна А. Містичний світ як складова простору художньої літератури: історико-культурологічний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 1 (9). С. 6–10.
3. Гальчук О. Античний «текст» танатологічної рецепції мотиву кохання: дві версії Гі де Мопассана. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. Вип. 79. С. 19–25.
4. Луцик Н. Жанрові особливості новелістики Гі де Мопассана. *The IX International Scientific and Practical Conference «Questions regarding the problems of higher education»*, March 04–06, 2024, Bordeaux, France. P. 335–336.
5. Гальчук О. Інтертекстуальні наративи «Пампушки» Г. де Мопассана. *Грааль науки*. 2022. № 12–13. С. 375–381.
6. Dobrescu A.-R. La guerre franco-prussienne «traduite» a la litterature : Les Soirées de Médan. *Études Sur La Région Méditerranéenne*. 2020. № 30. P. 89–99.

7. Faugere C. *Gustave Flaubert et Guy de Maupassant. Littérature et censure*, 2023. № 12. P. 87–103.
8. Oyono O. *Les logiques de la victimisation dans l'œuvre narrative de Guy de Maupassant. Littératures*. Université de Lyon, 2022. 450 p.
9. Вещикова О. Наративні стратегії містичного у художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленка) : дис. ... канд. філол. Наук : 10.01.06. Запоріжжя. 2017. 228 с.
10. Яцків Н. Структурно-стильові домінанти новелістики Гі де Мопассана. *Молодий вчений*. 2015. № 11 (26). С. 125–130.
11. Мопассан Г. Твори : у 8 т. / ред. кол.: Д. Затонський, М. Лукаш, Д. Павличко, Б. Тен, Т. Якимович. Київ : Дніпро, 1972. Т. 8. 599 с.
12. Яременко Н. Коломієць Н. Реінтерпретація архетипу «божественна дитина» в аспекті реалізації програми сталого. *Публічне урядування*. 2018. № 3 (13). С. 385–393.
13. Коломієць Н. Засоби створення атмосфери саспенсу в романі Макса Кідрука «Бот. Гуаякільський парадокс». *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* : збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2019. Вип. 13. С. 52–59.

Kolomiets N. Guy de Maupassant's short prose: figurative and stylistic modes of the mystical

Summary. The article attempts to investigate the figurative and stylistic modes of the mystical in the works of small prose forms of the outstanding French writer of the 19th century Guy de Maupassant. The mystical is considered as an artistic reproduction of the supersensuous experience of knowing the hidden, extraterrestrial, secretive by the individual.

As a result of the analysis, it was determined that the mystical universe of the artist's short prose synthesizes modes of transcendental and immanent dimensions. In the works "Magnetism", "Fear", "At the Deathbed", the writer resorted to descriptions of the supernatural, the combination of layers of the real and mystical worlds as stylistic and compositional techniques. The vector of artistic modeling of reality chosen by the novelist made it possible to strengthen the tragic-dramatic sound of the works, to provoke an appropriate reaction from the reader. The depicted mystical experience of the characters has a destructive echo on the usual balance of life. It was established that the works contain descriptions of improbable events that happened to the characters and end with a rational interpretation of what is depicted. We interpret this approach as provoking the recipient's hesitation regarding the probability of assuming the possibility of experiencing a mystical experience by people. Mystical elements in the analyzed short stories are part of the story of one of the characters. Artistically depicting the processes that are beyond the limits of everyday human consciousness, the writer used apophatic means, strategies of prolepsis, the technique of injecting the unknown, etc.

In addition, the investigation drew attention to the genre uncertainty of the artist's short prose. In determining the genre definition of the works of small prose forms of this artist, French literary experts traditionally use the concept, which is translated as "fairy tales and stories", emphasizing the specificity of the content of the works. Whereas Ukrainian scientists define the genre of a novel based on compositional canons.

Key words: short prose, genre, narrative, novel, mystical element, mystical, stylistic features, supernatural.

Назарець В. М.,*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови і літератури та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка***Миронюк В. М.,***кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики журналістської творчості
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука»*

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ РІЗНОВИДИ ДРУЖНЬОГО, ЛЮБОВНОГО ТА РОДИННОГО ПОСЛАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АДРЕСОВАНОЇ ЛІРИКИ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню жанро-тематичних різновидів дружнього, любовного та родинного послання української адресованої лірики ХІХ–ХХ ст.

Об'єктом дослідження є ліричні твори українських поетів, у семантиці яких найбільш послідовно і яскраво засвідчено тематичний зв'язок із адресованою лірикою й, зокрема жанром послання: Т. Шевченка, П. Грабовського, В. Самійленка, М. Старицького, Лесі Українки, П. Карманського, Олександра Олеся, М. Вороного, Г. Чупринки, С. Черкасенка, М. Семенка М. Зерова та ін.

Предметом дослідження є жанрово-тематичні пріоритети художньої генології дружнього, любовного та родинного послання в українській поезії ХІХ–ХХ ст., виявлені у творах її авторів та засвідчені в площині ідейно-тематичної проблематики, жанрово-стильових принципах художньої організації адресованого поетичного дискурсу, специфічних прийомів його поезики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дослідженні схарактеризовано сукупність основних семантичних моделей реалізації жанрово-тематичних варіантів послання в українській адресованій ліриці ХІХ–ХХ століть.

Унаслідок проведеного дослідження було встановлено, що:

1) однією із найбільш усталених жанрово-тематичних модифікацій адресованої лірики є, поряд із присвятою (посвятою) та віршованим листом, жанр послання;

2) найбільш усталеним жанрово-тематичним різновидом є громадянське послання, реалізоване в художній практиці поетів ХІХ–ХХ ст.;

3) поряд із різновидом громадянського в українській адресованій ліриці ХІХ–ХХ ст. реалізовано й інші жанрово-тематичні модифікації послання: дружнє послання на елегійній основі та жартівливо-іронічне послання; любовне послання (серйозного або жартівливого емоційного спрямування); родинне послання (адресоване старшим членам родини – матері або батьку, старших членів родини молодшим – доньці або синові, статусно рівнозначним родинним адресатам – чоловікові й дружині).

Ключові слова: адресована лірика, послання, елегія, ода, жанрово-тематичні різновиди послання, дружнє послання, любовне послання, родинне послання.

Постановка проблеми. У колі актуальних питань вивчення жанрової природи поезії важливе місце посідає жанрово-тема-

тичний феномен адресованої лірики, у текстах якої актуалізовано ситуацію комунікативного звернення, настанову на діалог між автором (адресантом) та його адресатом. До жанрів адресованої лірики відносять послання, присвяту (посвяту) та віршований лист, а також численні форми їхніх жанрово-тематичних модифікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Жанрово-тематичний феномен адресованої лірики в українському літературознавстві досліджений недостатньо. Переважну увагу літературознавці приділяють теоретичній ідентифікації жанрових ознак послання, зокрема його різновиду, який можна означити як громадянське (публіцистичне): Н. Чамата [1], О. Ткаченко [2], М. Ткачук [3], В. Назарець [4]. Менш дослідженими залишаються художні ознаки інших жанрово-тематичних модифікацій послання, пов'язаних з діалогічно інтимізованими контекстами поетичного спілкування між автором та його адресатом.

Мета статті. Метою статті є дослідження жанрово-тематичних різновидів дружнього, любовного та родинного послання української адресованої лірики ХІХ–ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. На відміну від громадянського, автор дружнього послання не закладає до свого твору офіційності ідеологічної настанови, що слугує підґрунтям адресації. Навпаки, естетична тотальність дружнього послання спрямована на відтворення атмосфери невимушено-приятельських або безпосередніх дружніх контактів між автором та його адресатом. Якщо громадянське послання генологічно бере свій початок від класицистичної епістоли та оди, то дружнє послання генетично сходиться до елегії, фактично вибудовано на її основі й у такому вигляді жанрово усталене у віршованих творах поетів, що належали до напрямків сентименталізму та романтизму. Можна, очевидно, говорити про дві найбільш чітко виокремлені жанрово-тематичні модифікації цього типу послання: дружнє послання на елегійній основі та жартівливо-іронічне послання.

Дружнє послання на елегійній основі. Ця жанрово-тематична модифікація послання є найбільш поширеною. Її діалогічній настанові притаманні більш або менш (залежно від ступеня духовної близькості адресанта й адресата) приятельський тон і спрямованість на вільну (не заангажовану приписами офіційного літературного етикету) діалогічну комунікацію, основу

якої складає обмін почуттями та думками, інформацією стосовно тих чи тих творчих або ділових взаємин, що поєднують автора і його адресата, або ж якихось біографічних обставин їхнього життя (М. Зеров «П. П. Филиповичу»):

Я заздрю вам. Десятками поезій
Рахуете ви лірику свою, –
Йдете доріжкою Максима й Лесі
І стежите парнаську течію.
Йдете собі «кастальськими брегами»,
Тонкі серпанки топчете ногами,
А музи вас чекають на шпихах,
І збірник ваш росте, як на дріжджах.
А я – засушений, воронуватий –
Плету собі – кастальський пілігрим –
Банальне плетиво банальних рим
Та сонегоїда мотузні грати.
Мої поезії – тьми тем і просто тьма,
А збірника й не ждять, бо «лірики» нема [5, с. 73].

З огляду на елегійну основу вищезазначений тип послання близький жанру власне елегії (у класицистичній теорії їх часто не диференціювали, називаючи послання одним із тематичних варіантів елегії). Дійсно, й дружнє послання, й елегія, на відміну від поетичних інтонацій громадянського послання або оди, спрямовані на вираження менш публічного а, відтак, більш інтимізованого семантичного контексту, у якому виявляє себе ліричне почуття. Проте, якщо в елегії ліричні почуттєві вияви стосуються передовсім самого автора, точніше особи його ліричного «я», з позицій якого окреслюються певні світоглядно-ціннісні аспекти його життєвого досвіду та його світовідчуття, то у художньому контексті дружнього послання ліричний авторський вияв спрямовано на діалогічний комунікативний контакт, який більшою мірою характеризує особу адресата, а не адресанта, тобто авторської особи чи світоглядних іпостасей його ліричного «я». Починаючи з епохи романтизму й дружнє послання, й елегія почали сприйматися у ролі своєрідного ліричного інваріанту, універсальної моделі поетичного твору, у якому свого роду компенсувалася гіпотетична втрата лірикою художніх особливостей, жанрово усталених у період її попереднього, класицистичного розвитку. Певною мірою можна стверджувати, що дружнє послання – це наслідок того художнього експерименту, до якого поети-романтики вдавались у своїй поетичній практиці задля пристосування канонічного жанрового вигляду елегії до нових художніх вимог романтичної поезики, а саме – вільних форм та можливостей вияву ліричного авторського «я», яке, стверджуючи себе і апелюючи до кола однодумців та друзів, кола споріднених душ, руйнувало художні межі усталеного класицизму жанрового образу автора.

Водночас жанрова еволюція елегії відбувалась у напрямку концентрації й ущільнення внутрішнього, потаємного світу ліричного переживання героя, світу уявного й умовного, тоді як через дружнє послання поети-романтики намагалися долати умовності зображення, надавати художньо конструйованому ліричному світові й реалій, які б співвідносили його з реальними біографічними рисами поета.

Прогресуючі тенденції до посилення біографічності, переважання реального над умовним не в останню чергу зумовили те, що представники наступної в часі після романтизму – реалістичної поезії більш охоче послуговувались саме послан-

ням, а не елегією: О. Афанасьєв-Чужбинський «Шевченкові», «Товаришеві», «Є. П. Гребінці»; О. Корсун «До Шевченка»; Я. Головацький «Братові з-за Дунаю»; М. Устиянович «Побратимові в день імені єго»; П. Мирний «Привіт М. Драгоманову (на ювілей його 30-літньої праці)»; Х. Алчевська «До хлопця», «До Кобилянської»; І. Воробкевич «До моїх друзів»; П. Грабовський «До Українки», «До друзяків»; О. Маковей «Другові»; І. Манжура «До товариша»; Леся Українка «До товаришів», «Товаришці на спомин».

Зразком жанру дружнього послання на елегійній основі можна вважати й ліричні твори поетів ХХ ст., у поезіях яких також домінує семантика інтимізованої біографічності, тісних товариських стосунків: С. Черкасенко «Товаришам»; М. Рильський «Олександрові Довженку дружнє посланіє»; А. Малишко «Друзям за синє море»; Т. Масенко «Далекому другові»; Є. Маланюк «Юрієві Дараганові»; С. Гординський «До друзів»; С. Будний «Друзям»; Д. Павличко «Мій добрий друже, що з тобою?..» та ін.

Жартівливо-іронічне послання. Для цього типу послання властива інтерпретація контексту дружніх взаємин у жартівливо-іронічній формі, як, наприклад, у поезії Т. Шевченка «Н. Т.»:

Великомученице кумо!
Дурна єси та нерозумна!
В раю веселому зрєсла,
Рожевим цвітом процвіла
І раю красною не зрєла,
Не бачила, бо не хотєла
Поглянути на Божий день,
На ясний світ животворящий!
Сліпа була єси, незряща,
Недвиги серцем; спала день
І спала ніч. А кругом тебе
Творилося, росло, цвіло,
І процвітало, і на небо
Хвалу Творителю несло.
А ти, кумасю, спала, спала... [6, с. 369].

Жартівливі або іронічні інтонації, яких може набувати дружнє послання, не передбачають дискредитації адресата (як це властиво для сатирично-іронічної атмосфери громадянського послання з інвективною настановою), а репрезентують достатньо глибокий рівень товариської стосунків між автором та його адресатом, оскільки жарти та іронія не належать до етикетних форм спілкування й доречні лише в контексті діалогу, позбавленого семантики офіційності. Зразки дружнього послання жартівливо-іронічного типу знаходимо вже в ліриці поетів ХІХ століття – П. Гулака-Артемівського «Цокотусі», «До Варки» та ін.

В адресованій ліриці ХХ ст. кількість жартівливо-іронічних послань суттєво зростає. Відповідні інтонації знаходимо в поезіях В. Еллана-Блакитного «З дружніх посланій землякам (В. Сосюрі, О. Вишні)»; М. Зерова «П. Г. Тичина», «П. П. Филиповичу»; В. Коломійця «Другові, який має стати батьком. Усмішка»; І. Світличного «Моїм любаскам», «Мефісто-Фауст (Миколі Лукашеві)» та ін.

У поезиці постмодернізму, зокрема в поезіях О. Ірванця жартівливо-іронічне послання набуває виразних ознак в'їдливої, гостропародійної сатири: «Старий поет – молодій поетці», «Вірш з епіграфом і присвятою (Андрею Хадановичу)», «Звернення поета до співвітчизника, як до рівного собі. Міні-мініатюра», «Вірш до рідної мови» та ін.

Любовне послання можна розглядати як певною мірою тематичний аналог дружнього послання, але з діалогічними настановами на контекст спілкування, зумовлений наявністю в адресата й адресанта (або тільки адресанта) любовних, інтимних почуттів. Специфіка адресації в таких віршах визначена характером суто особистісного, інтимного спілкування ліричного «я» й аксіологічно ціннісного «іншого», яка спонукає автора до ліричного вияву. Любовні вірші з імпліцитним (нерідко – потаємним) адресатом є формою ліричної інтроспекції, спрямованої передусім на рефлексивний аналіз прихованих глибин власного «я», а не «ти» іншого. Такі лірично-психологічні адресації набули широкого вжитку в ліриці ХІХ – початку ХХ століть, хоча в жанровому аспекті їх зазвичай не диференціюють.

Як і дружнє, любовне послання має чітко виражену елегантну основу, але в любовному посланні вона набуває більш медитативного, пов'язаного із самозаглибленням ліричного «я» у внутрішній світ своїх почуттів, характеру (С. Будний «Я кохаю тебе! Відгукнись...»):

Я кохаю тебе!
Відгукнись
Через ріки, поля і бори.
Пам'ятаєш, бродили колись
Ми з тобою в ясні вечори,
Цілувались,
сміялись,
клялись.
Я кохаю тебе!
Відгукнись... [7, с. 186].

Достатньо поширеним жанрово-тематичний різновид любовного послання був у поезії українських поетів-романтиків: В. Забіла «До невірної»; М. Устиянович «До неї – безнадійної»; М. Шашкевич «До милої»; К. Білиловський «Ольга»; М. Старицький «Не сумуй, моя зоре кохана...» та ін.

Українська адресована лірика ХХ ст. також представлена численними зразками любовного послання: М. Вороний «Ти не любиш мене...», «Чи пам'ятаєш?»; В. Бобинський «Ніч кохання»; В. Сосюра «Так ніхто не кохав. Через тисячі літ... (Вірі Б.)», «Я так тебе люблю, що стримати не в силі...», «Марії»; С. Караванський «Моїй Беатріче»; Є. Маланюк «Один вечір (Єдиний)»; П. Мовчан «Звертання до коханої»; В. Базилевський «Мелодія снігів», «Цвіт-незабудка»; М. Вінграновський «Спасибі вам. Для вас одної...»; Б. Мельничук «Пояснювальна записка закоханого» та ін.

Досить часто адресата любовного послання, з тих або тих причин, зазначено як анонімну персону: Л. Глібов – «К*», «М. Д. В.»; М. Старицький – «В садку (О. П. Д-вій)», П. Грабовський – «До...»; К. Білиловський – «До Г...», І. Манжура – «N.N.»; О. Маковей – «До***»; М. Рильський – «М. Н.», «М. В.»; С. Гординський – «Н. Н.»; В. Сосюра – «Коханій»; Д. Кремень – «Послання до загубленої адресатки»; В. Неборак – «Промовляння до коханки, поцупленої з шістдесятих» та ін.

Здебільшого в любовних посланнях має місце звеличення й ідеалізація постаті коханої жінки. В окремих творах простежено й мотиви докору, втім, переважно з пом'якшувальними інтонаціями (В. Базилевський «Птахо зальотна з дніпровського міста...»; О. Ірванець «Це ані добре, ні погано...»).

Тематичні інтенції **родинного послання** зумовлені специфікою стосунків між адресантом та членами його родини.

Діалогічні настанови в такому типі послання, по-перше, майже не стосуються суспільно значущих – історичних, політичних, мистецьких проблем і окреслюються колом мотивів родинного спілкування, сімейного затишку, взаємостосунків членів родини; по-друге, мають підкреслено біографічний характер (за винятком тих творів, де текст має рольову організацію, стилізовану в дусі уявного послання родині героя, вигаданого автором); по-третє, аксіологічно орієнтована на родинний статус адресата (тобто специфіка уявного поетичного діалогу, наприклад, між, батьком та сином принципово буде відрізнятися від обставин спілкування, які характеризуватимуть діалог між дружиною та чоловіком, або матір'ю, батьком та їхніми дітьми). Прикладом може слугувати родинне послання С. Крижанівського «Осанна батькові»:

Батьку мій, Андрію Овсійовичу,
Роботяго одвічний,
Праотче великого роду,
Тепер я бачу,
Що був ти великою людиною,
Достойною слова і слави,
Достойною хвали нащадків.
Ти дав життя:
Архипові, кінному воїну,
Степану, співцеві вінчанному,
Євгені, благородній наставниці,
Єлизаветі, доні-заповітниці.
А вони породили:
Станіслава – преславного,
Людмилу – людям бажану,
Віллена – епохою хрещеного,
Валентина – здорового,
І Андрія – хороброго,
Леоніда – левиного,
І Галину – лагідницю,
Владислава – керманіча,
І Ларису – солодку,
Юрка – землероба,
Й Антоніну – сперечницю...
А скільки народять твої онуки!
Тому – ти безсмертний в віках,
І я тобі ставлю перший пам'ятник,
А другий поставлю мамі [8, с. 69].

Родинне послання може бути адресоване старшим членам родини – матері або батьку: М. Шашкевич «Син любимому отцю»; П. Грабовський «До матері»; Б. Грінченко «Матері»; О. Олесь «Моїй матері»; Г. Чупринка «Моїй матері»; С. Крижанівський «Осанна батькові», «Осанна матері»; В. Онуфрієнко «Я, мамо, знаю: дивись щодня... (Матері моїй – присвячую)» та ін.

Не менш чисельним є й протилежний адресатний різновид цього типу послання – із настановою старших членів родини молодшим: К. Білиловський «Завіт (Коханому синові моєму Вікторові)», М. Рильський «Синові»; Ю. Клен «Синові»; Т. Масенко «Дочці Ірині»; М. Руденко «Синові»; П. Косенко «Не йди в життя, мій сину, втертим шляхом Креза... (Синові)» та ін.

У третьому адресатному різновиді родинного послання відображено комунікативні настанови, обумовлені контекстом спілкування між статусно рівнозначними родинними адресатами, тобто між чоловіком та жінкою (П. Куліш «З-за Дунаю (Олександрі Михайлівні К.)»; І. Франко «Моїй дружині»;

П. Карманський «Дружині»; М. Рильський «Дружині»; Ю. Липа «Марії Липі»; В. Онуфрієнко «Дружині»; або між братами та сестрами (К. Білиловський «Братові моєму»; П. Грабовський «До сестри», «До сестроньки»; Леся Українка «Веснянка (Сестрі Ользі)», «Братові й сестрі на спомин»; М. Рильський «Рибальське посланіє (Братові Іванові)» та ін.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в більш детальній теоретичній конкретизації ознак жанрово-тематичних різновидів дружнього, любовного та родинного послання української адресованої лірики ХІХ–ХХ століття.

Література:

1. Чамата Н. П. Жанр послання в українській поезії першої половини ХІХ ст. *Другий міжнародний конгрес україністів*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1993. С. 137–138.
2. Ткаченко О. Українська класична елегія. Суми: Видавництво СумДУ, 2004. 256 с.
3. Ткачук М. Наративні моделі українського письменства. Тернопіль: ТНПУ; Медобори, 2007. 464 с.
4. Назарець В. М. Жанрові модифікації української адресованої лірики. Рівне: О. Зень, 2014. 384 с.
5. Зеров М. К. Твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1990. Т. 1. 843 с.
6. Шевченко Т. Г. Зібрання творів: у 6 т. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 2. 784 с.
7. Будний С. Ф. Син землі. Львів: Каменярь, 1997. 382 с.
8. Крижанівський С. А. Літопис. Київ: Дніпро, 1991. 359 с.

Nazarets V., Myroniuk V. Genre and thematic varieties of friendly, love and family messages in Ukrainian addressed poetry of the nineteenth – twentieth centuries

Summary. The article is devoted to the study of genre and thematic varieties of friendly, love and family messages in Ukrainian addressed poetry of the nineteenth – twentieth centuries.

The object of the study is the lyrical works of Ukrainian poets, the semantics of which most consistently and vividly demonstrates the thematic connection with the addressed poetry and, in particular, the genre of the message: T. Shevchenko, P. Hrabovsky, V. Samoilenko, M. Starytsky, Lesya Ukrainka, P. Karmansky, Oleksandr Oles, M. Voronoi, H. Chuprynka, S. Cherkasenko, M. Semenko, M. Zerov, and others.

The subject of the study is the genre and thematic priorities of the artistic genology of friendly, love and family messages in Ukrainian poetry of the nineteenth and twentieth centuries, revealed in the works of its authors and attested in the plane of ideological and thematic issues, genre and stylistic principles of artistic organisation of the addressed poetic discourse, specific techniques of its poetics.

The scientific novelty of the results obtained is that the study characterises a set of basic semantic models of realisation of genre and thematic variants of the message in Ukrainian addressed poetry of the nineteenth and twentieth centuries.

As a result of the study, it was found that:

1) one of the most established genre and thematic modifications of addressed lyrics is the genre of the message, along with the dedication and the poetic letter;

2) the most established genre and thematic variety is the civic message, realised in the artistic practice of the poets of the nineteenth and twentieth centuries;

3) along with the civic type, other genres and themes are also implemented in the Ukrainian addressed poetry of the nineteenth and twentieth centuries. Other genre and thematic modifications of the message were implemented: a friendly message based on elegy and a humorous and ironic message; a love message (serious or humorous emotional orientation); a family message (addressed to older family members – mother or father, older family members to younger ones – daughter or son, status equivalent to family addressees – husband and wife).

Key words: addressed lyrics, epistle, elegy, ode, genre and thematic varieties of epistles, friendly epistle, love epistle, family epistle.

Огульчанська О. А.,

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ХУДОЖНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ В РОМАНІ А. КРОНІНА «ЮДИНЕ ДЕРЕВО»

Анотація. У статті проаналізовано художні засоби реалізації морального вибору головного персонажа у романі Арчибальда Кроніна «Юдине дерево». Головна сюжетна лінія твору пов'язана з Мореєм, заможним чоловіком, який насолоджується життям, займається самоосвітою, цікавиться культурою і колекціонує витвори мистецтва. Письменник використовує засоби ретардації (ретроспекцію) задля того, аби, по-перше, розширити часово-просторові межі роману; по-друге, щоб вмотивувати поведінку персонажа у теперішньому сюжетному часі. А. Кронін у своїх творах часто звертається до проблеми морального вибору. Персонажа випробовують ситуації, у яких проявляються його найсильніші риси характеру, упередження, життєві набути концепції тощо. У романі «Юдине дерево» важливе змістове навантаження має і сама назва. Адже натякає на зраду: згідно з однією легендою зрадник Іуда повісився на персисі, який почали називати деревом Іуди. Про цю версію рецепієнт читає і в самому романі, коли Мореї розповідає про дерево, що росте в його саду. Упродовж розгортання подій перед читачем постає низка конфліктів, у яких головну роль відіграє Мореї. Кожен із цих конфліктів закінчується драматично, руйнуючи долі. Знаковим є і той момент, що згадкою про Юдине дерево закінчується твір. У романі важливу характеротвірну роль відіграють речі, що оточують головного персонажа, підкреслюють рівень його заможного життя і рівень значення цих речей для самого Морея. Периферійні сюжетні лінії виконують сюжетоорганізуючу роль, увиразнюючи звучання головного конфлікту. Переважна більшість конфліктів стосуються морального вибору Морея. Повторювані подібні конфліктні ситуації підкреслюють риси характеру головного персонажа і організують ідейно-естетичне наповнення роману. Внутрішній конфлікт головного персонажа реалізується через монологи, невласне пряму мову, рефлексії.

Ключові слова: роман, сюжет, хронотоп, характер, персонаж, внутрішній конфлікт.

Постановка проблеми. Творчість Арчибальда Кроніна – непересічне явище у світовій літературі. За життя письменника, який, до речі, унікав слави і популярності, його романи видавалися великими тиражами і багато з них були екранізовані. Майстерність письменника полягає не лише в осягненні важливих морально-етичних проблем, але й передусім у здатності бачити життя у всій його багатогранності і складності. Його твори мають автобіографічний характер («Цитадель», «Юдине дерево»). Лікар за фахом, письменник за покликанням, Арчибальд Кронін зміг у художній формі передати ті проблеми, з якими стикалися лікарі у тогочасній дійсності. Його твори конфліктоцентровані: перед головним персонажем (часто лікарем) постає вибір – залишатися чесним, відповідальним, або спокуситися великим

грошима, поступитися своїми професійними і людськими принципами. Арсенал художніх засобів письменника враховує поліаспектне розкриття характерів персонажів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Творчість Арчибальда Кроніна в Україні на сьогодні ще недостатньо досліджена. Є поодинокі наукові публікації, у яких дослідники зосереджують увагу на окремих аспектах творчості письменника. Так, наприклад, Яців Т. [1] звертається до автобіографічних аспектів у творчості письменника. Об'єктом аналізу став роман «Цитадель». Науковиця зауважує, що самого письменника можна вважати прототипом головного персонажа твору. Сулковська М. [2] аналізує образ дому у творчості А. Кроніна на прикладі твору «Замок Броуди». Авторка статті розглядає образ дому як приклад архетипу Маски, зазначаючи, що образ дому є ключем до розуміння характеру головного персонажа, а отже має характерологічну функцію. Серед зарубіжних дослідників творчості шотландського письменника особливу увагу приділяли Девіс А. [3], Маккібін Р. [4], Мередіт К. [5]. У полі зору науковців поетикальні аспекти роману «Цитадель», дослідження проблематики, автобіографічних моментів у творів тощо. Варто зазначити, що роману «Юдине дерево» не приділено достатньо уваги ані в зарубіжних виданнях, ані в вітчизняних.

Мета статті. У нашому дослідженні зосереджуємо увагу на аналізі художніх засобів реалізації морального вибору персонажа. Акцентуємо увагу на сюжетотвірних і характеротвірних чинниках, що дають змогу розкрити мотивацію вчинків головного персонажа, простежити етапи формування цілісного психологічного портрета.

Виклад основного матеріалу. У центрі сюжету роману «Юдине дерево» життя Морея, заможного чоловіка, який в якийсь момент життя вирішує виправити помилку молодості, повернувшись до містечка, де багато років тому він зрадив кохану дівчину. Назва твору акумулює ідейно-художній задум роману, визначає вектори конфліктних ситуацій. Так, ще на початку твору рецепієнт дізнається, що у саду Морея росте Юдине дерево, що є гордістю господаря. «Мореїв найбільший ботанічний скарб – велике, розкішне Юдине дерево, що високо-високо здіймалося на тлі гори, озера й хмар» [6, с. 7]. І сам Мореї за будь-якої слушної нагоди розповідає гостям про легенду походження назви цього дерева, дерева, на якому повісився зрадник Іуда. Ідея зради є ключовою у романі. Переважно йдеться про зраду в коханні. Проте, на нашу думку, ця думка набагато глибша в А. Кроніна, адже йдеться передусім про зраду себе як особистості, як лікаря.

Важливе сюжетотвірне і характеротвірне значення у творі має простір. Як власне простір персонажа, так і простір, що

його оточує. Роман починається з детального опису місцевості, де живе Морей, і його реакції на те, що він бачить. Таким чином можемо говорити про візуалізацію простору через сприйняття головного персонажа: «Господи, яка краса! З одного боку – божественно симетрична гора Різенберг, яка підносила до синього неба над зеленими-зеленими луками, ледь припеченими невеличкими старезними селянськими хижими з червоними дахами; з іншого – пологі схили Ешенбюка, грушеві, абрикосові та вишневі садки ... а внизу, о так, нижче від плоскогогірного угіддя, що належало йому, розташувалося Шванзее, любе його серцю Лебедине озеро ...» [6, с. 5]. Письменник повсякчас акцентує увагу на розкоші Морей, додаючи і реакцію самого власника на ту розкіш, у якій він живе. Так, описуючи будинок, автор роману зазначає, що все, що оточувало Морей, викликало в ньому блаженство і спокій. Проспекційним моментом у творі можна назвати натяк на те, що невдзві трапляється щось трагічне. Після опису краси і багатства автор зауважує: «в його душі панувала блаженність, і він геть не підозрював про нависле над ним лихо» [6, с. 6].

Письменник багато уваги приділяє матеріальним предметам розкоші Морей. Так читач дізнається, що у чоловіка є не лише чудовий дім із садом і прекрасними краєвидами, а й спортивний «Ягуар», універсал «Гамберг», «Ролс-ройс сільвер клавд»; він вдома носить шовковий халат фірми «Грідер», є у нього і спеціально замовлений чай для твердої води тощо. Огляд розкоші автор продовжує через сприйняття подруги Морей Фріди фон Альтсгофер: «... вона окинула поглядом кімнату, споглядаючи багаті меблі вісімнадцятого сторіччя, м'який сірий килим, стільці з оббивкою в стилі Людовіка VXI; картини – Гоген Пон-Аванського періоду, підписаний і датований, під ним, на камінній полиці в георгіанському стилі стояли статуетки династії Тан, на протилежній стіні висіла чудова оголена натура Дега, ранній Утрілло й пейзаж Сіслея, розкішно приглушений Бонар, незрівнянно проникнута материнським почуттям Марі Кассат, а тепер ще й В'юйяр» [6, с. 16]. Упродовж розгортання подій письменник ще неодноразово звертається до захоплення Морей розкішною і заможним безтурботним життям. Так, наприклад, коли він ще вагався, чи прийняти пропозицію мільонера Голбрука Берта, зрадивши таким чином Мері, перед його очима пронісся «блискучий «Крайслер» [6, с. 121] Голбрука. Цей момент став вирішальним для Морей, хоча він знав, що, крім того, що він погодиться на співпрацю з Бертом, йому доведеться зрадити Мері, одружившись із донькою Голбрука. Зазначимо, що одним із головних випробувань у житті персонажа є випробування грошима (так само, як, наприклад, у романі «Цитадель»).

У ретроспекційній частині роману читач знайомиться з молодим амбітним і розумним студентом Морей. Письменник вдається до деталізації простору Морей, що є контрастним до теперішнього життя чоловіка: «Помешканням Морей була невеличка кімната на піддашші багатопверхового будинку поблизу доків Блерлов. Цей район, відрізаний від міста колишнім міським сміттєзвалщем, яке місцеві називали Тіппз, був, бузсумнівно, одним із найбідніших у Вінтоні. Обідрані, рахитичні діти гралися на розитих, розмальованих крейдою тротуарах, а біля під'їздів стояли, загорнувшись у шалі й плескаючи язиками, жінки в чепчиках» [6, с. 34].

Важливим характеротвірним засобом у творі є контраст. У той момент, коли Морей заходить до помешкання Каті,

доньки своєї коханої, читач саме його очима бачить убогість і помешкання, і одягу дівчини. Для Морей, який переважно частину свого життя живе у розкоші, це справило гнітюче враження: «Вона була простоволоса, одягнена в темно-синє, дуже пошарпане пальто, під яким видніла сестринська уніформа з джинсової тканини, і він із болем помітив, що одна її туфля мала латку – латку дуже акуратну, та все ж то була латка» [6, с. 157]. «Поки вона в кухоньці запарювала чай, він сидів біля вікна в кімнаті над амбулаторією й озирався навколо, здивований браком комфорту, убогістю всього, на що натрапляло око. Не було навіть килимка на чисто вимитій, гладенькій дерев'яній підлозі, меблів було небагато, лише квадратний стіл із соснових дощок, кілька стільців із сидіннями, набитими кінським волосом, почорнілий камін без вугілля, побілені стіни, які прикрашала тільки одна картина, і то релігійного змісту...» [6, с. 158]. Побачене глибоко вразило Морей, який вирішив бути тим рятувальником, який здатен змінити життя Каті. Зустріч з Каті – можливість спокутувати гріх молодості. Ця ідея принесла полегшення Морей. У цій ситуації А. Кронін вдається до контрасту не лише в матеріальному плані, а й у духовно-моральному. Особливо яскраво це простежується в одному з діалогів з Каті, коли вона говорить про те, що збирається провести своє життя в Африці, допомагаючи бідним і нужденним людям, як і її дядько Віллі. Дівчина бачить сенс життя у самозреченні і допомозі. Для Морей ж це звучить абсурдно, адже для нього усе вимірюється грошима: «Найбільше його здивувало усвідомлення, що його гроші дуже мало для неї значать. Вона була байдужа до розкошів готелю, дорогі й вишукані страви були для неї лише завадою, і він відчував, що їй більше була до владоботи та орендована малолітражка, ніж його комфортабельний «Ролс-ройс» [6, с. 216]. Але згодом він погоджується на пропозицію Каті поїхати разом з нею до Африки. Це була спроба купити собі прощення. Проте у читача поступово складеться враження, що Морей здатен на прояв людяності, любові, у певному сенсі самопожертви. Його натхненні слова і монологи помилково дають читачу зрозуміти, що він усвідомив увесь трагізм ситуації з минулого. Зважившись на таку кардинальну зміну в своєму житті, Морей намагається цим привернути до себе увагу друзів. Морей збирає шановане товариство на лекцію Віллі і наприкінці заходу оголошує про своє рішення назавжди оселитися в Африці. Така театральність була характерною рисою Морей: вразити інших, довести світу, що він чогось вартий. Найкраще його знала Фріда, тому їй неважко було його вмовити відмовитися від цієї небезпечної ідеї. Автор зображує, як Морей, уже жалкуючи про своє рішення, намагається знайти вихід із ситуації. Підсвідомо він розуміє, що саме Фріда здатна йому допомогти. Іншими словами, він шукає можливість перекласти відповідальність на інших, вийти з дорослої позиції. А отже, перше, що він робить після сварки з Фрідою, йде до неї, знаючи, що жінка продовжить його відмовляти. Ще одним варіантом уникнути відповідальності за свої слова і поспішні рішення Морей обирає здоров'я: накульгуючи у якийсь момент, він звертається до лікаря, сподіваючись, що той побачить у цьому щось загрозливе для поїздки. Не знайшовши підтримки в одній лікарні, у Морей виникає думка піти до іншого лікаря. Проте він її відкидає.

Майстерність А. Кроніна полягає в чітко вибудованих діалогах, рефлексіях головного персонажа, із яких читач формує своє уявлення про трансформацію Морей. Саморефлексії

Морея розкривають перед читачем протиріччя, що відбуваються у його душі: «Він розбагатів, дуже розбагатів, але яким способом? Не як блискучий лікар, першокласний спеціаліст, поважний і шанований у своїй професії, а як жалогідний вигадувач пігулок, прситосуванець, постачальник модних панацей без жодної клінічної користі, реклама яких псувала краєвиди і які продавалися мало не на вагу золота, що було ще одним ошуканством... Але загалом якою пародією виявилась ця його кар'єра. Навіщо, скажіть на милість, він це зробив? А насамперед, чому він був таким дурнем і одружився з Доріс Голбрук?» [6, с. 142]. Такі протиріччя, що виникають повсякчас у душі Морея, є показником внутрішнього конфлікту. Внутрішній конфлікт є первинним і складним психологічним конфліктом. Такий конфлікт зумовлений переважно тривалими негативними переживаннями, що зокрема викликають протиріччя і «зіткнення структур внутрішнього світу особистості і відображає її протирічливі зв'язки з соціальним середовищем, ускладнення у прийнятті рішень та розв'язанні проблем» [7, с. 122]. Так само він називає себе дурнем після поспішного й таємного одруження з Фрідою, зрадивши тим самим Каті: «О господи, який він був дурень, що одружився з Фрідою, піддавшись своїй слабкості, своєму жаданню співчуття» [6, с. 308]. Зраду він називає слабкістю. До речі, у романі є приклади саморефлексії Дейвіда Морея, у яких він шукає і знаходить виправдання своїм ганебним вчинкам. Наприклад, коли він ще вагався чи приймати пропозицію Голбрука, Морей сам виправдовував себе, уже підсвідомо погоджуючись бути зрадником: «Перебуваючи під подвійним тиском грошей та пристрасті, захищаючись від докорів сумління, він узявся конструювати логічні аргументи на свою користь, починаючи зі самого дитинства, поневір'яння, злидні й залежність, надлюдські зусилля для здобуття диплому лікаря. Справді, була ще Мері – він примусив себе принаймні подумки назвати її ім'я. Але хіба він не занадто поспішно поринув у ці стосунки під спонукою своєї імпульсивної натури, недосвідченості й романтичних обставин, за яких він познайомився з нею?» [6, с. 131]; «Хай йому біс, треба ж подумати про себе. У такому дещо запаморочливому стані йому було легше відмежуватися від минулого й думати тільки про майбутнє» [6, с. 136]. В іншому випадку це стосувалося виправдання свого розішного життя: «А крім роботи, хіба він, жертва таких важких обставин, не мав повного права присвятити себе самому собі: працювати над саморозвитком, студіювати мистецтво, вивчати мови, тобто французьку, німецьку та італійську, зі смаком одягатися? Одне слово, він став чоловіком із вишуканими манерами й свідомо старосвітським стилем» [6, с. 144]. Як бачимо, Морей не переймався моральними проблемами, шукав виправдовування своїй поведінці, способу життя, цінностям, які були переважно матеріальні. Частина роману, у якій зображений шлях Морея, починаючи з юнацьких років, увиразнює загальне враження від головного персонажа, підкреслює його провідні риси характеру, що мають переважно руйнівну, деструктивну силу. Нелінійний спосіб нарації дає змогу письменнику тримати читача у напрузі, зобразити головного персонажа поліаспектно, у стосунках з різними людьми. Саме у молоді роки відбувається формування поглядів і переконань головного персонажа, транслюється його бачення вирішення проблем, пов'язаних як із професійним, так і з особистим життям.

Упродовж розгортання подій перед читачем поступово вимальовується цілісний психологічний портрет Морея.

Письменник ставить персонажа перед вибором, що стосується особистого життя, двічі: вперше – кохання і зрада Мері, вдруге – кохання і зрада Каті. Влучну характеристику Морею дає наприкінці твору Фріда, з якою він одружився, аби уникнути поїздки з Каті до небезпечної Африки: «Дейвід лише егоїстичний та слабкий і будь-що прагне уникнути проблем і труднощів» [6, с. 303].

Фінал роману трагічний: Морей кінчає життя самогубством, повісившись на дереві Іуди в своєму саду. Автор не ставить питання чи це було каяття за всі гріхи, чи сором від того, що всі дізнаються про ганебні вчинки Морея, чи стресова ситуація, пов'язана з самогубством Каті, коли та дізналася, що Морей таємно одружився з іншою. Виходячи з монологу Дейвіда Морея, читач може зробити висновок, що ключовим у прийнятті рішення був все ж таки сором: «Так, усе вийде на світ божий, усе, усе: вечірка на честь Віллі, його заручини з Каті, героїчна заява про його від'їзд до Африки. А тепер минуло всього-на-всього кілька днів – а він все ще тут, одружений з Фрідою, а Каті мертва. Господи, що вони подумують про нього? Плітки, скандал, ганьба – усе це впаде на нього. І він не може цього уникнути, тепер він не може поїхати геть з Фрідою вранці, не може вислизнути й зручно все забути. Він мусять залишитися тут, коли все відкриється, а потім бути навіки прив'язаним до ненависної Фріди, яка ніколи не відпустить його, яка без жодних докорів сумління гризтиме його, допоки він не підкориться їй без решти» [6, с. 316]. Таким чином, конфлікт головного героя вирішується через уникнення відповідальності шляхом позбавлення себе життя. Уникнення відповідальності за наслідки своїх вчинків було провідною рисою його характеру впродовж усього життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізувавши художні засоби роману А. Кроніна «Юдине дерево», що дають змогу розкрити моральні проблеми, порушені у творі, можемо зробити висновок: письменник вдається до деталізації і опису речей, що мають характерові значення, ретроспекції у творі розширюють романне тло, увиразнюють звучання головного конфлікту твору. Діалоги і думки, міркування головного персонажа підкреслюють його життєві принципи і переконання, що мають деструктивний характер і є причиною конфліктних ситуацій міжособистісної взаємодії. Назва роману є натяком на конфлікт і можливу розв'язку конфлікту.

Уважаємо за доцільне і надалі досліджувати творчість Арчибальда Кроніна, зокрема і роман «Юдине дерево», адже його твори в Україні на сьогодні ще не мають належного поцінування з боку науковців. Творча лабораторія митця привертає увагу поглибленим психологізмом, увагою до художньої деталі і багатогранністю проблем, порушених у творах.

Література:

1. Яців Т. Особливості жанру автобіографії (на прикладі роману «Цитадель» Арчибальда Кроніна). *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2022) : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 04 – 06 жовтня 2022 р.* С. 106–109.
2. Сулковська М. Образ дому як принцип композиції у романі А. Кроніна «Замок Броуді». *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Вип. 13.* С. 163–167.
3. Davies A. J. Cronin: The Man Who Created Dr Finlay. Bloomsbury USA, 2011. 288 p.

4. McKibbin R. Politics and the medical hero: A. J. Cronin's *The Citadel*. *English Historical Review* CXXIII/502 (June 2008). P. 65–78.
5. Meredith Ch. Cronin and the chronotope: place, time and pessimistic individualism in the «*Citadel*». *North American Journal of Welsh Studies*, vol. 8 (2013). P. 50–65.
6. Кронін А. Цитадель; пер. з англ. Олена Фешовець. Львів: Видавництво «Апріорі», 2021. 416 с.
7. Ложкін Г., Пов'якель Н. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 416 с.

Ohulchanska O. Artistic implementation of moral choice in the novels of A. Cronin (on the examples of the works “*Citadel*”, “*The Judas Tree*”)

Summary. The article analyzes the artistic means of realizing the moral choice of the main character in Archibald Cronin's novel “*The Judas Tree*”. The main storyline of the work is connected with Morey, a wealthy man who enjoys life, is engaged in self-education, is interested in culture and collects works of art. The writer uses the means of retardation (retrospection) in order, firstly, to expand the time-space boundaries of the novel; secondly, to motivate the character's behavior in the present plot time. In his works, A. Cronin often addresses the problem

of moral choice. The character is tested by situations in which his strongest character traits, prejudices, acquired concepts, etc. are manifested. In the novel *The Judas Tree*, the title itself has an important semantic meaning. It alludes to betrayal: according to one legend, the traitor Judas hanged himself on a cress tree, which was called the Judas tree. The recipient also reads about this version in the novel itself, when Morey talks about a tree growing in his garden. As the story unfolds, the reader is confronted with a series of conflicts in which Morey plays a major role. Each of these conflicts ends in a dramatic way, destroying lives. It is also significant that the novel ends with the mention of the Judas tree. Peripheral storylines play a plot-organizing role, expressing the sound of the main conflict. The vast majority of conflicts concern Moray's moral choices. Repeated similar conflict situations emphasize the character traits of the main character and organize the ideological and aesthetic content of the novel. In the novel, the things that surround the main character play an important character-forming role, emphasizing the level of his wealthy life and the importance of these things for Morey himself. The protagonist's internal conflict is resolved through non-personal direct speech and reflection.

Key words: novel, plot, chronotope, character, character, internal conflict.

*Тендітна Н. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

*Ляшов Н. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

ВИПОРОЖНЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИЯВІВ ПОТВОРНОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. «Потворне» – це одна з основних естетичних категорій, яка не втрачає своєї актуальності не тільки у філософському аспекті, починаючи з античності й до сьогодення. Одним із елементів потворного стають людські випорожнення, які з одного боку є невід’ємною частиною його повноцінного існування, а з іншого – негарним, потворним, тим, про що не прийнято говорити вихованій людині.

Предметом розгляду стає розкриття наявних в українській культурі етноспецифічних особливостей і заборон щодо випорожнення та одночасне обов’язкове дотримання певного етикету. Особливу увагу автора привертає поведінка персонажів різних за віковими, національними, соціальними та матеріальними категоріями.

Письменники, обігруючи окремі елементи наявних в українській культурі табуованих елементів, спрямованих на унормування людської поведінки щодо випорожнення, прагнуть у такий спосіб привернути увагу читача до правдоподібності обставин людського існування, найповніше охарактеризувати героя, його дії та вчинки, світогляд, ставлення до інших та навколишнього світу, місце події, час дії, покликання на певний історичний проміжок та культуру відповідної нації відносно ескрементів та їхньої утилізації. Також цікавим у митців є не тільки вибір відповідної теми, а кут зору, позиція, з якої вони її розглядають. «Шаблонні» вислови набувають індивідуально-авторської інтерпретації, стають зорієнтованими на найбільш широку аудиторію, дозволяють більш яскраво та креативно охарактеризувати персонажів творів, так як часто спираються на власний життєвий досвід із певними фактами і смислами.

Нова інтерпретація традиційних сюжетів (образів, мотивів), пов’язаних із випорожненнями, сприяє перезасвоєнню сучасними читачами національного світобачення та світорозуміння. У сучасній творчості спостерігаємо активізацію зазначеної теми як своєрідного засобу боротьби з російськими агресорами. Вживання різноманітних слів на означення випорожнення та процесів, пов’язаних із ним, стає не тільки тлом, але й засобом характеротворення та портретотворення загарбників. Фольклорні джерела ґрунтуються переважно на гумористично-сагіричному відображенні зазначеного фізіологічного процесу, намаганні виставити представників ворожої нації у непривабливо-відрадливому світлі, нехтуванні ними загальнолюдських цінностей на всіх рівнях, навіть на фізіологічних.

Ключові слова: потворне, гумор, випорожнення, етикет, заборона, зброя.

Постановка проблеми. Різноманітні аспекти проявів потворного продовжують знаходитися у колі досліджень фахівців із різних галузей. Так, В. Максимець зазначає, що від часу публікації у 1853 році книги німецького філософа Карла Розенкранца «Естетика потворного», «потворне» в мистецтві отримало самостійну цінність, припинивши відігравати допоміжну роль. Поява цієї категорії порушила традиційний естетичний стереотип і призвела до розширення простору естетики [1, с. 124]. Цю думку поділяє і Ю. Єременко: «Потворне є категорією з, так би мовити, найбільш суперечливою та драматичною долею в історії естетичної думки. Його бридливо відкидали, йому відмовляли в праві на існування, його використовували в ідеологічній боротьбі, його реабілітували, врешті решт потворне стало важливим елементом сучасного естетико-художнього дискурсу» [2, с. 222].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Процес випорожнення цікавив фахівців із різних галузей. У творах літератури також неодноразово порушувалося це питання. Ф. Вернер написав книгу, в якій досліджує історію лайна [3, с. 97]. А І. Кропивко зауважує, що «Гротескне тіло, його випорожнення та статеве життя були маргінальними, забороненими темами в радянській літературі, а тим більше сміхове й амбівалентне їх осмислення й представлення. Тому зображення матеріально-тілесного низу потрапляє до спектра зацікавлень авторів-постмодерністів» [4, с. 97]. Нового забарвлення ця тема набуває у зв’язку з повномасштабним вторгненням на позначення «ідентифікації» окупантів. Та ґрунтовних досліджень, на які б могли спиратися під час дослідження зазначеної теми на сьогодні, на жаль, не маємо.

Мета статті. Окреслити особливості висвітлення процесу випорожнення в українській літературі як одного з видів вияву потворного для натуралістичного змалювання як непривабливої частини людського життя, так і як характерологічний та ціннісно-особистісний вияв персонажів творів.

Виклад основного матеріалу. Р. Голод констатує: «Зацікавлення натуралістів темними, дискомфортними, «брудними» сторонами людського життя в усі часи було джерелом претензій до них літературної критики. Брати Гонкури, аналізуючи проблему естетики потворного в літературному творі, обрונтовують право письменника естетизувати «неестетичне» специфікою літератури як виду мистецтва: «Література може і повинна зображувати життя низів, негарне і навіть потворне»

[5, с. 52]. Л. Дереш у романі «Намір!» до найменших натуралістичних подробиць описує дії, які полегшують стан випорожнення літньої жінки: «я здавив їй живіт двома долонями. Натиснув сильніше, і з бабиного заднього проходу вилетів сухий кілок калу, схожий на шишку. За кілком послідувала деморалізуюча рулада. Баба полегшено зітхнула і ще раз пукнула» [6, с. 259].

Ф. Вернер у книзі «Темна матерія. Лайно. Історія лайна» пише: «Людська культура ґрунтується на лайні... Нам потрібне лайно, аби, прибравши його, утвердитись у своїй культурності. Лайно є невідмінним для нашого саморозуміння як сучасних людей» [3, с. 13]. Ця теза набуває нового актуального звучання у казці Леся Подерв'янського «Хробаки». Написана після повномасштабного вторгнення, вона розкриває сутність двох національних культур. Автор обігрує вислів Блаженного Августина, який зауважив, що ми народжуємося між калом і сечею. Коли одні так і продовжують існувати в цих нечистотах, а інші прагнуть до самовдосконалення. Так, наприклад, хробаки Александр і Владімір обрали для себе залишитися жити в гівні, щоб не піддатись впливу «мірового правління»: «Уболтал Александр Владіміра: вирішили вони зупинитись у своєму розвитку і залишитись в гавні. А що? В гавні – тепло, затишно. А про жрачку вообщє думать не надо... Тут тобі – і сніданок, і обід, і вечеря... Ну, і якщо вночі прокинешся, – тоже є чим похрцать» [7]. Тоді як третій хробак Ніколай, скориставшись навозом лише як стартом при народженні, «вилетів з гавна на волю» [7]. При цьому він не тільки перероджується, ставши жуком носорогом, але й власноруч керує своїм подальшим життям, свідомо обираючи свою національність: «Значить, по-нашому – Микола» [7].

Автор наочно показує й пріоритети двох національностей: «В тих садках добрі люди за столами сидять, п'ють самогонку, на яйцях б'ються, їдять смажених кабанів з гречкою, холодець, сало, цибулю, і українських пісень співають. І всі, як один, – у вишиванках» [7]. Тоді як інші: «зупинилися у своєму розвитку, не стали лялечками і не впали в анабіоз. Тож лаять по своїм норам, їдять гавно і рассуждають ото про жидів і мировое правління» [7].

М. Качівська вказує, що «елементи скатологічної лексики присутні в багатьох сферах життєдіяльності людини. Вони зустрічаються в літературі, ЗМІ, зафіксовані у словниках, у тому числі й діалектних. Ними послуговуються здебільшого в побуті, а інколи й публічно представники різних рівнів та прошарків населення: президенти, міністри, парламентарії, молоді та старші люди різних професій, діти. При цьому скатологізми вживаються як позначення природного процесу, так і як інвектива різного рівня експресії» [8, с. 155]. Величезний ілюстративний матеріал щодо означеної теми маємо і з фольклорних джерел, зокрема в гуцульських народних казках, упорядкованих М. Зінчуком. Здебільшого увагу сфокусовано на сороміцькому аспекті цього явища: «Як той олій прошпарив їх, побігли вони по місту і шукають туалету, шукають місця, де б заховатися від людських очей...» [9, с. 47]. Чи у казці «Як дурного женити хотіли»: «В півночі цього дурного жене надвір. А він боїться йти, не виходить. Та й знає... недобре з ни вийшло. Спить собі дурний, брати стають досвіта, дивляться, що дурний наробив. Та й утікають з цієї хати... А того залишають. Той устає і завстидався, і хоче десь сховатися» [10, с. 259]. А також на різних місцях випорожнення: «Давай я тебе одгорну в око-

літ соломи і зав'яжу, та й возьму тебе на весілля... поклав під стріху, а сам пішов до хати... А п'яні люди все виходять з хати та все змочують той околот соломи» [11, с. 273]. Та способами випорожнення: «Дівчинка все це чула і страшно напудилася. І шепче бабці: – Пустить мене надвір. Баба бере її за руку і тримає в хоробах. – Ти отут, – каже, – роби, що маєш, бо надвір тебе я не пущу» (казка «Дівчина й розбійники») [10, с. 229].

«Від колиски до смертного одра лайно позначає наше розуміння культури, суспільства, здоров'я, пристойності, гумору та ідентичності», – зазначає Ф. Вернер [3, с. 13]. Численні приклади цього знаходимо у прислів'ях, приказках та побажаннях: «Щоб тя гівно доганяло»; «А гівна мерзлого не хочеш?»; «Не шукай на гівні сметани»; «З гівна цукерки не зробиш» [12]; «В сраці був, гівно видів»; «Пішов, як за море срати»; «Чого крутишся, як гівно в ополонці?» [13]. Наведені приклади висвітлюють різні спектри людського буття, часто зовсім не пов'язані з випорожненнями: надмірний розум чи навпаки дурість та некомпетентність, невдалі спроби, зарозумілість, пихатість, надмірну показовість... Фекалії згадуються навіть тоді, коли потрібно підкреслити дівочу чесність та порядність: «Всрайся, та не дайся»; «Не плети гівно дівці в коси» [12].

Такі вислови фігурують також як для характеристики: «Пика така, що й за день не обсериш»; «Розумний, тільки срать не проситься!»; «Хто всрався? – Невістка. – А де вона? – Корів пасе, так звідтіля і несе»; «Любиш вбрану – люби й засрану!»; «Срала, мазала, в пічку лазила»; «Згадав, як срать сідав, а як надувся, то й забувся»; «Срав, пердів, з гори летів – і ще хотів». Так і самохарактеристики: «Прощиталась: хотіла перднути і всралась»; «Танцювала-дріботіла, доки срать не захотіла (а халяви новісінькі – наваляла повнісінькі)» [14].

Існують і загадки на цю тему. Так, наприклад у загадці «Маленьке, руденьке, а всякого пана з воза зсадить» акцент переноситься на розмір, колір виділення, а також на персонально-особистісне його виконання.

Простежується ця тема і в сучасній дитячій літературі. Так, у циклі оповідей про Чудове Чудовисько С. Дерманський у гумористичному тоні акцентує увагу на фізіологічних особливостях, які супроводжують процес випорожнення: болісних відчуттях: «Всередині в хлопчика ніби хтось раз по раз смикав за шворку, заводячи трактор. Трактор голосно бурчав, чмихав і не бажав заводитись, проте Сашкові від того легше не ставало. Мало того, що живіт скажено болів – П'явочці негайно потрібно було зганяти туди, куди всі ходять, коли в них болить живіт, і не тільки тоді...» [15, с. 145]; відповідних «запахів»: «не наважувалася переступити через «пахучу» перепону» [15, с. 233]; кольору: «на підлозі, якоесь дуже символічно, темніла... купка котячих какульок» [15, с. 233]; розміру: «виявила на підлозі аж три чималенькі котячі міни» [15, с. 234].

Письменник ненав'язливо розповідає дітям про правила користування туалетом у різних ситуаціях: «Дідуля, під час польоту до вітру прямо в літаку ходять!... Просто там? – нарешті подав голос бабай. – Не під деревце, не під кущик, а ото прямо в літаку? – Ну, не прямо, – відповіла Соня. – Там спеціальне місце є – туалет» [16, с. 88].

Л. Ставицька зауважує, що «Елементи скатологічної лексики присутні в багатьох сферах життєдіяльності людини. Вони зустрічаються в літературі, ЗМІ, зафіксовані у словниках, у тому числі й діалектних. Ними послуговуються здебіль-

шого в побуті, а інколи й публічно представники різних рівнів та прошарків населення: президенти, міністри, парламентарії, молоді та старші люди різних професій, діти. При цьому скатологізми вживаються як позначення природнього процесу, так і як інвектива різного рівня експресії [17, с. 155]. У романі «Намір!» Л. Дереш фекалії пов'язує зі страхом: «Тільки перед школою я усвідомив, що йду на свій перший екзамен, і при цьому ні чорта не знаю. Стало страшно, у животі замлоїло і захотілося «по-великому» [6, с. 19]. Буденним плином життя: «Баба вставала з ліжка не більше ніж на дві години, ну і ще при okazji до клозету» [6, с. 64]. Вказує продукти, які спричиняють до розладу шлунку: «...пішов у туалет. Переїв зелених яблук» [6, с. 98]. Біль, який супроводжує процес випорожнення: «Живіт! Живіт болить, вмираю!» [6, с. 259]. Детально описує сам момент випорожнення: «Скрутило кишки, і я, ледь не всираючись, підтюпцем побіг у туалет, одночасно сміючись і розмазуючи сльози. Ледве встиг спустити штани, присів, спостерігаючи, як віддаляється світ... Зісудомлений кишковими спазмами, думаю: «Невже я помру так просто? Просто у вбиральні, засидженій мухами? Невже я помру, випускаючи з себе струмину рідкого калу, рідкого тому, що переїв зелених яблук, які гриз, ніскільки не підозрюючи, що наступного дня, видрискуючи їх із нутра, я вмиратиму?» [6, с. 103].

«Ставлення до екскрементів у літературі демонструє герой однойменного роману Тіль Уленшпінгел, для якого випорожнення – це «інструмент помсти», – констатує М. Ткачівська [8, с. 156]. Подібну ситуацію обігрує у своєму романі і Л. Денисенко «Відлуння: від загиблого діда до померлого». Автор так описує дії своєї героїні: «З собою до дорожньої сумки вона поклала упаковку коробок з сірниками. Сірників у них не було. В ці коробки, пардон, але вона розклала своє лайно. Раніше, за часів Союзу, саме в таких сірникових коробках здавали на аналізи кал. Мати розклала свої аналізи по кишенях плащів та піджаків партійного керівництва, звичайно, до Брежнева вона не дісталася, але його помічнику примудрилася підкласти таку коробку в кишеню штанів, та ще й зашила так, що він не помітив. «Щоб цей «вилупок» проходив з гівнами народними цілий день! Відчув правду народу» [19, с. 260]. В. Міняйло також у своїй діалогії вказує на порушення етикету випорожнення, зневагу, яку можемо трактувати як своєрідну національну неприязнь-помсту: «Ну, поставив йому черепочка. Мало! Подавай йому мою взуванку! Ну, вже пожертвував і чоботи, – все одно не просихали, то тепера йому забандюрилось зіпсувати й жінчини» [19, с. 364].

М. Ткачівська зазначає також, що «часте вживання у мовленні скатологізмів нерідко пов'язують із ставленням певної культури до гігієни» [8, с. 156]. Наочно цей факт простежуємо у творі Л. Дереша: «Я сиджу зі спущеними штаньми на очку, і вже не маю сили навіть прикрити дверцята вбиральні, мене трясє лихоманка, з тіла вилівається смердюча інфекційна юха, а я не можу повірити в те, що я помираю просто так... подохну в засраному виходку, з теплим лайном на сідницях, без крихти гідності... Чому не сказали, що смерть –це так брудно, не с'яйві та славі, а серед гівна і с'яків?» [6, с. 103].

М. Ткачівська наголошує й на тому, що «Різні часи по-своєму карбували в людині ставлення до екскрементів» [8, с. 156]. У повісті А. Дімарова «Самосуд» випорожнення постає певною забороною, пересторогою, яку не можна порушувати: «А поки що Данько, повернувшись із суду додому, знову повалив

отой хрест, а щоб більше нікому не закортіло поставити його на місце, присів і на нього нагадив. Якраз посередині, де ледь угадувались якісь словеса...» [20, с. 87].

Т. Осьмачка у повісті «План до двору» фокусує увагу на природній потребі організму відволікає й дезорієнтує у такий спосіб переслідувачів головного героя, рятуючи йому життя: «Отож тільки помітиш, зараз же скакай із печі і звали з карнизки каганець. І почни плакати, що ти хочеш надвір і що звалила каганець не хотючи» [21, с. 223].

У діалогії В. Міняйла спостерігаємо й вікові пріоритети щодо випорожнення, порушення певних заборон: «Маленька дівчинка... Нараз змовкла, засопіла, випорснула з бабиних обіймів, блиснувши голим задком. – Безсоромниця! – глянула на неї через плече Василина. – В хаті чужий дядько, а вона, така дівуля!.. – Я ще мала... – крєтало дитинча, не перестаючи дзюркотіти» [19, с. 327]. Подібну історію ілюструє Л. Дереш і відносно людей похилого віку: «Баба сиділа на підлозі в калюжі с'яків...» [6, с. 258].

У творі В. Лиса «Століття Якова» згадка про випорожнення допомагає більш чітко охарактеризувати смаки та харчові уподобання героя, його стан здоров'я: «Він давно вже не п'є молока, бо ж одне розстройство од того, швидкий нападає, та то Ольга так вимовляє, а він каже по-їхньому, загорєнськи – шмидкий» [22, с. 12].

Оповідання Г. Тютюнника «Бовкун» побудоване на гумористичній розповіді про публічне зганьблення Василя Карого, який під час сінокосу намагався встановити особистий рекорд, але за точно нез'ясованих обставин (далася взнаки недоброякісна їжа чи надмірне хвилювання) своєчасно не встиг до туалету. Односельці не тільки згадують прикру історію з Василем задля розваги, але вона одночасно слугує ще й пересторогою і повчанням для нащадків: «У селі й досі ще пам'ятають, як це все сталося, і переказують молодшим, навіть дітворі, щоб училися бути розважливими та не ганялися за вітром, бо його ж не доженеш. Якщо, приміром, брався хтось за непосильне, його застерігали: «Гляди, щоб не було, як із Карим, – надувся, а тоді штани прав». Це культурніші. А більшість навпростець казало: «Гляди, щоб не ввахлявся, як Василь Карий на рекорд!» [23].

Короткий уривок із твору В. Міняйла вміщує інформацію про спосіб та місце випорожнення залежно від віку персонажа та використання ним природнього процесу як своєрідного засобу боротьби з гамірним молодіжним товариством: «Й здоров'ям ще був нівроку – взимку з півгодини може висидіти за клунею... не любив ні шуму, ні гамору, особливо ж як збереться в дворі дядька Олекси молоде товариство пограти та потанцювати. Тоді дід Гнат виходить на видноту, встромляє в землю свою ковінку й, розпустивши очкур, присідає за ковінкою навпочіпки» [19, с. 102]. Письменник акцентує увагу читача й на тому, що в українській культурі механізм випорожнення, по-перше, – це явище, яке вимагає усамітнення. А по-друге, місце після випорожнення деякий час вважається не придатним до проведення заходів розважального характеру.

Варто зазначити, що зазначена тема дослідження значно активізувалася у зв'язку з повномасштабним вторгненням. Автори у такий спосіб намагаються висловити свою зневагу та ненависть до країни агресора та її представників. «Ми дізнаємося, що слово «лайно» – це табу, а тому одразу починаємо використовувати його як зброю», – зазначає Ф. Вернер [3, с. 13]. Так, у вірші М. Карпеця читаємо такі рядки: «Говно не тоне,

але ж як горить!» / Одна ракета, і уже за мить / Москальська кака врізалась в пісок...» [24]. Рядки, які не потребують додаткового редагування та пояснення.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Не зважаючи на неприємний бік досліджуваного явища, тема випорожнення в усі часи приваблювала до себе увагу. Вагомого значення під час вибору цієї теми відіграє не тільки порушення культурного етикету, традицій, але й провідного літературного стилю. На сучасному етапі цілком очевидне звернення до теми людських екскрементів із чітко окресленою національною орієнтацією, яка є реакцією на агресію із боку російських завойовників.

У своїх подальших публікаціях плануємо продовжити вказану тему й простежити релігійно-магічні чинники стосовно випорожнень.

Література:

- Максимець В. О. Естетика потворного в образній системі прози Цань Сюе. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2023. Т. 1. № 60. С. 124–126.
- Єременко Ю. В. Потворне в контексті калістичного та антикалістичного дискурсів. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 107. С. 222–227.
- Вернер Ф. Темна матерія. Лайно. Історія лайна. Видавництво Анетти Антоненко – Ніка-Центр, 2020. 216 с.
- Кропивко І. В. Форми репрезентації та способи осмислення матеріально-тілесного низу постмодерністській літературі (на матеріалі текстів Ю. Винничука та М. Гретковської). *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія : Філологія. Літературознавство. 2016. Т. 271. Вип. 259. С. 97–102.
- Голод Р. Натуралізм. *Дивослово*. 2012. № 4 (661). С. 50–56.
- Дереш Л. Намір! / [вступ. ст. Ю. Р. Іздріка]. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. 272 с.
- Подерев'янський Л. Хробаки. Казка. URL : <http://surl.li/tihpv>
- Ткачівська М. Р. Скатологізм у німецькій лінгвокультурі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Вип. 64. С. 154–158.
- Українські народні казки: Книга 3. Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів: «Світ», 2004. 327 с.
- Українські народні казки: Книга 1. Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів: «Світ», 2003. 383 с.
- Українські народні казки: Книга 2. Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів: «Світ», 2004. 311 с.
- Прислів'я та приказки. Вікісловник. URL : <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE>
- Вислови про дупу. Український портал. URL : https://kampot.org.ua/traducii_ta_zvuchai/narodna_tvorchist/2457-vislovi-pro-dupu.html
- Насолода для вух: витончені українські лайки, які кращі від будь-яких маюків. URL : <https://www.5.ua/dv/life/268768>
- Дерманський С. Чудове Чудовисько. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 271 с.
- Дерманський С. Чудове Чудовисько в країні жаховиськ. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 287 с.
- Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обценізми. Евфемізми. Сексуалізми. Київ. : Критика, 2008. 454 с.
- Денисенко Л. Відлуння: від загиблого діда до померлого: роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. С. 260.
- Міняйло В. На ясні зорі : романи. Київ : Український письменник, 2015. 656 с.
- Дімаров А. А. Самосуд: Повісті. Оповідання. Етюди. Київ : Український письменник, 1999. С. 74–116.
- Осьмачка Т. С. Старший боярин. План до двору : романи. Київ : Український письменник, 1998. 239 с.
- Лис В. С. Століття Якова. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 240 с.
- Тютюнник Г. Бовкун. URL : <https://pilipuyurik.com/ukrainskie-literatorty/525-2012-10-02-11-14-25>
- Карпець М. Говно не тоне, але ж як горить! URL : <https://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=623661>

Tenditna N., Liashov N. Defecation as one of the manifestations of the ugly in Ukrainian literature

Summary. The «ugly» is one of the main aesthetic categories, which does not lose its relevance not only in the philosophical aspect, from antiquity to the present day. One of the elements of the ugly is human defecation, which, on the one hand, is an integral part of his/her full-fledged existence, and on the other hand, it is bad, hideous, something that is not customary to talk about to an educated well-bred person.

The subject of consideration is the disclosure of ethno-specific peculiarities and prohibitions regarding defecation in Ukrainian culture and the simultaneous mandatory observance of certain etiquette. The authors' special attention is drawn to the behavior of characters who are of different ages, nationalities, and social and material status.

The writers, playing on certain elements of the taboo elements present in Ukrainian culture, aimed at normalizing human behavior concerning defecation, strive in this way to draw the reader's attention to the plausibility of the circumstances of human existence, to characterize the character most fully, his/her actions and deeds, worldview, attitude towards others and the surrounding world, the place of the event, the time of action, the appeal to a certain historical period and the culture of the respective nation regarding excrement and its disposal. Also, what is interesting for artists is not only the choice of a suitable topic but also the point of view, the position from which they consider it. «Pattern2 expressions acquire an author's individual interpretation, become oriented to the widest audience, and allow characterizing the characters of the works more vividly and creatively, as they are often based on their own life experience with certain facts and meanings.

The new interpretation of traditional plots (images, motifs) related to defecation contributes to the re-assimilation of the national worldview and worldview by modern readers. In modern creativity, it can be observed the intensification of the topic mentioned as a kind of means of combating the Russian aggressors. The use of various words for defecation and the processes associated with it becomes not only a background but also a means of character and portrait creation of the invaders. Folklore sources are mainly based on humorous and satirical depictions of the specified physiological process, efforts to expose representatives of the enemy nation in an unattractive and repulsive light, and their disregard for universal human values at all levels, even physiological ones.

Key words: ugly, humor, defecation, etiquette, prohibition, weapons.

*Ababilova N. M.,**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Petro Mohyla Black Sea National University*

NON-FICTION TRANSLATION: SCIENTIFIC LITERATURE REVIEW

Summary. Requiring a more thorough study in scientific and practical terms, the genre of non-fiction is somewhat difficult to separate from that of fiction. Non-fiction is a fundamentally different way of writing as it combines the precision of scientific literature, almost journalistic accessibility and closeness to the recipient, and the frank sharing of experience that is found in fiction. Non-fiction literature does not have to mimic reality as it is reality itself, filtered through the prism of people's experience, with the preservation of numbers and facts. Due to the fact that non-fiction can successfully describe any aspect of life on Earth and beyond in a simpler and more interesting way than science fiction can, this genre has inexhaustible perspectives of themes, forms, and meanings, and thus can adapt to any reader's preferences. The features of non-fiction, its functions and elements as well as challenges the translators may encounter when dealing with it are considered in the article. It is inferred that non-fiction combines many different genres and differs from fiction in the fact that it is based exclusively on real events, at the same time having aesthetic and cognitive functions as fiction. The analysis of scientific resources allowed to state that translation of non-fiction literature is more difficult than translation of fiction. On the one hand, it is determined by the nature of non-fiction literature as a whole in all its diversity and, on the other hand, depends on the genre and stylistic reference of the work. The problem of adequate translation of non-fiction, i.e. translation while preserving the original meaning of the message, remains quite acute. When working on non-fiction literature, translators face an array of linguistic and extra-linguistic difficulties as there are so many subgenres of non-fiction. The author of the article stresses the elements of non-fiction requiring special translators' attention.

Key words: non-fiction, non-fiction features, translation, translation difficulties, translators.

Introduction. Literature as an art of words is based on the correlation between the tendencies of non-fiction (reproduction of the real circumstances of the real world) and fiction (figurative reproduction of reality). The genre of non-fiction is still poorly studied in scientific and practical terms, and most literary critics have tried to separate the genre of non-fiction from that of fiction. Being a fundamentally different way of writing, some may find non-fiction to be a difficult genre for both translators and readers as it combines the precision of scientific literature, almost journalistic accessibility and closeness to the recipient, and the frank sharing of experience that we find in fiction.

Related research. Non-fiction has long become an object of scientific researches but still there is no consistency in the terminological definition of non-fiction, which raises a number of other controversial and disputable issues.

Thus, Cambridge Dictionary defines non-fiction as a "writing that is about real events and facts, rather than stories that have been

invented" [1] whereas the Collins Dictionary suggests somewhat broader definition: non-fiction as the branch of literature comprising works of narrative prose dealing with or offering opinions or conjectures upon facts and reality, including biography, history, and the essay (opposed to fiction and distinguished from poetry and drama) [2].

Some Ukrainian literary critics and researchers do find certain synonymous names for the literary genre in question. Thus, apart from the term "non-fiction", the scholars use such terms as "literature of fact", which is also called documentary literature; "factual literature"; "non-fictional literature"; "documentary"; "new journalism"; "popular science literature", etc. [3, 4, 5].

Contemporary researcher N. Holovchenko defines non-fiction literature as "a special literary genre, where the storyline is built exclusively on real events with occasional inclusions of fiction, because it testifies to real events and is eclectic in terms of genre form of texts (autobiographical details, journalism, verse, prose poems, short stories, samples, replicas, etc.), but unified by the theme, content, pathos, narrative form, and the author's worldview" [4].

Scholar O. Kolinko considers non-fiction literature to be a special phenomenon of contemporary fiction that combines the features of travelogue, psychological and philosophical prose [5], while researcher M. Varikasha interprets this concept as "a kind of literature that is on the verge of fiction and documentary" [6].

As rightly M. Bertić points out, the distinction between fiction and non-fiction has been blurred recently as writers of fiction have based stories on real life events and characters (non-fiction), and writers of non-fiction have incorporated imagined dialogues (fiction) to suggest the thoughts of historical figures [7].

Thus, non-fiction literature does not have to mimic reality as it is reality itself, filtered through the prism of people's experience, with the preservation of numbers and facts. Due to the fact that non-fiction can successfully describe any aspect of life on Earth and beyond in a simpler and more interesting way than science fiction can, this genre has inexhaustible perspectives of themes, forms, and meanings, and thus can adapt to any reader's preferences.

The article aims at considering the genre of non-fiction, its features and functions and analyzing challenges the translators may encounter when dealing with it.

Presentation of the main research material. There are a number of different similar terms for this literary genre, and the question of the best answer will remain open for a long time, but in this paper the term "non-fiction" will be used that might be explained by the fact that there is no place for fictional characters, and there is no fiction as such in non-fiction.

Mainly, non-fiction differs from fiction in that the former has a "different" process of creating imagery, and therefore, it outlines

real and characteristic phenomena, events, and people. Describing non-fiction, it can be defined as a literature of memories, letters of reflection that have a direct conversation with the reader. It is a chronicle and intellectual, memoir or philosophical conversation that is similar to poetry with the presence of the author. Its sharp dialectic lies in the freedom of expression and the unfreedom of fiction, limited by the reality. The author of non-fiction strives to create a special image of reality and thus complements the existing body of information about some event. The peculiarities of this genre give the writer the freedom to explain more clearly what readers had doubts about.

Having conducted their research, Jennifer Job and Mary Ruth B. Coleman have drawn the conclusion that non-fiction texts may be more engaging to talented students' and children's interests than fiction, as the former can activate prior knowledge and encourage students to learn to categorize and synthesize information, especially when combined with scientific inquiry. Reading original and translated non-fiction works can help people to build the specific vocabulary within the academic content areas, prepare to solve more complex interdisciplinary projects where they need to draw on knowledge of various content areas and use multiple ways of thinking, and also teach students how to organize around patterns and systems [8].

The features of non-fiction include: 1) objectivity (conveys facts and events without distortion or concealment); 2) reliability (contains true information); 3) informativeness (readers should gain new knowledge and understanding about a particular topic or event about which the author writes); 4) analyticity (may contain analysis and interpretation of facts and events; present different points of view of the causes and consequences of certain events); 5) artistry (may contain artistic elements); 6) social significance (may reflect social problems, political events or historical moments; activate public consciousness and encourage action) [9].

Thus, non-fiction is a literary genre that combines elements of documentary and fiction; uses factual material and real events to create a work of fiction conveying the truthfulness and objectivity of events and aiming to convey true information and provide readers with new knowledge and understanding about a particular topic or event. Non-fiction can be an important source of information and contribute to broadening the readers' horizons. It should be noted that the role of non-fiction, various notes, diaries, memoirs, and letters is extremely important for understanding events and artefacts from certain periods. Such sources form the background against which the events depicted in a particular work acquire special vividness and expressiveness, and enhance the effect of the reader's complicity in what is happening.

Scrutinizing functions of non-fiction, O. Kolinko identifies them as follows:

- 1) informational (the reader acquires certain knowledge);
- 2) aesthetic (the theme of beauty in the external and internal dimensions of texts);
- 3) epistemological (readers not only receive information but also acquire the ability to comprehend it and learn further on their own; readers are encouraged to develop themselves);
- 4) analytical (the reader is involved in the analysis of reality);
- 5) psychological (trust in the authors who convey events through the filter of their own worldview).

According to the scholar's point of view, non-fiction literature takes on many functions previously inherent in fiction literature

and nowadays it does perform them. Nevertheless, it is the informational function that is treated as the dominant function for non-fiction [5].

Consequently, non-fiction combines many different genres and differs from fiction in the fact that it is based exclusively on real events, at the same time having aesthetic and cognitive functions as fiction.

Reflecting on translating works of fiction and non-fiction, M. Bertić states that she finds translating non-fiction to be twice as challenging [11] whereas Evelyn B. Freeman and Barbara A. Lehman claim that "nonfiction is generally considered easier to translate than fiction because it deals with factual material that usually has more readily accessible language equivalents" [9]. On the contrary, Pei-Shu Tsai is strongly opposed to the belief which undervalues the difficulty of translating non-fiction claiming that scientific texts actually need translators' deeper background knowledge, as it is supposed that the translated texts on popular science topics should deliver knowledge to the target audience. Therefore, translators of popular science texts bear greater responsibility and carry higher expectations. The difficulty of non-fiction translation is explained by the fact that popular science texts need to be fun and entertaining for general readers, while the tone of the language is to be neutral as it carries scientific facts and educational purposes [12].

The insights of the abovementioned scientists can be quite right. However, what conditions the difficulty of the non-fiction translation might be the text itself, as there are different types of non-fiction texts that in their turn require different knowledge from a translator.

The first difficulty is dealing with facts as they are to be presented in the same way in the translated work, as they are in the original. So, a translator must get to know a completely new area of life, religion, science, music, cosmology and many more. Secondly, non-fiction texts may be full of technical terms readers do not come across in their everyday life, and translators are expected to know them or at least to learn in a very short period of time. Thirdly, quotations in non-fiction books are already translations and thus, translators are to find the original text, which may be quite difficult. Proper names also pose some challenges. One more thing to emphasize is the importance of understanding what a translator is translating in order to avoid logical and factual mistakes and to perform the content accurately in the translation itself, in the words of the target language. In M. Bertić's point of view translators are supposed to produce a piece of art, a written form of art, just like when they are translating fiction. This means producing a clear, elegant, easily readable text following all the rules and norms that are valid for fiction translations. In addition, translating non-fiction is very time-consuming when translators are not specialized in the field. However, some of the aspects of translating prove that translating non-fiction should be easier than translating other areas of literary translation, primarily fiction. Translators of non-fiction have more space for explanations, comments and directions for their readers; they can usually keep a constant tone throughout the work and are usually asked to translate repeatedly for the same customers [11].

Furthermore, like fiction literature translation, the translation of non-fiction literature should diligently consider style nuances, individual voice, as well as the cultural and linguistic specificities of the original text [10].

It goes without saying that translating fiction and non-fiction are both challenging as in both types of translations translators are responsible for the creative flair of the original writer to be expressed

through proper research, sensitivity to words and context, and without expressing their personal opinions.

Proper names, geographical names and national lexicon words require more precise and responsible handling than when working on a work of fiction: if translators sacrifice facts when translating non-fiction literature, they will negate the work of the author of the original and devalue their own. Extra-linguistic difficulties include partly rendering of quotations and titles of works of fiction in the target language, namely the search for the original source and the codified version in the target language, if any, possibly also the search for information about the author of the quotation or its history.

One of the main features of translating non-fiction is preserving the accuracy and reliability of information while conveying the style and mood of the original text. Thus, translators must carefully check the facts and sources to make sure that they are correctly reproduced in the translation. Moreover, they are supposed to be skilful in choosing appropriate words and expressions to convey the essence and atmosphere of the original work; pay attention to the style and mood of the original text, be able to transfer the peculiarities of the author's style using appropriate linguistic means and techniques, take into account cultural and historical features that may be embedded in the documentary prose, and be aware of the context and use adequate equivalents to convey these features in the translation. Containing more accurate information, the translated text has to be very precise and error-free to avoid relaying any mistruths which may lead to detrimental outcomes.

The study of non-fiction translation should be based on the translator's preliminary study of the text, i.e. the identification of its stylistic, semantic, ideological, semantic and other features. Such an approach to the text under translation allows to find out what changes need to be made in the translation process, what is behind the translated text (the author's personality, situation, the era in which they lived and worked).

As a result, when translating non-fiction, it is necessary to take into account the vertical context, which gives us an idea of how and why a writer assumes that their readers are able to perceive the historical and philological "information" objectively contained in the documentary work they have created. These extra-linguistic factors are especially important for the translation of documentary prose, since the object of translation in this case is the writer's letters, essays, diary entries, and literary articles.

The text of non-fiction is quite difficult to translate because, in addition to general textual categories, it is characterised by the presence of hidden, implicit information, which is the reason for its multivariate nature in translation. When translating non-fiction, it is necessary to pay attention to the following linguistic phenomena that have the main implicit load, i.e. phraseological units, epithets, metaphors, words with figurative meanings, polysemantic words, etc; genre and stylistic originality of documentary prose; universal meanings expressed in a vertical historical and linguistic and cultural context, extralinguistic information.

Thus, the observations made lead to the conclusion that the complexity of perception and translation of non-fiction texts lies primarily in the correct understanding of the whole complex of social, moral, aesthetic and other features of the era.

A translator, acting as an intermediary between the two languages and cultures, is expected to find ways to overcome the barriers created by national-specific differences in the contact cultures, since the main efforts of a translator are aimed at facilitating the pro-

cess of intercultural communication; to strive to convey the features of the original as accurately as possible in the translation, so the main problem of the translated text is the problem of adequacy.

Conclusions and prospects for further research. Thus, non-fiction is a kind of literature that combines many various genres and differs from fiction in that it is characterised by the fact that it is based exclusively on real events, but it also has the same aesthetic and cognitive functions as fiction and certain stylistic borrowings from it. The problem of adequate translation of non-fiction, i.e. translation while preserving the original meaning of the message, remains quite acute. Certain techniques and methods of achieving semantic adequacy in translation require taking into account the above phenomena, as well as performing technical operations with the text, including transliteration, substitution, omission, rearrangement, etc., which have already been tested in translation practice. When working on non-fiction literature, translators face an array of linguistic and extra-linguistic difficulties as there are so many subgenres of non-fiction. Overcoming the latter requires translators to have certain intellectual qualifications and the ability to find information related to different spheres of human activity and areas of world order, since the translated book may deal with a wide variety of topics. For practicing translators in order to work with non-fiction, it is important to be able to immerse themselves in its semantic content, understand the author's thought and express it in another language. In order to re-create the artistic content, which is a complex integrity of semantic and formal, internal and external extralinguistic and linguistic components, using the target language, it is necessary to understand the structure of this integrity, to subject it to a multifaceted analysis, which inevitably precedes artistic synthesis, i.e. the creation of a translated work. Such an analysis is often complicated by a number of factors inspired by historical distance, specific expressiveness of national lexicon, the presence of special allusions in the original text that are understandable to the reader of the original without additional commentary, etc.

Bibliography:

1. Cambridge Dictionaries Online <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/> (дата звернення 30.04.2024).
2. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/nonfiction> (дата звернення 30.04.2024).
3. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть Луганськ: Знання, 2001. 246 с.
4. Головенко Н. «Блокпост», або Формула успіху Бориса Гумєнюка. URL: <http://ukrainka.org.ua/node/6655> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Колінько О. Нон-фікшн як особливий феномен сучасної белетристики. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. № 24. Том 2. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v24/part_2/24.pdf (дата звернення: 20.04.2024).
6. Варикаша М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. XXIII. Частина 3. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38201/03-Varykasha.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).
7. Косюк О. Особливості дослідження нон-фікшн у сучасному інформаційному просторі // Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика, 2021. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/33> (дата звернення 19.04.2024).
8. Job Jennifer and Mary Ruth B. Coleman The Importance of Reading in Earnest: Non-Fiction for Young Children. URL: <https://www>

- researchgate.net/publication/303554648_The_Importance_of_Reading_in_Earliest_Non-Fiction_for_Young_Children (дата звернення 25.04.2024).
9. Freeman, Evelyn B., and Barbara A. Lehman. *Global Perspectives in Children's Literature*. Allyn and Bacon, Boston, 2001, 136 p.
  10. Kelly, W., & Ben, V. W. *The Routledge Handbook of Literary Translation*. Oxfordshire: Routledge, 2019. 604 p.
  11. Bertić Martina. *Translation of Non-fiction*. *Literary Translation*. 2015. URL: https://www.academia.edu/10280316/_Translation_of_Non-fiction_Literary_Translation_2015_in_English (дата звернення 02.05.2024).
  12. Tsai, Pei-Shu. *Flipping the Translation in Popular Science: In Both Directions between English and Chinese*. Chartridge Books Oxford. 2016. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Flipping_the_Translation_in_Popular_Scie.html?id=DBdnDQAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення 06.05.2024).

Абабілова Н. Переклад нон-фікшн: огляд наукових джерел

Анотація. Потребуючи більш ґрунтовного вивчення в науковому та практичному плані, жанр нон-фікшн дещо складно відокремити від художньої літератури. Нон-фікшн – це принципово інший спосіб письма, оскільки поєднує в собі точність наукової літератури, майже публіцистичну доступність і близькість до реципієнта, а також відвертий обмін досвідом, що притаманний художній літературі. Нон-фікшн література не має імітувати реальність, адже вона є самою реальністю, пропущеною

крізь призму людського досвіду, зі збереженням цифр і фактів. Завдяки тому, що нон-фікшн може успішно описати будь-який аспект життя на Землі і за її межами простіше і цікавіше, ніж наукова фантастика, цей жанр має невичерпні перспективи тем, форм і смислів, а отже, може адаптуватися до будь-яких читацьких уподобань. У статті розглядаються особливості нон-фікшн, його функції та елементи, а також труднощі, з якими може зіткнутися перекладач при роботі з ним. Встановлено, що нон-фікшн поєднує в собі багато різних жанрів і відрізняється від художньої літератури тим, що ґрунтується виключно на реальних подіях, водночас виконуючи естетичну та пізнавальну функції, як і художня література. Аналіз наукових джерел дозволив констатувати, що переклад нон-фікшн літератури є більш складним, ніж переклад художньої літератури. З одного боку, це визначається природою нон-фікшн в цілому в усьому її розмаїтті, а з іншого – залежить від жанрової та стилістичної належності твору. Проблема адекватного перекладу нон-фікшн, тобто перекладу зі збереженням первісного змісту повідомлення, залишається досить гострою. Працюючи з нон-фікшн, перекладачі стикаються з цілою низкою лінгвістичних та екстралінгвістичних труднощів, оскільки існує дуже багато піджанрів нон-фікшну. Автор статті наголошує на тих елементах нон-фікшн, які потребують особливої уваги перекладачів.

Ключові слова: нон-фікшн, особливості нон-фікшн, переклад, перекладацькі труднощі, перекладачі.

Бондаренко О. С.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики**Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка***Бондаренко К. Л.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики**Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

ПОСТРЕДАГУВАННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ЯК СКЛАДОВА ПОСЛУГИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано послугу постредагування машинного перекладу (ПМП) в контексті складової сервісу локалізації. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою (близько 3%) представленістю ПМП в українських освітніх програмах із підготовки перекладачів. Дослідження має на меті висвітлення ролі та значення ПМП на ринку локалізаційних послуг, аналіз нормативних документів, що регулюють ПМП, та змін в операційних процесах надання лінгвістичних послуг на загальноєвропейському ринку за 2023–2024 роки. Загальноєвропейські опитування, такі як «European Language Industry Survey» (ELIS), проведені EUATC, Elia, EMT, FIT Europe, GALA, LIND і WiL, фіксують значні зміни в ринку лінгвістичних послуг. Дані загальноєвропейського дослідження ELIS (European Language Industry Survey 2024, а також зміст воркшопів у рамках ініціативи «Translating Europe» у 2023–2024 роках довів визначальну роль, що відіграє сервіс постредагування в індустрії лінгвістичних (локалізаційних) послуг. Ключові поняття, зафіксовані в інституційних документах із постредагування машинного перекладу, включають: вузькогалузеві («машинний переклад», «нередагований машинний переклад», «повне постредагування» тощо), лінгвістичні та змістові («зміст вихідною мовою», «зміст цільовою мовою» тощо), організаційні («постачальник перекладацьких послуг», «менеджер проєктів» тощо) та власне перекладові («результат перекладу», «перекладацька послуга» тощо). Цей процес має власну поняттєву систему і вимагає специфічного підходу до тексту, залучення особливих когнітивних механізмів, що відрізняються від тих, які використовуються в класичному перекладі. Хибне сприйняття постредагування як асистемного процесу, не вартого наукового вивчення, свідчить про необізнаність із сучасними тенденціями в індустрії лінгвістичних (локалізаційних) послуг, у якому постредагування вже займає значну частку ринку, і його важливість щодалі зростає.

Ключові слова: машинний переклад, постредагування, локалізація, перекладацька послуга, технологічні компетентності.

Постановка проблеми. Постредагування машинного перекладу – відносно новий вид діяльності лінгвістів, який, на жаль, майже не відбито в українських освітніх програмах підготовки перекладачів. Проведене авторами в 2023 дослідження відносно місця і ролі машинного перекладу (а також постредагування машинного перекладу) засвідчило, що, на думку викладачів

перекладацьких програм одним із чинників, що перешкоджають упровадженню відповідних курсів на рівні бакалаврату чи магістратури – є відсутність фахівців, які могли б викладати такі курси. Зауважимо, що представники українських перекладацьких та локалізаційних компаній, згідно тому ж опитуванню, проводять тренінги чи організують курси з постредагування для свого персоналу, що свідчить про те, що, вірогідно, фахівців на ринку лінгвістичних (перекладацьких та локалізаційних) послуг не бракує [1]. Припускаємо, що відсутність необхідної уваги до такого сервісу представників академічної спільноти зумовлена, скоріш за все, браком розуміння ринку лінгвістичних послуг та тих тенденцій, які він демонструє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове осмислення сервісу постредагування машинного перекладу у світі активно почалося приблизно 20 років тому. Переважна кількість досліджень була присвячена питанням якості продукту, згенерованого машиною та відредагованого людиною, та перекладу, повністю виконано людиною з однозначним висновком щодо кращої якості останнього [2; 3]. Згодом науковці почали зважати на вимоги ринку і концентруватися на визначенні обсягу зусиль лінгвіста з постредагування машинного перекладу [4]. На певному етапі науковці почали обговорювати той незаперечний для індустрії факт, що кінцевою метою постредагування не завжди має вбачатися досягнення якості перекладу, зробленого людиною [5], хоча в Україні дослідження з цієї проблематики все ще поодинокі [6; 7].

Навчання принципам постредагування студентів перекладацьких програм висвітлювалось ще на початку XXI ст. [8], однак українські дидакти почали звертати увагу на цей сервіс порівняно недавно в контексті набуття здобувачами технологічних компетентностей [9]. Інколи науковці констатують «недостатню» якість згенерованого руськими перекладу без об'єктивного порівняння з продуктами «достатньої» якості і без урахування поточної ситуації з наданням такої послуги на ринку [10]. Актуальність дослідження зумовлена мінімальною представленістю сервісу постредагування машинного перекладу в українських програмах підготовки перекладачів (близько 3%), що дисонує з затребуваністю сервісу в європейській та світовій індустрії лінгвістичних (локалізаційних) послуг.

Метою нашого дослідження є висвітлення місця і ролі постредагування на ринку лінгвістичних (локалізаційних) послуг. Серед завдань: аналіз документів, які «інституцію-

ють» послугу постредагування машинного перекладу; огляд змін в операційних процесах надання лінгвістичних послуг на загальноєвропейському ринку станом на 2023–2024 роки.

Виклад основного матеріалу. Загальноєвропейські опитування відносно стану та тенденцій розвитку ринку лінгвістичних послуг, зокрема, «European Language Industry Survey», ініційовані та проведені Європейською спілкою асоціацій перекладацьких компаній (EUATC), Асоціацією європейської індустрії лінгвістичних послуг (Eliа), мережею «Європейських магістерських програм із письмового перекладу» (EMT), Європейським регіональним центром міжнародної федерації перекладачів (FIT Europe), Асоціацією «Globalization and Localization Association» (GALA), експертної групи фахівців лінгвістичної галузі Генерального Директорату Європейської Комісії з питань (LIND) та організації «Women in Localization» (WiL) вже впродовж кількох років фіксують значні зміни в виробничому процесі надання лінгвістичних послуг. Згідно з аналізом дослідження ELIS 2024, представленому в доповіді «Trends, expectations and concerns of the European language industry» у березні 2024 року, використання технологій, передусім, машинного перекладу, пік якого зафіксовано в постпандемійний рік, станом на зараз стало частиною операційного процесу компаній, що надають лінгвістичні послуги. Вперше обсяг послуги постредагування перевищив обсяги замовлень на переклад, повністю виконаний людиною.

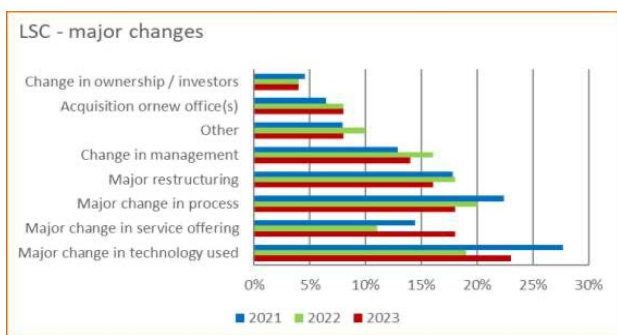

Рис. 1. Зміни в операційних процесах постачальників лінгвістичних послуг. Лінгвістичні компанії [11]

Покажемо щодо місця і ролі, які починає посідати машинний переклад у виробництві лінгвістичного продукту, є його фіксація як фактору, що спричиняє відчутні зміни в виробничій діяльності фрилансерів, – найбільшого за обсягом гравця на ринку лінгвістичних послуг. 2024 рік став першим роком, коли ці гравці офіційно зафіксували машинний переклад у якості складової виробництва лінгвістичних послуг.

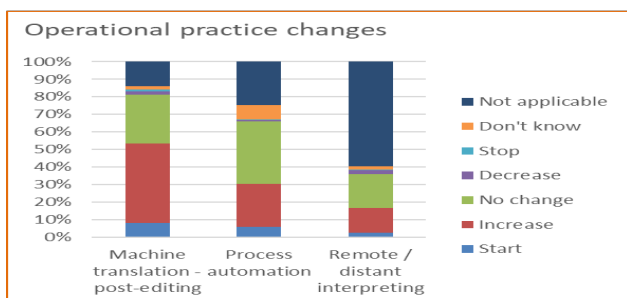

Рис. 2. Зміни в операційних процесах надання лінгвістичних послуг. Індивідуальні постачальники лінгвістичних послуг [11]

Симптоматичним в цьому контексті є намагання відрефлексувати зміну ролі та статусу машинного перекладу в індустрії лінгвістичних послуг на професійних зустрічах, конференціях тощо. Аналіз змісту 30 локальних воркшопів для практиків та представників університетів в рамках ініціативи «Translating Europe», проведених у 2023–2024 роках, доводить, що 42% (12 заходів) були присвячені проблемам (постредагування) машинного перекладу, як-от: «Myths and truths about machine translation in 2023» (Орхус (Данія), 25.05.2023), «Unlocking Borders: Post-editing machine translation nowadays and beyond» (Клуж-Напока (Румунія), 15.03.2023), «Machine translation in specialized contexts» (Дублін (Ірландія), 11.06.2024), «AI translation vs human translation: training perspectives and the impact on the translation profession» (Керкіра (Греція), 24.06.2024) тощо [12].

Індустрія лінгвістичних послуг намагається проаналізувати вплив машин на виробничий процес глибше: так, наприклад, темою найбільшої індустріальної конференції GALA 2024, яку щорічно проводить «The Globalisation and Localisation Association» стало «Navigating the Rise of AI: Dos and Don'ts, Myths and Truths for a New AI-Assisted Localization Industry». Принагідно зауважимо, що AI (Штучний інтелект – далі ШІ) в контексті лінгвістичних послуг розуміється як автоматизовані системи, які генерують машинний переклад. Здебільшого в дискусіях практиків ідеться про масиви згенерованих машинною текстами, із яким згодом працюють лінгвісти, адаптуючи під потреби клієнтів. Глобальну тему представницької зустрічі реалізовано в низці секцій, присвяченим, наприклад: питанням забезпечення носіїв непоширених мов перекладеним машиною і відредагованою людиною контентом («AI for the Next 4 Billion People»); етичності і вразливості використання налаштованих під клієнта рушіїв і результатів генерації інструментів, побудованих із застосуванням великих мовних моделей («Ethics of AI in the Translation Industry – Aren't We the Most Impacted Field?»). Значна кількість засідань присвячена вже не факту використання ШІ на ринку лінгвістичних послуг, а окремим сферам чи видам діяльності, де використання цих інструментів може становити загрозу для якості виробленого продукту чи ефективності виробництва. Так, наприклад, підбір персоналу та взаємодія з виконавцями залишається людині, оскільки великі мовні моделі, що живлять штучний інтелект, можуть містити гендерні або вікові перестороги, що призводять до упередженості при підборі виконавців (секція «Rage Against the Machine: AI, Stay Away From People Management») [13].

На особливу увагу заслуговують прагнення ключових гравців ринку унормувати процес взаємодії з продуктами, згенерованими штучним інтелектом, представлені майже одночасно на круглому столі «Technology, Ethics and Quality in the Translation Industries» Другого міжнародного конгресу «Translation and Cultural Sustainability. Challenges and New Avenue» та на засіданні GALA 2024 «Fit for the Future: Knowing which Standards Matter and Why You Should Care». Наразі стандартизування та унормування надання такої послуги набуває особливої ваги в зв'язку з тим, що клієнти та кінцеві споживачі мають бути обізнані з походженням продукту (лінгвістичного, в нашому випадку), який вони замовляють або споживають. Користувач має розуміти, чи має він справу з продуктом, повністю згенерованим штучним інтелектом без подальшої адаптації людиною (навіть з теперішнім розвитком систем машинного перекладу такий варіант може бути цілком прийнятним для

споживача) або з гібридом – машинним перекладом, відредагованим людиною. Слідування постачальників лінгвістичних послуг стандартам – запорука сталої якості послуги і стабільної задоволеності клієнтів.

Наявний на ринку з 2017 року Стандарт із постредагування «Translation services – Post-editing of machine translation output – Requirements» описує базові складові послуги [14]. Враховуючи те, що стандарти потенційно мають бути згармонізованими з уже існуючими, поряд із усталеним в індустрії номінаціями наводимо ті, які використано в стандарті ISO 17100: 2015, який Україна ухвалила методом підтвердження англійською мовою як ДСТУ EN ISO 17100: 2017 з наданням йому чинності з 01.10.2017, і технічних умовах ISO/TS 11669:2012 [15; 16]. До ключових для постредагування/післяредагування понять відносяться: 1) вузькоспеціалізовані поняття машинного перекладу; 2) поняття лінгвістичного та змістового характеру; 3) поняття організаційного характеру; 4) поняття, пов'язані з перекладом.

До першої групи відносять вузькоспеціалізовані поняття, як-от *машинний переклад/перекладання; нередатований машинний переклад*, який означає згенерований рушієм машинного перекладу результат цільовою/перекладовою мовою; *система машинного перекладу; повне (часткове) постредагування/післяредагування*). Друга група містить поняття лінгвістичного та змістового характеру: *контент/зміст* (тексту, аудіо, відео), *вихідна/першотвірна мова, зміст вихідною мовою/першотвірний зміст, цільова/перекладова мова, зміст цільовою мовою/зміст перекладовою мовою, текст, природня мова, контрольована мова, сегмент*. До третьої групи відносяться поняття організаційного характеру: *клієнт, перекладач, вивірляльник, постредактор/післяредагувальник, постачальник перекладацьких послуг/ надавач перекладчих послуг, менеджер/ керівник проєктів*. До четвертої групи віднесено поняття, пов'язані з перекладом/перекладанням: *перекладати, переклад/перекладання, переклад людиною/антропогенний переклад* [9], *результат перекладу/перекладання, перекладацька/перекладча послуга, пам'ять перекладів, вичитування/звіряння, verification (підтвердження керівника проєкту*.

Як зазначалось, розвиток технологій здатний призводити до того, що певні поняття стандарту, не встигнувши закріпитися інституційно, ідуть в небуття із зникненням потреби, що яскраво демонструє сервіс «часткового» та «повного» постредагування. Часткове постредагування – це процес редагування машинного перекладу, спрямований на створення зрозумілого тексту, без прагнення досягти якості, подібної до людського перекладу [14]. Найбільші гравці ринку лінгвістичних послуг визначають якість такої послуги як таку, що є «достатньої якості» («good enough/fit for purpose»). Процес постредагування на цьому етапі передбачає мінімальне виправлення граматичних та орфографічних помилок; редагування речень, що можуть увести в оману; виправлення типових помилок машинного перекладу; видалення зайвих варіантів перекладу, згенерованих машиною [17]. Серед проблем, із якими на цьому етапі стикаються недосвідчені лінгвісти, – невміння планувати час та зусилля з урахуванням специфіки сервісу, яке реалізовано в надмірному виправленні згенерованого машиною продукту в прагненні досягнути якості перекладу, зробленого повністю людиною. Незважаючи на те, що надання цього сервісу передбачає виправлення граматичних, синтаксичних, пунктуаційних та семантичних помилок, перевіряти узгодженість термінології

тощо, ключовим залишається максимально ефективно використання результату машинного перекладу, а не «переписування» перекладу.

Зауважимо, що проблема розмежування та навчання частковому та повному постредагуванню машинного перекладу, так достатньо і недорефлексована науковою спільнотою, може незабаром стати неактуальною: сервіс часткового (light) редагування, зважаючи на результати машинного перекладу, який завдяки тренуванню рушіїв на великих мовних моделях стає кращим, перестає цікавити замовників – відтак потреба у «частковому постредагуванні» як у окремій лінгвістичній послугі виникає в індустрії перекладу все рідше.

При цьому сам сервіс постредагування машинного перекладу слід відмежовувати від перекладу людиною: він має власну поняттєву систему, його виконання потребує особливого підходу до тексту, навіть когнітивні механізми, які забезпечують взаємодію зі згенерованим рушієм продуктом – відмінні від тих, які застосовуються у класичному перекладі. Сприйняття сервісу як «недоперекладу», а зусиль, що докладаються на постредагування машинного перекладу, занадто асистемними, аби ставати предметом наукових розвідок, – хибне, оскільки свідчить про повну необізнаність із тим, з чого вже майже наполовину складається індустрія лінгвістичних (локалізаційних) послуг.

Література:

1. Bondarenko K., Bondarenko O. Machine translation impact on translation education and professional practice in Ukraine. *Abstracts of 2nd International Congress «Translation and Cultural Sustainability. Challenges and New Avenues»* (2024, April 17-19). 2024. P. 129.
2. Fiederer R., O'Brien S. Quality and Machine Translation: A realistic objective? *The Journal of Specialised Translation*. 2009. № 11. P. 52-74.
3. Krings H.P. Repairing Texts: Empirical Investigations of Machine Translation Post-Editing Processes (Geoffrey S. Koby, ed.). *Translators' Journal*. 2001. № 47. P. 435-436.
4. Martinez L.G. Human translation versus machine translation and full post-editing of raw machine translation output: dissertation of MA in Translation Studies: 18.08.2003. Dublin, 2003. 137 p.
5. O'Curran E. Translation Quality in Post-Edited versus Human-Translated Segments: A Case Study. *Proceedings of the Third Workshop on Post-editing Technology and Practice (WPTP-3)*. 2014. P. 113-118.
6. Бондаренко О. Оцінка якості перекладу: дидактичний та галузевий підходи. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2018. № 1(15). С. 47-49.
7. Каложний О.М. Особливості технологій машинного перекладу та їх вплив на продуктивність роботи перекладача: Кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. 2020. 112 с.
8. Shei C. Teaching MT through pre-editing: three case studies. *Proceedings of the 6th EAMT Workshop Teaching Machine Translation*. 2002. P. 89-98
9. Черноватий Л. Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. Вип. 202. С. 84-93.
10. Гудманян А.Г., Сітко А.В., Струк І.В. Функціонально-прагматична адекватність машинного перекладу публіцистичних текстів. *Львівський філологічний часопис*. 2019. Вип. 5. С. 48-54.
11. ELIS (European Language Industry Survey). Trends, expectations and concerns of the European language industry. 2024. Режим доступу: <https://elis-survey.org/>

12. Translating Europe Workshops. Режим доступу: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/translation/translating-europe/translating-europe-workshops-tew_en
13. GALA 2024. Program. Retrieved from <https://www.gala-global.org/conference/program>
14. ISO 18587: 2017 Translation services – Post-editing of machine translation output– Requirements.
15. ISO 17100:2015 [Translation services – Requirements for translation services: ISO 17100:2015. First edition, 2015-05-01]. VI, 20 p. (Перекладча послуга. – Вимоги до перекладчих послуг).
16. ISO/TS 11669:2012 [Translation projects – General guidance: ISO/TS 11669:2012. First edition, 2012-05-15]. VI, 36 p. (Перекладчий проект. – Загальні поради).
17. RWS Alpha. What You Need to Know About Light and Full Post-editing. 2020. Режим доступу: <https://alpha.rws.com/blog/what-you-need-to-know-about-light-and-full-post-editing>.

Bondarenko O., Bondarenko K. Post-editing machine translation as an element of localisation service

Summary. Post-editing of machine translation (PEMT) is a relatively new type of activity for linguists. The relevance of the study is due to the insufficient (approximately 3%) representation of PEMT in Ukrainian educational programs for translators. The research aims to highlight the role and significance of PEMT in the localization services market, analyze regulatory documents regulating PEMT, and changes in operational processes of providing linguistic services in

the overall European market for 2023-2024. European surveys such as the European Language Industry Survey (ELIS), conducted by EUATC, Elia, EMT, FIT Europe, GALA, LIND, and WiL, record significant changes in the linguistic services market. Data from the European Language Industry Survey 2024, as well as the content of workshops within the «Translating Europe» initiative in 2023-2024, have demonstrated the decisive role played by post-editing services in the linguistic (localization) services industry. Key concepts recorded in institutional documents on post-editing of machine translation include concepts related to machine translation («machine translation», «machine translation output», «full post-editing», «light post-editing»), linguistic and content-related concepts («content», «source language», «source language content», «target language», etc.), organizational concepts («translation service provider» and «project manager»), and translation-specific concepts («translation output», «translation service», etc.). This process has its own conceptual system and requires a specific approach to the text, as well as special cognitive mechanisms that differ from those used in traditional translation. Misconceptions about post-editing as a non-systematic process, not worthy of scientific study, indicate a lack of awareness of modern trends in the linguistic (localization) services industry, where post-editing already occupies a significant share of the market, and its importance continues to grow.

Key words: machine translation, post-editing, localisation, translation service, technological competence.

*Волченко О. М.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри англійської філології та перекладу**Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Стаття висвітлює проблему врахування стилістичних аспектів під час перекладу в контексті використання перекладацьких трансформацій, які є перетворенням змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата. Мета статті полягає в аналізі врахування стилістичних аспектів у процесі класифікації перекладацьких трансформацій в теорії перекладу. Зазначено, що сучасна українська школа перекладознавства оперує розгалуженими класифікаціями трансформацій та визнає лексичний, морфологічний та синтаксичний рівні найактуалізованими у трансформаційному плані в теорії перекладу, а виокремлення стилістичних трансформацій є непослідовним та неповними, тому що не враховуються чимало різноманітних трансформаційних прийомів. В результаті аналізу робиться висновок про те, що в українському перекладознавстві існує два підходи щодо розуміння стилістичних трансформацій: по-перше, цей феномен розглядається в межах інших типів трансформацій і по-друге, вчені вважають, що потрібно розрізняти окрему групу стилістичних трансформацій. Автор статті, будучи представником другого підходу, визначає стилістичні трансформації як прийоми перекладу, за допомогою яких перекладач зміщує стилістичні акценти, нейтралізуючи або актуалізуючи конотативні відтінки значення, або ж адаптуючи мову перекладу до стилістичних норм, прийнятих у мові перекладу. Ці трансформації є комплексними, оскільки зміщення стилістичних акцентів відбувається у результаті перетворень на інших мовних рівнях. Виділяються три типи стилістичних перекладацьких трансформацій: експресивізація, нейтралізація та компенсація. Нейтралізація – це заміна емоційно-експресивної або етно-маркованої одиниці оригіналу стилістично нейтральним її відповідником у цільовій мові, що усуває або послаблює естетичну функцію першотвору. Експресивізація – це заміна нейтральної мовної одиниці її стилістично-маркованим відповідником в мові перекладу, що надає перекладу емоційно-експресивного забарвлення. Компенсація є заміною стилістичного прийому оригіналу іншим стилістичним прийомом при перекладі.

Ключові слова: стилістика, переклад, перекладач, стилістичні прийоми, стилістична трансформація, комплексна трансформація.

Постановка проблеми. Починаючи з найдавніших праць Цицерона та Горация, дослідження стилістичного виміру мови посідає важливе місце, хоча необхідно зазначити, що до середини ХХ століття його роль рідко досліджувалася систематично. Стилістика як галузь загальної лінгвістики вивчає мовні засоби та види тексту, які характеризуються прагматичним аспектом вербального мовлення та відображають функціональну систему мови. На думку В. А. Кухаренко, знання стилістики надають можливість користувачам мови вдало використовувати різнома-

нітні засоби для досягнення бажаного комунікативного та прагматичного ефекту під час спілкування [1].

О. О. Селіванова впевнена, що стилістичні прийоми є важливою складовою творів, особливо художньої літератури, оскільки «роблять їх виразними й експресивними шляхом свідомого посилення певних рис, мовних одиниць, відхилення планів змісту або форми від буквального простого способу повідомлення» [2, с. 694].

Як стверджує Дж. Боуз-Байер, переклад тісно пов'язаний зі стилістикою, тому що вона роз'яснює, як саме текст породжує значення, пояснює дрібні деталі як художнього, так і нехудожнього тексту, наприклад, чому деякі структури можна трактувати двозначно або як виникає метафора та ін. [3].

Врахування стилістичних аспектів під час відтворення оригіналу дозволяє забезпечити користувачів цільової мови еквівалентним текстом перекладу, який характеризується стійкою відповідністю інформації та тотожністю її прагматичного впливу. Зазначимо, що поняття еквівалентності передбачає максимально можливу близькість не тільки предметно-логічного, а й конотативного значення (емоційний, стилістичний і образний компоненти) співвіднесених слів, що відображає характер сприйняття мовцями інформації, що міститься в слові. Це свідчить про те, що переклад є процесом розв'язування низки проблем: від розуміння змісту першоджерела, вибору відповідної стратегії його відтворення, розпізнавання алюзій та іронії до дотримання жанру та стилю тексту. Іншими словами, перекладач спочатку декодує інформацію оригінал, а потім створює текст-еквівалент, який має одночасно зберігати початковий задум автора і сприйматися природно цільовою аудиторією.

Зрозуміло, що цільовий текст не є дослівною копією першоджерела. Він має бути якісними та відбивати зміст повідомлення та стилістичні особливості першоджерела (разом із лексико-граматичними), оскільки його завдання полягає у пробудженні у користувачів цільової мови таких самих емоцій, що й оригінал. Це можливо за умови ретельного осмислення картини світу носіїв мови. Розмірковуючи щодо особливостей художнього перекладу, В.В. Коптілов слушно зауважує, що переклад є естетичним явищем та має впливати на розум і почуття читача так само, як і оригінал. Роль перекладача полягає у перенесенні образів та ідей, які автор оригіналу втілює у творі своєю мовою, на ґрунт рідної культури за допомогою засобів іншої мови, шукаючи в ній найтонші відтінки значень [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним з перших, хто звертав увагу на важливість стилістичного аспекту під час перекладу, є представник лінгвістичної школи перекладознавства Ю. Найда. Ще у 1964 році у книзі «До науки перекладати» дослідник зазначає, що труднощі перекладу перш за все пов'язані з семантичними проблемами як перекладача, так

і реципієнта у контексті розуміння тексту повідомлення. Для подолання цих проблем велика місія покладається автором на методи аналізу семантики мовних одиниць під час відтворення лінгвістичних, емотивних і референтних типів значень цільовою мовою. Ю. Найда вводить поняття динамічної еквівалентності, що передбачає орієнтацію перекладача не на формальні особливості оригіналу (використання дослівного перекладу, що часто робили перекладачі Біблії), а на реакцію рецепторів перекладу, вимагаючи максимальної зрозумілості і природності перекладу та дотримання всіх норм цільової мови. Перекладач відтворює не лише мову, але й почуття, які закладені в першотвір його автором, модифікує й адаптує там, де це необхідно [5].

З появою описативного перекладознавства наприкінці ХХ століття (П. Ньюмарк, Г. Турі, Л. Венутті) культурні та контекстуальні чинники почали вважатися такими ж важливими, як і лінгвістичні, у процесі перекладу. Як результат, відтворення стилістичних прийомів засобами цільової мови стає культурно-специфічним процесом, оскільки труднощі перекладу визначаються образністю мови як вихідної культури, так і цільової [6].

М. Бейкер, наголошуючи на важливості стилістичного аспекту тексту, виокремлює чотири проблеми відтворення образності мови, а саме: образна мова не має еквівалента в мові перекладу; образна мова може мати у мові перекладу еквівалент, який може змінюватися залежно від контексту; образна мова оригіналу може перекладатися буквально та ідіоматично; використання образної мови в письмовому дискурсі, контекст та частота вживання можуть відрізнятися у вихідній та цільовій мовах [7].

У 2006 році Дж. Боуз-Байер формулює сутність стилістичного підходу до перекладу, який передбачає врахування наступних положень:

- стиль вихідного тексту є вираженням вибору його автору;
- стиль вихідного тексту впливає на читача, перекладач – це читач оригіналу;
- стиль тексту перекладу відображає вибір, який зробив його автор, тобто перекладач;
- стиль цільового тексту впливає на читача.

Процес перекладу тлумачиться дослідницею як акт стилістичної інтерпретації, що ґрунтується на розгляді різних типів стилістичних особливостей мови та їхніх ефектів і наслідків у вихідному тексті з когнітивної точки зору, які перекладач повинен враховувати при створенні цільового тексту. У цьому сенсі, як впевнена дослідниця, стилі, тексти та контексти як вихідної мови, так і мови перекладу повинні бути у фокусі уваги. З одного боку, перекладач має враховувати як автора вихідного тексту, так і читача цільового тексту, а з іншого – несе часткову відповідальність за уважне прочитання (розуміння), щоб відтворити правильно та адекватно вихідний текст у цільовому з соціокультурної, ідеологічної та, як результат, когнітивної точки зору [3].

Аналіз наукових розвідок української філологічної науки, зокрема і перекладознавства (Д. О. Вотінова, В. В. Демецька, Н. Б. Іваницька, Р. П. Зорівчак, В. В. Коптілов, І. В. Корунець, В. А. Кухаренко, О. І. Макаренко, О. М. Мороховський, О. В. Ребрій, О. І. Чередниченко, І. Є. Шаргай, О. В. Юдина та ін.) засвідчує, що вченими сформульовано теоретичні засади дослідження особливостей текстів різних стилів і жанрів та їх відтворення під час перекладу.

У контексті сучасного когнітивно-дискурсивного підходу українськими дослідниками розробляються моделі перекладу (Т. П. Андрієнко, Я. В. Бойко, А. П. Мартинюк, Г. В. Ташенко), які обґрунтовують стратегії перекладу, що застосовуються в єдиному когнітивному інформаційному полі, зовнішні межі якого визначаються контекстом ситуації, а конкретні перекладацькі рішення залежать від умінь перекладача використовувати перекладацький потенціал певного поля [8].

Так, О. С. Грабовецька, досліджуючи епітетну конструкцію зазначає, що вона є перешкодою на шляху до адекватного художнього перекладу, оскільки містить структурно-конотативні реалії, які відтворити засобами неблизькоспорідненої мови становить надскладне завдання, а іноді майже неможливе через глибокі розбіжності у морфолого-синтаксичній будові контактуючих мов. Беручи за основу підхід Р. П. Зорівчак, авторка пропонує терміни «денотативно-образна епітетна калька» та «смыслово-образна епітетна калька», які дозволяють у смисловій структурі означення визначити зсув акцентів до асоціативних, експресивних, емоційних, оцінних компонентів. Вчена впевнена, що при відтворенні епітетної образності первинним є не вдало віднайдені лексико-граматичні і синтаксичні еквіваленти, а функціонально-комунікативна адекватність перекладу, що досягається через відображення образного конотативного рівня у семантичній структурі епітетної конструкції. Але, як зазначає авторка, попри очевидні переваги смислово-образного калькування епітетних конструкцій, цей метод виявляє свою непридатність відтворювати образність сталих, особливо фольклорних, епітетних конструкцій, тому як механічне перенесення такої конструкції без проникнення в її глибину семантику може перетворити перекладений текст у перелік чужих і незрозумілих понять і символів. У таких випадках О. С. Грабовецька пропонує застосовувати такі прийоми, як декомпресія чи часткове калькування, описативна перефрази чи заміна іншим тропом [9].

О. О. Жулавська, аналізуючи різноманітні підходи до відтворення метафори у контексті когнітивних перекладацьких студій, зазначає, що саме крос-культурні розбіжності метафоричних моделей впливають на процес перекладу метафоричних описань, а розуміння типу когнітивної операції дозволяють зрозуміти структурно-семантичні особливості явища. Для визначення типу когнітивної операції дослідниця спирається на класифікацію М. Шуттлєворфа та виділяє відтворення (retention), усунення (removal), упушення (omission), заміну (modification), привнесення (addition) [10].

Інтегруючи методологічні парадигми структурно-семантичного та когнітивного перекладознавства, Е. Д. Ахметова у дисертації визначає не тільки стратегії перекладу художніх порівнянь, а й когнітивні операції, які є їхньою основою та пояснюють перекладацькі рішення, що спричинені лінгвокультурною розбіжністю картин світу носіїв вихідної та цільової мов. Перекладацька стратегія тлумачиться вченою як потенційно усвідомлювана когнітивно-комунікативна діяльність перекладача, метою якої є створення комунікативно успішного перекладу, який відповідав би мовним, стилістичноестетичним, культурним, соціальним, а також історично-ситуаційним очікуванням реципієнтів. Авторка представляє також кореляцію між двома глобальними стратегіями очування та одомашнення та окремими перекладацькими трансформаціями [11].

Вивчення наукових джерел з зазначеної проблеми засвідчує, що переклад є видом міжмовної та міжкультурної комунікації, під час якої на основі первинного тексту (оригіналу) створюється вторинний текст (переклад) в іншому мовному і культурному середовищі. Мовні та культурні відмінності систем вихідної та цільової мов обмежують можливість відтворення змісту оригіналу мовою перекладу з абсолютною точністю. Тому для розв'язання цієї проблеми перекладач вдається до використання перекладацьких трансформацій, які є «перетворенням, модифікацією форми, або змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу» [12, с. 202]. Л. Моліна підкреслює, що перекладацькі трансформації (іноземні автори використовують терміни «techniques», «procedures») є процедурами, що дозволяють аналізувати, яким чином працює перекладацька еквівалентність, та характеризуються такими ознаками: 1) впливають на результат перекладу, 2) класифікуються шляхом порівняння з оригіналом, 3) впливають на мікроодиниці тексту, 4) за своєю природою вони є дискурсивними та контекстуальними, 5) вони є функціональними [13].

Мета статті полягає в аналізі врахування стилістичних аспектів у процесі класифікації перекладацьких трансформацій в теорії перекладу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська школа перекладознавства оперує розгалуженими класифікаціями трансформацій (В. І. Карабан, А. В. Мамрак, С. Є. Максимов, Л. П. Науменко, О. О. Селіванова, С. О. Швачко та ін.), які є значною мірою приблизними й умовними, оскільки науковці можуть відносити одну й ту саму трансформацію до різних груп. Наприклад, С. Є. Максимов вважає компенсацію лексико-граматичною трансформацією, а Л. П. Науменко диференціює її як граматичну. Науковці визнають лексичний, морфологічний та синтаксичний рівні найактуалізованими у трансформаційному плані в теорії перекладу, а виокремлення стилістичних трансформацій перекладознавцями вважається непослідовним та неповним, тому що не враховуються чимало різноманітних трансформаційних прийомів.

Зазначимо, що в українському перекладознавстві існує два підходи щодо розуміння стилістичних трансформацій: по-перше, цей феномен розглядається в межах інших типів трансформацій (В. І. Карабан, О. О. Селіванова, С. Є. Максимов) і по-друге, вчені вважають, що потрібно розрізнити окрему групу стилістичних трансформацій (С. М. Амеліна, О. В. Бабенко, А. Й. Гордєєва, Л. П. Науменко).

В. І. Карабан зазначає про важливість стилістичного аспекту перекладу в межах розв'язання лексичних проблем, тому лексичні трансформації тлумачаться як «різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [14, с. 300].

О. О. Селіванова розглядає стилістичні аспекти при подоланні проблем на лексичному рівні в межах формально-змістових трансформацій при перекладі, але на відміну від попереднього автора пропонує їхню розгалужену систему [12]. Формально-змістові трансформації на лексичному рівні мають денотативний та конотативний плани, через які репрезенту-

ється зміст мовних одиниць. До денотативних формально-змістових трансформацій належать метонімічні та метафоричні заміни у процесі перекладу.

Метонімічні заміни вчена класифікує на:

- гіперонімічні – заміна гіпоніма гіперонімом / генералізація: *Speak English! – Говори по-людському!*;

- гіпонімічні – заміни гіпероніма гіпонімом / конкретизація: *Lay your hands on my tape – Покладіть свої долоньки мені на грифу*;

- заміна назви предмета назвою його матеріалу, назви причини назвою наслідку тощо / модуляція: *a romantic evening for two – побачення з коханою людиною*.

Метафоричні заміни є синонімічними та пов'язані здебільше з контекстом. О. О. Селіванова виділяє три види таких замін: деме́тафоризацію – заміну метафори на інший стилістичний засіб: *He was a big bear of man – Він був кремений мов відмідь*; реме́тафоризацію – заміну певного стилістичного засобу метафорою; трансме́тафоризацію – заміну донорської зони метафори.

Конотативні формально-змістові трансформації класифікуються дослідницею на оцінно-емотивні, експресивні та функціонально-стилістичні. Перший тип трансформацій зорієнтований на заміну, втрату або виникнення в перекладі оцінного чи емотивного компонента мовних одиниць. *The house wasn't nearly large enough for so many people – Хатинка аж ніяк не була розрахована на стількох людей*.

Експресивні трансформації передбачають модифікацію ознаки, на що може накладатися метафоризація чи деме́тафоризація: *He felt tired – Він почувався смертельно змореним*.

Функціонально-стилістичні трансформації представлені втратою, заміною або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць, наприклад, їхнього розмовного, книжного, застарілого чи іншого функціонального статусу: *Mother, keep your hair on! – Маман, не заводься!*

О. О. Селіванова також виділяє формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, які фіксують зміну форми та змісту одиниць тексту з метою збалансованого прагматичного впливу перекладу на читача. Серед цих прагматичних трансформацій авторка диференціює фігуративні, фразеологічні та концептуальні.

Для збереження прагматичної орієнтації цільового тексту значущим є відтворення стилістичного прийому, який фокусує увагу читача на елементах повідомлення та підкреслює певну думку. Фігуративна трансформація є втратою чи модифікацією стилістичної фігури, що впливає на образність і виразність тексту перекладу та як результат – на персуазивний потенціал: *I was trying to keep the party a secret, but Mel went and let the cat out of the bag – Я намагався тримати вечірку в таємниці, але Мел розказав всім про це*.

Прагматична трансформація є фразеологічною, якщо фразеологічна одиниця замінюється іншим фразеологізмом або нефразеологічною одиницею. З нашої точки зору, незрозуміло, чому авторка диференціює окремий тип трансформації для відтворення фразеологізмів, оскільки основою цих лексичних одиниць є образність та вони функціонують в тексті як стилістичні засоби, тому для відображення змін, що відбуваються у процесі їхнього перекладу, доречніше використовувати термін фігуративної трансформації.

Концептуальні трансформації відбивають врахування культурологічного підходу до перекладу та його орієнтацію на читачів. Вони передбачають заміну реалій вихідної мови реаліями вихідної шляхом категоризації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду. Концептуальні трансформації залежать від культурних національних стереотипів. Наприклад, для українців чорна кішка асоціюється з нещастям і невдачами, а для англійців – неочікуваним щастям, тому перекладачу дійсно потрібно поміркувати, як відтворити образ, працюючи з цією парою мов.

Аналіз типології формально-змістових трансформацій О. О. Селіванової у контексті стилістичних аспектів перекладу дозволяє визначити відповідність мовних одиниць різного рівня у межах цілісного семіотичного процесу, враховуючи їхні семантичні й прагматичні особливості.

Л. П. Науменко та А. Й. Гордєєва як представники другого напрямку перекладознавчих досліджень в Україні виділяють стилістичні трансформації в окрему групу та тлумачать їх як «такі способи перекладу, за допомогою яких перекладач зміщує стилістичні акценти, нейтралізуючи або, навпаки, актуалізуючи кононотативні відтінки значення, або ж адаптуючи мову перекладу до стилістичних норм, прийнятих у мові перекладу» [15, с. 31]. До стилістичних трансформацій автори відносять логізацію, експресивацію, модернізацію та архаїзацію.

Логізація є заміною емоційно-експресивної або етномаркованої одиниці оригіналу стилістично нейтральним її відповідником у цільовій мові, що усуває або послаблює естетичну функцію першотвору: *chick* – *дівчина*, *bucks* – *долари*.

Експресивізація – це заміна нейтральної мовної одиниці її стилістично-маркованим відповідником в мові перекладу, що надає перекладу емоційно-експресивного забарвлення: *house* – *хатинка*.

Модернізація – це відтворення застарілих слів їхніми сучасними відповідниками у процесі перекладу: *tavern* – *пивниця*. Архаїзація, в свою чергу, протиставляється модернізації.

Зазначимо, що автор цієї теоретичної розвідки також є представницею другого підходу, але у деяких аспектах проблеми має власне бачення. Розуміючи стилістичні трансформації як зміщення стилістичних акцентів при відтворенні цільового повідомлення, відносимо їх до групи комплексних трансформацій, підкреслюючи констатацію перекладацьких змін на декількох мовних рівнях. Це свідчить про те, що зміщення стилістичних акцентів відбувається у результаті перетворень на інших мовних рівнях. Наша точка зору корелюється з думкою П. Ньюмарка [16], що складна трансформація може бути результатом поєднання 2, 3 та навіть 4 перекладацьких процедур (так звані «couplets», «triplets», «quadruplets»). Стилiстичні трансформації диференціюємо на експресивізацію, нейтралізацію та компенсацію.

Терміни експресивізації та нейтралізації (логізації) відбивають сутність перекладацького зміщення акцентів або навіть їхнє опущення, про які йшлося у підході Л. П. Науменко та А. Й. Гордєєвої. Наведемо лише приклади підтвердження нашої думки про комплексний характер стилістичних трансформацій. Наприклад, у реченні *Africa south of the Sahara has never been the centre of a civilization* – *Частина Африки на південь від Сахари ніколи не була перлиною світової цивілізації* відбулася експресивізація шляхом заміни нейтрального слова «centre» метафорою «перлина» як результат лексичної транс-

формації модуляції (перлина знаходиться в центрі/ всередині мушлі). А у реченні *Everybody heard something fresh in his words* – *Кожний почув щось нове для себе в його словах* спостерігаємо нейтралізацію за допомогою тієї ж самої модуляції. В обох випадках фіксуємо подвоєні перекладацькі трансформації, так звані «couplets».

Компенсація передбачає заміну стилістичного прийому оригіналу іншим стилістичним прийомом при перекладі: *Her laughter filled the room like a cascade of joy* – *Її сміх розлетівся по кімнаті веселою хвилею*. Порівняння «like a cascade of joy» заміняється епітетом «весела хвиля». Окрім цього, також спостерігаємо опущення порівняльної конструкції, диференціацію слова «cascade» через застосування слова «хвиля» та заміну іменника «joy» на прикметник «весела». Компенсація стилістичного прийому відбулася в результаті однієї лексичної та двох граматичних перекладацьких трансформацій.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Стилiстичні перекладацькі трансформації відносяться до комплексних трансформацій, оскільки в тексті перекладу вони застосовуються як результат застосування перекладачем комбінування перетворень на різних мовних рівнях. Перспективою дослідження вбачаємо у кореляції різних типологій стилістичних перекладацьких трансформацій на матеріалі художніх та інформаційних текстів з метою найповнішого розуміння функціонування перекладацького процесу як з точки зору теорії перекладу, так і в контексті прикладної цінності.

Література:

1. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Boase-Beier J. Stylistic Approach to Translation. London & New York: Routledge, 2014. 176 p.
4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2003. 280 с.
5. Nida E.A. Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures involved in Bible Translation. E.J. Brill: Leiden, Boston, 2003. 341 p.
6. Ghazala H. S. The Cognitive Stylistic Translator. *Arab World English Journal for Translation & Literary Studies*, Volume 2. Number 1. 2018. P. 4–25. DOI: <http://dx.doi.org/10.24093/awejtls/vol2no1.1>
7. Baker M. A Coursebook on Translation. London: Routledge, 1992. 217 p.
8. Бойко Я.В. Когнітивно-дискурсивна модель діахронної множинності перекладів часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра XIX–XXI століть): автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.16. Харків, 2023. 38 с.
9. Грабовецька О.С. Епітетна конструкція у художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов)): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2003. 22 с.
10. Жулавська О.О. Відтворення дотикових синестезійних метафор в англо-українських перекладах художньої літератури. *Лівденний архів: Філологічні науки: зб. наук. пр.* № 88 (2021). С. 64–73.
11. Ахметова Е.Д. Стратегії англо-українських перекладів художніх порівнянь: когнітивний аналіз: дисертація... доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Харків, 2023. 210 с.
12. Селіванова О.О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. № 50 (2012). С. 201–208.
13. Molina L. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta: Translators' Journal*, vol. 47, № 4, 2002, p. 498–512.

14. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2018. 656 с.
15. Науменко А.П., Гордєєва А.Й. Практичний курс перекладу з англійської на українську: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.
16. Newmark P. Approaches to Translation. London: Prentice Hall, 1988. 200 p.

Volchenko O. Stylistic aspects of translation theory

Summary. The article highlights the problem of solving stylistic problems in translation in the context of using translation transformations, which are content and form modifications in the target text in order to achieve a balance of different types of information and pragmatic impact on the addressee. The purpose of the article is to analyse the consideration of stylistic aspects in the process of classifying translation transformations in translation theory. The modern Ukrainian school of translation studies is said to operate with extensive classifications of transformations and to recognise lexical, morphological and syntactic levels as the most relevant in terms of transformations in translation theory, while the distinction of stylistic transformations is inconsistent and incomplete,

since many different transformational techniques are not taken into account. The analysis leads to the conclusion that there are two approaches to understanding stylistic transformations in Ukrainian translation studies: firstly, this phenomenon is considered within lexical and grammatical transformations and secondly, scholars believe that it is necessary to distinguish a separate group of stylistic transformations. The author of the article, being a representative of the second approach, defines stylistic transformations as the translation techniques by which a translator shifts stylistic emphasis, neutralising or actualising connotative shades of meaning, or adapting the target language to the stylistic norms accepted in the target language. The group of stylistic transformations includes expressivization, neutralization and compensation. Expressivization is replacing a neutral source language linguistic unit with its stylistically marked target language equivalent, which adds emotional colouring to the target text. Neutralization is the replacement of a source language emotionally coloured unit with its stylistically neutral target language equivalent, which reduces the aesthetic function of the source text. Compensation involves replacing the stylistic device of the original with another stylistic device in the translation.

Key words: stylistics, translation, translator, stylistic devices, stylistic transformation, complex transformation.

*Herasimova O. M.,**Senior Lecturer at the Foreign Languages Department**Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine**Bahrii H. A.,**Candidate of Psychological Sciences,**Associate Professor of the Foreign Languages Department**Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*

PECULIARITIES OF POLITICAL SPEECHES TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Summary. The article is dedicated to the investigation of the ways of political speeches translation from English into Ukrainian.

In today's world, the importance of political communication is growing at a rapid pace. Living in the era of globalization and democracy, we are witnessing how the discussion of public issues is becoming more open and accessible to the society. This brings new challenges, as the resolution of key political issues often depends on how the public perceives and interprets the problem.

As the role of mass media has expanded and grown in the world, political influence and manipulation of public consciousness have increased. Political discourse is an expression of the whole complex of relations between a person and society and thus influences the recipients' picture of the world.

Nowadays, language is used not only as a tool for forming and expressing opinions. In the context of political struggle and negotiations in the world, scholars are aware of the fact that political discourse is a linguistic and cultural problem. They pay a lot of attention to the problem of persuasion and strategies that help to win the trust and faith of voters.

Translators of English political speeches often face challenges, as these texts often contain elements of journalistic, scientific, and sometimes even fictional styles. Therefore, it is important for a translator to define the most accurate concept of a political speech and find an appropriate translation method that will remain relevant even over time, taking into account the development of the language. It is necessary to find a translation method that not only accurately conveys the meaning but also meets the standards of translation practice.

In the process of translating political speeches, there are inevitably some difficulties in accurately reflecting the meaning of the original, due to differences between languages, as well as cultural and contextual differences. To effectively reduce losses and ensure the adequacy of the translation, translators use various transformations. They may include adaptation, modifying, or reinterpreting the original text to meet the peculiarities of the target audience. Experienced translators, using their professional skills and intuition, are able to generate a text in the target language that reflects the essence of the original, not limited to a literal translation. The main goal in translating political texts is to achieve functional equivalence, i.e. to create a text in the target language that performs the same functions as the original text. The translator's task is to ensure that the text in the target language is as accurate and emotionally satisfying as the original, not only in terms of content but also in terms of its impact on the reader or listener.

Key words: politics, political speech, translation, political terms, translation transformations.

The statement of the problem. Politics has always been an integral part of human society. It is the driving force behind cardinal changes, both positive and negative. The spread of Internet communication, online technologies for information exchange, integration into the global economy, and the increasing influence of American and British politicians have led to an increased academic interest in the field of political discourse, its functional and linguistic features, the specificities of organization and delivery to the general public of political speeches. Political speeches and the oratorical skills of prominent political leaders contribute to their influence and authority in the world. They also serve as tools for achieving political communicative goals. Thus, the study of political speeches, their features, and peculiarities of translation into Ukrainian is relevant in teaching English as a foreign language not only to translation students but also to students of other specializations.

The study is predominantly based on the Boris Johnson's speeches – the former Prime Minister of the United Kingdom. He is one of the most charismatic and colorful political leaders of our time. His speeches, filled with special stylistic figures and rhetorical means, are the subject of growing interest among linguists, political scientists, and mass media. Studying the linguostylistic features of his rhetoric and the ways of its rendering is relevant due to the need for a deeper understanding of the mechanisms of language influence on political processes and the formation of public opinion in the context of globalization and information openness of society.

Analysis of the latest research. Increasingly, the peculiarities of political discourse are becoming the subject of in-depth analysis in both the scientific and journalistic spheres. The category of discourse itself attracts the attention of many scholars, especially in the context of political communication. In the academic context, it should be emphasized that today there is a significant amount of research on discourse in general and political discourse in particular. However, a unified point of view or a single definition of these concepts has not yet emerged. However, there are a number of scientific works that provide a detailed analysis and generalized approaches to political discourse, in particular, the works of such scholars as I. Butova, H. Vusyk, V. Dibrova, M. Didenko, L. Yefimov, D. Zhybak, O. Selivanov and others.

Modern linguists pay great attention to the analysis of lexical-semantic means based on the speeches of bright and extraordinary personalities, whose speaking abilities resonate with millions of people. Political speeches become the focus of scientific attention, as this area represents the main principles on which political communication

of society and culture is based. The main role in political and diplomatic speeches is played by language and the skill of its use. The most interesting for scientists is the oratorical style of speech.

The article aims to study and analyze the basic ways of translation of linguostylistic features of political speeches in the context of contemporary political rhetoric and their impact on the formation of a political image. Political discourse is not just speech constructions or text; it is an entire system of interaction between language, context, ideology, and culture at a specific time.

Main part. The intensification of political life, which is now being observed everywhere, entails a growing interest in the problems of political communication, which is confirmed, in particular, by numerous studies of political discourse. Public political speech, which typically takes the form of an official monologue, is delivered in front of a large and organized audience. Such a speech is characterized by having a clear plan, structural-compositional completeness, and a focus on influencing the listeners.

In the given study, political speech was examined as a genre of political discourse, and it was established that it can include various forms of performances at events such as congresses, rallies, conferences, press conferences, as well as diplomatic statements, parliamentary speeches, and presidential addresses to the nation or government. Unlike academic speech, political speech is aimed at a broad public and is intended not so much to convey knowledge but to exert a manipulative influence on the audience [1].

It was analyzed that the creation and design of public political speech are carried out by a qualified speechwriter, while the responsibility for its delivery rests with the politician. At the moment of delivering the speech, political statements are equated with political actions.

Analyzing political speeches, it was found out that the aspect of accessibility is important since the linguistic product is aimed at the mass recipient and should be understandable to a wide audience. However, certain elements of the speech may be directed at a narrow circle of specialists, indicating the peculiar nature of some aspects of public political speech.

Effective methods for translating English political speeches into Ukrainian have also been identified, with an emphasis on the necessity of using various translation transformations. This indicates the importance of conducting further research to identify the most characteristic and frequently used transformations in the translation of scientific and technical texts [2].

In the process of translating political speeches, there are inevitably some difficulties in accurately reflecting the meaning of the original, due to differences between languages, as well as cultural and contextual differences. To effectively reduce losses and ensure the adequacy of the translation, translators use various methods of translation transformations.

Experienced translators, using their professional skills and intuition, are able to generate a text in the target language that reflects the essence of the original, not limited to a literal translation. The main goal in translating political texts is to achieve functional equivalence, i.e. to create a text in the target language that performs the same functions as the original text. The translator's task is to ensure that the text in the target language is as accurate and emotionally satisfying as the original, not only in terms of content but also in terms of its impact on the reader or listener.

Translation transformations can include changes at the lexical level, grammatical adaptations, stylistic changes, and complex

transformations. For example, lexical transformations include the replacement of words or phrases that do not have direct equivalents in the target language, grammatical transformations make changes to the structure of sentences, and stylistic adaptations change the style of the text to better reflect the author's intent. Complex transformations combine several types of changes to achieve the closest possible match between the translation and the original. Implementing these methods requires a deep understanding of both languages, the cultural context, and high creativity and flexibility on the part of the translator [3].

The linguistic and pragmatic analysis of Boris Johnson's translated speeches showed that the translators used a number of transformations when translating into Ukrainian. The purpose of these transformations was to preserve the expressive nature of the leader's speech and his ability to influence the audience.

When analyzing Boris Johnson's political speeches, a characteristic feature becomes apparent: the use of military and political terminology. These terms used by the British politician were adapted into Ukrainian through the use of various translation strategies, such as loan translation, descriptive translation, transliteration, or transcription.

In the process of translating Boris Johnson's speeches, transliteration and transcription strategies were mostly used to translate well-known abbreviations and proper names. For example, international organizations and institutions were rendered as follows: *NATO* becomes *НАТО*, *Duma* becomes *Дума*, *Verhovna Rada* becomes *Верховна Рада*, etc. These techniques help to preserve the recognizability and authenticity of the original names in the translation.

Loan translation as a translation technique has been used in a large number of cases, especially when translating terms and names. Examples include: *Geneva Conventions* – *Женевські конвенції*, *Ukraine's General Prosecutor* – *Генеральна прокуратура України*, *NGOs* – *громадські і місцеві організації*. This approach allows translators to maintain semantic and conceptual correspondence between languages [4].

When there is no direct equivalent of a word from the source language in the target language, the translator chooses the most appropriate equivalent that conveys the meaning of the original language unit but is not an exact synonym. For example: "*We will get Brexit done... we will end the acrimony and the chaos*", the word "*acrimony*", denoting *«різкість»* or *«гіркота»*, was translated as *«жорстокість»*. This demonstrates the creative approach of the translator, who takes into account not only the literal meaning but also the emotional component of the original, choosing the word that best matches the mood and context of the statement.

Explication or descriptive translation, plays a key role in translation practice, especially when it comes to conveying complex lexical items, specific terms, idioms, or culturally specific realia. This technique involves replacing a word or phrase in the source language with a description that most accurately conveys its meaning in the target language. The use of descriptive translation is extremely important in the context of translating specific realia, idioms, or culturally specific expressions.

For instance, translating Borys Johnson's statement "*Turge you to protect our NHS*", where *NHS* (*National Health Service*) is a specific term for Great Britain, in the Ukrainian translation this term can be deciphered and explained as *«наша Національна Служба Охорони Здоров'я»* to ensure clarity for the Ukrainian-speaking audience.

In one of his speeches, Boris Johnson said the following: “*Wedding receptions of up to 30 people will not be permitted, but ceremonies can continue to take place, in line with COVID-Secure guidelines*” – «*Весільні прийоми до 30 осіб не будуть дозволені, але церемонії можуть продовжуватися відповідно до інструкцій програми безпека від COVID*». When translating this sentence, the translator used a synonymous replacement for the word “*guidelines*” [4].

The descriptive method is particularly useful in translating political speeches, where terms and expressions specific to a particular cultural or political context are often used. Such translations require the translator to have not only a deep knowledge of the language, but also an understanding of the cultural and historical context of the original text.

The use of the method of omission in translation, especially when working with political speeches of Anglo-American origin, is to omit words that are considered redundant in the target language to create a more concise and influential statement. For example, in Boris Johnson’s speech we find the following statement: “*knew that the Kremlin was making a fundamental miscalculation, a terrible mistake*”, – «*знав, що Кремль припускається надзвичайно страшної помилки*».

Lexical addition transformation involves adding lexical elements to the translation that are not present in the original text. This is done to accurately convey the meaning of the translated sentence or to comply with the speech norms and language standards accepted in the culture of the target language.

In the given example the phrase “*President Zelenskyu, Mr. Chairman, Members of the Verkhovna Rada*” was translated as «*Пане Президенте, пане Голово Верховної Ради України, шановні народні депутати*». The translator has added the lexical units «*пане*» and «*шановні*» to ensure an appropriate level of formality and respect in the Ukrainian context. This addition is important for maintaining the cultural relevance of the translation, as in Ukrainian, the use of such forms of address is a sign of respect and politeness, especially in official and public speeches [5].

Semantic development refers to the process in which the content or meaning of the original text is expanded or deepened in the translation process. This may include adding contextual information, clarifying or explaining certain aspects of the original to better convey the author’s intentions or to make the text more understandable to the target audience. The phrase: “*I fear, to my eternal shame, that I will never return to Oxford to collect my degree after graduation*”, was translated as: «*Боюся, я ніколи не повернуся до Оксфорду, щоб отримати свій диплом після закінчення навчання. Це стане моїм вічним соромом*». The translator added the specificity «*після закінчення*» to emphasize that the speaker has already completed his education. This helps to clarify the situation, especially if this point was not explicitly defined in the original text.

When using the transposition method, the translator changes the order of linguistic elements in the target language compared to the source text to focus on keywords, thereby conveying the essence of the statement more accurately. For example the phrase: “*It’s wonderful frankly to see so many of you here on a Saturday*” was rendered as «*Відверто кажучи, чудово бачити вас так багато тут у суботу*». Here, the translator moved «*відверто кажучи*» to the beginning of the phrase, emphasizing the sincerity of the statement [5].

Concretization is another important strategy in translating political texts. It involves adding specific details that help read-

ers or listeners better understand the context. This is especially important when the original uses words with broad meanings or abstract terms. Concretization helps to clarify the meaning, making the translation more accessible and understandable to the target audience. For example, if the original uses a general term “*conflict*”, in the Ukrainian translation it can be clarified as «*збройний конфлікт*» or «*міжнародна напруженість*», depending on the context, for a better understanding of the situation. Consider another example: “*Your pensioners told russian soldiers to hop as we say, although they may have used more colourful language*”, – «*Ваші пенсіонери сказали російським солдатам, щоб вони стрибали, як ми кажемо, хоча, можливо, вони використовували більш барвисті вирази*». The word “*language (мова)*” was replaced by the word «*вирази*», which has a narrower meaning. “*Day after day missiles and bombs continue to rain on the innocent people of Ukraine*”, – «*Щодня ракети та бомби, як дощ, зливою падають на голови безневинних людей вашої країни*». In this translation, the name “*Ukraine*” was replaced by «*вашої країни*» in order to create a more personal connection with the Ukrainian audience and enhance the emotional effect of the statement [6].

Partition is used to divide long and complex sentences from the source text into one or two shorter sentences in the translation. This makes it easier to understand the meaning and helps to maintain the logic and sequence of the information, for example: “*We in the UK will be guided by you and we are proud to be your friends*”, – «*Велика Британія піде за вами. Ви ведеєте вперед, а ми – ваші віддані друзі. І цим пишаємося*». Thus, in the process of translation, one long English sentence was transformed into two shorter ones that retain the original semantics.

Sentence integration is a merger of several short sentences into one longer sentence to create a stronger connection between their parts and to convey the meaning more fully. The following is an example of such a combination: “*You all look great in it! I think that Henry VII would appreciate it*”, – «*Ви всі чудово виглядаєте, наче Генріх VIII, дуже гарна мантія*». This example not only merges sentences, but also uses a lexical transformation called modulation.

In his speeches, Boris Johnson often uses phraseological expressions that are translated into Ukrainian with their idiomatic nature preserved. For example: “*And yet there were some who believed the Kremlin propaganda that russian armour would be like an irresistible force going like a knife through butter, and that Kyiv would fall within day*”, – «*Однак кремлівська пропаганда казала, що, як ніж у масло, ввійде російська військова навала*». “*Force going like a knife through butter*” was translated as «*як ніж у масло*».

Translators of English political speeches often face challenges, as these texts often contain elements of journalistic, scientific, and sometimes even fictional styles. Therefore, it is important for a translator to define the most accurate concept of a political speech and find an appropriate translation method that will remain relevant even over time, taking into account the development of the language. It is necessary to find a translation method that not only accurately conveys the meaning but also meets the standards of translation practice [6].

Conclusions. Translation of English political speeches is a complex creative process that requires the translator not only to select dictionary equivalents, but also to find adequate substitutions, taking into account the linguistic and extralinguistic contexts.

The process of translating involves a number of unique challenges related to the peculiarities of the journalistic, scientific, and sometimes even artistic styles that characterize these texts. It is important for the translator not only to accurately convey the essence of the statement, but also to find a translation method that will be relevant in the context of the constant development of the language and changes in social and political realities. The analysis of the linguistic and pragmatic features of Boris Johnson's speeches and their translation into Ukrainian reveals that various translation techniques were used to achieve specific pragmatic goals, as well as to preserve the expressiveness, uniqueness, and semantic depth of the original text. Among them, lexical and grammatical transformations, direct translation, transliteration, elaboration, and other approaches should be particularly highlighted. It is important to note that the chosen translation methods formed a coherent system of practices aimed at accurately reflecting the style of the original text.

An important component of a successful translation is the translator's ability to adapt the material so that it meets the linguistic norms and cultural peculiarities of the target language, while preserving the original meaning and intent of the author.

Prospects for further development. We see prospects for further research in the study of the linguistic and stylistic features of US President Joe Biden's political speeches and the development of practical recommendations for their translation into Ukrainian.

Bibliography:

1. Янковець О., Ісаєва І. Лексико-стилістичні засоби вираження персуазивності в промові Бориса Джонсона, присвяченій російсько-українській війні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 24. С. 66-74.
2. Павлуцька В. О. Політичний дискурс : особливості та функції. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2008. № 39. С. 218-21.
3. Єфімов Л. П., Ясінецька О. А. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз : учбово-методичний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 240 с.
4. Бутова І. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. 2009. № 16. С. 232-238.
5. Зіньковська Д.О. Особливості перекладу англійськомовного політичного дискурсу. *Науковий вісник Херсонського Державного університету*. 2020. С. 36-45.
6. Зелінська О. Я. Використання перекладацьких універсалій експліцитатії та симпліфікації у перекладі промови Бориса Джонсона. *Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури* : матеріали міжнар. наук.-практич. конф., м. Львів, 7-8 травня 2021 р. Львів, 2021. С. 31-36.

Герасімова О., Багрій Г. Особливості перекладу англійських політичних промов з англійської на українську мову

Анотація. Стаття присвячена дослідженню способів перекладу політичних промов з англійської мови на українську.

У сучасному світі значення політичної комунікації стрімко зростає. В епоху глобалізації та демократії, ми спостерігаємо, як обговорення суспільних питань стає все більш відкритим і доступним для широкого загалу. Це створює нові виклики, оскільки вирішення ключових політичних питань часто залежить від того, як громадськість сприймає та інтерпретує проблему.

З розширенням і зростанням ролі засобів масової інформації у світі посилюється політичний вплив і маніпуляція суспільною свідомістю. Політичний дискурс відображає весь спектр відносин між особистістю та суспільством, впливаючи на світогляд реципієнтів.

Сьогодні мова слугує не лише засобом для формування та вираження думок. У політичних дебатах та переговорах науковці визнають, що політичний дискурс є лінгвістичним і культурним явищем. Вони приділяють значну увагу питанням переконання та стратегіям, спрямованим на завоювання довіри та віри виборців.

Перекладачі англійських політичних промов часто стикаються з викликами, оскільки ці тексти можуть містити елементи публіцистичного, наукового, а іноді й художнього стилів. Тому для перекладача важливо визначити найточнішу концепцію політичної промови та обрати відповідний метод перекладу, який залишатиметься актуальним з часом, враховуючи розвиток мови. Потрібно знайти такий метод перекладу, який не лише точно передає зміст, але й відповідає стандартам перекладацької практики.

Переклад політичних промов супроводжується труднощами у точному відтворенні змісту оригіналу через мовні, культурні та контекстуальні відмінності. Для мінімізації втрат та забезпечення адекватності перекладу перекладачі застосовують різноманітні методи трансформацій. Ці методи включають адаптацію, модифікацію або переосмислення тексту відповідно до специфіки цільової аудиторії. Досвідчені перекладачі використовують свої професійні навички та інтуїцію для створення тексту цільовою мовою, який передає суть оригіналу без дослівного перекладу. Основна мета перекладу політичних текстів – досягнення функціональної еквівалентності, тобто створення тексту, який виконує ті ж функції, що й оригінал. Завдання перекладача полягає в тому, щоб текст на мові перекладу був настільки ж точним і емоційно насиченим, як і оригінал, враховуючи не лише зміст, але й вплив на читача або слухача.

Ключові слова: політика, політична промова, переклад, політичні терміни, перекладацькі трансформації.

*Зубач О. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

*Трушковська А. Д.,
студентка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету іноземної філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ НА МАТЕРІАЛІ МОВНОЇ ПАРИ АНГЛІЙСЬКА-НІМЕЦЬКА

Анотація. У статті досліджено лексичні та граматичні трансформації в процесі перекладу на матеріалі мовної пари англійська-німецька. Окреслено проблематику дослідження та зазначено, що вивчення перекладознавчих аспектів у межах цієї мовної пари є важливим для збагачення українського перекладацького фонду та розширення міжнародних зв'язків. Насамперед наголошено на тому, що не існує єдиного загальноприйнятого визначення терміна «перекладацька трансформація» через багатогранність і багатоаспектність поняття. У цій статті «перекладацькі трансформації» описано як формальні та семантичні перетворення вихідного тексту в процесі перекладу з метою адаптації його до цільового тексту зі збереженням змісту. За основу в дослідженні взято власне розроблену класифікацію трансформацій із поділом їх на лексичні, граматичні, семантичні, стилістичні та комплексні.

Детальному вивченню, опису та систематизації в цій статті підлягають лише лексичні та граматичні трансформації. Проаналізовано такі лексичні трансформації, які використовуються в процесі перекладу з німецької мови на англійську та навпаки, як-от: транскрипцію, транслітерацію, запозичення, калькування, а також перестановку, додавання та опущення на лексичному рівні. Подано визначення поняття «лексичні трансформації» та роз'яснено необхідність їхнього застосування.

У статті описано граматичні трансформації, визначено це поняття та наведено приклади їхнього застосування. До граматичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу з німецької мови на англійську та навпаки, віднесено: синтаксичне уподібнення, членування речень, об'єднання речень, перестановку, додавання, опущення та морфологічні (транспозиція) й синтаксичні заміни. Доведено, що перекладацькі трансформації можуть бути реалізовані на всіх рівнях мовної структури: фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному.

Ключові слова: переклад, трансформація, перекладацька трансформація, лексична трансформація, граматична трансформація, мовна пара англійська-німецька, німецька мова, англійська мова.

Постановка проблеми. Сучасний світ глобалізації, модернізації всіх сфер життя та міжнародної кооперації стикається з постійною необхідністю взаєморозуміння та співпраці між багатьма культурами та націями, що є носіями різних мов.

Одним із головних інструментів для досягнення цієї мети, звичайно, окрім використання мови міжнародного спілкування, як-от англійської, є переклад – процес, який вимагає не лише майстерності в знанні двох або більше мов, а й розуміння та врахування культурних контекстів.

Упродовж останніх десятиліть наукові праці в галузі перекладу посідають важливе місце серед усіх закордонних і вітчизняних лінгвістичних досліджень. До активного вивчення мовних і позамовних перекладознавчих аспектів на матеріалі різноманітних мовних пар звертаються й українські дослідники, які, у такий спосіб, роблять вагомий внесок у збагачення українського перекладацького фонду. Виразною рисою, яку можна простежити в цих працях, очевидно, є той факт, що аналіз завжди стосується перекладу з української або ж на українську – і зазвичай це також на мову іншої мовної гілки. Однак кількість досліджень в українському науковому медіапросторі, які, до прикладу, охоплюють роботу з парою споріднених мов неслов'янської групи (англійська-німецька, французька-італійська тощо) та спрямовані на український ринок перекладацьких послуг, є надзвичайно обмеженою. Одна з причин полягає в нестачі систематичного теоретичного огляду конкретної проблематики й також донедавна полягала у відсутності в них потреби. Проте, оскільки міжнародні відносини між державами тіснішають, а поняття медійності набуває нової сили, необхідність проведення таких досліджень зростає.

Статтю присвячено вивченню та систематизації перекладацьких трансформацій на матеріалі мовної пари англійська-німецька, що дасть змогу частково заповнити вищезазвану «наукову прогалину». Окрім того, результати дослідження стануть особливо корисними як для студентів-германістів українських ВНЗ, які тільки розпочинають свій професійний шлях, так і для досвідчених перекладачів.

Аналіз досліджень. Про зацікавленість у дослідженнях на тему перекладацьких трансформацій свідчить активна наукова діяльність українських філологів, лінгвістів, викладачів, перекладачів, студентів тощо. У своїх працях вони описують, перш за все, загальні теоретичні засади цього питання, як-от: «Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їхньої класифікації» [1]; «Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації» [2]; «Перекладацькі

трансформації та їхнє різноманіття у перекладних виданнях художньої літератури» [3]. До того ж, вони охоплюють найрізноманітніші аспекти, що стосуються перекладацьких трансформацій: «Перекладацькі трансформації у статуті ООН (на матеріалі мовної пари німецька-українська)» [4]; «Перекладацькі трансформації та прийоми: термінологічні виклики у перекладознавстві (українське та англійське перекладознавство)» [5]; «Лексичні та граматичні трансформації в перекладі англійських романів у жанрі фентезі українською мовою (Дж. Р. Р. Толкін «Володар Перснів»)» [6]; «Перекладацькі трансформації в англо-українських перекладах у сфері інженерії» [7]; «Лексичні трансформації при еквівалентному перекладі конвенцій з англійської та французької мов українською» [8] тощо. Проаналізований перелік дає змогу простежити, що дослідження мовної пари англійська-німецька для україномовної спільноти не є поширеними, що є ще одним свідченням актуальності цієї роботи.

Під час дослідження було використано описовий метод (для опису лексичних і граматичних перекладацьких трансформацій), порівняльний метод (для зіставлення структурно-граматичних особливостей англійської та німецької мов), метод аналізу (для опрацювання перекладацького матеріалу мовної пари англійська-німецька), зокрема застосовано методіку систематизації (для розроблення власної класифікації перекладацьких трансформацій та упорядкування їх за групами).

Мега статті – окреслити проблематику дослідження; розтлумачити важливість перекладу на матеріалі мовної пари англійська-німецька в українському науковому медіапросторі; визначити, описати та проаналізувати лексичні та граматичні трансформації, які використовуються в процесі перекладу з німецької мови на англійську та навпаки; систематизувати їх за власне розробленою класифікацією; продемонструвати їхнє застосування за допомогою прикладів.

Виклад основного матеріалу. Переклад – один із найскладніших видів розумової діяльності людини. Відколи люди розпочали розмовляти різними мовами, усний і письмовий переклади стали незамінними засобами подолання мовного бар'єру – в економічних відносинах, військово-політичній експансії та мирних подорожах, у контексті культурного обміну й розвитку філософії, науки, літератури, релігії тощо [9, с. 5]. У процесі перекладу відбувається взаємодія представників двох мовних і лінгвокультурних спільнот, що володіють різним світосприйняттям і певним фондом культурної спадщини: фоновими знаннями, мовним етикетом, морально-естетичними нормами тощо [10, с. 13]. Тож процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої, а включає низку культурних і лінгвопрагматичних особливостей, із якими перекладач повинен бути обізнаним. Одним із прийомів, які дають перекладачам змогу долати міжмовні та міжкультурні труднощі, є трансформації [11, с. 5].

Термін «трансформація» запозичено з трансформаційної граматики. У різних працях з теорії перекладу найчастіше його можна зустріти в словосполученні «перекладацькі трансформації» – тобто способи перетворення елементів вихідного тексту в процесі перекладу, які не тільки забезпечують адекватність передачі змісту, але й також адаптують його до мовно-культурних особливостей цільової аудиторії [9, с. 129]. Визначення поняття «перекладацька трансформація», однак, не є однозначним через різноманіття підходів і поглядів на процес перекладу. У цій роботі

ми посилатимемося на загально визнане, подане у лінгвістичній енциклопедії О. О. Селіванової, трактування цього терміну, адже воно точно та лаконічно передає його сутність:

Трансформація – основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні призначеної для передачі інформації [1, с. 148].

На вибір трансформації впливають як лінгвістичні, так й екстралінгвістичні фактори, адже кожна мова має свою структуру, засади й принципи, і в кожній мовній спільноті існують норми мовної поведінки. І саме ця невідповідність між мовою оригіналу та мовою перекладу спонукає перекладача використовувати еквівалентні міжмовні трансформації [9, с. 129]. Не існує загальної думки і щодо питання класифікації трансформацій. Одні науковці розподіляють їх за типами, інші – за рівнями, на яких відбуваються видозміни. Єдине, із чим усі дослідники погоджуються, те, що будь-який поділ є досить умовним. Це пов'язано з тим, що деякі трансформації можна застосувати лише комплексно, тобто вони завжди переплітаються.

Німецька та англійська мови належать до однієї мовної групи – германської гілки індоєвропейської мовної родини. Вони мають спільне походження, що полегшує вивчення та розуміння одна одної, однак, з іншого боку, певні відмінності в граматичній і лексичній системах обох мов із плином часу все ж таки розвинулися. Мовна пара німецька-англійська вважається однією з найважливіших у світі сучасних комунікацій, оскільки ці мови мають значний вплив як у сфері бізнесу та технологій, так і в гуманітарних науках і культурному обміні. Німеччина та англійські країни, як-от США й Велика Британія, роблять потужний вклад у світову економіку. Розвиток перекладацьких студій на матеріалі цих мов сприятиме тіснішій співпраці та взаєморозумінню між державами, а також відкриватиме нові економічні, технологічні, культурні та освітні можливості.

Окрім того, вражає роль німецько-англійського перекладу у сфері машинного перекладу. Хоча у світі існує понад 5000 мов, мовна пара німецька-англійська є найуживанішою у цій галузі. На одній із найважливіших щорічних зустрічей дослідників автоматизованого перекладу – Конференції з машинного перекладу (Conference on Machine Translation) – німецько-англійські напрацювання займають важливе місце [12, с. 175].

У цьому дослідженні при перекладі з німецької на англійську та навпаки ми опираємося на власне розроблений поділ перекладацьких трансформацій на чотири основні групи: лексичні, граматичні (морфологічні та синтаксичні), семантичні, стилістичні, а також додаткову – трансформації змішаного типу або комплексні: лексико-граматичні та лексико-семантичні. Перевагу надано саме такій класифікації, оскільки вона охоплює три лінгвістичні аспекти – лексичний, граматичний і семантичний, а також відокремлює у формальну категорію функційно-стильові засоби мови. Проте детально у роботі розглядаються лише лексичні та граматичні трансформації.

Лексичні трансформації – це різноманітні перетворення лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу для максимально точної передачі їхнього лексичного значення та змістового наповнення. Необхідність їхнього застосування полягає у відмінностях структури словникового складу обох

мов і незбіжності обсягу значень мовою оригіналу та мовою перекладу [13, с. 49]. Лексичні перетворення застосовують при перекладі мовних одиниць, що «виходять за межі» цільової мови, наприклад, власні назви або терміни, які специфічні для вихідної мови, але невідомі в цільовій. Це також можуть бути технічні терміни з різних галузей знань, включно з тими, що описують об'єкти, явища та поняття, які є характерними для вихідної культури [9, с. 130].

У нашій класифікації до лексичних трансформацій відносимо: **транскрипцію** (*Transkription; transcription*), **транслітерацію** (*Transliteration; transliteration*), **запозичення** (*Entlehnung; borrowing*), **калькування** (*Lehnübersetzung; calque/loan translation*), а також **перестановку** (*Permutation/Umstellung; permutation*), **додавання** (*Addition/Hinzufügung; addition*), **опущення** (*Auslassung; omission*) на лексичному рівні (оскільки останні три трансформації також можуть застосовуватися й на граматичному).

Транскрипція (передача звукового складу слова мови-оригіналу за допомогою літер цільової мови) і **транслітерація** (передача графічного складу слова мови-оригіналу за допомогою літер цільової мови) – не широко поширені лексичні трансформації при перекладі з німецької на англійську, оскільки обидві мови застосовують латинську абетку, а вищезазвані трансформації найбільш уживані при перекладі між мовами різних орфографічних систем, як-от з латиниці на кирилицю й навпаки.

Запозичення передбачає взяття слова безпосередньо з однієї мови та використання його в іншій без перекладу; тобто прийняття лексичної одиниці з іноземної мови. До прикладу, використання в німецькому тексті таких лексем: *Knowhow*, *Braindrain*, *Saondtrack*. **Калькування** означає буквальний переклад, буквальне перенесення або копіювання іншомовного слова або словосполучення за допомогою слів цільової мови: *job interview* → *Vorstellungsgespräch*; *annual report* → *Jahresbericht*; *public transport* → *öffentlicher Verkehr*; *health insurance* → *Krankenversicherung*.

Перестановка – це зміна порядку елементів – у цьому разі одиничних слів або словосполучень – у перекладеному реченні без загальної структурної втрати, або перестановка слова з одного речення в інше для досягнення більш природного звучання в цільовій мові: “*Ich habe heute einen interessanten Film gesehen.*” – «*I have watched an interesting movie today*» (тут і далі за відсутності цитування приклади речень оригіналу та їхній переклад – Трушковської А. Д.). У цьому прикладі слово *heute* (сьогодні) у німецькому реченні стоїть посередині, тоді як в англійському перекладі *today* переміщено на кінець речення; загальну структуру збережено, тобто порядок головних членів речення не змінено. Це зроблено для того, щоб речення звучало більш природно в англійській мові, а також відповідало правилам структури англійського речення.

Додавання – це різновид перекладацької трансформації, мета якої полягає у відтворенні в перекладеному тексті тих слів, що були пропущені в оригінальному тексті, але є необхідними для повного розуміння цільовою аудиторією: “*Er studierte an der Universität in Bamberg.*” – «*He studied at the university in the city of Bamberg, Germany.*» У цьому прикладі для кращого розуміння того, що йдеться саме про місто в Німеччині, в англійському перекладі було додано лексеми *the city of Germany*.

Протилежним додаванню прийомом, коли зайві або «надлишкові» слова при перекладі викидають або опускають, є **опущення**: “*Nach einem langen und anstrengenden Arbeitstag war er sehr müde und erschöpft.*” – «*After a long and tiring day at work, he felt exhausted.*» Оскільки лексичні одиниці *sehr müde* і *erschöpft* мають однакове значення й відображають ту саму інтенсивність втомлюваності, немає потреби використовувати їх у парі.

Наступна група – **граматичні (синтаксичні) трансформації** – перекладацькі трансформації, що передбачають заміну структури слова, словосполучення або речення зі збереженням семантичної інформації. При перекладі з англійської на німецьку та навпаки найпоширеніші відмінності спостерігаємо в порядку слів у реченні, вживанні часових форм, вираженні модальності, у формах пасивних конструкцій тощо.

До граматичних трансформацій відносимо: **синтаксичне уподібнення / дослівний переклад** (*syntaktische Assimilation/wörtliche Übersetzung; syntactic assimilation/literal translation*); **членування речень** (внутрішнє та зовнішнє) (*Satzteilung; division of sentences*); **об'єднання речень / інтеграція** (*Satzkombination; combination of sentences*), а також, за таким же принципом, що й лексичні перетворення, **перестановку** (*Permutation/Umstellung; permutation*); **додавання** (*Addition/Hinzufügung; addition*); **опущення** (*Auslassung; omission*) і **граматичні заміни** (*grammatikalische Ersetzungen; grammatical replacements*) на морфологічному (найпоширеніша – транспозиція (*Transposition; transposition*) й синтаксичному рівнях.

Синтаксичне уподібнення (або дослівний переклад) – це граматична видозміна, коли синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру мови-перекладу. Цей вид трансформації застосовується тоді, коли в мові-оригіналу й мові-перекладі існують паралельні синтаксичні структури [13, с. 21], напр.: “*Der Wissenschaftler erklärte, dass die Ergebnisse der Studie äußerst überraschend waren.*” – «*The scientist explained that the results of the study were extremely surprising.*»

Членування речення – граматична видозміна, за якої синтаксична структура речення-оригіналу перетворюється на дві чи більше предикативні структури в реченні-перекладі. Трансформація членування призводить або до перетворення простого речення мови-оригіналу на складне речення мови-перекладу або ж до перетворення простого чи складного речення мови-оригіналу на два чи більше самостійних речень у мові-перекладу [13, с. 21], напр.: “*Er ging zur Arbeit, obwohl er krank war, und erledigte alle seine Aufgaben.*” – «*He went to work even though he was sick. He completed all his tasks.*»

Об'єднання речень – граматична видозміна, коли синтаксична структура речення-оригіналу змінюється через поєднання двох чи більше простих речень в одне складне, або ж складне речення мови-оригіналу перетворюється на просте речення в мові-перекладу [13, с. 22], напр.: “*Es regnete. Wir blieben zu Hause.*” – «*It was raining, so we stayed home.*»

Перестановка – зміна місця розташування частин складного речення або самостійних речень у тексті мови перекладу в порівнянні з текстом мовою оригіналу [13, с. 35], напр.: “*Als der Sturm begann, suchten die Menschen Schutz in ihren Häusern, und die Straßen wurden leer.*” – «*The streets became empty as people took shelter in their homes when the storm began.*» У цьому прикладі в англійському перекладі змінилося розта-

шування частин речення. Частини “*suchten die Menschen Schutz in ihren Häusern*” («люди шукали захист у своїх будинках») і “*die Straßen wurden leer*” («вулиці спорожніли») переставлено місцями для більш природного звучання в англійській мові.

Перекладацькі трансформації додавання та опущення на граматичному рівні стосуються частин складного речення або самостійних речень у тексті. Додавання означає введення додаткових частин складного речення або нових самостійних речень у текст перекладу, яких немає в оригіналі. Мета – розтлумачити контекст, пояснити причини чи наслідки або зробити текст зрозумілішим для цільової аудиторії. Опущення полягає у видаленні частин складного речення або навіть цілих самостійних речень, які можуть бути надмірними або зайвими, із тексту перекладу.

Граматичні заміни – спосіб перекладу, коли граматична одиниця мови-оригіналу перетворюється в одиницю мови-перекладу з іншим граматичним значенням. Заміни може підлягати граматична одиниця мови-оригіналу будь-якого рівня: словоформа, частина мови, частина речення, речення певного типу [13, с. 22]. Варто зазначити, що граматичні заміни поділяються на морфологічні та синтаксичні. 1) **Перший тип** включає заміну форм слова, частин мови (транспозиція) і членів речення:

а) заміна форм слова – заміна числа, роду іменників; форми та часу дієслова; способу дієслова тощо. У нижче наведеному прикладі умовний спосіб дієслова при перекладі замінено на наказовий: “*Wir könnten morgen in ein Restaurant gehen.*” – «*Let's go to a restaurant tomorrow.*»

б) заміна частин мови (транспозиція) – заміна морфологічної категорії слів, як-от заміна іменника дієсловом, прикметником, займенником і навпаки; заміна дієслова іменником, дієприкметником тощо, напр.: англ. дієслово → нім. іменник: *as the costs rise* → *mit dem Ansteigen der Kosten*;

в) заміна членів речення – перебудова синтаксичної структури одиниці (підмет на присудок, підмет на додаток тощо): слова та словосполучення у тексті перекладу вживаються в інших синтаксичних функціях, ніж їхні відповідники в тексті оригіналу [13, с. 35], напр.: “*Der Sturm zerstörte viele Häuser.*” – «*Many houses were destroyed by the storm.*» У цьому прикладі підмет *Der Sturm* (гроза, буря) у німецькому реченні замінено на додаток *by the storm* в англійському реченні, а додаток *viele Häuser* (багато будинків) в оригіналі стає підметом *Many houses* в перекладі. У таких реченнях спостерігаємо видозміну «*пасив* → *актив*», коли суб'єкт перетворюється на об'єкт. Варто зазначити, що така трансформація пов'язана з вищеназваною, оскільки часто при заміні частин мови відбувається заміна членів речення.

2) До **синтаксичних замін** належать зміна порядку слів у реченні, заміна частини речення, заміна одного типу речення на інше [3, с. 147]:

а) Зміна порядку слів у реченні – трансформація, за допомогою якої у перекладеному реченні змінюється порядок слів у порівнянні з реченням оригіналу відповідно до норм синтаксису мови, якою відбувається переклад [11, с. 5]. Ця трансформація є тотожною граматичній перестановці:

б) Заміна частини речення – заміна головної частини речення підрядною і навпаки: “*Während ich an meinem Laptop arbeitete, kam mein Bruder ins Zimmer*” (підрядна частина + головна). – «*I was working on my laptop when my brother entered the room*» (головна + підрядна).

в) Заміна одного типу речення на інше:

– Заміна простого речення складним і навпаки: “*Es war so kalt, dass ich keinen Finger bewegen konnte.*” (складнопідрядне речення) – «*I couldn't move a finger because of the cold.*» (просте речення).

– Заміна складнопідрядного речення складносурядним і навпаки: “*Als ich zur Arbeit ging, traf ich meine alte Freundin, die ich seit Jahren nicht mehr gesehen hatte.*” (складнопідрядне) – «*I went to work, and I met my old friend whom I hadn't seen for years.*» (складносурядне).

– Заміна сполучникового речення безсполучниковим і навпаки: “*Es war spät, aber er blieb noch im Büro, um die Arbeit zu beenden.*” (сполучникове) – «*It was late; he stayed in the office to finish the work.*» (безсполучникове).

Однак, варто пам'ятати, що перекладацькі трансформації – це засоби перекладу, які зазвичай використовують у комплексі. Перестановку комбінують із заміною, синтаксичну заміну можуть поєднувати з додаванням, лексична заміна може перетинатися з граматичною тощо [3, ст. 148].

Висновки. Потужна міжнародна співпраця та міжкультурна комунікація роблять сферу перекладу надзвичайно актуальною. Дослідження перекладацьких аспектів на матеріалі різноманітних мовних пар є важливим для розвитку теоретичних засад перекладознавства та покращення практичної перекладацької діяльності. Малодослідженою в українському перекладацькому науковому просторі досі залишається мовна пара англійська-німецька. Оскільки обидві мови активно застосовують у міжнародних відносинах, торгівлі та бізнесі, якісний переклад у межах цієї пари сприятиме тіснішому співробітництву та розвитку стосунків між англійськими й німецькомовними партнерами, а також відкриватиме нові можливості для українських перекладачів-германістів.

Оскільки основу адекватності перекладу становлять перекладацькі трансформації, вони викликають неабиякий інтерес у дослідників. На сьогодні через багатогранність і багатоаспектність цього поняття єдиного визначення терміну «трансформація» не існує, так само як і єдиної класифікації. У статті перекладацькі трансформації описано як міжмовні формальні або семантичні перетворення, які дають змогу здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу зі збереженням змісту. Вони можуть бути реалізовані на всіх рівнях мовної структури: фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному. Використання тієї чи іншої трансформації залежить від типу тексту, його стилю, мети перекладу, особливостей мовних структур вихідної та цільової мов, зокрема від екстралінгвістичних факторів, як-от контексту, оточення, у якому відбувається комунікація, культурних особливостей тощо.

За основу в дослідженні взято власне розроблену класифікацію трансформацій із поділом їх на лексичні, граматичні, семантичні, стилістичні та комплексні. У процесі перекладу з німецької на англійську та навпаки виокремлюємо такі лексичні трансформації, як-от: транскрипцію, транслітерацію, запозичення, калькування, а також перестановку, додавання, опущення. До граматичних трансформацій відносимо: синтаксичне уподібнення, членування речень, об'єднання речень, перестановку, додавання, опущення та морфологічні (транспозиція) й синтаксичні заміни. Додавання, опущення, заміна та перестановка застосовуються як на лексичному, так і на

граматичному рівнях. Резюмуючи наведені в роботі приклади, можна відзначити, що трансформації включають зміни з лексичними одиницями та поняттями; граматичними структурами, частинами мови, членами реченнями, реченнями та пропозиціями, а також модифікації зі смислами та значеннями слів і фраз.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні та детальному описі семантичних, стилістичних і комплексних (лексико-граматичних і лексико-семантичних) перекладацьких трансформацій, які використовуються в процесі перекладу з німецької мови на англійську та навпаки.

Література:

1. Журавель Т. В., Хайдарі Н. І. Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їхньої класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*. 2015. Т. 2, № 19. С. 148–150.
2. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*. 2019. Т. 4, № 43. С. 72–74.
3. Поліщук Л. П., Пушкар Т. М. Перекладацькі трансформації та їх різноманіття у перекладних виданнях художньої літератури. *Інноваційні проекти та парадигми міжнародної освіти* : матеріали І Міжнар. мультидисциплінар. науково-практ. інтернет-конф., м. Тбілісі, Грузія – м. Київ, Україна, 28 лют. – 1 берез. 2023 р. Грузія, 2023. С. 146–150.
4. Гутнікова А. В. Перекладацькі трансформації у статуті ООН. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Філологія»*. 2018. № 18. С. 162–167.
5. Козачук А. М. Перекладацькі трансформації та прийоми: термінологічні виклики у перекладознавстві. *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. 2023. № 89. С. 129–136.
6. Поліщук Л. П., Пушкар Т. М. Лексичні та граматичні трансформації в перекладі англійських романів у жанрі фентезі українською мовою (Дж. Р. Р. Толкін «Володар Перснів»). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 1, № 26. С. 221–225.
7. Шаранова Ю. В., Маслов Є. О. Перекладацькі трансформації в англо-українських перекладах у сфері інженерії. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 3, № 27. С. 150–154.
8. Шевцова О. В. Лексичні трансформації при еквівалентному перекладі конвенцій з англійської та французької мов українською. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2012. № 30. С. 175–178.
9. Курс лекцій з теорії перекладу: *Übersetzungstheorie* : навч. посіб. / уклад. А. А. Король. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2021. 152 с.
10. Косьянова І. В. Одомашнення та очуження при перекладі аудіо-медіального тексту. *Збірник тез Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій* : матеріали XX науково-практ. студент. конф. ЗІЕІТ, м. Запоріжжя, 4–6 груд. 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 13.
11. Амеліна С. О. Переклад дієприкметника та дієприкметникових конструкцій. *Збірник тез Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій* : матеріали XX науково-практ. студент. конф. ЗІЕІТ, м. Запоріжжя, 4–6 груд. 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 5.
12. Murray K. (2018). In German-to-English Translation: A Driving Force Behind Machine Translation. Donahue, W. C., Mein, G., & Parr, R. (Ed.), *andererseits – Yearbook of Transatlantic German Studies* (pp. 175–179). Bielefeld: Transcript Publisher.
13. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт за спеціальністю «Переклад»: Базові теоретичні поняття : посібник / ред. О. В. Ребрій ; уклад. Д. О. Гайдар. Харків, 2015. 67 с.

Zubach O., Trushkovska A. Lexical and grammatical transformations in the translation process on the material of the English-German language pair

The article examines lexical and grammatical transformations in the translation process on the material of the English-German language pair. The research question is outlined and it is stated that the study of translational aspects within this language pair is extremely important for the enrichment of the Ukrainian translation fund and the expansion of international relations. First of all, it is emphasised that there is no single generally accepted definition of the term “translation transformation” due to the multifaceted and multidimensional nature of this concept. In this paper, “translation transformations” are described as formal and semantic changes of the source text in the translation process with the aim of adapting it to the target text while preserving the content. The research is based on a self-developed transformation classification with their division into lexical, grammatical, semantic, stylistic and complex.

In this article, only lexical and grammatical transformations are subject to detailed study, description and systematisation. Such lexical transformations used in the translation process from German to English and vice versa as: transcription, transliteration, borrowing, calque/loan translation as well as permutation, addition and omission at the lexical level, are analysed. The definition of the notion of “lexical transformation” is presented and the need for their usage is explained.

The article describes grammatical transformations, defines this notion and gives examples of their usage. Grammatical transformations used in the translation process from German to English and vice versa include: syntactic assimilation, division of sentences, combination of sentences, permutation, addition, omission as well as morphological (transposition) and syntactic replacements. It is proven that translation transformations can be implemented at all levels of the language structure: phonological, morphological, lexical-semantic and syntactic.

Key words: translation, transformation, translation transformation, lexical transformation, grammatical transformation, English-German language pair, German, English.

*Ільєнко О. Л.,**доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Харківського національного університету імені О. М. Бекетова**Ходаковська О. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов**Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНТРОДУКТИВНОЇ ЧАСТИНИ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Анотація. Статтю присвячено вивченню стилістичних особливостей перекладу вступних частин художніх текстів. Виявлено структурно-семантичні особливості інтродуктивної частини художніх текстів. Відзначено, що вступні частини художніх творів, які були предметом аналізу, є семантично різноманітними та поділяються на: експозицію (представляються основні персонажі), звернення автора до читача з метою вибудувати зв'язок з ним, флешбек, інтригуюче запитання та описовий вступ. Зазначено, що мета цих елементів твору полягає у знайомстві з контекстом, створенні загального настрою та зацікавленні читача. Вони є інформаційно насиченими і пропонують різні види інформації: фактологічну, емоційну, концептуальну тощо. За будовою види вступу можуть бути простими та складеними. Було встановлено особливості художнього перекладу: переклад художньої літератури принципово відрізняється від інших видів, варто відзначити наявність особливостей художнього перекладу творів; переклад художніх творів залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, таких як історичний контекст, культурні та соціальні умови, цільова аудиторія тощо; переклад художніх творів літератури потребує від перекладача уміння, з одного боку, суворо дотримуватися оригіналу, а, з другого, – адаптувати твір до цільової мови. Дослідження засобів досягнення еквівалентності показало, що перекладацькі трансформації є одним із способів досягнення еквівалентності при перекладі художніх текстів. Використання лексичних, граматичних і синтаксичних трансформацій спрямоване на подолання відмінностей між вихідним і цільовим текстами, відмінностей у системах двох мов і культурних розбіжностей. Також увагу було зосереджено на урахуванні перекладачем стилістики оригінального твору. Актуальним напрямком розвитку художнього перекладу визначено використання комплексного підходу до перекладу з дотриманням принципу адекватності та принципу еквівалентності. Перекладачі повинні мати глибоке розуміння культури, менталітету, історії та літературних традицій носіїв мови оригіналу та мови перекладу.

Ключові слова: художній переклад, інтродуктивна частина, перекладацькі трансформації, стилістичні особливості перекладу, якість художнього перекладу.

Постановка проблеми. Індивідуальний стиль автора художнього твору – це складна система поєднань і взаємозв'язків різних засобів і форм мовної виразності. Невід'ємною

складовою індивідуального художнього підходу є авторська реалізація задуму тексту та відповідних композиційних прийомів. Художній переклад є одним із найпопулярніших і водночас найскладніших видів перекладу, і його часто відносять до окремого виду літературної творчості.

Сьогодні у зв'язку з процесом глобалізації, активним розвитком міжкультурних відносин у різних сферах людської діяльності, діалогом культур бурхливо розвивається перекладознавство. На цьому фоні теорія та практика перекладу потребують оновлення відповідно до сучасних реалій та вимог. Загальновідомо, що початок тексту має важливе комунікативне навантаження. Автор надає початку особливого значення, привертає увагу читача до твору. Зазначена позиція є важливим елементом тексту, вони надають максимум інформації про час і місце, умови перебігу явищ, які описуються. Композиційна особливість вступної частини зумовлена психологічними особливостями реципієнта, який концентрує максимальну увагу на початку акту сприйняття.

Вступні (інтродуктивні) блоки у художніх текстах мають різні назви: вступ, переднє слово, передмова, від автора, пролог, зачин, прелюдія, преамбула та ін. Цей елемент тексту є, з одного боку, необов'язковим, а, з другого, тісно пов'язаний з ним та відносно самостійним (автосемантичним). Автор зазвичай надає неповторну форму та структуру текстовому матеріалу відповідно до власного бачення закономірностей організації навколишньої дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи побудови різноманітних текстових фрагментів є предметом фундаментальних досліджень представників філологічної думки. Архітектоніка і композиція тексту була у центрі уваги таких дослідників, як О. Бессараб, І. Сидоренко, Г. Матковська, О. Солодова, А. Томас, О. Байоль, А. Сухова та багато ін.

Проблеми художнього перекладу досліджували Л. Андрієнко, Р. Зорівчак, В. Карабан, Л. Коломієць, О. Чередниченко, Т. Кияк, О. Ребрій, М. Іваницька, А. Mammadov, S. Halverson та ін. Великий внесок у розвиток перекладознавства здійснили М. Лукаш, М. Рильський, О. А. Галич, Т. М. Онопрієнко, В. Коптілов, І. Корунець та багато інших.

Мету нашої розвідки вбачаємо у висвітленні специфічних рис перекладу художнього тексту та засобів досягнення еквівалентності перекладу інтродуктивної частини художнього твору. Матеріалом для дослідження слугують оригінальні вступні

частини класичних творів англійської художньої літератури, написаних видатними письменниками у 19 і 20 століттях. Зазначені твори належать до різних жанрів та тем і репрезентують різне оформлення вступної частини. До розгляду узято вступи до творів «Мідлмарч», автор – Джордж Еліот; «Пігмаліон», автор – Бернард Шоу; «Абат», автор – Вальтер Скот; «Пригоди Родеріка Рендома», автор – Тобіас Смолет.

Виклад основного матеріалу. Наразі дослідники не дійшли висновку щодо залучення єдиної методики аналізу композиції художніх творів [1]. Композиція художнього тексту має свої особливості і визначається як побудова твору, правильне розташування і поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, їх послідовне розташування, мотиви. За допомогою композиційних одиниць автор розташовує елементи тексту і відповідно позначає їхній зміст. Експозиція – перша, вступна частина сюжету художнього твору, в якій коротко подається ситуація, що логічно передують зав'язці, але може також передувати зав'язці в тексті, а може супроводжуватися іншими деталями протягом усього твору, або після зав'язки (відкладена експозиція), або в кінці твору (відкладена зав'язка). Іноді її подають наприкінці (зворотна експозиція). Експозиція представляє час і місце подій (дії) і дає необхідне пояснення персонажам і намірам оповідача, ніби розкриваючи ситуацію (пейзаж або інтер'єр), в якій діють персонажі. Місце експозиції в тексті художнього твору визначається авторським задумом [2]. Її стислість і довжина варіюються залежно від жанру твору (оповідання, новела, повість, роман) та авторського стилю і можуть по-різному утримувати увагу читача і допомагати йому краще зрозуміти характери персонажів, причини конфліктів і колізій, які рухають сюжет твору.

Залежно від стилю тексту передмови можуть називатися по-різному: вступ, передмова, від автора, пролог, передмова, прелюдія, преамбула тощо. Ці розділи, звісно, є обов'язковими. Характерно, що вони є незалежними від усього тексту, але водночас тісно пов'язані з ним. Основні характеристики інтродуктивної частини (тезовість, анотація, прагматичність, концептуальність та енциклопедичність [3]) не є обов'язковими для всіх типів вступу. Деякі з них є радше ретроспективними, ніж проспективними. Цей конститутивний блок не є типовим для художніх текстів, оскільки художні твори не потребують вказівок.

Передмова – це вступна стаття до книги, написана автором, упорядником або редактором, щоб допомогти читачеві зрозуміти зміст книги. У художніх текстах передмова підводить читача до того, про що буде розказано. У драматичному творі передмовою слугує коротке повідомлення про час і місце подій або перелік дійових осіб. Різновидом передмови є пролог. У ньому описуються явища, факти та обставини, необхідні для підготовки читача до повного розуміння твору або для повного розкриття змісту твору. Ця частина розповіді може бути органічно пов'язана з самою розповіддю. Пролог може бути віддалений від тексту як у часі, так і в просторі. У літературних текстах також зустрічаються прелюд (як вступ до вірша) та інтродукції (друга передмова, що містить екскурс в історію). У літературних творах ми іноді зустрічаємо зачин. Це передмова, яка відкриває епічний твір фольклору (епічну поему, думу, історичну пісню). Він має традиційну форму, часто починається з вигуку "Ой", вказує на місце і час дії та готує читача (слухача) до сприйняття подальшої оповіді. Передне слово

також є своєрідним вступом, що містить короткі відомості про автора та історію створення твору. Її пише інша особа, наприклад, дослідник, колега або послідовник творчості автора.

Важливо, щоб семантика інтродуктивної частини передавала інтригу та зацікавленість читача, спонукала його продовжувати читання. Як зазначалося раніше, вступні частини художніх творів можуть бути різноманітними залежно від авторського задуму та жанру твору. Наведемо декілька різновидів:

- експозиція – вступ, де представляються основні персонажі, місце дії та основні конфлікти твору. Вона створює базовий фундамент для подальшого розвитку подій;
- епіграф – використання цитат, віршів або фрази перед текстом для введення читача у тему або ідею твору;
- звертання до читача – автор безпосередньо говорить з читачем, використовуючи це як можливість побудувати зв'язок або викликати певний настрій перед читанням;
- дія інтродуктивної частини перебуває в середині подій твору, відсутнє власне уведення в тему твору, читач з перших рядків занурюється у вирій подій;
- описовий вступ – оповідь присвячена показу природи, місця подій або персонажів, на тлі яких розгортатиметься сюжет, це робить атмосферу та обставини твору більш живими та реалістичними;
- флешбек – автор може почати зі сцени з минулого, щоб пояснити деякі події або зазначити важливі моменти, що передують основній історії;
- інтригуюче запитання або загадка – сприяє тому, що читач прагне задуматися та бажати дізнатися більше.

Також можна виділити два основних типи будови вступних частин: простий та складений (поєднує два і більше елементи).

Саме це розмаїття видів вступних частин, їх поєднання, що є прикметним для мови художніх творів, створює той унікальний художній початок твору, який є справжнім викликом для перекладача, оскільки від правильності та адекватності перекладу залежить сприйняття подальших подій та фактів.

Мова художньої літератури є невід'ємною складовою та, водночас, подекуди частиною національної мови. Це пов'язано з тим, що художня література часто використовує елементи з минулого, архаїзми, історизми та позалітературні елементи (діалектизми, жаргонізми тощо). З цієї причини мову художньої літератури можна розглядати як особливу систему, що допускає використання всіх мовних елементів, які існують або колись існували в мові чи є принципово можливими (наприклад, неологізми, створені самим автором). Іншими словами, мова художньої літератури, так би мовити, базується на функціональному стилі. Водночас мова художньої літератури виконує не лише комунікативну (зв'язкову) функцію, але передусім естетичну. Під впливом естетичної функції в художніх текстах відбувається загальна трансформація мовних засобів відповідно до особистих ідейних намірів автора.

Літературна мова майже завжди естетично вмотивована і тому збагачена додатковим смисловим відтінком, який повинен відчувати перекладач. Як правило, естетичну функцію виконує повтор домінуючих мовних елементів на фонетичному, лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях. Тільки глибокий лінгвістичний аналіз художнього тексту може зберегти ідейно-метафоричну систему оригінального твору та врахувати всі мовні засоби, використані автором для створення образу твору, що підлягає відтворенню в перекладі.

Передача вступної частини художніх творів іншою мовою – складний і багатограний вид перекладацької діяльності. У ній поєднуються та мають бути враховані структура мислення автора, різні жанри літератури, різні епохи, національний колорит тощо.

Інтродуктивну частину художнього твору слід розглядати як результат творчого процесу, утілення творчого задуму. Семантика вступної частини твору впливає на сприйняття та розуміння читачем ідей, тем, проблем, образів, стилю та інших аспектів художнього твору. Важливим аспектом розуміння природи художнього перекладу інтродуктивного блоку є розгляд перекладу як міжкультурної взаємодії. Художній переклад часто називають окремим видом мистецтва, де між літературною творчістю та власне перекладом. На відміну від письменників, перекладачі не пишуть самостійних творів, але повинні виконувати величезну і складну роботу з адаптації вже існуючого твору до мовної та культурної реальності мови перекладу. Перекладачі художніх творів повинні провести літературний аналіз твору і бути знайомими з творчістю автора, його ідіостилем. Крім знання обох мов перекладу, вони також повинні вміти успішно передавати непереказні або складні для перекладу елементи, такі як жарти, каламбури та специфічні для країни реалії. Отже, специфіка художнього перекладу полягає, з одного боку, в його місці в системі видів перекладу, а з іншого – в його зв'язку з оригінальним твором.

Отже, художній переклад – один з найскладніших видів перекладу. Існує низка важливих особливостей перекладу. Художній переклад не є дослівним перекладом тексту. Цей вид перекладу більш гнучкий і вільний. Перекладач повинен використовувати художні прийоми, щоб зберегти естетику твору. Як відомо, дослідники класифікують перекладацькі трансформації 1) в залежності від рівнів мови на яких вони мають місце та 2) типів вихідних одиниць оригінального тексту, які перетворюються. Відповідно до лінгвістичної енциклопедії О. О. Селіванової, трансформація – основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [4].

Однією з проблем художнього перекладу є співвідношення авторського контексту і контексту перекладача. Критерієм збігу або, навпаки, розбіжності між двома контекстами є ступінь кореляції між дійсністю і літературою. У контексті культурологічного підходу до перекладу особливого значення набуває проблема перекладу культурно маркованих безеквівалентних одиниць, особливо реалій та лакун, які часто зустрічаються в різних літературних стилях. Питання перекладу безеквівалентних одиниць безпосередньо пов'язане з поняттями еквівалентності та адекватності перекладу. Основне завдання перекладача – якомога повніше передати зміст вихідного тексту. Це означає створення адекватного перекладу, який відтворює як зміст, так і форму вихідного тексту шляхом підбору природних відповідностей (еквівалентність, аналогія та описовий переклад).

Процес перекладу – це, перш за все, глибокий лінгвістичний і контекстуальний аналіз вихідного тексту, створення його приблизного переказу і подальша обробка у вигляді перекладацьких трансформацій для досягнення необхідного ступеня емоційного впливу вихідного тексту на читача – і для досягнення кінцевого етапу процесу, справжнього та якісного перекладу.

Специфіка перекладу стилістичних засобів виразності полягає в тому, що вони не завжди мають відповідники в інших мовах, або мають різну експресивну силу. Перекладач повинен враховувати не тільки лексичне та граматичне значення стилістичних засобів, але й їхній прагматичний та культурний аспекти. Перекладач може використовувати різні стратегії перекладу стилістичних засобів, такі як: дослівний переклад, адаптація, заміна, опущення, додавання, компенсація тощо.

З-поміж фонетичних явищ, які ми дослідили, можна відзначити ономапоєю або звуковідтворення (звуконаслідування) – повторення звуків з метою створення звукового образу, певного явища – смол "Sblood! sir, that toothless jaw is a d–ned scandalous libel – but don't you imagine me so chopfallen as not to be able to chew the cud of resentment [5]." – "Клянусь! Сер, ця беззуба щелепа – це брудний наклеп, але не думайте, що я настільки п'яний, що не зможу проковтнути обурення". Автор таким чином підкреслив вади мовлення героя твору.

Тропи грають важливу роль в інтерпретації художнього тексту. Можна відзначити випадки вживання авторами: 1) метафор: That child-pilgrimage was a fit beginning [5]. – Це дитяче паломництво було вдалим початком;

2) різновиду метафор – гіпербол. Her flame quickly burned up that light fuel; and, fed from within, soared after some illimitable satisfaction, some object which would never justify weariness, which would reconcile self-despair with the rapturous consciousness of life beyond self [6]. – Її полум'я швидко спалювало це легке паливо; і, підживлюване зсередини, злітало за якоюсь незрівнянною сатисфакцією, якимось об'єктом, який ніколи не виправдає втоми, який примирить зневіру в собі з захопленою свідомістю життя поза собою; His great ability as a phonetician (he was, I think, the best of them all at his job) would have entitled him to high official recognition, and perhaps enabled him to popularize his subject, but for his Satanic contempt for all academic dignitaries and persons in general who thought more of Greek than of phonetics [7]. – Його великі здібності фонетика (він був, гадаю, найкращим у своїй справі) дали б йому право на високе офіційне визнання і, можливо, дозволили б йому популяризувати свій предмет, якби не його сатанинське презирство до всіх академічних сановників і взагалі до людей, які думали більше про грецьку мову, ніж про фонетику.

Метонімія була зафіксована у реченнях She found her epos in the reform of a religious order. – Вона знайшла свій епос у реформі релігійного ордену та As it was, he impressed himself professionally on Europe to an extent that made his comparative personal obscurity, and the failure of Oxford to do justice to his eminence, a puzzle to foreign specialists in his subject [7]. – Він і так справив на Європу таке професійне враження, що його порівняльна особиста невідомість і нездатність Оксфорда віддати належне його видатності стали загадкою для іноземних фахівців з його предмету.

Іронія притаманна, в основному, твору Б. Шоу: 1) It is impossible for an Englishman to open his mouth without making some other Englishman hate or despise him [7]. – Англієць не може відкрити рота без того, щоб інший англієць не зненавидів або не зневажив його;

2) German and Spanish are accessible to foreigners: English is not accessible even to Englishmen [7]. – Німецька та іспанська мови доступні для іноземців: Англійська мова недоступна навіть англієцям.

Завдяки цьому прийому гумористична та сатирична складова твору стає виразнішою і спонукає читача до певних роздумів.

Епітети є характерною ознакою мови художніх творів: 1) *Leisure must be allowed for the tide both to flow and ebb* [8]. – Дозвілля повинно бути дозволене, щоб приплив і відплив були рівномірними; 2) *I have bought three copies of it during my lifetime; and I am informed by the publishers that its cloistered existence is still a steady and healthy one* [7]. – За своє життя я купив три примірники цієї книги, і видавці повідомили мені, що її усамітнене існування все ще є стабільним і здоровим.

Оксюморон також додає виразності мові автора: *He was, I believe, not in the least an ill-natured man: very much the opposite, I should say; but he would not suffer fools gladly.* – Я вважаю, що він не був анітрохи недоброчливою людиною, навіть навпаки, я б сказав, що він не терпів би дурнів з радістю.

Антономазія, або використання власних імен у ролі загальних, також є експресивним засобом, як-от у реченні: *When I met him afterwards, for the first time for many years, I found to my astonishment that he, who had been a quite tolerably presentable young man, had actually managed by sheer scorn to alter his personal appearance until he had become a sort of walking repudiation of Oxford and all its traditions.* – Коли я зустрівся з ним після цього, вперше за багато років, я з подивом виявив, що він, який був цілком презентабельним молодим чоловіком, насправді примудрився через власне презирство змінити свою зовнішність так, що перетворився на своєрідне ходяче заперечення Оксфорду та всіх його традицій.

Увиразнюють мову інтродуктивних частин і численні алегорії: 1) *There have been heroes of that kind crying in the wilderness for many years past.* – Таких героїв, що волають в пустелі, було багато впродовж багатьох років;

2) *I was never, I confess, one of those who are willing to suppose the brains of an author to be a kind of milk, which will not stand above a single creaming, and who are eternally harping to young authors to husband their efforts, and to be chary of their reputation, lest it grow hackneyed in the eyes of men.* – Зізнаюся, я ніколи не належав до тих, хто готовий вважати мозок автора молоком, яке не підніметься вище вершків, і хто вічно втовкмачує молодим авторам, щоб вони мужали свої зусилля і дбали про свою репутацію, щоб вона не стала заїждженою в очах людських.

Алюзія на твір Шекспіра «Історія Генріха IV» для увиразнення авторського задуму та виокремлення ідеї подолання труднощів попри всі перешкоди наведена у реченні: *The intention of the work has been anticipated, and misconceived or misrepresented, and although the difficulty of executing the work again reminds us of Hotspur's task of "o'er-walking a current roaring loud," yet the adventurer must look for more ridicule if he fails, than applause if he executes, his undertaking* [8]. – Задум твору був передбачений, але його неправильно зрозуміли або спотворили, і хоча складність його виконання знову нагадує нам про завдання *Хотспера "переплисти течію, що голосно реве"*, авантюрист повинен очікувати більше насмішок, якщо він зазнає невдачі, ніж аплодисментів, якщо йому вдасться здійснити свою затію.

Також наявні алюзії на міфологію та релігію: *He might as well have been the Sybil who tore up the leaves of prophecy that nobody would attend to.* – Він міг би бути тією Сибілою, яка рвала листя пророцтва, на яке ніхто не звертав уваги.

Перекладачеві слід пам'ятати, що стилістична функція троп залежить, насамперед, від контексту. В одних випадках метафори, наприклад, можуть створювати пафос, в інших – комічний ефект або пародію.

Отже, процес перекладу – це, перш за все, глибокий лінгвістичний і контекстуальний аналіз вихідного тексту, створення його приблизного переказу і подальша обробка у вигляді перекладацьких трансформацій для досягнення необхідного ступеня емоційного впливу вихідного тексту на читача – і для досягнення кінцевого етапу процесу, справжнього та якісного перекладу.

Висновки. Вступні частини художніх творів, які були предметом аналізу, є семантично різноманітними та поділяються на: експозицію (представляються основні персонажі), звернення автора до читача з метою вибудувати зв'язок з ним, флешбек, інтригуюче запитання та описовий вступ. Мета цих елементів твору полягає у знайомстві з контекстом, створенні загального настрою та зацікавлення читача. Вони є інформаційно насиченими і пропонують читачеві різні види інформації: фактологічну, емоційну, концептуальну тощо. Художній переклад – це особливий вид перекладу, в якому вихідним текстом є мова художньої літератури. Особливістю такого виду перекладу є те, що він вимагає від перекладача не тільки знання мови, але й наявності творчих здібностей, культурної компетенції, стилістичної чутливості та відчуття авторського стилю. Засобами перекладу художнього твору є перекладацькі трансформації спрямовані, зокрема, на переклад стилістичних засобів виразності: ономатопеї, метафори, гіперболи, метонімії, іронії, епітетів, оксюморона, антономазії, алегорії та алюзії. На наш погляд, актуальним напрямком розвитку художнього перекладу є використання комплексного підходу до перекладу з дотриманням принципу адекватності та принципу еквівалентності. Перекладачі повинні мати глибоке розуміння культури, менталітету, історії та літературних традицій носіїв мови оригіналу та мови перекладу. Завдяки цьому вони можуть відтворювати специфічні для країни реалії, соціокультурну інформацію, образи та стилістичні особливості художніх творів. Потрібно уникати копіювання слів автора. Перекладачі повинні проявляти творчий підхід і знаходити найбільш доречні та еквівалентні вирази, які відповідають ідіостилю, жанру, тону, настрою та задуму автора.

Література:

1. Сидоренко І.А. Архітектоніка та композиція художнього твору як елементи авторського ідіостилю // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки», 2019. С. 19–24.
2. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. К.: Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
3. Максимов С. С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для 68 студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : навчальний посібник. К.: Ленвіт, 2006. 157 с.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. П.: Довкілля-К, 2011.
5. Smollett Tobias *The Adventures of Roderick Random* URL: The Project Gutenberg eBook of *The Adventures of Roderick Random*, by Tobias Smollett
6. George Eliot. *Middlemarch*. URL: The Project Gutenberg eBook of *Middlemarch*, by George Eliot
7. Shaw George Bernard. *Pygmalion* URL: The Project Gutenberg eBook of *Pygmalion*, by George Bernard Shaw
8. Sir Walter Scott *THE ABBOT* By URL: *The Abbot*, by Sir Walter Scott (gutenberg.org)

Iliencko O., Khodakovska O. Stylistic features of translation of an introductory part of fiction

Summary. The article is devoted to the study of stylistic features of translation of introductory parts of literary texts. The structural and semantic features of the introductory part of literary texts are revealed. It is noted that the introductory parts of the works of fiction that were the subject of the analysis are semantically diverse and are divided into: exposition (introducing the main characters), the author's appeal to the reader in order to build a connection with him/her, flashback, intriguing question and descriptive introduction. It is noted that the purpose of these elements of the work is to introduce the context, create a general mood and interest of the reader. They are information-rich and offer different types of information: factual, emotional, conceptual, etc. The structure of introductions can be simple and compound. The following features of literary translation have been identified: translation of fiction is fundamentally different from other types, it is worth noting the existence of features of literary translation of works; translation of fiction depends on many objective and subjective factors, such as historical context, cultural

and social conditions, target audience, etc.; translation of fiction requires the translator to be able to, on the one hand, strictly adhere to the original, and, on the other hand, adapt the work to the target language. The study of the means of achieving equivalence has shown that translation transformations are one of the ways to achieve equivalence in the translation of literary texts. The use of lexical, grammatical, and syntactic transformations is aimed at overcoming the differences between the source and target texts, differences in the systems of the two languages and cultural differences. Attention was also focused on the translator's consideration of the style of the original work. The use of a comprehensive approach to translation in compliance with the principle of adequacy and the principle of equivalence was identified as an important direction for the development of literary translation. Translators should have a deep understanding of the culture, mentality, history and literary traditions of the native speakers of the source and target languages.

Key words: literary translation, introductory part, translation transformations, stylistic features of translation, quality of literary translation.

*Маруніна В. П.,**аспірантка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Підгорушна О. Г.,**кандидатка філологічних наук,
асистентка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ІНТЕРСЕМІОТИЧНА ПЛОЩИНА ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ «ДОБРИХ ПЕРЕДВІСНИКІВ»

Анотація. Стаття присвячена вивченню художніх світів та їх аудіовізуальних адаптацій у цільовій та вихідній культурах через призму інтерсеміотики. Медіаіндустрія без перебільшення є однією з провідних складових нашого сьогодення: від соціальних мереж до новин й фільмів, споживання інформації все більше й більше набуває аудіовізуального характеру й породжує нові виклики для перекладачів. Зростання кількості книжкових кіноадаптацій збільшує аудиторію поціновувачів фентезі-історії й доповнює образ художнього світу, а тому вивчення лінгвосеміотичних елементів твору та їх перетворення у цільовій мові породжує нові виклики в царині перекладознавства і потребує пошуку оптимальних для збереження форми й смислу стратегій і тактик роботи, підкреслює необхідність адекватної репрезентації художнього світу на різних рівнях його репрезентації. У статті переклад розглядається як процес центрального проєкціонування, де перекладач виступає центром проєкції, а його стратегії та тактики перекладу є променями проєкції, що дозволяють наблизити зображення оригіналу до потрібної площини, зберігаючи його сутність та властивості при високій майстерності перекладача. Такий підхід визнає, що переклад не є прямим відображенням оригіналу, проте зберігає його наративні особливості та стилетвірні риси, і дозволяє вивчати як інтерсеміотичний, так й інтерлінгвістичний переклад художнього світу. Багатоплановість структури художнього світу в контексті її аналізу потребує використання певної дослідницької методології, серед якої можна виділити структурний та семантичний аналіз першотворів та їх перекладів, порівняльний аналіз, інтерсеміотичний аналіз (шляхи інтерпретації першотвору в іншій знаковій системі), дискурс-аналіз (визначення змісту історії на основі першотвору та перекладів) та інші. Визначено, що формування цілісного ареалу сприйняття художнього світу напряму залежить від якості та адекватності його інтерсеміотичного та інтерлінгвістичного перекладу. При інтерсеміотичному перекладі образотворчі риси літературного твору (представлені стилістичними фігурами та описами) переходять у візуальну семіотичну систему, тоді як мовлення персонажів постає у вербально-авдіальній. При інтерлінгвістичному перекладі художнього світу особливої уваги вимагають робота зі стрижневими стилетвірними елементами першотвору, що реалізуються в усіх інших інтерсеміотичних перекладах, зокрема, культурними концептами, власними назвами, алюзіями, гумором тощо.

Ключові слова: інтерсеміотика, інтерсеміотичний переклад, аудіовізуальний переклад, художній переклад, ареал сприйняття, фентезі.

Постановка проблеми. Зважаючи на повсякчасний розвиток світу та створення міжнародної павутини взаємопов'язаності, робота перекладачів набуває нового значення в подоланні мовного та культурного бар'єрів. У світі, де спілкування й культура набувають все більшого розмаїття, інтерсеміотика – вивчення того, як різноманітні системи знаків і символів взаємодіють між собою та впливають на переклад – стає необхідною складовою у царині філологічних досліджень. Одним із найбільш захопливих процесів такого перетину можна назвати трансформацію, коли книга перетворюється на високорейтинговий фільм, а надалі ці два продукти перекладаються різними мовами, що дозволяє історії та персонажам вийти за межі мовно-культурних кордонів. Така динамічна взаємодія інтерсеміотики та перекладу не просто поєднує представників різних культур на основі загальної симпатії до художнього авторського світу, але й продукує низку викликів, пов'язаних з подоланням прірви між літературним, візуальним та лінгвістичним світами.

Вивчаючи як сукупні, так і окремі елементи історії можна визначити складнощі, з якими стикаються рекреатори художнього світу: проблеми, що виникають, коли написане виходить за межі статистичного існування на папері та перетворюється на аудіовізуальну картинку, й виклики для перекладачів, що прагнуть правильно вловити суть історії вихідною мовою і якнайкраще передати її цільовою, відтворюючи культурні нюанси першоджерела, мовні особливості та очікування аудиторії (останнє виникає завдяки різного штибу «реklamних кампаній», присвячених тій чи іншій історії; до таких можна віднести трейлери, огляди книжкових блогерів, вплив інтернет-спільноти, наявності фандому, ступінь популярності автора та інше). Саме дослідження та аналіз методології, що використовується в перекладах допоможуть спеціалістам зрозуміти всі хити та можливості, що виникають при переході книги у фільм та у мови, що виходять за межі вихідної культури автора, навчать балансу між вірністю оригіналу та необхідним перекладацьким нововведенням, що слугуватимуть для максимально можливого транслявання змісту та форми оригінальних першотворів.

Особливої уваги в цьому контексті потребують твори фентезі, оскільки тексти цього жанру володіють унікальними рисами оповіді, що потребують делікатного ставлення до всіх його деталей, які почасти є сюжетотвірними та такими, що несуть в собі родзинку авторського задуму. Фентезі-світи переповнені міфічними створіннями, незвичними явищами та унікальною термінологією, а тому перекладачам потрібно не лише відтворити наявний матеріал, зберігаючи лінгвокультурні аспекти, але й пропрацювати у цільовій мові лексико-образні одиниці уяви автора. Отже, *актуальність* роботи зумовлена стрімко висхідною тенденцією до кіноадаптацій фентезі-бестселерів та створення складних інтерсеміотичних площин художніх світів як у вихідній, так і цільовій аудиторіях, а *наукова новизна* представлена у вигляді порівняльної схеми інтерсеміотичного перекладу з центральною проєкцією, що дозволяє вивчати першотвір жанру фентезі з перспективи його розширення внаслідок кіноадаптації та цільових перекладів іншою мовою, що дозволяє охопити виклики не лише міжкультурної інтерпретації, але й лінгвосоціотичної інтерпретації.

Огляд літератури. Інтерсеміотичний переклад постає не просто варіативним способом передачі смислів, а набуває провідної ролі у культурній взаємодії народів, оскільки головна компонента інтерсеміотичного перевираження вихідного матеріалу в цільовій культурі криється більшою мірою саме у сфері авдіовізуального перекладу. Комп'ютерні ігри, кіно, телебачення тощо потребують не лише лінгвістичної трансформації діалогів, але й адаптацію їх візуальних сигналів та культурно зумовлених концептів. Такий перетин мови та візуальних елементів потребує спеціальних навичок та глибокого розуміння міжсеміотичних зв'язків. Катаріна Райс у своїй типології текстів для перекладачів виділяє три вихідні групи текстів – орієнтовані на (1) зміст, (2) форму, (3) звертання, – але додає й четверту категорію, яку називає *авдіомедійними текстами*, себто такими, що вирізняються залежністю від немовних (технічних) засобів та від графічних, акустичних й візуальних способів вираження, а тому лише у поєднанні з ними ця складна літературна форма реалізує весь свій потенціал [1, с. 43]. Відтак, головна особливість інтерсеміотичного перекладу полягає у роботі з декількома знаковими системами: мовною та музичною/зображувальною/танцювальною тощо.

Одна з категорій інтерсеміотичного перекладу, що набуває все більшої актуальності, – це кінематограф, і мова йде не просто про перетворення оригінального сценарію на авдіовізуальний продукт, а про екранізацію наявних у культурі літературних творів. Кінотекст являє собою особливу знакову систему, що складається не лише з лінгвістичної складової, але й зображення у динаміці, використання музичного й звукового супроводів та інше [2, с. 481]. Візуальне середовище пропонує виняткову можливість перетворити історію у живу картинку, дозволити глядачам стати свідками подій, які до того могли існувати лише в їхній уяві. Це – унікальний процес, адже окрім переходу літературного культурного продукту в продукт медійний, що вже є особливим проявом інтерсеміотичного перекладу, нестандартне поле для роботи відкривається і для міжмовних перекладачів, що працюють для цільової аудиторії.

Інтерсеміотичні та подальші інтерлінгвістичні перевираження літературних світів створюють спільний ареал сприйняття історії, різні прояви існування якого доповнюють події оповіді, пояснюють їх та будують смислові містки як у вихідній,

так і у цільовій культурах. Ба більше, залучаючи молоде покоління до візуальної адаптації можна сподіватись на те, що певний відсоток глядачів може перетворитись у читачів, а отже адаптовані фільми та серіали можуть не просто слугувати додатковим приводом походу до кіно, але й надихнути на читання шляхом найбільш точного відтворення книжкового тексту.

Відомі твори різних жанрів все частіше отримують власну мультимедійну репрезентацію у вигляді фільмів та серіалів, проте безперечним лідером на сьогодні є жанр фентезі, зокрема «Тінь та Кістка» (Netflix, 2021–... рік), «Агенція Локвуд і Ко» (Netflix, 2023 рік), «Відьмак» (Netflix, 2019–... рік), «Дім дракона» (HBO, 2022–... рік), «Добрі передвісники» (Amazon Prime, 2019–... рік) та інші. Осягнути природу популярності саме цього жанру допоможуть слова видатного філолога та письменника Дж. Р.Р. Толкіна: «фентезі – це ескапізм, і в цьому його слава. Коли солдат потрапляє в полон ворога, хіба втеча звідти не вважається нам його обов'язком?... Якщо ми цінуємо свободу розуму та душі, якщо виступаємо на стороні волі, то наш прямий обов'язок тікати й брати з собою якомога більше людей» [3, с. 58]. Жанр фентезі пропонує людині втечу від реальності, запрошує в альтернативні світи безмежних можливостей – вплив вигаданих історій на свідомість людини вивчають не лише філологи з погляду наявності образотворчих стилістичних засобів тексту, але й ціла низка вчених, діяльність яких пов'язана з психологією та нейробіологією (наприклад, Кейт Отлі, Реймонд Мар та інші).

Фантазія – це здатність мозку відтворювати у свідомості симулякри (термін філософії постмодернізму, що використовується на позначення зображення чогось, що насправді не існує) чуттєвих об'єктів: так працює наша уява [4, с. 38], вибудовуючи у свідомості образ явища, матеріальному еквіваленту якому може не існувати у звичному для нас світі. Саме створення та осмислення таких образів і відображає суть фантазії як такої. З англійської *fantasy* можна перекласти як «ідея», «вигадка», в контексті ж літературному ми можемо говорити про *fantasy* як про різновид літературної творчості, в якому органічною складовою світу є надприродні явища, витвір фантазії автора, котрий здебільшого черпає натхнення у міфах і фольклорі [5]. Характерними рисами фентезі, як правило, вважають наявність численних фольклорних (чи вигаданих) створінь, магії, прояви надприродного на рівні із буденним, а також майже безмежна свобода автора (яка, однак, не позбавлена логіки).

Отже, можна сказати, що під час роботи з цільовим матеріалом – книгою та фільмом – перекладач опиняється з продуктом не лише глибинно авторської фантазії, викарбуваної під безпосередній текст оповіді (з наявними там авторськими неологізмами, національно-культурними елементами, інтертекстами та іншим), а й з опрацьованим іншою командою людей кіно-текстом, який вирізняється своїми правилами побудови та відтворення першотвору, і все це відбувається у рамках жанру фентезі, який геть не славиться якоюсь більш-менш осяжною обмеженістю звичного для нас світу. Всі ці фактори подвоюють наявні для перекладача виклики й потребують високого професіоналізму, достатній рівень обізнаності жанру та гнучкого художнього мислення.

Метою створення цієї статті є спроба краєм ока зазирнути за лаштунки захопливого процесу перетворення книги у фільм, а потім – створення їх перекладів для цільової (у нашому випадку – української) аудиторії, прослідкувати інтерсеміо-

тичні та перекладацькі зв'язки між книгою та фільмом у їхньому оригінальному та перекладеному варіантах, а також визначити наскільки повноцінно відтворюється матеріал першотвору в його похідних варіаціях (кінематограф та переклади). Відтак, ця стаття пропонує загальний огляд жанрово-сміслового симбіозу книжкового та кінопродуктів й перекладацьку роботу над ним. Вся наведена багатшаровість структури художнього світу в контексті її аналізу потребує використання дослідницької **методології**, що враховує особливості як художнього тексту, так і кінотексту та специфіку їх інтерсеміотичного та інтерлінгвістичного відтворення. Відтак, на основі загальнонаукових теоретичних узагальнень у статті було запропоновано гіпотезу, яка трактує іншомовний переклад цілісного мультисеміотичного художнього світу як проєкцію оригіналу на цільову культуру, яку формує перекладач. Такий підхід дозволяє провести комплексний аналіз **фактичного матеріалу**, а саме англomовного роману Н. Геймана та Т. Пратчетта "Good Omens" (1990), його кіноадаптації (2019), а також їхніх україномовних перекладів ("Добрі передвісники", пер. з англ. Б. Терещенко та О. Петік (2018); локалізація студії DniproFilm (2019) як багатшарового художнього цілого. Зокрема, було використано структурний та семантичний аналізи першотворів та їх перекладів для розкриття основних концепцій та внутрішньої логіки вихідних творів з огляду на їхню значущість для художнього вираження. Ці методи дозволили виявити як фундаментальні структурні компоненти нарративу, так і стилетвірні семантичні елементи "Добрих передвісників". Порівняльний перекладознавчий аналіз першотворів та їхніх перекладів допоміг виявити та оцінити розбіжності та варіації перекладацьких рішень при відтворенні семантичних та стилістичних аспектів англomовного твору українською мовою. Інтерсеміотичний аналіз було використано для вивчення шляхів інтерпретації першотвору в іншій знаковій системі та трансформації стилетвірних засобів художнього вираження зумовлених впливом інших семіотичних модальностей. Також, дискурс-аналіз дозволив проаналізувати взаємодію між текстовими елементами та визначити як переклади вплинули на концепцію та зміст оригінального нарративу. Окреслений інструментарій надав ефективний методологічний підхід для глибокого аналізу та розуміння художнього світу "Добрих передвісників", оскільки враховує його мовні, семіотичні та культурні виміри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Популяризація продукції жанру фентезі та її медійної адаптації виводить на поверхню філологічних досліджень цілу низку питань, які стосуються впливу похідної аудіовізуальної продукції на сприйняття її друкованого першоджерела, взаємозв'язок між способами репрезентації історій, рівень відтворення чільних елементів тексту/кінотексту тощо. Переклад таких робіт не просто посідає місце посередника, вимальовуючи схему: *книга ↔ переклад ↔ фільм*, а й безпосередньо впливає як на враження реципієнта, від якого напряду залежить комерційна складова проєкту, так і на формування унікального **ареалу сприйняття** історії.

Взагалі весь процес перекладу художнього світу тієї чи іншої історії можна побіжно порівняти з принципом центрального проєкціонування фігури (Рис. 1), де простір – це наш світ, в якому знаходиться об'ємна фігура (вихідний матеріал); центр проєкції – перекладач, а проєкційні промені – його стратегії та тактики перекладу, філігранна робота з якими дозволить

відтворити у потрібній площині (цільовій культурі) проєкцію оригіналу, яка хоч і не зберігатиме певні властивості вихідного матеріалу, проте слугуватиме максимально наближеним до нього зображенням (за умови високої майстерності перекладача та наповнення вихідного тексту та кінотексту).

Рис. 1. Переклад як центральне проєкціонування

Здебільшого, робота із жанром фентезі вимагає уваги до сталих конструкцій (які безпосередньо прив'язані до сюжету чи провідних рис твору), гумору, антропонімів, оказіоналізмів, неологізмів, авторських метафор, перекладу елементів світоустрою тощо – тобто тих аспектів нарративу, що несуть у собі відповідну до оригіналу «надзвичайність» та, звісно, відтворюють ідіостиль оповіді.

Під час перекладу у зв'язку *книга ↔ кіноадаптація* важливо не просто зберегти автентичність матеріалу, але й створити ланцюжки між текстовою та аудіовізуальною репрезентацією історії. Наприклад, сценарій мінісеріалу «Добрі передвісники» (особливості інтерсеміотичного перекладу яких і будуть розглядатись далі) не просто створений на основі книги, він створений одним з авторів (Н. Гейман), а отже канва його оповіді не просто повноцінно відтворює головні сюжетотвірні елементи книжкового тексту, але й за допомогою кінотексту доповнює нюансами сцену подій Передвісників, створюючи в безмежному книжково-медійному просторі окрему об'ємну фігуру чудернацької фентезійної форми.

Якщо стиснути сюжет «Добрих передвісників» до одного речення, то виглядатиме воно приблизно так: *двоє друзів – ангел та демон – намагаються врятувати світ від Армагеддону*. Майстерно опрацьований авторами, Террі Пратчеттом та Нілом Гейманом, нарратив переповнений тонким гумором, культурно забарвленими елементами, стереотипами, парадоксами та оксиморонами. Оцінка складності роботи над цим художнім фентезійним світом складно назвати однозначною, адже дія Передвісників відбувається у Лондоні (не альтернативному, і не вигаданому, а справжньому Лондоні з його архітектурою, місцевістю та історією), а отже позбавлене потреби шукати відповідники унікальним за своїм походженням топонімам, елементам реальності чи термінології (як, скажімо, це відбувається зі світом «Тіні та Кістки» чи «Відьмаком»). Натомість оповідь іскриться автентичними британськими акцентами, культурними концептами та іронічним гумором, які і є одним зі стовпів створення цієї історії – а отже перед перекладачем стоїть завдання не просто відтворити фентезійний

пратчетто-гейманський світ, але й зпросціювати британську культуру на текстову й аудіовізуально площини так, аби вони обов'язково мали спільні точки перетину.

Почати необхідно з найочевиднішого факту: кінотекст, зважаючи на його природу та засади побудови, трансформує левову частку книжкового тексту, перебираючи на себе здебільшого описи, що перетворюються в аудіовізуальні елементи та витискаючи з першоджерела (книги) лише суть діалогів. Це дозволяє скоротити об'єми медійного продукту та полегшити його сприйняття, адже позбавляє реципієнта необхідності візуалізувати потрібний образ у своїй уяві. Наприклад, присутній у творі образ няні-Кроулі: *"She wore a knit tweed suit and discreet pearl earrings. Something about her might have said nanny, but it said it in an undertone of the sort employed by British butlers in a certain type of American film. She reached the heavy wooden door, smiled to herself, a brief satisfied flicker, and rang the bell. It dinged gloomily. The door was opened by a butler, as they say, of the old school. "I am Nanny Ashoreth," she told him."* [6, с. 75] перетворюється лише в один з елементів цілої описової сцени мінісеріалу (див.: [7], серія 1, 00:35:11-00:35:14), а музичні композиції, назви яких повсякчас згадуються впродовж подій книги (заввичай це хіти групи Queen чи The Velvet Underground) слугують музичним супроводом відповідних сцен серіалу. Цікаво, що ці композиції підпорядковуються подіям, які відбуваються: наприклад, у 2 епізоді 1 сезону (див.: [7], 00:43:35) Кроулі та Азирафаїл підвозять додому Анатему з її велосипедом, у машині лунає пісня Queen «Bicycle Race». Так само перетворюється на «картинку» і значна частина тропів: епітети, порівняння та гіпербола зазнали найсильнішої трансформації в аудіовізуальній складовій серіалу, оскільки до їх безпосередніх функцій входить формування в уяві необхідного образу, насичення подій типовими для них сприйнятливими елементами (*looked like a carrycot, cloak ballooning behind her like a sheet anchor, a sound like a thousand metal voices, slate-black curtains* тощо).

Переклад колориту першотвору, його культурних, просочених гумором та стереотипами складових формує унікальний стиль наративу. Національний колорит Об'єднаного Королівства майстерно вписано в діалоги та натяки персонажів, ба більше – часом їх використання приховує у собі глибоко послання чи посилення на історичну подію, особистість, культуру, сюжетний елемент. Так, наприклад, згадується національний візерунок шотландської тканини – тартан (tartan): *"Tartan straps?" / "Tartan is stylish." / Crowley growled. On those occasions when the angel managed to get his mind into the twentieth century, it always gravitated to 1950.*" [6, с. 101]. Так тартан зустрічається в книжковому варіанті Передвісників, і має наступний переклад: *"– Ремінці в клітинку? / – Клітинка зараз в моді. / Кроулі зашипів. У ті (дуже рідкісні) моменти, коли янгол згадував, що надворі вже двадцяте сторіччя, далі н'ятдесятих його неможливо було зрушити"* [8, с. 108]. Оразу можна помітити, що в перекладі втрачається не лише автентична для Шотландії тканина, але й дещо розмиваються часові межі її використання. Кожен з нас, обираючи собі той чи інший елемент гардероба, обов'язково чув, що «клітинка завжди в моді», а варіацій цієї клітинки – тисячі. Та постає питання: з якою метою згадані саме 1950-ті роки у тексті оригіналу. Відповідь криється в історії моди, адже тартан – шотландська манера візерунка (що вже є національно-культурним кодом, використаним у творі), – здо-

був широку популярність, що вийшла далеко за межі Об'єднаного Королівства, саме в період з 1950 по 1960 роки.

Себто перекладачі книги своєю генералізацією *тартану* у *клітинку* не просто втратили потрібний культурний маркер, але вплинули на логічність сприйняття не лише конкретного речення, але й самої реакції Кроулі.

Натомість переклад мінісеріалу, в якому тартан також зустрічається, але дещо в неподібній до книги ситуації, зберігає і шотландський колорит, і логічно обгрунтоване пирхання демона (див.: [7; 9], 6 серія):

– *A tartan collar. Really?* – *Карматий комірець. Серйозно?*
– *Tartan is stylish.* – *Шотландка в моді.*

Є й ті культурні елементи, суть яких вдаліше перейшла у переклад. Ось, наприклад, один з найпопулярніших смаколиків Великої Британії – лимонний шербет: *"... the magazines, and a bag of sherbet lemons"* [6, с. 154]; *"– It looks like a sherbet lemon"* [7] відтворили в українських перекладах так: *"... в компанії нових журналів і величезного пакета лимонних карамельок"* [8, с. 165]; *"– Схоже на лимонний льодяник"* [9]. Спираючись на визначення слів «карамелька» та «льодяник» в тлумачному словнику і вигляд тих самих оригінальних *sherbet lemons*, можна зробити висновок, що тут перекладачі книжкового тексту були все ж ближчими до оригінального образу. Проте питання навіть не стільки у виборі слів, скільки у черговій розбіжності українських перекладів, адже низка подібних – «незначних» на перший погляд – елементів створюють інтерсеміотичні зв'язки всієї оповіді, і їх суперечності в перекладах можуть вплинути на формування цілісного художнього світу першотворів у цільовій культурі.

Найяскравіше, до слова, це вбачається в перекладі імен чи не всіх персонажів «Добрих передвісників». Так бачимо, що оригінальне ім'я окультистки *Anathema* в перекладі книги звучить як *Анатема*, а у серіалі ж глядач почує *Анафему*. Ймовірно така розбіжність пов'язана з правилами нового українського правопису, де звук *th* бажано перетворювати (через відсутність звукового еквівалента) в українській *t* замість вживаного колись *ф* (за тим самим принципом *efir* став *етером*, *Afinu* – *Атенами*, *кафедра* – *катедрою* тощо). Проте якщо у випадку з ім'ям дівчини можна звинуватити період переходу до нових правил та особисті вподобання перекладачів, то з іншими персонажами зіграла злий жарт розбіжність у виборі перекладацьких тактик:

Оригінал	Переклад у книзі	Переклад у міні-серіалі
<i>Dog</i>	<i>Пес</i>	<i>Барбос</i>
<i>Aziraphale</i>	<i>Азирафаїл</i>	<i>Азірафаель</i>
<i>Agnes Nutter</i>	<i>Агнеса Оглашенна</i>	<i>Агнеса Псих</i>
<i>Newton Pulsifer</i>	<i>Ньютон Пульциферій</i>	<i>Ньютон Пульцифер</i>
<i>Sister</i>	<i>Сестра</i>	<i>Сестра</i>
<i>Mary Loquacious</i>	<i>Марія Базікало</i>	<i>Мері Таратора</i>
<i>Thou-Shalt-Not-Commit-Adultery Pulsifer</i>	<i>Не-Чини-Перелобу Пульциферій</i>	<i>Не-Чини-Перелобства Пульцифер</i>

Подібний дисонанс здатен не просто збентежити реципієнта, але й завдати неабиякої шкоди створенню єдиної сприй-

няттевої площини художнього світу, яка і без того повсякчас зазнає відчутних втрат першотвору, для цільової аудиторії. При тому, досить важко сказати, який з перекладів більш вдалий, оскільки вони містять рівноцінно втрачені нюанси оригіналу. Наприклад, пекельна хортиця хлопчика Адама повинна була отримати від нього ім'я, що відображало б її сутність: *"He's supposed to name it himself. It's very important that he names it himself. It gives it its purpose. It'll be Killer, or Terror, or Stalks-by-Night, I expect"* [6, с. 79]. Але замість усіляких вигадок Адам називає свого улюбленця *Dog*, себто *собака* дослівно, і саме це перетворює жакне створіння на милого домашнього цуцика з відповідним до статусу характером: любов до власного хвоста, конфлікти з кішками та веселою вдачею. Тому переклад *Пес* є набагато вдалим варіантом, ніж *Барбос*, хоч останнє і слугує відображенням загальноприйнятої в Україні манери називати безпородних собак (коти у нас Мурчики, наприклад). Натомість прізвище Ньютона в перекладі мінісеріалу має більше прив'язок до першотворів, особливо до книги, адже в одному з розділів можна помітити наступну гру слів: *"What's your name, lad?" / "Newton. Newton Pulsifer." / "LUCIFER?"* [6, с. 178]. Трансловати цей момент в українську мову грою «Пульцифер – Люцифер» є цілком очевидним і вдалим варіантом. В книжковому перекладі ж втрачаємо комічність моменту через відсутність фонетичного співзвуччя останніх складів слів: *"– Тебе як звали, салаго? / – Ньютон. Ньютон Пульциферий. / – ЛЮЦИФЕР?"* [8, с. 191].

Коли реципієнт вихідного мовного середовища зможе згадати смішний момент з книги, український споживач не матиме відповідних семантичних зв'язків. Тут не зайвим буде додати, що переклади книги та мінісеріалу не надто розбігаються у часі свого створення: книжкові Передвісники вийшли в Україні в 2018 році, а екранізовані – у 2019 році. Тобто можна припустити, що цільова аудиторія спочатку б познайомилась з книгою, а потім навздогін подивилася б адаптацію історії. Руйнування оригінального задуму твору відбулось і з ім'ям вже згаданого у цій статті няні *Ashtoreth* [6, с. 75], що одразу має наштовхнути на згадку про Астарот – одного з найвищих демонів в ієрархії західної демонології. Перекладачі книги спростили ім'я до нейтрального – *Астарта* [8, с. 81], що скоріше створить асоціацію із богинею родючості й кохання у семітів, ніж з одним зі створінь пекла.

Ще одним цікавим елементом інтерсеміотичної площини «Добрих передвісників» виступають алюзії, які буквально вишивають канву всієї оповіді першотворів. Хоч цей художній світ і представляє жанр фентезі, проте всі події відбуваються у реальному світі, а тому життя героїв безпосередньо перетинається з його культурою та історією. Серед найпомітніших алюзій Добрих передвісників можна виділити посилання на міфологію, Біблію, цитати відомих світових особистостей, музичних композицій та фільмів, книги.

Алюзії за природою є мультисемантичними елементами оповіді, які почасти виступають маркерами сюжету та доводять близькість історії до навколишнього світу. Аби помітити алюзію, потрібно володіти гідними знаннями про вихідну культуру, мати широкий кругозір та ерудованість. Важливо й те, що алюзивна складова здатна функціонувати як у лексичній, так і в аудіовізуальній системах художнього світу, як це сталося з наступним уривком: *"They went to the Ritz again, where a table was mysteriously vacant. And perhaps the recent exertions*

had had some fallout in the nature of reality because, while they were eating, for the first time ever, a nightingale sang in Berkeley Square. No one heard it over the noise of the traffic, but it was there, right enough." Лише у декількох реченнях ми бачимо купу прихованих елементів, які створюють багатошаровість оповіді та наповнюють її прихованими змістами, що будуються довкола пісні «A Nightingale Sang In Berkeley Square» (музика Менінга Шервіна, слова Еріка Машвіца). Мінісеріал зберігає даний уривок: озвучений голосом за кадром уривок супроводжують аудіовізуальні елементи, де чітко зберігаються рядки: *"That certain night, the night we met, There was magic abroad in the air, There were angels dining at the Ritz And a nightingale sang in Berkeley Square."* та показано наступні кадри (див.: [7], 6 серія, 00:51:26-00:52:12). Бачимо як майстерно було передано й розширено алюзію в рамках інтерсеміотичного перекладу, оскільки реципієнт спостерігає не просто завуальоване посилання на музичну композицію, але й чує її, ба більше – розуміє чому використано саме її: бачить згаданий в тексті Ріц, ангелів, що там обідають (Кроулі теж свого часу був ангелом), солов'я – рідкісню для міського життя істоту, бо ці птахи не любляють метушні та надають перевагу сільській місцевості, – що вкотре вказує на дивовижу того, що відбувається. Книжковий переклад пропонує нам наступний опис цього епізоду: *"Вони пішли в «Ріц», де один столик дивовижним чином виявився вільним. Певно, напруга останніх днів справді змінила тканину реальності, бо під час їхнього обіду, уперше в світовій історії, на Берклі-сквер заспівав пісню соловей. Ніхто не чув цю пісню через вуличний шум, але він був там, співав"* [8, с. 420] У серіалі голос за кадром каже наступне: *"Можливо явища останніх днів якимось позначилися на нашій реальності, оскільки, поки вони обідали, вперше за всі часи над Берклі-Сквер розносилися веселі співи солов'я. Ніхто не розчув їх через шум міського транспорту, але співи безсумнівно звучали"* (див.: [9], 6 серія, 00:51:27).

Відтворити всі алюзії оригінального твору безпосередньо в тексті майже неможливо, через несхожість як історично-соціального розвитку двох культур, так і відсутності спільних асоціацій у представників різних народів. Проте, перекладачам доступні засоби компенсації, зокрема, це – заміна алюзії оригіналу на знайомий цільовій культурі елемент, створення примітки (якщо мова йде про переклад для книги), використання дослівного перекладу або ж нейтралізація та вилучення алюзії з тексту.

Наприклад, уривки літературних творів або ж рядків відомих хітів, якщо вони виступають не як пряме цитування, а як безпосередня репліка персонажа, малоімовірно збережуть свій смисловий об'єм у перекладеному творі:

Оригінал (книга)	Переклад українською (книга)
<i>Don't bother to thank me, just do everyone a big favor and don't let the sun go down on you here.</i> [6, с. 16].	<i>Не дякуйте, прошу, просто зробіть усім послугу й не накликайте на себе тут біди</i> [8, с. 17].
Оригінал (мінісеріал)	Переклад українською (мінісеріал)
<i>Don't thank me. And don't let the sun go down on you here</i> [7], 1 серія.	<i>Не дякуйте і йдіть звідси швидше</i> [9], 1 серія.

Рядок *don't let the sun go down on you* буде точно відомий всім поціновувачам творчості Елтона Джона, а саме його пісні «Don't let the sun go down on me». Можна побачити, що в обох

перекладах текст композиції передано скоріше семантичним значенням, аніж якимось вигаданим, пов'язаним із сонцем, аналогом. Якщо пофантазувати, то можна припустити, що в пригоді подібним «пісенним» алюзіям, ставали б українські кавери цих пісень (наприклад, на YouTube каналі Eileen [10] можна знайти переспіви до опенінгів відомих відеоігор, фільмів жанру фентезі чи аніме), які б відображали оригінальні образи та цитати.

Інша справа може бути з інтернаціональними алюзіями, еквіваленти яких існують ледь не в кожній мові – рядки з Біблії, цитати знаменитостей, загальні закони точних наук, термінологічні трактування тощо. Однак в таких випадках все одно перекладачам книги та її адаптації потрібно співпрацювати, аби алюзія не просто відтворилась в контексті оповіді, але й збереглась в інтерсеміотичних перекладах. На жаль, подібної відповідності також вдається дотриматись вкрай рідко.

Наприклад, слова ангела Азирафаїла під час його чаклування дослівно відповідають рядкам з Біблії, але переклади книги та мінісеріалу не узгоджені між собою:

Оригінал (книга)	Переклад українською (книга)
Let there be light [6, с. 99].	Хай буде світло [8, с. 105].
Оригінал (мінісеріал)	Переклад українською (мінісеріал)
Let there be light [7], 2 серія.	Нехай буде світло [9], 2 серія.

Ба більше, звертаючись за допомогою до сайту YouVersion [11] і порівнюючи представлені там переклади Біблії, можна побачити, що частка «хай» не використовується в жодному з них. Слова Альберта Ейнштейна «*God does not play dice with the universe*» [6, с. 23] також відтворено по-різному: у книзі це «*Бог не грає в кости зі всесвітом*» [8, с. 22], а у кіноадаптації – «*Бог грає зі всесвітом зовсім не в кости*» [9], 1 серія.

Прогалину в алюзивному відтворенні тих чи інших уривків творів створює і відсутність в українському літературному просторі великої кількості англійських віршів. Наприклад, чудове цитування (нехай і трохи перероблене) поеми Альфреда Теннісона неможливо відтворити українською лише через те, що не існує перекладу самої поеми (принаймні пошук в мережі Інтернет не привів навіть до аматорського варіанту), а тому кожний з перекладачів дав волю фантазії:

Оригінал (книга)	Переклад українською (книга)
Beneath the thunders of the upper deep, Far, far beneath in the abyssal sea The Kraken sleepeth.[6, с. 238].	У морі попід рокотом безодні, Ще нижче – в потаємній глибині... Там кракен спить [8, с. 256].
Оригінал (мінісеріал)	Переклад українською (мінісеріал)
Beneath the thunders of the upper deep, far, far beneath in the abyssal sea, the Kraken sleepeth. [7], 4 серія.	Під товщею вод, в глибинах потаємних, далеко від хвиль, вітрів і струсів, спить Кракен. [9], 4 серія.

Такі спостереження дають підставу сказати, що в контексті створення єдиної інтерсеміотичної площини «Добрих передвісників» в українському споживчому просторі, подібні розбіжності у відтворенні в текстах алюзій, безпосередньо впливають на формування відповідних зв'язків між романом та кіноадаптацією, а точніше – заважають їм формуватися. Проте це не має на меті применшення здобутку перекладачів україномовних творів, чия робота містить безліч вдалих лінгвістичних рішень,

а лише висвітлення певних аспектів, що можуть негативно вплинути на якість цілого інтерсеміотичного пласта в українському перекладацькому, літературному й аудіовізуальному середовищах.

Виведення критеріїв якісного інтерсеміотичного перекладу потребує ґрунтовного опрацювання наявного матеріалу, пошук найбільш вдалих перекладацьких рішень, опрацювання вже наявних помилок та вдосконалення робочих стратегій. Окрім роботи над інтерсеміотичною складовою в перекладацькій діяльності, необхідно розвивати і сам переклад: перекладати, досліджувати, аналізувати. Завдяки наведеним у статті прикладам – нехай і нечисельним – можна побачити як художній світ роману часом ледь не ідентично передається в екранізації, а отже створює єдину площину художнього світу тієї чи іншої історії. І збереження цієї площини у просторі цільової культури є чи не найголовнішою задачею інтерсеміотичного перекладу.

Висновки. З розвитком технологій та збільшенням доступу до різних медіаформ стає очевидним, що різноманітні форми «трансмедійного сторітелінгу» [12] ставатимуть невіддільною частиною сучасного культурного ландшафту. Розвиток віртуальної реальності, доповненої реальності та інших інноваційних технологій відкриватиме безмежні можливості для створення мультисенсорних мультисеміотичних художніх світів, які взаємодіятимуть з аудиторією через різні канали сприйняття. Відтак, зростатиме й важливість ролі перекладачів у відтворенні таких комплексних творів для різних культурних середовищ, адже виникатиме потреба адаптувати не лише вербальну, а й візуальну та звукову складові, забезпечуючи збереження цілісності та автентичності художнього світу в різних семіотичних системах. Одночасно, виклики для перекладачів полягатимуть й у розумінні нових медіаформ, розвитку технічних навичок та вмінні уважно працювати з інтерсеміотичними зв'язками. Отже, постає необхідність постійного розвитку та адаптації перекладацьких стратегій до нових реалій сучасного медіауніверсуму.

В контексті проведеного дослідження виявлено, що інтерсеміотичний та інтерлінгвістичний переклад взаємодіють та взаємодоповнюють один одного, розширюючи ареал сприйняття художнього світу як у вихідній, та і у цільовій культурі. Інтерсеміотичний переклад створює автентичний художній досвід шляхом передачі образів, абстрактних концепцій та атмосфери літературного твору через візуальний та авдіальний канал сприйняття, а інтерлінгвістичний переклад має велике значення у відтворенні мовностильових особливостей та глибокої інтерпретації сенсів вихідного тексту.

Інтерсеміотичний переклад літературного твору передбачає трансформацію його вербальної складової у різноманітні семіотичні модальності, такі як авдіальна та візуальна. При цьому, образотворчі елементи твору, такі як стилістичні фігури, описи та діалоги, легко адаптуються у новому мультимедійному форматі. Вербальні елементи – діалоги, монологи, закадровий голос – можуть скорочуватись або частково видозмінюватись при інтерсеміотичному перекладі, проте, як правило, зберігають ключові стилістичні елементи першотвору-книги. А інтерлінгвістичний переклад в цьому контексті виконує функцію не лише передачі вербальної складової твору, але й адаптації його культурно-специфічних контекстів та врахування принципів й обмежень художнього та аудіовізуального перекладу.

Для формування цілісного ареалу сприйняття художнього світу при інтерлінгвальному перекладі важливо створити

семантичні зв'язки між різними семіотичними формами історії, що почасти є неможливим як через технічні особливості кіноперекладу, так і обмеження авторського права. Важливо відзначити, що й у процесі інтерсеміотичного перекладу може виникати ризик втрати нюансів та контексту, оскільки візуальна частина не завжди може відтворити всі внутрішні конфлікти та емоції, які втілені у вербальних формах. Тож одним із ключових аспектів є питання про способи забезпечення єдиної інтерпретації художнього світу цільовими читачами/глядачами.

Так, вивчення перекладу трансмедійних художніх світів через призму проєкціонування видається перспективним, оскільки воно допускає, що проєкція оригіналу у вигляді інтерсеміотичного та/або інтрелінгвістичного перекладу не мусить слугувати повною копією оригіналу, проте передбачає відтворення його нарративного обрису та стилевісних характеристик. З цього погляду, наявність обох видів перекладу в цільовій культурі є важливим фактором, оскільки саме їх комбінація створює глибший та багатогранний образ художнього світу. Інтерсеміотичний переклад, як інструмент візуального сприйняття, може доповнити інтрелінгвістичний переклад, що базується на словах, та забезпечити повнішу експлікацію образів та сцен. З іншого боку, інтрелінгвістичний переклад може відтворити глибину мовних конотацій та нюанси мовної гри автора, що почасти втрачається при інтерсеміотичному перекладі.

Узагальнюючи, може ствердити, що дослідження в царині взаємодії інтерсеміотичного та інтрелінгвістичного перекладу дозволяють розширити межі теоретичного осягнення поняття перекладу у сучасному світі та каталогізувати практичні підходи до роботи із художніми світами, що функціонують у різних знакових системах. Подальші розвідки в рамках окресленої тематики можуть охоплювати аналіз впливу інтерсеміотичного та інтрелінгвістичного перекладу на сприйняття та оцінку твору читачами та глядачами, розробку ефективних стратегій вирішення викликів, а також вивчення трансмедійних підходів як інструменту для поглиблення розуміння та відтворення художніх світів у різних культурних контекстах, що безперечно розкриває нові перспективи для вивчення взаємозв'язку між мовою, знаковими системами та технологічними інноваціями в сучасному художньому перекладі.

Література:

1. Reiss K. Translation criticism, the potentials and limitations: Categories and criteria for translation quality assessment. St. Jerome Publishing, 2000. 127 p.
2. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. / упоряд. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 1. Академія. 624 с.
3. Books and Reading: A Book of Quotations / за ред. В. Bradfield. Dover Publications, 2002. 80 p.
4. Stableford B. A to Z of Fantasy Literature. Scarecrow Press, 2009. 568 p.
5. Фентезі. Словопедія: Універсальний словник-енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53412/22790.html> (дата звернення 27.05.2024).
6. Pratchett T., Gaiman N. Good Omens. The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter. Witch. Corgi Books, 2009. 404 p.
7. Good Omens: TV series. Amazon Prime Video. URL: <https://www.amazon.com/Good-Omens-Season-1/dp/B089XW1Z6Y> (дата звернення 27.05.2024).
8. Пратчетт Т., Гейман Н. Добрі передвісники, ґрунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашеної, відьми / пер. з англ. Б. Терещенко, О. Петік. КМ-БУКС, 2022. 472 с.

9. Добрі передвісники: серіал / дубляж студії Dniprofilm. UAKINO. CLUB. URL: https://uakino.club/series/drama_series/9700-dobr-pereadvsniki-1-sezon.html (дата звернення 27.05.2024).
10. Eileen. YouTube канал. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCMffqG3ZWcHuwMQ51bCb58g> (дата звернення 27.05.2024).
11. Буття 1:3. YouVersion: Застосунок Біблія URL.: <https://www.bible.com/uk/bible/compare/GEN.1.3> (дата звернення 27.05.2024).
12. Canalès A. Transmedia, translation and adaptation: Parallel universes or complex system? *TTR : Traduction, terminologie, rédaction*. 2020. 33(1), 55. P. 55-78.

Marunina V., Pidhrushna O. The intersemiotic aspect of "Good omens" fiction word translation

Summary. The article examines translation as a process of central projection, where the translator serves as the focal point of the projection. Undoubtedly, the media industry is a prominent aspect of our era, encompassing various forms of communication such as social media, news, and films. The consumption of information is progressively shifting towards audiovisual formats, presenting unique challenges for translators. The increasing number of book-to-film adaptations expands the audience of fantasy enthusiasts and enhances the portrayal of the fictional world. Consequently, the analysis of linguistic and semiotic components of the literary works and their adaptations to the target language pose unprecedented challenges in the translation studies field. This necessitates the development of effective strategies and tactics to maintain the form and essence of the original work, underscoring the importance of accurately representing the fictional world across various levels of its representation. The article suggests that the translator's strategies and tactics function as the rays of the projection, enabling the original image to be conveyed to the intended plane while maintaining its essence and characteristics through the translator's advanced proficiency. This approach recognises that the translation does not directly mirror the original, however, it does recreate its narrative and stylistic characteristics. It enables us to examine both, the translation of meaning across different forms of expression and the translation between different languages within the fictional world. The creation of a comprehensive perception of a fictional world is directly influenced by the quality and appropriateness of its translation across various forms of communication and languages. The analysis of the fictional world's complex system necessitates the application of specific research methodologies. These include structural and semantic analyses of both the original works and their translations, comparative analysis, intersemiotic analysis (rendering the original work in a different sign system), discourse analysis (determining the story's content based on the original work and translations), and other approaches. The article concludes, that intersemiotic translation involves transferring the figurative elements of the original work, such as stylistic devices and tropes, into the visual semiotic modality. At the same time, the dialogues and descriptions of the characters are recreated through verbal and aural modalities. When translating a fictional world across languages, it is crucial to focus on the fundamental stylistic elements of the original work. These elements, such as cultural concepts, proper names, allusions, and humour, are to be found in all intersemiotic translations involving different forms of expression.

Key words: intersemiotics, intersemiotic translation, audiovisual translation, literary translation, area of perception, fantasy.

*Maryanko Ya. H.,
PhD, Associate Professor,
Department of Foreign Languages
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

*Bosa T. S.,
Lecturer, Department of Foreign Languages
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

*Stanchyk Ye. V.,
Senior lecturer, Department of Foreign Languages
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

REPRODUCTION OF NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF GOETHE'S WORKS IN THE ORIGINAL AND TRANSLATION: THE PROBLEM OF ADEQUACY IN TRANSLATION

Summary. The article is devoted to the reproduction of national and cultural peculiarities of original works of J. W. Goethe and their translations into Ukrainian by different authors. Particular attention is paid to the problems of adequacy. The article is devoted to the ways in which different semantic groups of realities are conveyed in German. Using the example of German translations of *Faust*, the author briefly analyses the main translation techniques in the interpretation of specific national elements. The analysis is carried out by comparing the original and translated texts in bilingual editions of the above-mentioned works. This problem has become extremely active in connection with the appeal to the works of the classics of German literature, the interest in which was quite significant even in the 19th century. The purpose of the article is to study the whole layer of Ukrainian literary criticism on the works of J. W. Goethe from the standpoint of a holistic, conceptual, generalising approach. The tasks of the article are to systematise and generalise the national and cultural peculiarities of Goethe's works, as well as to determine the adequacy of their reproduction in translation from German into Ukrainian. The relevance of the article is due to the consideration of such a translation technique as compensation. This technique allows the translator to reproduce the idea and stylistic features of the original in the best possible way. It is important for a translator to understand a work of fiction not only at the semantic level, but also at the poetic level, which means creating imagery. The common culture, experience, outlook, and intention of the author, and not just the use of stylistic devices, create a work of art in which each element acquires meaning and has a special power of influence. In translation, foreign language realities can be conveyed by replacing component parts – morphemes – or by using direct lexical equivalents in the target language (calquing). Another way is to convey the meaning of the original lexical unit with the help of expressions and phrases that reveal the features of the phenomenon (descriptive translation). Often, in order to achieve brevity of expression and reveal the semantics of a lexical unit, a translator combines different translation techniques.

Key words: translation, adequacy, national and cultural features, original, transliteration, transcription, Goethe, 'Faust', interpretation, realities, semantic adequacy, semantic equivalent, analogy.

The significance of translation in the history of human culture is enormous, but it is undeniable that the process of translation or interlingual transformation is an extremely complex phenomenon, as it involves not only the comparison of different language systems, but also the clash of different cultures and even civilisations. Taking into account the extremely important role of literary translation in the development of language and enrichment of the culture of a nation, it is undoubtedly paradoxical that such a widespread phenomenon as translation is still insufficiently studied.

The theory, history, and practice of translation have been studied by S. Vlahov, S. Florin, O. Kundzich, M. Rylsky, I. Franko, P. Tychyna, and M. Lukash. The problems of adequacy in the translation and interpretation of fiction are the subject of the works of such scholars as: T. R. Kyiaka, A. M. Naumenko, V. V. Demetska, O. D. Ogui, T. E. Nekriach, Y. P. Chala, I. V. Korunets, etc. Their research highlights extremely interesting issues of literary translation.

This research is devoted to the study of the possibility of transmitting national and cultural peculiarities in translations of Goethe's works. It should be noted that Goethe's works were translated into many languages, especially successful were the translations into Ukrainian created by I. Franko, M. Lukash, M. Orest, V. Stus, etc. The article examines the translations of the work *Faust* by I. Franko, D. Zahula, D. Nalyvaiko, and M. Ulezko.

The purpose of the article is to study the national and cultural peculiarities of Goethe's works and linguistic means and their reproduction in the original and translations.

The purpose led to the solution of the following **tasks**:

- 1) to systematise and summarise the national and cultural peculiarities of Goethe's works;
- 2) to identify the problems of adequate reproduction of the national and cultural peculiarities of Goethe's works in translation from German into Ukrainian.

Taking into account the objectives of the article, it would be advisable to consider such a means of lexical and grammatical translation transformations as compensation, which makes it possible to equally convey the meaning of the original. All of this has led to the relevance of the article. Thanks to compensation, the transla-

tor is able to fully reproduce the idea of the original work, the stylistic peculiarities of the original, preserve its beauty, and reproduce the life of the era and country to which the original belongs.

The characteristic features of fiction, the boundless variety of lexical, grammatical and syntactic means of language, the manifestation of the writer's individual artistic style in each case, the variety of combinations of written and spoken language – all this makes the problems and complexity of literary translation extremely difficult. When translating fiction, the task is always to reproduce the individual originality of the primary source.

In recent years, linguistics has seen the emergence of scientific works devoted to Goethe's work (O. Biletskyi, Y. Boyko-Blohin, N. Bondarenko, V. Zhyla, D. Zatonyskiy, A. Naumenko, E. Necheporuk, M. Novyko, L. Rudnytskyi, B. Shalaginov, K. Shakhova, etc.), as well as studies that characterise the interconnections of Ukrainian literature with German literature (H. Pestriy-Koshelets, H. Verves, V. Lukianova, V. Hladkyi, O. Panchenko). These works investigate and characterise the sources of Ukrainian-German literary ties and their significance for the development of the world literary process.

Regarding the problems of translating J. W. Goethe's works into Ukrainian, special attention should be paid to the works of Y. Boyko-Blohin. Y. Boyko-Blohin notes that M. Lukash's translation of Goethe's proverbs and aphorisms in *Faust* deserves a special positive assessment, since the author of the translation managed to accurately, concisely and expressively convey the sharpness of the German poet's thought. For example, Faust's aphorism from the third act of the second part of the tragedy is quite famous:

*Nur der verdient die Gunst der Frauen,
Der kräftig sie zu schützen weiß.*

M. Lukash translates it in these words:

*Лиш той любові жінки вартий,
Хто вміє захистити її.*

It is a well-known fact that the language of the German poet in *Faust* is marked by the layering of different linguistic strata. The work shows significant and multifaceted trends in the development of the German language, from Lessing, Herder and the Weimar court to the burghers and maids. And the Ukrainian translator has managed to capture and convey all this complexity of the language, its multilayered nature. The scholar's undoubted praise goes to Lukash's newly created neologisms, which are quite common, especially in the second part of the translation of the tragedy. These are mostly words with two roots: "красоприхильник", "красолюбця", which, in the critic's opinion, is quite successful.

In the realities found in Goethe's works, the closeness between language and culture is clearly demonstrated: the emergence of new realities in the material and spiritual life of society leads to the emergence of corresponding words in the language. A distinctive feature of reality is the nature of its visual content. As a linguistic phenomenon most closely related to culture, these lexical items respond quickly to all changes in the development of society. Among them, you can always distinguish realities – neologisms, historicisms, archaisms, and each type of reality requires an individual approach to translation [1, p. 178]. For example, the alliteration in the words of the Evil Spirit in his dialogue with Gretchen (scene 'The Cathedral') is quite accurately conveyed:

*Aus dem vergriffnen Büchelchen
Gebete lalltest.*

And translated by M. Lukash into Ukrainian:

*З пошарпаної книжечки
Молитва лебеділа.*

The sound effect is the alliteration of the consonant sound 'l', which is very strong in both texts: the original and the translation. This is a sound-image that is very important from a stylistic point of view; it differs from other sounds in its vivid expressiveness, overlapping and shading other smooth sounds.

Faust is a profound philosophical treatise, the philosophical construction of which requires reader's knowledge of the basics of Kant's philosophy, which replaced the empiricism and scepticism that had dominated before. It is these two philosophical trends that embody the main antipodes of the tragedy: Faust is an idealist who seeks the meaning of life and eternal truths, while Mephistopheles seeks only momentary sensual pleasure and tries to persuade Faust to do the same.

In the original, philosophical thoughts intersect with obscene language. The characters of *Faust* in M. Lukash's translation are no longer Germans, their images are infused with elements of Ukrainian mentality. This can explain the translator's selectivity in softening some of the original's lines. In the scene 'The Prison', Gretchen sings a song taken from a German folk tale about a girl who was murdered by her evil stepmother:

'*Meine Mutter, die Hur*' [2, p. 261]. M. Lukash translates '*die Hur*' as 'ледащо,' although other translators used the words 'курва' (I. Franko [3, p. 344] and D. Zahul [4, p. 131–132]), 'шлюха' (M. Ulezko [5, p. 281]). M. Lukash could not follow the path of other translators, because it would mean a complete erasure of the image of the Gretchen he portrayed in the first part. That is why in his translation we read 'Моя мати, ледащо' [6, p. 174].

At first glance, because of the ease with which M. Lukash's translation is read, it is difficult to feel the painstaking work and attention to detail that create this coherence and harmony:

*Faust (allein). Wie nur dem Kopf nicht alle
Hoffnung schwindet,
Der immerfort an schalem Zeuge klebt,
Mit gierger Hand nach Schätzen grabt,
Und froh ist, wenn er Regenwürmer findet!* [2, p. 150].

This is the beginning of Faust's second monologue, when he criticises Wagner. Wagner and Faust are both scholars, but Wagner is convinced that all wisdom is in books and that they can answer all questions; he is not interested in real life, he is convinced that he knows almost everything and can teach anyone, and he respects Faust only because he is a recognised authority. Faust, in contrast to Wagner, is more interested in reality and takes a more global view of life; he realises that, although he has read many books, he knows very little about life. This monologue of Faust's was not present in *Prafaust*, that is, it is already a reinterpretation of life by a more mature Goethe. Let's compare:

Фавст (сам). *І як лиш голова йому не трісне,
Що в ню раз в раз таке терміття тисне,
За скарбами так покванно гребє,
А радуєсь, як хробака найде!* [3, р. 199]

Фавст (сам). *Як цей голови ще держаться надії,
Що над обгризками куняє по куткам,
Жадібною рукою шукає скарбів там, –
А знайде черв'яка, – Бог знає, як зрадіє!* [4, р. 32]

Фауст (сам). *І як в цій голові не зникне вся надія!..
Вік лине до хламіття витхлого й сидить,
Жадливою рукою хоче клади рить,
А нагребє дощовиків, то вже й радіє...* [6, р. 71]

We find inconsistencies already at the phonetic level. Translators add extra stanzas and thus change the very mood of the poem. Only M. Lukash's translation preserves the rhyme and rhythm in full, just as in the original:

Фауст (сам). *Іще його не зрадила надія;
Копасться в гноїську, скарб шука,
А знайде часом черв'яка,
То, дурень, і тому радіє...* [6, р. 42]

At the lexical level, we can also identify certain differences between the images of Faust in the original work and its translations. Thus, Ivan Franko's Faust speaks the language spoken by the inhabitants of Western Ukraine at that time. This is evidenced by such word forms as 'ню' – 'неї' and 'радуєсь' – 'радіє'. In his preface to *Faust*, Ivan Franko explains this as follows: 'Я поклав головно вагу на зрозумілість і ясність бесіди, уникаючи по змозі менше вживаних провінціалізмів, окрім хіба тих немногих місць, де того вимагало окремішне забарвлення в самім оригіналі' [4, р. 180]. In M. Ulezko's and D. Zahul's versions of Faust, the beginning of this monologue does not sound as respectful as in the original, since they replaced J. W. Goethe's four- and five-line iambic pentameter with six-line pentameter, and thus the tone of the poem changed: where J. W. Goethe's poem is full of drama and despair, the translators' is full of reflection. Of course, they tried to compensate for this with expressive vocabulary, such as: 'обгризками', 'хламіття витхлого'.

To make the characters' monologues more humorous, J. W. Goethe used short feet. Thus, in Monkey's monologue, a two-footed iambic meter is used, which gives the poem a 'dancing' rhythm. Although at the lexical level it sounds respectful, due to the fact that it is spoken by Monkey and in iambic pentameter, the reader will not take these threats seriously:

Der Kater, Das ist die Welt: / Sie steigt und fällt/ Und rollt beständig; / Sie klingt wie Glas – / Wie bald bricht das! – / Ist hohl inwendig. / Hier glänzt sie sehr/ Und hier noch mehr: / "Ich bin lebendig!" – / Mein lieber Sohn, / Hall dich davon!/ Du mußt sterben: / Sie ist von Ton, / Es gibt Scherben! [2, р. 200].

Here, a nine-line stanza with the rhyme aabvbtb is used, followed by a five-line stanza with the rhyme aabab. All translators tried to preserve the iambic pentameter. But in the original, Goethe introduces a chorus in the five-line stanza: 'Du mußt sterben' to enhance the effect of drama at the lexical level. M. Lukash reproduced the accents of the original in full, observing the size, placing the lexical and semantic load exactly where Goethe did: 'І сам за те ж/ Тоді помреш ти'. Yet the 'mußt' that

conveys the certainty of the end, that is, that 'ти мушиш померти' is not reproduced in the translation. This passage sounds more like a warning, i.e. there is a way to avoid death, which is not in the original, e.g.

Мавній. *Оце земля: / летить, кружля, / Не знає вину; / Бряжчить, як скло, / Бо в ній дупло / На всю нутрину; / Блищить, мигтить, / Кругом ряхтить, – / Гляди, мій сину, / За рухом стеж, / Бо розіб'єш / Її до решти / І сам за те ж/ Тоді помреш ти* [6, р. 98–99].

A comparative analysis of the translations by Ivan Franko, D. Zahul, M. Ulezko, and M. Lukash shows that *Faust* in the translation by M. Lukash meets the requirements of the time most of all. His understanding of the philosophical content of *Faust* is confirmed by his thorough commentaries, deep erudition, well-read and understanding of the spirit of the original work.

The study has led to the following conclusions:

1) the text of a work of fiction is perceived by the translator not only on the semantic level, but also on the so-called poetic level. The author creates imagery, a special power of influence, without necessarily resorting to unusual metaphors or any other stylistic devices. In verbal and artistic creativity, each element acquires meaning, it is conditioned by the entire context of a particular work of art and, more generally, by culture, i.e. experience, worldview, and the author's intention;

2) when tracing, foreign language realities are conveyed by replacing their constituent parts – morphemes, or by direct lexical correspondences in the target language. In contrast to the above, descriptive translation reveals the meaning of the original lexical unit with the help of extended phrases that show the essential features of the phenomenon denoted by this lexical unit;

3) translators often use a combination of two techniques – transcription or tracing and descriptive translation, presenting the latter in the commentary. This makes it possible to combine the brevity and economy of expression inherent in transcription with the disclosure of the semantics of a particular unit achieved through descriptive translation.

We see the prospect of the study in the analysis of linguistic and extralinguistic aspects of translation and in expanding the boundaries of further research on the problem of translation.

Bibliography:

1. Клименко О. Л. Про переклад субстандартної лексики / О. Л. Клименко // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі. Суми: СумДУ, 1999. 195 с.
2. Goethe J. W. Faust. Gesamtausgabe / J. W. Goethe; Leipzig : Insel-Verlag. 1969. 651 S.
3. Франко І. "Фавст" Гете / І. Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 13. К.: Наукова думка, 1978.
4. Гете Й. В. Фауст. – [Перекл. з нім. Д. Загула] / Й. В. Гете. Київ-Відень : Верни гора, 1919. -Ч. I. – 1919. 136 с.
5. Гете Й. В. Фауст: Трагедія. Перекл. з нім. М. Т. Улезко / Й. В. Гете. Харків : Держвидав України, 1926. – 4. I. 331 с.
6. Гете Й. В. Фауст; Лірика : Пер. з нім.; Передм. Д. Наливайка "Поет національний і всесвітній", С. 5-22. / Й. В. Гете. К.: Веселка, 2001. 478 с.
7. Чередниченко О. І. Оказіональні відповідники і переклад на різних рівнях еквівалентності / О. І. Чередниченко // Теорія і практика перекладу. К.: Вища школа, 1981. 177 с.
8. Nida E. Principles of Correspondence. Toward a Science of Translating. Leiden : Brill, 1964. P. 156-171. (Reprinted in Venuti 200; P. 126-140).

Мар'яно Я., Боса Т., Станчик Є. Відтворення національно-культурних особливостей творів Гете в оригіналі та перекладі: проблема адекватності при перекладі

Анотація. Стаття присвячена відтворенню національно-культурних особливостей оригінальних творів Й. В. Гете та їх перекладів українською мовою різними авторами. Особлива увага приділяється проблемам адекватності. Стаття присвячена способам передачі німецькою мовою різних семантичних груп реалій. На прикладі німецьких перекладів «Фауста» коротко проаналізовано основні перекладацькі прийоми в інтерпретації специфічних національних елементів. Аналіз здійснено шляхом порівняння текстів оригіналу та перекладу у двомовних виданнях вищезгаданих творів. Ця проблема надзвичайно активізувалася у зв'язку зі зверненням до творчості класиків німецької літератури, інтерес до якої був досить значним навіть у 19 столітті. Мета статті – дослідити цілий пласт української літературної критики про творчість Й. В. Гете з позицій цілісного, концептуального, узагальнюючого підходу. Завданнями статті є систематизування і узагальнення національно-культурних особливостей творів Гете, а також визначення адекватності їх відтворення при перекладі з німецької мови

українською. Актуальність статті зумовлена розглядом такого перекладацького прийому, як компенсація. Цей засіб надає перекладачу можливість найкраще відтворити ідею і стилеві особливості оригіналу. Важливим є сприйняття перекладачем художнього твору не тільки на семантичному рівні, але також і на поетичному, що означає створення образності. Завдяки загальній культурі, досвіду, світогляду, задуму автора, а не тільки вживанню стилістичних прийомів, створюється художній твір, у контексті якого кожний елемент набуває смислу та має особливу силу впливу. У перекладі іншомовні реалії можуть передаватись шляхом заміни складових частин – морфем, або використання прямих лексичних відповідників в мові перекладу (калькування). Інший шлях дозволяє, за допомогою виразів та словосполучень, що розкривають ознаки явища, передати значення лексичної одиниці оригіналу (описовий переклад). Найчастіше, з метою досягнення стислості засобів вираження та розкриття семантики лексичної одиниці, перекладач поєднує різні прийоми перекладу.

Ключові слова: переклад, адекватність, національно-культурні особливості, оригінал, транслітерація, транскрипція, Гете, «Фауст», інтерпретація, реалії, семантична адекватність, семантичний еквівалент, аналогія.

*Narepekha O. R.,**Student at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University**Albota S. M.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University*

SIMILE PECULIARITIES IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE NOVEL "THE DA VINCI CODE" BY DAN BROWN'S

Summary. One of the areas where literary translation is concerned is translation studies. There are many points of view on it, so which one should we rely on in practice? Some experts believe that linguistic aspects, such as grammar and specific expressions, are the most important. It is more likely to follow the established rules of the target language in literary works if one wishes to preserve the original meaning. At the same time, another group of people believes that such an argument is short-sighted. After all, by focusing only on the rules of the language, they forget that much more important aspects can be discussed. For example: The Da Vinci Code by Dan Brown. Translating this best-selling book from English into Ukrainian posed a difficulty in that the translator not only had to find the right words, but also made sure that everything that made up the essence of the story (the ideas themselves and how they interact with each other) were conveyed intact to Ukrainians. Readers. This article examines the issues involved in translating "The Da Vinci Code" into Ukrainian. We will see how differences in language, culture, and religion make translating a text difficult. By looking at some specific examples of translation choices and their impact, we can learn from the processes by which language and culture intersect to shape our story worlds. Ultimately, this investigation emphasizes the sacred vocation of translation: to make literature available to the public while protecting the entirety of the original work. Specifically, examining the translation of key passages reveals the typical strategies translators use to deal with cultural references, idiomatic expressions, and religious themes. For example, the specific cultural or visual meaning of the comparisons is often adjusted to resonate better with Ukrainian audiences, thus ensuring that the function of the comparisons and their impact for the reader is maintained, although sometimes at the expense of certain nuances. The literal translation is highly accurate but can be difficult to understand without additional explanation. On the other hand, descriptive translations often require more space in the text, which can change the rhythm and rhythm of the story. Overall, choosing a "Da Vinci Code" translation strategy requires balancing the original content with the linguistic and cultural characteristics of the target audience. Therefore, this study emphasizes the importance of taking into account cultural context and stylistic characteristics when translating literary works, especially as comparison plays a key role in creating images and works. emotional.

Key words: translation, linguistic and cultural differences, English to Ukrainian translation, Dan Brown's "The Da Vinci Code", understanding stories.

The general presentation of the problem and its connection with important scientific or practical tasks are important aspects. It is difficult to overestimate the role of literary translation in the exchange of ideas between different countries and cultures. Literary translation is an extremely important field of study, different from other types of translation in that it requires a unique method.

Analysis of recent research and publications. Significant contribution to the fundamentals of terminology study was made by M. Teresa Cabré (communicative theory of terminology), P. Faber (frame-based terminology), F. Gaudin (social terminology), Ye. Holovanova (cognitive terminology). There are numerous studies devoted to English-Ukrainian term translation in various domains carried out by V. Karaban (translation of scientific and technical terms), L. Verhun (translation of educational terms) and other researchers. Only a few studies address the issues concerning energy terms in the English and Ukrainian languages. O. Derpak investigates Ukrainian energy terminology and its representation in Ukrainian lexicographical sources. However, there are not any studies devoted to the investigation of English-Ukrainian term translation methods in the energy efficiency sphere [1].

Simile. The word simile is derived from the Latin word 'Simile', meaning 'resemblance and likenesses', technically it means the comparison of two objects with some similarities. In English, for this comparison some similarity markers such as, "like" and "as". *He eats like a horse.* In literary texts, simile is used with metaphors to enhance the effect and beauty of the text. As metaphor is a covert comparison, simile is an overt one that explicitly and precisely explains the object and it is the first and simplest method for conveying the beauty of a message which is used in poetry, prose, and also usual conversations. Even children talking about their desires use similes as a means of comparison. Unlike metaphors, similes require individuation of both source and target concepts and an evaluation of what they have in common, but unlike literal comparisons, they are figurative, comparing things normally felt to be incomparable, typically using vivid or startling images to suggest unexpected connections between source and target.

Similes have different types and classifications. Bredin (1998) remarked about a scale going from the most stereotyped to the most creative similes. At one extreme are situated the conventionalized and fixed similes, and at the other extreme are the creative similes. Ortony (1993) offered a semantic distinction between literal and non-literal similes. In non-literal similes, the topic and vehicle are not symmetrical and the similarity markers can be dropped, but

in literal similes, the terms can be reversed and the similarity markers can not be dropped. Most of the sentences with 'as...as' structures are of this kind: 'as light as feather', 'as hot as fire'. Implicit simile, however, is the one whose sense is not stated directly and leaves the onus of interpretation to the reader. Most words with 'like' are of these types: 'eat like a bird: Eat very little', 'swim like a fish: Swim very well' [2].

Analysis. The plot of The Da Vinci Code is widely known. A famous symbolologist, Robert Langdon, is called to the Louvre museum one night because a curator has been murdered, leaving behind a mysterious trail of symbols and clues. With his own survival at stake, Langdon, accompanied by the police cryptologist Sophie Neveu, reveals a series of clues hidden in the works of Leonardo Da Vinci, all leading to a secret society committed to guarding and protecting an ancient secret – Jesus's bloodline – that has remained hidden for 2,000 years.

Purpose of the Article. The reason for writing this article is to discover and examine the diverse variations that stand up at some point in the interpretation procedure of literary texts from one language to another. Translation isn't simply a phrase-for-phrase substitution however includes a complicated interaction of linguistic, cultural, and contextual elements that may substantially adjust the means and reception of the textual content inside the goal language.

Research Focus. The studies make a speciality of the subsequent key aspects:

1. **Translation Strategies:** investigating the distinct techniques and methods translators use to deal with linguistic and cultural nuances, idioms, metaphors, and different language-precise expressions.

2. **Cultural Context:** reading how cultural variations among the supply language (SL) and the goal language affect the interpretation procedure and the choices made through translators.

3. **Linguistic Variations:** inspecting the syntactic, lexical, and grammatical variations that arise whilst translating from the supply language to the goal language.

4. **Impact on Meaning:** assessing how those variations have an effect on the general means, tone, and motive of the authentic textual content and the way they're perceived through the goal audience.

5. **Case Study Analysis:** the use of Dan Brown's novel "The Da Vinci Code" and its Ukrainian translations as a number one supply to demonstrate and help the study's findings. This novel serves as a concrete instance to illustrate the sensible demanding situations and answers in literary translation.

By investigating those aspects, they take a look at pursuits to offer complete information on the complexities worried in translation, spotlight the significance of cultural and linguistic awareness, and provide insights into the effect of translation picks on the translation of literary works.

Translation Methods for Address Cultural Differences. Domestication and Foreignization are two different methods of language translation. At present, domestication and foreignization are recognized translation strategies to deal with the cultural differences between Ukrainian and English translation. Alienation means that the translation should be based on the cultural background of the translated language, and the alienation method means directly applying the original words, or translating the original words phonetically or directly, to retain the cultural characteristics of the original word and sentence as far as possible. Nowadays, with the development of cognitive linguistics and translation, the combination of the two has attracted more and more attention

from scholars, and the process of treating translation as a category transformation has gradually been recognized by scholars. Cognitive linguistics provides a new perspective and also provides new strategies and methods for translation. Based on the perspective of cognitive linguistics, member replacement, and category-level transformation in the same category have also become an effective method for translation in the context of cultural differences.

Translation Challenges. The translator encounters a challenge when dealing with certain texts, namely, how to interpret words that have no equivalent in a particular culture or setting. Let us consider some examples:

англ. "His captivating presence is punctuated by unusually low, baritone speaking voice, which his female students describe as 'chocolate for the ears' [3].

укр. "Його заворожливі манери доповнює низький баритональний голос, про який студентки кажуть, що він «як бальзам для вух» [4].

The English phrase "chocolate for the ears" means finding pleasure in pleasant sounds, like we think of chocolate as sweet and rich, and extremely pleasant to eat. However, a direct translation of this phrase into Ukrainian might not convey the same meaning effectively due to cultural and linguistic differences. So, the Ukrainian translation "як бальзам для вух" (meaning "like balm for the ears") is used instead to capture the essence of the idiom while considering the cultural nuances of the target language. The literal translation of "chocolate for the ears" may not make sense to Ukrainian speakers without the cultural context needed to understand its metaphorical meaning [5].

англ. "Langdon was wide awake now" [3].

укр. "Сон як рукою зняло" [4].

The English phrase "Langdon was wide awake now" means he's fully awake. But translating it directly into Ukrainian might not convey the same meaning. So, the Ukrainian translation "Сон як рукою зняло" uses a metaphor. It says "sleep was lifted like with a hand." This metaphor implies Langdon suddenly woke up, emphasizing how quickly he became alert. It's a metaphor because it's not meant to be taken literally; it creates a vivid image of sleep being removed. This adds depth and clarity to the description, making it more engaging for Ukrainian readers [6].

англ. "So, my pupil, tell me what I must know" [3].

укр. "Що ж, сину, розкажи мені те, що я повинен знати" [4].

The English phrase "So, my pupil, tell me what I must know" pupil mean someone that is being taught, so it conveys an idea of a teacher or mentor addressing their student or protégé. In the Ukrainian translation "Що ж, сину, розкажи мені те, що я повинен знати," the term "сину" (son) is used instead of "учень" (pupil) as in the English phrase to express a feel of familial closeness. This preference of phrases can mean a deeper, greater private dating among the speaker and the listener, past that of a standard teacher-scholar dynamic. It also can replicate cultural nuances in which such phrases are used to deliver care and mentorship in a greater intimate way [6].

англ. "Langdon could not help but feel a deep sense of loss at the curator's death" [3].

укр. "Ленгтон не міг позбутись гострого відчуття втрати" [4].

The curator's death is referred to especially in the unique English line, expressing Langdon's emotions approximately the incident. But this unique component is ignored in the Ukrainian trans-

lation, which concentrates most effectively on Langdon's feeling of loss. The translation omits to specify what brought about Langdon's death, which can have an effect on how the reader translates the circumstances.

англ. "Langdon rolled his eyes" [3].

укр. "Нарешті Ленгтон збагнув" [4].

In English, "rolled his eyes" means to move eyes upwards to show that someone is bored or annoyed after someone has done or said something. But in the Ukrainian translation "Нарешті Ленгтон збагнув" (*Langdon finally realized*) tells us that Langdon came to an understanding, that's pretty distinctive. The English word indicates Langdon's feeling of annoyance or boredom, while the Ukrainian translation focuses on a moment of realization. Both bring Langdon's feelings, however they accomplish that in distinctive approaches and with distinctive meanings [6].

англ. "It's your circus" [3].

укр. "Умови тут диктую не я" [4].

In the English phrase "It's your circus," means that I am not the owner of whatever is going on, and the havoc being wrought in its execution is thus neither my problem nor my responsibility. In the Ukrainian translation "Умови тут диктую не я," which translates to "I'm not the one dictating the terms here," the emphasis shifts from the metaphorical "circus" to a more direct statement about not being in control or responsible for the situation. The Ukrainian translation does not carry the same connotation of chaos or disorder as the English phrase [7].

англ. "I had my calling in Spain" [3].

укр. "Постригся в Іспанії" [4].

In English, "I had my calling in Spain" is an idiomatic expression. The phrase "had my calling" typically refers to discovering one's purpose or vocation, often implying a profound life realization or the discovery of a personal mission. This idiom can be applied to various contexts, including but not limited to religious experiences. It is a flexible expression that conveys a broad and abstract meaning, allowing for multiple interpretations. On the other hand, the Ukrainian translation "Постригся в Іспанії" is much more specific. It means "was tonsured" or "took monastic vows", directly referring to the act of becoming a monk or entering monastic life, which often involves ritual haircutting. This difference between the English idiom and its Ukrainian translation highlights a few key points about linguistic and cultural interpretation. First, the English phrase is idiomatic and carries an abstract, broad meaning that can be secular or religious. It emphasizes the idea of finding one's calling or purpose, without specifying the nature of this calling. In contrast, the Ukrainian phrase is literal and specific, focusing solely on a religious practice familiar in Slavic traditions [6].

англ. "Fache's blood was boiling..." [3].

укр. "Фаш весь аж кипів від люті..." [4].

In English, "Fache's blood was boiling" is an idiom that uses a vivid metaphor to make someone extremely angry. This metaphor suggests that Fache's anger is so intense it feels like his blood is boiling, a clear and immediate image for English speakers. The Ukrainian translation "Фаш весь аж кипів від люті" is more elaborate. "Весь аж кипів" means "was boiling all over," emphasizing the totality and intensity of Fache's anger, while "від люті" specifies that the boiling is due to rage. The words "весь" and "аж" intensify the description, making the anger seem more overwhelming. The translation strategy involves adaptation and amplification, ensuring that the emotional impact is preserved [6].

англ. "Tonight, the cavernous nave of Saint-Sulpice was as silent as a tomb" [3].

укр. "Зараз у церкві було тихо, як у могилі" [4].

"As silent as a tomb" is an English idiom that means literary to be completely silent. In contrast, "було тихо, як у могилі" directly translates to "it was as silent as in a grave". While it conveys the same idea of deep silence, the Ukrainian phrase is more direct and literal. It lacks the idiomatic brevity of the English version but effectively communicates the same sense of profound stillness [8].

Conclusions. This study intended to examine the Ukrainian translation of the novel "The Da Vinci Code" to discover the techniques used for translating comparisons. In this book, the author reveals the customs of contemporary society, exposes its flaws and unmasks its pretenses. He pays significant attention to the psychology of the characters, their emotions, and the reasons behind their actions, thereby unveiling their personalities. The use of emotionally charged lexical devices and various literary gadgets allows the author to create a certain psychological backdrop and an intense atmosphere. The foundation of the author's style includes vibrant and colorful epithets, metaphors, and comparisons. These expressive means permit the depiction of emotional states and imply subtleties. For a comparative analysis, it is critical that all stylistic figures, as well as the mood and writing manner of the author, be conveyed in the translation, which may not entirely capture the author's style. However, in some cases, these were compensated by the translator using different literary techniques.

Another feature of Dan Brown's style is the usage of technical and specialized terminology. This is because the author convincingly tries to reveal the intricacies of symbology and art history, which adds depth to the narrative and conveys the specificities of the academic discourse within the dialogues, which is entirely natural.

Comparisons are normally reproduced through direct equivalents, preserving the imagery of the comparison. In addition, comparisons can be translated using transformations of semantic development, addition, and descriptive translation.

Thus, the effectiveness of rendering a comparison as an information-rich unit depends on the extent to which the translation retains the information embedded in the original text: 1) objective (reflecting some fragment of actual reality); 2) expressive, emotional, aesthetic (the ability of the comparison to evoke certain feelings and emotions in the reader through the vivid imagery underlying the comparison); 3) stylistic (correlating the comparison with a particular functional style or substyle).

Bibliography:

1. Kutsa O. I., Karanevych M. I. Ways of English-Ukrainian translation of two-componential terms in the sphere of energy efficiency. In Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. 2020. pp. 110-115.
2. Fadaee E. Symbols, metaphors and similes in literature: A case study of "Animal Farm". In Journal of English and Literature. (2(2)). 2011. pp. 19-27.
3. Brown D. The Da Vinci Code. New York: Doubleday. 2004. 489 pp.
4. Brown D. Код да Вінчі. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2017. 480 с.
5. Wordreference.com Language Forums. 2024. URL: <https://www.wordreference.com/> (дата звернення: 08.05.2024)
6. Cambridge Dictionary. 2024. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 10.05.2024).

7. Quora. 2024. URL: <https://www.quora.com/> (дата звернення: 12.05.2024).
8. Bab.la. 2024. URL: <https://en.bab.la/> (дата звернення: 15.05.2024).

Нарепеха О., Альбота С. Порівняльні особливості в українському перекладі роману «Код да Вінчі» Дена Брауна

Анотація. У науковій статті розглянуто особливості перекладу порівнянь у романі «Код да Вінчі» Дена Брауна на українську мову. Метою дослідження є визначення різниць у підходах до перекладу порівняльних конструкцій та аналіз впливу цих підходів на сприйняття тексту. Було встановлено, що перекладачі використовують різні стратегії для передачі порівнянь, такі як: дослівний переклад, адаптація образу, описовий переклад, збереження образу з додаванням пояснення, заміна образу його інтерпретацією та вилучення. Вибір конкретної стратегії залежить від таких факторів, як контекст, культурні особливості, стилістичні вимоги та риторичний ефект. Дослівний переклад зазвичай використовується, коли образ зрозумілий в обох культурах, або коли збереження оригінальної структури є важливим для передачі стилю автора. Адаптація образу застосовується для забезпечення зрозумілості і впізнаваності для українського читача, враховуючи культурні відмінності. Описовий переклад використовують, коли порівняння є складним або не має прямого аналога в українській мові, що вимагає детальнішого пояснення. Збереження образу з додаванням пояснення використовується для передачі оригінального порівняння, одночасно забезпечуючи зрозумілість для читача. Заміна образу його інтерпретацією дозволяє передати зміст і функцію порівняння, навіть

якщо оригінальний образ не зберігається. Вилучення застосовується у випадках, коли порівняння не є важливим для змісту тексту або створює непотрібні труднощі для розуміння. Аналіз показав, що кожна зі стратегій має свої переваги та недоліки, і їх вибір значною мірою впливає на сприйняття перекладеного тексту. Успішний переклад порівнянь у романі вимагає глибокого розуміння як оригінального тексту, так і цільової культури, щоб забезпечити адекватну передачу сенсу та стилю твору Дена Брауна. Зокрема, було проаналізовано декілька конкретних прикладів порівнянь з оригіналу та їх перекладів, що дозволило ідентифікувати типові підходи до їх передачі. Наприклад, порівняння, що мають культурні конотації або містять специфічні образи, часто адаптуються для кращого сприйняття українським читачем. Це сприяє збереженню функціонального навантаження порівнянь і їх впливу на читача, хоча іноді призводить до втрати певних нюансів оригіналу. Дослівний переклад забезпечує високу точність, але може бути важким для розуміння без додаткових пояснень. Описовий переклад, з іншого боку, часто вимагає більше місця в тексті, що може змінювати ритм і темп оповіді. Загалом, вибір стратегії перекладу порівнянь у романі «Код да Вінчі» вимагає балансування між збереженням оригінального змісту і пристосуванням до мовних та культурних особливостей цільової аудиторії. Таким чином, дослідження підкреслює важливість врахування культурних контекстів та стилістичних особливостей при перекладі літературних творів, зокрема порівнянь, що відіграють ключову роль у створенні образності та емоційного впливу тексту.

Ключові слова: художній переклад, стилістичні прийоми, перекладацькі стратегії, інтерпретація тексту.

*Романюха М. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу**Дніпровського державного технічного університету*

ДЖЕРЕЛА БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТРЕВЕЛ-БЛОГАХ

Анотація. Тревел-блоги наповнені користувацьким контентом і являють собою достоточно авторитетне джерело інформації завдяки великому туристичному досвіду та обізнаності авторів. Англомовний тревел-блог виступає потужним інструментом міжкультурної освіти для українського читача, а завдяки різноманітним прагматичним стратегіям тут формується позитивний імідж неангломовних країн, розтлумачуються реалії та формується туристичний попит на туристичні напрямки. З іншого боку, тревел-блоги занурюють читача у сучасну англомовну комунікативну культуру, а тому можуть бути корисні викладачам іноземної мови, методистам, соціологам тощо. Специфіка міжкультурної комунікації у тревел-блогу в цьому відношенні надзвичайно актуальна і для перекладачів, які матимуть широкий ілюстративний матеріал для обговорення проблем безеквівалентності. Для перекладацької спільноти актуальність залучення текстів з такими яскравими функціонально-стилістичними ознаками, як тревел-блог, значно зросла із введенням стандарту вищої освіти для спеціальності 035 «Філологія», де від майбутнього випускника очікується знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів.

Джерельна база представлена текстовими фрагментами з колективного англомовного блогу ресурсу HOSTELWORLD, який пропонує сервіс замовлення хостелу або бюджетного готелю. Лексика тревел-блогів містить безеквівалентну лексику, яка в цьому дослідженні тлумачиться досить широко. Окрім реалій, сюди входять інші категорії мовних одиниць, які не так легко піддаються відтворенню українською мовою, але не містять культурно-специфічної складової. Безеквівалентна лексика тревел-блогу розглядається у межах трьох умовних категорій: культурологічна безеквівалентність, мовна та мовленнєва безеквівалентність і обговорюється на матеріалі автентичних фрагментів з коротким коментарем.

Ключові слова: тревел-блог, міжкультурна комунікація, словотворча креативність, стилістичні ресурси, безеквівалентна лексика.

Постановка проблеми. Технологічні рішення сучасної цифрової комунікації сприяють еволюції такого досить широко розповсюдженого жанру як пригодницький нарис, який у термінології сучасності називають тревел-блогом. З токи зору особливостей створення інформаційних сторінок тревел-блоги представляють собою користувацький контент (user-generated content (UGC)) у складі веб-продуктів нового покоління, а саме Web 2.0 [1]. У функціонально-стилістичному відношенні тревел-блог походить від жанру подорожніх записів, яким притаманна жанрова свобода, якраво виражена мовна особистість автора, елементи стилістичної еkleктики. З нормативно-сти-

лістичної точки зору тревел-блог як жанр має ознаки певної нестабільності, адже його еволюція відбувається на наших очах [2, с. 30–33]. Перспективи використання тревел-блогу у викладанні досить щедрі. Варто зауважити, що навіть для науковців блоги та інший мультимедійний контент може вважатися авторитетними джерелами інформації, як прогноують у Європейській Комісії стосовно трендів у викладанні і навчанні на період 2020–2030 р. [3]. Комунікативна специфіка тревел-блогів дозволяє відносити такі тексти до формату міжкультурної комунікації, яка передбачає перехрещення культур, пошуки порозуміння, взаємозбагачення або комунікативні провали. Специфіка міжкультурної комунікації у тревел-блогу в цьому відношенні актуальна і для перекладачів, які матимуть широкий ілюстративний матеріал для обговорення проблем безеквівалентності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Використання блогів у навчальному процесі розкриває широкі перспективи для осучаснення різноманітних дисциплін [4], зокрема, для удосконалення викладання іноземної мови завдяки сучасності, відкритості, автентичності матеріалів [5, с. 167]. Варто підкреслити особливу увагу до жанрової специфіки тексту, властиве філологічній спільноті. Методисти-філологи, зокрема, підкреслюють переваги структурно-функціонального аспекту жанрового підходу, адже на базі представленої моделі тексту студенти здатні більш вдумливо аналізувати структуру тексту певного жанру, його організацію, принципи його породження [6, с. 83].

Для перекладацької спільноти актуальність жанрово-стилістичних аспектів тексту значно зросла із введенням стандарту вищої освіти для спеціальності 035 «Філологія», серед очікуваних результатів навчання, зокрема, зазначені такі вміння здобувача:

– знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами;

– здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів та жанрів [7].

Безеквівалентна лексика як постійний виклик міжкультурної комунікації в останні декілька десятиліть регулярно обговорюється у перекладознавстві, зіставній лінгвістиці, лінгвокраїнознавстві, лінгвокультурологічних студіях, етнопсихолінгвістиці, теорії та практиці міжкультурної комунікації. Варто зазначити, що у цьому дослідженні нам близький широкий погляд на сутність безеквівалентної лексики. Вслід за Р. П. Зорівчак вважаємо, що поняття безеквівалентна лексика дещо ширше, ніж поняття “реалія”. Реалії входять до безеквівалентної лексики, але поряд із іншими проблемними одиницями [8, с. 65].

Відомою у перекладознавстві є аксіома, що безеквівалентність існує лише у відношенні певної (іншої) мови [9]. Підраховано, що п'ять-десять відсотків слів навіть одного культурного кола не мають однослівних відповідників в іншій мові [10, с. 326], не кажучи вже про мовні спільноти різних культурних кіл.

У науковій спільноті сформувалося три основні підходи до природи безеквівалентності. Перший підхід дозволяє вважати безеквівалентними лише назви культурно- та етно-специфічних феноменів. Другий підхід ширший, включає також мовні одиниці без яскравого культурного компонента, і третій підхід пропонує відносити до безеквівалентних будь-яку мовну одиницю, що може бути незрозумілою під час міжкультурної комунікації.

В ґрунтовному огляді Лісної М. І. наведено досить детальний перелік класів лексики, яка підпадає під категорію безеквівалентна у межах широкого підходу: 1) мовні одиниці на позначення етноспецифічних об'єктів реального світу («реалії» у більшості дослідників). Це – найбільш очевидний клас безеквівалентів; 2) лексеми на позначення рухів тіла, жестів або міміки, що застосовують під час комунікації, яких немає у практиці носіїв мови перекладу; 3) слова на позначення предметів і явищ, властивих іншим народам, запозичені вхідною мовою; 4) ономастичні одиниці й абрєвіатури; 5) лексеми, не об'єктивовані в цільовій мові попри наявність у ній відповідного референта (лексеми на по значення понять, які існують у певному суспільстві, проте не мають однослівного вираження); 6) слова, не вербалізовані в цільовій мові через дериваційні відмінності; 7) «слова широкої семантики»; 8) лексеми, які мають спільні центральні, проте різні периферійні семантики; 9) діалектизми, архаїзми, жаргонізми, арготизми, поетизми, звуконаслідувальні слова, каламбури, слова з національно-специфічним експресивним забарвленням, табуйована і субстандартна лексика, слова з суфіксами суб'єктивної оцінки; 10) «асоціативні лакуни», за О. Івановим; 11) терміни; 12) тимчасово безеквівалентні мовні одиниці; 13) фразеологізми й звертання, прислів'я і приказки; 14) «індивідуальні авторські неологізми»; 15) вигуки й звуконаслідування [11].

Спираючись на проведений аналіз, авторка розрізняє в перекладній лексикографії культурологічну безеквівалентність, зумовлену браком аналогічного референта в зіставляваній культурі, та власне мовну безеквівалентність, пов'язану з неоднаковим членуванням мовами навколишнього світу [11]. Для потреб нашого дослідження варто виокремити в представленому матеріалі, поряд з мовною, мовленнєву безеквівалентність, яка включатиме індивідуальні авторські неологізми, елементи мовної гри тощо. Отже, мета роботи – дослідити джерела безеквівалентності у міжкультурній комунікації англomовного тревел-блогу.

Матеріалом дослідження виступають пригоспницькі нариси колективного англomовного блогу платформи бюджетного житла для подорожуючих HOSTELWORLD. Він виступає неоднорідним за жанровою приналежністю: містить статті у жанрі тревел-журналізму (замовлені або спонсовані, часто без авторства) та тревел-пости, які готують мандрівники на незалежній основі, виходячи з власних уподобань.

Виклад основного матеріалу. Автори спільного блогу Hostelworld – сучасні досить молоді люди, які знаються на сучасних суспільних течіях, володіють електронними комуні-

кативними інструментами, не обтяжені соціальними та родинними обов'язками, тому досить мобільні, а також люблять поїсти та добре розважитися, відкриті для нових знань і досвіду. Факт доступності подорожей для авторів блогів та значний туристичний досвід перетворює їх на авторитетне джерело інформації про цікаві маршрути та місця. У плані особливостей міжкультурного діалогу у представлених текстах зазначимо, що дописи створюються англійською мовою і тому демонструють типові риси англomовної комунікативної культури; з іншого боку, ці англomовні тексти посилаються на об'єкти матеріальної та духовної культури неанглomовних країн. Також, варто усвідомлювати, що тревел-блог як жанр балансує між функціями інформування та розважання. Прослідкуємо, як ці факти реалізують різні групи безеквівалентних одиниць на текстовому рівні.

Культурологічна безеквівалентність – найбільш обговорювана та найочевидніша група проблемних одиниць для перекладача. Завдяки глобалізації, пришвидшенню каналів комунікації та більш доступним подорожам молодь отримує досвід безпосереднього знайомства з реаліями екзотичних культур, насамперед, такими як їжа та напої. Завдяки цьому інокультурні концепти входять до англійського тексту у транслітерованому вигляді, доволі часто забезпечені детальним описом:

*Skiing, snowboarding, hiking, cycling, canoeing, and onsen bathing can all be enjoyed here, as can warm winter regional dishes like **Kiritanpo** (pounded rice wrapped around a stick of cedarwood and roasted) and **Inaniwa udon** (flavorful udon with thinner noodles than usual). Stay at Historical Ryokan **SENYUKAN**, just a half-hour drive from the park [12].*

*You won't find **bacalhau** (salted cod) in Portugal–bacalhau will find you. Harkening back to a prerefrigeration technique of preserving fish in salt, bacalhau carried on in Portugal despite modern advancements [15].*

Кухня інших країн – це доволі значна за обсягом категорія проблемних одиниць комунікації. До неї відносяться не лише власне назви страв та напоїв, але і культурно- та кліматично-обумовлені особливості споживання їжі. У фрагменті нижче мова йде про формат обіду «на свіжому повітрі»:

*Buenos Aires, with its mix of European elegance and Latin flair, is the ultimate playground for an unforgettable getaway with the girls. Start in the lively neighborhood of La Boca, where the streets come alive with a kaleidoscope of colors and the infectious rhythms of tango. Explore the bustling squares filled with dancers, artists, and street performers, then stop for an **alfresco lunch** [13].*

Звісно, непроникність культур не обмежується гастрономічною культурою. Тревел-блоги насичені і іншими одиницями, що іменують культурні реалії: природні особливості, специфіка житлових умов, музична та духовна культура, особливості ландшафту:

*Not far from Noordwijk is the usually sleepy town of Lisse. However, springtime brings throngs of tulip-loving tourists to Lisse's manicured Keukenhof gardens. If you prefer to avoid tourist hotspots in favour of seeing tulips in their 'natural habitat', then the tulip fields surrounding Lisse are a must-visit. Paved bike lanes carve out the best path for exploring the **bollenstreek** – or bulb belt – of the Netherlands [14].*

Прагнучи поінформувати, досягти більшої освіченості своїх читачів, тревел-блогери подають екзотичні культурні одиниці у наближеному до вихідної мови звучанні (транслітеру-

ючи або транскрибуючи), або використовуючи метод прямого включення.

Мовна безеквівалентність не так часто обговорюється на матеріалі тревел-блогів. Однак, досить відомо, наскільки щедрими і гнучкими є словотворчі ресурси в англійській мові і порівняння з українською У наступному фрагменті спостерігаємо новітню одиницю, яка позначає сучасного шукача пригод у техногенному середовищі, вона утворена у змішаний спосіб – контамінація (телескопія) + суфіксація ((*urban+exploration*)+*er=urbexer*) [16]. Така концентрація змісту у новоствореному слові створює перепони у інтерпретації читачем-новачком і потребує описового перекладу, хоча б на перших етапах розповсюдження новостворених одиниць:

Berlin is without a doubt the best city in Europe for urbexers – so much history, and so many amazing abandoned spots that are easy to get to on public transport [17]. – Берлін, без сумніву, найкраще місто в Європі для фанатів урбаністичного туризму – стільки історії, і стільки цікавих занедбаних місць, до яких легко дістатися громадським транспортом.

Тенденція до економії читацьких зусиль, властива багатьом інформаційним жанрам, може досягати свого піку у тревел-блосі. У поєднання з багатими ресурсами вербокreatивності вона реалізується у створенні новітніх лексем на позначення особливостей подорожей, які мають розмовний характер:

6 UK staycations to top up your vitamin D [18].

Неологізми та сленгізми відносяться до периферії лексичної системи, однак вони віддзеркалюють яскравий вербокreatивний потенціал англійської мови. У прикладі нижче зжито нову лексему для позначення бюджетного туриста, який може дозволити собі трохи більше комфорту у плані житла, харчування, комфорту у транспорті. Одиниця створена за рахунок елементів телескопії на основі іменника *backpacker* та прикметник *flash* (*привабливий*) – *flash+backpacker*. Основні прийоми перекладу такої безеквівалентної лексики також добре відомі: пошук аналога, калькування, описований переклад або прийом прямого включення. Однак, опрацювання морфологічної структури новоствореного слова та її смислового наповнення сприяє удосконаленню мовленнєвої компетенції студентів.

Centurion Cabin & Spa

This stunning hostel will please the flashiest of flashpackers. We know that life on the road can be tiring, so what better place to rejuvenate after a long day exploring Kyoto than in your hostel's very own spa/bathhouse? And if that isn't enough, each of their luxury dorm rooms feature traditional Japanese-style sliding doors on every bed for total privacy, as well as personal TVs to catch up on all your favourite Japanese shows – or at least sharpen your language skills! [19]

Мовленнєва безеквівалентність не так часто виділяється дослідниками в окрему категорію безеквівалентності, частіше мова йде про елементи стилістичного контрасту, гри слів тощо як проблемних для відтворення класів. Варто зазначити, що є установка на мовну гру є надзвичайно яскравою рисою тревел-блогів. Тут може зустрічатися безліч прийомів утворення мовної гри, зокрема модифікація фразеологізму, метонімії, оказіоналізми, графони та ін.

Гра слів представляє собою практично нездоланну задачу для перекладача-початківця через незнання фразеологічного фонду мов, їхньої морфології, нездатність відчувати функціонально-стилістичні ознаки слів. У наступному фрагменті

зустрічаємо рекламу нестандартного житла, схарактеризованого оказіоналізмом *weird-ass*. Його утворено з елементами «народної етимології» та контамінації (*weird-ass* = *weirdest* (*найнейовірніший*) + *badass* (*крутий, бомбезний*)). Варто мати великий хист до письма, аби відтворити яскравість такого авторського оказіоналізму:

You Can Sleep In Some Weird-Ass Places

Have you ever slept in an 18th century cave in Greece? An Arab mansion in Nazareth? A Turkish Tree house? A COCKPIT?! Well, for hostel prices you can tick them all off! [20]

Насиченість тревел-блогів елементами гри слів пояснюється також і психологічними особливостями комунікації між мандрівниками як такої – варто бути готовим до нового знайомства, до незапланованих подій – бо, вони, ймовірно, принесуть задоволення і позитивний настрій. Елемент непередбачуваності присутній у тревел-блосі і як складова життя мандрівника, і як жанрова специфіка тексту, який про цю ситуацію сповіщає. Нижче представлено ще більш складне перекладацьке завдання – гру слів на основі обігрування прикметника *eccentric* (*eggcentric*) і подальшої редуплікації кореня слова завдяки іменнику *sandwich*. Гра слів як складова мовленнєвої безеквівалентності відрізняється прозорістю структури і семантичних складових, але через різницю структур мов не може бути з легкістю відтворена:

The city's (Portland) strong focus on community makes it an ideal space for small businesses to thrive, with many unique and flourishing concepts. Shops such as the Tender Loving Empire,... switches between being a record label and music store, selling handmade products and even publishing comic books. Then there's Walnut Studiolo (a shop that makes bespoke leather accessories for bicycles), an egg-sandwich-centric food truck called Egg I'm In Love, and the world's largest independent bookstore, Powell's City of Books (where maps are handed out at the entrance to help navigate the store) [21].

Вочевидь, мовленнєва компетенція студентів-філологів поглиблюється, запускаються механізми здогадки, розвивається краще почуття іноземної мови та її морфологічних ресурсів. Однак, звісно, мовленнєва безеквівалентність не обмежується грою слів і заслуговує окремого дослідження.

У висновках зазначимо, що англomовний тревел-блог виступає потужним інструментом міжкультурної освіти для українського читача, а завдяки різноманітним прагматичним стратегіям вони формують позитивний імідж неанглomовних країн, розтлумачуючи реалії та формуючи туристичний попит на туристичні напрямки. З іншого боку, тревел-блоги занурюють читача у сучасну англomовну комунікативну культуру. Лексика тревел-блогів містить безеквівалентну лексику, яка в цьому дослідженні тлумачиться досить широко. У межах трьох умовних категорій: культурологічна безеквівалентність, мовна та мовленнєва безеквівалентність. Серед перспектив подальших досліджень варто зазначити потребу окремого дослідження мовленнєвої безеквівалентності тревел-блогу та інших, «легких» жанрів англomовної комунікації.

Література:

1. Cox C. Cooperative Research Centre for Sustainable Tourism. Consumer generated web-based tourism marketing URL: http://www.crctourism.com.au/wms/upload/Resources/100049Cox_ConGenWebMarketingWEB.pdf

2. Переломова О. С., Бондаренко І. В. Тревел-блог як модифікація подорожнього нарису. *Журналістська освіта на Сумщині: світові професійні стандарти*: матеріали Однадцяті міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 13–14 травня 2015 р.). Уклад.: О. Г. Ткаченко. Суми : Сумський державний університет, 2014. С. 29-34.
3. Education in Europe in 2020-2030. Forecast. URL: <http://www.pontydysgu.org/2010/01/crowd-sourcing-the-european-foresight-study-your-chance-to-be-an-expert/>
4. Poznanska K., Romaniukha M., Sorokina L. Internet Blog's Potential in Education. *International Journal of Research in E-learning IJREL*. University of Silesia. Vol. 3 Issue 2(6) (2017) p.49-61 ISSN 2543-6155 (Online).
5. Романоюха М.В. Потенціал travel-блогу як інструменту вдосконалення мовленнєвої компетентності. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія: Філологія*. Вип.36, Т.1. Одеса, 2018. С. 163-168 ISSN 2409-1154
6. Корнейко І.В., Петрова О.Б., Попова Н.О. Теорія жанру: теоретичні та прикладні аспекти: [Монографія] Х.: «Друкарня Мадрид», 2014. 127 с.
7. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальність 035 «Філологія». Бачинська Г. В., Бистров Я. В., Біскуп І. П., Бондар Л. В., Казимиrowa І. А., Христіанінова Р. О. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019. 18 с.
8. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів, 1989. 215 с.
9. Лавриненко Г.Я. Безеквівалентна лексика під час зіставного вивчення лексичних систем сучасних німецької й української мов. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. С. 258-262
10. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства. К. : Академія, 2006. 424 с.
11. Лісна М. І. Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Філологія. № 1127. Випуск 71*. 2014. С. 59-63.
12. Japan's 7 most stunning national parks. URL: <https://www.booking.com/articles/japan-national-parks.en-us.html>
13. Top 7 destinations for a girls' trip. URL: <https://www.booking.com/articles/top-destinations-for-a-girls-trip.en-us.html>
14. The top places in the Netherlands to see tulips. URL: <https://www.booking.com/articles/holland-best-places-tulips.en-us.html>
15. Raub K. A Guide to Portuguese Food: 13 Essential Dishes to Try in Portugal. January 18, 2024. URL: www.afar.com/magazine/iconic-portuguese-dishes-and-where-to-try-them
16. 9. Definition Urbexer. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/urbexer>
17. 12 abandoned places that are just the right amount of scary. URL: <https://www.hostelworld.com/blog/best-abandoned-places-urbexing/>
18. 6 UK staycations to top up your vitamin D. URL: <https://www.booking.com/articles/sun-kissed-uk-staycations-to-top-up-your-vitamin.en-us.html>
19. The 12 best hostels in Kyoto. URL: <https://www.hostelworld.com/blog/best-hostels-in-kyoto/>
20. 10 WORLD EXCLUSIVE: 14 Incredible Things You Never Knew About Hostels. URL: <https://www.hostelworld.com/blog/14-hostel-secrets-will-change-travels-forever/>
21. 11. The unique culture of Portland, Oregon. URL: https://www.booking.com/articles/unique-culture-portland-oregon.en.html?label=gen173nr-1DCAEoggI46AdIM1gEaOkBiAEBmA EJuAELyAEM2AED6AEBiAIBqAIDuALd-srnBcACAQ;force_lang=en-gb&
22. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org>

Romaniukha M. Sources of non-equivalent vocabulary in English travel blogs

Summary. Travel blogs are filled with user content and are a fairly authoritative source of information due to the extensive travel experience and knowledge of the authors. An English-language travel blog is a powerful tool of intercultural education for the Ukrainian reader, and thanks to various pragmatic strategies, a positive image of non-English-speaking countries is formed here, realities are explained, and tourist demand for tourist destinations is formed. On the other hand, travel blogs immerse the reader in modern English-speaking communicative culture, and therefore can be useful to foreign language teachers, methodologists, sociologists, etc. In this regard, the specificity of intercultural communication in a travel blog is extremely relevant for translation scholars, who will have a wide range of illustrative material for discussing the problems of non-equivalence. For the translation community, the relevance of engaging texts with such outstanding functional and stylistic features as a travel blog has significantly increased with the introduction of the standard of higher education for the specialty 035 "Philology", where the future graduate is expected to know the principles, technologies and techniques of creating oral and written texts of various genres and styles.

The source base is represented by text fragments from the collective English-language blog of HOSTELWORLD platform, which offers a hostel or budget hotel booking service. The vocabulary of travel blogs contains non-equivalent vocabulary, which is interpreted quite broadly in this study. In addition to realities, it includes other language units that are not so easily reproduced in the Ukrainian language, but do not contain a culturally specific component. The non-equivalent vocabulary of the travel blog is considered within three conventional categories: cultural non-equivalence, linguistic and speech non-equivalence and is discussed on the basis of authentic fragments with short comments.

Key words: travel blog, intercultural communication, word-building creativity, stylistic resources, non-equivalent vocabulary.

*Сайко К. О.,
аспірантка*

*Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Сайко М. А.,
доктор філософії*

*Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Дорофеева М. С.,

*доктор філологічних наук, професор
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЛЮДИНА VS МАШИНА: 10 ВИПАДКІВ (НЕ)ЯКІСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Статтю присвячено зіставленню людських перекладів, що здійснені без жодних допоміжних засобів, із машинними та водночас післязредагованими крізь призму їхньої якості. Головна мета розвідки полягає у віднайденні якісних ознак перекладів, виконаних за різних умов, задля встановлення демаркаційної лінії між *Людиною* та *Машиною/Людиною*. За ілюстративний матеріал правила інформувальна інтернет-стаття з низьким ступенем фаховомовності (ступенем оприявленості ознак фахової мови) про технологію *Apple Vision Pro*, а також переклади учасників експерименту, здійсненого в межах цієї розвідки. Висновки не мають павшального характеру, а тому не можуть поширюватися на інші різногалузеві тексти з відмінним ступенем фаховомовності, адже йдеться про вивчення окремого випадку задля з'ясування тенденцій на перекладовій площині за конкретних обмежених умов. Загалом в українському перекладознавчому дискурсі можна спостерегти брак робіт у згаданому напрямку. Метою релевантних закордонних досліджень є опис переваг та вад використання машинного перекладу (далі – МП) у різних перекладових ситуаціях (залежно від виду тексту, учасників та умов виконання перекладу).

У пропонованій статті надано оперативну та декларативно-типологічну оцінку якості німецько-українських перекладів. Досліджуваними аспектами були адекватність та прийнятність, а також низка їхніх підаспектів, що пов'язані з типологічною оцінкою. Оперативне оцінення посвідчило, що використання МП допомагає здійснити переклад на 25% швидше. З погляду адекватності неопрацьований та опрацьований (післязредагований) МП виявився якіснішим від перекладу, що його здійснили напівпрофесійні інформанти без допоміжних засобів, та містив значно меншу кількість змістових зсувів. Зістава прийнятності перекладів не дала такої ж однозначної відповіді: в обох випадках можна було простежити, приміром, ситуативне використання нормативних відповідників, а також ситуативне легковаження мовної норми. Очевидними стали обмеження, що їх зазнають перекладачі, які послугуються системами МП: усі аналізовані переклади були фактично ідентичні та мали аналогічну основну структуру, натомість класичний (людський) переклад – абсолют-

но унікальний. Цей факт дає підстави правно констатувати, що перекладачі-початківці схильні цілком переймати структуру перекладового виводу системи МП, а це може спричинитися до несформованості або ж деградування текстотворчої компетентності.

Встановлено, що одне з небагатьох силових полів, де *Людина* ще може переважати над машиною, є *інтерпретаційно-експлікаційна тактика*, а надто ж якщо йдеться про дефектний вихідний текст та варіативність інтерпретації контексту як сукупності поза- та внутрішньомовних чинників. Загалом розвідка продемонструвала, що використання МП є необхідною умовою для поліпшення якості перекладу.

Ключові слова: галузевий переклад, якість галузевого перекладу, оцінка якості перекладу, доповнений переклад, машинний переклад, перекладовий вивід, людський переклад.

Порушувана проблематика. Історія дослідження машинного перекладу та оцінення його якості розпочалася одразу після його винайдення. У перші періоди повсюдно панувала думка, що незабаром професія перекладача втратить свою актуальність, однак згодом було констатовано неможливість такого повороту подій. Сьогодні однією з панівних концепцій, пов'язаних з поглядом на взаємодію людини та машини, стала концепція доповненої реальності: системи невронного машинного перекладу та малий штучний інтелект, здатні *«доповнити»* здібності перекладача, позбавити його одноманітної роботи та допомогти зосередитися на творчих аспектах своєї діяльності. Варто однак зауважити, що мало досліджень присвячено віднайденню відповіді на питання щодо того, якими саме аспектами своєї діяльності перекладачі вже поступилися машині, у чому останній проявляє більшу ефективність, на яких рівнях перекладу *«ухвалює»* доцільніші рішення, а на яких мусить концентруватися людина. Вивчення меж МП з погляду перекладознавства, зокрема в межах німецько-української мовної пари, матиме не лише теоретичні здобутки, але й практичні, адже знання цих обмежень може посприяти ефективнішому підходові перекладачів до післяредагування, що допоможе оптимізувати процес та покращити результат роботи перекладача.

Розслід останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському перекладознавчому дискурсі низку досліджень присвячено вивченню машинного перекладу. Дослідженням цього питання, посеред того і якості МП, клопоталися такі науковці як А. Гудманян [1], К. Ляндебурська [2], А. Міщенко [3], Н. Моїсеєва [4] та інші. Так, приміром, А. Гудманян оцінив в одній зі своїх робіт адекватність МП галузевих текстів, класифікував помилки та дійшов висновку, що надійний МП без людських втручань наразі неможливий [1]. Дескриптивний характер мають розвідки А. Міщенко, що змальовують, наприклад, взаємодію МП та перекладової пам'яті в галузі науково-технічного перекладу [3]. Н. Моїсеєва своєю чергою проаналізувала у своїй роботі перекладовий вивід (анг. *translation output*) систем *DeepL* і *GT* та дійшла висновку щодо більшої ефективності першої [4]. О. Ходаковська та Л. Бабаєвська виявили вади та переваги МП, а також виокремили принципи післяредагування юридичних текстів [5]. А. Бірков присвятив свою роботу оцінюванню якості МП, зокрема його критеріям та рівням [6]. Загалом можна констатувати факт збільшення кількості досліджень МП в українському просторі.

Релевантним закордонним розвідкам, коли порівняти з українськими, притаманна більша концентрація на опозиції машинного та людського (класичного) перекладу (далі – ЛП), а також на опозиції таких понять як післяредагування (редагування МП) та ревізія (редагування ЛП). Уваговартною, на нашу думку, є праця 2021 року, у межах якої досліджено різницю між редагуванням МП та ЛП у різних мовних парах [7]. У контексті рівнів оцінки якості перекладу варто згадати Ю. Гавс, яка стверджує, що оцінення якості ЛП та МП передбачає постійний рух від макроаналітичного рівня (ідеологія, функція, гендер чи регістер) до мікроаналітичного, де розглядають значення окремих одиниць перекладу (напр., словосполук) [8]. М. Копонен своєю чергою вважає, що під час оцінювання якості людського перекладу відбувається перехід від мікротекстових метод розсліду помилок на рівні слів і речень до макротекстових, орієнтованих на функцію, мету та ефект тексту. Водночас оцінення якості МП найчастіше відбувається на мікрорівні, однак, на думку науковця, критерії оцінювання якості перекладу мають враховувати різницю між формою та функцією і зосереджуватися на помилках, що впливають на точність перекладу (перекладові помилки), а не на мовний виклад (мовні помилки). Спираючись на власні напрацювання, М. Копонен висвітлює різницю між МП та ЛП, а також пропонує класифікацію типових помилок [9, с. 1–10]. У цьому контексті також варто згадати Е. Вея, який виокремлює три загальні типи оцінення якості МП: *типологічний* (визначення конкретних явищ, з якими може впоратися певна система), *декларативний* (вивчення ефективності МП з погляду на різні аспекти якості перекладу) та *оперативний* тип (визначення ефективності МП з погляду витрат, зокрема фінансових та часових). Одним із перших прикладів декларативного оцінення МП є звіт ALPAC 1966 року, у межах якого якість оцінювали за двома параметрами: точність (англ. *fidelity*) та зрозумілість (англ. *intelligibility*) [10, с. 5–6]. З часом назви параметрів змінювались, однак завжди залишались актуальними. Наразі також є універсальні моделі оцінювання якості перекладу, які спираються на згадані параметри. Одним із найяскравіших прикладів є модель оцінювання якості перекладу, що її напрацював бельгійський дослідник Дж. Демс. Вона враховує дві основні категорії якості перекладу, зокрема

адекватність та прийнятність, а також спрямована на оцінення як МП, так і ЛП. У межах згаданих категорій науковець розробив типологію помилок за різними рівнями мови та тексту. Напрацьована модель виявилась ефективною задля висвітлення різниці між післяредагуванням та ревізією, що й зробив дослідник в одній зі своїх статей [11].

Отже, розслід релевантних українських та закордонних праць посвідчив брак в українському просторі досліджень, які б висвітлювали різницю між (післяредагованим) МП та ЛП у німецько-українській мовній парі. Типологічне, декларативне та оперативне оцінення якості (післяредагованого) МП та ЛП різних видів текстів допомогло б окреслити межі МП, а також його вади або переваги над людським у контексті якості.

Мета статті полягає в зіставленні післяредагованого машинного та людського перекладу як опозиційних об'єктів та, як наслідок, висвітлення їхніх ключових позитивних та негативних ознак з погляду якості перекладу.

За **об'єкт** дослідження правлять людський (класичний) та машинний переклад, а за **предмет** – їхні якісні характеристики.

Основними **методами** дослідження є *перекладацький експеримент* зі сталим чинником, зокрема одним перекладовим замовленням, та змінними умовами його виконання; *порівняльно-перекладознавчий розслід* та пов'язана з ним *зіставно-описова метода* для оцінення якості множинних перекладів.

Виклад основного матеріалу. Задля досягнення згаданої мети статті ми здійснили перекладацький експеримент. Емпіричним матеріалом стала німецькомовна інформувальна інтернет-стаття про віртуальні окуляри *Apple Vision Pro*, яку можна знайти на офіційному сайті компанії *Apple* [12]. Зауважмо, що експериментальному перекладовому замовленню притаманний низький ступінь фаховомовності (ступінь оприявленості ознак фахової мови), що зумовлено умовами самого експерименту, до якого було залучено дві групи, кожна з яких складалася із шести напівпрофесійних інформантів. Варто зазначити, що вік та досвід учасників однаковий: ними стали студенти-перекладачі четвертого курсу Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Для всіх інформантів німецька є першою чужоземною мовою. *Група 1* (далі – *G1*) та *Група 2* (далі – *G2*) отримали завдання виконати переклад згаданого вище німецькомовного тексту. Змінним чинником експерименту стали однак умови роботи над перекладом. Учасники *G1* виконували переклад без жодних допоміжних засобів (навіть друкованих), користуючись винятково ручкою та аркушами. Дотримання умов експерименту контролювали безпосередньо автори статті. Учасники *G2*, які працювали за комп'ютерами, виконували післяредагування двох варіантів перекладового виводу (від 15.04.2024), що їх незмінно пропонувала система МП *DeepL*. На виконання завдання було відведено 80 хвилин (одна аудиторна пара). Мотивація учасників до виконання якісного перекладу, що своєю чергою є важливою в контексті макростратегії перекладача, була порівняно однаковою та водночас вищою від середньої, адже йшлося про написання модульної контрольної роботи з дисципліни «*Переклад наукових та технічних текстів (німецька мова)*». Крім того, всі учасники мали попередню тематичну підготовку, працювали з текстами та поняттями/термінами, що стосуються до технології *Apple Vision Pro*. Зіставлення (післяредагованого) МП та ЛП, виконаного без допоміжних засобів, посприяло віднайденню тих аспектів

перекладу, в яких МП ефективніший від ЛП. Щоб посвідчити достотність трактування результатів здійсненого експерименту, надаємо поклик на всі досліджувані матеріали: <https://drive.google.com/file/d/1Mrr6AmiQlBvwu9w5ZEcFuDZoN-G5frR2/view?usp=sharing>.

Спираючись на термінологічний апарат Е. Вея, ми здійснили передусім оперативне оцінення перекладу обох груп, зокрема зіставили час, що був необхідний для роботи. Результати зіставлення можна побачити в Табл. 1. Скорочення П + число позначають номер учасника Г1 (П1, П2, П3, П4, П5 та П6) та Г2 (П7, П8, П9, П10, П11, П12). Г1П та Г2П – підсумок, загальний час, який потребувала група для роботи над експериментальним замовленням.

Таблиця 1

Оперативність виконання перекладу

П1	П2	П3	П4	П5	П6	Г1П	П7	П8	П9	П10	П11	П12	Г2П
80 хв	80 хв	80 хв	80 хв	65 хв	50 хв	7 год 15 хв	41 хв	73 хв	32 хв	52 хв	65 хв	60 хв	5 год 23 хв

Передусім варто зауважити, що Г1 потребувала на 1 годину 52 хвилини більше часу від Г2. Максимальний час виконання у Г1 – 80 хвилин, у Г2 – 73 хвилини. Мінімальний час виконання у Г1 – 50 хвилин, у Г2 – 32 хвилини. Отже, використання системи МП спричинилося до оперативнішого виконання замовлення (різниця склала 25%).

Наступний крок полягав у декларативно-типологічному оціненні якості перекладів. Досліджуваними аспектами в межах декларативного оцінення стали перекладознавчі категорії *прийнятність* та *адекватність*. Як було згадано вище, таким поділом послуговується у своїй роботі Дж. Демс. Відповідно, під *адекватним* ми розуміємо такий переклад, що містить ту саму інформацію, що й вихідний текст. Ідеться про те, що всі хибні трактування, суперечності, змістові зсуви, додавання або вилучення є потенційними помилками [13, с. 214]. Під прийнятним перекладом, слідом за Дж. Демсом, ми розуміємо переклад, що відповідає цільовому (кон)текстові та аудиторії [13, с. 45]. Адаптувавши підхід Дж. Демса до особливостей німецько-української мовної пари та цього дослідження, ми виокремили такі підкатегорії прийнятності: ортографія, граматики (морфологія та синтакса), лексика, стиль та реєстер, когерентність. Зауважмо, що оцінення прийнятності не передбачає взяття до уваги вихідного тексту. Категорія адекватності містить низку підкатегорій, що пов'язані зі зміною значення, закладеного в оригіналі: суперечність, багатозначність відповідників, недоречна конкретизація (гіпонімія), недоречне узагальнення (гіперонімія), числові показники, часовидові показники, зміна значення, спричинена пунктуацією, вилучення та повнота перекладу, додавання, експлікація, непослідовне відтворення термінології. Оцінення адекватності передбачає зіставлення вихідного та цільового текстів.

Зазначмо, що оцінення якості перекладів за згаданими категоріями, що своєю чергою містять низку своїх підкатегорій, можна розглядати як типологічне оцінення в межах декларативного. Отже, надалі йтиметься про декларативно-типологічну оцінку якості перекладів та зіставлення здійснених оцінок. Ми проаналізували десять наочних випадків, що висвітлюють різницю між ЛП та (післязредагованим) МП. Деякі стосуються до адекватності та її підкатегорій, деякі пов'язані з прийнятністю, інші ж – з обома категоріями водночас.

Випадок 1. Повнота й точність

Першим аналізованим випадком став переклад заголовка «Betriebssystem und Benutzeroberfläche: revolutionär» (див. Табл. 2). Передусім варто зауважити, що у П4 повністю вилучено заголовок тексту, П2 містить у дужках слово, що потребує уточнення, а П6 – цитатне перенесення лексеми *Oberfläche*. Також учасники Г1 ухвалили низку невдалих рішень з погляду адекватності. Передусім лише один учасник Г1 (П1) правильно відтворив термін *Benutzeroberfläche* (укр. *користувацький інтерфейс*). Зауважмо, що всі учасники Г2 перейняли правильну пропозицію МП (*операційна система та користувацький інтерфейс*). У П7-П12 можна простежити однаковість рішень, однак також доречні доповнення та зміни, що поліпшують сприйняття тексту (за винятком П12). Проте П10 бракує лексеми *revolutionär*.

Таблиця 2

Переклад заголовка

Оригінал	Betriebssystem und Benutzeroberfläche: revolutionär
Deepl від 15.04.2024	(1) Операційна система та користувацький інтерфейс: революційні (2) Операційна система та користувацький інтерфейс: революційні
П1	Користувацька система та користувацький інтерфейс: про- ривні інновації
П2	Революційна операційна система та робоча площина (простір?)
П3	Операційна система та робоча поверхня: технологічна революція
П4	—
П5	Революційний підхід в операційній системі та робочому просторі
П6	Операційна система та Oberfläche користувача
П7	Операційна система та інтерфейс користувача: революцій- ний підхід
П8	Революційна операційна система та користувацький інтерфейс
П9	Революційна операційна система та інтерфейс користувача
П10	Операційна система та інтерфейс користувача:
П11	Революційні операційна система та користувацький інтерфейс
П12	Операційна система та користувацький інтерфейс: революційні

Випадок 1 наочно демонструє, що МП не гарантує, однак сприяє повноті перекладу, уникненню цитатних перенесень та додаткових навантажувальних уточнень. МП перевершив ЛП також з погляду адекватності, адже містить безпомилкові відповідники поширених термінів. Рішення учасників, які мали вивід системи МП як основу, повторюються, однак майже всі містять доречні доповнення. Розглядуваний випадок свідчить про те, що наявність «сирої основи» спрощує роботу перекладача, а її неаявність спричиняється до сильнішої концентрації на змісті вихідного тексту.

Випадок 2. Прийменники

Наступним аналізованим випадком у межах прийнятності стали прийменники. Вихідне речення: «Wenn Anwender:innen in einem immersiven Umfeld sind oder eine App nutzen, gibt EyeSight optische Hinweise auf das, auf das sich die Anwender:innen konzentrieren». Варіанти перекладових виводів системи МП Deepl від 15.04.2024 ідентичні: (1) «Коли користувач перебуває в імерсивному середовищі або використовує додаток, EyeSight дає візуальні підказки про те, на чому він зосереджений». Переклади Г2: П7: візуальні підказки на те; П8: візуальні підказки про те; П9: візуальні підказки стосовно того; П10: візуальні підказки про те; П11: EyeSight використовує систему візуальних підказок, щоб...; П12: візуальні підказки про те. Знаково

простежити, що всі учасники *G2* використовують аналогічну конструкцію, однак часто змінюють прийменники, що не в усіх випадках виправдано (напр., *P7*). Розгляньмо рішення *G1*. *P1*: дає візуальну вказівку **про** *те*; *P2*: EyeSight відображає це ззовні; *P3*: «EyeSight» показує іншим, на що саме; *P4*: система EyeSight допомагає користувачу фокусуватися на роботі; *P5*: EyeSight вказує на *те* \ оптично виділяє, на чому; *P6*: функція EyeSight надає візуальні підказки. Очевидним є те, що жодне рішення учасників *G1* не збігається з рішеннями інших. Водночас коли розглядати цей випадок з погляду адекватності, то всі учасники *G2* правильно відтворили зміст оригіналу, коли *P2* та *P4* містять змістові зсуви, що спотворюють оригінал. Отже, у цьому випадку можна висновувати про позитивний вплив МП на якість з погляду адекватності, а також прийнятності (через пропозицію правильного прийменника). Людським перекладам у цьому контексті притаманне використання правильних прийменників та креативність, однак змістові зсуви.

Випадок 3. Правопис

Правопис є підкатегорією прийнятності. Яскравим прикладом у цьому контексті є таке речення: «*visionOS wurde ... von Anfang an so konzipiert, dass es die Anforderungen des räumlichen Computings mit niedrigen Latenzzeiten unterstützt*». Система DeepL запропонувала два варіанти перекладу, подані в Табл. 3. Зауважмо, що три учасники *G2* перейняли перший варіант виводу, а три інші – другий. Цікавим є те, що МП містив варіант *спроєктована*, що суперечить нормам чинного правопису, саме його перейняли учасники. З іншого ж боку, рішення *G1* є абсолютно унікальними, хоча, приміром, *P5* містить змістовий зсув.

Таблиця 3

Ортографія

DeepL від 15.04.2024	visionOS ... з самого початку була <i>спроєктована</i> для підтримки вимог просторових обчислень з низькою затримкою. visionOS була ... розроблена з нуля для підтримки вимог просторових обчислень з низькою затримкою.
P1	... було розроблено ПЗ окулярів віртуальної реальності Apple Vision Pro, яке має на меті...
P2	З самого початку visionOS мала на меті...
P3	Із самого початку розробка була націлена на підтримку...
P4	... була розроблена як швидкісна система для забезпечення потреб...
P5	З моменту своєї появи visionOS наразі досягла такого прогресу, що дозволяє здійснювати...
P6	З самого початку було задумано, що visionOS буде підтримувати просторовий...
P7	visionOS ... з самого початку була <i>спроєктована</i> для підтримки вимог просторових обчислень з мінімальною затримкою.
P8	..., visionOS була <i>розроблена</i> з нуля, щоб відповідати вимогам...
P9	..., visionOS була <i>розроблена</i> з нуля, щоб підтримувати...
P10	Револьюційна visionOS ... від початку була <i>спроєктована</i> для підтримки вимог просторових обчислень з низькою затримкою.
P11	visionOS ... з самого початку була <i>спроєктована</i> , щоб відповідати вимогам
P12	visionOS ... <i>розроблена</i> з "нуля"...

На основі цього випадку можна констатувати той факт, що некритичне сприйняття пропозицій системи МП може спричинитися до правописних помилок.

Випадок 4. Мовна норма

До категорії прийнятності належить також мовна норма, порушення якої може бути пов'язане, приміром, з інтерферен-

ціями та невмотивованим калькуванням. Яскравим прикладом є дієслово *findet sich*, яке пропонує система DeepL у перекладі цього речення: «*visionOS hat eine neue dreidimensionale Benutzeroberfläche, die dafür sorgt, dass digitale Inhalte aussehen und sich anfühlen, als wären sie in der physischen Welt der Anwender:innen*». Зауважмо, що другий варіант перекладового виводу пропонує нормативний відповідник *verbleiben*. Окрім того, в обох випадках використано слово *aussehen*. У Табл. 4 можна побачити рішення учасників. Зауважмо, що всі інформанти правильно відтворили зміст речення. Пропозиції *G1* абсолютно унікальні, а пропозиції *G2* мають спільну, повторювану структуру. З погляду прийнятності лише два учасники *G1* використали ненормативне в аналізованому контексті слово *aussehen*; жоден з учасників не використав лексеми *findet sich*. Натомість більшість учасників *G2* перейняли неякісні пропозиції перекладового виводу. Цікаво, що хоч деякі учасники й послуговувалися другим варіантом виводу, який містив нормативного відповідника, вони все ж обрали ненормативного.

Аналізований випадок знову вказує на те, що МП впливає на творчі аспекти діяльності перекладачів та нівелює осо-

Таблиця 4

Унікальні та «продиктовані» перекладацькі рішення

DeepL від 15.04.2024	(1) visionOS має новий тривимірний користувацький інтерфейс, завдяки якому цифровий контент виглядає і відчувається так, ніби він знаходиться у фізичному світі користувача. (2) visionOS має новий тривимірний користувацький інтерфейс, завдяки якому цифровий контент виглядає і відчувається так, ніби він перебуває у фізичному світі користувача.
P1	Тривимірний користувацький інтерфейс створений для того, щоб цифровий контент виглядав і діяв на користувача так, <i>наче усе відбувається насправді (у реальному світі)</i> .
P2	visionOS має тривимірну робочу площину, з просторовими інформаційними вікнами, що <i>виглядають так, ніби вони є реальними фізичними об'єктами</i> .
P3	Завдяки новітній тривимірній робочій поверхні «VisionOS» віртуальні компоненти <i>здаються частинно фізичної дійсності</i> .
P4	visionOS оснащений тривимірним інтерфейсом, що <i>забезпечує максимально природне</i> сприйняття цифрового вмісту.
P5	visionOS пропонує користувачам новий тривимірний простір, що дозволяє бачити і відчувати цифровий контент так, <i>ніби він фізично перебуває в одному просторі з ними</i> .
P6	visionOS має новий тривимірний <i>oberfläche</i> , який дозволяє користувачам <i>відчувати себе так, ніби онлайн-контент оживає</i> .
P7	visionOS має новий тривимірний користувацький інтерфейс, завдяки якому цифровий контент виглядає і відчувається так, ніби він <i>знаходиться</i> у фізичному світі користувача.
P8	visionOS має абсолютно новий тривимірний інтерфейс, завдяки якому цифровий контент виглядає і <i>відчувається як присутність</i> у фізичному світі користувача.
P9	visionOS має новий тривимірний користувацький інтерфейс, завдяки якому цифровий контент виглядає і відчувається так, ніби він <i>знаходиться</i> у фізичному світі користувача.
P10	visionOS має новий тривимірний інтерфейс користувача, завдяки якому цифровий контент виглядає і ми відчуваємо його так, ніби він <i>знаходиться</i> у фізичному світі користувача.
P11	visionOS укомплектована новим тривимірним користувацьким інтерфейсом, завдяки якому цифровий контент можна побачити та відчувати так, ніби він <i>перебуває</i> у фізичному світі користувача.
P12	visionOS має новий тривимірний користувацький інтерфейс, завдяки якому цифровий контент виглядає і відчувається так, ніби він <i>знаходиться</i> у фізичному світі користувача.

бистісні рішення. Також наявний великий ризик перейняття неякісних пропозицій у контексті мовної норми.

Випадок 5. Мовна норма та ситуативність

Описаний далі випадок підтверджує першочерговість критичного мислення та людського інтелекту, адже якість перекладового виводу може бути ситуативною. Аналізований витин: «Wenn Anwender:innen in einem immersiven Umfeld sind oder eine App nutzen...». Зауважмо, що в обох випадках система DeepL пропонує нормативного відповідника *перебувати*: (1) «Коли користувач **перебуває** в імерсивному середовищі або використовує додаток...»; (2) «Коли користувач **перебуває** в імерсивному середовищі або використовує додаток...». Учасники Г1 ухвалили такі рішення: П1: користувач знаходиться (-); П2: користувач використовує (+); П3: під час занурення (+); П4: під час ... використання (+); П5: під час перебування (+); П6: користувачі знаходяться (-). Натомість серед у перекладах Г2 знаходимо: П7, П9, П10, П12: користувач перебуває (+); П8: користувач занурений (+); П11: під час використання Apple Vision Pro (+). Отже, зауважмо, що всі чотири учасники Г2 перейняли ситуативно правильну пропозицію. Натомість два учасники Г1 використали ненормативну форму *знаходиться*. Загалом можна простежити схильність МП до непослідовностей, до пропонування як нормативних, так і ненормативних варіантів. А тому, зважаючи ще й на Випадок 4, констатуємо, що без критичного погляду якість післяредагованого МП є ситуативно зумовленою, тобто такою, що залежить від пропонованого перекладового виводу.

Випадок 6. Послідовність та точність відтворення повторюваних термінів

Відтворення термінів *Betriebssystem* та *Benutzeroberfläche*, що двічі трапляються у вихідному тексті, розглянемо з погляду категорії адекватності, а саме в контексті послідовності відтворення повторюваних термінів та точності (див. Табл. 5). Терміни є загальноновживаними. Учасники Г2 перейняли якісні послідовні пропозиції МП. Натомість учасники Г1 ухвалили низку невдалих рішень. Проблематичним виявився термін *Benutzeroberfläche*, адже лише два учасники (П1 та П4) відтворили його правильно та послідовно, а інші запропонували некоректні відповідники, а подекуди навіть цитатні перенесення, як-от у П6. Окрім того, перекладачі Г1 відтворили повторювані терміни не так послідовно, як учасники Г2.

Таблиця 5

(Не)послідовність та (не)точність

Оригінал	Betriebssystem (x2), Benutzeroberfläche (x2)
DeepL від 15.04.2024	операційна система (x2), користувацький інтерфейс (x2)
П1	операційна система (x2), користувацький інтерфейс (x2)
П2	операційна система (x2), робоча площина (простір?) та робоча площина
П3	операційна система (x1), робоча поверхня (x2)
П4	операційна система (x1), інтерфейс (x1)
П5	операційна система (x1), робочий простір та простір
П6	операційна система (x2), oberfläche користувача (x2)
П7	операційна система (x1), інтерфейс користувача (x2)
П8	операційна система (2x), користувацький інтерфейс та інтерфейс
П9	операційна система (2x), інтерфейс користувача та користувацький інтерфейс
П10	операційна система, інтерфейс користувача (2x)
П11	операційна система, користувацький інтерфейс (2x)
П12	операційна система, користувацький інтерфейс (2x)

Аналізований випадок посвідчив, що перекладовий вивід системи МП може містити якісні та водночас послідовні пропозиції до загальновідомих та частовживаних термінів. Питання ефективності відтворення вузькогалузевих та рідковживаних термінів, посеред того й термінних новотворів, потребує додаткового вивчення. Натомість ЛП, виконаний без жодних допоміжних засобів, більше схильний до непослідовностей та неточностей.

Випадок 7. Обмеженість інтерпретації

Наступний аналізований випадок свідчить про те, що перекладовий вивід систем МП певною мірою обмежує перекладачів з погляду інтерпретації дискурсивних явищ. Розглянемо німецьке речення: «Sie reagiert dynamisch auf natürliches Licht und stellt Schatten dar, um den Anwender:innen zu helfen, Größen und Entfernungen zu verstehen». Табл. 6 містить пропозиції системи DeepL, а також рішення учасників Г1 та Г2. Варто зауважити, що у вихідному тексті інформацію подано невичерпно, а тому нові користувачі можуть не зрозуміти про розміри чого та відстані від чого йдеться. Система МП запропонувала буквальный переклад, такий самий неоднозначний, як і вихідний текст. Усі учасники Г2 перейняли буквальный переклад, натомість перекладацькі рішення учасників Г1 мають інтерпретаційний характер, містять зокрема додавання. Лише у П2 можна простежити надмірне «тримання» за вихідний текст. Окрім того, констатуємо, що *інтерпретаційно-експлікаційна тактика* учасників Г1 значно поліпшує сприйняття цієї частини тексту.

Таблиця 6

Інтерпретаційно-експлікаційна тактика vs обмежена інтерпретація

DeepL від 15.04.2024	(1) Він динамічно реагує на природне освітлення і відображає тіні, щоб допомогти користувачам зрозуміти розміри і відстані. (2) Він динамічно реагує на природне освітлення і відображає тіні, щоб допомогти користувачам зрозуміти розміри і відстані.
П1	Динамічна реакція на денне світло та утворення тіней розроблені, щоб допомогти користувачеві у сприйнятті розмірів та дальності розташування об'єктів.
П2	Вона реагує на природне світло та зображає тіні, аби допомогти користувачам краще сприймати розміри та відстані.
П3	Вона підлаштовується під природне освітлення й заповнює простір довкола так, що ви могли розпізнати розмір кожного об'єкта та відстань до нього.
П4	Завдяки цій системі пристрій динамічно реагує на природне освітлення та розпізнає тіні, і тим самим допомагає користувачам орієнтуватись у просторі.
П5	Він активно реагує на природне світло та затемнює деякі місця на зображеннях, щоб користувачі краще розуміли розміри та віддаленість об'єктів.
П6	Операційна система швидко реагує на природне світло і також створює тіні так, аби користувачі могли розуміти величину та відстань між предметами навколо.
П7	Такий інтерфейс динамічно реагує на природне світло і відображає тіні, щоб допомогти користувачам зрозуміти розміри і відстані.
П8	Динамічно реагує на природне світло і відкидає тінь, що допомагає користувачеві розуміти масштаб і відстань.
П9	Він динамічно реагує на природне освітлення та відображає тіні, щоб допомогти користувачам зрозуміти розміри та відстані.
П10	Він динамічно реагує на природне освітлення і відображає тіні, щоб допомогти користувачам зрозуміти розміри і відстані.
П11	Інтерфейс динамічно реагує на природне світло та відображає тіні, щоб користувачі могли розуміти розміри та відстані.
П12	Система динамічно реагує на природне освітлення та відображає тіні, щоб полегшити користувачам сприйняття розмірів та відстаней.

Отже, аналізований випадок дає підстави висновувати, що МП може обмежити читність тексту, а надто ж якщо йдеться про дефектний вихідний текст та варіативність інтерпретації контексту як сукупності поза- та внутрішньомовних чинників.

Випадок 8. Адекватність та змістові зсуви

Цікавим з погляду адекватності є множинні переклади такого речення: «*Nutzer:innen können Apps ganz einfach durchstöbern, indem sie sie anschauen, ihre Finger zusammentippen, um sie auszuwählen, mit der Hand streichen, um zu scrollen oder ihre Stimme nutzen, um zu diktieren*». Дослідницьку увагу притягує до себе передусім лексема *diktieren*. Очевидним у цьому контексті є те, що нова технологія уможливує користування пристроєм за допомогою голосу. Річ певна, що користувачі можуть водночас диктувати та редагувати текст за допомогою голосу [14], про що однак не йдеться у вихідному тексті. Майже всі учасники Г1 (див. Табл. 7) вдалися до хибної конкретизації, звели функційність пристрою до надиктовування текстів. Лише у П11 можна побачити відмінне рішення, яке однак лише почасти відтворює зміст вихідного тексту. Чотири учасники Г2 (П7, П8, П9, П11) своєю чергою відтворили зміст правильно, пов'язавши перші слова тексту з останніми, тобто чітко окресливши можливість користуватися програмами, надаючи голосові команди. Зауважмо, що така зв'язність притаманна також оригіналові та МП. У П10 спостерігаємо неоднозначність, а в П12 – хибну конкретизацію.

Таблиця 7

Адекватність та змістові зсуви (хибна конкретизація)

DeppL від 15.04.2024	(1) Користувачі можуть легко переглядати додатки, дивлячись на них, постукуючи пальцями, щоб вибрати їх, проводячи рукою для прокрутки або використовуючи голос для диктування. (2) Користувачі можуть легко переглядати додатки, дивлячись на них, постукуючи пальцями, щоб вибрати їх, проводячи рукою для прокрутки або використовуючи голос для диктування.
П1	Відтепер користувачі можуть легко <i>проглядати застосунки ... називаючи вголос назву програми.</i>
П2	Відкрити застосунок дуже просто: ... <i>За допомогою голосу можна надиктувати текст.</i>
П3	Тож ви зможете ... <i>а для нотування використовувати голос.</i>
П4	Обирати програми можна ... <i>а вводити текст можна голосом.</i>
П5	Користувачі ... <i>диктують текст за допомогою голосу.</i>
П6	... використати свій голос, <i>аби щось продиктувати.</i>
П7	... або <i>надиктувати</i> потрібну дію голосом.
П8	Користувачі можуть переглядати застосунки ... <i>за допомогою голосу.</i>
П9	Користувачі можуть переглядати застосунки ... <i>диктуючи голосом.</i>
П10	Користувачі можуть легко переглядати додатки ... або <i>диктувати, використовуючи голос.</i>
П11	Користувачі можуть переглядати та керувати застосунками за допомогою погляду, дотику, жестів зап'ястя та <i>голосових команд.</i>
П12	Користувачі можуть ... або <i>використовувати голос для набору тексту.</i>

Отже, зв'язний вихідний текст (у цьому конкретному випадку речення як одиниця перекладу) та його МП підвищують шанс створити зв'язний цільовий текст, а також сприяють уникненню змістових зсувів. ЛП1 притаманна, як бачимо, хибна конкретизація.

Випадок 9. Дефектний вихідний текст як передумова дефектного перекладу

Погляньмо на таке речення з досліджуваного вихідного тексту: «*Wenn Anwender:innen in einem immersiven Umfeld sind oder eine App nutzen, gibt EyeSight optische Hinweise auf das, auf das sich die Anwender:innen konzentrieren*». Одразу у вічі спадає стилістично дефектна відносна конструкція «... *auf das, auf das...*» (замість типової прийменниково-займенникової «... *auf das, worauf...*»). Подані у Табл. 8 переклади цього речення свідчать про фактичну нерелевантність відхилення від стилістичної мовної норми для якості перекладу загалом. Так, цілковитій більшості перекладів, окрім П2 та П4, притаманні підрядні конструкції. Однак перекладової значущості набуває власне зміст усього відносного речення «... *auf das sich die Anwender:innen konzentrieren*», що характеризується імпліцитністю, яка ускладнює або ж навіть унеможливує розуміння (кон)тексту. Зауважмо, що всі учасники Г2 перейняли імпліцитність виводу системи МП. Натомість переклади двох учасників Г1, зокрема П2 та П4, містять хибні експлікації. Саме лише намагання експлікувати неявну інформацію, нехай навіть невдало, свідчить на користь *Людини*. Автор вихідного тексту потенційно мав на увазі, що співрозмовник, який перебуває в реальному просторі, може за допомогою візуальних підказок (кольору та прозорості окулярів) визначити модус взаємодії користувача з окулярами (напр., використання застосунків або ж цілковите занурення до віртуального світу). А тому можемо правно висновувати, що дефектний вихідний текст може правити за передумову дефектного перекладу.

Таблиця 8

Вплив дефектного вихідного тексту на переклад

DeppL від 15.04.2024	(1) Коли користувач перебуває в імерсивному середовищі або використовує додаток, EyeSight дає візуальні підказки про те, на чому він зосереджений. (2) Коли користувач перебуває в імерсивному середовищі або використовує додаток, EyeSight дає візуальні підказки про те, на чому він зосереджений.
П1	Якщо ж користувач знаходиться у реалістичному середовищі або використовує якусь програму, то технологія EyeSight дає візуальну вказівку про те, на чому сконцентрований користувач.
П2	Якщо ж користувач використовує якийсь застосунок або «занурюється» у доповнену реальність, EyeSight відображає це ззовні як <i>кольорові розсіяні смужки</i> .
П3	Під час занурення у віртуальний простір чи використання застосунків «EyeSight» покаже іншим, на що саме націлена ваша увага.
П4	Під час захоплюючого використання Apple Vision Pro, система EyeSight допомагає користувачу <i>фокусуватися на роботі</i> .
П5	Під час перебування користувача в імерсивному середовищі або використання програми, EyeSight оптично виділяє, на чому в даний момент концентрує увагу людина.
П6	Коли користувачі знаходяться в віртуальній реальності, або користуються програмами, то функція EyeSight надає візуальні підказки.
П7	Коли користувач перебуває в імерсивному просторі або використовує додаток, EyeSight надає візуальні вказівки на те, на чому він сфокусований.
П8	Коли користувач занурений у середовище або користується застосунком, EyeSight дає візуальні підказки людям поряд про те, на чому він зосереджений.
П9	Коли користувач перебуває в імерсивному середовищі або використовує застосунок, EyeSight дає візуальні підказки стосовно того, на чому він зосереджений.
П10	Коли користувач перебуває в імерсивному середовищі (світі віртуального занурення) або використовує додаток, EyeSight дає візуальні підказки про те, на чому зосереджений користувач.
П11	EyeSight використовує систему візуальних підказок, щоб допомогти людям навколо користувача зрозуміти, на чому він зосереджений під час використання Apple Vision Pro.
П12	Коли користувач перебуває в імерсивному середовищі або використовує застосунок, EyeSight дає візуальні підказки про те, на чому зосереджений погляд.

Розглянутий приклад посвідчив нагальну потребу в роботі на практичних заняттях з перекладу з дефектними вихідними текстами для вишколу *експлікаційної компетентності* майбутніх перекладачів, які ще мають усі шанси не поступитися машині.

Випадок 10. Когезія

Складним для перекладу з погляду когезії та, відповідно, читності є таке речення вихідного тексту: «*Wenn sich eine Person jemandem nähert, der die Vision Pro trägt, dann wirkt das Gerät transparent – sodass die Anwender:innen sie sehen können und gleichzeitig die Augen der Anwender:innen sichtbar sind*». Зауважмо, що оригінальне речення цілком читне та чітко структуроване навіть попри його складність. Обидва варіанти виводу системи МП не забезпечили когезії в тексті, адже в них використано слово *людина*, а потім – присвійний займенник *його* (див. Табл. 9). Крім того, займенника *його* використано також для позначення *користувача*, що ще більше знижує якість тексту. П7 містить змістовий зсув, який однак не суперечить дійсності, у П8, П9, П11 елементи речення логічно поєднані між собою, у П10 бачимо надлишкового для читності займенника *ми*, у П12 порушено когезію через використання слів *співрозмовник* та *для інших* на позначення людини, що наближається. Зауважмо однак, що більшість учасників Г2 (окрім П7) правильно відтворили зміст вихідного речення. Переклади Г1 потребують окремого коментаря: П1 містить невдале рішення з огляду на те, що слова *хтось* і *користувач* можна пов'язати з присвійним займенником *йому*, а використання лексики *людина* ще більше ускладнює читання. У П2 когезії дотримано, однак слово *власник* навантажує текст, у П3 порушено логіку тексту загалом, адже *співрозмовник* у будь-якому разі бачить користувача. П4 містить спотворення змісту цілого речення (адже наближається *людина* до *користувача*, а не навпаки), П5 – змістову помилку, а в П6, подібно до П3, порушено загальну логіку тексту, адже йшлося про зоровий контакт.

Отже, розглянутий випадок продемонстрував нездатність машини забезпечити когезію в межах речення/тексту. З одного боку, усі учасники, що послуговувалися виводом системи МП, правильно відтворили зміст тексту, але лише половині вдалося побудувати читне речення. З іншого ж боку, у реченнях чотирьох учасників Г1 наявні змістові помилки. Отже, результати вказують на те, що навіть помилковий вивід системи МП може посприяти якіснішому відтворенню та забезпеченню когезії в складних реченнях. Ймовірно, причиною є дослівний «*сирий матеріал*», що все ж унаочнює зв'язки елементів у вихідному тексті та сприяє їхньому легшому розумінню.

Підсумки експерименту.

Можемо констатувати, що з погляду адекватності МП статистично перевершив ЛП. Наявність первинних пропозицій виводу системи МП дала змогу оцінити ступінь втручання учасників експерименту та дійти висновку, що вони були мінімальними. Такі результати унаочнюють значну перевагу МП над *Людиною* під час перекладу інтернет-статей з низьким ступенем оприявленості ознак фахової мови. Зауважмо, що всі післяредаговані переклади характеризуються шаблонністю, мають здебільшого однакову структуру, а ЛП притаманні своєю чергою унікальні рішення, що часто не збігаються з пропозиціями МП, ані лексично, ані структурно чи навіть змістово. Цей факт дає підстави стверджувати, що використання МП може певною мірою спричинитися до нівелювання текстотвор-

чої та загалом креативної компетентності перекладачів, звення всього до тих «*рамок*», що їх пропонує вивід системи МП. Окрім того, результати посвідчили, що ЛП притаманний інтерпретаційний характер, небуквалізм, що в межах експерименту подекуди призвело до якісних перекладацьких рішень, а часом – до недоречних. Однак ми переконані, що одне з небагатьох силових полів, де *Людина* ще може переважати над машиною є *інтерпретаційно-експлікаційна тактика*, а надто ж коли йдеться про дефектний вихідний текст та варіативність інтерпретації (кон)тексту. Насамкінець варто зазначити, що МП, попри всі переваги, не може бути якісним без критичного мислення. Ризик перейняття неякісних пропозицій і надалі є високим.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у межах цієї розвідки ми зіставили переклади двох груп (Г1 та Г2). Учасники Г1 працювали над перекладом без жодних допоміжних засобів, тоді як учасники Г2 здійснювали переклад/післяредагування на основі двох виводів системи машинного перекладу *DeepL*. Оперативне оцінення якості перекладів засвідчило, що використання МП заощадило 25% часу. Результати декларативного-типологічного оцінення вказали на абсо-

Таблиця 9

Когезія

DeepL від 15.04.2024	(1) Коли <i>людина</i> наближається до користувача Vision Pro, пристрій стає прозорим – так що користувач може бачити <i>його</i> , і водночас видно його очі. (2) Коли <i>людина</i> наближається до користувача Vision Pro, пристрій стає прозорим – таким чином, користувач може бачити <i>його</i> , і водночас видно його очі.
П1	Екран пристрою стає прозорим, якщо <i>хтось</i> наближається до <i>користувача</i> , що дає <i>йому</i> можливість бачити <i>людину</i> , а <i>її</i> бачити очі <i>користувача</i> .
П2	Так, наприклад, якщо до <i>користувача</i> хтось наближається, скелія приладу стають прозорими: таким робом <i>користувач</i> може бачити співрозмовника, а той, у свою чергу, очі (<i>власника</i>).
П3	Щоб <i>ви</i> могли поговорити з <i>людиною</i> поруч, не знімаючи « <i>Vision Pro</i> », гарнітура стає прозорою і <i>ви</i> зі <i>співрозмовником</i> бачите одне одного.
П4	Саме завдяки <i>її користувач</i> не втрачає зв'язку з реальністю: <i>у разі наближення до людини</i> скло пристрою стає прозорим і таким чином забезпечує зоровий контакт.
П5	Так, коли <i>людина</i> наближається до того, в кого надягнені окуляри Vision Pro, прилад діє наскрізно \ прозоро. <i>У такому випадку користувач бачить і окуляри, і очі людини в них</i> .
П6	Коли хтось наближається в окулярах Apple Vision Pro, тоді окуляри стають прозорими, а отже <i>люди з і без окулярів</i> Apple Vision Pro можуть один одного бачити.
П7	Коли хтось наближається до людини, яка користується Vision Pro, пристрій стає прозорим – <i>таким чином, користувач може одночасно бачити і людину, і інтерфейс</i> .
П8	Коли <i>людина</i> наближається до користувача Vision Pro, пристрій стає прозорим, що дає змогу <i>користувачеві</i> бачити <i>її</i> , а також відображає очі <i>користувача</i> .
П9	Коли <i>людина</i> наближається до користувача Vision Pro, дисплей пристрою стає прозорим – таким чином, користувач може бачити <i>людину</i> і водночас очі користувача стають видимими <i>для інших</i> .
П10	Коли <i>людина</i> наближається до <i>когось, хто носить</i> Vision Pro, пристрій стає прозорим – таким чином, <i>користувач</i> може бачити іншу <i>людину</i> , і водночас <i>ми</i> можемо бачити <i>його</i> очі.
П11	Коли <i>хтось</i> наближається до користувача Vision Pro, екран пристрою стає прозорим, даючи можливість бачити <i>присутніх</i> й одночасно відображати очі користувача.
П12	Коли <i>людина</i> наближається до користувача Vision Pro, пристрій стає прозорим так, щоб <i>користувач</i> зміг бачити <i>співрозмовника</i> і водночас <i>його</i> власні очі були видимими <i>для інших</i> .

лютну перевагу МП супроти ЛП з погляду адекватності. До переваг послугоування МП належать, наприклад, сприяння повноті та точності перекладу. З погляду прийнятності можна зауважити такі переваги ЛП: частіше дотримання мовної норми, а ще схильність до трактування контексту та, як наслідок, додавань, що ліпше розкривають смисли. Проте часом додавання недоречно конкретизують або узагальнюють зміст. (Післяредагованому) МП та ЛП притаманне ситуативне використання нормативних відповідників, однак послугоування МП наражає на більший ризик перейняти неякісні пропозиції.

На основі здійсненого експерименту можна стверджувати, що МП аналізованого виду тексту перевершив людський переклад у такому аспекті як адекватність. Щодо прийнятності так однозначно стверджувати неможливо, однак очевидними є ситуативні переваги та вади як МП, так і ЛП. Розвідка продемонструвала, що, попри свої переваги, МП усе ж не може бути повноцінним без критичного людського розуму, а людський розум здатен ефективніше працювати завдяки МП. Окрім того, експеримент показав потенційну перевагу *Людини* в контексті *інтерпретаційно-експлікаційної тактики*. **Перспективою подальших розвідок** є вивчення якісної різниці між післяредагованими та людськими перекладами вузькогалузевих текстів з вищим ступенем фаховомовності та із залученням професійних інформантів.

Література:

1. Гудманян А., Мишко А., Брай А. Оцінка адекватності машинного перекладу письмових спеціалізованих текстів. *Advanced Linguistics*. 2023. № 12. С. 67–78.
2. Ляндебурська К.І., Гудманян А.Г. Якість машинного перекладу усних та письмових текстів. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць. Аграр Медіа Груп*. Київ, 2015. С. 72–77.
3. Міщенко А. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу. *Вісник ХНУ*. 2013. Т. 1051, № 73. С. 172–180.
4. Моїсєєва Н., Дзикович О. Машинний переклад: порівняння результатів та аналіз помилок DeepL та Google Translate. *Advanced Linguistics*. 2023. № 11. С. 78–82.
5. Ходаковська О., Бабаєвська Л. Машинний переклад англійських юридичних текстів. Особливості постредагування. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 1, № 32. С. 156–161.
6. Бірюков А. Оцінка якості машинного перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2007. 265 с.
7. Translation Revision and Post-Editing: Industry Practices and Cognitive Processes / B. Mossop et al. Taylor & Francis Group, 2020. 280 p.
8. House J. Translation Quality Assessment: Past and Present. *Translation: A Multidisciplinary Approach*. London, 2014. P. 241–264.
9. Koponen M. Assessing Machine Translation Quality with Error Analysis. *Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto*, 2010. Vol. 4. P. 1–12.
10. Way A. Quality Expectations of Machine Translation. *Machine Translation: Technologies and Applications*. Cham, 2018. P. 159–178.
11. Daems J., Macken L. Post-Editing Human Translations and Revising Machine Translations. *Translation Revision and Post-Editing*. London; New York : Routledge, 2020. P. 50–70.
12. Apple Vision Pro – Apples erster räumlicher Computer. *Apple Newsroom (Deutschland)*. URL: <https://www.apple.com/de/newsroom/2023/06/introducing-apple-vision-pro/> (дата звернення: 18.04.2024).

13. Daems J. A translation robot for each translator? A comparative study of manual translation and post-editing of machine translations: Process, quality and translator attitude : doctoral dissertation. Ghent, 2016. 267 p.
14. Use Voice Control to interact with Apple Vision Pro. *Apple Support*. URL: <https://support.apple.com/uk-ua/guide/apple-vision-pro/tan14d179ad1/visionos> (дата звернення: 26.04.2024).

Saiko K., Saiko M., Dorofeeva M. Human vs machine: 10 cases of (non) quality translation

Summary. The article is devoted to comparing human translations made without any auxiliary means with machine translations and those post-edited through the prism of their quality. The main goal of the study is to find quality features of translations performed under different conditions in order to establish a demarcation line between *Human* and *Machine/Human*. The illustrative material is an informative online article with a low degree of specialized language use about the *Apple Vision Pro* technology, as well as translations by participants of the experiment conducted within the study. The conclusions are not universally applicable and therefore cannot be extended to other branches of specialized translation with a different degree of specialized language use, as this is a case study aimed at identifying trends in the translation field under specific, limited conditions. In general, in the Ukrainian translation studies discourse, there is a lack of works in this direction. The purpose of relevant foreign studies is to describe the advantages and disadvantages of using machine translation (hereinafter referred to as MT) in different translation situations (depending on the text type, participants, and conditions of translation).

In the proposed article, an operational, declarative and typological assessment of the quality of German-Ukrainian translations is provided. The aspects studied were adequacy and acceptability, as well as a number of their sub-aspects related to the typological assessment. The operational assessment showed that the use of MT helped to perform the translation 25% faster. In terms of adequacy, the unedited and edited (post-edited) MT proved to be of higher quality than the translations made by semi-professional informants without auxiliary means, and contained significantly fewer content shifts. The comparison of the acceptability of the translations did not give such a clear answer: in both cases, one could trace, for example, the situational use of normative equivalents, as well as situational neglect of the language norm. The limitations faced by translators using MT systems became apparent. All analysed MT translations were essentially identical and had a similar basic structure, while the human translations were completely unique. The study has shown that novice translators tend to fully adopt the structure of the MT output, which can lead to the underdevelopment or degradation of text-creative competence.

It has been established that one of the few strongholds where *Human* can still outperform the machine is the *interpretive-explicative tactic*, especially when it comes to a defective source text and variability in context interpretation. In general, the study demonstrated that the use of MT is a necessary condition for improving translation quality.

Key words: specialized translation, specialized translation quality, translation quality assessment, augmented translation, machine translation, translation output, human translation.

Самаріна В. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна***Шахматова О. В.,***старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

МАСМЕДІЙНИЙ ДИСКУРС ТА ПЕРЕКЛАД

Анотація. Актуальність роботи обумовлюється кількома ключовими чинниками. По-перше, у світі сучасних комунікацій масмедіа грають визначальну роль у формуванні глобального інформаційного простору, маючи значущий вплив на суспільство та культуру. Протягом кількох десятиліть розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед Інтернету, робить все більш легким для людей, які не працюють у ЗМІ, робити репортажі, фотографії, відео та інший контент доступним для громадськості. Незалежно від того, чи це масмедіа, чи альтернативні ЗМІ – всі вони залежать від перекладу у своїй роботі, навіть якщо перші зазвичай не наголошують на тому, що вони є перекладачами. По-друге, політична та соціальна важливість масмедійного дискурсу та дійсність відображення потрібного комунікативного впливу при перекладі українською. Завдяки вдосконаленню інформаційно-комунікаційних технологій новини все швидше поширюються по всьому світу, часто стаючи глобальними медіа-подіями, як, наприклад, репортажі про міжнародні спортивні змагання. У цьому контексті ми говоримо про ЗМІ як про воротарів, які піддають доступну їм інформацію процесу відбору, в якому вони вирішують, що можна, а що не можна публікувати як новини. Фільтруючи новини, журналісти керуються стилем, ідеологічною спрямованістю або корпоративною ідентичністю свого ЗМІ, очікуваннями своєї читачкої аудиторії, а також економічними критеріями. Мета полягає у визначенні основних лексичних прийомів комунікативного впливу через здійснення пошуку, перекладу статей та текстів масмедійного дискурсу з англійської та німецької мов на українську, а також у подальшому аналізі отриманих результатів. В результаті проведеного дослідження було встановлено, що в текстах масмедіа дискурсу використовуються 8 основних прийомів для створення потрібного впливу на аудиторію. Також було зазначено, що основними методами перекладу виступають частковий або повний еквіваленти і транслітерація, але у певних випадках також було неминуче використання методу описового перекладу задля пояснення певних термінів.

Ключові слова: масмедіа, дискурс, комунікативний вплив, переклад.

Постановка проблеми. Медійні тексти сьогодні є невідмінною частиною нашого життя, і їхнім головним завданням є вплив на мовленнєву аудиторію. Цікавість лінгвістів до аналізу таких текстів пояснюється тим, що лінгвістична теорія досягає рівня дискурсу, а медійний текст є виразною формою дискурсу. Сучасний погляд на поняття «масмедійний дискурс» визначає його як основне джерело знань людей про світ і події, і глобальні зміни в масовій комунікації безпосередньо відбуваються завдяки

комунікативному впливу того дискурсу, який впливає на умови життя, спосіб мислення та систему сприйняття інформації сучасного суспільства. У даній роботі досліджено ключові аспекти мовного впливу, проведено аналіз різних медіа текстів, та виявлено основні лексичні прийоми комунікативного впливу у медіа дискурсі. Відзначено, що читач або слухач є об'єктом і, водночас, учасником комунікації, і успішна реалізація цілей масмедійного дискурсу можлива лише за допомогою певного набору мовних засобів. Враховуючи обсяг даного дослідження, було представлено лише окремі аспекти реалізації цього завдання, відображаючи власний досвід автора та його особисту думку.

Актуальність. Актуальність роботи визначається кількома ключовими чинниками: по-перше, зростаюча роль масмедіа: У світі сучасних комунікацій масмедіа відіграють важливу роль у формуванні глобального інформаційного простору. Масмедіа мають величезний вплив на суспільство та культуру. По-друге, політична та соціальна важливість: Масмедійний дискурс часто відображає важливі політичні та соціальні питання. Дослідження впливу перекладу на сприйняття таких питань може мати значущі наслідки для суспільства та політики.

Об'єктом даного дослідження виступають німецькомовні та англійськомовні статті масмедійного дискурсу, вислови відомих політиків. **Предметом** дослідження є лексичні прийоми комунікативного впливу при перекладі текстів масмедіа дискурсу. **Мета** нашого дослідження полягає в становленні основних лексичних прийомів комунікативного впливу за допомогою пошуку, перекладу статей та текстів масмедійного дискурсу з англійської та німецької мов на українською та аналізі отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтернет дозволив публікувати новини поза межами засобів масової інформації та поширювати їх за допомогою перекладів. Будь-хто, хто має доступ до Інтернету та необхідні знання, може публікувати новини з будь-якої частини світу, незалежно від того, наскільки вона віддалена, і таким чином зробити їх доступними для читачів по всьому світу. Під впливом цього розвитку все більше лінгвістів та перекладознавців, таких як Мона Бейкер, Сью-Енн Гардінг, Есперанса Б'ельса, О. Беззудова, Н. Карпенко, О. Кузьменко, Л. Пелепейченко, К. Рибачок, Л. Сінна [1–9] та ін., розглядають питання поширення певних тем і новин масмедійних текстів за допомогою перекладацьких сервісів. Наразі напрацювання іноземних науковців лише частково висвітлені у наукових розвідках українських дослідників-дискурсологів. Тому тема публікації вирізняється особливою актуальністю.

Виклад основного матеріалу. Поняття «дискурс» відноситься до специфічного способу розуміння та аналізу мовлення, тексту, або сукупності текстів, що використовується в гуманітарних науках, особливо в лінгвістиці, філософії, культурології, політології, та інших суспільних науках. Дискурс розглядається як більш широкий інтелектуальний концепт, ніж просто послідовність слів або речень; він охоплює аспекти комунікації, культури, влади, ідентичності, та соціальних відносин.

«До обігу мовознавства термін «дискурс» був введений у 1952 р. американським лінгвістом З. Харрісом, який розглядав його як один із аспектів дистрибуції на основі еквівалентності між фразами й ланцюжками фраз; як висловлення, надфразову єдність у контексті інших одиниць і пов'язаної з ними ситуації» [10, с. 11]. «Лінгвістичний енциклопедичний словник трактує дискурс як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, розглянутий в контексті подій; мовлення, розглянуте як цілеспрямований, соціальний акт, як компонент, що приймає участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах)» [11, с. 2].

Згідно із сучасним лінгвістичним словником: Дискурс (франц. discours – мовлення, промова, виступ, від лат. discursus – здогад, міркування) – комунікативна подія, що може бути описана або як послідовність пов'язаних один з одним мовленнєвих актів (або висловлень), або як певна послідовність речень, що складають основу такого опису (тобто предикацій; в англо-американській традиції клауз). У сучасному тлумаченні існує кілька дефініцій:

1) інтерактивний і трансактивний тип комунікативної діяльності з різними формами вияву й відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюючись стратегіями та тактиками учасників спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників, які формують мовленнєві жанри й мовленнєві акти;

2) зв'язний текст у контексті багатьох конститувальних і фонових чинників – соціокультурних, психологічних та ін.; текст, занурений у життя з усім спектром позамовних чинників і подій; текст у сукупності соціокультурних, прагматичних, психологічних та інших чинників;

3) замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), у яку занурено текст і комунікантів, що є результатом різних чинників (останні опосередковують спілкування та розуміння (до них належать соціальні, культурні, етнічні та інші чинники));

4) мовлення, здебільшого усне/стиль, підмова мовленнєвого спілкування;

5) зразок мовленнєвої поведінки, що відбувається у відповідній соціальній сфері, з відповідним інвентарем змінних (політичний, науковий, медичний та інший дискурс) [12, с. 146–147].

Зокрема, поняття дискурсу асоціюється з усіма виявами комунікації в суспільстві. (комунікативний дискурс) та комунікацією у межах певних каналів (візуальний дискурс). Крім того, дискурс пов'язують з виявом правил спілкування, способів викладу та втілення прагматичної мети мовців (дидактичний дискурс). У багатьох джерелах дискурс сприймається як вияв культурної комунікації. Наприклад, виділяють дискурс модернізму. Зважаючи на етнокультурні особливості спілкування виділяють міжкультурний дискурс. Соціальні, вікові та статеві

характеристики учасників комунікації також ототожнюються з типами дискурсу. У таких випадках говорять про політичний дискурс та феміністичний дискурс [13, с. 4].

Медіа-дискурс (або масмедіа дискурс) є способом комунікації та передачі інформації через засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, газети, журнали, інтернет-портали та інші медійні платформи. Дискурс у даному контексті означає структуровану комунікацію, яка формує певне уявлення про події, явища, людей та ідеї.

Медіа-дискурс включає не лише тексти (наприклад, новинні статті, репортажі, реклами), а й звук, зображення, візуальні ефекти та інші елементи, які в сукупності створюють інформаційне повідомлення для аудиторії. Важливо відзначити, що медіа-дискурс не просто надає інформацію, а й активно формує сприйняття реальності, соціокультурні цінності, думки та уявлення про різні аспекти суспільства. Він може впливати на громадську думку, стереотипи, а також відігравати роль у створенні та підтримці певних політичних, соціальних та культурних наративів.

Медіа-дискурс у сучасному світі відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні суспільного сприйняття подій, ідей, осіб та явищ. Оскільки сучасне суспільство насичене різноманітними медійними платформами та засобами комунікації, медіа-дискурс має значний вплив на думки, цінності та поведінку людей. Ось деякі характеристики медіа-дискурсу в сучасному світі:

1. **Швидкість та розмаїття інформації:** Завдяки інтернету та соціальним мережам інформація поширюється дуже швидко, а люди мають доступ до найрізноманітніших джерел інформації. Це робить медіа-дискурс динамічним і багатограним.

2. **Фільтрування та агрегація:** Засоби масової інформації фільтрують та агрегують новини, відбираючи певні аспекти подій. Це може впливати на сприйняття публікою обраної інформації.

3. **Збільшення впливу:** Велика кількість людей мають доступ до медіа, тому медіа-дискурс може впливати на велику аудиторію, включаючи глобальну.

4. **Різнорозмірність форматів:** Медіа-дискурс може бути представлений у різних форматах – текстових, візуальних, аудіо та відео матеріалах. Це дозволяє досягати аудиторії різних типів сприйняття.

5. **Фейки та дезінформація:** Зараз особливо актуальною проблемою є поширення фейкових новин та дезінформації. Це може впливати на формування невірних уявлень і думок у суспільстві.

6. **Медійна грамотність:** У зв'язку з розмаїттям інформації і її доступністю стає важливим розвивати медійну грамотність серед громадян, щоб вони могли аналізувати та оцінювати інформацію об'єктивно.

7. **Вплив на суспільні процеси:** Медіа-дискурс може впливати на суспільні процеси, включаючи політику, культурні тенденції, гендерні стереотипи та інші аспекти суспільства.

Загалом, медіа-дискурс у сучасному світі є потужним інструментом впливу, який може формувати світогляди, змінювати думки та сприяти культурній та соціальній зміні. Медіа-дискурс може набувати різних форм і виявлятися у різних типах в залежності від цілей, структури та способів комунікації. Ось декілька типів медіа-дискурсу:

1. **Комп'ютерний дискурс:** «Комп'ютерний дискурс виник одночасно з появою електронно-обчислювальних машин

у США 1946 р. Із розвитком обчислювальної техніки в Україні також почала складатися специфічна мова, якою спілкувалися комп'ютерники-професіонали» [14, с. 11]. Комп'ютерний дискурс – це не просто обмін інформацією, але й нове комунікативне середовище, в якому спілкування стає можливим завдяки використанню електронних засобів комунікації. Комп'ютерний дискурс охоплює мовленнєву взаємодію користувачів, включаючи спеціалістів-комп'ютерників, які беруть участь у дискусіях, обговореннях та обміні інформацією в комп'ютерних мережах. Комп'ютерний дискурс можна класифікувати за різними критеріями, такими як сфера комунікації, соціальний контекст, роль адресата як користувача, внесок у генерацію ідей і використані мовні засоби. Протягом останніх 25 років комп'ютерна лексика швидко поширюється у різних жанрах, таких як наукова і навчальна література, науково-популярні журнали і наукова фантастика. В Інтернеті спілкування відбувається через різні канали, такі як чати, форуми, гостьові книги, зворотні зв'язки, соціальні мережі та електронні пошти. Це призводить до виникнення нової форми мовленнєвої взаємодії – писемного розмовного мовлення.

Отже, можна зазначити, що сьогодні електронна мова комп'ютерного дискурсу не обмежується тільки глобальним простором Інтернету, а все більш проникає в повсякденне спілкування людей, тому може досить суттєво впливати на мовну поведінку суспільства [15, с. 64].

2. Політичний дискурс: Цей тип дискурсу стосується політичних процесів, подій та діячів. Він може включати розмови про політичні рішення, аналіз політичних подій та ідеологічні позиції.

Політична влада значною мірою реалізована за посередництвом мови, яка допомагає політикові увійти до особистісної сфери реципієнта як за допомогою простих прийомів (часте вживання займенника «ми» замість «я», вибір мови в умовах білінгвізму), так і складніших прийомів маніпуляції (мовна гра та ін.). Маніпуляцією є процес нав'язування населенню поглядів, суджень, думок, способів дій, які адресант може вважати свідомо неправдивими, але вигідними для себе; це пов'язано з використанням спеціальних прийомів, спрямованих на зниження критичного мислення з боку реципієнтів. Причому владу мови використовують у будь-яких суспільствах. В умовах диктатури мова є навіть необхіднішим засобом тотального контролю над суспільством, ніж, наприклад, спецслужби. У сильному демократичному суспільстві вмиле використання мови активно формує потрібну владі суспільну думку, також є важливим засобом завоювання та втримання влади [16, с. 32].

Політичний дискурс має великий вплив на громадську думку, ставлення громадян до політичних процесів та подій, а також на прийняття важливих суспільних рішень.

3. Соціокультурний дискурс: Спрямований на висвітлення соціокультурних аспектів суспільства, включаючи культурні події, звичаї, цінності, гендерні та етнічні аспекти. «Для розуміння дискурсу, а саме як соціокультурного явища, доречно звернутися до термінології П. Бурдьє, який ввів такі категорії як «поле», «соціальний капітал» та «символічний капітал» тощо. На його думку «поле» це соціальний простір, який функціонує як конкурентний ринок, де інші особи або групи змагаються між собою за більш вище статусне положення. Той, хто займає більш вищі статусні позиції, має і більший соціальний капітал, а отже, має більше можливостей панувати над тими, чий

соціальний статус нижче, а капітал (економічний, культурний, політичний тощо) уступає по своєму обсягу» [17, с. 4].

Соціокультурний дискурс може сприяти збагаченню розуміння різноманітних культурних аспектів, спонукати до відкритого діалогу між різними групами та сприяти розвитку культурної толерантності та розуміння.

4. Рекламний дискурс: Орієнтований на рекламу продуктів, послуг чи ідей. Цей тип дискурсу намагається переконати аудиторію придбати певний товар чи послугу. «Сутність реклами, основні характеристики якої включають антропоцентричність, інформативність і вплив, вимагає вивчення з точки зору лінгвістичної прагматики. Ця наука розглядає використання та функціонування мовних знаків у мовленнєвій комунікації, формування мовних висловлень, що визначається функціональними особливостями учасників мовленнєвого акту, такими як комунікативні наміри мовця та характер використаних мовних засобів. Крім цього, лінгвістична прагматика аналізує контекст спілкування та інші аспекти ситуації спілкування» [18].

5. Розважальний дискурс: Включає в себе розважальні програми, шоу, фільми, музичні виступи та інші контенти, які створюють позитивні емоції та розважають глядачів чи читачів.

6. Таблоїдний дискурс: Це підживлювання цікавості аудиторії до сенсацій та скандальних новин, нерідко з використанням емоційного підходу. «Таблоїди спрямовані на певний прошарок малоосвіченого населення, наповненням цих газет часто є дешеві сенсації, назви статей є популістськими і галасними. Завдяки легкій мові і відносно низькій ціні таблоїд легко знаходить своїх читачів. Таблоїди часто провокують, спрямовані на емоції читачів, часто переходять межі журналістської етики. Іноді описують вигадані історії. Статті, як правило, містять багато фотографій та мало тексту. Ілюстрації часто шокуючі або просякнуті еротизмом. Багато уваги приділяється спортивній тематиці. Іноді присутня рубрика кросворду або конкурсу.

Отже, медіа-дискурс: «На сучасному етапі дослідження під медійним дискурсом, як правило, розуміється будь-який вид дискурсу, який реалізується у сфері комунікації ЗМІ» [19, с. 21].

Особливістю дискурсу масмедіа є соціальна оцінність, відкритість позиції автора і «політико-ідеологічний модус формування тексту», оскільки його мета – впливати на суспільну свідомість і змінити її за допомогою формування позитивної або негативної громадської думки щодо тих чи інших факторів соціального буття людини. Ця особливість масмедійного дискурсу виявляється і в специфіці обслуговуючого його функціонального стилю, екстралінгвістичною основою якого є «політико-ідеологічна діяльність» [19, с. 23–24].

Комунікативний вплив – внутрішня комунікативна установка комунікатора стосовно себе і реципієнта, вербальні і невербальні особливості повідомлення, характеристики комунікативного простору спілкування, складові соціально-психологічного середовища [20].

Комунікативний вплив характеризують такі параметри, як внутрішня комунікативна установка того, хто повідомляє інформацію стосовно себе й реципієнта, вербальні і невербальні особливості самого повідомлення, характеристики комунікативного простору спілкування, складові соціально-психологічного середовища. Так, за умови авторитарної чи діалогічної комунікації зміст психологічної установки автора повідомлення різниться й визначає стиль його комунікативного впливу:

у випадку авторитарного впливу – це установка «зверху вниз», а у випадку діалогічного – «на рівних». Перша позиція передбачає стан підкорення реципієнта, сприймання його комунікатором як пасивного об'єкта впливу, вплив на реципієнта без зміни автора повідомлення, захист від зворотного зв'язку, намагання зробити вплив одностороннім, хоча взаємовплив неминучий, однак комунікатор його не відслідковує, а це може призвести до непередбачуваних наслідків для автора повідомлення. За умови другої позиції – рівноправної установки – слухач сприймається як активний учасник комунікативного процесу, котрий має право на власну думку в обговоренні проблеми.

Комунікація може бути ієрархічною (із пріоритетністю прямого зв'язку) і демократичною (із пріоритетністю зворотного зв'язку). Для ієрархічної схеми важливий наказ, для демократичної – переконання. Для ієрархічної схеми найбільш важлива чистота каналу зв'язку, оскільки в ній повідомлення, якщо досягне одержувача, завжди буде виконано. Інша справа з демократичною схемою, – тут одержувач має право вибору: виконувати повідомлення, що надійшло чи ні [21].

Засоби масової інформації подають корисну інформацію, таку як прогноз погоди, природні явища в просторово-часовій близькості, події на біржі, стан доріг і транспорту, культурні, політичні спортивні події тощо. Вони також надають загальну інформацію про наукові відкриття, законодавчі ініціативи, діяльність державних інституцій, інформація, яка не впливає вирішальним чином на рішення одержувачів, але сприяє формуванню ідей, зміцненню чи послабленню переконань. Інший тип інформації, що надається засобами масової інформації, спрямовує одержувача у його/його виборі та пов'язаний із шоу, культурними та спортивними заходами, публічними заявами місцевих органів влади тощо. Нарешті, попереджувальна інформація має на меті привернути увагу одержувачів до потенційних ризики, незалежно від того, пов'язані вони з погодними явищами, сільським господарством чи промисловим прогнозом, спалахом інфекцій чи епідемії, загрозою тероризму, що насувається, тощо.

У випадку конфліктів ЗМІ відіграють важливу роль у тому, як вони висвітлюються. ЗМІ та журналісти часто використовуються різними сторонами конфліктів для поширення інформації на свою користь. ЗМІ не просто повідомляють, вони є частиною глобальних бойових дій і центральними гравцями в інформаційній війні [3, с. 12].

Більшість ЗМІ черпають інформацію лише з одного або кількох джерел, оскільки дерегуляція, концентрація та приватність означають, що на ринку домінують кілька організацій. Глобальні новини здебільшого формуються західними ЗМІ, міжнародні новини дуже однорідні, оскільки зазвичай отримують інформацію з одних і тих самих інформаційних агентств, а тому глобальні дискурси та образи стають дедалі схожішими.

Завдяки вдосконаленню інформаційно-комунікаційних технологій новини все швидше поширюються по всьому світу, часто стаючи глобальними медіа-подіями, як, наприклад, репортажі про міжнародні спортивні змагання, Ватикан або терористичні атаки, подібні до подій 11 вересня 2001 року. Навіть якщо висвітлення таких подій є міжнародним, вони не сприймаються однаково в усьому світі. Навпаки, вони повинні бути адаптовані для місцевої аудиторії, і це зазвичай робиться за допомогою перекладу: «глобальні та місцеві медіа-організації переписують тексти так, що ми дивимось, слухаємо і чита-

ємо про одні й ті ж події, а насправді – ні, і існує безліч локальних версій і наративів глобальних подій» [2, с. 150; 3, с. 16].

Як впливає з наведеної вище цитати, Есперанса Бельса розглядає переклад новин як форму переписування, яку журналісти здійснюють, «щоб зробити [тексти] придатними для нового контексту відповідно до правил і практик середовища, в якому вони працюють». Адаптація до умовностей видавничого середовища вимагає значних змін не лише у формі, а й у змісті новин. «Переклад новин тягне за собою значну кількість трансформацій вихідного тексту, що призводить до суттєвої зміни змісту тексту перекладу» [2, с. 142]. Причинами адаптації є не лише конвенції цільового тексту, але й різні попередні знання та ідеологічна орієнтація відповідного засобу масової інформації.

Аналізуючи тексти масових медіа, було встановлено, що в них використовують певні мовні засоби, які є характерними для такого типу текстів і ефективно реалізують їхню основну мету – впливати на аудиторію. Серед стилістичних прийомів, які найчастіше використовуються, є наступні:

1. Епітет («*While Andy Burnham, the leader, broadly supports the union, the shadow secretary on the ground will try to take a central position, pledging to “reset” Labor’s relationship with business.*», «*Seine Kritik ist stets sachlich, nie pauschal*»).

2. Порівняння («*vibrant Aloha shirts, beachwear, accessories shaped like plumeria flowers*», «*Dann ist es an mir zu sagen: Ich bin stolz, hier mit Ihnen in Israels dunkelster Stunde zu stehen – als Ihr Freund.*» Großbritannien werde Israel solidarisch zur Seite stehen»).

3. Метафора («*Come to Talent Days at our school and you’ll see children sharing a kaleidoscope of skills and interests*», «*Geld führt den Krieg*»).

4. Риторичні запитання («*Want to succeed? You need systems not goals*», «*Schlechte Laune? Macht überraschende Anzeichen, dass du zu viel Zucker isst*»).

5. Повторення слів («*It’s nice to be appreciated, but the routine handing over of a tin of cat food is not, in anyone’s book, amazing. What if I’d bought half a dozen tins of cat food? How much more amazing would that have been? Or a dozen tins, a cat bed, a scratching post, and £500 in cash? «Amazing!»*»).

6. Евфемізація («*The scientists found that those who were of normal weight around the time of their diagnoses were twice as likely to die during the study period, compared with those who were overweight*»).

7. Гіпербола («*Will the telecoms behemoth’s £20bn reinvention pay off?*», «*Hier erleben die Besucherinnen und Besucher ein gewaltiges Line-Up internationaler Größen*»).

8. Неологізація («*her tweets were rather aggressive*» «*Sie tauschten ihre Erfahrung aus, diskutierten und brachten hundertern ukrainischen Lehrerinnen und Lehrern bei, wie sie Gadgets und Technologien benutzen können*»)

Метафори в медіа-дискурсі допомагають прикладному мовленню набути більшу експресивність, допомагаючи читачам або глядачам краще розуміти та сприймати інформацію. Вони можуть використовуватися для створення емоційного зв'язку з аудиторією, для акцентування певних аспектів подій або для враження певних ідей. Наприклад: «*There’s a rich mix of ingredients in this heartfelt and likably acted film from co-directors Kibwe Tavares and Daniel Kaluuya, set in a chaotic, favela-type London housing estate of the near future, nicknamed*

«the Kitchen». It takes something from the French banlieue movies of Mathieu Kassovitz and Ladj Ly, while running a seedier and more downbeat version of the postmodern alienation of *Total Recall* or *Blade Runner*. But it is also a slightly sentimental-realist family drama.» [22]. – «У цьому душевно та приємно зіграному фільмі від режисерів Кібве Тавареса і Деніела Калууї міститься багатий мікс інгредієнтів, розташованих в хаотичному житловому масиві Лондона майбутнього, який нагадує фавелу та має прозвище «Кухня». Він позичає якісь риси у французьких фільмах про банлії Мат'є Кассовіца та Ладжа Лі, одночасно створюючи більш похмуру та стриману версію постмодернового відчуження, характерної для фільмів «Згадати все» чи «Утікач із майбутнього». Але він також є трохи сентиментально-реалістичною сімейною драмою.»»

В даному фрагменті переважає частковий еквівалент, але також присутні транслітерація, як у випадку зі словом «mix», що ми переклали як «мікс» українською, та повний еквівалент – «chaotic» як «хаотичний»

Метафори в медіа-дискурсі можуть бути різними за своєю природою та ефектом. Вони додають барвистості та глибини мовленню і часто використовуються журналістами та редакторами для створення цікавого та запам'ятовуваного контенту.

Висновки. Згідно з нашими дослідженнями, при перекладі на українську мову можна зберегти необхідний вплив від будь-якого з цих прийомів. Ми визначили, що в більшості випадків доцільним є саме знаходження еквівалентів. Вони можуть бути як повні, так і часткові, але в обох випадках здатні передати певний вплив і не втратити його значення. Однак існують слова, які вкоренилися в українській мові і не потребують докладного пояснення чи еквівалентів і використовуються самостійно. У деяких випадках терміни, невластиві українському суспільству і не мають широкого впливу на нашу аудиторію, вимагали застосування методу описового перекладу для їх конкретизації.

Узагальнюючи, лексичні прийоми відіграють важливу роль у формуванні медійного дискурсу, допомагаючи досягати різних цілей, таких як переконання аудиторії, надання інформації більшого вагомості чи створення певних емоційних реакцій. Існує багато прийомів для маніпуляції та впливу на суспільство, за допомогою використання певної лексики, її правильного вибору залежно від ситуації та емоційного забарвлення тексту з метою того, щоб люди приймали ту чи іншу позицію чи точку зору. Ці лексичні прийоми застосовуються у всіх сферах медіа, від політики та новин до культури, науки, побутових статей та скандальних заголовків про особисте життя знаменитостей.

Література:

1. Baker Mona. *Translation and Conflict. A Narrative Account*. London/ New York : Routledge, 2006.
2. Bielsa, Esperança. Translation in global news agencies. *Target* 19:1, 2007. P.135–155.
3. Bielsa Esperança, Bassnett Susan. *Translation in Global News*. London, New York : Routledge, 2009.
4. Harding, Sue-Ann. Making a Difference? Independent Online Media Translations of the 2004 Beslan Hostage Disaster. *The Translator* 18:2, 2012. P. 339–361.
5. Беззубова О., Рибачок К.. Сучасний німецькомовний медіа-дискурс та перекладацька проблематика його концептів. *Молодий вчений*, 8 (120), 2023. С. 19–22. URL <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-8-120-5>
6. Карпенко Н. А. Прагматична адаптація заголовків сучасних мас-медіа в англо-українському перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2022. № 58. С. 278–280
7. Кузьменко О.Ю. Специфіка конструювання масмедійного дискурсу засобами масової інформації. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : збірник наукових праць / за ред. Лисенко М.Ф., 2015. Випуск 138. С. 185–189.
8. Пелепейченко Л.М. *Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб.* Харків : АБВ МВС України, 2007. 130 с.
9. Сінна Л. (2021) Відтворення комунікативного впливу при перекладі текстів масмедійного дискурсу *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць* № 3 (102) С.306–314 URL https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/82/71
10. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. URL <https://core.ac.uk/download/pdf/46595102.pdf> (Дата звернення 10.9.2023)
11. Генезис поняття «дискурс» у сучасній лінгвістиці. URL <http://eprints.zu.edu.ua/7168/1/12gnogpd.pdf> (Дата звернення 10.9.2023)
12. Сучасний лінгвістичний словник URL https://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/469/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_RD-%D0%A1%D1%83%D1%87_%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Дата звернення 10.9.2023)
13. Полікодовість як ознака англomовних мас-медійних текстів. URL http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2019/NV_2019_11/20.pdf (Дата звернення 10.9.2023)
14. Про особливості комп'ютерного дискурсу. URL <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43a4fc95-1241-47c3-b0c7-8bfa229de3cc/content> (Дата звернення 10.9.2023)
15. Особливості функціонування комп'ютерного дискурсу URL http://195.69.203.119/lgaki2/files/4_2013_.pdf#page=62 (Дата звернення 12.9.2023)
16. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. *Вінниця : «ТВОРИ»*, 2018. 336 с.
17. Дискурс як інструмент соціальної влади. URL https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/67073/3/Boiko_Discourse_as_a_socio_cultural_phenomenon.pdf;jsessionid=926980E2F9F3675AB7C484D24AEDC05B (Дата звернення 14.9.2023)
18. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. *Енциклопедичний словник для фахівців з теорет. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інформатики / Ірен Борисівна Штерн. К. : «Артек», 1998. 336 с.*
19. Особливості медійного дискурсу URL https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/34680/1/Borenko_bakalavr.pdf (Дата звернення 16.9.2023)
20. Татенко В.О. Психологія впливу: суб'єктна парадигма. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірка статей*. Вип. 3(6). К. : Видавництво “Сталь”, 2000. С. 3–18.
21. Психолінгвістичний аналіз ефективності засобів комунікативного впливу. URL <https://www.inforum.in.ua/conferences/15/23/149> (Дата звернення 16.9.2023)
22. The Kitchen review – high-energy drama of near-future rundown housing estate. URL <https://www.theguardian.com/film/2023/oct/15/the-kitchen-review-daniel-kaluuya-high-energy-tale-of-near-future-rundown-housing-estate> (Дата звернення 9.10.2023)

Samarina V., Shakhmatova O. Media discourse and translation

Summary. The relevance of this work is determined by several key factors. Firstly, in the world of modern

communications, the media play a crucial role in shaping the global information space, having a significant impact on society and culture. For several decades, the development of information and communication technologies, especially the Internet, has made it increasingly easy for people outside the media to make reports, photos, videos, and other content available to the public. Whether it is mainstream or alternative media, they all depend on translation for their work, even if the former do not usually claim to be translators. Secondly, there is the political and social importance of mass media discourse and the challenge of reflecting the desired communicative impact when translated into Ukrainian. Thanks to the improvement of information and communication technologies, news is spreading faster and faster around the world, often becoming global media events, such as reports on international sports competitions. In this context, we speak of the media as gatekeepers who subject the information available to them to

a selection process in which they decide what can and cannot be published as news. When filtering the news, journalists are guided by the style, ideological orientation, or corporate identity of their media outlet, the expectations of their readership, as well as economic criteria.

The purpose of the study is to identify the main lexical techniques of communicative influence by searching for and translating articles and texts of media discourse from English and German into Ukrainian, and to further analyze the results. As a result of the study, it was found that eight main techniques are used in the texts of media discourse to create the desired impact on the audience. It was also noted that the main methods of translation are partial or full equivalents and transliteration, but in certain cases, it was also inevitable to use the method of descriptive translation to explain certain terms.

Key words: mass media, discourse, communicative impact, translation.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Alexeyev M. E., Alexeyeva L. I., Syniova T. V.</i> PLAIN LANGUAGE FOR LEGAL ENGLISH: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS.....	4
<i>Андрушенко О. Ю.</i> ШЛЯХИ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ФОКУСУВАЛЬНИХ АДВЕРБІВ PURELY ТА MERELY (ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ).....	9
<i>Антохів П. Б., Альбота С. М.</i> СЛОВНИКОВІ ДЕФІНІЦІЇ ДОЛІ В ЛЕКСИЧНИХ СИСТЕМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	14
<i>Билиця Я. Т., Билиця У. Я.</i> ПАРЕМІЙНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ МИР В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО МЕДІАДИСКУРСУ).....	19
<i>Бойчук В. М., Бойчук М. В.</i> ЛІНГВАЛЬНА ПРИРОДА ІННОВАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ У ЗАГОЛОВКАХ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ ..	26
<i>Волошук В. І.</i> ДОМІНАНТНІ АСОЦІАТИ В НОВЕЛІСТИЦІ Г. БЕЛЛЯ.....	30
<i>Голікова Н. С.</i> КОНЦЕПТИ «ДОБРО» – «ЗЛО» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	34
<i>Голопич І. М., Оверчук О. Б., Перцева В. А.</i> ВІДТВОРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В МОВІ.....	38
<i>Гулик Ю. В.</i> СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНОЇ СТРУКТУРИ ПАСТИРСЬКИХ ПОСЛАНЬ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ, МЕДІАНА, МОДА, ДИСПЕРСІЯ.....	42
<i>Дементьєва Т. С.</i> ПРАКТИЧНА ТРАНСКРИПЦІЯ ЯПОНСЬКИХ ДОВГИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	46
<i>Дудка О. О.</i> СТРУКТУРА Й СЕМАНТИКА СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА З ВЕРШИНОЮ БАГАТИЙ.....	53
<i>Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю.</i> ІНТОНАЦІЙНІ МАРКЕРИ АРГУМЕНТАТИВНИХ INTERNET ЗМІ (НА МАТЕРІАЛІ VIDEO-ПОДОРОЖІ).....	58
<i>Заєць В. Г.</i> ПАРАМЕТРИ СЛОВОТВОРЕННЯ АГЕНТИВІВ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ В. ШКЛЯРА, МАКСА КІДРУКА, ЛЮКО ДАШВАР).....	62
<i>Камишова Т. М., Шевчук Д. Т.</i> СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ	67
<i>Koval N. O., Tomenko M. V., Mikeshova G. P.</i> TYPES OF GRAMMATICAL CONNECTIONS IN VERBAL WORD-GROUP MODELS (ON THE BASIS OF ENGINEERING TEXTS).....	71
<i>Колот О. Д., Харчук О. В.</i> ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ МОВУ ГРИ: ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР БОЛГАРСЬКИХ ПОСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛІ СЕЛА ТЕРНІВКА, МИКОЛАЇВ).....	75
<i>Комарницька Т. К.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ЯПОНСЬКИХ ФІЛЬМІВ, СЕРІАЛІВ ТА АНІМЕ ЯК ВІЗУАЛЬНИХ ЖАНРІВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ.....	80

<i>Костриба О. В.</i> КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА З ДІАЛЕКТНИМИ ВЕРШИНАМИ ЄДЕН / ЄДЕН: ПОДІЄВИ ПРОПОЗИЦІЇ	85
<i>Кравцова Ю. В.</i> МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ	90
<i>Кульбіда Д. П.</i> БІЛІНГВІЗМ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ США (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ)	94
<i>Кусмина М.-М. Т., Альбота С. М.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ-АНТИУТОПІ РЕЯ БРЕДБЕРІ «451 ГРАДУС ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»	99
<i>Ланських О. Б., Дернова Т. А., Сливка Н. П.</i> ЕТИКЕТ ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	102
<i>Лукацикевич О. М., Альбота С. М.</i> КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПЕРЕМОГА» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	106
<i>Молоцький В. О.</i> УСКЛАДНЕНИЙ СКЛАДЕНИЙ ІМЕННИЙ ПРИСУДОК У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	112
<i>Мунтян О. О.</i> СТЕПОВИЙ ДІАЛЕКТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: НА ПРИКЛАДІ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПРО СПРОТИВ ХЕРСОНЩИНИ РОСІЙСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ	119
<i>Nevreva M. N., Duvanska I. F., Mikeshova G. P.</i> SEQUENCE OF PROCEDURES FOR OBTAINING THE RELIABLE RESULTS IN DETERMINING THE STATISTICAL CHARACTERISTICS OF LINGUISTIC OBJECTS	123
<i>Новак Д. В., Альбота С. М.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОГО ДУБЛЯЖУ МУЛЬТФІЛЬМУ ДЖОНА ЛАССЕТЕРА ТА ДЖО РАНФТА «ТАЧКИ»	127
<i>Панасенко Є. О.</i> ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	130
<i>Сінна Л. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМИ ТОВАРІВ ДИТЯЧОГО ВЖИТКУ	134
<i>Spilnyk T. M.</i> BESONDERHEITEN DER FORMAL-SYNTAKTISCHEN ORGANISATION DER DEUTSCHEN KOMPLEXEN KONSTRUKTIONEN MIT DER KONJUNKTION NICHT NUR ... SONDERN AUCH	138
<i>Станко Д. В.</i> ФАНФІКШЕН ЯК МЕГАТЕКСТ	142
<i>Стацюк Р. В.</i> КАТЕГОРІЯ МНОЖИНИ В АРАБСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)	145
<i>Таран А. А.</i> ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ ФОРМАТ ЗНАНЬ ПРО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ	152
<i>Тригуб О. І.</i> ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ПОКРАЩЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ІНОЗЕМНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	156
<i>Хабарова Н. А.</i> ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	160

<i>Маруніна В. П., Підгрушина О. Г.</i> ІНТЕРСЕМІОТИЧНА ПЛОЩИНА ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ «ДОБРИХ ПЕРЕДВІСНИКІВ»	239
<i>Maryanko Ya. H., Bosa T. S., Stanchyk Ye. V.</i> REPRODUCTION OF NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF GOETHE'S WORKS IN THE ORIGINAL AND TRANSLATION: THE PROBLEM OF ADEQUACY IN TRANSLATION	246
<i>Narepekha O. R., Albota S. M.</i> SIMILE PECULIARITIES IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE NOVEL “THE DA VINCI CODE” BY DAN BROWN’S ...	250
<i>Романюха М. В.</i> ДЖЕРЕЛА БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТРЕВЕЛ-БЛОГАХ	254
<i>Сайко К. О., Сайко М. А., Дорофєєва М. С.</i> ЛЮДИНА VS МАШИНА: 10 ВИПАДКІВ (НЕ)ЯКІСНОГО ПЕРЕКЛАДУ	258
<i>Самаріна В. В., Шахматова О. В.</i> МАСМЕДІЙНИЙ ДИСКУРС ТА ПЕРЕКЛАД	266

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Alexeyev M., Alexeyeva L., Syniova T.</i> PLAIN LANGUAGE FOR LEGAL ENGLISH: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS.....	4
<i>Andrushenko O.</i> GRAMMATICALIZATION PATHWAYS OF FOCUSING ADVERBS PURELY AND MERELY (HISTORY AND PRESENT)....	9
<i>Antokhiv P., Albota S.</i> LEXICAL DEFINITIONS OF WORD “ДОЛЯ” IN THE LEXICAL SYSTEMS OF ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES..	14
<i>Bylytsia Ya., Bylytsia U.</i> PAROEMIAIC OBJECTIFICATION OF THE CONCEPT PEACE UNDER THE CONDITIONS OF RUSSIAN AGGRESSION IN UKRAINE (BASED ON THE MATERIAL OF MODERN ENGLISH AND GERMAN POLITICAL MEDIA DISCOURSE) ...	19
<i>Boichuk V., Boichuk M.</i> THE LINGUISTIC NATURE OF INNOVATIVE FORMATION IN THE HEADLINES OF UKRAINIAN LANGUAGE ONLINE PUBLICATIONS.....	26
<i>Voloshuk V.</i> DOMINANT ASSOCIATIONS IN H. BELL'S SHORT STORIES.....	30
<i>Holikova N.</i> THE CONCEPTS OF “GOOD” AND “EVIL” IN PAVLO ZAGREBELNYI'S LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD.....	34
<i>Golopych I., Overchuk O., Pertseva V.</i> REPRODUCTION OF GLOBAL CULTURE IN LANGUAGE.....	38
<i>Hulyk Yu.</i> STATISTICAL ANALYSIS OF THE LINGUISTIC STRUCTURE OF ANDREY SHEPTYTSKY'S PASTORAL LETTERS: MEAN, MEDIAN, MODE, VARIANCE.....	42
<i>Dementieva T.</i> PRACTICAL TRANSCRIPTION OF JAPANESE LONG VOWELS INTO UKRAINIAN.....	46
<i>Dudka O.</i> COMPOSITION AND STRUCTURE OF THE DERIVATIONAL FAMILY WITH THE TOP WORD “BAGATYI”.....	53
<i>Grigorian N., Dyomina N.</i> INTONATION PECULIARITIES OF ARGUMENTATIVE INTERNET MASS MEDIA BASED ON THE VIDEO-TRAVEL.....	58
<i>Zaiets V.</i> PARAMETERS OF WORD-FORMATION OF AGENTS OF A FICTION WORK (BASED ON THE NOVELS OF V. SHKLYAR, MAX KIDRUK, LYUKO DASHVAR).....	62
<i>Kamyshova T., Shevchuk D.</i> WAYS OF FORMING AND TRANSLATING OF ENGLISH-LANGUAGE DEMOGRAPHIC LEXICS.....	67
<i>Koval N., Tomenko M., Mikeshova G.</i> TYPES OF GRAMMATICAL CONNECTIONS IN VERBAL WORD-GROUP MODELS (ON THE BASIS OF ENGINEERING TEXTS).....	71
<i>Kolot O., Kharchuk O.</i> PRESERVING IDENTITY THROUGH THE LANGUAGE OF PLAY: CHILDREN'S FOLKLORE OF BULGARIAN SETTLERS IN UKRAINE (BASED ON THE MATERIAL OF TERNIVKA VILLAGE, MYKOLAIV).....	75
<i>Komarnytska T.</i> FEATURES OF THE LANGUAGE OF JAPANESE MOVIES, SERIES AND ANIME AS VISUAL GENRES OF JAPANESE MASS CULTURE.....	80

<i>Kostrzyba O.</i> COGNITIVE DIMENSION OF THE WORD-FORMING NEST WITH DIALECTAL.....	85
<i>Kravtsova Yu.</i> METAPHOR AS A MEANS OF CONCEPT'S FORMATION AND REPRESENTATION.....	90
<i>Kulbida D.</i> BILINGUALISM OF THE LATIN AMERICAN COMMUNITY OF THE USA (BASED ON THE MATERIAL OF MODERN AMERICAN TV SERIES).....	94
<i>Kusmyna M.-M., Albota S.</i> LINGUISTIC FEATURES OF THE TRANSLATION OF RAY BRADBURY'S DYSTOPIAN NOVEL "FAHRENHEIT 451".....	99
<i>Lanskykh O., Dernova T., Slyvka N.</i> ETIQUETTE OF BUSINESS CORRESPONDENCE IN ENGLISH.....	102
<i>Lukashchykevych O., Albota S.</i> CONTRASTIVE ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE "VICTORY" THEMATIC GROUP IN ENGLISH AND UKRAINIAN.....	106
<i>Molotskyi V.</i> COMPLEX COMPOUND NOMINAL PREDICATE IN MODERN UKRAINIAN.....	112
<i>Muntian O.</i> STEPPE DIALECT OF UKRAINIAN: BASED ON VIDEO MATERIALS ABOUT KHERSONSHCHYNA'S RESISTANCE AGAINST RUSSIAN OCCUPATION.....	119
<i>Nevreva M., Duvanska I., Mikeshova G.</i> SEQUENCE OF PROCEDURES FOR OBTAINING THE RELIABLE RESULTS IN DETERMINING THE STATISTICAL CHARACTERISTICS OF LINGUISTIC OBJECTS.....	123
<i>Novak D., Albota S.</i> FEATURES OF THE UKRAINIAN DUBBING OF THE CARTOON BY JOHN LASSETTER AND JOE RANFT "CARS".....	127
<i>Panasenko Ye.</i> LINGUISTIC DIRECTION OF THE UKRAINIAN SOCIETY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE EURO-INTEGRATIONAL PROCESSES.....	130
<i>Sinna L.</i> FEATURES OF ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING OF CHILDREN'S GOODS.....	134
<i>Spilnyk T.</i> SPECIAL FEATURES OF THE FORMAL-SYNTACTIC ORGANIZATION OF GERMAN COMPLEX CONSTRUCTIONS WITH THE CONJUNCTION <i>NICHT NUR ... SONDERN AUCH</i>	138
<i>Stanko D.</i> FANFICTION AS A MEGATEXT.....	142
<i>Statsyuk R.</i> THE CATEGORY OF THE PLURAL IN THE ARABIC LANGUAGE: FEATURES OF CREATION AND UTILIZATION (ON THE BASIS OF MILITARY TERMINOLOGY DATA).....	145
<i>Taran A.</i> LEXICOGRAPHIC FORMAT OF KNOWLEDGE ABOUT THE MANAGEMENT OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION.....	152
<i>Tryhub O.</i> EFFECTIVE WAYS OF IMPROVING COMMUNICATION SKILLS IN A FOREIGN LANGUAGE ENVIRONMENT.....	156
<i>Khabarova N.</i> LEXICAL-PHRASEOLOGICAL COMPATIBILITY AND INTERCULTURAL COMMUNICATION.....	160
<i>Shershun Ya.</i> GENERAL CHARACTERISTIC OF THE VOCABULARY OF RELIGIOUS TEXTS IN THE MODERN LITERARY HINDI LANGUAGE.....	164

<i>Maryanko Ya., Bosa T., Stanchyk Ye.</i> REPRODUCTION OF NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF GOETHE’S WORKS IN THE ORIGINAL AND TRANSLATION: THE PROBLEM OF ADEQUACY IN TRANSLATION.....	246
<i>Narepekha O., Albota S.</i> SIMILE PECULIARITIES IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE NOVEL “THE DA VINCI CODE” BY DAN BROWN’S.....	250
<i>Romaniukha M.</i> SOURCES OF NON-EQUIVALENT VOCABULARY IN ENGLISH TRAVEL BLOGS.....	254
<i>Saiko K., Saiko M., Dorofeeva M.</i> HUMAN VS MACHINE: 10 CASES OF (NON) QUALITY TRANSLATION.....	258
<i>Samarina V., Shakhmatova O.</i> MEDIA DISCOURSE AND TRANSLATION.....	266

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 66, 2024

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Михальченко М.С.

Підписано до друку 18.07.2024 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 40,19, ум. друк. арк. 32,78.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0824/563.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua